

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

NORDISTICA GOTHOBURGENSIA
22

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

1001013220

FÖRFATTNINGSSVENSKA

Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige och Finland

Hans Landqvist

ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS

Centralbiblioteket

ÖM

Fc

00/

10

Hans Landqvist

FÖRFATTNINGSSVENSKA

**Strukturer i nutida svensk lagtext
i Sverige och Finland**

NORDISTICA GOTHOBURGENSIA
EDITORER: LARS-GUNNAR ANDERSSON OCH BO RALPH

22

FÖRFATTNINGSSVENSKA

Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige och Finland

(English Summary)

Hans Landqvist

ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
GÖTEBORG
2000

Abstract

Landqvist, Hans, *Författningssvenska. Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige och Finland*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 2000. 480 s. (Nordistica Gothoburgensia. 22.) Doktorsavhandling i nordiska språk. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. *Statutory Swedish. Structures in modern Swedish written legal discourse in Sweden and Finland*. Doctoral dissertation in Scandinavian Languages. Department of Swedish Language, Göteborg University, 2000. 480 pp.

This dissertation is a study of structures at the sentence level and the textual level in modern Swedish statutory language using laws issued in Sweden and Finland during the period 1985–1995. The study concerns the characteristics of the genre 'statute', investigating similarities and differences between laws in Sweden and Finland. The aim of the study is twofold: to characterise the genre 'statute' in a general, language-independent way and to investigate the particular properties of the genre in two neighbouring countries, Sweden and Finland. Since Finland is an officially bilingual country, statutes are issued in both Finnish and Swedish. Therefore, in addition to the two Swedish language subcorpora analysed in the dissertation, the Finnish language versions are utilised in a number of substudies. Based on the corpus studied here, we can establish several constituting features for the genre 'statute'. The majority of these are genre-typical features whereas only a small number are genre-specific features. We propose that the combination of genre-typical and genre-specific features is probably unique to the genre 'statute'. Thereby the results of this study help to specify what is characteristic of the well-established but still not fully described genre 'statute'. The Swedish language laws from Sweden and Finland present many similarities and differences in relation to one another. The similarities are in the majority, especially regarding the textual level, but also regarding the sentence level. Many of the similarities and differences between the subcorpora can be explained with the help of the factors in the explanatory model that has been developed for this investigation.

Key words: Swedish, statutory language, legal discourse, genre research, text linguistics, Swedish in Finland

© Hans Landqvist 2000

Distribution:

ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS

Box 222

S-405 30 GÖTEBORG, Sweden

Rundqvists Boktryckeri, Göteborg 2000

ISBN 91-7346-373-6

ISSN 0078-1134

Förord

Akademiska avhandlingar har förord som har lockat många samlare av pekoral. Jag har sett förord i vilka man tackat Gud, hustru, föräldrar, far-föräldrar och barn vid utförandet av forskningsbragden. Vid läsningen av sådana förord bör man påminna sig ett visdomsord av lord Francis Bacon: »Förord och utvecklingar och orsaker och annat tal med hänvisning till person är stort spill av tid; och trots att de tycks uttrycka blygsamhet, är de uttryck för skryt».

Det här skriver Teddy Brunius i *Handbok för humanister*. Trots dessa varningsord om faran med att skriva förord med tack till olika människor, tänker jag nu tacka ett antal personer som har hjälpt mig på vägen till en färdig avhandling.

Först vill jag nämna mina båda handledare: professor Lars-Gunnar Andersson och fil. dr Aina Lundqvist. De har tillsammans starkt bidragit till att min forskarutbildning har blivit just en *utbildning*, eftersom de har låtit mig gå vägar som jag har trott på och de har visat mig vägar som de själva har trott på. Förutom att vara inspiratörer och goda förebilder har de tåligt burit den börda som följer med handledaruppdraget, i första hand att diskutera idéer och att läsa och kommentera manuskript i olika stadier av (o)fullständighet.

Därefter vill jag uppmärksamma ytterligare två förebildliga forskare. Professor Marianne Nordman, Vasa universitet, har varit en minst lika uthållig vägvisare, diskussionspartner och textläsare som de två tidigare nämnda. Docent Kerstin Norén har varit en ivrig, inspirerande och ifrågasättande läsare av det blivande slutmanuset till avhandlingen.

Under den största delen av min tid som doktorand har jag delat arbetsrum med fil. dr Anna Helga Hannesdóttir. Beroende på allehanda omständigheter har hon tålmodigt talat och tigit under de här åren. Till tacket för hennes anpassningsförmåga kommer ett tack för att hon på ett heroiskt sätt har korrekturläst hela avhandlingen. Ett kollektivt tack går till mina doktorandkamrater, både de som inte längre är doktorander och de som strävar på för att få rätt att lämna gruppen.

Ett antal personer har villigt delat med sig av sina kunskaper. I första hand vill jag nämna de följande, i alfabetisk ordning: professor emeritus Sven Benson, lagstiftningsrådet Henrik Bruun, professor Dan

Frände, kanslirådet Barbro Ehrenberg-Sundin, docent Elisabet Engdahl, fil. dr Merja Koskela, docent Roger Källström, dr. philos. Gudlaug Nedrelid, lagstiftningsrådet Sten Palmgren, docent Mall Stålhammar och fil. dr Kaarlo Voionmaa.

Flertalet av de datorprogram, som jag har använt är konstruerade av Christian Sjögreen, som också i övrigt har varit min hjälpare när tekniken inte har varit med mig utan mot mig. Den formatanpassning av manuskriptet som krävs för att resultatet skall bli en tryckt bok har utländske lektorn Kristinn Jóhannesson svarat för på sedvanligt skickligt sätt. Översättning av abstract och summary har snabbt och säkert utförts av Martin Mirko. Jag tackar också professorerna Lars-Gunnar Andersson och Bo Ralph för deras insats i egenskap av editorer för *Nordistica Gothoburgensia*.

Även några institutioner har bidragit till denna avhandling. Genom mitt arbete som utlandslektor i svenska vid Åbo finska universitet (Turun yliopisto) föddes de första tankarna på forskarutbildning och det som blev mitt avhandlingsämne. Genom arbete och studier vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet med dess högre seminarium fick tankarna fastare form. Till detta har också Institutionen för nordiska språk vid Vasa universitet bidragit. Mina vistelser i Vasa har varit möjliga tack vare ekonomiskt stöd från Nordisk forskerutdanningsakademi (NorFA). Ekonomiskt stöd för deltagande i olika konferenser har jag mottagit från Filosofiska fakulteternas gemensamma donationsnämnd, Kulturfonden för Sverige och Finland samt Letterstedtska föreningen.

Det finns också anledning att nämna några personer som jag delar efternamn med, då de har underlättat livet utanför avhandlingsskrivandets snäva ramar: Anders, Christina, Gunilla, Michael, Monica och Åke.

Trots alla människors bemödanden finns det säkerligen fel och brister kvar i min avhandling, och för dessa bär jag ansvaret. Min avslutande förhoppning är att de eventuella bristerna inte skall ge anledning till kommentarer liknande dem som juristen Jan Hellner fällde när promemorian *Några riktlinjer för författningsspråket* utgavs 1979.

Krig är som bekant en alltför viktig angelägenhet för att kunna anförtros åt generaler, och språk i författningar är alltför viktigt för att kunna anförtros åt språkmän.

Göteborg 2 februari 2000

Hans Landqvist

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Ämnesformulering	1
1.2. Problemformulering, syfte och avgränsningar	1
1.2.1. Problemformulering	2
1.2.2. Syfte	2
1.2.3. Avgränsningar	3
1.3. Hypoteser och förklaringsmodell	5
1.4. Termer och notation i avhandlingen	14
1.4.1. Termer	14
1.4.2. Notation	17
1.5. Lagstiftningsprocess och lagstiftning	19
1.5.1. Lagstiftningsprocess och lagstiftning i Sverige	19
1.5.2. Lagstiftningsprocess och lagstiftning i Finland	20
1.5.3. Samnordisk lagstiftningsprocess och lagstiftning	22
1.6. Disposition av avhandlingen	23
2. Forskningsöversikt	26
2.1. Inledning	26
2.2. Begreppet 'fackspråk' och forskning om fackspråk	27
2.2.1. Begreppen 'fackspråk' och 'facktext' samt några närliggande begrepp	28
2.2.2. Forskning om fackspråk	29
2.3. Begreppet 'juridiskt språk' och forskning om juridiskt språk	31
2.3.1. Begreppet 'juridiskt språk'	31
2.3.2. Forskning om juridiskt språk	36
2.4. Juridiskt språk i Sverige och Finland	39
2.4.1. Forskning om juridisk svenska	40
2.4.1.1. Forskning om juridisk svenska i Sverige	40
2.4.1.2. Forskning om juridisk svenska i Finland	42
2.4.2. Reformers och rekommendationer	44
2.4.2.1. Juridiskt språk i Sverige	46
2.4.2.2. Juridiskt språk i Finland	50
2.4.2.3. EG:s regelverk på svenska och finska	54
2.4.2.4. Reformers och rekommendationer: sammanfattning	55

3. Material och metod	56
3.1. Inledning	56
3.2. Material	56
3.2.1. Sammansättning av materialet	57
3.2.1.1. Normhierarkin	59
3.2.1.2. Utfärdandetid	60
3.2.1.3. Ny lagstiftning	60
3.2.1.4. Olika rättsområden	61
3.2.1.5. Allmänintresse	63
3.2.1.6. Samma innehåll	64
3.2.1.7. Olika tillkomstsituationer	64
3.2.2. A-materialet och B-materialet	68
3.3. Metod	71
3.3.1. Undersökningen som helhet	72
3.3.2. Olika delundersökningar	78
4. Lagtexternas uppbyggnad och innehåll	80
4.1. Inledning	80
4.2. Utformning och genreschema	81
4.2.1. Utformning	82
4.2.2. Genreschema	87
4.3. Disposition och makrostruktur	96
4.3.1. Disposition	99
4.3.2. Makrostruktur	104
4.3.2.1. Textteman	107
4.3.2.2. Hyperteman	110
4.3.2.3. Makrostrukturen i några par av lagtexter	116
4.4. Sammanfattning	122
5. Texter, textelement och paragrafer	125
5.1. Inledning	125
5.2. Texter	125
5.3. Textelement	135
5.4. Paragrafer	139
5.5. Sammanfattning	144
6. Rubriker som makrostrukturmarkör	146
6.1. Inledning	146
6.2. Nivåer	149
6.3. Längd	152
6.4. Utformning	155

6.5.	Uppgifter	167
6.6.	Sammanfattning	173
7.	Textstrukturmarkörer	175
7.1.	Inledning	175
7.2.	Inledande bestämmelser	176
7.3.	Definitioner	181
7.4.	Punktuppställningar	189
7.5.	Hänvisningar	194
7.6.	Sammanfattning	200
8.	Syntaktisk analys och beskrivning: modellen	203
8.1.	Inledning	203
8.2.	Valet av modell	209
8.3.	Grundläggande begrepp i modellen och modifieringar av den	212
9.	Meningar och meningslängd	217
9.1.	Inledning	217
9.2.	Meningar	217
9.2.1.	Grafisk mening och makrosyntagm	218
9.2.2.	Antal grafiska meningar och makrosyntagmer	220
9.3.	Meningslängd	227
9.4.	Sammanfattning	237
10.	Satser, fraser och satsled	239
10.1.	Inledning	239
10.2.	Satser och fraser i makrosyntagmer	239
10.2.1.	Antal satser, icke-underordnade satser och underordnade satser	240
10.2.2.	Underordnade satser och fraser	244
10.2.2.1.	Förekomst, frekvens och typfördelning	248
10.2.2.2.	Placering	268
10.3.	Primära satsled i makrosyntagmer	282
10.3.1.	Ledmängd och ledlängd	291
10.3.2.	Placering av primära satsled	294
10.4.	Sammanfattning	299
11.	Textbindning	304
11.1.	Inledning	304
11.2.	Pronominalisering	310
11.3.	Konnektivbindning	319

11.3.1.	Additiv och adversativ konnektivbindning	319
11.3.2.	Kausal konnektivbindning	325
11.4.	Fundament	330
11.4.1.	Längd	332
11.4.2.	Funktioner	340
11.4.2.1.	Subjekt	344
11.4.2.2.	Adverbial	346
11.4.2.3.	Objekt och predikatsfyllnad	355
11.4.2.4.	Satsled i fundamentfältet och textbindning	358
11.5.	Sammanfattning	361
12.	Sammanfattning och diskussion	365
Summary	378
Käll- och litteraturförteckning	385
Appendix 1. Primära satsled	420
Appendix 2. Underordnade satser och fraser	424
Appendix 3. Syntaktisk analys av Säädk	427
Bilagor	435

1. Inledning

1.1. Ämnesformulering

Ämnet för denna avhandling är nutida svenskt författningsspråk i Sverige och Finland. Avhandlingens huvudtitel är *Författningssvenska* och undertiteln är *Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige och Finland*. Härigenom anges ämnet och materialet för avhandlingen: strukturer, närmare bestämt syntaktiska och textuella strukturer, i nutida svenskt författningsspråk i Sverige och Finland såsom dessa kommer till uttryck i lagtext.

Med det mig vederligen inte tidigare använda begreppet 'författningssvenska' avses språket i lagar och andra författningstexter, där de senare främst är förordningar och olika föreskrifter.¹ Med 'strukturer' avses både syntaktiska strukturer och strukturer i de undersökta lagtexterna som helheter.² Med 'nutida' avses tioårsperioden 1985–1995.

Avhandlingen har en inriktning mot stilistik och textlingvistik, och begreppen 'fackstil' (juridikens fackspråk) och 'genrens stil' (lagtextens språk) bildar en utgångspunkt för mitt arbete.³

1.2. Problemformulering, syfte och avgränsningar

I avsnitt 1.2 formuleras problemet för undersökningen samt syftet med den. Dessutom anges några grundläggande avgränsningar för undersökningen.

¹ Sammansättningen *författningssvenska* återfinns inte under uppslagsordet *författning* i vare sig *Svenska Akademiens ordbok* (bandet tryckt 1928) eller *Nationalencyklopedins ordbok* (1995) (se SAOB F 2654–2657; NÉO 1995 Band I, s. 483). Den finns inte heller i någon av Språkbankens konkordanser (se <<http://spraakdata.gu.se/lb/konk/>>).

² Sambandet mellan textstruktur och syntaktisk struktur i texter påpekas av t.ex. Jørgensen (1987:8), medan Myking (1999:45) uppmärksammar att inom fackspråksforskningen har syntaktiska studier alltsedan 1970-talet ofta "vart inördna i ei textlingvistisk og texttypologisk ramme".

³ Se t.ex. Nordman (1992:28) om begreppen 'fackstil' och 'genrens stil'.

1.2.1. Problemformulering

De problem som jag har valt att arbeta med är dels vad som karakteriserar genren 'lagtext' i förhållande till några andra juridiska *genrer* alternativt *texttyper* i skriven form, dels vad som förenar och vad som skiljer utformningen av genren i Sverige och Finland. Genrens utformning allmänt, utan hänsyn till de språk som används, och dess utformning speciellt i Sverige och Finland studeras. Några andra juridiska genrer eller texttyper än 'lagtext' är utslag från domstolar, avtalstexter och läroböcker i juridik.

I undersökningen arbetar jag med författningstexter från två stater, dvs. Sverige och Finland, som representerar genren 'lagtext' och som föreligger på samma språk, dvs. svenska. Finländsk lagstiftning utfärdas på svenska och finska, och lagar och andra författningar skall principiellt vara identiska till innehållet.¹ För att karakterisera genren 'lagtext' och för att ange förenande och särskiljande drag för genren i Sverige och Finland, utnyttjas också de finskspråkiga versionerna av de undersökta finländska lagtexterna i ett antal av de delstudier som redovisas i avhandlingen.

1.2.2. Syfte

Syftet med undersökningen sönderfaller i tre delsyften. Dessa omtalas i den fortsatta framställningen som delsyfte (1), (2) och (3).

- (1) Att precisera vad som kännetecknar genren 'lagtext' i Sverige och Finland i fråga om språklig form på meningsnivå och beträffande övergripande textstruktur.
- (2) Att finna systematiska likheter och skillnader mellan svenskspråkiga nutida lagtexter från Sverige och Finland på de angivna nivåerna.
- (3) Att förklara likheter och skillnader som finns mellan de båda delmaterialen med svenskspråkiga lagtexter från Sverige och Finland på de angivna nivåerna.

För delsyfte (1)–(3) står delmaterialen som helheter i fokus för intresset. Beträffande delsyfte (2) diskuteras också resultat för enskilda texter i de två svenskspråkiga delmaterialen liksom resultat för enskilda

¹ Interpunktionen är inte helt identisk i de svenskspråkiga och finskspråkiga versionerna (se avsnitt 4.1 nedan).

lagar i det finskspråkiga delmaterialet. I fråga om delsyfte (3) diskuteras även resultat för de två språkversionerna av de finländska lagtexterna i förhållande till varandra samt resultat för de båda svenskspråkiga delmaterialen gentemot det finskspråkiga delmaterialet.

Formuleringen av de tre delsyftena är gjord med hänsyn till tidigare forskning på området. I denna finns bedömningar av lagtexters och andra författningstexters särdrag i förhållande till andra former av juridiskt fackspråk. I tidigare studier uttrycks likaså uppfattningar om likheter och skillnader mellan svenskt författningsspråk i Sverige och Finland samt uppfattningar om på vilka språkliga nivåer som dessa visar sig. Det bör redan här understrykas att jag inte har några ambitioner att genom avhandlingen försöka ge rekommendationer för vare sig det nuvarande eller det framtida svenska författningsspråket i Sverige eller Finland.

1.2.3. Avgränsningar

Inga språkvetenskapliga undersökningar omfattar alla aspekter som vore tänkbara att studera i ett visst material utan avgränsningar måste alltid göras, inte minst av praktiska skäl. I det här avsnittet anger jag fyra viktiga avgränsningar, medan avgränsningar som gäller vissa termer, materialet och övergripande metodiska frågor behandlas i avsnitt 1.4.1, avsnitt 3.2 och avsnitt 3.3 nedan. De fyra avgränsningarna gäller

- förhållandet mellan undersökningen och tidigare forskning om juridiskt språk,
- möjligheterna att generalisera resultaten,
- språkliga nivåer som studeras samt
- jämförelser med annan forskning.

Denna studie är avsedd som ett bidrag till fackspråksforskningen, särskilt den som ägnas juridiskt fackspråk i skriven form. Den syftar inte till att lämna något bidrag till sådan forskning om juridiskt fackspråk som har en inriktning mot läsbarhet och begriplighet, inte heller till översättningsvetenskapen generellt eller till forskning som ägnas översättning av juridiska facktexter.¹

¹ Se t.ex. Gunnarsson (1982) som ett exempel på studier av juridisk svenska med en sådan inriktning. Se t.ex. Trosborg (1997:145–161) för en översikt av översättningsteoretiska skolor och översättning av juridiska dokument respektive Stengel-

Undersökningen ägnas *genrekonstituerande drag* för genren 'lagtext' utifrån det angivna materialet samt systematiska likheter och skillnader mellan de båda svenskspråkiga delmaterial som jag undersöker.¹ Resultaten är inte nödvändigtvis generellt gällande för genren 'lagtext' eller för svenskspråkiga författningstexter från Sverige och Finland. Resultaten bör kunna visa tendenser, som i sin tur kan prövas gentemot större material (jfr Engberg 1997:3).² På motsvarande sätt är förklaringarna av resultaten primärt tillämpliga för det material som studeras i undersökningen. Om förklaringarna är tillämpliga också på andra material, är en fråga som senare studier får ge svar på.

Jag har valt att studera mitt material ur ett syntaktiskt perspektiv på meningsnivå och ur ett textperspektiv över meningens nivå. Utifrån tidigare nordisk och internationell forskning kan de angivna nivåerna förväntas vara viktiga för att finna genrekonstituerande drag för 'lagtext'.³ De genrekonstituerande dragen förväntas delvis vara *genrespecifika* och delvis *genretypiska*. Genrespecifika drag uppträder i texter som representerar genren 'lagtext' (samt möjligen i andra författningstexter), men inte i några andra texter. Genretypiska drag uppträder i lagar och andra författningar och i en eller flera andra typer av texter. Exempel på sådana är andra juridiska facktexter än författningar, texter som representerar andra fackområden än juridikens, texter som representerar svensk bruksprosa och sakprosa samt texter som uppträder i allmänspråket.

Genom mitt val av perspektiv och nivåer avstår jag från att undersöka ett antal möjliga morfo-syntaktiska variabler, vilka flitigt har studerats i olika typer av juridiska facktexter inklusive författningar. Sådana är bland annat användningen av nakna substantiv och genitivkonstruktioner samt tempusval.⁴ Likaså avstår jag från ett antal tänkbara lexikala-semantiska och terminologiska delstudier, t.ex. ordvariation

Hauptvogel (1997) för ett exempel på språkvetenskapliga undersökningar som ägnas översättningar av juridiska dokument. En bild av forskningen inom området ger de olika artiklarna i Sandrini (1999). Allmänna översikter av översättningsvetenskap ges av t.ex. Ingo (1991) och Koller (1997).

¹ Se t.ex. Bhatia (1993:3–42) för en översikt av genreforskning ur olika perspektiv.

² Se t.ex. Wallén (1993:57f.) och Hartman (1998:127–141) om olika former av generaliserbarhet samt Gunnarsson (1982) om möjligheterna att generalisera resultat från en analys av en lagtext (Medbestämmandelagen) "till lagar i allmänhet" (Gunnarsson 1982:14).

³ Se t.ex. Bergenholtz och Engberg som hävdar att syntax och texters uppbyggnad spelar en större roll för juridiskt fackspråk än lexikala särdrag (se Bergenholtz & Engberg 1995:194).

⁴ Se vidare kapitel 2 nedan, särskilt avsnitt 2.3 och avsnitt 2.4, om studier av juridiskt fackspråk i allmänhet och undersökningar av svenskt juridiskt fackspråk i synnerhet.

samt utformningen och användningen av facktermer. En semantisk dimension ingår dock i undersökningen genom att jag beaktar det övergripande innehållet i de undersökta lagtexterna, vilket får vissa språkliga uttrycksformer.

Slutligen gör jag en begränsning när det gäller att försöka karaktärisera nutida svenskspråkiga lagtexter från Sverige och Finland som en genre i förhållande till andra genrer/texttyper. Jag jämför i första hand mina resultat med andra genrer alternativt texttyper där svenska, engelska och tyska används i skrivna juridiska kontexter. Jämförelser görs dessutom med andra skrivna former av svenskt fackspråk samt med svensk *sakprosa* och *bruksprosa*.¹

1.3. Hypoteser och förklaringsmodell

Många vetenskapliga undersökningar kan sägas vara präglade av två olika s.k. *metodansatser*²: *den induktiva metoden* och *den hypotetisk-deduktiva metoden* (se t.ex. Wallén 1993:44f.; Hartman 1998:128–141). Jag tillämpar inte den hypotetisk-deduktiva metoden i avhandlingen, eftersom jag inte ställer upp hypoteser som jag testar för att verifiera eller falsifiera. Men för den skull är min undersökning inte en helt induktiv studie.

På den här punkten har en indelning av olika typer av hypoteser, gjord av Andrew Chesterman (under utg.), varit viktig. Med utgångspunkt i översättningsvetenskaplig forskning skiljer Chesterman mellan tre huvudtyper av hypoteser, nämligen 'förklarande hypoteser' (explanatory hypotheses), 'förutsägande hypoteser' (predictive hypotheses) och 'beskrivande hypoteser' (descriptive hypotheses). Förklarande hypoteser avser faktorer som förklarar förhållanden eller resultat. Förutsägande hypoteser skall göra förutsägelser möjliga, t.ex. att något gäller under vissa givna förutsättningar. Beskrivande hypoteser gäller modeller för olika studier. Utifrån antagandet att en viss modell är lämplig för att beskriva det aktuella problemet eller materialet, väljer forskaren denna modell för sin undersökning.

Andrew Chestermans indelning gäller primärt översättningsvetenskap, men enligt min mening kan de tre huvudtyperna av hypoteser användas också för att klassificera hypoteser i annan språkvetenskaplig forskning. Jag har inte ställt upp några *förutsägande hypoteser* för

¹ Se Svensson, Josephson och Selander (1996:10–21, särskilt s. 17ff.) om termerna *sakprosa* och *bruksprosa*.

² Termen *metodansats*, där med citationstecken, är hämtad från Wallén (1993:44).

denna undersökning. I avhandlingen förekommer således inga hypotesformuleringar av typen "svenskspråkiga författningstexter från Sverige innehåller en större andel bisatser av det totala antalet satser än svenskspråkiga författningstexter från Finland". Inte heller har jag ställt upp några *beskrivande hypoteser*. Däremot skall *förklarande hypoteser* diskuteras mera.

I avsnitt 1.2.2 ovan har jag som delsyfte (3) angivit att jag skall försöka förklara de likheter och skillnader som finns mellan de båda delmaterialen med svenskspråkiga lagtexter från Sverige och Finland samt att jag i någon mån skall diskutera resultat som gäller de två språkversionerna av de finländska lagtexterna och resultat som gäller de två svenskspråkiga delmaterialen i förhållande till det finskspråkiga. Den övergripande förklarande hypotes som jag har ställt upp för undersökningen har formen av en *förklaringsmodell*.¹ Modellen innehåller fyra faktorer:

- (A) genre/tradition,
- (B) rekommendationer,
- (C) språkstruktur/översättning samt
- (D) innehåll.

Faktorerna är här och i fortsättningen märkta (A)–(D). De tre första faktorerna är tillämpliga på resultat för de två svenskspråkiga delmaterialen som helheter (och på resultat för det finskspråkiga delmaterialet) samt på resultat för enskilda lagtexter i respektive delmaterial. Den fjärde faktorn är däremot enbart tillämplig på resultat för enskilda texter i de olika delmaterialen, eftersom lagarna i delmaterialen är "matchade" mot varandra i fråga om sitt innehåll (se avsnitt 3.2.1.6 nedan). Faktorerna skall i det följande presenteras, deras antagna inverkan på resultaten skall anges och argument för deras relevans skall ges.

(A) *Genre/tradition*. Lagar utgör en specifik genre inom det juridiska fackspråket. Genrekonstituerande drag (genrespecifika och genretypiska) för genren 'lagtext' förklarar likheter mellan nutida svenskspråkiga lagtexter från Sverige och Finland och författningstexter från andra länder. Lagtextens genrespecifika och genretypiska drag förklarar skillnader mellan nutida svenskspråkiga lagar från Sverige och Finland i förhållande till andra typer av juridiska texter från de båda länderna och från andra länder.

¹ Se t.ex. Hartman (1998:108ff., 142–148, 192–197) om begreppen 'hypotes' och 'modell'.

I Norden finns det en gemensam rättstradition och ett samarbete i fråga om lagstiftningsarbete. Traditionen i form av äldre lagar och andra författningstexter bidrar med förebilder för nutida författningstexter. Trots den gemensamma rättstraditionen och samarbetet på lagstiftningsområdet är rättsreglerna i Sverige och Finland samt tillämpningen av dem inte identiska. Den gemensamma rättstraditionen i Sverige och Finland förklarar likheter mellan nutida svenskspråkiga lagtexter från de två länderna. Förekomsten av nationella rättstraditioner i Sverige och Finland förklarar skillnader mellan nutida svenskspråkiga lagar från de båda länderna.

Av detta följer att *genrekonstituerande drag* och en likhet i *traditioner* för genren 'lagtext' och för författningsspråket i de båda länderna bör bidra till likheter mellan delmaterialen som helheter och enskilda lagtexter inom dessa. En skillnad i *traditioner* för genren 'lagtext' och för författningsspråket i de två länderna bör däremot bidra till skillnader mellan dem.

(B) *Rekommendationer*. Det har utfärdats och det utfärdas rekommendationer för hur lagar och andra författningar bör utformas i Sverige och i Finland. Det finns ofta en samsyn i språkliga anvisningar för texter från Sverige och för svenskspråkiga texter från Finland. Men anvisningarna är inte identiska. Rekommendationer för finländska författningstexter på svenska är till en del avhängiga anvisningar för finskspråkiga texter. Likadana rekommendationer i Sverige och Finland förklarar likheter mellan nutida svenskspråkiga lagtexter från de två länderna, medan olika rekommendationer i Sverige och Finland förklarar skillnader mellan nutida svenskspråkiga lagar från de två länderna.

Följaktligen bör *rekommendationer* (för svenska i Sverige och Finland samt för finska i Finland) för genren 'lagtext', för författningsspråket samt för annat officiellt språk bidra både till likheter (likhet i rekommendationer) och skillnader (skillnad i rekommendationer) mellan delmaterialen som helheter och lagtexter inom dessa.

(C) *Språkstruktur/översättning*. Det finns skillnader mellan svenskans och finskans struktur. Skillnader på de morfologiska och syntaktiska nivåerna i språkssystemet är sannolikt viktiga för denna undersökning. Indicier på att skillnaderna har betydelse för hur svenskspråkiga versioner av finländska lagar utformas visar sig vid jämförelser av t.ex. meningslängd och förekomsten av framförställda och efterställda bestämningar till huvudord i nominalfraser i de två språkversionerna av finländska lagtexter. Flertalet nutida svenskspråkiga författningar från Finland är översättningar från finska. Strukturella skillnader mellan svenska och finska, som kan noteras i samband med översätt-

ningsprocessen från finska till svenska, förklarar skillnader mellan nutida svenskspråkiga lagtexter från Sverige och Finland.

Av detta följer att *språkstruktur* (finska och svenska) och *översättning* (främst från finska till svenska, men i någon mån från svenska till finska) bör bidra till skillnader mellan de två språkversionerna av de finländska lagtexterna samt till skillnader mellan de båda svenskspråkiga delmaterialen och lagtexter inom dessa.

(D) *Innehåll*. I författningstexter behandlas olika ämnesområden som en viss lagstiftare i ett visst samhälle vid en viss tidpunkt vill reglera i en kodifierad form. Innehållet i enskilda texter bör därför ha betydelse för den enskilda texten genom att det övergripande innehållet i dem får vissa språkliga uttrycksformer. Innehållet i enskilda texter förklarar skillnader inom delmaterialen med nutida lagtexter från Sverige och Finland. Faktor (D) kan däremot inte användas för att förklara skillnader mellan de tre delmaterialen som helheter av det skäl som har angivits strax ovan.

Följaktligen bör *innehåll* i enskilda lagtexter inom respektive delmaterial bidra till variation inom delmaterialen med svenskspråkiga lagtexter från Sverige och Finland samt inom delmaterialet med finskspråkiga lagtexter från Finland.

Det är inte möjligt att verifiera eller falsifiera förklaringsmodellen som helhet eller faktorerna som tillsammans bildar modellen (jfr Wallén 1993:45). Trots detta bör faktorerna vara till nytta för att diskutera och försöka förklara de empiriska resultaten av denna studie (jfr Svensson 1993:42; Chesterman under utg.). Några problem med att ange och isolera förklaringar till resultaten tar jag upp redan i det här avsnittet. Först skall dock de fyra faktorerna i förklaringsmodellen kommenteras ytterligare.

Genre/tradition

I faktor (A) ingår två begrepp, som till en del går att separera, men som till en del är mycket svåra att särskilja. Utgångspunkt för det följande resonemanget är den definition av *genre* som ges i *Nationalencyklopedins ordbok* (NEO) och den första av de tre definitionerna till uppslagsordet *tradition*.

[genre]

- typ av (konstnärlig) framställning som kännetecknas av viss uppsättning stildrag eller innehållsliga faktorer {—>**stilart**} [...]. (NEO 1995 Band I, s. 535, fet stil i originalet)

[tradition]

1. fast etablerad sedvänja (inom en grupp) som yttrar sig i (regelbundet) återkommande händelser med i stort sett oförändrad utformning [...]. (NEO 1996 Band III, s. 383, fet stil i originalet)

Utifrån definitionen av *genre* kan lagar, möjligen tillsammans med andra författningar, sägas utgöra en genre inom den helhet som det juridiska fackspråket utgör, eftersom lagtexten har en viss uppsättning stildrag och en del innehållsliga drag som skiljer den från andra typer av juridiska texter. Det faktum att t.ex. svenska, finländska, brittiska och tyska lagtexter uppvisar historiskt grundade gemensamma drag motiverar att 'författningstext', i synnerhet 'lagtext', betraktas som en etablerad genre. Lagar och andra författningar är även präglade av *traditioner*. Utifrån den anförda definitionen i NEO förstår jag i detta sammanhang med begreppet 'tradition' etablerade sedvänjor som följs vid det arbete som ger lagar och andra författningar som resultat. Traditioner utformas av individer och grupper av individer, och en tradition har en mera begränsad spridning än en genre. Nutida svenska och finländska lagtexter uppvisar särdrag i förhållande till bland annat brittiska och tyska lagtexter, då traditionerna för lagstiftningsprocessen och resultaten av den inte är desamma. Svenska och finländska lagtexter har emellertid inte enbart drag som förenar dem gentemot lagar från andra samhällen, utan de har också drag som skiljer nutida svenska och finländska lagtexter från varandra.

I detta sammanhang är den historiska bakgrunden viktig. Intill 1809 var Finland och Sverige ett rike, och även efter denna tidpunkt finns det stora likheter mellan de två före detta rikshalvorna (se t.ex. bidragen i Suominen & Björnsson 1999). Svensk lag gällde också under Finlands tid som ryskt storfurstendöme 1809–1917. Samnordiskt tillkommen lagstiftning är vanlig alltsedan Finland 1917 blev en självständig nation.¹ Det finns därmed dels en gemensam tradition för Sverige och Finland i fråga om lagar och andra författningar, dels egna traditioner i de båda länderna. Jag har inte den kompetens som krävs för att besvara frågan huruvida den gemensamma traditionen är att betrakta som en svensk-finländsk tradition eller som en tradition som omsluter samtliga nordiska stater. Detta är inte heller nödvändigt för denna undersökning.

¹ Se bland andra Modeen (1989), Bernitz et al. (1991:19, 181) och *Inledning till Finlands rättsordning. Del 1* (1996:11f.) angående utvecklingen före och efter 1917.

Rekommendationer

I både Sverige och Finland finns det alltsedan 1960-talets slut en stark tradition att söka reformera och reglera det språk som används i författningstexter och andra texter som representerar det offentliga språket. Det juridiska fackspråket är kanske det fackspråk där det har gjorts och görs flest försök att ge råd åt skribenter (jfr Nordman 1992: 240). De språkliga anvisningar som ges i de två länderna är delvis desamma, men delvis skiljer de sig åt. Rekommendationerna kodifieras i skrifter med olika beteckningar: *anvisningar*, *riktlinjer*, *handbok* osv. (se avsnitt 2.4.2 nedan).

De rekommendationer som ges för författningsspråk och annat offentligt språk torde kunna sägas ha två källor. Det kan vara fråga om mer eller mindre interna traditioner för författningsskrivande och författningstexter som inlemmas i samlingar med anvisningar. Exempelvis bör rekommendationer för hur rubriker, ingresser, fotnoter och avslutningar i författningar utformas och används gå tillbaka på sådana traditioner. Det kan också vara fråga om rekommendationer som språkvården generellt ger för det offentliga språket. De kan gälla t.ex. dispositionen av författningstexter samt meningslängd och uppbyggnaden av meningar. Det torde vara svårare för en lagstiftare att nonchalera den förra typen av rekommendationer än den senare.

Språkstruktur/översättning

Alltsedan sekelskiftet 1900 är flertalet svenskspråkiga författningstexter från Finland översättningar från sina finskspråkiga motsvarigheter (se avsnitt 1.5.2 nedan). Skillnader mellan de båda språkens struktur som kan noteras i samband med översättningsprocessen bör ha betydelse för utformningen av svenskspråkiga författningstexter i Finland. Likaså bör skillnader mellan svenskans och finskans struktur ha betydelse för utformningen av svenskspråkiga och finskspråkiga författningar i Finland.

Innehåll

Med rättsregler, kodifierade i författningstexter, söker lagstiftare påverka medborgarnas beteende. Rättsregler skiljer sig från andra normer genom att de har antagits i en viss ordning av organ inom en samhällsbildning, vilka har en viss auktoritet. Rättsregler skiljer sig

också från andra normer genom att den som inte följer normen drabbas av sanktioner som är fastställda i förväg, och den som beslutar om och verkställer sanktionerna är organ som företräder samhällsbildningen (se Hydén 1996:9).¹

I nutida lagstiftning behandlas vitt skilda ämnen, dvs. det finns rättsregler för ett stort antal områden och ett stort antal situationer. Som exempel kan nämnas att översättningen av EG:s regelverk till svenska inför Sveriges anslutning till Europeiska unionen 1995 gällde texter om så olika ämnen som immaterialrätt och gödselmedel (se Larsson 1997:39). Det övergripande innehållet i lagtexter och andra författningar, alltså rättsreglerna i dem, bör därför kunna ha betydelse för olika språkliga kategorier i texterna.

Faktor (D) måste emellertid användas med ett visst mått av försiktighet. Försiktigheten är tillräddlig dels med tanke på att faktorn enbart kan gälla enskilda texter inom delmaterialen, dels med tanke på att faktorn kan vara lite av en joker i sammanhanget, som kan tillgripas när inga andra faktorer tycks kunna vara relevanta.

Sammanfattande diskussion

Jag är medveten om att faktor (A) och faktor (C) i förklaringsmodellen "egentligen" innehåller två faktorer vardera, nämligen 'genre' och 'tradition' respektive 'språkstruktur' och 'översättning'. Möjligheterna att genomgående skilja 'genre' och 'tradition' respektive 'språkstruktur' och 'översättning' från varandra är emellertid små. Jag har därför inte bedömt det som meningsfullt att försöka göra det. Däremot kan jag i fråga om en del resultat i undersökningen lägga tyngdpunkten på en av aspekterna 'genre' och 'tradition' respektive 'språkstruktur' och 'översättning'. Man kan ställa frågan om en tradition kan bli så etablerad och utbredd att den förändras till en genre. På motsvarande sätt kan man fråga sig om en genre kan få en förändrad status och övergå till en tradition. Vidare kan man ställa frågan vilken inverkan som 'språkstruktur' och 'översättning' kan ha på svenskspråkiga författningstexter från Finland.

För att demonstrera svårigheterna att skilja 'språkstruktur' från 'översättning' väljer jag att uppmärksamma några syntaktiska kategorier i svenskspråkiga och finskspråkiga författningstexter. Utgångspunkt är uppbyggnaden av vissa nominalfraser med bestämmningar. Fin-

¹ Se t.ex. Strömberg (1988) om olika typer av rättsregler respektive Hydén (1996) för en översikt av rättsregler i lagstiftning och andra sammanhang.

skan sätter gärna bestämmningar framför huvudordet, t.ex. i form av participformer, som är komprimerade uttryck mätt i antal ord, medan svenskan föredrar att placera dem efter huvudordet i form av prepositionsattribut, relativsatser, *att*-satser osv., vilka är längre uttryck mätt i antal ord.¹ Dessa tendenser medför sannolikt att meningar i en svenskspråkig författningstext innehåller ett större antal ord än meningar i den motsvarande finskspråkiga texten. Tendenserna torde också ha betydelse för förekomsten av framförställda och efterställda bestämmningar i svenskspråkiga och finskspråkiga författningar. Språkets struktur kan ha betydelse för andelen fullständiga bisatser av det totala antalet satser och för förekomsten av olika sorters satser i svenskspråkiga författningar från Finland som är översättningar, jämfört med svenskspråkiga författningstexter från Finland vilka ursprungligen är skrivna på svenska.

Beträffande förekomsten av framförställda och efterställda bestämmningar torde resultatet kunna knytas till 'språkstruktur'. Men vid översättning från finska till svenska återges finska framförställda bestämmningar och satsmotsvarigheter gärna med fullständiga svenska satser (se t.ex. Forsgren 1986:24; Ingo 1991:187–192, 222). Därför är det knappast möjligt att med säkerhet klarlägga vilken relativ betydelse som 'språkstruktur' respektive 'översättning' har när det gäller antalet ord per mening och antalet satser av olika slag som uppträder i svenskspråkiga och finskspråkiga författningstexter.

Det finns även andra svårigheter med att klarlägga olika faktorerers betydelse för resultat som undersökningen ger. Jag ger här ett exempel på hur flera faktorer tillsammans kan tänkas inverka på ett visst resultat.

En viktig skillnad mellan svensk och finländsk rätt är betydelsen av förarbeten i lagstiftningsprocessen: kommittébetänkanden, regeringens propositioner till riksdagen och betänkanden i samband med riksdagsbehandlingen. Lagstiftaren i Sverige föredrar att placera en del information som ger riktlinjer för tolkningen av författningstexter i förarbetena, medan kollegan i Finland hellre samlar informationen i själva författningstexten (se *Inledning till Finlands rättsordning. Del I* 1996:20f.).² Med hänsyn till förarbetenas relativt sett mindre betydelse

¹ Se t.ex. Sundman (1993:169) om vänstertyngd och högertyngd i svenska och finska nominalfraser, satser och meningar.

² Relationen mellan lagtexten och lagens förarbeten diskuteras för Sveriges del av t.ex. Mosesson (1986:13), Bernitz et al. (1991:65–108, särskilt s. 65f. och 84) samt Malmström och Agell (1997:32). Förhållandet mellan lagtext och förarbeten i Finland har förändrats under 1990-talet. Detta uttrycks i en juridisk handbok på följande sätt: "Under den senaste tiden har det framför allt till regeringens propositioner, men också

else, kan finländsk lagstiftning antas vara mera omfångsrik än svensk. Detta medför att antalet ord per enhet bör bli högre än i svenska författningar som innehållsmässigt motsvarar de finländska. Utifrån detta är det genre/tradition med tyngdpunkt på *tradition*, faktor (A), som förklarar en skillnad mellan svenskspråkiga författningar från Sverige och sådana från Finland.

Men också strukturskillnader mellan finska och svenska som man kan notera i samband med översättningen från finska till svenska, faktor (C), kan ha betydelse för antalet ord per enhet. Till genre/tradition och språkstruktur/översättning kommer rekommendationer, faktor (B), eftersom både lagstiftare i Sverige och Finland får anvisningar om bland annat meningslängd och paragraflängd. Alla tre faktorerna kan inverka på resultat som visar överensstämmelser eller skillnader mellan delmaterialen. För enskilda texter inom delmaterialen kan också innehåll, faktor (D), ha betydelse för att en viss lagtext uppvisar avvikande värden i förhållande till övriga texter inom delmaterialet i fråga, t.ex. ovanligt långa meningar eller ovanligt korta paragrafer.

Utöver de fyra faktorerna finns det ytterligare en omständighet i lagstiftningsprocessen som skulle kunna ingå i förklaringsmodellen, nämligen den *tidsbrist* som ofta finns under processen, såväl i Sverige som i Finland.¹ Tidsbrist är emellertid inte en faktor med samma status som faktor (A)–(D). För Finlands del tillkommer dessutom att översättningen av lagar och andra författningstexter, mestadels från finska till svenska, ofta sker under tidspress, trots att det i handböcker understryks att tillräckligt med tid bör reserveras för översättningsarbetet.² Det är knappast möjligt för mig att avgöra om någon tidsbrist har förelegat under lagstiftningsprocessen (inklusive översättningsarbetet för Finlands del). Lika lite är det möjligt för mig att uppskatta betydelsen av en eventuell brist för den utfärdade lagstiftningen. Därför avstår jag från att låta 'tidsbrist' ingå som en faktor i förklaringsmodellen.

I fråga om ett antal av de variabler som studeras i undersökningen, kan jag förmodligen med relativt stor säkerhet ange vilken eller vilka av faktorerna i modellen som är orsak till de resultat som framkom-

till annat lagstiftningsmaterial, tillkommit ett nytt drag, som man i Finland har tillägnat sig närmast från Sverige. *Med lagens förarbeten vill man medvetet styra kommande rättspraxis*". Granskningen av förarbetena är dock mindre noggrann än i Sverige och användningen av dem för att fatta beslut är mera begränsad (se *Inledning till Finlands rättsordning. Del 1* 1996:21, kursiv i originalet).

¹ Barbro Ehrenberg-Sundin (personlig kommunikation, 1997-04-24). Se också Palmgren (1986:56; 1990:19).

² Se Palmgren (1995:7) och *Lainlahtijan opas* (1996:139).

mer i delundersökningen i fråga. I andra fall kommer detta antagligen inte att vara möjligt, utan jag får nöja mig med att konstatera att någon säkerhet inte kan nås.¹

1.4. Termer och notation i avhandlingen

I avsnitt 1.4 anger jag några viktiga avgränsningar av termer som används i avhandlingen. Dessutom ger jag några praktiska upplysningar om notationen i den.

1.4.1. Termer

De termer med tillhörande begrepp som används i avhandlingen kommer att avgränsas då de första gången förekommer i min framställning.² Men tre grundläggande frågor bör diskuteras redan nu. Det gäller för det första hur juridiskt språk i olika kontexter kan betecknas, för det andra hur den svenska som finns och används i Sverige respektive Finland benämns och för det tredje om lagtexter bör betecknas som en *genre* alternativt en *texttyp*.

I min framställning är 'juridiskt språk' det överordnade begreppet (jfr Nordman 1984:956). Inom det juridiska språket kan man sedan urskilja olika undertyper, varav 'författningsspråk' är en.³ Termen *författningsspråk* används i avhandlingen för det språk som används i författningar, dvs. lagar, förordningar och andra föreskrifter. Jag har valt *författningsspråk* framför *lagspråk*. Den senare termen med tillhörande begrepp är mera begränsad, eftersom betydelsen är 'språket i lagar och inte i några andra typer av författningstexter', medan den

¹ Jfr Svensson (1993:42) om värdet hos hypoteser som inte är "falsifierbara i snävare mening".

² I detta avsnitt och annars i avhandlingen är det *begrepp* som definieras och inte *termer*. Termer är benämningar för begrepp, vilket är i enlighet med terminologisk teori utifrån den tradition som tar sin utgångspunkt hos Eugen Wüster (jfr t.ex. Laurén, Myking & Picht 1997:179, 204, 252). Begreppet 'term' diskuteras av t.ex. Laurén (1993:96ff.) och Pearson (1998:10-40).

³ Se Hiltunen (1990:65) beträffande begreppet 'legal English' i förhållande till 'statutory language'. Olika indelningar av 'the legal register', 'legal language', 'language of the law', 'law language' etc. diskuteras av bland andra Danet (1985), Kurzon (1989), Fredrickson (1992:5-8; 1996:219-222) och Trosborg (1997:19ff.), medan 'Rechtssprache', 'Rechtsterminologie' och 'juristischer Stil' med flera begrepp behandlas i Fuchs-Khakhra (1987:33-76), Ludger Hoffmann (1989a:14f.) och Stengel-Hauptvogel (1997:22-33).

förra har betydelsen 'språket i lagar och i alla andra typer av författningstexter'.

Förutom *författningsspråk*, *lagspråk* och *legalspråk* förekommer också termerna *myndigheters språk* och *offentligt språk* i svensk språkvetenskaplig litteratur.¹ Inom den offentliga förvaltningen (statliga myndigheter, kommuner, landsting, försäkringskassor etc.) kan juridiskt språk användas i skrivelser, beslut, utredningar osv., men sådana texter är inte jämförbara med rent juridiska texter som utslag från domstolar och författningar av olika dignitet.²

Svenska språket i Sverige och svenska språket i Finland betecknas på olika sätt av olika forskare. Hugo Bergroth, den finlandssvenska språkvårdens centralgestalt under första halvan av 1900-talet, talar i sitt klassiska arbete *Finlandssvenska* (2 rev. uppl. 1928) för det första om begreppet 'högsvenska', som definieras som "en från provincialismen av olika slag absolut fri svenska, alltså i viss mening en abstraktion [...]” och för det andra om 'rikssvenska', som förekommer i en sverigesvensk och finlandssvensk form. Rikssvenskan står i kontrast till allmogemålen, vilka talas i Sverige och Finland (se Bergroth 1992: 24f.). I den normerande handboken *Svenskt lagspråk i Finland* används termerna *finlandssvenska* och *rikssvenska* (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1988:30; 1992:31; 1998:11). Mirja Saari gör detsamma i en uppsats om svenskt talspråk i Sverige och Finland och detta utan att diskutera alternativa termer, medan Marika Tandefelt använder både *rikssvenska* och *sverigesvenska* gentemot *finlandssvenska* i sin översikt med titeln *Finlandssvenskan i tusen år* (se Saari 1995:75 respektive Tandefelt 1999b:4).³

I avhandlingen har jag valt termparet *sverigesvenskt författningsspråk* och *finlandssvenskt författningsspråk*. Vidare talas det om *finskt författningsspråk*. Till detta kommer att jag med avseende på lagstiftning i de två länderna använder nationalitetsadjektiven *svensk* och *finländsk*.⁴ Genom att använda termen *finlandssvenskt författningsspråk*

¹ Se Svensson (1993:9–17) för en diskussion av *det offentliga språket* och *det offentliga samtalet*.

² Se Molde och Westman (1975:1–5) om *offentlig svenska* och *förvaltningsspråk*.

³ Vanligen betraktas finlandssvenska som en form av svenskt standardspråk, men enstaka forskare använder formuleringar som antyder att de möjligen ser 'finlandssvenska' och 'rikssvenska' som skilda språk (se t.ex. Platzack 1998:101 not 20). Se vidare om diskussionen t.ex. Liljestrand (1985:5ff.), Kristina Nikula (1988: 370f.), Reuter (1986:237f.; 1987:3f.; 1992a:111f.), Melin-Köpilä (1996:38–41), Tandefelt (1997; 1999a; 1999b) och Landqvist (1998) och *Svenska Akademiens grammatik 1* (1999: 25f.).

⁴ Se t.ex. Reuter (1992b:165–168) om användningen av *finländsk*, *finlandssvensk*, *finsk* och *svensk* i Sverige och Finland.

ansluter jag mig delvis till en uppfattning som bland andra Kristina Nikula har framfört, även om hon använder *finlandssvenska* och *riks-svenska* om talspråk medan *svenska i Finland respektive Sverige* används om alla former av talat och skrivet språk.

Så länge ingen lyckats skapa precisa termer för de gamla *finlandssvenska* och *riks-svenska*, finner jag ingen anledning att överge dessa till förmån för andra vaga termer, som dessutom har den stora nackdelen att de är klumpiga att handskas med såväl i tal som i skrift. [---] Med *finlandssvenska* avser jag sålunda den överregionala svenska som talas i Finland (en preliminär definition!) eller "standardfinlandssvenska" i den mån en sådan finns och med *riks-svenska* på motsvarande sätt "standardriks-svenska". (Kristina Nikula 1988:370f., min kursiv)

Till skillnad från Nikula använder jag inte *riks-svenska* och därmed inte heller *riks-svenskt författningsspråk*. Visserligen är *riks-svenska* en inarbetad term i Finland, men i konsekvens med *finlandssvenska* och *finlandssvenskt författningsspråk* väljer jag att tala om *sverigesvenska* och *sverigesvenskt författningsspråk* (jfr Reuter 1992a:101). De senare termerna har dessutom fördelarna att de är bildade efter samma mönster som de förra samt att de i den föreliggande kontexten är helt entydiga (jfr Liljestrand 1985:6f.; Reuter 1986:237).

Som har framgått av avsnitt 1.2.1 ovan väljer jag att beteckna 'lagtext' som en *genre* och inte som en *texttyp*. Olika forskare föredrar här ett av alternativen, och många definitioner av begreppen 'genre' och 'texttyp' har föreslagits.¹ Mitt val grundar sig på att lagtexter uppfyller de fyra villkor som Per Ledin använder för att göra "en grov avgränsning av genrebegreppet" (Ledin 1996:29). Här återges först Ledins kriterier, där numreringen av punkterna är tillagd av mig, och därefter min tillämpning av kriterierna på genren 'lagtext'.

[1] *En genre kopplar texter till en återkommande social process där människor samhandlar genom texter [---]*

[2] *En genre innefattar prototypföreställningar om textutformningen [---]*

[3] *En genre är normalt namngiven och på så sätt språkligt och socialt kodifierad [---]*

[4] *En genre är en tradition som tas i bruk i en situation, varför den förändras över tid (Ledin 1996:29–32, kursiv i originalet)*

¹ Se t.ex. Gunnarsson (1981:155), Hellspong och Ledin (1997:26), Kurzon (1984:33), Bhatia (1993:101) samt Grepstad (1997:163) om lagar som en *genre*. Se bland andra Westman (1984:61) och Faber et al. (1998:12, 17) om lagar som en *texttyp*. Begreppen 'texttyp' och 'genre' diskuteras av t.ex. Gläser (1990:30–33), Vagle, Sandvik och Svennevig (1994:252–273), Ledin (1996, särskilt s. 12–15 och 29–34), Grepstad (1997:147–165) samt Hellspong och Ledin (1997:20–29), medan Ledin (1999) behandlar olika indelningar av begreppet 'text'. Jag bortser här från den diskussion som förs inom litteraturvetenskap och andra kunskapsområden om begreppet 'genre'.

- (1) Genom lagstiftning som utfärdas tilldelas medborgarna i ett visst samhälle olika rättigheter och skyldigheter. Lagstiftningsprocessen är en återkommande process som lokaliserar lagar och andra författningar i tid och rum.
- (2) Lagtexter har prototypiska drag när det gäller textens form och innehåll.
- (3) Texter som uppfyller villkoren (1) och (2) kan preciseras som *lagar*, *förordningar* eller andra *författningstexter*, vilka har sina speciella språkliga och sakliga egenskaper.
- (4) Lagen är en genre med en lång historia, för Nordens del sedan medeltiden, och den har genomgått många förändringar sedan dess.

1.4.2. Notation

Vad gäller notation i avhandlingen använder jag på konventionellt sätt kursiv stil för metaspråklig användning av språkliga enheter, t.ex. *lagstiftning*, medan enkla citationstecken markerar att det är begreppet eller betydelsen som avses, t.ex. 'lagstiftning'. I enlighet med terminologisk teori talar jag i första hand om definitioner av *begrepp*, inte av termer (se avsnitt 1.4.1, s. 14 not 2).

Enkla citationstecken används vid översättningar från finska till svenska i avhandlingstexten, t.ex. *lait* 'lagar'. I denna finns titlar på finskspråkiga arbeten, citat ur sådana och konstruerade finska exempel, som alla är översatta till svenska (se vidare avsnitt 1.6 nedan). När jag ger exempel från samma finländska lagtext, skiljs språkversionerna åt av en divis, t.ex. *Jäv – Esteellisyyt*. Också exempel från sverigesvenska och finlandssvenska lagar, som behandlar samma ämne, skiljs från varandra med en divis, t.ex. *Inledande bestämmelser – Allmänna stadganden*.

Titlar på omnämnda arbeten i löptexten och fotnoterna kursiveras, t.ex. *The Language of Judges*. Däremot kursiveras inte delmaterialens namn, namn på forskningsprojekt och titelrubriker på olika lagtexter, t.ex. A-materialet, Svenskt fackspråk och Jaktlag.

I avhandlingen ger jag många exempel ur mitt material. Läsarens första intryck är förmodligen att exemplen är obegripliga och oläsliga. Meningar och andra språkliga enheter presenteras mestadels tillsammans med tekniska förkortningar och information inom hakparenteser. Dessutom är ord eller delar av ord framhävda med fet stil. Ett exempel kan se ut som den följande mening, som ingår i den finländska skuldsaneringslagens åttonde paragraf.

<S>Om ansökan om skuldsanering <V1>stadgas</V1> i 8 kap.</S>
 (SKULD (Fs), 8 §) – <S>Velkajärjestelyn [kamus genitiv] hakemisesta
 [kamus elativ] <V1>säädetään</V1> 8 luvussa.</S> (SKULD (Fi), 8 §)

Förkortningarna, s.k. *taggar*, fet stil och hakparenteser är hjälpmedel i analysen och beskrivningen av materialet. De ger information om materialet och om olika beaktade enheter i det. Utifrån detta exempel presenterar jag de konventioner som jag följer.

Vinkelparenteser sätts omkring taggar, dvs. "märken" för olika sorters enheter i texter, vilka har undersökts med datorns hjälp. Taggarna skrivs genomgående med versaler (plus siffror), t.ex. <S> för 'grafisk mening utan punktuppställning' och <V1> för 'finit verb i en icke-underordnad sats'. Början av ett taggat element utmärks inte på något särskilt sätt, medan slutet markeras med ett snedstreck: <S> och <V1> respektive </S> och </V1>. De taggar som är relevanta i det aktuella sammanhanget är utsatta, medan eventuella övriga taggar inte är det.

Hänvisningen till den lagtext som ett exempel är hämtat från görs med en förkortning utifrån lagens namn samt med uppgift om i vilken paragraf och eventuellt i vilket kapitel som exemplet hör hemma. Dessa förkortningar skrivs alltid med versaler, t.ex. SKULD för Skuldsaneringslag. Varje förkortning följs av ett tillägg inom parentes: (Sv) för *sverigesvensk*, (Fs) för *finlandssvensk* och (Fi) för *finsk*.¹ Denna hänvisningsmodell gäller A-materialet som består av ett antal fullständiga svenska och finländska (svenskspråkiga och finskspråkiga) lagtexter. B-materialet består av ett antal grafiska meningar från varje text i A-materialet, i allmänhet 100 ur varje lagtext. Hänvisningar ges genom förkortningar plus ett löpnummer, t.ex. SKULD (Sv):1, SKULD (Sv):2, SKULD (Sv):3 osv.

Med fet stil i språkliga exempel markeras de svenska och finska konstruktioner som diskuteras. Grammatiska kommentarer till finska konstruktioner ges inom hakparenteser, t.ex. *velkajärjestelyn* [kamus genitiv] *hakemisesta* [kamus elativ] – *om ansökan om skuldsanering*.

Exempel från de undersökta lagtexterna återges till allra största delen i formatet *ren text* och originaltexternas layout är inte bevarad.

Numreringen av exempel, figurer, tabeller och bilagor är gjord i löpande följd utan någon underindelning med hänsyn till kapitel, medan fotnoter numreras sida för sida.

¹ Lagarnas fullständiga namn, deras löpnummer i respektive lands samlade lagstiftning och förkortningarna framgår av figur 1 i avsnitt 3.2.1 nedan.

1.5. Lagstiftningsprocess och lagstiftning

Med begreppet 'lagstiftningsprocess' avser jag den process där lagar och andra författningstexter kommer till, medan jag med 'lagstiftning' avser resultaten av processen (jfr *Svenskt lagspråk i Finland* 1992:21; 1998:25). Med 'lagstiftare' avser jag de organ som har behörighet att utfärda olika författningar. Jag preciserar därmed inte om det handlar om republiken Finlands president, riksdagen i Sverige eller riksdagen i Finland, ländernas regeringar eller olika myndigheter i respektive land (jfr Hydén 1996:89f.; *Svenskt lagspråk i Finland* 1998: 25f.).

Av praktiska skäl pronominaliseras ordet *lagstiftare* med *han* i stället för med *han* eller *hon*, trots att anvisningar för författningstext och annan officiell svenska i första hand rekommenderar det senare alternativet (se t.ex. *Myndigheternas föreskrifter* 1998:98f.).

Den översikt som ges i det här avsnittet är avsedd att ge den som inte är fackman på juridikens område en bakgrund till hur lagstiftningsprocessen går till i Sverige och Finland och vilka resultat som verksamheten ger i de båda länderna.¹

1.5.1. Lagstiftningsprocess och lagstiftning i Sverige

I både Sverige och Finland är 'författning' det överordnade begreppet för skrivna rättsregler.² Den svenska riksdagen utövar sin normgivning genom *lagar*, medan regeringens normgivning sker genom *förordningar*. Båda typerna av författningar publiceras i *Svensk författningssamling* (ofta förkortad SFS). Lagar och förordningar är också tillgängliga i elektronisk form i databasen *Rixlex*, men den tryckta versionen gäller vid eventuella olikheter mellan versionerna.³ Hänvis-

¹ Beskrivningen av lagstiftningsprocessen och lagstiftningen i de två länderna bygger främst på *Myndigheternas föreskrifter* (1992; 1998), *Svenskt lagspråk i Finland* (1988; 1992; 1998), *Lainlaatijan opas* (1996) och juridiska handböcker. Några sidhänvisningar till de namngivna arbetena ges inte i avsnitt 1.5.1 och avsnitt 1.5.2 nedan. Översikter av det juridiska systemet i Sverige respektive Finland ges i t.ex. Bernitz et al. (1991), Hydén (1996) och *Inledning till Finlands rättsordning Del 1–2* (1996).

² Begreppet 'författning' kan också användas i en annan betydelse, nämligen om reglerna för det politiska systemet i en viss stat. Författningen innehåller regler om hur folkrepresentationen, statschefen och regeringen utses, vilken kompetens de har och hur beslutsfattandet sker (se Hydén 1996:74; Malmström & Agell 1997:28 not 1). Redogörelser för grundlagar i respektive land och EG-rättens förhållande till nationell lagstiftning ges i Hydén (1996:57f., 74), *Inledning till Finlands rättsordning. Del 1* (1996:18) och *Inledning till Finlands rättsordning. Del 2* (1996:670f.).

³ Se <<http://www.riksdagen.se/rixlex/om.html>>.

ningar till SFS görs med författningens årtal och löpnummer, t.ex. SFS 1991:433. Olika statliga myndigheter och kommunala organ utfärdar *föreskrifter*. Svenska kyrkan, centrala myndigheter, riksdagens förvaltningskontor, förvaltningsmyndigheter under riksdagen samt länsstyrelserna har egna författningssamlingar.

1.5.2. Lagstiftningsprocess och lagstiftning i Finland

I Finland antas *lagar* av riksdagen. För att en lag skall träda i kraft måste den stadfästas av republikens president. *Förordningar* är författningar på lägre nivå än lagar. De utfärdas av presidenten.¹ I förordningar ingår vanligen bestämmelser om verkställandet av en lag. Lagar och förordningar publiceras i *Finlands författningssamling*, *Suomen säädöskokoelma* (ofta förkortad FörfS respektive Säädk). Statsrådet, dvs. regeringen, och olika ministerier (departement) utfärdar *beslut*.² Finländska författningstexter finns tillgängliga i tryckt och elektronisk version, där den tryckta är den officiella.³ Hänvisningar till finländska författningar görs med författningens nummer och de två sista siffrorna i årtalet, t.ex. FörfS, Säädk 615/93.

Jurister har påpekat att det finns stora likheter mellan svensk och finländsk rätt.⁴ Detta är naturligt med tanke på den gemensamma historien och med hänsyn till likheterna mellan de två samhällena av i dag. På en viktig punkt skiljer sig dock lagstiftningsarbetet i Finland från det i Sverige.

Finland är ett officiellt tvåspråkigt land där majoritetens språk är finska, medan den svenskspråkiga minoriteten uppgår till ungefär 300 000 personer eller cirka 6 procent av den totala befolkningen om runt 5 miljoner (se Melin-Köpilä 1996:13). Enligt regeringsformen, som senast reviderades 1995, är finska och svenska republikens Fin-

<<http://www.riksdagen.se/debatt/sfsr/index.asp>> och
<http://rixlex.riksdagen.se/sfs/sfst_info.html>.

¹ Det framgår av ingressen till en finländsk lag respektive förordning vem som har utfärdat den. Däremot anges inte vilken eller vilka personer som har formulerat texten. På denna punkt är Paula Huhtalas beskrivning av den finländska lagtext som är en del av materialet för hennes avhandling om översättning från finska till svenska inte korrekt (se Huhtala 1995:34f.).

² Se t.ex. *Svenskt lagspråk i Finland* (1998:25f.) beträffande *statsråd/regering* och *ministerium/departement*.

³ Se <<http://www.edita.fi/fs/index.html>> och <<http://www.edita.fi/sk/>> för FörfS respektive Säädk i elektronisk form.

⁴ Se t.ex. Klami (1982), Modeen (1989), *An Introduction to Finnish Law* (1993:5) samt Malmström och Agell (1997:46).

lands två nationalspråk (se Dufholm 1998:7).¹ Svenska var det språk som användes i lagar och andra författningar under den svenska tiden (t.o.m. 1809) och under den ryska (1809–1917), även om finskans ställning stärktes under senare delen av 1800-talet. I dag utformas en författningstext vanligen först på finska, varefter en svensk översättning görs. Ur ett perspektiv har det finska lagspråket därmed en kort historia, medan det ur ett annat perspektiv har en längre tradition med rötter till en allmän europeisk tradition som förmedlades via svenska språket, både före och efter den politiska skilsmässan (se Pajula 1960:3; Hiltunen 1984:5).²

Flertalet moderna finlandssvenska författningar är alltså översättningar från finska. Men de två språkversionerna betraktas som original och juridiskt sett är ingen av dem en översättning (se Palmgren 1990:17). Vid tolkningstvister anses dock vanligen den finskspråkiga versionen vara den s.k. *grundtexten* (se Olsson 1964:357).³ Man kan inte heller tala om någon speciell finlandssvensk juridik, då politisk uppfattning uppges vara viktigare än modersmål för den som skriver juridiska arbeten (se Björne 1995:357).

Statsrådets propositioner med lagförslag till riksdagen översätts till svenska och granskas sedan av en särskild granskningsbyrå vid justitieministeriet.⁴ Andelen lagar som granskas har blivit större under den period som är aktuell för denna undersökning. Under åren 1986 och 1987 granskades cirka hälften av de publicerade lagarna (45 respektive

¹ En redogörelse för den finländska språklagstiftningen och en analys av hur den fungerar ges i rapporterna *Vad säger LAGARNA om språkliga rättigheter?* (1996, versaler i originalet) och Dufholm (1998), medan en statistisk översikt av den finlandssvenska befolkningen återfinns i Finnäs (1998).

² En översikt av det finska lagspråkets historia och utveckling ges av Pajula. Denne påpekar också att finländsk lagstiftning har mottagit impulser från andra staters lagstiftning, i synnerhet Sveriges

jonka lait ja asetukset ovat jo kauan ja varsinkin sen jälkeen, kun on ruvettu harjoittamaan Pohjoismaiden välistä yhteistoimintaa lainsäädännön alalla, olleet meidän esikuviamme. 'vars lagar och förordningar redan länge och i synnerhet efter det att de nordiska länderna har inlett ett samarbete på lagstiftningens område, varit vår förebild.' (Pajula 1960:243)

De tillhörande exemplen hos Pajula gäller innehållsliga likheter, inte språkliga. Också i juridiska arbeten påpekas ofta att de sjuhundra år som Sverige och Finland var ett rike har varit av stor betydelse för den senare utvecklingen av rättskulturen i Finland (se Kekkonen 1999:12f.).

³ Olsson (1964) kommenterar inte vilken språkversion som anses vara grundtexten i de fall där beredningsarbetet faktiskt har skett på svenska (jfr avsnitt 3.2.1.7 nedan).

⁴ En redogörelse för översättningsarbetet vid statsrådets translatorsbyrå, som bland annat översätter den finländska regeringens propositioner, ges i Granlund och Lönegren (1997).

54 procent), medan andelen för åren 1988–1995 uppgick till mellan 70 och 80 procent (se Granskningsbyråns statistik 24.1.1996, s. 2). Vid granskningen kontrolleras att "den svenska texten i sak fullständigt motsvarar den finska" men också språkdräkten blir föremål för kontroll (*Svenskt lagspråk i Finland* 1992:27; 1998:32).¹

Innan republikens president stadfäster en lagtext, skall den justeras. Den finskspråkiga versionen av en lag får sin slutgiltiga ordalydelse genom riksdagsbehandlingen, medan den svenskspråkiga får sin genom en speciell justering där "den svenska texten läses mot den finska" (*Svenskt lagspråk i Finland* 1992:27; 1998:33). Texterna skall motsvara varandra i sak och eventuella översättningsfel skall rättas. För att undvika skillnader i fråga om termer utnyttjas ofta redan existerande svenska författningar med tillhörande termer vid översättningen. Samordningen av svenska termer uppges ha blivit bättre än den var tidigare. Om svenska termer kan hämtas från svensk lagstiftning, undviker man att göra direkta översättningar av finska termer (se Reuter 1981: 15).²

1.5.3. Samnordisk lagstiftningsprocess och lagstiftning

Det existerar ett samarbete i fråga om gemensam nordisk lagstiftning med tillhörande termfrågor.³ Ett exempel är patentlagstiftningen i de nordiska länderna, vars innehåll till stor del överensstämmer (se Bruun 1993:314). Men den finländske juristen Niklas Bruun ger inga uppgifter om den språkliga utformningen av de aktuella finlandssvenska och sverigesvenska författningarna. Ett annat exempel på samnordisk lagstiftningsprocess och lagstiftning är köplagstiftningen, där den finländska köplagen dessutom först är avfattad på svenska och sedan översatt

¹ En jämförelse mellan förslaget till finländsk skuldsaneringslag och den slutliga svenskspråkiga lagtexten visar att språkliga ändringar har gjorts (se Landqvist 1995: 16).

² Se även *Svenskt lagspråk i Finland* (1992:105f.; 1998:107f.) om arbetet med svenska juridiska termer som är gemensamma för Sverige och Finland.

³ Se t.ex. Inger (1988:181f., 265f., 292–295) om samarbetet. Ett exempel på att det nordiska lagsamarbetet inte alltid har fungerat så väl är växel- och checklagstiftningen från 1930-talet. Utifrån 1930 och 1931 års Genève-konventioner om växel- och checkrätt utfärdades nya växel- och checklagar i Danmark, Finland, Norge och Sverige. Sveriges växellag (1932) och checklag (1932) gavs en språklig form som så långt som möjligt skulle överensstämma med de danska och norska texterna. De finlands-svenska texterna avvek däremot från de sverigesvenska. Skillnaden antas bero på hänsyn till de finska översättningarna (se Vogel 1988:96). Några exempel på hur de svenska texterna skiljer sig från varandra ger Vogel tyvärr inte, vare sig i Vogel (1988) eller i motsvarande avsnitt av samme författare i Bernitz et al. (1991:168).

till finska (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1992:32; 1998:32). Ett nordiskt samarbete finns också i fråga om olika avtal, och detta har bland annat lett fram till 1987 års multilaterala dubbelbeskattningsavtal (se Vogel 1988:15). Vidare kan svensk juridisk expertis anlitas när finlandssvenska lagtexter utarbetas. Två exempel är lagen om näringsförbud och lagen om behandling av anmälningssärenden vid allmän under rätt (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1988:30).

1.6. Disposition av avhandlingen

Återstoden av denna avhandling är disponerad på följande sätt. Kapitel 2 ger en översikt över relevant forskning. I kapitel 3 presenteras det material som jag undersöker. I samma kapitel ges en redogörelse för övergripande metodiska avgöranden. I kapitel 4–7 och 9–11 redovisas olika delundersökningar.

Ämnet för kapitel 4 är de undersökta författningstexternas uppbyggnad och deras innehåll. Kapitel 5 ägnas omfånget hos lagtexter i delmaterialen, omfånget hos vissa textelement och omfånget hos paragrafen, som är den grundläggande formella och innehållsliga enheten i författningar. Det för kapitel 6 och kapitel 7 gemensamma ämnet är olika strategier som lagstiftaren använder för att organisera sin text och för att markera strukturen i den. Temat för kapitel 6 är rubriker som makrostrukturmarkör och det för kapitel 7 några olika textstrukturmarkörer i författningstext. I kapitel 8, kapitel 9 och kapitel 10 behandlas olika syntaktiska aspekter på materialet, där kapitel 8 ger en presentation av den valda analysmodellen, medan de syntaktiska delstudierna redovisas i kapitel 9 och kapitel 10. Några aspekter på textbindning i materialet är temat för kapitel 11.

I redovisningen av resultaten går jag således från ett makroperspektiv till ett mikroperspektiv, även om den raka linjen bryts av kapitel 8 med sin presentation av modellen för den syntaktiska analysen. I de olika undersökningskapitlen redovisas delstudier, resultaten diskuteras och försök att förklara dem presenteras. Huvudresultaten av de olika delundersökningarna sammanfattas i respektive kapitel, medan hela undersökningen sammanfattas i kapitel 12, där också en avslutande diskussion återfinns.

Eftersom ett antal läsare av avhandlingen förmodligen inte har så stora kunskaper i ämnet juridik och/eller inte behärskar finska, kommer jag här och var i avhandlingstexten att ge upplysningar som den juridiskt insatte respektive den finsktalande i bästa fall finner överflödiga, i sämsta fall ytliga. Jag är medveten om att fackmän inom respek-

tive område kan efterlysa mer djupgående redogörelser för olika fenomen inom sina respektive specialområden. Trots det har jag strävat efter att begränsa denna typ av information till just upplysningar som är relevanta för avhandlingen.

Av hänsyn till läsare som inte behärskar finska är citat på finska från den använda litteraturen, liksom titlar på finskspråkiga arbeten i den löpande texten och i käll- och litteraturförteckningen, översatta till svenska. Också finska exempel som är hämtade från andra källor än de undersökta författningstexterna är översatta. Samtliga sådana översättningar är gjorda av mig. I översättningarna tas inte någon hänsyn till de speciella problem som beror på strukturella skillnader mellan språken, utan citat, titlar och exempel översätts på ett sådant sätt att de blir begripliga för den som inte talar finska. Exempelvis översätts satsen *Tuomioistuin tekee päätöksen* med 'Domstolen fattar ett beslut' i stället för '(En) domstol(en) fattar (ett) beslut(et)'. Jag tar således inte någon hänsyn till att finskan ofta inte entydigt markerar kategorin species med morfologiska markörer.¹

De eventuella läsare av avhandlingen som inte har en språkvetenskaplig bakgrund kommer troligen att anse att här saknas förklaringar av språkvetenskapliga termer med bakomliggande begrepp. Men då denna avhandling läggs fram inom ämnet nordiska språk, förutsätter jag att flertalet läsare har ett begränsat behov av den sortens upplysningar.

För framställningssättet i texter som är tillkomna i en akademisk diskurs, skiljer den tysk-australiensiske lingvisten Michael Clyne mellan två traditioner. Den ena har ett linjärt stilideal (linear style) som inte uppmuntrar avvikelser från huvudlinjen i framställningen. Den andra tillåter utvikningar och präglas av en strävan efter att så långt som möjligt fullständigt behandla det aktuella ämnet (digressive style). Den första traditionen dominerar bland forskare med engelska som modersmål, medan den andra är dominerande bland forskare med tyska som modersmål (se Clyne 1994:162f.). Det framställningssätt som jag har valt i avhandlingen kan sägas vara en kompromiss mellan de två traditioner som Clyne urskiljer.²

¹ Finskan saknar artiklar, men för den skull saknas inte species som en semantisk kategori utan finska nominalfraser kan ofta tolkas som definita eller indefinita. Kontexten eller kunskap om världen ger vanligen information om den avsedda betydelsen. Species kan i en del fall markeras morfologiskt, syntaktiskt och lexikalt (se t.ex. Sundman 1994).

² Kritik mot Clynes uppfattning om de två traditionerna och mot hans beskrivning av dem har framförts av t.ex. Björn Melander (1996:129f.).

Min strävan är att framställningen i löptexten skall vara så linjär som det bara är möjligt och att digressionerna från huvudlinjen skall vara så få som det går. För den skull avstår jag inte från rätten att "använda ett vetenskapligt språk som är så exakt som omständigheterna fordrar" (Källgren 1979:7). Mera omfattande litteraturhänvisningar samt resonemang som innebär avvikelser från huvudlinjen (vissa exempel, viss argumentation och viss diskussion) återfinns emellertid i notapparaten. Denna är följaktligen relativt omfattande. Även appendix och bilagor utnyttjas för att ge information som inte så lätt låter sig infogas i den löpande texten. Förhoppningsvis innebär detta förfaringsätt att läsaren kan välja den läsning som han eller hon föredrar. Den läsare som så önskar kan härigenom undvika att drabbas av, alternativt förvärpa, den humanisternas yrkesskada som Teddy Brunius beskriver på följande sätt:

Vad som skiljer en humanist från andra är att atlaskotan så småningom blir försliten. Humanisten måste nämligen nicka sig fram genom böckerna, ty varje sida är späckad med fotnoter i petitstil. (Brunius 1963:82)

2. Forskningsöversikt

2.1. Inledning

Syftet med kapitel 2 är att ge en bakgrund till denna avhandling och att relatera den till relevant forskning. Avhandlingen sätts i relation till fackspråksforskningen i stort, till den forskning som ägnas juridiskt fackspråk, särskilt författningsspråk, och till forskningen om juridisk svenska.

Min ambition är inte att i avsnitt 2.2 nedan ge en fullständig bild av fackspråksforskningen i stort och dess olika inriktningar (jfr Engberg 1997:14).¹ Jag har valt att lägga tyngdpunkten på forskning inom det tyska språkområdet och forskning i de nordiska länderna (jfr Braunmüller 1991; Laurén 1993:56).

Forskningen om juridiskt fackspråk är en del av den samlade fackspråksforskningen. Många studier på området har publicerats, både om svenska och om andra språk, bland annat såväl brittisk som amerikansk engelska (jfr Levi 1982; 1994). I avsnitt 2.3 nedan ger jag en översikt av diskussionen om begreppet 'juridiskt språk' och en över forskningen om engelskt juridiskt språk. Något sägs också om forskningen inom det tyska språkområdet. Anledningen till att den senare får en mindre fyllig behandling är att forskningen om tyskt fackspråk främst har ägnats medicinskt, naturvetenskapligt och tekniskt fackspråk, medan intresset för juridiskt språk har varit mindre (se Reitemeier 1985:7).² Främst jurister har intresserat sig för tyskt författningsspråk, medan språkvetarnas intresse har varit mindre (se Fuchs-Khakhar 1987:57).³

¹ Den senaste större bibliografiska översikten av bibliografier inom fackspråksforskning och terminologi ges av Lothar Hoffmann (1999).

² Jfr t.ex. Drozd och Seibicke (1973), von Hahn (1983), Lothar Hoffmann (1985a), Gläser (1990) och Fluck (1996), där den sistnämnde dock i ett kort avsnitt (s. 72-75) behandlar förvaltningens språk. Däremot hävdar Frilling (1995:lf.), som hänvisar till två tyskspråkiga bibliografier på området, att antalet undersökningar som behandlar rättsväsendets texter är relativt stort.

³ Medan det tyska författningsspråket främst intresserar jurister, har språkvetare mera ägnat sig åt förvaltningens språk:

Den mest utförliga redogörelsen i kapitlet ägnas forskningen om juridiskt språk i Sverige och Finland (avsnitt 2.4.1) och arbetet med att reformera det juridiska fackspråket, i synnerhet författningsspråket (avsnitt 2.4.2). Det finns två anledningar till att jag också behandlar försöken att med hjälp av direkta rekommendationer och andra medel reformera och reglera det juridiska språket i de båda länderna.

För det första är dessa försök, som de är kodifierade i olika handledningar, en av de faktorer som ingår i min förklaringsmodell (jfr avsnitt 1.3 ovan). För det andra har mycket av den forskning som har utförts i sammanhanget, liksom många av de diskussioner som har förts om juridiskt språk, utmynnat i rekommendationer för i första hand författningsspråket. Av detta följer att gränsen mellan "praktiskt lagspråksarbete och lagspråksforskning [...]" är svår eller rentav omöjlig att dra (Gunnarsson 1982:90).¹ Som framgår av avsnitt 1.2.2 ovan har jag emellertid inga ambitioner att försöka påverka det svenska författningsspråkets utveckling. I redogörelsen för språkvårdsarbetet står svenskan i fokus. Något sägs också om finskt offentligt språk, eftersom utvecklingen av detta bör ha betydelse för det svenska författningsspråket i Finland.

2.2. Begreppet 'fackspråk' och forskning om fackspråk

Eftersom jag i avsnitt 1.4.1 ovan har diskuterat begreppet 'genre', ligger tyngdpunkten i detta avsnitt på 'fackspråk'. I det här avsnittet ges en kortfattad introduktion till fackspråksforskning generellt. Allra först bör dock något sägas om några centrala svenska, tyska och engelska termer. Den svenska termen *fackspråk* och den tyska *Fachsprache* kan användas synonymt med den engelska termen *LSP* (Language for Special Purposes).² Men *LSP*, alternativt *ESP* (English for Special/Specific Purposes) används dessutom ofta i samband med språkundervisning för vuxna (se Laurén 1993:18f.). Två arbeten med denna

Das Thema Verwaltungssprache wird also – anders als die Gesetzes-sprache – überwiegend von Sprachwissenschaftlern behandelt. (Fuchs-Khakhar 1987:67)

¹ Jfr även Fredrickson (1992:8), som ger en redogörelse för "Legal Language Research and Reform in Sweden" och Trosborg, som betonar sambandet mellan forskning och språkvård:

Clarity in legal writing has been of great concern to a number of present day scholars of legal language, and their work has been united in the so-called "Plain language Movement". (Trosborg 1997:141)

² På tyska kan *LSP* även motsvaras av *Fachtextlinguistik* (se Schröder 1991a:12).

inriktning är Swales (1985) och Robinson (1994). Men det mera praktiska perspektivet kan också förenas med teoretiskt inriktade studier. Här kan exempelvis nämnas Bhatia (1983; 1993) samt Swales och Bhatia (1983).¹

2.2.1. Begreppen 'fackspråk' och 'facktext' samt några närliggande begrepp

Fackspråksforskningen har haft och har olika inriktningar. Det är vanligt att begreppet 'fackspråk' sätts i kontrast till 'allmänspråk', men diskussionen om vad som kännetecknar de båda storheterna är utan ände.² Vad Lothar Hoffmann betecknar som "frågornas fråga inom fackspråksforskningen" söker därför fortfarande sitt svar.

Die Frage der Fragen in der Fachsprachenforschung war und ist immer noch die nach dem Verhältnis der Fachsprachen zur (All-)Gemeinsprache [...]. (Lothar Hoffmann 1985a:48)

I äldre fackspråksforskning var det vanligt att låta förekomsten av termer och ett speciellt ordförråd skilja ut fackspråket från allmänspråket. Senare har textperspektivet betonats. I dag vill många forskare definiera 'fackspråk' utifrån ett kommunikativt perspektiv, eftersom 'fackspråk' används i kommunikationssituationer med speciella särdrag.³ En pregnant illustration av fackspråksforskningens delvis förändrade intresseinriktning ger titeln på Lothar Hoffmanns arbete *Vom Fachwort zum Fachtext* (1988). Det faktum att 'fackspråk', med undantag för facktermer, inte har några särdrag som skiljer det från 'allmänspråk' formulerar Ruth Vatvedt Fjeld på följande sätt i sin avhandling om obestämda adjektiv i juridiskt språk som meddelar regler:

¹ Gunnarsson kontrasterar en europeisk tradition, betecknad som traditionell forskning om LSP, med en anglo-amerikansk tradition:

The study of ESP [English for Specific Purposes] has therefore come to be combined with interest in rhetoric – the art of persuasion – and in sociology – the art of socializing and conforming. (Gunnarsson 1995: 119)

² Se t.ex. Sager, Dungworth och McDonald (1980:1–6), Gunnarsson (1987a:10; 1995:114), Gläser (1988a:6; 1990:14), Schröder (1991a:3–6), Laurén (1993:14), Bergenholtz och Engberg (1995:182ff.), Fluck (1996:11, 193ff.), Engberg (1997:5–14) och Myking (1999:20–30). Se även de Beaugrande (1997:325–335) för en diskussion av "Discourse for special purposes: 'LSP' and terminology".

³ Se bland andra Gunnarsson (1987a:10), Schröder (1991a:3–28) Laurén (1993:9–14) och Fluck (1996:192ff., 201). Se även *Fachsprachen [...] Languages for Special Purposes* [...] (1998, avsnitt II).

Ingen undersökelse har vist trekk i fagspråk som er eksklusivt fagspråklike; man kan dermed ikke snakke om at det fins et specielt og fullstendig fagspråk, da alle fagspråkstrekkene anses som kommutable med allmenspråklige uttryksmåter. Det er frekvensen av visse språklige trekk som gjør at fagspråk skiller seg fra allmennspråk, bortsett fra de definerte tekniske termene, som ikke fins i allmennspråk brukt på den måten. (Fjeld 1998:7)

Förutom förekomsten av facktermer finns det således inte något enda kriterium, accepterat av samtliga fackspråksforskare, för att definiera 'fackspråk' och 'facktext' samt närliggande begrepp som 'texttyp', 'facktexttyp', 'textgenre' och 'teknolekt'.¹ Begreppen 'fackspråk' och 'facktext' kan ställas i kontrast till 'allmänspråk' och delvis också i kontrast till begrepp som 'sakprosa' och 'bruksprosa'.²

2.2.2. Forskning om fackspråk

De första ansatserna till en språkvetenskaplig forskning med en inriktning mot fackspråk togs i slutet av 1800-talet. Under 1900-talet har intresset blivit allt större. Inledningsvis gjordes främst studier av tyskt fackspråk, men senare har också engelskt, franskt, ryskt och tjeckiskt fackspråk undersökts flitigt.³ Forskningen om svenskt fackspråk blir mera intensiv först på 1980-talet. Den har mestadels haft en synkron inriktning, men på senare år har också diakrona undersökningar inletts.⁴

¹ En diskussion om ett eller flera av ämnena 'fackspråk' i förhållande till 'allmänspråk', begreppet 'facktext' och de ovan anförda begreppen förs i t.ex. Sager, Dungworth och McDonald (1980:1-69), Ralph (1981), von Hahn (1983:60-83), Möhn och Pelka (1984:1-29, 140-149), Lothar Hoffmann (1985a:21-71, 233; 1991:161), Brinker (1985:124), Gunnarsson (1987a:9), Gläser (1990:1-25), Baumann (1992:2, 105), Nordman (1992:9ff., 14, 18, 23), Laurén (1993:14ff.) samt Fluck (1996:12, 201).

² Se Svensson, Josephson och Selander (1996:10-21) samt Grepstad (1997:47-52).

³ Utförligare översikter av fackspråksforskningens framväxt och senare utveckling ges av bland andra von Hahn (1983:7-12), Lothar Hoffmann (1985a), Schröder (1991a), Laurén (1993:9-40), Gunnarsson (1995) och Fluck (1996).

⁴ Fackspråksforskning i Norden respektive Sverige behandlas av Gläser (1988a), Gunnarsson (1992) och Laurén (1993:40-54), medan en översikt av forskning om svensk sakprosa under 1900-talet ges i Svensson, Josephson och Selander (1996:24-28). Forskning om svenskt fackspråk i Sverige och Finland är ämnet för Laurén (1999), medan en redogörelse för finsk fackspråksforskning ges i Järvi, Kallio och Schröder (1999). Nordisk och i synnerhet norsk forskning behandlas i Myking (1999). Översikter av dansk fackspråksforskning ges i Bergenholtz och Engberg (1995) samt i Engberg (1999). Samlingsverk som speglar verksamheten på området är *Fackspråk* (1976), *Språk i Norden* (1983), *Fagspråk i Norden* (1993) och *Treng små språksamfunns fagspråk?* (1999).

Bidragen till konferensvolymerna från *European Symposiums on LSP* (sedan 1977) och de till tidskriften *Special Language. Fachsprache* (1979–1990), *Fachsprache. International Journal of LSP* (fr.o.m. 1990) ger en bild av dagens fackspråksforskning (se Schröder 1991a: 2f., 8; Gunnarsson 1995:116ff.). Detsamma gör det stora antal artiklar som återfinns i samlingsverket *Fachsprachen [...] Languages for Special Purposes [...] (1998–1999)*, som ingår i serien *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*.

En möjlig indelning av fackspråksforskningen är att skilja mellan två kategorier av studier, beroende på om den aktuella undersökningen ägnas resultatet av fackspråklig kommunikation ("produkten") eller verksamheten där fackspråk används ("processen"). Forskning utifrån ett produktperspektiv avser kommunikation i skriftlig form, medan forskning utifrån ett processperspektiv kan gälla kommunikation i skriftlig eller muntlig form (se Gunnarsson 1995:115–126).¹ I förhållande till denna indelning är den här undersökningen att hänföra till kategorin "produktstudier".

Fackspråk och facktexter betraktas ofta som opersonliga texter, i den meningen att skribenten inte syns i texten (se t.ex. Nordman 1992:26ff.). Lagar och andra författningar är ett utomordentligt tydligt exempel, då upphovsmannen absolut inte skall vara närvarande i texten (jfr avsnitt 1.5 ovan). Inom fackspråksforskningen finns det dock ett växande intresse för individens betydelse i den meningen att man i facktexter kan finna särdrag som beror på skribentens bakgrund och erfarenheter samt på det samhälle och den tid han lever i (jfr t.ex. Nordman 1992:28; Laurén 1999:1562f.).² Jämförande studier med en fackspråklig inriktning av just svenska i Sverige och Finland är dock mycket sällsynta.³

¹ En annan indelning av fackspråksforskningen, "Die Grundströmungen in der Fachsprachenforschung", föreslås av Lothar Hoffmann (1985a:21–52), medan en översikt av olika forskningstraditioner inom fackspråksforskningen ges i Baumann (1992). Se även Myking (1999:35–39) om forskningstraditioner inom fackspråksforskningen i Norden.

² Se Gunnarsson (1992:8–15) angående forskning om olika sorters svenskt fackspråk från 1730-talet och framåt.

³ Se de förteckningar över planerad och pågående forskning som ingår i konferensrapporterna *Svenskan i Finland 1* (1990:197–239) och *Svenskan i Finland 2* (1993:277–320) (Nikula & Pitkänen 1990; Muittari & Rahkonen 1993). I de följande rapporterna i serien, *Svenskan i Finland 3* (1995) och *Svenskan i Finland 4* (1997), ingår inte några förteckningar (Saari & Lindström 1995; Haapamäki 1997).

2.3. Begreppet 'juridiskt språk' och forskning om juridiskt språk

Både jurister och språkvetare karakteriserar juridiskt språk som en form av fackspråk.¹ Men som bland andra Ruth Vatvedt Fjeld har påpekat kan det fackspråk som meddelar regler för mänskligt beteende sägas befinna sig i en mellanposition i förhållande till de båda storheterna 'fackspråk' och 'allmänspråk'.

En speciell type fagspråk er det regelgivende språket, som framtrer i sin mest extreme form i lovspråk. Det regelgivende språket befinner seg i en mellomposisjon mellom fagspråk og allmennspråk, og har til formål å forhindre eller løse mellommenneskelige konflikter. (Fjeld 1998:5)

Trots påpekanden likt Fjelds, är problemet hur begreppet 'juridiskt språk' kan indelas vidare föremål för mera diskussion än frågan ifall juridiskt språk är ett fackspråk. Såväl språkvetare som jurister har intresserat sig för detta problem och föreslagit olika lösningar på det.

2.3.1. Begreppet 'juridiskt språk'

Begreppet 'juridiskt språk' är inte något entydigt och väl avgränsat begrepp (se t.ex. Fjeld 1998:17). Anledningen är att juridiskt språk används i olika situationer och uppträder i olika former.² Den finländske juristen Lars D. Eriksson beskriver fenomenet som att det juridiska språket är ett polyfont språk, och kören av jurister med lagstiftare, tjänstemän, domare, advokater och vetenskapsmän sjunger i olika stämmor. Trots det sätter det juridiska språket gränser för vilka melodier som kören tillåts sjunga (se Eriksson 1999:35f.). I språkvetenskaplig och juridisk litteratur återfinns olika förslag på hur den mångstämmighet som Eriksson talar om skall beskrivas.

Den israelisk-amerikanska lingvisten Brenda Danet argumenterar för en klassificering av genrer eller typer av språk i legala sammanhang utifrån om de är skriftliga eller muntliga, där den senare typen är förberedd eller spontan, och utifrån deras formalitetsgrad (se Danet 1985:275ff.). Också juristen och lingvisten Lawrence M. Solan (Solan

¹ Se t.ex. Mosesson (1986a:28–37) Pfeiffer, Strouhal och Wodak (1987:17, 63), Fuchs-Khakhar (1987:33), Nordman (1992:8ff.), Laurén (1993:14), Trosborg (1997:15) samt Fjeld (1998:11). Se däremot Eklundh (1988:112) för en något annorlunda uppfattning om juridiskt språks, då rättsspråkets, status som fackspråk.

² Se t.ex. Crystal och Davy (1969:193, 195) samt Swales och Bhatia (1983:98).

1993:14) samt språkvetaren Risto Hiltunen understryker skillnaden mellan juridiskt språk i muntlig och skriftlig form.

'Spoken legal English' is not just a spoken variant of the written text, but a different genre altogether, where the connection between what is said (when, why, how?) and the speech situation of the utterance is very close indeed. The written variant is at the other extreme; it is stable, constant and almost context-free. (Hiltunen 1990:65)

Utifrån en modell som har utvecklats av Vijay K. Bhatia presenterar den amerikanska språkvetaren Kirstin M. Fredrickson en indelning av "Language of the Law" i två grundläggande varieteter: en muntlig och en skriftlig (jfr Bhatia 1993:101).¹ Dessa kan sedan indelas vidare, beroende på kontexten där varieteten används. Den muntliga varieteten kan användas i akademiska och yrkesmässiga sammanhang, medan den skriftliga kommer till användning i akademiska och juridiska kontexter samt i lagstiftningsprocessen. Till var och en av dessa former finns det underformer. Exempelvis förekommer den muntliga varieteten (yrkesmässiga sammanhang) i domstolar och utanför dessa. I domstolar kan den användas i interaktion mellan företrädare för parterna och vittnen, i instruktioner till jurymedlemmar och av rättstolkare (se Fredrickson 1992:5; 1996:221f.).²

En annan indelning, också den utifrån en modell av Bhatia, presenteras av Ruth Vatvedt Fjeld. Indelningen tar fasta på det juridiska språkets olika funktioner i kombination med olika typer av skrivna texter. Till kategorin 'juridiskt språk som meddelar regler' (det regelgivande juridiske språket) förs språket i lagar, kontrakt, avtal och andra texter som ger människor handlingsregler (se Fjeld 1998:17f.).

Britt-Louise Gunnarsson gör en distinktion mellan 'lagspråk' och 'legalspråk', där det senare förekommer i juridiska dokument, i rättegångar osv. (se Gunnarsson 1982:87). Däremot gör inte Gunnarsson

¹ Vad som skiljer 'language of the law' (på lexikal nivå, syntaktisk nivå och diskursnivå) från andra varieteter sammanfattas i t.ex. Mellinkoff (1963), Danet (1985:279–285), Lehto (1985:148f.), Fredrickson (1992:7f.; 1996:88–109), Grøn (1992:118–129) och Solan (1993:14–17). En motsvarande diskussion för 'Fachsprache des Rechts' finns hos Fuchs-Khakhria (1987:38–44), Ludger Hoffmann (1989a:14f.) och Stengel-Hauptvogel (1997:23ff.).

² En annorlunda klassificering av 'författningsspråk' (statutory language) utifrån funktionen görs av Bowers:

Within the universe of transactional language, statutory language is a sub-set used for a special purpose, and in the same way as other functional sub-sets such as the language of finance, of computation, and of science, it selects from the universal inventory those items and structures which most effectively carry out its special purpose. (Bowers 1989:354)

någon indelning utifrån om legalspråket används i tal eller skrift. För svenskans del finns en äldre gränsdragning mellan 'lagspråk' och 'kanslistil', 'kanslisvenska'.¹ En diskussion av begreppen 'lagspråk' och 'kanslispråk' och dessutom av 'förvaltningsspråk', 'kuralstil' och 'juridisk stil' förs av Bertil Molde och Margareta Westman (1975:2f.).

Några olika indelningar av tyskt juridiskt språk sammanfattas av Ina Stengel-Hauptvogel. I dessa skiljer 'Gezetsessprache' respektive 'Legislative sprache' ut sig från andra former av juridiskt språk, medan Christine Fuchs-Khakhhar betraktar 'Rechtssprache' som det överordnade begreppet i förhållande till 'Verwaltungssprache', 'Gesetzessprache' och 'Formularsprache' (se Stengel-Hauptvogel 1997:26f.; Fuchs-Khakhhar 1987:2f.).

De finländska forskarna Christer Laurén och Marianne Nordman betraktar 'fackspråk' som det överordnade begreppet gentemot 'teknolekt'. Med det underordnade begreppet avses det språkbruk som används av experter inom ett fackområde.² Ett exempel är *juridikens teknolekt*.³ Inom fackspråket som helhet finns olika fackspråkliga *texttyper* alternativt *textgenrer*, som uppträder inom olika teknolekter, t.ex. läroböcker för grundläggande högskoleutbildning, handböcker för yrkesverksamma fackmän och vetenskapliga artiklar (se Nordman 1984:955, 1992:9ff., 14; Laurén 1993:14f.).⁴

Också den danske germanisten Jan Engberg (1997:29–64) diskuterar en typindelning av juridiska texter, nämligen tyska och danska dom-

¹ Se t.ex. Wellander (1974:13), Benson (1977:111) och Pettersson (1992:11f.). Se även Holm (1967:121ff.) om 'kuralstil' och 'kommittésvenska'.

² Liksom Laurén och Nordman gör Fluck en indelning med ett överordnat begrepp 'fackspråk' (Fachsprache) och underordnade 'fackspråk' eller 'teknolekter' (Fachsprachen oder Technolekte) (se Fluck 1996:11). I en översikt av fackspråksforskning i Norden säger Gläser att:

The term *fackspråk* is understood as an umbrella term for individual languages for special purposes. In Nordic studies these are unanimously designated as *teknolekter* ('technolects'). (Gläser 1988a:5, kursiv i originalet)

Det kan dock diskuteras hur stor genomslagskraft termen *teknolekt* faktiskt har fått inom skandinavisk fackspråksforskning. Se även Gläser (1988b) och Myking (1999:21) om *teknolekt* och *fackspråk*.

³ Stengel-Hauptvogel (1997:24, 29) betecknar juridikens språk som *Jurolekt*. Denna har sin tur undertyper, vilka betecknas som *Jurolekte*.

⁴ I de två arbeten som är slutrapporter från projektet Svenskt fackspråk används termerna *fackspråklig texttyp* (Laurén 1993:15) respektive *textgenre* (Nordman 1992:14). En speciell typ av fackspråk är de s.k. *minilekterna*. Det rör sig om fackspråk som används av en mycket begränsad grupp specialister eller som hör samman med ett mycket begränsat specialområde, t.ex. väderleksrapporter (se t.ex. Nordman 1994a).

stolsutslag. Typologiseringar av olika sorters juridiska facktexter är ämnet även för Fuchs-Khakhar (1987), Busse (1992) och Frilling (1995). Den norske språkvetaren Ottar Grepstad uppmärksammar att juridiken har ett system med befallande och dömande texter, som uppvisar historiskt grundade skillnader (se Grepstad 1997:399). För finskans del kan man enligt anglisten Risto Hiltunen med begreppet 'lakikielen ala' 'lagspråkets område' mena antingen enbart författningstexter eller också även andra former av juridisk prosa som domstolsprotokoll, texter inom förvaltningen, avtalstexter och olika juridiska publikationer (se Hiltunen 1984:5). Leena Lehto exemplifierar begreppet 'juridiset tekstit' 'juridiska texter' med hjälp av ett stort antal typer av texter och definierar begreppet på ett sätt som liknar Hiltunens utvidgade betydelse för 'lakikielen ala' (se Lehto 1999:119).

Även jurister har påpekat att det juridiska språket kan indelas i olika undertyper med sina respektive särdrag (se t.ex. Nilsson 1976:49). Liksom språkvetarna Bhatia, Fredrickson, Danet och Hiltunen gör den svenske juristen Erik Mosesson en tudelning av juridiskt språk i tal respektive skrift samt en fortsatt indelning utifrån situationen med juridiskt språk som används mellan jurister och annars inom rättssystemet, juridiskt språk mellan rättssystemet och det övriga samhället samt juridiskt språk inom rättssystemet respektive om detta. Dessutom föreslår Mosesson en indelning av olika skrivna texter, s.k. *rättstexter*, där juridiskt språk används. Några sådana typer är författningar, den juridiska doktrinen, domstolars avgöranden samt avtal (se Mosesson 1986a:34, 37–42). Den finländske juristen Henrik Grönqvist talar för sin del om 'lagspråk', 'myndigheternas språk', 'rättsvetenskapens språk' och 'juristernas yrkesspråk' (se Grönqvist 1991:3). En liknande indelning föreslås av hans landsman och yrkeskollega Göran Portin (1989:275), medan den svenske juristen Hans-Heinrich Vogel påpekar att den juridiska litteraturen kan indelas efter sitt innehåll (civilrätt, offentlig rätt, straffrätt osv.) eller sin form: monografier, handböcker och lagkommentarer, läroböcker och kompendier samt bidrag till tidskrifter och festskrifter (se Bernitz et al. 1991:170).

Utifrån min undersökning är det två punkter i den redovisade diskussionen som är av speciellt intresse. Språkvetare och jurister betraktar juridiskt språk i skrift som annorlunda än juridiskt språk i tal. I indelningar av den skrivna typen av juridiskt språk karakteriserar de vanligen 'lagspråk' alternativt 'författningsspråk' som en egen undertyp (jfr dock Fjeld 1998:18). Liksom flertalet av de refererade språkvetarna och juristerna har också jag uppfattningen att juridiskt fackspråk i skrift har speciella särdrag, som skiljer det från det juridiska språket i tal, samt att det juridiska fackspråket i lagar och andra för-

fattningar har sina typiska drag, som skiljer detta från det juridiska fackspråket i andra sorters skrivna texter såsom exempelvis domstolsutslag, avtalstexter och artiklar i juridiska tidskrifter.

Ytterligare en central fråga i diskussionen om begreppet 'juridiskt språk' är vilken betydelse det juridiska språket, och i synnerhet språket i lagar och andra författningar, kan sägas ha för fackmän, lekmän samt samhället i stort. I avsnitt 2.2 ovan uppmärksammas 'fackspråk' och 'facktext' samt några närliggande begrepp. Ofta påpekas det att fackspråk används av fackmän. Många bedömare understryker att språket är det viktigaste verktyget för ämnesexperterna inom fackområdet juridik.¹ Fackmannen kan kommunicera med experter inom samma område eller med personer som inte är specialister på området. Att det juridiska språket, särskilt språket i lagar och andra författningstexter, skall svara till två olika gruppers behov beskrivs av Ina Stengel-Hauptvogel som att

die Rechtssprache in ihrer normierten Form (Gesetzestexte) vor dem Dilemma steht, zwei unterschiedliche Adressaten berücksichtigen zu müssen: den Juristen und den Rechtsbefolger [...]. (Stengel-Hauptvogel 1997:24)²

Ytterligare en komplicerande faktor är att det juridiska språket i sig är ett fackspråk. Samtidigt kan det innehålla element från andra fackspråk, eftersom lagstiftning används för att försöka reglera olika samhällsområden (se Pfeiffer, Strouhal & Wodak 1987:18). Användningen av juridiskt språk mellan fackmän samt mellan experter och icke-experter diskuteras för svenskans del av bland andra Jan Hellner (1973), Claes Eklundh (1985:151–156; 1988) och Erik Mosesson (1986a:34–37). En motsvarande diskussion finns för det engelska och det tyska språkområdet samt i övriga länder i Norden.

Språket är inte bara av central betydelse för fackmannen utan det juridiska språket är ett mycket viktigt fackspråk också genom att det

¹ Se t.ex. Hellner (1973:169), Charrow, Crandall och Charrow (1982:180), Eklöf (1982:597), Nordman (1984:955), Fuchs-Khakhhar (1987:37), Strömholm (1988:50), Tiersma (1993:135) samt Gibbons (1994a:3f.). Enligt den finländske juristen Göran Portin (1989:280) är den s.k. *juriststilen* "sist och slutligen betingad av materialets art och syftet med skrivandet. I sina huvuddrag är dessa omständigheter oberoende av det språk som används". Portin avser finska och svenska och det framgår inte om hans bedömning är avsedd att ha en mera generell syftning.

² Till de två funktioner för författningstexter som Stengel-Hauptvogel (1997) tar upp, lägger Gertrud Pettersson en tredje: "Bakom en gällande lagtext står landets högsta beslutande organ, och texten ger uttryck för de officiella värderingarna om hur samhället och människornas relationer där skall fungera." (Pettersson 1992:14)

påverkar människors tillvaro livet igenom.¹ Det juridiska språket inverkar dessutom på många andra texter än de rent juridiska, och i alla samhällen används språket för att försöka reglera människors beteenden (se t.ex. Mosesson 1986a:50 respektive Maley 1994:11). Språket bidrar till giltigheten hos lagtexter och andra författningstexter. Genom lagar bevaras den samhälleliga ordningen, medborgarnas rättigheter garanteras och de styrande kontrolleras (se t.ex. Ludger Hoffmann 1998:522). Språkets betydelse för lag och rätt, och ytterst för ett samhälle, har Brenda Danet (1985:273) beskrivit som att lagen inte skulle kunna existera utan språket, medan Ludger Hoffmann hävdar att:

Recht ist in unserer Lebensform sprachlich konstituiert. (Ludger Hoffmann 1989a:6)²

Det juridiska språket är kanske det äldsta av alla fackspråk. Det har beskrivits med språkvetenskapliga termer, t.ex. *arkaiskt ordförråd*, *substantivsjuka* och *kanslistil* (se Grepstad 1997:397, 399). Den språkhistoriska forskning som ägnas rättsliga urkunder har gamla anor, och antalet studier är förhållandevis stort (se t.ex. Frilling 1995:18).

Av ovanstående framgår att juridiskt fackspråk kan sägas vara viktigt ur flera aspekter: det är viktigt för fackmannen, för medborgarna och för samhället som en helhet. Därför är det föga förvånande att det juridiska språket har uppmärksammats av språkforskningen, såväl utom som inom Norden.

2.3.2. Forskning om juridiskt språk

Arbetet med att utforska språket i olika juridiska kontexter blev mera intensivt i mitten av 1970-talet, och en livaktig forskning har alltsedan dess vuxit fram (se t.ex. Danet 1990:537; Tiersma 1993:113). Centra för den är USA, Storbritannien, Kanada, Australien och Israel. I Europa kan också nämnas Sverige, dåvarande Västtyskland och Österrike (se Danet 1990:537). Liksom för fackspråkforskningen i stort låg fokus inledningsvis främst på lexikala särdrag, särskilt i form av fack-

¹ Se t.ex. Nordman (1984:955, 968), Fuchs-Khakhar (1987:33), Levi (1990:4) och Grönqvist (1991:3).

² Se även Fuchs-Khakhar (1987:33f.), Bowers (1989:87), Busse (1992:1f.) och Trosborg (1997:19).

termer, men med tiden har också andra särdrag uppmärksamats.¹ I ett tidigare skede ägnade sig forskarna vanligen åt att undersöka skrivna dokument av olika slag, men den sortens undersökningar har senare kompletterats med studier av bland annat muntlig interaktion i och utanför domstolar.²

Trots det vidgade perspektivet kan studiet av språket i lagar och andra författningar sägas vara grundläggande för forskningsområdet.³ Författningar har en hög status och studier av författningsspråk kan därför sägas vara en utgångspunkt för undersökningar av juridiskt språk inom andra genrer, vilket framgår av följande uttalanden av språkvetare och jurister:

The particular status of a statute, then, is at the very summit of seriousness and authority within a society. (If any document outranks a statute it is the Holy Scripture of the society's established church; in a free society the higher authority of the Scripture observed by one group is not necessarily recognized by all groups so that all members are assumed to be equal under the constitution with some concientious rights being granted in particular instances. To all intents and purposes, then, statutes represent the highest authority of society.) (Bowers 1989:53)

However, it is still the written legal text proper, statutory language, that lies at the heart of law language study in the sense that it provides a useful point of departure, a referential norm, and a point of comparison for most work within legal language study. (Hiltunen 1990:91)

Den [lagtexten] tillhör därmed samhällets mest statustyngda texter: det är staten själv som talar. (Pettersson 1992:14)

Översikter av forskningen om juridisk engelska ges av bland andra O'Barr (1981), Danet (1980; 1985; 1990), Tiersma (1993) och Fredrickson (1996:14–19). Två bibliografier har getts ut av Judith N. Levi (1982; 1994). I dessa förtecknas i första hand arbeten av språkvetare och samhällsvetare, främst studier där amerikanska förhållanden behandlas (se Levi 1982:iv–v). Omfattande litteraturlister finns dessutom i Danet (1980; 1990) och Gibbons (1994b).

Jurister, språkvetare och samhällsvetare har genomfört studier av engelska som används i juridiska sammanhang. Särdrag främst beträff-

¹ Se t.ex. Charrow, Crandall och Charrow (1982:175f.), Frilling (1995:16f.) samt Trosborg (1997:57).

² Se t.ex. O'Barr (1981), Danet (1985; 1990) och Levi (1990; 1994).

³ Se Westman (1984:62, 65), Busse (1992:15) och Nussbaumer (1997:5). Sabine Frilling påpekar att forskarnas intresse för författningar och utslag från domstolar medför att intresset för andra juridiska facktexter, bland annat sådana texter som är fackinterna, blir mindre (se Frilling 1995:23).

ande syntax och ordval för språket i skrivna dokument av olika slag har undersökts.¹ Andra undersökningar ägnas olika kommunikativa situationer där talat eller skrivet juridiskt språk används. En bild av mångfalden inom forskningen på området får man genom att studera de uppsatser som ingår i olika samlingsverk, t.ex. Levi och Graffam Walker (1990), Schauer (1993) och Gibbons (1994b). Monografier och artiklar ägnas bland annat olika aspekter på domstolsförhandlingar och annan kommunikation mellan fackmän och lekmän.² Olika sorters juridiska texter har också uppmärksammats, om än i mindre grad än muntlig interaktion (jfr Levi 1994:29).³ I sammanhanget kan även nämnas undersökningar där språkvetare bidrar med sin specifika kompetens i brottsutredningar, rättegångar och andra juridiska sammanhang (forensic linguistics⁴) (se Danet 1990:538; Levi 1994:40).

Också inom det tyska språkområdet finns det en utveckling från studier av i första hand lexikon och syntax i olika typer av juridiska facktexter till undersökningar av talat och skrivet språk i olika kontexter (jfr Frilling 1995:16f.).⁵ Ulrich Reitemeier har publicerat en bibliografisk översikt, och i denna förtecknas arbeten som kan föras in under temat "språk och rätt" (Sprache und Recht) (se Reitemeier 1985:3). Tyngdpunkten i bibliografien ligger på tyskspråkiga verk men även en del angloamerikanska arbeten ingår (se Reitemeier 1985:7). I en annan översikt med just titeln *Sprache und Recht* (Nussbaumer 1997) förtecknas främst tyskspråkiga arbeten men också ett mindre antal engelsk- och franskspråkiga. En sammanställning över tyskspråkig forskning av jurister, samhällsvetare och språkvetare görs av Sabine

¹ Se t.ex. Mellinkoff (1963), Crystal och Davy (1969), Gustafsson (1975) samt Hiltunen (1990).

² Se t.ex. Atkinson och Drew (1979), Lind och O'Barr (1979), O'Barr (1982), Goodrich (1987), Berk-Seligson (1990), Giles, Coupland och Coupland (1991) samt Solan (1993).

³ Några arbeten är Bhatia (1983; 1993), Kurzon (1984; 1986), Bowers (1989) och Trosborg (1997).

⁴ Som svensk motsvarighet till termerna *forensic linguistics* och *forensische Linguistik* har Benson (1991) föreslagit *forensisk lingvistik*. Benson nämner Ture Johannissons undersökning av anonyma brev i processen mot biskop Dick Helander under 1950-talet som ett svenskt exempel på denna forskningsgren.

⁵ Två arbeten som kan sägas spegla utvecklingen är Müller-Tochtermann (1959) och Ludger Hoffmann (1989b), medan Fuchs-Khakhhar (1987) och Pfeiffer, Strouhal och Wodak (1987) är studier om juridiskt språk och begriplighet. Busse (1992) och Frilling (1995) är textlingvistiska studier av lagtexter respektive texter i juridiska facktidsskrifter. Översättning av spanska köpeavtal till tyska behandlas i Stengel-Hauptvogel (1997), Vogel (1988) behandlar översättning mellan svenska och tyska av juridiska texter, medan danska och tyska utslag från domstolar är ämnet för Engberg (1997).

Frilling (1995:1–33), medan Dietrich Busse (1992:14–30) ger en översikt av forskningen inom området *Rechtslinguistik*.

Med en medveten förenkling kan fackspråksforskningen inom det angloamerikanska språkområdet mera sägas lägga fokus på muntlig kommunikation där juridiskt fackspråk kommer till användning, medan forskningen i Europa med sitt centrum inom det tyska språkområdet mera ägnar sig åt juridiskt språk i kontexter där skriftspråk används (jfr Gunnarsson 1995:117–125). I förhållande till dessa traditioner hör denna avhandling hemma i den senare traditionen, av Britt-Louise Gunnarsson kallad "The traditional LSP field" (Gunnarsson 1995:117). Det bör understrykas att jag uppfattar benämningen som en positiv sådan. Likaså bör det sägas att jag inte har lyckats finna några andra undersökningar som likt min lägger fokus på en viss genre och där de aktuella texterna är skrivna på ett och samma språk men tillkomna i två olika samhällen (jfr Fredrickson 1996:30). Tänkbara studier med en sådan inriktning vore exempelvis undersökningar av tyskspråkiga lagtexter från Tyskland och Österrike och undersökningar av franskspråkiga lagar från Frankrike och Kanada.¹

2.4. Juridiskt språk i Sverige och Finland

I avsnitt 2.4.1 nedan ger jag en redogörelse för forskningen om juridisk svenska i Sverige respektive den i Finland. Redogörelsen behandlar främst studier som är publicerade från 1960 och därefter. I svenska och finländska juridiska bibliografier återfinns avdelningar med rubriker som "Juridisk stil m.m.", "Språkfrågor" och "Lakikieli ja sanakirjat" 'Lagspråk och ordböcker'. Som ett komplement till min framställning hänvisas generellt till dessa arbeten.² Ämnet för det därpå följande avsnittet 2.4.2 är det språkvårdsarbete som har bedrivits på området sedan mitten av 1960-talet och fram till dags dato. Fokus ligg-

¹ Däremot finns det studier som ägnas olika genrer och där texterna i fråga är skrivna på samma språk och tillkomna i samma samhälle. Ett exempel är Trosborg (1997) om brittiska författningar och avtalstexter. Också studier som ägnas samma genre men där texterna är skrivna på olika språk och tillkomna i olika samhällen föreligger. Här kan nämnas bland andra Engberg (1997) om tyska och danska domstolsutslag och Fredrickson (1992; 1996) om svenska och amerikanska domstolsutslag.

² För sverigesvensk och finlandssvensk del är serien *Svensk juridisk litteratur* aktuell. För finländsk del (finska och svenska) finns serien *Suomen lainopillinen kirjallisuus* 'Finlands juridiska litteratur'. Den har sedan 1982 en ny huvudtitel, nämligen *Bibliographia Iuridica Fennica*. Bibliografien är enklast tillgänglig genom den finländska riksdagens databas *Jussi*, *Juridinen kirjallisuus* 'Jussi, Juridisk litteratur' (se <<http://www.eduskunta.fi/kirjasto/ju1000.html>>).

er på svenskan i de två länderna men något sägs också om arbetet för finskans del. Begränsningen i tid motiveras med att det är på 1960-talet som ett mera systematiskt arbete för att reglera utvecklingen av språket i lagar och andra officiella texter inleds i både Sverige och Finland.

2.4.1. Forskning om juridisk svenska

Allmänt sett har studiet av svenskt fackspråk en kort historia (se Laurén 1993:40). Däremot har forskningen om äldre tiders juridiska språk, främst det medeltida lagspråket, en lång tradition (se t.ex. Wendt 1997:11, 21–26). Den klassiska översikten är Elias Wessén, *Svenskt lagspråk* (1968). Behovet av forskning om lagspråket som det föreligger och utvecklas efter 1734 års lag understryks dock av olika forskare, bland andra just Wessén (se Wessén 1968:47). På senare år har också intresset för våra dagars juridiska språk ökat, och intresset är i första hand koncentrerat på författningsspråket (se Fredrickson 1992:9f.). Här behandlar jag forskning som ägnas nutida juridisk svenska i skriven form, eftersom den är mest relevant för denna undersökning, medan forskning om nutida juridisk svenska i muntlig form inte uppmärksammas (jfr Fredrickson 1996:20).¹

2.4.1.1. Forskning om juridisk svenska i Sverige

Sven Benson har undersökt främst den syntaktiska uppbyggnaden av författningstext, men han har även ägnat sig åt det juridiska språket som kommunikationsmedel (se Benson 1963; 1968a; 1968b; 1974; 1977).² Lundaforskaren Gertrud Pettersson har studerat svenska lagar och lagförslag från 1734 och framåt i syfte att förklara de språkliga förändringarna i lagtexter med de nya krav som samhällsutvecklingen ställer (se Pettersson 1988; 1992). Inom projektet Svenskt fackspråk

¹ Som exempel på forskning som ägnas svenska språket i muntliga juridiska kontexter kan nämnas Linda Jönssons avhandling *On Being Heard in Court Trials and Police Interrogations* (1988) och de studier vid Linköpings universitet som avser kommunikation i domstolar och under polisförhör. Se t.ex. Aronsson, Jönsson och Linell (1987), Adelswärd et al. (1987) samt Adelswärd, Aronsson och Linell (1988) respektive Jönsson och Linell (1996).

² Mosesson påpekar att Benson (1974) är en studie av en lagproposition som inte vare sig språkligt eller rättsligt går att jämföra med en författningstext (se Mosesson 1986a:54).

vid Vasa universitet har Christer Laurén (1993) och Marianne Nordman (1992) analyserat och beskrivit sex olika teknolecter, dvs. fackspråk inom olika fackområden. En av dessa är juridikens teknolect, närmast rättsvetenskapens språk och juristernas yrkesspråk (jfr avsnitt 2.3.1 ovan).

Britt-Louise Gunnarsson har studerat hur olika faktorer inverkar på människors förståelse av Medbestämmandelagen (se Gunnarsson 1981; 1982): Begriplighet i lagar relaterad till lagstiftningsprocessen diskuteras i Gunnarsson (1987b). Hon har tillsammans med Lena Edling gjort en undersökning av lagenvändning i svenska kommuner (se Gunnarsson & Edling 1985). Margareta Westman har genomfört en studie av textstrategier i juridiska texter (se Westman 1984). Kirstin M. Fredrickson har undersökt texter från Svea hovrätt under jämförelse med amerikanska domstolsdokument. Hennes svenska delmaterial utgörs av domar, vadeinlagor och genmälen från åren 1987–1991. Analysen utförs med hjälp av en modifierad form av den modell som Britt-Louise Gunnarsson har utvecklat för projektet Facktexter under 1900-talet (se Fredrickson 1992; 1996).

Gunvor Nordlund har prövat människors förståelse av språket i domar från Högsta domstolen och Regeringsrätten, medan Hans Forssell har genomfört en studie av hur publikationen *Nytt Juridiskt Arkiv* utformar referat av rättsfall (se Nordlund 1979 respektive Forssell 1981). Bo Wennström ägnar sin doktorsavhandling i juridik, *The Lawyer and Language* (1994), åt relationen mellan språk och juridik närmast utifrån ett filosofiskt perspektiv.

I sammanhanget bör också en annan undersökning av svenskt fackspråk, eller av ett område som kan sägas ligga fackspråket nära, nämnas. Projektet Svensk sakprosa skall dels skriva den svenska sakprosans historia i Sverige från cirka 1750, dels utveckla teoribildningen kring sakprosan och dess roll i samhället. I projektbeskrivningen sägs det visserligen inte om projektet kommer att studera genrer med mycket speciella text- och stilmönster, t.ex. lagar, men i projektets skriftserie har en studie av svenska författningstexter om fattigvården på 1700- och 1800-talet publicerats (se Svensson, Josephson & Selander 1996:7, 22, 25; Svensson 1997).¹

Däremot studeras inte juridiskt fackspråk inom Uppsala-projektet Facktexter under 1900-talet och Fackspråkens framväxt: terminologi

¹ Ett motsvarande projekt har ägnats den norska sakprosans historia. En presentation av projektet ges i Eriksen (1996). Projektet har gett ut årsböcker och andra skrifter, främst Johnsen och Eriksen (1998), medan Grepstad (1997) är en omfattande studie över norsk sakprosa inom projektets ram.

och ordförråd från tre sekler, utan undersökningsobjekten utgörs av ekonomiskt, tekniskt och medicinskt fackspråk (se t.ex. Melander 1991; Näslund 1991; Gunnarsson 1992:8, 14f.). Inte heller inom projektet *Texter i europeiska skrivsamhällen vid Stockholms universitet* undersöks vad man kan kalla "egentligt juridiskt språk". Projektets material utgörs av texter från olika arbetsplatser i Sverige, Storbritannien och Tyskland: banker, ingenjörbyråer samt universitetsinstitutioner för yrkesmedicin och historia. Möjligen kan det finnas inslag av juridiskt fackspråk i några av de genrer som undersöks, t.ex. årsberättelser (jfr Levin 1997:1-7).

I förhållande till tidigare forskning om juridisk svenska i Sverige inordnar sig min avhandling i den tradition som representeras av bland andra Sven Benson och Gertrud Pettersson samt av Christer Laurén och Marianne Nordman med de här anförda arbetena. I deras respektive studier undersöks olika aspekter på de där aktuella materialen av juridiska facktexter. I de olika undersökningarna läggs fokus på olika nivåer i språkssystemet. Liksom flertalet av de nyss nämnda forskarna kombinerar jag i mitt arbete ett syntaktiskt perspektiv med ett texttypologiskt och textlingvistiskt (jfr Myking 1999:45).

2.4.1.2. Forskning om juridisk svenska i Finland

Svenska språket används i både Sverige och Finland i juridiska sammanhang. Vad gäller finlandssvenskt författningsspråk har finländska jurister och språkvetare hävdad att det svenska författningsspråket i Finland skiljer sig från det i Sverige. Som exempel på juristers bedömning av det finlandssvenska författningsspråket kan nämnas von Bonsdorff (1984) och Modeen (1989; 1991b). Redan Hugo Bergroth påpekar i sitt klassiska arbete *Finlandssvenska* (första uppl. 1917) att det finlandssvenska lagspråket i stor utsträckning går sin egen väg i förhållande till motsvarigheten i Sverige (se Bergroth 1992:9f., 18). Språkvetaren och språkvårdaren Carl-Eric Thors noterar ungefär sextio år senare att

det svenska lagspråkets utveckling i Finland och dess nuvarande skick är värda närmare undersökningar. (Thors 1979:251)

Christer Laurén hävdar att regionala skiftningar i fackspråk främst visar sig i mindre formella sammanhang. Juridiskt fackspråk skiljer sig på denna punkt från språket inom andra fackområden, då en nationell lagstiftning sätter sin prägel på det juridiska fackspråkets termer och

uttryckssätt (se Laurén 1986:37ff.).¹ Men forskarna inom projektet Svenskt fackspråk vid Vasa universitet har valt att arbeta med ett material från Sverige, eftersom de vill undvika inverkan av regionalt orsakad variation (se Laurén 1993:75). Trots det utesluter Marianne Nordman och Christer Laurén inte att det kan finnas "regionala nyanser" alternativt "regionala aspekter" i projektets material, men de preciserar inte vad som avses med de regionala dragen (se Nordman 1992: 13f.; Laurén 1993:75).²

Leena Lehto och Ebba Lindberg uppmärksammar i sina respektive studier att man vid översättning av juridiska texter från finska till svenska kan vara tvungen att ta hänsyn till om texten skall användas i Sverige eller Finland. Särskilt viktigt är detta med tanke på de facktermer som används (se Lehto 1985:164f. respektive Sorvali & Lindberg 1987:110f.). Sten Palmgren påpekar att den svenska som används i juridiska sammanhang i Finland befinner sig i en speciell situation, jämförd med svenskan i motsvarande sammanhang i Sverige.

Det svenska lagspråket i Finland för på sätt och vis en tillvaro som präglas av tre kulturer: den finska, den rikssvenska och den egna finlandssvenska. Det är klart att lagspråket tar intryck av alla dessa kulturer. Lika klart är inte alltid vilka kulturmönster man aktivt skall följa. (Palmgren 1990:18)

Behovet av forskning har påtalats men större jämförande undersökningar av sverigesvenskt och finlandssvenskt författningsspråk saknas allttjämt.³ Det finns ett antal kortare uppsatser som är skrivna av jurister respektive språkvetare vilka alla är finländare.⁴ Till dessa kommer

¹ Lauréns bedömning av juridikens fackspråk som särskilt känsligt för regional variation delas av Grepstad (1997:399).

² Också Tuuli Forsgren diskuterar möjlig regional påverkan i sakprosatexter som är översättningar från finska till svenska. De finlandssvenska översättarna antas explicit följa den högsvenska normen, men "implicit finns ibland andra normer och den finlandssvenska normen tycks stå under ständig debatt [...]". Eftersom översättningar av sakprosa från finska till svenska är avsedda för hela det svenska språkområdet, bör den högsvenska normen vara grund för bedömningen (se Forsgren 1986:26f.). Det torde vara okontroversiellt att hävda att den finlandssvenska normen diskuteras (jfr senast Melin-Köpilä 1996). Däremot kan Forsgrens uppfattning att alla översättningar av sakprosatexter från finska till svenska är avsedda för hela det svenska språkområdet ifrågasättas. Många översättningar är sannolikt till allra största delen tänkta för läsning i Finland och inte för läsning i både Finland och Sverige.

³ Frånvaron av undersökningar är inte unik för Sverige och Finland och Fredrickson gör följande konstaterande: "Relatively little research has compared legal writing across cultures." (Fredrickson 1996:30)

⁴ Bland dessa bör i första hand nämnas Thors (1979), von Bonsdorff (1984), Palmgren (1990; 1995), Grönqvist (1990; 1991) och Modeen (1991a; 1991b). I en opublicerad uppsats i allmän rättslära diskuterar Palmgren (1986) vilka krav som kan ställas på en lagstiftning som skall göras mera begriplig för medborgarna i ett visst

den kortfattade analys av den finländska kommunallagen från 1976, som har utförts av en finländsk och en svensk språkvetare i samarbete (se Sorvali & Lindberg 1987), den undersökning av den finländska Namnlagen – Nihilaki som ingår i Paula Huhtalas avhandling (1995) om översättning från finska till svenska samt mina studier av ett antal syntaktiska, lexikala och textlingvistiska drag i skuldsaneringslagstiftningen för privatpersoner i de två länderna samt delstudier i det material som jag arbetar med i denna undersökning (se Landqvist 1995; 1996; 1997; 1999a; 1999b).

Min avhandling är således den första större undersökningen av sverigesvenskt och finlandssvenskt nutida författningsspråk som presenteras. Den kan därför sägas vara ett försök att följa den indirekta uppmaningen att studera "det svenska lagspråkets utveckling i Finland och dess nuvarande skick [...]" som Carl-Eric Thors (1979:251) för mer än tjugo år sedan riktade till de då verksamma forskarna.

2.4.2. Reformen och rekommendationer

Det juridiska språket är omdiskuterat och ofta också kritiserat.¹ Kritik framförs av medborgare i allmänhet, av jurister, av språkvetare och av språkvårdare. Juristerna representeras här av David Mellinkoff och språkvetarna av Vijay K. Bhatia.²

The language of the law has a strong tendency to be: (1) Wordy [...] (2) Unclear [...] (3) Pompous [...] (4) Dull [...]. (Mellinkoff 1963:24)

samhälle. Det juridiska fackspråket kan tangeras i studier som behandlar andra fackområden än juridikens, t.ex. redovisningens fackspråk (se Laurén & Wiklund 1978). Vid en genomgång i mars 1998 av några olika förteckningar över pro gradu- och laudaturavhandlingar vid finländska högskolor har jag dessutom funnit följande arbeten: Hesso (1978) om skillnader mellan svenskt lagspråk i Sverige och Finland, Talaslahti (1985) och Huuhka (1991) om syntax i svenskt och finskt lagspråk, Manninen (1993) om terminologi i sverigesvensk och finlandssvensk lagstiftning, Ruokola (1993) om juridiskt språk och läsbarhet, Jaakkola (1995) om syntax i svenskspråkiga domar från 1930- och 1990-talet samt Falk (1998) om läsbarhet och begriplighet i myndighetstexter. Av dessa har jag haft tillgång till Hessos, Jaakkolas och Falks undersökningar, medan resultat från Talaslahti refereras av Ingo (se Ingo 1991:190f.).

¹ Kritik framförs ofta mot det juridiska fackspråket, medan det är mycket mera sällsynt med diskussioner om vad begrepp som 'bra kvalitet' och 'dålig kvalitet' samt 'bra översättning' och 'dålig översättning' beträffande författningar och andra juridiska facktexter innefattar.

² Se även exempelvis Eklöf (1982:596), Nordman (1984:968), Danet (1985:274f.), Grönqvist (1991:4ff.), Laurén (1993:42f.) och Gibbons (1994a:7) beträffande kritik mot det juridiska språket.

It [legislative writing] has long been criticized for its obscure expressions and circumlocutions, long-winded involved constructions and tortuous syntax, apparently meaningless repetitions and archaisms. (Bhatia 1993: 101)

Enskildas och myndigheters försök att kontrollera det juridiska fackspråket i dess olika former är många (se t.ex. Wessén 1968:47; Nordman 1992:240). För svenskans del kan programförklaringen i Statsrådsberedningens PM *Språket i lagar och andra författningar* sägas illustrera denna ambition.

Om språket i lagar och andra författningar – liksom hela det officiella språket – så långt möjligt närmas till den nutida svenska sakprosan, blir texterna mera begripliga för allmänheten, utan att de därför behöver förlora något i klarhet och uttrycksfullhet. (*Språket i lagar och andra författningar* 1967:3)

De skandinaviska försöken att reformera författningsspråket och myndigheternas språk har fått positiv uppmärksamhet av internationella bedömare, vilket kan illustreras med följande uttalande av Brenda Danet:

Beginning in the early 1970s, the Scandinavian countries, notably Sweden, pioneered in promoting the reform of legal and bureaucratic language. (Danet 1985:275)

Den här sortens strävanden är inte unika för Sverige utan de finns i många andra länder inklusive Finland (se t.ex. *Lainlaatijan opas* 1996: 122; Laurén 1999:1560). En motsvarighet till de svenska försöken att reformera det offentliga språket kan den s.k. *Plain English*-rörelsen i USA, Kanada, Storbritannien och Australien sägas vara.¹ Vidare pågår ett arbete med att modernisera och förenkla författnings- och förvaltningsspråket i många av Europeiska unionens medlemsländer (se *Svenskan i EU* 1998:72). Arbetet med att reformera författningsspråket i Sverige är vidare en del av arbetet med att förändra det officiella språket i stort (se t.ex. Pettersson 1992:36, 171ff.).²

¹ Se t.ex. Danet (1980:465–469, 487–490), O'Barr (1981:391–394), Danet (1990:538–541) och Hiltunen (1990:103–111) om *Plain English*-rörelsen. En översikt av utvecklingen av brittiska författningar från cirka 1800 och framåt ges i Bowers (1989:330f.).

² Översikter av normeringen och reformeringen av myndigheternas språk i Sverige återfinns i t.ex. Wellander (1966:245–251), Gunnarsson (1982:87–90), Mosesson (1986a:66–75), Larsson (1988a; 1989), Fredrickson (1992:8–12; 1996:214–217) och Ehrenberg-Sundin (1988; 1993; 1995; 1996).

En redogörelse för arbetet att försöka reformera och kontrollera författningsspråket i Sverige och Finland är relevant med hänsyn till flera faktorer i förklaringsmodellen för undersökningen (se avsnitt 1.3 ovan). I första hand är den relevant med tanke på rekommendationer, faktor (B). Den har också relevans med hänsyn till genre/tradition med betoning på *tradition*, faktor (A), och språkstruktur/översättning med tyngdpunkt på *översättning*, faktor (C).

2.4.2.1. Juridiskt språk i Sverige

Språkvetare och jurister i Sverige har gett och ger rekommendationer för hur språket i författningar och andra officiella texter bör utformas och utvecklas. Detta är ingen verksamhet som är unik för vår tid. Redan i Magnus Erikssons landslag ställs kravet att vissa dokument skall skrivas på svenska, och i Magnus Erikssons stadslag sägs det att stadens skrivare skall vara svensk (se Söderberg & Larsson 1993:142, 146). Sedan 1600-talet har anvisningar om språket i lagar, domar och myndighetsskrivelser utfärdats. Den återkommande tanken i dessa fram till det tidiga 1800-talet är att det är svenska språket som skall användas, inte latin eller andra främmande språk (se Hafström 1974).

Den mest inflytelserike språkvårdaren i en äldre generation av språkvetare och språkvårdare torde vara Erik Wellander (se Wellander 1958; 1963; 1966; 1967; 1974). Genom sitt arbete ville han främja den traditionella lagstilen och minska användningen av vad han såg som kanslistilens avarter (se t.ex. Wellander 1967:628; 1974:13).¹ I dag har Justitiedepartementets språkexperter (tidigare Statsrådsberedningens språkexperter) viktiga uppgifter med att granska offentliga texter och utbilda skribenter.²

Men ämnet intresserar inte bara språkvetare. Också jurister har deltagit i diskussionen om vad som kännetecknar det juridiska språket samt om hur det bör utvecklas (se t.ex. Petri 1942:219). Hovrättspresidenten och sedermera statsministern Louis De Geer anses vara en av de

¹ Det arbete som omtalas som Wellander (1974) gavs ursprungligen ut som en bilaga till Trycksakskommitténs betänkande *Det statliga utredningstrycket* (SOU 1950:25). Bilagan har titeln *Kommittésvenska. En undersökning och ett försök till riktlinjer* (se Wellander 1974, förord). Termen *kommittésvenska* präglades av Erik Wellander (se Holm 1967:121).

² Se *Klarspråk – en grund för god offentlig service* (1985:49–52), Mosesson (1986a:73ff.) och *Svenskt lagspråk i Finland* (1998:35f.). Förslag om hur det samlade svenska språkvårdsarbetet skall organiseras i framtiden presenteras i utredningen *Svenskan i EU* (1998:53–56).

första i modern tid som kommenterade den samtida lagstilen och den juridiska stilen vid denna tid.¹ De Geer förde dessutom fram ett program för hurdan det juridiska språket utanför författningarna borde vara.

Ty den rätt kraftiga och värdiga lagstilen är företrädesvis tydlig, kort, allvarsam, ren och oprydd. Så bör också den juridiska stilen vara. (De Geer [1853] 1985:10f., kursiv i originalet)²

Senare har bland andra juristen Birger Wedberg hävdat att en god lagstil utmärks av egenskaperna ovan. Han påpekar dessutom att det inte finns någon enda allmänt omfattad åsikt om vad som kännetecknar en sådan (se Wedberg 1928:7f.). Enligt Carl Kuylenstierna är den bäst skrivna lagen den som är elegant, mycket tydlig och mycket korrekt. Men brist på kompetenta lagskrivare och tidsbrist medför problem. Följaktligen går kravet på korrekthet ofta före kravet på tydlighet, som i sin tur går före kravet på elegans (se Kuylenstierna 1940:184).

Under 1900-talet har såväl jurister som språkvetare varit aktiva i diskussionen om den juridiska svenskan.³ Diskussionen har främst gällt hur det juridiska språket bör utvecklas i förhållande till allmänspråket samt hur det skall kunna fungera både som ett fackspråk mellan experter och som ett kommunikationsmedel mellan fackmän och lekmän (jfr Sahlquist 1984). Också i kurslitteratur för juris studerande uppmärksammas språkets betydelse för juridiken och juristerna.⁴

På 1960-talet inleds ett mera systematiskt arbete i Sverige och övriga Norden för att styra utvecklingen av språket i lagar och andra officiella texter, och detta arbete pågår alltjämt (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1992:30f.; 1998:35). Startskottet kan sägas vara publiceringen av Statsrådsberedningens PM *Språket i lagar och andra författningar*

¹ Holm (1967:123) anger 1855 som publiceringsår för De Geers arbete, men av faksimilutgåvan från 1985 framgår att 1853 är det korrekta året.

² De Geers krav på lagstilen och den juridiska stilen citeras utan angivande av källan i *Svenskt lagspråk i Finland* (1988:30; 1992:32).

³ Några senare inlägg i debatten är Kjellin (1960), Hellquist (1967), Herlitz (1968), Nordlund (1979), Johannisson (1979), Hellner (1973; 1980), *Språkvårds* temanummer om författningsspråk från 1981, Lundahl (1982), Nordström (1983), Larsson (1988a; 1988b; 1989), Mosesson (1996), Blom (1997) och de artiklar som publicerades i *Svensk juristtidning* (SvJT) främst under den första hälften av 1980-talet. Inlägg i den debatten gjordes av Lundahl (1980), Weiertz (1980; 1981), Ålund (1981), Eklöf (1982), R[udholm] (1982) och Strömholm (1984). Också de två rapporter om juridik, språk och begriplighet som har utgetts av Institutet för Rättsinformatik vid Stockholms universitet (Mosesson 1986a; 1986b) kan betraktas som inlägg i debatten om utvecklingen av svenskan i juridiska kontexter.

⁴ Se t.ex. Strömberg (1988, § 2, 17–18) och Strömholm (1988, kap. 3 och 4).

(1967).¹ Denna handledning har följts av andra skrifter. Vissa av dem skall användas vid utformningen av lagar, förordningar och andra författningar. Till denna grupp hör bland annat *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979; 1994) och *Gröna boken. Riktlinjer för författningsskrivning* (1985; 1998). Andra handledningar är avsedda att användas för myndigheters texter i allmänhet, även om de troligen också kommer till användning vid författningsskrivning.² Två exempel på den senare typen av direktiv är *Myndigheternas föreskrifter* (1992; 1998) och *Myndigheternas skrivregler* (1997).³

Olika projekt har genomförts för att försöka förbättra den offentliga svenskan.⁴ Bland publikationer som främst är avsedda för tjänstemän inom olika myndigheter kan nämnas *Klarspråksbulletinen* (fr.o.m. 1995), som ges ut av Klarspråksgruppen. Förutom anvisningar för författningstext har olika handböcker för offentlig svenska utarbetats och skrivhandledningar för juris studerande har publicerats.⁵ Också lagstiftning används i språkvårdsarbetet. I Förvaltningslagens sjunde paragraf sägs följande om myndigheters språk:

[...] Myndigheten skall sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt [...].
(citerat efter *Visst går det att förändra myndighetsspråket!* 1993:75)

Men förvaltningslagen gäller myndigheters språk, inte författningsspråket, och sanktionsmöjligheter mot tjänstemän som inte följer lagen saknas.⁶ Utifrån formuleringar i olika anvisningar kan man ana att reformarbetet i fråga om författningsspråk, juridiskt språk och myndig-

¹ Se Wellander (1967), Fredrickson (1992:10), Pettersson (1992:35) och *Svenskt lagspråk i Finland* (1988:26; 1992:30; 1998:35). Redogörelser för författningsspråkets utveckling och tillstånd i Danmark och Norge ges i t.ex. Blume (1988) respektive bidragen i Vinje (1990).

² Se *Myndigheternas föreskrifter* (1992, förord; 1998, förord). Samma uppgift ges av Sten Palmgren (personlig kommunikation, 1997-04-17).

³ Bland andra nyare anvisningar kan nämnas *Gula boken – handläggningen av ärenden i regeringskansliet* (2 rev. uppl. 1994), *Språket i domar och beslut* (2 uppl. 1987), *Språk och struktur i domar och beslut* (1999), *Svarta listan. Ord och fraser som kan ersättas i författningsspråk* (2 uppl. 1993) och *Att styra genom regler* (1995).

⁴ Se *Klarspråk – en grund för god offentlig service* (1985), *JO om språket i de kommunala protokollen* (1986) och *Visst går det att förändra myndighetsspråket!* (1993).

⁵ Se t.ex. Westman (1988) och Ehrenberg-Sundin et al. (1995) respektive Jensen och Rylander (1995). Ytterligare en typ av handledningar representeras av Faber et al. (1998), där studerande vid Köpenhamns handelshögskola får en vägledning för att analysera valda juridiska texttyper. Jag känner inte till några direkta svenska motsvarigheter till den danska handledningen.

⁶ Se Palmgren (1986:32) och *Visst går det att förändra myndighetsspråket!* (1993:75).

heternas språk, har mött motstånd (se *Några riktlinjer för författningsspråket* 1979:2). Många bedömare, här Barbro Ehrenberg-Sundin, anser emellertid att reformarbetet har gett resultat och att nyskrivna svenska lagar ofta har en utmärkt språklig form.

Språket har blivit mera osynligt, det bär fram innehållet utan att störa. Meningarna är kortare eller också delas informationen upp med hjälp av punktuppställningar. Stela juridiska fraser har bytts ut liksom ålderdomliga ord och former. Hänvisningar undviks eller görs tydligare, paragraferna har högst tre stycken och rubriker hjälper läsaren att hitta det han söker. (Ehrenberg-Sundin 1993:202)

Till skillnad från språkexperter som Ehrenberg-Sundin har jurister uttryckt tvivel beträffande betydelsen av språkliga reformer för att göra författningstexter mera tillgängliga för icke-specialister. Juristerna understryker att det juridiska språket är en del av rättssystemet. För att förstå språket måste man ha kunskaper om systemet (se t.ex. Moseson 1986a:74f.; 1996:904f.). Rekommendationer om meningslängd, ordval och andra språkliga kategorier spelar liten eller ingen roll för lekmannens förståelse av det juridiska språket.¹ Lagstiftningen kan göras mera begriplig genom språkliga förenklingar, men minst lika viktigt är att författningstexter har en logisk struktur och att de är överskådliga (se Palmgren 1986:85).² För att till fullo förstå juridiskt språk och juridiska begrepp måste man själv kunna använda de tillhörande termerna i praktiken. På den punkten skiljer sig juridiska begrepp inte från begrepp inom andra fackområden (se Wennström 1994:13).

Jurister understryker således att fackmännen måste få lov att ha och använda sitt fackspråk. Men redan 1881 kritiserar juristen J. Kreüger den egna yrkeskårens fackspråk.

Det ifrågavarande förfarandet att nyttja ett språkmateriel, som skiljer sig från hvad som eljes anses för god Svenska, medför ej obetydlig olägenhet. Den hufvudsakligaste är den, att detsamma försvårar uppfattningen för allmänheten, som har giltigt anspråk att på sina framställningar få svar på ett språk, hvilket, om också ej detsamma som det hon sjelf begagnar, åtminstone bör af henne kunna förstås utan hjälp af sakkunnig person. (Kreüger 1881:551f.)

¹ Se t.ex. Hellner (1973:174), Eklöf (1982:604), Moseson (1986a:74f.), Eklundh (1988) och Wennström (1994:225).

² Liknande tankar om författningar och andra juridiska facktexter framförs av bland andra Bhatia (1983; 1993:207–231).

Också senare har jurister påpekat att lagstiftaren inte i onödan skall använda ett språk som ger lekmannen problem. Men samtidigt måste lagstilen få leva sitt eget liv. Därför är det

skevt att fordra att lekmannen skall igenkänna sitt eget vardagsspråk i lagtexten eller att denna skall tillfredsställa en kriadrättsares krav. (Wedberg 1928:38)

Fackmännen på området understryker att det centrala är att författningstexter kan fylla sina olika funktioner och i första hand funktioner för jurister.¹ Jurister kan även uttrycka en irritation över språkvårdarens försök att kontrollera specialisternas fackspråk, även om motsättningarna mellan jurister och språkexperter inte längre är så hårda som de var tidigare (se Palmgren 1995:6).

2.4.2.2. Juridiskt språk i Finland

En medveten strävan att förändra och förenkla det språk som används i olika slags officiella texter finns också i Finland.² Liksom i Sverige är idealet för det finlandssvenska författningsspråket den språkform som betecknas som *vårdad sakprosa* (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1988:30; 1992:32; 1998:36). Trots de skillnader som finns mellan de två länderna är såväl allmänspråket som författningsspråket i Sverige en förebild

¹ Se t.ex. Hellner (1980:127–130), Strömholm (1984:905f.), Mosesson (1996:904) samt Malmström och Agell (1997:30f.). Vijay K. Bhatia (1993:209) föreslår att juridiska dokument skall föreligga i två versioner, där den ena är avsedd för specialisten och den andra för lekmannen. Erik Mosesson kritiserar Britt-Louise Gunnarsson, eftersom hon enligt honom i sin avhandling rekommenderar att alternativa lagtexter, som tar hänsyn till olika medborgargrupper, skall införas (se Mosesson 1986a:58).

² Se t.ex. Palmgren (1990:18), Modeen (1991b:569ff.), Grönqvist (1992) och *Svenskt lagspråk i Finland* (1988:30; 1992:32; 1998:36). En illustration av denna strävan är de föreskrifter som ges i *Statsrådets beslut om åtgärder för förbättrande av de statliga myndigheternas språkbruk* (1982) (FörfS, SädK 497/82). Ett annat exempel är det klarspråksprojekt som bedrivs i finlandssvenska kommuner (se *Klarspråk i kommunerna* 1996).

Anvisningar från Sverige som *Språket i lagar och andra författningar* (1967) och *Några riktlinjer för författningsspråket* (1994) används också för utformningen av juridiska texter på svenska i Finland. Vid sidan av dessa finns särskilda anvisningar, främst handboken *Svenskt lagspråk i Finland* (första uppl. 1986, tredje omarb. uppl. 1998), som är utgiven av Statsrådets svenska språknämnd och ofta omtalad som *SLAFen* (se Palmgren 1995:5; *Svenskt lagspråk i Finland* 1998:5, 36). Bland andra finlandssvenska anvisningar kan nämnas *Modernare svenskt domstolspråk* (1980). Översikter, som delvis har olika innehåll, av det svenska lagspråkets utveckling (i Finland och Sverige) ges i de olika upplagorna av *Svenskt lagspråk i Finland* (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1988:23–32; 1992:29–32; 1998:35–38).

för språket i finlandssvenska författningar, vilket framgår av följande uttalanden i *Svenskt lagspråk i Finland*:

Statsrådets svenska språknämnd har utgått från att vårt lagspråk så långt som möjligt skall följa den allmänsvenska normen. Det är en stor fördel om de svenska texter som publiceras som officiella och bindande i Finland inte i onödan avviker i *språkligt avseende* från de rikssvenska, särskilt då man har eftersträvat överensstämmelse i sak. (*Svenskt lagspråk i Finland* 1998:108, kursiv i originalet)

Det svenska lagspråket i Finland bör i så hög grad som möjligt närmas till lagspråket i Sverige. Detta är viktigt dels för att vi på det sättet kan hämta förebilder i Sverige och gemensamt delta i utvecklingen av det svenska lagspråket, dels för att man inom EU har bara en variant av svenska, som då skall vara gemensam för Sverige och Finland. (*Svenskt lagspråk i Finland* 1998:36f.)

Diskussionen om det finlandssvenska författningsspråket förs främst i *Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland* (FJFT) och i språkvetenskapliga publikationer. Bland dessa torde tidskriften *Språkbruk*, som ges ut av Svenska språkbyrån vid Forskningscentralen för de inhemska språken i Helsingfors, vara den viktigaste.¹

Det finns bland många bedömare en uttalad oro för att svenskan i Finland skall utvecklas i en annan riktning än svenskan i Sverige.² Redan den finlandssvenska språkvårdens nestor Hugo Bergroth uppmärksammade i början av 1900-talet att det finlandssvenska lag- och kurialspråket efter den politiska skilsmässan 1809 hade avlägsnat sig från det i Sverige (se Bergroth 1992:9). Senare bedömare har påpekat att kvaliteten hos lagspråket är "en mätare av rättskulturens nivå i vårt land [...]" (Olsson 1964:361). Av diskussionen framgår att kvaliteten inte alltid anses vara så god, utan att begreppet 'kvalitet' för den skall definieras närmare (jfr avsnitt 2.4.2, s. 44 not 1). Däremot ges det exempel på hur finlandssvenska författningar "avslöjar sig" som översättningar. Detta framkommer bland annat genom osvenska participkonstruktioner och många verbalsubstantiv (se Thors 1979:248). Språkvårdaren Mikael Reuter befarar att svenskan i Finland i många

¹ Bland inlägg i *Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland* märks Beckman (1949; 1953), Westerholm (1953a; 1953b), von Bonsdorff (1984), Frände (1998) samt bland dem i *Språkbruk* främst Sundström (1989), Grönqvist (1990; 1991; 1994) och Palmgren (1995). Dessutom ger Statsrådets svenska språknämnd sedan 1989 ut informationsbladet *Språkråd* (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1992:30; 1998:36).

² Se beträffande den allmänna utvecklingen av svenskan i Finland t.ex. Palmgren (1990:19), Grönqvist (1991:6), Modeen (1991b:571ff.), Melin-Köpiälä (1996, främst s. 15–32) och Tandefelt (1999a; 1999b).

sammanhang kan bli ett språk som lever och utvecklas "helt på finskans villkor" (Reuter 1981:14).¹ Också juristen Per Erik von Bonsdorff uttrycker oro över det finlandssvenska lagspråkets tillstånd.

Det finlandssvenska lagspråket avviker på många punkter från det riks-svenska. Det har bevarat många stildrag samt ålderdomliga ord och uttryck som inte längre används i Sverige. Finlandismer och översättnings-lån från finskan är vanliga. En alltför trogen återgivning av den finska originaltexten leder till en osvensk ordföljd med förbiseende av svenskans särskilda uttrycksmöjligheter. Om dessa tendenser får fortsätta blir resultatet att det uppstår en verklig klyfta mellan de två svenska lagspråken och att den ena texten vid behov måste »översättas» till den andra. Detta vore ur många synpunkter beklagligt. (von Bonsdorff 1984:423)

Uttryckt i termer av de faktorer som ingår i min förklaringsmodell, är det fråga om genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), och språkstruktur/översättning, faktor (C), som i förening tillsammans orsakar den finlandssvenska författningsspråkets besvärliga situation. Juristen Sten Palmgren är däremot mera optimistisk beträffande det finlandssvenska författningsspråkets framtid och dess möjligheter att påverka också finskspråkiga lagar och författningar.

Jag tror och hoppas att det svenska lagspråket i Finland kan bidra till att utveckla och modernisera förlegade språkvanor och gammaldags förvaltningsrutiner också på finska. (Palmgren 1990:18)

Den svenska språkvården i Finland söker motverka tendenser till "översättningssvenska". Detta görs exempelvis genom handboken *Svenskt lagspråk i Finland* (se Reuter 1988:3). I den tredje och senaste upplagan av handboken uttrycker utgivarna, liksom Palmgren ovan, en viss optimism angående det finlandssvenska författningsspråkets tillstånd.

De målmedvetna satsningarna på att modernisera och förbättra det svenska lagspråket i Finland har burit frukt. Även om det fortfarande förekommer författningar som språkligt sett inte håller måttet, är svenskan i våra lagar och förordningar i allmänhet av god kvalitet. (*Svenskt lagspråk i Finland* 1998:36)

På samma sätt som för svenskan i Sverige och Finland finns det en diskussion om hur finskan i lagar och andra författningar utvecklas och bör utvecklas. En översikt erbjuder Pajula (1960, särskilt s. 239–266). Som några få inlägg i debatten kan nämnas Viranko (1932),

¹ Se även t.ex. Reuter (1988:3f.) samt Björklund och Lindberg (1991:10f.) om s.k. *översättningska* samt Sorvali och Lindberg (1987:112) om det finlandssvenska författningsspråkets framtid.

Tyynilä (1984), Paavo Nikula (1986) och Aho (1987). Ett särdrag för den diskussion som förs är att en del icke-önskvärda tendenser i det finska författningsspråket sägs ha sitt ursprung i Sverige (se Viranko 1932:226; Aho 1987:18). Liksom i fråga om författningar och andra officiella texter på svenska i Finland finns det en medveten strävan att förbättra och förenkla den finska som används av myndigheter på olika nivåer i samhället.¹ Målsättningen för arbetet formuleras på följande, kanske inte fullkomligt klara, sätt i den svenskspråkiga sammanfattningen av kommittébetänkandet *Kieli ja virkakoneisto – Språket och tjänstemaskineriet*:

Enligt kommitténs uppfattning bör myndigheterna sträva till att använda ett språk som kan förstås av varje medborgare som har genomgått grundskolan. Ämbetspråkets förståelighet kan på ett effektivt sätt förbättras endast genom att tjänstemännens eget språkbruk förkovras. (*Finskt myndighetsspråk* 1981:22)

Handboken *Lainlaatijan opas* formulerar för sin del målsättningen för arbetet på det här sättet:

Säädöksiä kirjoitettaessa on vältettävä ”lakikielenomaisuutta” ja pyrittävä kirjoittamaan mahdollisimman lähellä hyvää yleiskieltä olevaa selkeää ja ymmärrettävää tekstiä. ”Då man skriver författningar, bör man undvika ”lagspråkets egenheter” och sträva efter att skriva *klar och begriplig text som ligger så nära det goda allmänspråket som möjligt.*” (*Lainlaatijan opas* 1996:63, kursiv i originalet)

Som exempel på hur arbetet konkret bedrivs kan nämnas två handböcker som har utkommit under 1990-talet. Speciellt för författningsspråket finns *Lainlaatijan opas* 'Handledning för lagstiftare' (1996), medan handboken *Virkakielestä kaikkien kieleen* 'Från kanslispråk till ett språk för alla' (1992) vänder sig till tjänstemän och allmänhet. Grundtanken i dessa är densamma som i olika sverigesvenska och finlandssvenska anvisningar; officiella texter skall vara så tillgängliga som möjligt för så många som möjligt.² Resultaten av arbetet bedöms vara mer eller mindre goda, och bedömare anser att det fortfarande finns mycket att göra beträffande finskan.³

¹ Se t.ex. Pulkkinen (1986), Huovinen-Nyberg (1988) och Piehl (1999).

² Ett exempel är den målsättning som formuleras för författningsspråket som skall vara felfritt, begripligt, precist och logiskt (se *Lainlaatijan opas* 1996:121). En översikt över främst finskspråkiga anvisningar ges i handboken *Lainlaatijan opas* (1996:3, 21ff.). Noterbart är att denna är den första mera omfattande handledningen för finskt författningsspråk (Sten Palmgren, personlig kommunikation, 1997-04-17).

³ Se t.ex. Björklund och Lindberg (1991:24), Modeen (1991b:568), Niemikorpi (1992:156), Sommardahl (1996) samt Piehl (1999:215f.).

2.4.2.3. EG:s regelverk på svenska och finska

I både Sverige och Finland är lagstiftningsprocessen och resultatet av denna, dvs. lagstiftningen, en nationell angelägenhet (jfr avsnitt 1.5 ovan). Men genom de två ländernas inträde i Europeiska unionen (EU) har situationen delvis förändrats eftersom också EG-rätten nu gäller i dessa.¹ EG:s regelverk har översatts till finska och svenska, och den svenska översättningen gäller för båda länderna.

Därmed finns det för första gången sedan 1809 nyskrivna svenska författningstexter som är gemensamma för Sverige och Finland. De är tillkomna genom samarbete mellan översättare från de två länderna, och Finland har alltså inte bara fått ta emot sverigesvenska texter.² Ett konkret exempel som visar detta är beteckningen för den typ av ost som i Sverige kallas *grönmögelost*, medan den i Finland är känd som *blåmögelost* (*sinihomejuusto*). I det svenska författningsspråket ingår numera ordet *blåmögel*, och i texten i fråga används termen *blå- och grönmögelost* av hänsyn till de beteckningar som används i Finland (jfr Melander 1997:94). Behovet av ett mera utvecklat samarbete mellan Sverige och Finland i språkliga frågor påtalas i utredningen *Svenskan i EU* och i handboken *Svenskt lagspråk i Finland* (se *Svenskan i EU* 1998:75f.; *Svenskt lagspråk i Finland* 1998:36f.).

Språket i de dokument av olika rang och typ som översätts inom Europeiska unionen för de nordiska medlemsländernas räkning, dvs. Danmark, Finland och Sverige, diskuteras flitigt. Också översättningar för Islands och Norges räkning är föremål för diskussion.³ Som en hjälp i översättningsarbetet för Sveriges och Finlands del har särskilda anvisningar utarbetats av Delegationen för översättning av EG:s regelverk. En statlig utredning, *Svenskan i EU*, med den talande undertiteln *Hur vi kan främja kvaliteten på de svenska EU-texterna*, har genomförts (se *Svenskan i EU* 1998).⁴ I handboken *Svenskt lagspråk i Fin-*

¹ Jfr t.ex. *Inledning till Finlands rättsordning. Del 2* (1996:670–673) om hierarkin mellan nationell lagstiftning och EG-rätt. Europeiska unionen har inte behörighet att stifta lagar, och därför kan man inte tala om *EU:s lagstiftning*, utan något av följande uttryck rekommenderas: *Gemenskapsrätten*, *EG-rätten*, *Gemenskapernas regelverk*, *Gemenskapens regelverk* eller *EG:s regelverk* (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1998:213).

² Se t.ex. Palmgren (1991; 1996:573), Reuter (1996:6) och *Svenskt lagspråk i Finland* (1998:37f. med not s. 38) om detta arbete och resultaten av det.

³ Bland bidrag till diskussionen kan nämnas Bernitz (1992), Pulkkinen (1992), Karker (1993), Palmgren (1996), Rautala (1996), Simonsen (1996), Ingo (1997), Larsson (1997) och Melander (1997) samt artiklarna i *Nordens språk i EU* (1997).

⁴ Av samlingar med anvisningar kan i första hand nämnas *Svenskan i EU* (1994), *Anvisningar för översättningsarbetet* [Engelsk version] (1995), *Anvisningar för över-*

land ingår avsnitt om termer, gemenskapsrätten och rättsakternas uppbyggnad inom Europeiska unionen och Europeiska gemenskaperna samt om namn och namnanvändning inom Europeiska unionen (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1998:145–151, 211–222). En finsk handledning, *Lainlaatijan EU-opas* 'EU-handledning för lagstiftare', utkom 1997, medan *Publikationshandboken* (1998) innehåller de redaktionella regler som gäller för *Europeiska gemenskapernas officiella tidning* (EGT) och övriga publikationer från EG:s institutioner.

2.4.2.4. Reformers och rekommendationer: sammanfattning

Författningsspråk och annat offentligt språk i Sverige och Finland ägnas ett stort intresse och ett stort antal rekommendationer har getts och ges. Många av dem går i samma riktning, eftersom målet är detsamma i båda länderna, nämligen att det offentliga språket inte i onödan skall avvika från den neutrala sakprosan. Trots det kan man urskilja två skillnader mellan det arbete som bedrivs i Sverige och det som sker i Finland. De anvisningar som utfärdas skall användas i två olika samhällen. De rekommendationer som gäller svenskan i Finland utarbetas med hänsyn dels till anvisningar från Sverige, dels till anvisningar som ges för landets majoritetsspråk finska.

Rekommendationer, faktor (B) i förklaringsmodellen, kan följaktligen bidra till likheter och skillnader mellan svenska och finländska författningstexter. Genom att rekommendationer ges för översättning av finskspråkiga finländska författningar till svenska, kan rekommendationer också ha betydelse för språkstruktur/översättning med betoning på *översättning*, faktor (C). Slutligen kan vissa rekommendationer sägas vara en avspiegling av genre/tradition med tyngdpunkt på *tradition*, faktor (A).

sättningsarbetet. *Fransk version* (1995), *EU-medlemskapet och myndigheternas föreskrifter* (1995) och *Redaktionella och språkliga frågor i EU-arbetet* (1996).

3. Material och metod

3.1. Inledning

I kapitel 3 redogör jag först för de överväganden som jag har gjort när jag har satt samman materialet för denna undersökning. Dessa diskuteras och motiveras under jämförelser med några andra undersökningar av svenskt fackspråk, såväl juridiskt fackspråk som annat. Därefter redogör jag kortfattat för och motiverar valet av de övergripande metoder som kommer att användas. Också här görs jämförelser med tidigare studier på området.

I detta kapitel och i återstoden av avhandlingen använder jag ofta förkortningar för de två svenskspråkiga och det finskspråkiga delmaterial som bildar mitt samlade material. De tre delmaterialen Svensk författningssamling, Finlands författningssamling och Suomen säädökokoelma förkortas i fortsättningen mestadels SFS, FörfS och Säädk. Enskilda lagar i delmaterialen betecknas både med officiella benämningar, t.ex. Lag om jämställdhet mellan män och kvinnor (FörfS 609/86), och med icke-officiella, t.ex. Jämställdhetslagen (jfr Jensen & Rylander 1995:58f.). De enskilda lagtexterna är förtecknade i figur 1 i avsnitt 3.2 nedan, och de återfinns inte i avhandlingens käll- och litteraturförteckning. Som påpekats i avsnitt 1.4.2 ovan kommer också förkortningar för enskilda lagar att användas, t.ex. JÄMST (Fs). Där emot kommer jag inte att använda *lag(en)* i betydelsen 'den samlade rättsordningen', utan med detta ord avses i min framställning alltid en enskild lagtext (jfr Malmström & Agell 1997:34 not 1).

3.2. Material

Det tänkbara materialet för en avhandling om nutida svenskt författningsspråk i Sverige och Finland är mycket stort. Antalet nu gällande författningstexter (lagar och förordningar) i Svensk författningssamling är cirka 3 200. Under 1995 publicerades ungefär 1 750 författningar i SFS. Av dessa var runt 210 nya författningar (cirka 60 lagar

och ungefär 150 förordningar), som antingen reglerar områden som inte tidigare har omfattats av lagstiftning eller som helt ersätter äldre författningstexter, medan de övriga var ändringsförfattningar (se Viktigare lagar och förordningar. Årsskiftet 1996 [s. 1]). Under 1995 publicerades 791 lagar och 499 förordningar i Finlands författningssamling, Suomen säädöskokoelma. Till skillnad från den svenska statistiken framgår det inte hur många av de finländska författningstexterna som var nya författningar respektive ändringsförfattningar (se Granskningsbyråns statistik 24.1.1996, s. 2).

3.2.1. Sammansättning av materialet

Det samlade materialet innehåller totalt 41 författningar.¹ Det sverigesvenska delmaterialet SFS består av 13 texter, medan det finlandssvenska FörfS och det finska Säädk innehåller vardera 14. Författningstexterna i de tre delmaterialen förtecknas i figur 1 nedan.² I figuren finns också de förkortningar som jag använder för de olika lagarna, t.ex. ALKO (Sv) och ALKO (Fs), ALKO (Fi) för de svenska och finländska alkohollagarna.³

Svensk författningssamling (SFS)	Finlands författningssamling (FörfS)	Suomen säädöskokoelma (Säädk)
Alkohollag (SFS 1994:1738) ALKO (Sv)	Alkohollag (FörfS 1143/94) ALKO (Fs)	Alkoholilaki (Säädk 1143/94) ALKO (Fi)
Bostadsrättslag (SFS 1991:614) BOST (Sv)	Lag om bostadsrättsbostäder (FörfS 650/90) BOST (Fs)	Laki asumisoikeusasunnoista (Säädk 650/90) BOST (Fi)

¹ De författningstexter som jag studerar benämns *material* med preciseringar som *det samlade materialet*, *det totala materialet*, *det svenska delmaterialet*, *det finskspråkiga delmaterialet* etc. Jag har avstått från att växla mellan de två benämningarna *material* och *korpus*. Se t.ex. Pearson (1998:42f.) om begreppet 'korpus' respektive Weillgaard Christensen (1996) om 'korpus' i förhållande till 'textbank' alternativt 'textarkiv'.

² Ordningföljden mellan lagarna i figur 1 är gjord utifrån de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS med tonvikt på SFS. Lagarna i det finskspråkiga delmaterialet Säädk följer den alfabetiska ordning som har gjorts upp utifrån de svenskspråkiga delmaterialen.

³ Som bekant är *Alko* även den finländska motsvarigheten till det svenska Systembolaget.

Jaktlag (SFS 1987:259) JAKT (Sv)	Jaktlag (FörFS 615/93) JAKT (Fs)	Metsästyslaki (SäädK 615/93) JAKT (Fi)
Jämställdhetslag (SFS 1991:433) JÄMST (Sv)	Lag om jämställdhet mellan män och kvinnor (FörFS 609/86) JÄMST (Fs)	Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (SäädK 609/86) JÄMST (Fi)
Kommunallag (SFS 1991:900) KOMM (Sv)	Kommunallag (FörFS 365/95) KOMM (Fs)	Kuntalaki (SäädK 365/95) KOMM (Fi)
Konkurrenslag (SFS 1993:20) KONK (Sv)	Lag om konkurrensbegränsningar (FörFS 480/92) KONK (Fs)	Laki kilpailunrajoituksista (SäädK 480/92) KONK (Fi)
Kyrkolag (SFS 1992:300) KYRKO (Sv)	Kyrkolag (FörFS 1054/93) KYRKO (Fs)	Kirkkolaki (SäädK 1054/93) KYRKO (Fi)
Köplag (SFS 1990:931) KÖP (Sv)	Köplag (FörFS 355/87) KÖP (Fs)	Kauppalaki (SäädK 355/87) KÖP (Fi)
Lag om vård av missbrukare i vissa fall (SFS 1988:870) MISS (Sv)	Lag om missbrukarvård (FörFS 41/86) MISS (Fs)	Päihdehuoltolaki (SäädK 41/86) MISS (Fi)
Lag om näringsförbud (SFS 1986:436) NÄRI (Sv)	Lag om näringsförbud (FörFS 1059/85) NÄRI (Fs)	Laki liiketoimintakiellosta (SäädK 1059/85) NÄRI (Fi)
Sametingslag (SFS 1992:1433) SAME (Sv)	Sametingslag (FörFS 974/95) SAME (Fs)	Laki saamelaiskäräjistä (SäädK 974/95) SAME (Fi)
–	Självstyrelselag för Åland (FörFS 1144/91) SJÄLV (Fs)	Ahvenanmaan itsehallintolaki (SäädK 1144/91) SJÄLV (Fi)
Skuldsaneringslag (SFS 1994:334) SKULD (Sv)	Lag om skuldsanering för privatpersoner (FörFS 57/93) SKULD (Fs)	Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (SäädK 57/93) SKULD (Fi)
Utlänningslag (SFS 1989:529) UTL (Sv)	Utlänningslag (FörFS 378/91) UTL (Fs)	Ulkomaalaislaki (SäädK 378/91) UTL (Fi)

FIGUR 1. Lagtexter i delmaterialen SFS, FörFS och SäädK.

Jag har satt samman materialet utifrån sammanlagt sju överväganden.¹ De faktorer som jag har tagit hänsyn till är

¹ Urvalsprinciper för vetenskapliga undersökningar generellt diskuteras i Hartman (1998:208–215). Uppbyggnaden av korpusar för språkvetenskapliga undersökningar

- (1) normhierarkin,
- (2) utfärdandetid,
- (3) ny lagstiftning,
- (4) olika rättsområden,
- (5) allmänintresse,
- (6) samma innehåll och
- (7) olika tillkomstsituationer.

I det följande utvecklar och motiverar jag de överväganden som har lett fram till urvalet av texter. Avsnittet är relativt utförligt. Utförligheten är motiverad av att antalet tänkbara författningstexter för studien är så stort som det är.¹ Samtidigt får läsaren en presentation av de författningar som är föremål för undersökningen (jfr Melander & Näs-lund 1993:196).

3.2.1.1. Normhierarkin

Alla författningar i materialet är *lagar*. Några andra typer av författningstexter ingår inte. Anledningen är att lagen är den högsta och därmed viktigaste nivån i normhierarkin med lagar, förordningar och andra föreskrifter (se avsnitt 1.5 ovan).² Genren 'lagtext' kan därför antas påverka författningstexter på lägre nivåer. Genren kan på grund av sin status antas påverka även annan juridisk facktext än författningstext (jfr t.ex. Jensen & Rylander 1995:14; Nussbaumer 1997:5). Också i andra undersökningar av modernare svenskt författningsspråk,

i allmänhet samt av korpusar för speciella ändamål behandlas av Pearson (1998:41–62). Se t.ex. Laurén och Nordman (1991) om sammansättningen av material för undersökningar av fackspråk i allmänhet. Se Pettersson (1992:14–17) och Fredrickson (1996:49–55) om val av material för undersökningar av juridiskt fackspråk (lagar respektive domstolsdokument).

¹ En annan uppfattning kan anas i Ruth Vatvedt Fjelds undersökning av obestämda adjektiv i s.k. *regelgivande texter*. Fjeld (1998:5) anger att materialet utgörs av "tre moderne norske lover [...]", nämligen Lov om Folketrygd från 1987, Forvaltningsloven från 1986 och Offentlighetsloven från 1985, och texterna återges som bilagor i avhandlingen (s. 346–396). Fjeld diskuterar och motiverar inte valet av de tre lagtexterna (se Fjeld 1998:19, 112).

² Se Hydén (1996:74f., 56–59) beträffande normhierarkin i Sverige, inklusive grundlagar och EG-rätt, och *Inledning till Finlands rättsordning. Del 2* (1996:304–310, 670–673) för Finlands del. Jag har avstått från att låta grundlagar ingå i materialet, då det är svårt att finna svenska och finländska grundlagar som svarar mot de övriga krav som jag ställer på författningar i mitt material. Inte heller EG-lagstiftning är lämplig, då dessa författningstexter är översättningar, vanligen från engelska eller franska. Den svenska versionen av texterna är dessutom gemensam för Sverige och Finland (se avsnitt 2.4.2.3 ovan).

dvs. från 1734 och framåt, utgörs studieobjekten av lagar (Gunnarsson 1981; 1982) eller lagar och lagförslag (Pettersson 1988; 1992) alternativt av lagar och förarbeten till lagar (Benson 1963; 1968a; 1968b; 1974). Mot bedömningen att lagen är viktigast i normhierarkin kan anföras att förordningar ofta ger viktigt och mera precis information än lagar samt att en lagtext med en eller flera tillhörande förordningar många gånger bildar en ämnesmässig helhet. Trots det har jag alltså inte låtit några förordningar ingå i materialet för undersökningen.¹ Den innehållsliga helheten är viktigare för en juridisk analys av lagstiftning än för en språklig.

3.2.1.2. Utfärdandetid

Alla lagarna är utfärdade under tidsperioden 1985–1995. Eftersom jag inte gör någon diakron studie, har jag bedömt det som lämpligt att sätta tidsgränsen bakåt vid mitten av 1980-talet. I både Sverige och Finland inleddes reformeringen av det svenska författningsspråket i slutet av 1960-talet. Den bör vara relativt genomförd runt 1985, vilket bland annat visar sig genom att ett antal samlingar med anvisningar var publicerade vid den tiden och genom att den mer intensiva debatten om reformeringen tycks vara avslutad (jfr avsnitt 2.4.2 ovan). Lagar som är utfärdade fr.o.m. mitten av 1980-talet bör därmed kunna betecknas som representativa för *nutida* svenskspråkiga författningstexter i den betydelse som har angivits i avsnitt 1.1 ovan. För den skull har inte all svensk lagstiftning som är tillkommen på 1980- och 1990-talet en modern språkdräkt. Exempelvis har den svenska utsökningsbalken som trädde i kraft vid årsskiftet 1981/82 kritiserats för sitt relativt ålderdomliga språk (se *Visst går det att förändra myndighetspråket!* 1993: 34). Kritik finns säkerligen också mot den språkliga utformningen av finlandssvenska författningar som är tillkomna under perioden 1985–1995 (jfr avsnitt 2.4.2.2 ovan).

3.2.1.3. Ny lagstiftning

De utvalda lagtexterna är "ny lagstiftning" i betydelsen att de antingen reglerar en situation som inte tidigare har varit föremål för en lag-

¹ I min undersökning av skuldsaneringslagstiftningen (Landqvist 1996) ingår däremot såväl lagar som förordningar på området, medan två korta förordningstexter utgör materialet för Landqvist (1997).

stiftningsprocess eller att de fullständigt ersätter äldre lagstiftning. Exempel på den förra kategorin är lagstiftningen om skuldsanering och om sameting, SKULD och SAME, medan nya kommunallagar och köplagar, KOMM och KÖP, har ersatt äldre lagstiftning i Sverige och Finland. För Sveriges del är det inte så vanligt att författningar omarbetas fullständigt, utan vanligare är att ändringar görs i existerande texter (jfr Pettersson 1992:13). Situationen är sannolikt densamma i Finland. Jag har inte tagit hänsyn till eventuella senare ändringsförfattningar utan arbetar med lagarna i den form som de utfärdades i. Om jag skulle följa utvecklingen av lagstiftningen, skulle texterna sannolikt delas upp i olika skikt, och det både sakligt och språkligt.¹ De texter som jag studerar är därmed inte alltid den lagstiftning som gäller i Sverige och Finland när detta skrivs respektive läses. Det är knappast något problem för en språklig undersökning, men det skulle kunna vara det för en juridisk.

3.2.1.4. Olika rättsområden

Lagarna i det samlade materialet representerar olika rättsområden. Att göra en indelning av rättsområden är inte någon enkel uppgift. Det juridiska systemet är gammalt och gränsdragningen mellan olika områden är inte alltid strikt (se Malmström & Agell 1997:51).² Härav följer att det inte finns någon absolut enighet bland jurister om hur en sådan indelning bör göras. Jag har valt att i huvudsak följa den indelning som görs i den flitigt använda handboken *Civilrätt* av Åke Malm-

¹ Se Björklund och Lindberg (1991:24f.), Busse (1992:68) samt Pettersson (1992:14). Gertrud Pettersson har för sin diakrona studie av svenskt lagspråk valt "texter som genomgått mer fullständiga omarbetningar [...]". Hon hänvisar till statsrådsberedningens PM om författningsspråk (1967), där det sägs att man vid ändringar i författningstext skall anpassa de nyskrivna avsnitten till den ursprungliga texten (se Pettersson 1992:14). Men Pettersson uppmärksammar inte att den regeln har ändrats i senare anvisningar för sverigesvenskt författningsspråk.

Den hittills gällande regeln [...] att man vid ändringar eller tillägg i författningar skall använda ett språk som an knyter till författningen i övrigt skall således överges. (*Några riktlinjer för författningsspråket* 1979:13)

Det senare arbetet återfinns i Petterssons litteraturförteckning (s. 181). Se även *Myndigheternas föreskrifter* (1992:117f.; 1998:120) och *Några riktlinjer för författningsspråket* (1994:16–19).

² Olika rättssystem gör inte heller identiska indelningar av rättsområden, vilket kan försvåra jämförelser mellan olika rättssystem (se t.ex. Faber et al. 1998:7ff.).

ström och Anders Agell (se Malmström & Agell 1997, särskilt s. 19–22 och 44f.).¹

Rättsordningen i en stat, den inomstatliga rätten, kan delas in i de två stora områdena *privaträtt (civilrätt)* och *offentlig rätt*. Vid sidan av den inomstatliga lagstiftningen finns det rättsregler som reglerar förhållanden mellan olika stater eller förhållanden inom och mellan överstatliga organ, t.ex. Europeiska unionen, eller förhållanden mellan medborgare i olika stater. Privaträtten omfattar frågor som rör rättsliga förhållanden mellan enskilda (köp, hyra, skuldebrev, äktenskap, arv osv.). Som en allmän benämning på privaträtten används *civilrätt*. Civilrätten omfattar många skiftande delområden och en fortsatt indelning i arbetsrätt, avtalsrätt, sjörrätt, skadeståndsrätt osv. kan göras. Benämningen *offentlig rätt* kan användas i vid betydelse och då omfatta även de tre områdena straffrätt, processrätt och skatterätt. Om *offentlig rätt* används i en snävare betydelse, avser man statsrätt, förvaltningsrätt samt regler om Svenska kyrkan och andra trossamfund.

De lagtexter som ingår i materialet kan sägas höra hemma inom civilrättens och den offentliga rättens områden, den senare i den snävare betydelsen. Till civilrätten räknar jag lagarna om bostadsrätt, jakt, konkurrens och köp: BOST, JAKT, KONK och KÖP. Till den offentliga rätten räknar jag alkohollagarna, lagarna om jämställdhet, kommunallagarna, kyrkolagarna, lagarna om vård av missbrukare i vissa fall, lagarna om näringsförbud, sametingslagarna, självstyrelselagen för Åland, skuldsaneringslagarna samt utlänningslagarna: ALKO, JÄMST, KOMM, KYRKO, MISS, NÄRI, SAME, SJÄLV, SKULD och UTL. I fråga om antalet lagtexter råder det som synes en klar övervikt för den offentliga rätten. En jämförelse med Gunnarsson (1982) och Pettersson (1992) visar att dessa undersökningar ägnas civilrätt (Medbestämmandelagen, aktiebolagsstiftning, familjerätt) och offentlig rätt, det senare i den vidare betydelsen (strafflagstiftning). Men det bör än en gång understrykas att gränsen mellan civilrättens och den offentliga rättens områden inte är absolut klar.² En träffande formulering åter-

¹ En tidigare upplaga av samma arbete ingår för övrigt i det material som undersöks i projektet Svenskt fackspråk (se Nordman 1992: 15f., 261).

² Den oklara gränsen mellan offentlig rätt och civilrätt framgår även av juridiska handböcker. I en handbok i förvaltningsrätt sägs följande:

Den *offentliga rätten* rör rättsförhållandet mellan, å ena sidan, *det allmänna*, dvs. stat och kommun i alla deras olika skepnader, och, å andra sidan, *enskilda*, såväl juridiska (bolag, föreningar, etc.) som fysiska (enskilda människor) personer. [...] Även rättsförhållandet mellan de olika offentliga organen inbördes, t.ex. mellan regering och riksdag, eller mellan kommunfullmäktige och någon kommunal nämnd, är av offentlig-rättsligt slag. Som en jämförelse kan pekas på det privaträttsliga rättsför-

finns i *Inledning till Finlands rättsordning. Del 1* (1996:17), som talar om "Privaträttens och den offentliga rättens sammanflätning [...]".

Det bör rimligtvis finnas skillnader mellan hur författningar från olika rättsområden utformas (jfr Pettersson 1992:15; Wendt 1997: 202). Anledningen till att jag inte har valt att arbeta med enbart exempelvis civilrättsliga lagtexter är att resultaten av denna undersökning i någon mån bör kunna generaliseras (se avsnitt 1.2.3 ovan). För att få ett tillräckligt stort material som uppfyller de krav som jag ställer, kan jag inte begränsa det möjliga urvalet till lagtexter från det ena av de två stora rättsområdena. Däremot är möjliga särdrag för texter som representerar olika mer specifika rättsområden inget huvudintresse för mig. Varje rättsområde representeras av så få texter i materialet att eventuella skillnader mellan lagar från t.ex. arbetsrättens, associationsrättens och insolvensrättens områden knappast kan knytas till svenska och finländska traditioner för hur lagar från olika rättsområden utformas.

3.2.1.5. Allmänintresse

Alla de utvalda lagtexterna kan sägas vara av mera allmänt intresse, antingen genom att många medborgare berörs av bestämmelserna i dem eller genom att personer utan formell juridisk utbildning kan tänkas läsa texterna. Några författningar som sannolikt är av intresse för mindre grupper i samhället ingår således inte i materialet.¹ Bedömningen att de utvalda lagarna har ett allmänintresse är självfallet mer eller mindre intuitiv och subjektiv, men utgivningen av kommentarer och monografier om nya författningar ger en uppfattning om intresset för nytillkommen lagstiftning. Bland annat skuldsaneringslagstiftningen, SKULD, har fått stor uppmärksamhet i både Sverige och Finland (se Landqvist 1996:22 not 2 med anförd litteratur). Också Pettersson ställer ett motsvarande krav på materialet för sin under-

hållande som råder mellan t.ex. två avtalsparter. I det senare fallet styrs förhållandet av civilrättsliga regler. (Warnling-Nerep 1998:13, kursiv i originalet)

Utifrån Warnling-Nereps resonemang hör knappast några andra lagar än bostadsrättslagarna i det samlade materialet till civilrättens område, eftersom stat eller kommun i olika skepnader kan sägas vara den ena parten i övriga lagar som ingår i det totala materialet.

¹ Jfr Pfeiffer, Strouhal och Wodak (1987:1), *Svenskt lagspråk i Finland* (1988:21f.), Pettersson (1992:15) samt *Några riktlinjer för författningsspråket* (1994:3).

sökning av svensk lagtext efter 1734, vilket även Gunnarsson sannolikt gör i sin studie av Medbestämmandelagen. Ett krav på de lagtyper som ingår i Petterssons undersökning är att de

skall utgöras av centrala och viktiga lagar som har en vidsträckt användning i samhället. (Pettersson 1992:15)

Samma omständighet har antagligen också haft betydelse för att Gunnarsson har valt Medbestämmandelagen som undersökningsobjekt, även om hon i sin avhandling inte explicit säger varför valet föll på just denna lag (se Gunnarsson 1982:11–16).¹

3.2.1.6. Samma innehåll

Lagarna från Finland och Sverige är "matchade" mot varandra i fråga om innehållet, t.ex. svenska och finländska alkohollagar, ALKO, svenska och finländska lagar om skuldsanering för privatpersoner, SKULD, samt den svenska bostadsrättslagen och den finländska lagen om bostadsrättsbostäder, BOST. Undantaget är Självstyrelselag för Åland – Ahvenanmaan itsehallintolaki, SJÄLV (Fs) och SJÄLV (Fi), som av naturliga skäl inte har någon svensk motsvarighet. Anledningen till "matchningen" är att innehållet kan ha betydelse för den språkliga utformningen av texterna. Så långt det är möjligt vill jag ha kontroll över dess möjliga inverkan på delmaterialen som helheter (jfr avsnitt 1.3 ovan om faktor (D) i förklaringsmodellen).²

3.2.1.7. Olika tillkomstsituationer

Finländska författningar utfärdas på finska och på svenska. Båda versionerna äger vad som kallas "lika vitsord" (se avsnitt 1.5.2 ovan). Men nutida finlandssvenska författningstexter kan vara tillkomna under olika omständigheter (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1988:21; 1992:29, 32; 1998:32).³

¹ Antagandet stärks av att Gunnarsson i en uppsats som föregår hennes avhandling betecknar MBL som "en central författningstext [...]" (Gunnarsson 1981:146).

² Jfr Pettersson (1992:17), Fredrickson (1996:114 not 42) och Wendt (1997:202).

³ Fram till sekelskiftet 1900 skrevs lagar för Finland på svenska och översattes sedan till finska, men "En förändring i fråga om de svenska lagtexternas kvalitet inträffade då de inte längre utgjorde 'originalprodukter', utan översättningar från fin-

För att försöka fastställa tillkomstsituationen för de finländska lagarna i det samlade materialet, har jag i första hand gått till den finländska regeringens lagpropositioner. I dessa ingår vanligen ett avsnitt om nordisk och möjligen utomnordisk lagstiftning på det område som är aktuellt. Hänvisningar till propositionerna är i det följande utformade som i exemplet *Regeringens proposition 1985 rd. – RP nr 29, s. 5*, där förkortningen *rd.* står för *riksdag* och förkortningen *RP* för *Regeringens Proposition*. Också den svenska regeringens propositioner till den egna riksdagen har kontrollerats.¹ Hänvisningar görs som i exemplet *Regeringens proposition 1993/94:123, s. 45*, dvs. riksmötesår och löpnummer anges. Också annat offentligt tryck har konsulterats. Förutom lagpropositioner och annat offentligt tryck har jag anlitat juridisk litteratur för att försöka fastställa tillkomstsituationen för de finländska lagtexterna i förhållande till de svenska.

Nutida finlandssvenska författningar är i allmänhet översättningar av motsvarande finskspråkiga texter (se avsnitt 1.5.2 ovan). Härigenom skiljer de sig från författningstexter från Sverige. Men det finns två möjliga situationer vad beträffar hur finlandssvenska författningar kommer till.

Svensk lagstiftning kan existera innan någon motsvarande finländsk utfärdas. Följaktligen kan lagstiftaren och/eller översättaren utnyttja svensk eller möjligen annan nordisk lagstiftning för sitt arbete. Enligt jurister är det vanligt att finländsk lagstiftning utformas efter svensk eller nordisk förebild.² Ett exempel är den finländska kommunallagen, KOMM (Fs), KOMM (Fi) (se Harjula & Prättälä 1996:58f.). Men den finländska lagstiftningen i fråga är för den skull inte identisk med annan nordisk lagstiftning. Detta visar bland annat Jämställdhetslagen, JÄMST (Fs), JÄMST (Fi), som

följer de riktlinjer som man godtagit i de andra nordiska länderna, vilket inte betyder att den skulle vara likadan som de andra nordiska jämställdhetslagarna eller att de annars heller skulle vara stöpta i samma form. (Bruun & Koskinen 1987:19, jfr dock s. 44)

Den kommentar som juristerna Bruun och Koskinen ger illustrerar även förhållandet att det kan vara svårt eller rentav omöjligt att med

skan" (*Svenskt lagspråk i Finland* 1988:23; 1992:29). Se även *Svenskt lagspråk i Finland* (1998:35).

¹ De svenska och finländska propositioner som jag har kontrollerat är förtecknade i avhandlingens käll- och litteraturförteckning under *B. Offentligt tryck*.

² Se t.ex. *An Introduction to Finnish Law* (1993:7) och Kekkonen (1999:34).

absolut säkerhet fastställa i vad mån lagstiftaren i Finland har använt sig av annan nordisk lagstiftning som en hjälp i sitt arbete.¹

På motsvarande sätt kan det vara svårt att utifrån svenska källor fastställa relationen mellan de båda ländernas lagstiftning. Alkohol-lagarna och sametingslagarna, ALKO och SAME, erbjuder tydliga exempel på detta. I samband med avtalet om det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) utformades ett förslag till ny svensk alkohol-lag (1994). I förslaget sägs det att "under arbetets gång [har] kontakter tagits med tjänstemän i Norge och Finland [...]" utan någon precisering av vilka resultat som kontakterna har gett.² I samerättsutredningens huvudbetänkande från 1989 konstateras det att ett nära samarbete har ägt rum mellan de svenska, finländska och norska samerättsutredningarna och "Våra överväganden och förslag kan alltså till stora delar sägas bygga på en gemensam nordisk grundsyn" utan att någon förklaring ges till vad denna gemensamma grundsyn innebär (se *Samerätt och sameting* 1989, s. 116).

Finländsk lagstiftning kan föregå motsvarande svensk eller annan nordisk lagstiftning. Då är de finlandssvenska texterna "rena" översättningar från finska. Lagstiftaren alternativt översättaren har inte kunnat använda svensk eller annan nordisk lagstiftning som ett stöd i sitt arbete. Möjligtvis har han kunnat utnyttja förarbeten till kommande lagstiftning i övriga nordiska länder. Ett exempel är skuldsaneringslagstiftningen, SKULD (Fs) och SKULD (Fi).³

Vid sidan av situationen med översättning från finska till svenska förekommer en annan, mindre vanlig tillkomsthistoria. Finländsk lagstiftning kan komma till inom ramen för nordiskt samarbete eller

¹ Möjligheterna att nå säkerhet på den här punkten minskas också av att lagstiftningen i både Sverige och Finland ofta förändras i rask takt. Den svenska Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet utfärdades 1979 och den finländska Jämställdhetslagen 1986. Båda lagarna har ändrats ett antal gånger och en helt ny svensk jämställdhetslag utfärdades 1991 (se Bruun & Koskinen 1987:2, 43; 1997:2f., 48f.). Ytterligare exempel där det inte är klart i vad mån finländska lagstiftare har tagit intryck av lagstiftningsprocessen i övriga Norden är lagarna om näringsförbud och konkurrensförhållanden: NÄRI, KONK (se *Regeringens proposition 1985 rd. – RP nr 29*, s. 5 och *Svenskt lagspråk i Finland* 1988:30 respektive *Regeringens proposition 1991 rd. – RP nr 162*, s. 8). Den beskrivning som görs av den finländska lagen om näringsförbud samt en annan lag är typisk i sammanhanget. De två aktuella svenskspråkiga lagtexterna "har utarbetats med anlitande av rikssvensk expertis" och de två lagarna "är alltså inte vanliga översättningsprodukter, utan delvis relativt självständiga svenska versioner av lagtexten" (*Svenskt lagspråk i Finland* 1988:30, understrykning i originalet, min kursiv).

² Se *En ny alkoholpolitisk tillsyns- och tillståndsmyndighet samt förslag till ny alkohol-lag* (1994, förord).

³ Se *Regeringens proposition 1993/94:123*, s. 45 och Niemi-Kiesiläinen (1995:7–10, 524–535).

den kan enbart gälla för det självstyrande svenskspråkiga landskapet Åland.¹ Detta innebär att en större eller mindre del av lagstiftningsprocessen har skett på svenska (se *Svenskt lagspråk i Finland* 1998:32). Denna typ av texter representeras i materialet av köplagen och självstyrelselagen för Åland, KÖP (Fs) och KÖP (Fi) samt SJÄLV (Fs) och SJÄLV (Fi).²

I delmaterialet av finlandssvenska texter ingår således lagar som är skrivna på svenska och lagar som är översättningar från finska till svenska. Med juristens perspektiv är två språkversionerna i princip originaltexter (se avsnitt 1.5.2 ovan). För språkvetare kan situationen vara mera komplicerad. Därför finns det anledning för mig att motivera varför även lagtexter som inte ursprungligen är skrivna på svenska ingår i mitt material tillsammans med lagar där originalspråket är svenska.

Inom projektet Svenskt fackspråk har forskarna valt texter som ursprungligen är skrivna på svenska, eftersom man inte vill låta översättningsproblem ingå i undersökningen (se Nordman 1992:13). Forskarna inom projektet Svensk sakprosa uttrycker däremot en något annorlunda inställning i frågan.

Inom några genrer kommer översättningar att spela en viktig roll, även om de flesta sakprosa-genrer domineras av originalsvenska texter. Det finns ingen anledning att programmatiskt utesluta översättningar. Har man utgångspunkten att det är det mycket lästa som skall undersökas, kommer en del översättningar att höras till undersökningsmaterialet och översättningsproblem att aktualiseras – det är oundvikligt för att ge en rättvisande sakprosa-historia. (Svensson, Josephson & Selander 1996:22f.)

Flertalet nutida svenskspråkiga finländska författningar är översättningar från finska. Att begränsa den här undersökningen till texter som är tillkomna i original på svenska, skulle begränsa såväl det möjliga materialet för den som möjligheterna att i någon mån generalisera resultaten (se avsnitt 1.2.3 ovan). Också forskarna bakom den finlandssvenska textkorporus FISC har valt att inte utesluta översättningar ur sitt material, eftersom texterna ses ur ett funktionellt perspektiv. De översatta texterna är finlandssvenska texter, eftersom de är publicerade

¹ Se t.ex. *Inledning till Finlands rättsordning. Del 2* (1996:387f.) angående Ålands rättsliga ställning. En jämförelse av två sverigesvenska och två finlandssvenska lagar, som har kommit till genom nordiskt samarbete redovisas i Hesso (1978).

² Se *Regeringens proposition 1988/89:76*, Bilaga 1, s. 1, Malmström och Agell (1997:127) samt Bernitz et al. (1991:169) om köplagstiftningen. Uppgifter om självstyrelselagen för Åland ges av Sten Palmgren (personlig kommunikation, 1997-04-09). I *Regeringens proposition 1990/91:113*, s. 11 ingår ett kort avsnitt om nordiskt samarbete.

i Finland och avsedda för den svenskspråkiga befolkningen där (se Lindström 1995:110). Situationen är densamma för svenskspråkiga författningar som är utfärdade i Finland.¹ Genom att språkstruktur/översättning, faktor (C), ingår i min förklaringsmodell kan jag dessutom sägas ha en form av kontroll över de eventuella problem som kan uppstå genom att en del av det totala materialet är originaltexter på svenska och en del är översättningar till svenska.

3.2.2. A-materialet och B-materialet

I avhandlingen arbetar jag med två material. I de olika delundersökningarna framgår vilket av dem som är föremål för den aktuella delstudien. Det första och större materialet, A-materialet, omfattar de 41 lagtexterna i sin helhet, dvs. rubriker på olika nivåer i texterna, ingresser, fotnoter, löptext inklusive punktuppställningar, tabeller, avslutningar samt dateringar och underskrifter ingår. Totalt omfattar A-materialet 244 195 löpord.² Det andra och mindre materialet, B-materialet, används i ett antal delundersökningar. Motiveringen för att också använda ett mindre material är att jag i dessa delstudier inte vill låta den snedbalans som finns i A-materialet på grund av texternas olika omfattning, mätt i antal löpord, inverka. Detta gäller bland delundersökningar av satser, fraser och satsled i syntaktiska meningar (makrosyntagmer).³

B-materialet består av 3 771 grafiska meningar (GM) och 75 146 löpord ur de texter som bildar A-materialet.⁴ De grafiska meningarna i B-materialet är hämtade från löptexten, dvs. den "rena löptexten" i

¹ Däremot diskuterar inte Forsgren (1986:27) i sin avhandling om översättning av participattribut i sakprosa frågan utan konstaterar endast att en översättning från finska till svenska av en sakprosatext "är avsedd att distribueras över hela det sv[enska] språkområdet [...]". Bedömningen torde kräva vissa preciseringar, då samtliga finskspråkiga sakprosatexter som översätts till svenska under en viss tidsperiod knappast är avsedda att distribueras (och inte heller distribueras) i både Sverige och Finland.

² I den fortsatta framställningen använder jag termen *löpord* om olika enheters omfattning (det samlade materialet, delmaterial, enskilda lagtexter och materialet för andra undersökningar än denna) och *ord* om den enhet i texter som omges av mellanrum (spatier) i relation till andra enheter, t.ex. antal *ord/paragraf* (jfr Nordman 1992:15 respektive Danielson 1975:22).

³ Se avsnitt 8.3 nedan för en definition av 'makrosyntagm' (MS). I detta sammanhang är det tillräckligt att säga att villkoret för att en syntaktisk mening (makrosyntagm) skall registreras är att en grafisk mening innehåller en icke-underordnad sats (huvudsats).

⁴ Se avsnitt 9.2.1 nedan för en definition av 'grafisk mening'. Min utgångsdefinition av detta begrepp är att en grafisk mening inleds med versal och avslutas med punkt.

författningarna. Detta innebär att rubriker på olika nivåer, ingresser, fotnoter, tabeller, avslutningar samt datering och underskrifter är uteslutna. Inte heller grafiska meningar med punktuppställningar ingår (jfr Danielson 1975:11, 13). Anledningen är att en och samma grafiska mening i form av en punktuppställning kan vara mycket lång, räknat i antal löpord, vilket sannolikt har betydelse för antalet satser och satsförkortningar i den aktuella meningen (se t.ex. Sandqvist 1980:51).

Lagtexterna i det totala materialet är av mycket olika längd, och några av dem innehåller bara mellan 1 100 och 2 500 löpord. För sammansättningen av B-materialet har jag i de kortare texterna tagit det antal grafiska meningar som har varit möjligt, medan jag i de längre har tagit 100 grafiska meningar per text. I båda fallen har jag valt att börja 100 löpord in i den egentliga löptexten, alltså texten utan rubriker, ingresser, punktuppställningar osv., för att därefter räkna framåt tills jag har 100 grafiska meningar eller det antal som texten innehåller. Vid behov har jag förskjutit avsnittens början och slut till närmast följande meningsgräns (grafisk mening) (se Svensson 1993: 43–47 om urvalsmetoden). Om materialet tillåter det, har jag inte tagit de 100 grafiska meningarna i en följd. I stället har jag först tagit 25 eller 50 grafiska meningar och därefter räknat 100 mellanliggande löpord för att sedan åter ta 25 eller 50 meningar tills jag har 100 grafiska meningar från varje text. Urvalet av grafiska meningar i de finskspråkiga texterna har gjorts i enlighet med motsvarande finlandssvenska lagar för att det skall vara "samma" meningar i två språkversioner. Eftersom antalet grafiska meningar inte överensstämmer helt mellan de två språkversionerna, är antalet GM från delmaterialen FörfS och Säädk inte exakt detsamma.

Tabell 1 nedan sammanfattar storleken på de tre delmaterial som ingår i A- och B-materialet.

TABELL 1. *A- och B-materialet för delmaterialen SFS, FörfS och Säädk och materialet, totalt. Löpord i A-materialet samt löpord, grafiska meningar och syntaktiska meningar i B-materialet. Värdena anges i absoluta tal.*

A-materialet	
Delmaterial	Löpord
SFS	97 403
FörfS	83 547
Säädk	63 245
Totalt	244 195

B-materialet			
Delmaterial	Löpard	Grafiska meningar	Syntaktiska meningar
SFS	26 307	1 260	1 266
FörfS	27 932	1 260	1 271
SäädK	20 907	1 251	1 260
Totalt	75 146	3 771	3 797

Som framgår av tabell 1 ovan är de tre delmaterial som bildar A-materialet av väsentligt olika storlek i fråga om antalet löpard. Trots det är antalet grafiska meningar i B-materialet exakt detsamma för SFS och FörfS eller 1 260 stycken. Också skillnaden mellan SFS och FörfS är obetydlig beträffande antalet syntaktiska meningar. Det finns endast 5 fler i FörfS. Även differensen för antalet grafiska meningar är liten mellan de svenskspråkiga delmaterialen och SäädK. Det finskspråkiga delmaterialet innehåller blott 9 grafiska meningar mindre än SFS och FörfS. Förhållandet mellan antalet grafiska meningar och antalet syntaktiska meningar i B-materialet för delmaterialen SFS, FörfS och SäädK är inte en följd av planering från min sida utan snarast en lycklig slump.

Kvantitativa aspekter är inte utan betydelse för att sammanställa ett material och bedöma om det är lämpligt för sitt ändamål.¹ De kvalitativa aspekterna är emellertid viktigare (se t.ex. Laurén & Nordman 1991:218). Trots allt kan det vara intressant att jämföra storleken på materialet för min undersökning med materialen för de undersökningar som främst fungerar som mitt jämförelsematerial beträffande svenskt juridiskt fackspråk. I projektet Svenskt fackspråk har Christer Laurén och Marianne Nordman ett material om totalt 45 000 löpard som är fördelade på sex teknolekter (juridik, företagsekonomi, el-teknik, datateknik, kommunikationsteori och lingvistik). Juridikens teknolekt representeras därmed av 7 500 löpard.² I olika delunder-

¹ Se t.ex. Lothar Hoffmann (1985a:244–254), Laurén och Nordman (1991), Bergenholtz och Engberg (1995:184ff.) samt Weilgaard Christensen (1996:80f.) om undersökningsmaterial och deras användning.

² Var och en av de sex teknolekterna i projektet representeras av 7 500 löpard. Inom teknolekterna finns tre texttyper alternativt textgenrer (vetenskapliga artiklar, handböcker och läroböcker) representerade. Respektive texttyp inom de olika teknolekterna omfattar 2 500 ord. Utöver de totalt 45 000 löporden ingår en extra text om 2 500 löpard i materialet. Denna representerar datateknikens teknolekt (DAT) och texttypen handbok (H) (se Nordman 1992:15f.). Vasa-materialet har bedömts vara alltför litet med tanke på de slutsatser som forskarna i projektet drar (se Melander & Näslund 1993:196). Vid en jämförelse med t.ex. projektet Facktexter under 1900-talet vid Uppsala universitet är materialet för undersökningen av de sex teknolekterna onekligen relativt litet. Materialet för Uppsala-undersökningen består av 700 sidor. Texterna, som dels är vetenskapliga artiklar, dels populärvetenskapliga artiklar, representerar fackområdena ekonomi, medicin och teknik (se Gunnarsson 1992:8).

sökningar arbetar forskarna med hela materialet eller delar av det (se Nordman 1992:15f.; Laurén 1993:89f.). I sin undersökning av svenskt lagspråk studerar Gertrud Petterson ett material om sammanlagt 192 500 löpord, även om hon ofta arbetar med mindre urval. Texterna representerar tre rättsområden och utgörs av strafflagar, giftermålslagar och aktiebolagslagar (se Pettersson 1992:17, 44). Britt-Louise Gunnarsson (1982) ger ingen uppgift om antalet löpord i Medbestämmandelagen, däremot om antalet paragrafer och meningar, men texten omfattar 13 A5-sidor med text i en spalt.¹

Som framgår av tabell 1 ovan är mitt A-material väsentligt större än Lauréns och Nordmans material. Alla mina tre delmaterial är vart och ett för sig större än deras sammanlagda material om 45 000 löpord. Likaså är A-materialet väsentligt större än Gunnarssons material, och det innehåller ungefär 50 000 fler löpord än Petterssons samlade material. Däremot är det svårt att jämföra mitt B-material med de material som Laurén och Nordman respektive Pettersson arbetar med, eftersom de inte konsekvent redovisar hur stora deras texturval är.²

3.3. Metod

Fackspråk har undersökts och undersöks ur många olika aspekter, vilket framgår av kapitel 2 ovan. Därvid har ett stort antal olika metoder kommit till användning (se t.ex. Lothar Hoffmann 1985a: 244).³

Den tyske språkvetaren Klaus-Dieter Baumann hävdar att studier som ägnas olika fackspråk ofta kräver en uppsättning av metoder. Orsaken är den strukturella och funktionella komplexiteten hos facktexter. Metoderna kan hämtas från språkvetenskap och andra discipliner (se Baumann 1992:9). Beträffande just författningstexter konstaterar den kanadensiske lingvisten Frederick Bowers att hans eklektiska metod för språklig analys av författningstexter liknar den metod som används för att tolka sådana texter; den juridiska metoden har regler och olika traditioner men ingen enda bakomliggande allmän teori (se

¹ Se Gunnarsson (1982:103f.) och Lag om medbestämmande i arbetslivet (SFS 1976:580).

² Uppgifter om materialets storlek ges dock för vissa delundersökningar (se t.ex. Pettersson 1992:17, 45, 178; Nordman 1992:179, 189).

³ Översikter av olika möjliga metodiska grepp vid undersökningar av fackspråkstexter ges av bland andra Baumann (1992) och Nordman (1994b:155–160) samt i samlingsverket *Fachsprachen [...] Languages for Special Purposes [...]* (1998, avsnitt III).

Bowers 1989:7). Till skillnad från Baumann och Bowers använder sig andra fackspråksforskare av en viss metod för analys och beskrivning av facktexter. Ett exempel är Britt-Louise Gunnarssons textlingvistiska-sociolingvistiska modell där kontextuella komponenter relateras till olika textuella nivåer (se t.ex. Gunnarsson 1992:8f.). En modifierad form av modellen används av Kirstin M. Fredrickson i hennes studier av svenska och amerikanska domstolsdokument (se t.ex. Fredrickson 1996:61–65).

Olika metoder ger olika belysning av ett visst material. Jag delar Bowers uppfattning om lämpligheten av en eklektisk metod för att genomföra en språklig undersökning av ett material som består av författningstexter. Därför har jag valt att i min undersökning använda mig av en samling metodiska redskap framför en metod. En första översikt av de metodiska överväganden som jag har gjort ges i avsnitt 3.3.1 och avsnitt 3.3.2 nedan.

3.3.1. Undersökningen som helhet

I avhandlingen studerar jag materialet ur ett kvantitativt och ett komparativt perspektiv.¹ Undersökningen är till stor del kvantitativt inriktad. Den är komparativ genom att jag i ett antal delundersökningar studerar de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS respektive det finlandssvenska delmaterialet FörfS i relation till det finskspråkiga delmaterialet Säädk.²

Lagtexterna som ingår i delmaterialen har skannats, dvs. de tryckta texterna har lästs in och förts över till en dator. Därefter har de skannade texterna kontrollerats mot de tryckta. Fel som har uppstått vid skanningen har rättats. Tryckfel har däremot inte korrigerats, då de få fel som finns knappast torde påverka resultaten i någon väsentlig grad. Det fortsatta arbetet har skett med en kombination av rent manuell analys, manuell taggning (märkning) av olika enheter i materialets texter och analys utifrån olika datorkörningar. De underlag som datorkörningarna har gett har vid behov korrigerats manuellt. De program som har använts är dels sådana som har framställts av

¹ Se t.ex. Hartman (1998:173–269) för en översikt av kvantitativ och kvalitativ metodteori. Se exempelvis Lothar Hoffmann (1985a:243f.), Nordman (1992:12f., 247; 1994b:155) och Baumann (1992:18) beträffande kvantitativt och kvalitativt inriktade studier av fackspråk.

² Jfr Fredrickson (1996:6f.) om *contrastive analyse* och *contrastive rhetoric* i samband med studier av juridiska texter på olika språk och från olika rättssystem.

Christian Sjögreen, Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet, dels konkordansprogrammet Conc 1.76.

Kvantitativa metoder används ofta vid fackspråksundersökningar (se t.ex. Lothar Hoffmann 1985a:24; Dietz 1995:12). Resultaten från kvantitativa analyser av ytspråkliga fenomen har ansetts vara av mindre värde, eftersom medelvärden utan hänsyn till variationen inom ett material och låga frekvenser av språkliga variabler kan dölja intressanta resultat på en djupare nivå i de undersökta texterna (se t.ex. Salmi-Tolonen 1989:42; Lundqvist 1992:23). Trots dessa viktiga anmärkningar väljer jag att till stor del att göra en kvantitativ studie. Anledningen är främst är att jag bedömer att det är en fruktbar väg för att uppnå det syfte som jag har angivit i avsnitt 1.2.2 ovan.

Min utgångspunkt är antagandet att genren 'lagtext' kan antas ha genrekonstituerande drag på både textnivån och meningsnivån. Lagtexter har en speciell utformning som är lätt att känna igen (jfr t.ex. Westman 1984:62, 65). Däremot är det svårare att intuitivt avgöra på vilka sätt som särdragen på textnivån visar sig och vilken omfattning som de har. Här kan en kvantitativ metod vara till nytta. Lagar och andra författningar samt juridiska texter i allmänhet sägs ofta vara syntaktiskt komplexa (jfr t.ex. Holm 1967:121). För att undersöka om antagandet faktiskt stämmer, bör en kvantitativ metod kunna vara till hjälp när olika språkliga kategorier kategoriseras, registreras, analyseras, beskrivs och tolkas. Det vore givetvis möjligt att tillämpa en kvantitativ metod också för andra språkliga nivåer, t.ex. den lexikala. Men av de skäl som har angivits i avsnitt 1.2.3 ovan avstår jag i det här sammanhanget från dessa möjliga delstudier.

En andra anledning till att jag har valt att göra en kvantitativt inriktad undersökning är att större studier av nutida sverigesvenskt och finlandssvenskt författningsspråk fortfarande saknas (jfr avsnitt 2.4 ovan). Då forskningsläget är sådant som det är, anser jag att en huvudsakligen kvantitativ studie är värdefull i sig själv och genom att den fungerar som utgångspunkt för fortsatta undersökningar med en mera kvalitativ inriktning.¹

Den kvantitativa analysen har inte lett till en statistisk analys i form av signifikansberäkningar utan jag har valt att ge en redovisning i absoluta tal och i procent.² Orsaken är att mitt material inte är sam-

¹ Se t.ex. Lothar Hoffmann (1985b:9), Salmi-Tolonen (1989:42), Lundqvist (1992:23) och Wendt (1997:32f.). Det bör understrykas att jag inte ser någon konflikt mellan kvantitativa och kvalitativa infallsvinklar utan uppfattar dem som komplement till varandra (jfr Lagerholm 1999:8f.).

² Jag delar på den här punkten den uppfattning om enkel procenträkning kontra mer sofistikerade statistiska metoder som Gudlaug Nedreliid uttrycker, även om jag för den

mansatt utifrån ett urval som är slumpmässigt i statistisk mening (jfr t.ex. Hartman 1998:213f.). Av denna anledning vore en statistisk bearbetning av resultaten, exempelvis i form av signifikansberäkningar, mindre lämplig. Värden i procent kan underlätta jämförelser mellan material, men de kan också ge en missvisande bild av ett visst resultat, t.ex. om motsvarande värde i absoluta tal är litet. Därför ges i allmänhet värden i absoluta tal och i procent (jfr Engberg 1997:3). Genomsnittsvärden i form av aritmetiska medelvärden är viktiga men också uppgifter om spridningen i materialet är av intresse, även om jag inte genomgående använder ett bestämt spridningsmått.¹ Samtliga decimaltal i undersökningen är avrundade till en decimal.²

En kvantitativ studie kräver variabler³ som är kvalitativt väl definierade och helst också ett jämförelsematerial för att värdera resultaten som framkommer (se Lundqvist 1992:22f.). Variablerna presenteras och definieras närmare i de olika delstudier som redovisas i avhandlingen. Nödvändigheten av jämförelser vid studier av olika fackspråk understryks av bland andra Lothar Hoffmann.

Comparison, last but not least, is an innate characteristic of LSPR [LSP Research]; for all peculiarities of LSP are peculiarities only with respect to other sublanguages, e.g., literary prose, poetry, drama, etc. but different

skull inte är beredd att räkna mig själv som en medlem av gruppen "gamaldagse filologer".

Men prosentrekning og enkle søylediagram har den føremunen framom meir sofistikerte statistiske metodar at dei er forståelege ogso for humanistar. Avansert statistikk er ein stor og god ting, men for gamaldagse filologar utan spesialkompetanse blir konsekvensen at ein må lita ha hjelp utanfrå [sic]. Dermed må ein lita blindt på statistikarens kompetanse, og einaste forsvaret mot eventuell kritikk blir "spør statistikaren min!". Vonleg kan ein framleis seia noko om storleik, frekvens, og innbyrdes likskap og skilnad mellom grupper ved hjelp av prosenttal. (Nedreid 1998:10)

Se Hartman (1998:230ff.) om olika möjligheter att analysera kvantitativa data och Lagerholm (1999) för en studie av svensk sakprosa med "statistik som det grundläggande redskapet". (Lagerholm 1999, förord).

¹ När jag i avhandlingen talar om *medelvärde* och *genomsnittsvärde*, avses alltså 'det aritmetiska medelvärdet' (jfr Hartman 1998:230ff. om genomsnittsvärden och spridningsmått).

² Avrundningen till en decimal medför att totalsumman för procenttal inte alltid uppgår till 100,0 utan den kan vara något över eller under 100,0 procent. Avrundningen medför även att en del procentvärden anges till 0,0 trots att ett värde ges i absoluta tal. Orsaken är att det aktuella värdet i absoluta tal är mycket litet i förhållande till ett annat värde, t.ex. antalet löpord i titelrubriken i förhållande till det totala antalet löpord i en viss lagtext.

³ En *variabel* skall för det första kunna variera. Den skall för det andra kunna inta minst två olika värden (förekomst och icke-förekomst) (se t.ex. Wallén 1993:59).

LSP, different text types of one and the same LSP and other items are also compared with one another [...]. (Lothar Hoffmann 1985b:9, kursiv i originalet)

Beträffande jämförelsematerialet konstaterar Marianne Nordman att detta vanligen hämtas från andra fackområden eller från textgenrer inom ett och samma fackområde (se Nordman 1994b:161).

Med hänsyn till Hoffmanns och Nordmans påpekanden och utifrån det angivna syftet för undersökningen i avsnitt 1.2.2 ovan, innebär det att jag till största delen gör jämförelser med andra undersökningar av juridisk svenska, såväl sådana av lagar och författningar som sådana av andra juridiska genrer alternativt texttyper. De senare utgörs av dokument från domstolar, läroböcker, handböcker och vetenskapliga artiklar. Jämförelser görs även med undersökningar av engelskt och tyskt juridiskt fackspråk, svenskt fackspråk inom andra områden än juridik samt svensk sakprosa och bruksprosa. Jämförelserna med tidigare forskning är således inget självändamål (jfr Laurén 1993:87, 90).

Det juridiska fackspråket är möjligen det äldsta fackspråket av alla (se t.ex. Grepstad 1997:397). Eftersom min studie har en synkron inriktning, utnyttjar jag trots det sparsamt den omfattande forskning som har ägnats äldre tiders juridiska svenska från de medeltida landskapslagarna och framåt (se avsnitt 2.4.1 ovan). Beträffande studier av juridisk svenska efter 1960 är i första hand tre större arbeten aktuella, nämligen Gunnarsson (1982), Pettersson (1992) och Nordman (1992) (se avsnitt 2.4.1.1 ovan).¹ Både Gunnarsson och Pettersson arbetar med lagtext, medan Nordman studerar juridikens teknolekt (JUR) inom tre textgenrer: handböcker för yrkesverksamma jurister (H), läroböcker för högskoleundervisning (L) och vetenskapliga artiklar (A). Utifrån Britt-Louise Gunnarssons tudelning (1995) mellan fackspråksforskning med ett "produktperspektiv" och forskning med ett "processperspektiv", torde Gunnarsson (1982) och Pettersson (1992) kunna sägas vara mera av "processstudier", medan Nordman (1992) är mera av en "produktstudie" (se avsnitt 2.2.2 ovan).²

Jag utnyttjar även andra undersökningar av svenskt, engelskt och tyskt juridiskt språk för analysen och beskrivningen av materialet för denna undersökning. Jag är emellertid försiktig med att dra alltför

¹ Gunnarssons avhandling har recenserats av språkvetare och jurister (se B[enson] 1983 och Teleman 1984 respektive Eklundh 1985 och Mosesson 1986a:52-63). Nordmans och Petterssons studier har kommenterats av språkvetare (se H[ellberg] 1993, Melander och Näslund 1993 samt Picht 1993 respektive P[latzack] 1993).

² Se Gunnarsson (1982:12), Pettersson (1992:14) och Nordman (1992:11) beträffande målen för de olika undersökningarna. Jfr även Gunnarsson (1995:118, 121) om Gunnarsson (1982) och Nordman (1992).

långtgående slutsatser utifrån jämförelser mellan mina resultat och resultat från studier av juridisk engelska och tyska. Anledningen är att de aktuella rättssystemen skiljer sig från de svenska och finländska, vilket bör ha betydelse för den fackstil som används (se Gunnarsson 1982:106f. respektive Mosesson 1986a:54).¹ Genom de olika jämförelserna kan jag tydligare belysa likheter och skillnader mellan de delmaterial som jag arbetar med samt mellan det totala materialet och andra former av juridiskt språk än 'författningsspråk'.²

För att kunna precisera vad som kännetecknar genren 'lagtext', kommer jag också att göra jämförelser med undersökningar av andra typer av svenskt fackspråk. Då utnyttjar jag främst Nordman (1992), som sammanfattar en stor del av de resultat från projektet Svenskt fackspråk som är relevanta för den här undersökningen. Där redovisas resultat för andra juridiska genrer än författningar och resultat för teknolekterna datateknik (DAT), elteknik (EL), redovisning inom företagsekonomi (EKON), kommunikationsteori (KOMM) samt lingvistik (LING). Också Fredricksons studier av domstolsutslag används (se Fredrickson 1992; 1996). I samband med ett antal delundersökningar jämför jag även mina resultat med studier av svensk sakprosa och bruksprosa, främst Westmans avhandling (1974) om bruksprosa (BRUK) och Svenssons undersökning (1993) av språkbruk i den politiska offentligheten efter 1945 (POL). Jämförelser görs antingen med resultat för de aktuella materialen som helheter eller med resultat som avser vissa delmaterial inom helheterna. Om ingenting annat sägs, jämför jag resultat för mitt material med resultat från de angivna studier som helheter.

Min undersökning ägnas inte finskt lagspråk i sig, men några jämförelser görs mellan mina resultat för det finskspråkiga delmaterialet Säädk och tidigare undersökningar av finskt författningsspråk. Här utnyttjas studier av Risto Hiltunen och Antero Niemikorpi, även om forskarna arbetar med förhållandevis små material och de undersökta

¹ Också Bhatia påpekar att olika rättssystem (the common law, the civil law, the Shariat law) "provides for the first kind of variation in the way legal discourse is written and used" (Bhatia 1993:136f.). Svårigheterna att "översätta" mellan olika rättssystem uppmärksammas av bland andra Lehto (1999). Däremot hävdar Laurén att det är berättigat att jämföra svenskt fackspråk med undersökningar av i synnerhet tyskt fackspråk. Dels finns det goda möjligheter till jämförelser, dels har "De svenska vetenskapliga teknolekterna [...] uppstått och utvecklats under ständig kontakt med andra språk. Likheter och olikheter i jämförelse med teknolekter på andra språk är därför alltid intressanta att notera" (Laurén 1993:90).

² Vikten av sådana jämförelser vid studier av juridiskt fackspråk påpekas av bland andra Lothar Hoffmann (1985b:9), Salmi-Tolonen (1989:42) och Hiltunen (1990: 81f., 91).

texterna till stor del är äldre än de i materialet för denna undersökning (se Hiltunen 1984; Niemikorpi 1991; 1992).¹ Också resultat från den studie av den finländska namnlagen som ingår i Paula Huhtalas avhandling kommer till användning (se Huhtala 1995).

Dessa olika jämförelser görs därmed utifrån syftet för undersökningen, särskilt delsyfte (1) och (2), och med hänsyn till genre/tradition, faktor (A) i förklaringsmodellen (se avsnitt 1.2.2 och avsnitt 1.3 ovan).

Utifrån det angivna syftet och med hänsyn främst till rekommendationer, faktor (B), jämför jag resultat från denna undersökning med sverigesvenska och finlandssvenska anvisningar. Jämförelser görs i första hand med samlingar med rekommendationer som är publicerade t.o.m. 1995. Också finska anvisningar tas in i diskussionen, eftersom de får antas ha betydelse för finlandssvenska språkliga handböcker och därmed för svenskspråkiga författningar. Till skillnad från i min undersökning av skuldsaneringslagstiftningen anlägger jag inte något språkvårds- och språknormeringsperspektiv i den mening att jag vill se vilken genomslagskraft som olika rekommendationer har fått (se Landqvist 1996:26).²

Särskilt utifrån delsyfte (2) och (3) och med hänsyn till språkstruktur/översättning, faktor (C), gör jag i ett antal delundersökningar också språkliga jämförelser mellan svenska och finska. Vid den komparativa analysen av språken med särskild hänsyn till översättning från finska till svenska, använder jag mig främst av tre arbeten. Dessa är Tuuli Forsgrens avhandling (1986) om hur finska participattribut översätts i sakprosa, Paula Huhtalas doktorsavhandling (1995) där J.C. Catfords teori om översättning tillämpas på ett material med texter översatta från finska till svenska och Rune Ingos introduktion i översättningsvetenskap, som till stor del hämtar sina exempel från språkparet finska och svenska (se Ingo 1991, särskilt s. 169–222). Också beskrivningar av finskans grammatiska struktur, främst Fred Karlssons

¹ Den finska lagtext som Hiltunen undersöker är från 1962 och består av 399 meningar, medan Niemikorpi (1991) arbetar med avsnitt ur lagar som är utfärdade 1961–1967. Niemikorpis delmaterial LAI [lait 'lagar'] innehåller 312 meningar om totalt cirka 7 100 löpord (se Hiltunen 1984:5 respektive Niemikorpi 1991:415, 417). Niemikorpi (1992) arbetar med ett mindre material med författningar som är utfärdade 1990 under jämförelse med materialet för Niemikorpi (1991) (se Niemikorpi 1992:151). Huhtala har excerperat 156 grafiska meningar ur Namnlagen – Nihilaki från 1985, men någon uppgift om antalet löpord i detta delmaterial ges inte (se Huhtala 1995:21).

² Däremot kan jag givetvis konstatera om givna rekommendationer följs eller inte i de lagtexter som ingår i denna undersökning.

(1985), Leila Whites (1993) och Maria Vilkunas (1996) grammatikor, har använts.

3.3.2. Olika delundersökningar

Jag går nu över till att närmare ange och motivera mer generella metodiska val för de sju kapitel av avhandlingen där olika delstudier redovisas. De val som gäller olika delundersökningar anges och motiveras i sitt sammanhang.

I fråga om texternas uppbyggnad och innehåll (kapitel 4) samt omfånget hos olika enheter i dem (kapitel 5) arbetar jag till en del i enlighet med de riktlinjer som Pettersson (1992) och Nordman (1992) följer i sina respektive undersökningar. Dessutom använder jag mig av metoder som förekommer inom främst tyskspråkig fackspråksforskning och forskning med en sådan vetenskaplig förankring. Metoderna har mig veterligen inte tidigare kommit till användning vid studiet av just nutida svenskspråkiga författningstexter.

I kapitel 9 och kapitel 10, där delstudier på meningsnivå redovisas, arbetar jag efter den modell för grammatisk analys som utarbetades i Lund på 1970-talet och som i mycket bygger på Paul Diderichsens positionsgrammatiska modell (se Teleman 1974:23). Den valda analysmodellen, som den sammanfattas i den s.k. *Manualen* (Loman & Jörgensen 1971) och den s.k. *Mamban* (Teleman 1974), har använts i ett antal undersökningar. Dessa ägnas talspråk och skriftspråk som representerar olika genrer, olika tidsperioder och olika språk.¹ I *Manualen* behandlas segmentering och klassificering av makrosyntagmer (syntaktiska meningar), medan *Mamban* ger regler för satsdelsanalysen. I den fortsatta framställningen förekommer beteckningarna *Manualen* och *Mamban* i stället för de fullständiga titlarna på manualerna. I det korta kapitel 8 gör jag en sammanfattning av analysmodellen och redovisar viktigare modifieringar av den. Också Gertrud Pettersson (1992:52) använder den grammatiska textanalysen i sin undersökning av svenskt lagspråk, medan Marianne Nordman möj-

¹ De två manualerna för den analysmodell som utvecklades för projekten Talsyntax och Skrivsyntax har sina speciella beteckningar. Loman och Jörgensen (1971), *Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer*, kallas ofta *Manualen* medan Teleman (1974), *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*, kallas *Mamban*, som är en förkortning av den preliminära titeln *Manual för meningsbyggnadsanalys* (se Sandqvist 1980:20 not 1). Modellen diskuteras av bland andra Teleman (1972:33f.), Sandqvist (1980:20), Lundqvist (1992:23f. med not 1 s. 24) och Ledin (1995:22; 1996:13).

ligen kan sägas göra det indirekt genom att hon använder Westmans och Danielsons avhandlingar som jämförelsematerial för sin syntaktiska delstudie av svenska teknolekter, trots att

undersökningsmetoden där är något annorlunda och gör det svårt att jämföra med resultaten från mitt svenska facktextmaterial. (Nordman 1992:31)

Även inom det i skrivande stund pågående projektet Svensk sakprosa ingår den grammatiska textanalysen i den metodiska arsenal som används (se t.ex. Melander 1998:12–24; Wendt 1998:80–88).¹

Också i kapitel 6, kapitel 7 och kapitel 11 kommer den grammatiska textanalysens kategorier till användning. Här kompletteras de dock med andra syntaktiska, stilistiska och textlingvistiska kategorier (jfr Nordman 1992:12).

Sammanfattningsvis kan det sägas att jag till stor del har valt att använda mig av beprövade metodiska redskap för analysen och beskrivningen av mitt material, då jag bedömer att de är lämpliga med tanke på syftet med studien.

¹ I sin undersökning av Kristoffers landslag följer Wendt den då ännu inte publicerade *Svenska Akademiens grammatik* (SAG), medan forskarna bakom hans jämförelsematerial använder Teleman (1974), men "i praktiken torde skillnaderna [mellan SAG och Mamban] likväl vara försumbart små" (Wendt 1997:81).

4. Lagtexternas uppbyggnad och innehåll

4.1. Inledning

I kapitel 4 analyseras och beskrivs de studerade lagtexternas uppbyggnad och innehåll i stort. Det övergripande syftet med delstudierna är att bidra till att precisera drag som konstituerar genren 'lagtext'. Också likheter och eventuella skillnader mellan delmaterialen från Sverige respektive Finland skall kartläggas och förhoppningsvis kunna förklaras (se avsnitt 1.2.2 ovan).

Materialet utgörs av A-materialet för de tre delmaterialen SFS, FörfS och Säädk, dvs. de fullständiga författningstexterna. Delmaterialen behandlas till största delen som helheter, men enskilda texter som representanter för de tre delmaterialen uppmärksammas också. För finländska författningar avser analysen och beskrivningen de svenskspråkiga texterna vilka överensstämmer med sina finskspråkiga motsvarigheter med undantag för språket och viss interpunktion.¹ De senare får därför ingen särskild uppmärksamhet. Det bör understrykas att de resultat som presenteras avser just detta material med ny lagstiftning, då ändringsförfattningar och författningar under lagarnas nivå i normhierarkin delvis följer sina egna mönster.

I det här kapitlet och i återstoden av avhandlingen kommer jag ofta att använda förkortningar för några centrala svenska och finländska skrifter med anvisningar för författningsskrivning. Förkortningarna *GrB*, *MF*, *SLAF* och *LO* står för handböckerna *Gröna boken* (1985; 1998), *Myndigheternas föreskrifter* (1992; 1998), *Svenskt lagspråk i Finland* (1988; 1992; 1998) respektive *Lainlaatiijan opas* (1996). De samlingar med rekommendationer som är aktuella är i första hand de som har utfärdats under perioden 1985–1995. Men jag har också tagit hänsyn till anvisningar som är utfärdade före 1985 och efter 1995 (se avsnitt 2.4.2 ovan). De tidigare anvisningarna utgör en grund för de mer omfattande handböckerna, dvs. *GrB*, *MF*, *SLAF* och *LO*. De

¹ Se *Svenskt lagspråk i Finland* (1988:85; 1992:88f.; 1998:88f.) om användningen av semikolon och kolon i svenskspråkiga och finskspråkiga versioner av finländska författningar.

senaste upplagorna av de svenska och finländska handböckerna bör avspegla eventuella förändringar av rekommendationer efter 1995, som möjligen kan komma till synes redan i mitt material. Många anvisningar om utformningen av svenska författningstexter finns i både *Gröna boken* och *Myndigheternas föreskrifter* (jfr Mf 1992:119; 1998:123f.). I sådana fall ger jag hänvisningar enbart till *Gröna boken*, som primärt är avsedd för författningsskrivning i regeringskansliet, medan *Myndigheternas föreskrifter* i första hand vänder sig till tjänstemän utanför detta, även om den senare skriften förmodligen används också inom regeringskansliet (jfr avsnitt 2.4.2.1 ovan).

I avsnitt 4.2 nedan återfinns en analys och beskrivning av de svenska och finländska lagtexternas utformning, inklusive layout och typografi, och deras yttre form från titelrubrik till underskrifter, dvs. vad jag kallar lagtexternas *genreschema*. Dispositionen av texterna och innehållet i dem, vad jag kallar deras *makrostruktur*, behandlas i avsnitt 4.3 nedan.¹ Vissa resultat i avsnitt 4.2 och avsnitt 4.3 har tidigare presenterats i preliminär form i Landqvist (1999b).

4.2. Utformning och genreschema

I avsnitt 4.2.1 nedan analyserar och beskriver jag lagtexternas utformning. Utifrån analysen och beskrivningen diskuterar jag i avsnitt 4.2.2 *genreschemat* för lagarna i mitt totala material eller rättare sagt de två variantformer av genreschemat som jag urskiljer för delmaterialen med svenska (SFS) och finländska (FörfS och Säädk) lagtexter. Genreschemat och variantformerna av schemat är uppbyggda av *deltexter*. Dessa är konventionellt bestämda, fyllda med ett visst innehåll och följer mestadels efter varandra i en linjär följd.²

För analysen och beskrivningen använder jag en grundform av genreschemat med preliminära beteckningar för olika deltexter, som är nummerade från (1) till (8). Denna visas i figur 2 nedan. Utgångspunkt för genreschemats grundform har främst varit materialet för

¹ I *Publikationshandboken* ges en något annorlunda beskrivning av begreppen 'innehåll' och 'utformning' i publikationer inom EU förutom EGT (*Europeiska gemenskapernas officiella tidning*). Dessa publikationer

kan sägas bestå av två delar, nämligen innehållet, dvs. teckensträngar som binds samman i logiska strukturer, och utformningen. I motsats till innehållet hör utformningen till det typografiska området. Den slutförs av sätteriet enligt grafikernas anvisningar med hjälp av en teknik som ständigt utvecklas. (*Publikationshandboken* 1998:49)

² Se avsnitt 4.2.2 nedan för definitioner av begreppen 'genreschema' och 'deltext'.

undersökningen, men också olika handledningars beskrivningar av lagtexters och andra författningars uppbyggnad utifrån konkreta exempel har gett impulser.¹ För att ge läsaren möjlighet till ett förstahandsintryck av hur nutida svenskspråkiga lagtexter från Sverige och Finland ser ut, återges dessutom två fullständiga texter som bilaga 1 och bilaga 2. De två lagarna NÄRI (Sv) och NÄRI (Fs) behandlar näringsförbud.

Numrering (1)
Titelrubrik (2)
Utfärdandebestämmelse (3)
Ingress (4)
Lagtext (5)
Ikraftträdandebestämmelse (6)
Avslutning (7)
Underskrifter (8)

FIGUR 2. Grundform av genreschemat med deltexter för det totala materialet.

4.2.1. Utformning

I detta avsnitt beskriver jag inledningsvis hur en svensk lagtext är uppbyggd från numrering och titelrubrik till underskrifter av behöriga personer. Därefter diskuteras de möjligheter till variation som finns beträffande utformningen. Slutligen ger jag en motsvarande beskrivning av hur en finländsk lag är uppbyggd, kommenterar likheter och skillnader i förhållande till lagtexter från Sverige och diskuterar de variationsmöjligheter som lagstiftaren har. Numreringen av deltexter i genreschemats grundform i figur 2 ovan används i framställningen

En svensk lag skall ha en titelrubrik (2), som antingen är en sammansättning med *-lag* eller en nominalfras med *lag* som huvudord: *Lag om X²* (se GrB 1985:17; 1998:17). Rubriken följs av semikolon. På ny rad anges när lagen är utfärdad (se MF 1992:122; 1998:126). Efter utfärdandebestämmelsen (3) följer ingressen (4). Denna skall utgöras av meningen *Enligt riksdagens beslut föreskrivs följande* och skall avslutas med punkt. Vid ordet *beslut* skall det finnas en not som hänvisar till

¹ Se Faber et al. (1998:31), SLAF (1988:8f), MF (1998:124f.) och *Publikationshandboken* (1998:24–31).

² Versalerna X, Y och Z används i fortsättningen i exempel som har en mera generell syftning.

den proposition, det utskottsbetänkande och den riksdagsskrivelse som föregår lagen (se GrB 1985:24, 27, 86f.; 1998:23, 26, 96).¹

Bredvid lagens titelrubrik finns uppgifter om författningens nummer i Svensk författningssamling och det datum då lagen utkom, t.ex. *SFS 1987:259 Utkom från trycket den 1 juni 1987*. Dessa uppgifter (1) är skilda från den egentliga lagen och utgör inte någon del av lagtexten.

Själva lagtexten (5) kan vara indelad på olika sätt och enheterna markeras med rubriker, som skall ge information om vad de olika enheterna behandlar (se GrB 1985:35; 1998:37).² De olika rubriknivåerna kan utmärkas med typografiska medel (se GrB 1998:38). Den första möjliga enheten är avdelningen (se GrB 1985:35). Den förekommer bara i mycket långa lagar. I delmaterialet SFS förekommer den enbart i Kyrkolagen, KYRKO (Sv).³ Den andra möjliga enheten är kapitlet. Också den rekommenderas för i första hand längre författningar. Därefter följer paragrafen som är obligatorisk. Paragraferna delas i sin tur in i stycken, högst tre per paragraf. Paragrafbeteckningen står längst till vänster på paragrafens första textrad (se GrB 1985:35; 1998:38).

Efter den egentliga lagtexten, skild från den med ett horisontellt streck, kommer ikraftträdandebestämmelsen (6). Den kan också placeras i lagtexten (5) men då under rubriken *Övergångsbestämmelser* (se GrB 1985:67, 69; 1998:75, 87). Efter avslutningen (7) med prepositionsfrasen *På regeringens vägnar* följer underskrifter (8) av ordföranden vid det regeringssammanträde där lagen har antagits (vanligen statsministern) och det statsråd som har föredragit ärendet (se GrB 1985:97f.; 1998:111).⁴

¹ Det kan också förekomma andra noter i sverigesvenska författningar. De är utgivarens anmärkningar och inte någon del av den egentliga författningstexten (se GrB 1985:85; 1998:95). I delmaterialet SFS finns sådana i Utlänningslagen, UTL (Sv), 5 och 6 kap., och noterna avser bestämmelser som har förklarats vilande.

² Se avsnitt 4.3 och kapitel 6 nedan om rubriker i materialet.

³ Längre författningar kan också ha en innehållsförteckning och ett sakregister även om dessa inte är någon del av författningen (se GrB 1998:39). KYRKO (Sv), har en innehållsförteckning, medan ingen av lagarna i delmaterialet SFS har något sakregister. Följande rekommendation ges: "Ett alternativ till en separat innehållsförteckning är att man i en inledande paragraf i författningen redogör för författningens innehåll, se t.ex. SFS 1992:300" (GrB 1998:39). KYRKO (Sv), dvs. SFS 1992:300, har både en innehållsförteckning och en inledande paragraf med en innehållsredogörelse (KYRKO (Sv), 1 kap. 1 §).

⁴ I sammanhanget kan nämnas att Britt-Louise Gunnarsson talar om Medbestämmandelagens *efterskrift* (se Gunnarsson 1982:103). Det framgår inte om hon med *efterskrift* avser enbart ikraftträdandebestämmelsen eller bestämmelsen plus frasen *På regeringens vägnar* och underskrifter av statsråd.

Svenska lagars yttre form är alltså i mycket hög grad reglerad. Användningen och utformningen av rubriker på andra nivåer i texten än titelrubrikens kan variera. I övrigt är variation egentligen bara tillåten beträffande var ikraftträdandebestämmelsen placeras och hur lagen delas in i enheter av olika omfång.

Ikraftträdandebestämmelsen (6) är i 12 av de 13 lagarna i delmateriet SFS skild från den egentliga texten med ett horisontellt streck. I BOST (Sv) och KONK (Sv) markeras ikraftträdandebestämmelsen med en egen rubrik: *Ikraftträdande(-) och övergångsbestämmelser*. Den trettonde texten, KYRKO (Sv), saknar en sådan bestämmelse eftersom den träder i kraft genom en särskild författning, en *promulgationslag*: Lag om införande av kyrkolagen (SFS 1992:300) (SFS 1992:301). Tidpunkten för när en svensk lag träder i kraft kan anges antingen i slutet av den aktuella lagtexten eller i en särskild promulgationslag. Det senare alternativet används för större lagverk som t.ex. Brottsbalken (se Hydén 1996:98).

Vad beträffar lagtexten (5) är alla 13 lagarna indelade i paragrafer (se avsnitt 5.4 nedan). De texter som är indelade i kapitel har paragrafnumrering inom varje kapitel, medan de som saknar kapitelindelning har en numrering som löper genom hela texten. Närvaron eller frånvaron av kapitelindelning beror troligen i första hand på textens längd, vilket knappast är förvånande. Av de 6 texter som är indelade i kapitel innehåller 5 över 5 000 löpord. Undantaget är SAME (Sv) med 2 661 löpord. Förklaringen till att den förhållandevis korta texten är indelad i kapitel kan möjligen vara att den är ett resultat av en ungefärligen samtidig lagstiftningsprocess i tre av de nordiska länderna och att lagstiftarna har strävat efter denna formella överensstämmelse mellan de svenska, finländska och norska lagarna om sameting.¹

Av de 7 lagar som saknar kapitelindelning innehåller bara en mer än 5 000 löpord, nämligen KÖP (Sv). Köplagstiftningen är uttryckligen ett resultat av nordiskt samarbete.² Däremot är den finländska köplagen KÖP (Fs), KÖP (Fi) indelad i kapitel. Utöver kapitelindelning är

¹ I den svenska regeringens proposition om samerna och samernas kultur m.m. ingår ett avsnitt om det nordiska samarbetet på sameområdet i modern tid (se *Regeringens proposition 1992/93:32*, s. 28f.). Däremot ges ingen uppgift om någon då pågående lagstiftningsprocess på området. Motsvarande finländska lag, SAME (Fs), SAME (Fi), är också den indelad i kapitel, och de båda språkversionerna innehåller 2 590 respektive 1 941 löpord. I den finländska regeringens proposition sägs att Sverige, Finland och Norge har särskilda förpliktelser gentemot samerna samt att det redan finns lagstiftning på området i Sverige och Norge (se *Regeringens proposition 1994 rd.* – RP 248, s. 10f.).

² Se *Regeringens proposition 1988/89:76*, s. 21, *Regeringens proposition 1986 rd.* – RP nr 93, s. 7f. och SLAF (1998:32).

KÖP (Fs), KÖP (Fi) indelad i avsnitt som är försedda med mellanrubriker. En sådan indelning finns också i den svenska köplagen KÖP (Sv). En indelning i avsnitt är ovanlig i det finländska delmaterialet, där endast 3 av 14 lagtexter (svenskspråkiga och finskspråkiga) har en sådan. Om de två lagstiftarna har haft ambitionen att göra en exakt likadan indelning av köplagarna, har strävandena således inte blivit en fullständig framgång (jfr avsnitt 4.3.2.3 nedan om köplagarnas makrostruktur). Med detta går jag över till beskrivningen och diskussionen av de finländska lagtexterna.

En svenskspråkig finländsk författning (liksom en finskspråkig) inleds med textens nummer i den aktuella årgången av FörfS, t.ex. *Nr 609* (1). Före den egentliga författningstexten anges att den ingår i *FINLANDS FÖRFATTNINGSSAMLING*. Uppgifter ges om årtal, utgivningsort (Helsingfors) och utgivningsdatum för det häfte av FörfS där texten publiceras (0). Före textens nummer kan det också finnas en förteckning över de författningar som ingår i det aktuella häftet (0).¹ Här finns det således skillnader jämfört med hur motsvarande parti i en svensk författning utformas.

Liksom i svenska lagar skall titelrubriken (2) antingen vara en sammansättning med *-lag* eller en nominalfras med *lag* som huvudord: *Lag om X*.² Efter rubriken och på ny rad anges var (Helsingfors eller Nådendal³) och när lagen är *given*, dvs. utfärdandebestämmelsen (3). Lagens huvud med numrering, titelrubrik och utfärdandebestämmelsen skiljs från ingressen (4) med ett lodrätt streck. Ingressen består av meningen *I enlighet med riksdagens beslut stadgas*, som avslutas med kolon.⁴ Längst ner på lagens första sida finns uppgifter om regeringens

¹ De angivna uppgifterna ingår inte i grundformen av genreschemat i avsnitt 4.2.1 ovan och inte heller i variantformerna av schemat i avsnitt 4.2.2 nedan. Av denna anledning är de numererade med (0).

² Se LO (1996:39) och SLAF (1988:123; 1992:160; 1998:159f.). I detta avsnitt ges hänvisningar till svenskspråkiga och finskspråkiga samlingar med anvisningar för finländsk författningstext. Det faktum att en del rekommendationer enbart finns i de finskspråkiga samlingarna kan tolkas som att utgivarna av finlandssvenska handledningar har bedömt det som onödigt att ge viss information, eftersom de anvisningar som ges för finskspråkiga författningar gäller också för svenskspråkiga (se t.ex. SLAF 1998:169, 239).

³ Den finländske presidentens sommarresidens Gullranda är beläget i Nådendal, några kilometer utanför Åbo.

⁴ Se SLAF (1988:133; 1992:149; 1998:169, 239, 281) och LO (1996:43). Ingressen är i 12 av de 14 finlandssvenska lagarna just *I enlighet med riksdagens beslut stadgas*. I den senaste upplagan av handboken *Svenskt lagspråk i Finland* är *stadgas* ersatt med *föreskrivs* som översättning av den finskspråkiga versionens *säädettäin* (se SLAF 1998:239, 281). I både Finland och Sverige sägs det därmed numera i ingressen att något *föreskrivs* genom riksdagens beslut. Valet av *föreskriva* framför *stadga* gjordes

proposition i frågan och riksdagsbehandlingen i olika utskott. På de här punkterna skiljer sig lagtexter från de två länderna alltså från varandra.

De finländska anvisningar som ges och följs beträffande kapitel och paragrafer överensstämmer i stort sett med dem i Sverige. Men i en finländsk författning skall paragrafbeteckningen stå på en egen rad ovanför paragrafen och en eventuell paragrafrubrik. Det finns vidare särskilda anvisningar om rubrikernas typografiska utformning och placeringen av olika sorters rubriker på lagtextens sidor (se LO 1996:29f.).

Själva lagtexten (5) kan vara indelad på olika sätt och rubriker skall användas till de olika enheterna (se LO 1996:26, 58f.). Liksom i det svenska delmaterialet är det endast Kyrkolagen, KYRKO (Fs), KYRKO (Fi), som har en indelning i avdelningar (jfr LO 1996:59). Den andra möjliga enheten är kapitlet. Därefter följer paragrafen, som är obligatorisk. Paragraferna delas in i moment, som i sin tur delas in i punkter och eventuellt underpunkter (se LO 1996:27; SLAF 1992:22; 1998:26). Antalet moment per paragraf skall vara högst tre stycken (se LO 1996:59).

Ikraftträdandebestämmelsen är en del av den egentliga lagtexten (5) (se LO 1996:31). Den är inte någon självständig deltext (6) som i en svensk lagtext. En mindre skillnad är att en svensk lag har en *ikraftträdandebestämmelse*, medan en finländsk vanligen har en *ikraftträdelsebestämmelse* eller ett *ikraftträdelsestadgande* (*voimaantulo-säännös*) (se t.ex. GrB 1998:75; SLAF 1998:209). Efter ikraftträdandebestämmelsen står samma ortsangivelse och datering som under författningens rubrik. Dessa bildar en typ av avslutning (7). Därefter följer titeln *Republikens president* och titeln för den minister som har föredragit ärendet, samt de aktuella personernas underskrifter (8).¹ Den föredragande ministerns titel kan antingen vara just *Minister* eller t.ex. *Justitieminister*.

Finländska lagtexters yttre form är således noga reglerad från lagrubriken till underskrifterna.² Men två texter har annorlunda utformade ingresser (4) än övriga finländska författningar i materialet. Dessa är Självstyrelselag för Åland, SJÄLV (Fs), SJÄLV (Fi), och Kyrkolag, KYRKO (Fs), KYRKO (Fi). Anledningen till den avvikande utform-

med hänsyn till att *stadga* inte längre används i Sverige (Henrik Bruun, personlig kommunikation, 1998-03-20). Se även Granlund och Lönegren (1997:5f.).

¹ Jfr LO (1996:30) och SLAF (1988:101; 1992:114; 1998:115).

² Liksom för de sverigesvenska lagarna kan användningen och utformningen av rubriker på olika nivåer variera (se avsnitt 6.2 och avsnitt 6.4 nedan).

ningen av ingresserna är att riksdagens beslut förutsätter bifall från Ålands landsting respektive förslag från kyrkomötet (se LO 1996:44). I övrigt är det, liksom för texterna i delmaterialet SFS, främst indelningen av lagtexten (5) i olika enheter samt markeringen av dem som kan variera.

Alla de finländska texterna är indelade i paragrafer. Med undantag för Kyrkolagen löper paragrafnumreringen genom hela den aktuella texten. Av de 14 finlandssvenska (och finska) lagarna har 12 kapitelindelning. De två återstående texterna, Jämställdhetslagen JÄMST (Fs), JÄMST (Fi), och Lagen om näringsförbud, NÄRI (Fs), NÄRI (Fi), innehåller i båda språkversionerna under 2 000 löpord. Behovet av en kapitelindelning är därför knappast särskilt stort. Jag har ovan i det här avsnittet kommenterat det faktum att de korta sametingslagarna SAME (Fs), SAME (Fi) och SAME (Sv) är indelade i kapitel. Tillkomstsituationen kan däremot inte användas för att förklara kapitelindelningen i Lag om missbrukarvård, MISS (Fs), med endast 2 046 löpord och den likaledes korta Lag om konkurrensbegränsningar, KONK (Fs), med 2 275 löpord.¹

4.2.2. Genreschema

I avsnitt 4.2.1 ovan ger jag en analys och beskrivning av utformningen av lagtexterna i mitt material. Vidare utlovar jag att analysen och beskrivningen skall diskuteras i förhållande till begreppen 'genreschema' och 'deltext'. Det här är ämnet för avsnitt 4.2.2.

Inom fackspråksforskningen används termen *makrostruktur* ofta för att beteckna såväl innehållet som formen hos facktexter.² Olika aspekter på begreppet diskuteras av bland andra Gläser och Baumann, där den senare påpekar att 'makrostruktur' definieras olika av olika forskare, trots att begreppet är centralt inom textlingvistisk forskning (se Gläser 1990:54ff.; Baumann 1992:76–95). Även Lothar Hoffmann uppmärksammar svårigheten att hålla isär en texts överordnade inne-

¹ I den svenska *Regeringens proposition 1987/88:147* om tvångsvård av vuxna missbrukare m.m. sägs ingenting om något nordiskt samarbete på området och det görs inte heller i motsvarande finländska proposition (se *Regeringens proposition 1984 rd. – RP nr 246*). För konkurrenslagstiftningen sägs i den finländska regeringspropositionen att en översyn av denna pågår i både Sverige och Norge (se *Regeringens proposition 1991 rd. – RP 162*, s. 8).

² Se t.ex. Lothar Hoffmann (1988:163f.), Gläser (1990:54ff.) och Nordman (1994b:37). Termen *makrostruktur* används också bland annat i samband med beskrivningen av ordböcker. Se Hannesdóttir (1998:108–114) om *megaplan, makrostruktur* och *mikrostruktur* i detta sammanhang.

håll och dess överordnade form, men han talar trots det om facktexters 'makrostruktur' som sammanfattande begrepp (se Lothar Hoffmann 1988:167, 163f.).¹ I Vagle, Sandvik och Svennevig görs däremot en distinktion mellan de två begreppen 'makrostruktur' och 'genreschema', som definieras på följande sätt:

På samme måte som vi snakket om et globalt innhold under «Makrostrukturer», vil vi her snakke om en global form eller et *sjangerskjema*. Et sjangerskjema er den skjematiske formen som organiserer det globale innholdet i en tekst. Vi har altså mer eller mindre etablerte skjemaer for den overordnede, og i hovedsak lineære, oppbygningen av fortellinger, argumenterende tekster, nyheter, skolestiler, vitenskapelige artikler, bruksanvisninger, samtaler og så videre. Disse mønstrene består av en rekke konvensjonelle komponenter som er fylt med det makrostrukturelle innholdet. (Vagle, Sandvik & Svennevig 1994:193, kursiv i originalet)

Dette [sjangerskjema] er en – i hovedsak – lineær organisering av komponenter som er typiske for en bestemt sjanger. Disse organiseringsprinsippene samspiller, slik at det er et visst avhengighetsforhold mellom dem: Sjangerskjemaet er mer eller mindre bestemmende for makrostrukturene, men på samme tid signaliserer makrostrukturene hvilken komponent innholdet tilhører. (Vagle, Sandvik & Svennevig 1994:176)

Med 'makrostruktur' avser de norska forskarna således en texts överordnade innehåll, medan 'genreschema' används om den överordnade formen. Distinktionen är inte oproblematisks att upprätthålla, vilket de också tydligt påpekar. Som texter med mer eller mindre fasta genrescheman nämner Vagle, Sandvik och Svennevig alltså berättelser, argumenterande texter, nyheter, skoluppsatser, vetenskapliga artiklar, bruksanvisningar och samtal. Men inget av deras exempel kan sägas ha en så speciell yttre form som lagar och andra författningstexter har. Möjligheterna att skilja 'makrostruktur' från 'genreschema' torde därför kunna vara större i mitt material, även om de båda begreppen knappast går att fullständigt separera från varandra.

I enlighet med Vagle, Sandvik och Svennevig (1994) samt med Gläser (1990) och Baumann (1992) väljer jag att använda begreppen 'genreschema' och 'deltext' för att analysera och beskriva den yttre formen hos lagtexterna som ingår i mitt samlade material. Begreppet 'makrostruktur' reserveras för "den övergripande innehållsliga organisationen i hela texter" (Koskela 1996:167). Trots den tradition som kan sägas finnas inom fackspråksforskningen i fråga om att använda termen *makrostruktur* om både texters form och innehåll, har jag valt

¹ Vid sidan av *makrostruktur* förekommer också andra termer i litteratur på området, t.ex. *textmönster* och *makrotematisk struktur* (se Hellspong & Ledin 1997:97 respektive Gunnarsson 1989:23).

att låta *makrostruktur* få en mera specifik användning (se vidare avsnitt 4.3.2 nedan).

Till skillnad från många andra genrer och texttyper har lagar (och andra författningar) en mycket särpräglad yttre form.¹ Vagle, Sandvik och Svennevig (1994:193) påpekar att mönstren för genrescheman består av ett antal komponenter, som är konventionellt bestämda och fyllda med ett innehåll, medan Gläser (1990:56) och Baumann (1992:83f.) uppmärksammar att olika *deltexter* (Teiltexzte) kan urskiljas i facktexter.² Deltexterna i en viss text kan identifieras bland annat genom institutionaliserade formler i textens inledning och avslutning samt genom typografiska medel som linjer, fet stil, kursiv stil m.m. (se Baumann 1992:42, 95). Betydelsen av yttre kriterier för att avgöra om vissa givna texter representerar olika texttyper med speciella textfunktioner påpekas av Dietrich Busse. Optisk-grafiska signaler kan emellertid aldrig ensamma markera gränser mellan texter och deltexter, vilka ingår i en helhet (se Busse 1992:95, 58). Markeringar av gränser mellan textelement kan göras med en kombination av språkliga och icke-språkliga medel. Till de senare hör rubriker, disposition av sidor och typografiska medel (se Sager, Dungworth & McDonald 1980:61).

Med begreppet 'deltext' förstår jag därmed en storhet som bildar en innehållslig enhet i den totala texten, som är formellt markerad i den totala texten och som står i en nära förbindelse med den totala textens struktur och funktion (jfr Baumann 1992:42 med not 44 och s. 84).

Som framgår av avsnitt 4.2.1 ovan används konventionellt bestämda och utformade komponenter, formelartade vändningar och typografiska markeringar i de lagtexter som ingår i de svenska och finländska delmaterialen. Deltexterna bildar innehållsliga enheter, och de innehållsliga enheterna står i nära förbindelse med respektive deltexts

¹ Jfr också Hellspång och Ledin (1997:97) om genrens betydelse för hur fasta olika textmönster är.

² Även andra forskare än de nyss nämnda uppmärksammar deltexters betydelse för (fack)texter, även om andra termer kan komma till användning. Enligt Sager, Dungworth och McDonald (1980) har alla skrivna facktexter en struktur som delar in texten i "preliminaries, the main body of the text, and what we may call supplementaries" (Sager, Dungworth & McDonald 1980:131, kursiv i originalet). Se även Lothar Hoffmann (1988:163ff.) om deltexter i makrostrukturen för olika sorters facktexter, Sager, Dungworth och McDonald (1980:9, 131) om *text segments* och *partial text segments*, som bygger upp texter, samt Grepstad (1997:113) om *tekstelement*. Bland svenska forskare kan Gertrud Pettersson nämnas. I sin avhandling om annonstexter analyserar hon materialet utifrån bland annat begreppet 'texttyp'. Texttyperna är 'rubrik' och 'löptext' och den senare har underkategorierna 'huvudtext' och 'bitext' (se Pettersson 1974:9). Likheten med begreppet 'deltext' inom den tradition inom fackspråksforskningen som här representeras av Gläser (1990) och Baumann (1992) är slående.

struktur och funktion. Av redogörelsen i avsnitt 4.2.1 ovan följer att jag urskiljer två variantformer av genreschemat, där den ena gäller för de lagtexter som bildar delmaterialet SFS och den andra för dem som bildar delmaterialet FörfS (och delmaterialet SädK). Genreschemat är uppbyggt av deltexter och de två variantformerna visas i figur 3 och figur 4 nedan. Den egentligen lagtexten löper från titelrubrik (SFS) respektive numrering (FörfS) till underskrifter, medan de deltexter som anger lagtextens placering i helheten, dvs. respektive lands författningssamling, inte tillhör den egentliga lagtexten. Numreringen av deltexterna är densamma som i figur 2 i avsnitt 4.2 ovan (se avsnitt 4.2.1 ovan om (0) i figur 4 nedan).

SFS XXXX:XXX Utkom från trycket den XX X XXXX. (1)	Titelrubrik (2)
	Utfärdandebestämmelse (3)
	Ingress inkl. fotnot om regeringens proposition och riksdagsbehandlingen (4)
	Lagtext (5)
	Ikraftträdandebestämmelse (6)
	Avslutning (7)
	Underskrifter (8)

FIGUR 3. Variantform av genreschemat med deltexter för lagtexter i delmaterialet SFS.

FINLANDS FÖRFATTNINGSSAMLING XXXX Utgiven i Helsingfors den XX X XXXX Nr XXX-XXX (0)
Nr XXX (1)
Titelrubrik (2)
Utfärdandebestämmelse (3)
Ingress inkl. uppgifter om regeringens proposition och riksdagsbehandlingen (4)
Lagtext (5)
Avslutning (7)
Underskrifter (8)

FIGUR 4. Variantform av genreschemat med deltexter för lagtexter i delmaterialet FörfS (och delmaterialet SädK).

Som framgår av figur 3 och figur 4 ovan överensstämmer de två variantformerna av genreschemat med följande tre undantag:

- var och hur lagstiftaren anger att den aktuella lagen ingår i respektive lands författningssamling (1) (placering till vänster om lagtexten eller ovanför den),
- var bestämmelserna om ikraftträdande¹ (6) placeras (egen deltext eller del av den egentliga lagtexten) samt
- hur textens ingress (4) och avslutning (7) utformas (huvudsatserna *Enligt riksdagens beslut föreskrivs följande* respektive *I enlighet med riksdagens beslut stadgas* samt prepositionsfrasen *På regeringens vägnar* respektive ort och datum för utfärdandet).

Till de här angivna skillnaderna kommer de olikheter som beror på skillnader mellan de svenska och finländska samhällena, dvs. på vilka orter svenska och finländska lagar utfärdas (3) (Stockholm respektive Helsingfors eller Nådendal) och vilka ämbetsinnehavare som under-tecknar dem (8) (statsministern och det ansvariga statsrådet eller republikens president och en minister).

Författningstexter är en av de genrer inom juridikens fackområde som har en fast struktur för den yttre formen (se t.ex. Hiltunen 1990: 67).² Yon Maley hävdar att det finns en allmän modell (generic structure) för hur moderna brittiska författningar är uppbyggda. Han beskriver denna modell på följande sätt:

All modern statutes follow a regular form (Maher et al. 1971: 207; Enright 1983: 54) which constitutes their generic structure. The actual configuration of elements, both obligatory and optional, may vary from jurisdiction and certain types of statute [sic] have a specific generic structure. However, some generalisations across the different types and jurisdictions can be made. There is first pre-material, giving long title, year and number, short title, preamble and an enacting formula. The body of the statute follows, divided into numbered sections, subsections and paragraphs. (Maley 1994:19)

Maleys beskrivning avser brittiska författningar, men den är på flertalet punkter tillämpbar också på lagarna i mitt samlade material i fråga om inledande uppgifter (pre-material) och själva lagtexten (body of the statute). Några texter med två tryckta titlar (long title och short

¹ Se avsnitt 4.2.1 ovan om olika formuleringar av rubriker till bestämmelser om ikraftträdande.

² Jfr Grepstad (1997:399–402) om "Det juridiske tekstsyste-met" och Engberg (1997:265–272) om en enhetlig deltextstruktur (Teilttextstruktur) i tyska och danska utslag i civilrättsliga mål.

title) förekommer dock inte i det totala materialet, och den numrering som finns är till avdelningar, kapitel och paragrafer medan avsnitt och underavsnitt saknar numrering.¹

Överensstämmelserna mellan texterna i mitt samlade material och Maleys beskrivning visar att författningstexter, särskilt genren 'lagtext', har en fast uppbyggnad med en linjär organisering av komponenter som är typiska för genren.² Den övergripande formen eller genreschemat tycks delvis kunna överbrygga de gränser som skillnader mellan språk och olikheter mellan rättssystem skapar.³ Detta talar för att genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen, kan bidra till att förklara överensstämmelserna mellan lagtexterna i mitt svenska delmaterial och de båda finländska delmaterialen samt överensstämmelserna mellan det totala materialet och författningar som hör hemma i andra samhällen än de svenska och finländska. Ett genreschema för genren 'lagtext' kan därför antas existera. Till genreschemat finns sedan olika varianter, medan andra juridiska genrer, t.ex. 'utslag' (från domstolar) och 'avtal', kan ha sina genrescheman med eventuella variantformer.

Språkvetenskapliga undersökningar uppmärksammar emellertid sällan vad jag kallar *genreschema* hos svenskspråkiga juridiska texter.⁴ Ett undantag är Fredrickson som i sin undersökning av domar, vadeinlagor och gemälen från civilrättsliga mål i Svea hovrätt ger en allmän beskrivning av de tre typerna av dokument under rubriken *Overview Description of Documents* med hänsyn till de textelement som återfinns i dem, den layout som används m.m. Liksom för författningar är uppbyggnaden av domstolsdokumenten fastställd, och de enskilda skribenterna bakom dem följer de mönster som de måste följa (se Fredrickson 1992:21–26; 1996:55–61, 137f.).

¹ Enligt Kurzon används s.k. *korta titlar* (short titles) för hänvisningar, vilka ger en allmän uppgift om vilket område den aktuella författningen behandlar, t.ex. *Education Act* och *Salmon Fisheries Act* (se Kurzon 1984:54 not 5, 46). Både korta titlar och fullständiga titlar används i samband med lagtexterna som jag undersöker, t.ex. *Lag om skuldsanering för privatpersoner – Skuldsaneringslagen*, SKULD (Fs), vilket också görs i juridisk litteratur (se t.ex. Jensen & Rylander 1995:58f.).

² Jfr Hiltunen (1990:67) samt Vagle, Sandvik och Svennevig (1994:176, 193). Se även Gunnarsson (1989:23) om makrotematiska mönster som kan ha ett samband med intertextuella faktorer som t.ex. genreskillnader.

³ Se t.ex. Bhatia (1993:136f.) och Grepstad (1997:399) samt avsnitt 2.3 ovan.

⁴ Jfr dock Gunnarsson (1982:52ff., 145) om textuella faktorer i den betydelse som de har enligt de där refererade arbetena av Kintsch och van Dijk samt om typografisk utformning av en alternativ lagtext. Se även Pettersson (1992:45–51, 160) om antalet kapitel, innehållet och dispositionen i de författningstexter som bildar hennes material.

Inte heller språkvetenskapliga undersökningar av engelskspråkiga och tyskspråkiga juridiska texter uppmärksammar särdeles ofta hur de element som bygger upp de aktuella texterna utformas och placeras (jfr dock Maley 1994). Om den yttre formen över huvud taget diskuteras, begränsas diskussionen ofta till layout och liknande, och den förs då ofta ur ett läsbarhetsperspektiv.¹ Som några undantag från det allmänna mönstret kan i första hand nämnas Bowers (1989) och Trosborg (1997) samt Engberg (1997) och Stengel-Hauptvogel (1997).

Utförligast och mest intressant i det här sammanhanget är Bowers. Han uppmärksammar att en författnings rubrik, datumet för utfärdandet och författningens ingress tillsammans har två uppgifter. De skall identifiera den aktuella författningen och sätta in den i ett sammanhang. Också noter, numrering m.m. bidrar till att skapa ett sammanhang. Ur ett grammatiskt perspektiv är dessa textelement fragment av satser (sentence fragment) (se Bowers 1989:38).² Trosborg beskriver brittiska avtalstexter, Engberg analyserar tyska och danska domstolsutslag i civilrättsliga mål och Stengel-Hauptvogel ger en beskrivning av tyska och spanska köpeavtal.³ De olika typerna av juridiska facktexter följer fasta konventioner för deltexterna och texterna som helheter.⁴

Mina resultat tillsammans med dem från de här refererade undersökningarna visar att författningar, domar och andra dokument från domstolar samt avtal har fasta och reglerade genrescheman. De skiljer sig i det här avseendet sannolikt från de texttyper som representerar juridikens teknolekt (JUR) i projektet Svenskt fackspråk, dvs. läroböcker (L), handböcker (H) och vetenskapliga artiklar (A) (jfr Nordman 1992). I synnerhet Bowers (1989) och Maley (1994) ger stöd åt genre/tradition med tyngdpunkt på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen. Lagtexter uppvisar drag som skiljer dem från andra texter på samma språk och som förenar lagtexter som är tillkomna i olika samhällen och på olika språk. Men vissa av dragen uppträder också i andra typer av juridiska texter än just författningar (jfr främst Trosborg 1997:64). Vissa drag är följaktligen *genretypiska*, t.ex. numrering i texten och underskrifter av behöriga personer, medan andra är

¹ Se t.ex. Crystal och Davy (1969:198) samt Pfeiffer, Strouhal och Wodak (1987:62).

² Se även Sager, Dungworth och McDonald (1980:9) om särskilda enheter i engelska naturvetenskapliga-tekniska facktexter.

³ Se Trosborg (1997:64ff.), Engberg (1997:102–119) och Stengel-Hauptvogel (1997:10f., 20). Se även Hiltunen (1990:67).

⁴ Se Faber et al. (1998) för ett exempel på en pedagogisk framställning som ger en översikt av uppbyggnaden hos lagar, kontrakt, domar samt rapporter och språkliga särdrag för dessa.

genrespecifika, t.ex. ingress med utfärdandeformel.¹ Jag tror dock inte att faktor (A) är den enda faktor som är relevant för att förklara resultaten ovan.

Jag har ovan konstaterat att språkvetenskaplig forskning sällan uppmärksammar den yttre formen hos juridiska texter som helheter, dvs. vad jag kallar *genreschema*. Inte heller rekommendationer för svenskt författningsspråk gör vanligen detta. Den första upplagan av *Svenskt lagspråk i Finland* är ett undantag, då lagens ingress, förarbeten till lagen, olika sorters rubriker etc. markeras i exempeltexter (se SLAF 1988:8f.). Detta upprepas inte i de senare upplagorna av handboken (se SLAF 1992; 1998). Exempel på hur nationell svensk lagstiftning är uppbyggd av olika textelement ges först i den fjärde upplagan av *Myndigheternas föreskrifter* (se MF 1998:124f.).² Som har framgått av avsnitt 4.2.1 ovan ges däremot noggranna anvisningar för olika delar av nationella författningstexter, vad jag kallar *deltexter*, i svenska och finländska samlingar med rekommendationer.

De likheter och de skillnader som finns mellan de svenska och finländska variantformerna av genreschemat torde vara beroende av de rekommendationer som lagstiftarna har att följa, dvs. faktor (B) i förklaringsmodellen. Det finns mindre olikheter mellan hur de utformar sina respektive texter vad avser layout, typografi, återkommende formuleringar, användningen av skiljetecken i rubriker och ingresser, användningen av rubriker på olika nivåer och utformningen av uppgifterna om den aktuella lagens placering i respektive lands författningssamling. Samtidigt finns det stora likheter i fråga om lagtexternas uppbyggnad i stort med deltexter och indelningen av texterna i enheter av olika slag (avdelningar, kapitel och paragrafer).³ Såväl likheter som olikheter mellan delmaterialen bör kunna knytas till de rekommendationer som finns för utformningen av nutida svenska och finländska (svenskspråkiga och finskspråkiga) författningstexter.

¹ Bowers (1989) diskuterar, med referenser till Austin samt Searle, "The Illocutionary Force of the Enacting Formula" i engelskspråkiga författningar (se Bowers 1989: 28f.).

² Ett större intresse avspeglas i anvisningar för Europeiska unionen. I *Publikationshandboken* (1998:24) analyseras och beskrivs "de grundläggande delarna av ett dokument". De olika textelement som bygger upp dokument, dvs. rättsakter inom de Europeiska gemenskaperna, definieras (se *Publikationshandboken* 1998:24–31). Se även *Anvisningar för översättningsarbetet* [Engelsk version] (1995) och *Anvisningar för översättningsarbetet. Fransk version* (1995), där mallar för olika dokument presenteras.

³ I svenska författningstexter delas paragrafer in i *stycken*, medan de i finländska delas in i *moment* (se SLAF 1988:29; 1992:22; 1998:26).

Rekommendationerna avspeglar i sin tur traditioner som finns i Sverige och Finland. Återigen är det därmed fråga om genre/tradition, faktor (A), men nu med tonvikt på *tradition*. Till en del är traditionerna gemensamma. De gemensamma traditionerna är antagligen dels ett arv från tiden med gemensam lagstiftning, dels ett resultat av en senare tids nordiska lagstiftningsamarbete. Traditionen kan delvis gå längre tillbaka än till den tid då Sverige-Finland var ett rike. Enligt Nils Jörgensen har nordiska medeltidslagar en strikt hierarkisk struktur med *balkar* (även kallade *delar* alternativt *böcker*), *kapitel* (även *flockar*) och *stadganden* (se Jörgensen 1987:14). Gertrud Pettersson uppmärksammar att en indelning av lagtexter i kapitel med tillhörande rubriker är en

gammal tradition i svensk lagstiftning – redan Upplandslagen indelades i flockar med egna rubriker. Alla balkarna i 1734 års lag har en sådan indelning [...]. (Pettersson 1992:120)

Under 1900-talet har traditionen brutits genom att flera enheter med tillhörande rubriknivåer (avdelning, avsnitt och underavsnitt) har införts i svenska författningstexter (se Pettersson 1992:120f.). Beskrivningen i avsnitt 4.2.1 ovan visar att lagstiftaren i Finland mera konsekvent än kollegan i Sverige använder den traditionella indelningen av en lagtext i kapitel och paragrafer, medan den senare i högre grad laborerar med avsnitt och underavsnitt som komplement till kapitel och paragrafer. Utifrån det undersökta materialet har en gemensam tradition således försvagats, och den bevaras mera i Finland än i Sverige.

Till en del är traditionerna inte gemensamma och kan sägas vara ett resultat av den politiska utvecklingen efter 1809 respektive 1917. Till de skillnader mellan delmaterialen SFS och FörfS (samt Säädk) som kan förklaras med faktor (A) hör vilka orter svenska och finländska lagar utfärdas på och vilka ämbetsinnehavare som undertecknar dem.

De resultat som har presenterats för utformningen av lagarna i delmaterialen SFS och FörfS (samt Säädk) och som har analyserats och beskrivits utifrån begreppen 'deltext' och 'genreschema', kan förmodligen till största delen förklaras med hjälp av faktor (A) och faktor (B). De återstående två faktorerna i modellen kan ha betydelse för detaljresultat (resultat för deltexter) men inte för helheten (variantformerna av genreschemat).

Språkstruktur/översättning, faktor (C), är sannolikt relevant för att förklara varför en finlandssvensk författningstext är *given – annettu* [perfekt particip, passiv av *antaa* 'giva'] medan en svensk är *utfärdad*.

Också verbvalet i ingressen beror sannolikt delvis på faktor (C). I en svensk lagtext *föreskrivs följande*, medan verbet i de två språkversionerna av en finländsk lag är *stadgas – säadetään* [presens, passiv av *säätä* 'stadga', 'bestämma', 'föreskriva']. Genre/tradition, faktor (A), med tyngdpunkt på *tradition*, och rekommendationer, faktor (B), kan spela in på de punkter där FörfS och SFS uppvisar skillnader i förhållande till varandra. För finskans *antaa* 'giva' uppger handboken *Svenskt lagspråk i Finland* (1988) att

En lag är alltid given enligt FörfS. (SLAF 1988:173, understrykning i originalet)¹

I *Svenskt lagspråk i Finland* (1998) meddelas att *stadgas* inte längre skall användas som översättning av *säadetään* utan verbet skall vara *föreskrivs* (se SLAF 1998:239, 281). I både Finland och Sverige sägs det därmed numera i ingressen att något *föreskrivs* genom riksdagens beslut (se avsnitt 4.2.1, s. 85 not 4). Följaktligen kan också faktor (A) och faktor (B) bidra till att förklara varför *given* och *stadgas* används i inledningen till finlandssvenska lagtexter medan *utfärdad* och *bestäms* uppträder i svenska lagar.

Innehåll i enskilda texter, faktor (D), kan troligen vara orsak till vissa skillnader inom delmaterialen SFS och FörfS (samt SädK). Denna faktor bör spela in för exempelvis utformningen av ingresser och möjligen också för utformningen av *ikraftträdandebestämmelser* i Sverige) och *ikraftträdelsebestämmelser* alternativt *ikraftträdelsestadganden* (*voimaantulosäännökset*) i Finland.

4.3. Disposition och makrostruktur

En innehållsanalys av författningstexter bör i första hand göras av jurister (jfr Pettersson 1992:45). Trots det har jag gjort en översiktlig genomgång av innehållet i de lagar som studeras, då också en innehållsanalys får sägas vara nödvändig för att uppnå delsyfte (1) och (2) med undersökningen (se avsnitt 1.2.2 ovan). Avsnitt 4.3.1 nedan syftar till att klarlägga vilka *dispositionsprinciper* som företrädesvis används i texterna som bildar mitt samlade material, medan avsnitt 4.3.2 syftar till att analysera och beskriva *makrostrukturen*: det överordnade innehållet i de enskilda lagtexter som ingår i delmaterialen.

¹ Se även SLAF (1992:188ff.; 1998:225ff.) om olika översättningar av *antaa*.

Innehållet i texterna studeras utifrån rubrikerna på olika enheter i dem.¹ Författningstexter innehåller ofta ett större antal rubriker, som förekommer på flera olika nivåer i texterna. Rubriker får därför antas vara lagstiftarens viktigaste verktyg för att signalera vilket innehåll en text har och hur detta är disponerat.² De bör sammanfatta innehållet i olika enheter i en viss författningstext, och genom rubrikerna får läsaren en uppfattning om vad en viss enhet handlar om. Antagandet stöds även av uttalanden i den konsulterade juridiska litteraturen (se Malmström & Agell 1997:12). Däremot redovisar språkvetaren Dietrich Busse en något oklar inställning till vilken status och betydelse som avsnittsrubriker och paragrafrubriker (samt paragrafer) har. Å ena sidan är det diskutabelt om sammanfattande rubriker för avsnitt i lagtexter gör det möjligt att

die durch diese Überschriften jeweils zusammengefaßten Paragraphen als kohärenten "Text" zu bezeichnen. (Busse 1992:55)

Enligt Busse kan enskilda paragrafer inte ensamma ge anvisningar om hur man skall förfara i en viss situation, utan paragrafen måste ses och förstås i ett sammanhang (se Busse 1992:58). Å andra sidan kan paragrafer ha egna rubriker, som kort skisserar deras innehåll, och en paragraf med en rubrik kan sägas vara en självständig deltext (Teiltext) inom en omfattande text som helhet (Gesamttext) (se Busse 1992:62). Enligt min mening har Dietrich Busse rätt i att paragrafer, liksom underavsnitt, avsnitt, kapitel, avdelningar och hela lagtexter, alltid ingår i en större helhet. Denna helhet är ytterst den samlade lagstiftningen i ett samhälle. Förhållandet beskrivs av den svenske juristen Håkan Hydén (1996) på följande sätt:

Ett lands rättsregler bildar *formellt* ett sammanhållet system, som vilar på vissa konstituerande regler. (Hydén 1996:9, min kursiv)

Inte bara författningstexter kan samverka utan också andra typer av juridiska facktexter kan göra detta. Lagar, kommentarer och domstolsutslag kan möjligen sägas bilda en enda text som används i ett bestämt syfte, nämligen att åstadkomma ett utslag i ett mål (se Busse

¹ Se Pettersson (1992:45) och Koskela (1996:167) om tillvägagångssättet.

² Se t.ex. Möhn och Pelka (1984:22), Nordman (1992:216ff.), Koskela (1996:36), Fredrickson (1996:107) samt Hellspong och Ledin (1997:118, 121, 146f.) om rubrikernas betydelse i texter av olika slag. Titellrubriker och andra rubriker betecknas av Kintsch som *thematic tags* (se Bowers 1989:345).

(1992:61).¹ Språkligt markeras sammanhangen inom författningstexter och mellan författningar och andra juridiska texter med *intratextuella sammanhangsskapande medel* (intratextual text cohesive device) inom en och samma text och med *intertextuella sammanhangsskapande medel* (intertextual text cohesive device) över textgränsen och mellan olika texter (se Fredrickson 1996:156).²

Jurister och vissa språkvetare betonar alltså att det är svårt eller rentav omöjligt att betrakta författningstexter eller delar av dem som självständiga texter eller som deltexter (Teiltex-te) i olika större enheter. De framförda synpunkterna är viktiga, men de torde vara av större betydelse för studier som ägnas innehållet i författningar utifrån ett juridiskt perspektiv. För en språkvetenskaplig undersökning kan det inte vara orimligt att betrakta paragrafer och olika enheter ovanför paragrafens nivå som självständiga deltexter i olika större enheter, från avsnitt av olika slag till fullständiga författningstexter.

I analysen och beskrivningen beaktar jag enheterna 'text', 'avdelning', 'kapitel', 'avsnitt' och 'underavsnitt', som är taggade <TEXT>, <AVD>, <KAP> samt <AVS> och <AVSU>.³ Innehållet i enskilda paragrafer i lagtexterna, textelementet 'paragraf' <PAR>, beaktas inte. Motiveringen för att i det här sammanhanget utesluta paragrafernas nivå ges i avsnitt 4.3.2 nedan. Innehållet i de två språkversionerna av de finländska lagarna överensstämmer självfallet med varandra (jfr avsnitt 1.5.2 ovan). De finskspråkiga texterna i delmaterialet SädK uppmärksammas därför inte särskilt.

¹ Det finns andra genrer eller texttyper inom det juridiska fackspråket där texterna i fråga är avsedda att fungera "självständigt". För brittiska kontraktstexter konstaterar Hanne Grøn följande:

[...] Under English law a document (such as a contract) "stands alone" in the interpretation process – the judge is not allowed to take "extrinsic" evidence or data into account when a contract clause comes up for scrutiny in court. Accordingly the documents must be quite detailed out of sheer necessity, giving specific references whenever possible rather than stating general principles which might NOT cover the situation in hand. (Grøn 1992:128, versaler i originalet)

² Se t.ex. Busse (1992:56) om begreppet 'intertextualitet' (Intertextualität) hos de Beaugrande och Dressler. Jag bortser här och i övrigt från hur begreppet 'intertextualitet' kan användas inom litteraturvetenskap och andra discipliner.

³ Se avsnitt 5.3 nedan och bilaga 4 för förklaringar av de olika taggarna och exempel på dem.

4.3.1. Disposition

Dispositionen av en text handlar om hur dess huvuddelar logiskt är sammanfogade (se t.ex. Hellspong & Ledin 1997:96f.). Man kan tala om olika dispositionsprinciper, där grundformer kan ha varianter. En *tidsdisposition* kan vara *rak*, *omvänd* eller *komplex*. En skribent kan använda *rumsliga förhållanden* och *orsaksförhållanden* för att disponera sin text. Också *jämförelser*, både *parallella* och *kontrastiva*, förekommer. Vid en *tematisk disposition* tas olika aspekter på ett tema upp. Den tematiska dispositionen kan vara *additiv*, *specificerande*, *generaliserande* eller *emfatisk*. Vanligen finns det mer än ett mönster i en text och de kan gå in i varandra (se Hellspong & Ledin 1997:98ff.). Barbro Ehrenberg-Sundin har gjort mig uppmärksam på att det i juridisk litteratur kan göras skillnad mellan s.k. *horisontell* och *vertikal disposition* av författningar. Vid en horisontell disposition placeras vissa gemensamma bestämmelser för en viss författning tillsammans i den senare delen av texten. I delmaterialet SFS gäller detta bland annat ALKO (Sv), där bestämmelser om tillsyn, överklagande, ansvar och förverkande är samlade i slutet av lagen. En vertikal disposition förekommer i exempelvis KYRKO (Sv). Vid en vertikal disposition

är bestämmelser om överklagande, ansvar etc. insprängda i sitt "naturliga" sammanhang (i regel i slutet av avsnittet som behandlar ett visst deltema) och de återkommer alltså inom varje deltema. (Barbro Ehrenberg-Sundin, personlig kommunikation, 1998-10-08)

Min utgångspunkt för delundersökningen av dispositionsmönster är den indelning av dispositionsprinciper som Hellspong och Ledin (1997) presenterar och vilken refereras ovan.¹ Denna kompletteras med principerna om horisontell och vertikal disposition.

I det samlade materialet förekommer lagtexter med en genomgående tematisk disposition och texter med inslag av en kronologisk disposition. De två dispositionsprinciperna finns representerade i delmaterialet SFS och FörfS (samt i SädK). Den tematiska principen förekommer i sin specificerande variant, eftersom allmänna bestämmelser i olika enheter (avdelningar, kapitel, avsnitt och underavsnitt) följs av mer specifika där olika detaljupplysningar ges. Den variantform av den tematiska dispositionsprincipen som möjligen skulle kunna konkurrera med den specificerande är den additiva. Min bedömning är dock att den additiva varianten inte används i materialet, eftersom

¹ Se även Baumann (1992:88f.) om kompositionsprinciper som kan komma till användning i facktexter.

den additiva [dispositionen kan] kännas ganska statisk. Sak läggs till sak utan vare sig fördjupning eller förflyttning, som i en lista eller en förteckning. (Hellspong & Ledin 1997:99)

En emfatisk disposition är inte tänkbar i författningstexter. Situationen är densamma beträffande en generaliserande, eftersom genren 'lagtext' inte torde tillåta någon av dessa principer.¹ Beträffande den kronologiska dispositionsprincipen är det enbart en rak kronologi som är tänkbar i författningar.²

Den tematiska dispositionsprincipen används i samtliga texter i det totala materialet. I en del av lagarna uppträder också den kronologiska principen. Den gör inte detta i någon text som helhet utan i avdelningar, kapitel, avsnitt eller underavsnitt inom en lagtext.³ Kronologisk disposition av kapitel finns i bland annat sametingslagarna SAME (Sv) och SAME (Fs), SAME (Fi). I de två språkversionerna av den finländska lagtextens fjärde kapitel meddelas först bestämmelser om valår, rösträtt, valbarhet, vallängd och kandidater. Dessa följs av stadganden om valförrättning, röstning, rösträkning, fastställande av valresultat och yrkande på rättelse av valresultat. Lagstiftaren redogör därmed för vad som skall ske vid olika tidpunkter i samband med val till sametinget. Redogörelsen börjar med förutsättningar och förberedelser inför valet, fortsätter med genomförandet av det och avslutas med fastställandet av valresultatet.

Som exempel på hur en specificerande tematisk disposition används som huvudprincip, väljer jag alkohollagarna, ALKO (Sv) och ALKO (Fs), ALKO (Fi). Dispositionen av de två svenskspråkiga lagarna utifrån titel-, kapitel- och mellanrubriker visas i figur 5 nedan. I denna är inte några taggar utsatta.

¹ En *generaliserande tematisk disposition* från det specifika fallet till en mera generell syftning kan sägas förekomma i de nordiska medeltida lagarna, där fall, främst typen *Nu händer X, och då skall Y ske*, presenteras och utifrån dessa skall nya situationer tolkas (jfr Wendt 1997:58–61).

² Däremot kan man hävda att två tidsperspektiv förenas i författningar, ett "nu" och ett "sedan", vilket Anna Trosborg uttrycker på detta sätt:

As a statute is always speaking and heard in the reader's present time, the "direction of fit" is so to speak "words to a future world". From the drafter's point of view, the fit of words to the real world is always forward in time, projecting what is to happen and anticipating what might be the case. The language of regulation must anticipate a world that does not exist at the time of expression, and it must be prepared for an infinity of possibilities, at least in theory. (Trosborg 1997:127)

³ Se även Landqvist (1996:37) om den tematisk-kronologiska dispositionen av de två skuldsaneringslagarna SKULD (Sv) och SKULD (Fs).

ALKO (Sv)	ALKO (Fs)
1 kap. Inledande bestämmelser	1 kap. Allmänna stadganden
2 kap. Tillverkning	2 kap. Tillverkning av alkoholdrycker och sprit
3 kap. Allmänna bestämmelser för försäljning	3 kap. Import och export av alkoholdrycker och sprit
4 kap. Partihandel m. m.	4 kap. Försäljning och annan överlåtelse samt förmedling av alkoholdrycker och sprit Detaljhandel Servering Partihandel Överlåtelse, förmedling och eget bruk Försäljning av alkoholdrycker i utlandstrafik
5 kap. Detaljhandel Detaljhandel med spritdrycker, vin och starköl Detaljhandel med öl	5 kap. Reklam
6 kap. Servering	6 kap. Innehav och transport av alkoholdrycker och sprit samt lagring av obeskattade alkoholdrycker
7 kap. Tillstånd m. m. Tillverkningstillstånd, partihandels- tillstånd och inköpstillstånd Serveringstillstånd Upphörande av tillstånd i vissa fall Återkallelse m. m.	7 kap. Alkoholbolaget
8 kap. Tillsyn m. m.	8 kap. Styrning och tillsyn
9 kap. Överklagande	9 kap. Ändringssökande
10 kap. Ansvar m. m.	10 kap. Särskilda stadganden
11 kap. Förverkande	11 kap. Ikraftträdande
12 kap. Register	–

FIGUR 5. *Disposition av ALKO (Sv) och ALKO (Fs) utifrån titel-, kapitel- och mellanrubriker.*

Av figur 5 ovan framgår att lagstiftarna meddelar bestämmelser om olika aspekter på ämnet för texten, bland annat tillverkning, försäljning (partihandel och detaljhandel) samt servering av alkohol. Alkohollagarna, liksom övriga lagtexter som ingår i det samlade materialet, får sägas bilda klart strukturerade enheter. Med tanke på de uppgifter som en författning har och den granskning som den går igenom innan den föreligger i tryckt och elektronisk form, är det knappast förvånande att alkohollagarna och övriga lagtexter i det totala materialet bildar klart strukturerade helheter (jfr t.ex. Larsson 1989). De olika paren av undersökta lagar från de två länderna uppvisar stora likheter

beträffande dispositionen. Därför är det frestande att se genre/tradition, faktor (A) i förklaringsmodellen, och rekommendationer, faktor (B), som förklaring till den stora överensstämmelsen mellan de svenska och finländska delmaterialen. Först skall faktor (B) diskuteras, eftersom anvisningarna för svenska och finländska författningstexter faktiskt inte är identiska.

I handledningen *Myndigheternas föreskrifter* understryks det att författningar skall struktureras och disponeras på ett klart sätt.¹ Där presenteras även några alternativa lösningar som tar hänsyn till författningens innehåll och till vem som skall läsa författningen i fråga (se MF 1992:86f., 81f.; 1998:86ff.). Däremot ger handboken *Svenskt lagspråk i Finland* (1988; 1992; 1998) inte några anvisningar om hur finlandssvenska författningstexter skall disponeras. Förklaringen till detta förhållande kan vara att den svenska språkvården fäster större vikt vid hur författningar som helheter är uppbyggda. Sedan 1970-talet ingår anvisningar om detta i svenska handledningar.² En alternativ förklaring till frånvaron av finlandssvenska anvisningar är att några särskilda anvisningar helt enkelt inte behövs, eftersom de finskspråkiga versionerna av författningstexter ger mönstren också för de svenskspråkiga. I handledningen *Lainlaatijan opas* (1996) sägs att en författning skall vara logiskt uppbyggd utan att kravet preciseras närmare (se LO 1996:138). I både det svenska (SFS) och det finländska (FöfS och Säädk) delmaterialet används således samma dispositionsprinciper, trots de noterade skillnaderna mellan svenska och finländska rekommendationer. Av detta följer att den eventuella betydelsen av faktor (B) är svår att bedöma.

Resultaten vad beträffar tematisk och kronologisk disposition av lagtexter är i enlighet med Gertrud Petterssons delstudier av svenska 1900-talslagar på familjerättens och aktiebolagsrättens områden. Straffrätten följer däremot sina egna mönster (se Pettersson 1992:51). Vidare förekommer det i materialet för denna undersökning texter som uppvisar vad som i juridisk litteratur kallas en horisontell respektive en vertikal disposition. Pfeiffer, Strouhal och Wodak (1987:72)

¹ Här talas om författningar men *Myndigheternas föreskrifter* är inte enbart avsedd för lagar och förordningar utan också för författningar på lägre nivåer i normhierarkin (se avsnitt 2.4.2.1 ovan).

² Anvisningar för hur författningstexter bör struktureras och byggas upp ges i *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:3f.; 1994:4f.), GrB (1985:35–40; 1998:37–41) och MF (1992:86f.; 1998:97f.), medan anvisningar för domstolsdokument ges i *Språk och struktur i domar och beslut* (1999:14–20). Däremot saknas den sortens rekommendationer i *Språket i lagar och andra författningar* (1967), som är den första svenska samlingen med anvisningar.

karaktiserar lagtexter som texter vilka har en diskontinuerlig uppbyggnad (ein disharmonischer Aufbau). I de tematiskt disponerade texterna och textavsnitten i det här undersökta materialet behandlar lagstiftaren allmänna bestämmelser om en aspekt av textinnehållet, övergår till mer specifika bestämmelser om samma aspekt, ger allmänna bestämmelser om en annan aspekt på ämnet för lagen, behandlar mer specifika bestämmelser osv. Också de kronologiskt disponerade avsnitten inom i övrigt tematiskt disponerade texter kan sägas bidra till en diskontinuerlig uppbyggnad. Även de vertikala och horisontella principerna kan bidra till detta.

Dispositionsprinciperna som kommer till användning i det samlade materialet kan sägas bero på genre/tradition med betoning på *genre*, dvs. faktor (A) förklarar förekomsten av dem. Men vare sig en tematisk eller en kronologisk disposition är någonting exklusivt för genren 'lagtext' (eller andra författningstexter) eller för 'juridisk fackstil'. Detsamma gäller förmodligen den vertikala och den horisontella principen. Alla de angivna dispositionsprinciperna kan därmed sägas vara genretypiska. Möjligen kan olika kombinationer av olika dispositionsprinciper sägas vara genrespecifika för 'lagtext'.

Jag har ovan konstaterat att det är svårt att avgöra om rekommendationer, faktor (B), spelar någon roll för de resultat som redovisas. De kontrollerade svenska och finländska samlingarna med anvisningar ger allmänt formulerade rekommendationer om dispositionen av författningar, men de behandlar inte speciella dispositionsprinciper. Det kan emellertid förekomma interna rekommendationer i lagstiftningsarbetet i Sverige och Finland, som kommer till synes i den lagstiftning som utfärdas. Om sådana interna rekommendationer förekommer, bör de gå tillbaka på traditioner, dvs. den ena komponenten i genre/tradition, faktor (A). Däremot kan språkstruktur/översättning, faktor (C), inte vara aktuell i det här sammanhanget.

Det är inte lätt att avgöra om innehåll i enskilda texter, faktor (D), spelar in för resultaten, då den variation som finns inom delmaterialen SFS och FörfS (samt Säädk). Faktor (D) kan vara aktuell t.ex. för att förklara den vertikala dispositionen av KYRKO (Sv). Kyrkolagen behandlar ett stort antal aspekter som samtliga rör det övergripande ämnet "Svenska kyrkan" och bestämmelser om överklagande, ansvar m.m. återfinns i slutet av varje avsnitt som behandlar en viss aspekt. Två exempel erbjuder det femte och det sjunde kapitlet som ägnas *Ändringar i den territoriella församlingsindelningen* respektive *Ändringar i kontraktsindelningen*.

4.3.2. Makrostruktur

Med begreppet 'makrostruktur' avser jag det övergripande innehållet i genren 'lagtext', såsom detta kommer till uttryck i var och en av de lagtexter som ingår i det totala materialet med svenska (SFS) och finländska (FörfS och Säädk) lagtexter. Jag har valt att studera 'makrostruktur' utifrån *teman* på olika nivåer, då variation i tema-remastrukturen är ett av de redskap som en skribent kan använda för att organisera informationen i sin text (se Koskela 1996:10).

Begreppen 'tema' och 'rema' har definierats på olika sätt, lämpliga enheter för att analysera tema och rema har föreslagits och olika termer används för att beteckna tematiska element på olika nivåer i texter.¹ Teman anses förekomma från satsens eller meningens och upp till textens nivå, även om forskningen i mycket har haft ett sats- och meningsperspektiv (se Koskela 1996:11, 18, 30).² En och samma text anses besitta teman på flera olika nivåer. Av denna anledning kan man tala om en form av hierarki mellan teman (se t.ex. Brinker 1985:52).

Enligt Lennart Hellspong och Per Ledin kan s.k. *makrotema* förekomma på olika nivåer i en text och de kan signaleras på olika sätt, varav rubriker är ett (se Hellspong & Ledin 1997:118, 121). Marianne Nordman betonar att huvud- och mellanrubrikerna i vetenskapliga artiklar har en starkt textbindande funktion, medan Björn Melander konstaterar att rubriker ofta markerar växlingar i texters kognitiva innehåll.³ Andra signaler för makrostrukturen i texter i allmänhet är

¹ Se t.ex. Koskela (1996:10ff., 24–32) och Trosborg (1997:98ff.) för en allmän översikt av forskningen på området, medan Platzack (1998:71 med not 7 och s. 98 not 16) diskuterar *tema* och *rema* som pragmatiska och semantiska termer. En översikt av textlingvistiska studier om juridiska texter (Rechtstextlinguistik) ges av Engberg (1997:15–24).

Som exempel på olika forskares förslag på analysenheter och termer för dem kan nämnas Hellspong och Ledin med *tema-rema* i meningar samt *makrotema* och *mikrotema* för enheter över meningsnivån (se Hellspong & Ledin 1997:84–87, 118ff.). Enligt Kurzon (1984:33–37) har en mening *tema* (theme) och *hypertema* (hypertheme) (se Salmi-Tolonen 1992:113 om *theme* hos Kurzon). Gunnarsson skiljer mellan *huvudtema* för en hel text, *supertema* för längre textavsnitt och *makrotema* för mindre textdelar och detsamma gör Melander (se Gunnarsson 1989:24; Melander 1991:47). Pfeiffer, Strouhal och Wodak gör en distinktion mellan *överordnat tema* (Oberthema) och *underordnat tema* (Unterthema) i lagparagrafer (se Pfeiffer, Strouhal & Wodak 1987:74, 81). En indelning med *texttema* (hel text), *hypertema* (längre textavsnitt, t.ex. kapitel) och *tematiska element på utsagonivån* görs av Koskela (1996:35–38).

² Se Bowers (1989:267–287) för exempel på analys av juridiska texter på sats- eller meningsnivå, även om Bowers också (s. 282f.) något behandlar teman ovanför meningsnivån.

³ Se Nordman (1992:216ff.) respektive Melander (1991:151ff.). Rubriker och teman i texter uppmärksammas även av Gunnarsson (1982:51), Koskela (1996:36)

kärnmeningar, nyckelord, parafrafer och sammanfattningar (se Vagle, Sandvik & Svennevig 1994:189). Dessa medel används i varierande grad i olika sorters texter. Jag har inte undersökt mitt material ur de aspekter som Vagle, Sandvik och Svennevig tar upp, men jag tror att vissa av medlen inte förekommer över huvud taget (sammanfattningar), medan andra möjligen förekommer (kärnmeningar och parafrafer) och åter andra sannolikt förekommer (nyckelord).¹ Lagstiftarens förnämsta verktyg för att ange *teman* på olika nivåer i författningar bör dock vara rubriker (jfr avsnitt 4.3 ovan).²

Jag har valt att arbeta med två av de tre analysnivåer som Merja Koskela beaktar i sin avhandling om tema och rema i vetenskaplig och populärvetenskaplig text (Koskela 1996).³ De två nivåerna är *texttema* och *hypertema*, medan jag till skillnad från Koskela inte gör någon analys av *tematiska element på utsagonivån*.⁴ Prefixet *hyper-* i termen *hypertema* kan visserligen vara något vilseledande i sammanhanget, vilket Merja Koskela också påpekar, men jag använder trots allt denna term (se Koskela 1996, särskilt s. 36).

Varje *text* i det studerade materialet har ett 'texttema', medan *avdelningar*, *kapitel* samt *avsnitt* och *underavsnitt* i den har sina respektive 'hyperteman'. Paragrafernas nivå i författningstexterna är undantagen från delstudien, trots att också rubriker till dem skulle kunna ses som markeringar av hyperteman (jfr avsnitt 4.3 ovan). Jag väljer dock att betrakta 'hypertema' som en enhet vilken i normalfallet omfattar minst två paragrafer.⁵ Varje hypertema markeras med en rubrik till

samt Hellspong och Ledin (1997:146f.). Rubriker som ett uttryck för metatextuell konnektion behandlas av Källgren (1979:92).

¹ Vissa typer av 'inledande bestämmelser' i författningar kan möjligen sägas vara *kärnmeningar*. Definitioner av begrepp alternativt termer kan eventuellt betecknas som *nyckelord*. Möjligen kan också *parafrafer* förekomma i materialet, eftersom "En parafrafer består av en kortfattad omskrivning" (Svensén 1987:111). Se vidare avsnitt 7.2 respektive avsnitt 7.3 nedan.

² Jfr dock Busse (1992:54) om rubrikers möjligheter att sammanfatta innehållet i olika enheter i författningstext.

³ Även Kurzon (1984:33–37) använder termen *hypertema* (hypertheme) men i en annan betydelse än Koskela (1996).

⁴ Till skillnad från mig analyserar Merja Koskela den s.k. *brödtexten* i sitt material av vetenskapliga och populärvetenskapliga texter, medan rubriker bara tas med i analysen om de har betydelse för texternas tematiska struktur (se Koskela 1996:19). Där emot analyserar hon *tematiska element på utsagonivån* i sitt material, vilket jag inte gör (se Koskela 1996:35–43). Den främsta anledningen till mitt beslut är att en mindre studie av en finlandssvensk och en sverigesvensk författning visar att de typer av tematiska element som förekommer på utsagonivån i hög grad är de förväntade (se Landqvist 1997).

⁵ Jfr Koskela (1996:36) samt Hellspong och Ledin (1997:146). I materialet förekommer 'avsnitt' och 'underavsnitt' med en enda paragraf (se *Några riktlinjer för för-*

något av textelementen 'avdelning', 'kapitel', 'avsnitt' eller 'underavsnitt'. Eftersom 'avsnitt' och 'underavsnitt' förekommer betydligt mera sparsamt i delmaterialet FörfS (och i Säädk), medför mitt beslut att antalet registrerade hyperteman, signalerade med rubriker, blir väsentligt större i delmaterialet SFS. Detta innehåller 949 hyperteman mot 211 i det finländska (svenskspråkiga och finskspråkiga) delmaterialet.

Möjligen kan man i materialet identifiera ytterligare en tematisk nivå som är överordnad texttemats. Författningar har som sin samlade uppgift att klargöra för medborgarna i ett visst samhälle vid en viss tidpunkt vilka rättigheter och skyldigheter de har samt vilka förbud som gäller för dem.¹ Därför kan man eventuellt också räkna med ett begrepp som jag preliminärt vill kalla 'genretema' för den samlade gällande lagstiftningen i en stat eller en övernationell statsbildning, t.ex. Europeiska unionen. De lagar som ingår i delmaterialet SFS har, tillsammans med alla övriga författningar som gällde under perioden 1985–1995, ett gemensamt genretema; de rättigheter och skyldigheter som medborgarna i det svenska samhället har och vilka handlingar som är förbjudna för dem samt vilka sanktioner som de kan drabbas av vid överträdelse av bestämmelserna. På motsvarande sätt har de finländska lagar som ingår i FörfS och Säädk, tillsammans med övriga gällande finländska författningar under den aktuella tidsperioden, ett gemensamt genretema.

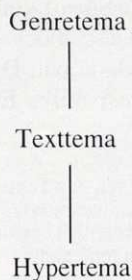
Stöd för tanken om ett genretema för SFS och ett för FörfS (samt Säädk) erbjuder den diskussion av begreppet 'intertextualitet' i juridiska texter som förs av bland andra Ludger Hoffmann (1998) och Kirstin M. Fredrickson (1996:153–207). Även Nils Jörgensens beskrivning av nordiska medeltidslagar med tre nivåer ger ett sådant stöd. Den första nivån är en samlad lagstiftning med bestämmelser om arv, dråp, stöld osv. Den andra är olika balkar för övergripande ämnen (dråpsbalk, tjuvabalk osv.). Den tredje utgörs av en encyklopedisk struktur för varje ämne som ingår i den samlade lagstiftningen, t.ex. följande uppgifter vid dråp: vem som blir dräpt, vem som dräper och vilka omständigheter som råder kring dråpet, (plats, utförande m.m.) (se Jörgensen 1987:106).

De olika tematiska nivåer som kan vara aktuella för genren 'lagtext' kan presenteras i grafisk form (se figur 6 nedan). Genren förutsätter

fattningsspråket 1994:4 om sådana). De rubriker till avsnitt och underavsnitt som signalerar hyperteman för dessa paragrafer ingår i delundersökningen.

¹ Se t.ex. Gunnarsson (1982:117–120), Bowers (1989:220), Pettersson (1992:14), Hydén (1996:9) och Ludger Hoffmann (1998) beträffande författningstexters uppgifter.

en viss form (*genreschema*) och ett visst innehåll (*genretema*). Var och en av de lagtexter som ingår i delmaterialet SFS respektive FörfS (samt Säädk) har ett visst innehåll (*texttema*). Dessa textteman tillsammans med textteman för andra gällande författningar i Sverige respektive Finland bygger tillsammans upp var sitt genretema. Inom var och en av lagarna inom ett delmaterial finns ett antal *hypertema* som tillsammans bygger upp olika textteman. I de delundersökningar som redovisas i avsnitt 4.3.2.1 och avsnitt 4.3.2.2 nedan behandlas *texttema* respektive *hypertema*.

FIGUR 6. Möjliga tematiska nivåer för genren 'lagtext'.

4.3.2.1. Textteman

En lagtexts *texttema* framgår vanligen redan av rubriken till texten (jfr GrB 1985:17; 1998:17). Lagar och andra författningar skiljer sig härvidlag inte från andra texter. Följaktligen påpekar många forskare den centrala betydelse som titelrubriken har för att ange en texts innehåll såväl för författningar som för andra sorters texter.¹

Samtliga författningstexter i undersökningen har en titelrubrik som signalerar texttemat i fråga. Titelrubriker som *Jaktlag*, *Bostadsrättslag* och *Lag om bostadsrättsbostäder* gör klart för läsaren vad som är det övergripande temat för respektive lag. Men alla textteman framgår knappast av enbart titelrubrikerna. Så är det inte fullständigt klart vad *näringsförbud* i *Lag om näringsförbud* innebär eller vilka personer som kan komma att beröras av *Lag om vård av missbrukare i vissa*

¹ Se bland andra Kurzon (1984:46), Brinker (1985:51), Bowers (1989:54), Vagle, Sandvik och Svennevig (1994:132), Fredrickson (1996:107), Koskela (1996:35) samt Hellspong och Ledin (1997:118).

fall.¹ Läsaren måste troligen tolka titelrubriken och bygga upp en förståelse genom att läsa hela texten för att förhoppningsvis få texttemat klart för sig.² Det kan därför diskuteras om Dennis Kurzons bedömning av lagtexten som en genre där titelrubriken överför mera information om innehållet än titelrubriker till andra typer av juridiska texter gäller generellt för 'lagtext' (se Kurzon 1984:33).

Däremot bör läsaren genom att ordet *lag* alltid ingår i titelrubriken förstå vad för slags text han har framför sig (jfr Bowers 1989:40f.).³ Man kan jämföra titelrubriker där ordet *lag* ingår med titlar på tyskspråkiga vetenskapliga arbeten som kan betecknas såsom s.k. *äkta texttypsangivande titlar* (echten Textsortenangaben) kontra s.k. *bleknade titlar* ("verblaßten" Textsortenangaben). De kan också jämföras med rubriker till utslag i civilrättsliga mål i Tyskland och Danmark. De två typerna av titelrubriker beskrivs av Dietz respektive Engberg på följande sätt:

Bei der Behandlung formaler Charakterisierungen des Textes soll unterschieden werden zwischen echten Textsortenangaben wie "Lehrbuch", "Report", "Essays" einerseits [...] und "verblaßten" Textsortenangaben wie "Untersuchungen", "Studien", "Bemerkungen" andererseits [...]. Im ersten Fall handelt es sich um vergleichsweise präzise Charakterisierungen des zugehörigen Textes in formaler Hinsicht. Demgegenüber sind die Nomina der zweiten Gruppe relativ unscharfe, allgemeine Kennzeichnungen wissenschaftlicher Texte, die als Titeleinleitungen auftreten. (Dietz 1995:68)

Sie [die Überschrift] besteht aus dem Wort *Urteil*. Die Überschrift ist nicht vom Prozeßrecht bedingt. Sie kommt aber in allen untersuchten Urteilen vor. Es handelt sich um eine Textsortendeklaration, d.h. eine Angabe davon, zu welcher Textsorte der Text gehört. [...] Die Überschrift *Dom* ist auch in den dänischen Urteilen Textsortendeklaration och trägt damit zu Platzierung des Textes innerhalb des entsprechenden Handlungskontextes bei. (Engberg 1997:106, 114, kursiv i originalet)

Även tack vare den yttre formen, dvs. *genreschemat* med de två variantformerna, och läsarens erfarenhet av olika sorters texter, hans *genrekompetens*, bör han uppfatta att den text han har framför sig är just en lag. Dietrich Busse understryker betydelsen av lagtexters yttre

¹ Exempelen är hämtade från JAKT (Sv), JAKT (Fs), BOST (Sv) och BOST (Fs) respektive NÄRI (Sv), NÄRI (Fs) och MISS (Sv).

² Jfr Brinker (1985:51) om läsarens behov av att läsa hela texten för att få temat hos en viss text klart för sig, Koskela (1996:69) om *top-down-* och *bottom-up-processer* vid läsning och Bowers (1989:41) om strategier vid läsning av författningar.

³ Förutom *lag* kan *balk* användas, t.ex. *Brottsbalken*, men några författningar med *balk* i titelrubriken finns inte i det samlade materialet (se Wessén 1968:42f. och Hydén 1996:94f. om balkar i 1734 års lag och senare svensk lagstiftning).

kännetecken, av rubriker med *Gesetz* samt av läsarens erfarenheter för att han skall kunna identifiera texter som representanter för bestämda texttyper med bestämda textfunktioner (se Busse 1992:77f., 95).¹

Det är innehållet i enskilda texter, faktor (D), som avgör vilka textteman som uppträder i de undersökta författningarna. Också genre/tradition, faktor (A), och rekommendationer, faktor (B), kan ha en viss betydelse för hur titelrubriker som anger textteman utformas. Ordet *lag* ingår i svenskspråkiga lagtexter från Sverige och Finland och *laki* i finskspråkiga, medan ordet *Act* ingår i brittiska lagar och *Gesetz* i tyskspråkiga. Titelrubriken som anger texttemat är alltså ett genrespecifikt drag för genren 'lagtext', och de kontrollerade svenska och finländska anvisningarna anger klart att ordet *lag* respektive *laki* skall ingå i titelrubriker. För delmaterialet FörfS i förhållande till SFS kan även språkstruktur/översättning, faktor (C), inverka, eftersom det vanligen finns en överensstämmelse mellan de konstruktioner som används i FörfS och de i Säädk (se vidare avsnitt 6.4 nedan).

Däremot är det svårt att bedöma den eventuella betydelsen av rekommendationer, faktor (B), för texttema och makrostruktur i de undersökta texterna på ett mera övergripande plan än beträffande de titelrubriker som anger texttemat. Som framgår i avsnitt 4.2 ovan finns det en hel del anvisningar för hurdan författningars yttre form skall vara, och dessa behandlar främst olika *deltexter* i de identifierade variantformerna av *genreschemat*. Däremot sägs det mindre om hur innehållet i författningstexter, här kallat dess *makrostruktur*, skall organiseras och presenteras. Det som sägs är dessutom relativt allmänt formulerat som i den svenska handledningen *Myndigheternas föreskrifter*.

Det finns inga givna regler för hur man ordnar innehållet i en författning. När man bestämt sig för vilket innehåll som skall vara med, bör man ordna det på det sätt som förefaller mest logiskt och praktiskt för den som skall tillämpa författningen. (MF 1992:81; 1998:87)

Författningarna bör så långt det är möjligt utformas så att texten bildar en sammanhängande helhet. En första förutsättning för att texten skall bli sammanhängande är att innehållet presenteras på ett lämpligt sätt, t.ex. att det kommer i rätt ordningsföljd. Det krävs också att innehållet delas upp i lagom stora delar. Varje paragraf och varje stycke inom den bör bilda en betydelsemässig enhet. (MF 1992:86f.; 1998:92)

¹ Se även Gunnarsson (1982:54f.) om schemateorier och läsning av texter samt Westman (1984:62, 65) och Hellspong och Ledin (1997:28) om genrekompetens.

I handboken *Lainlaatijan opas* påpekas det att texten skall vara logiskt uppbyggd, utan att någon precisering görs eller några exemplifieringar ges. Lagstiftaren kan meddela en inledande bestämmelse om vad den aktuella författningen behandlar eller han kan ge information om syftet alternativt målsättningen med den (se LO 1996:138, 68ff.). Jämfört med *Lainlaatijan opas* ger *Myndigheternas föreskrifter* lite motstridiga anvisningar. Å ena sidan bör innehållet i en författningstext avgränsas och tillämpningsområdet anges. Speciella uttryck och facktermer kan definieras. Å andra sidan skall allmänna syften eller programförklaringar undvikas (se MF 1992:81f.; 1998:87f.).¹

Det är inte överraskande att de kontrollerade samlingarna med rekommendationer ger färre och mer allmänna rekommendationer för författningars innehåll än för deras yttre form. Det finns större möjligheter att formulera fler och mer precisa anvisningar, som kan tillämpas allmänt, för författningstexters yttre form än för innehållet i texter och hur detta skall organiseras. Härav följer att den eventuella betydelsen av rekommendationer, faktor (B), för resultaten i detta avsnitt och det närmast följande avsnittet 4.3.2.2 är mycket svår att bedöma.

4.3.2.2. Hyperteman

I samtliga undersökta författningar förekommer *hyperteman* på en eller flera av de angivna nivåerna 'avdelning', 'kapitel', 'avsnitt' och 'underavsnitt'. Antalet hyperteman är väsentligt större i delmaterialet SFS, vilket har kommenterats i avsnitt 4.3.2 ovan. Antalet uppgår till 949 (SFS) mot 211 (FörFS och SääDK). Det stora flertalet hyperteman som signaleras med rubriker till de olika enheterna har tre gemensamma kännetecken. Hypertemana är vanligen *exakta*. Med detta avser jag att de anger ett visst ämnesområde. De är i högre eller lägre grad *detaljerade*. Med detta menas att de meddelar ett antal specifika uppgifter om ämnesområdet i fråga. De är i regel *unika*, dvs. unika i den betydelsen att de förekommer endast en gång i en viss lagtext i respektive delmaterial. Dessa kännetecken förenar det stora flertalet hyperteman med de textteman som är ämnet för det närmast föregående avsnittet 4.3.2.1.

Som exempel på hyperteman väljer jag den svenska bostadsrättslagen BOST (Sv) där hypertemat för det andra kapitlet är *Föreningens med-*

¹ Den här typen av bestämmelser i materialet uppmärksammas i avsnitt 4.3.2.2 respektive avsnitt 7.2 nedan.

lemmar m. m. Hypertemana för de olika avsnitten i kapitlet behandlar olika aspekter på kapitlets hypertema och återges som exempel (1) nedan.¹

- (1) Allmänna bestämmelser om medlemskap – Rätt till medlemskap vid övergång av bostadsrätt – Rätt till medlemskap vid upplåtelse av bostadsrätt – Rätt till överprövning av frågan om inträde – Utträde ur föreningen m. m. (BOST (Sv), 2 kap.)

Hypertemana i exempel (1) får sägas vara exakta och detaljerade. En genomläsning av den svenska bostadsrättslagen visar dessutom att de är unika. Men det finns hyperteman som avviker från det dominerande mönstret. Dessa hyperteman har en mera allmän syftning, de är inte särskilt detaljerade och de förekommer flera gånger i de olika delmaterialen. De senare benämner jag återkommande hyperteman till skillnad från *unika hyperteman*. De olika återkommande hypertemana förtecknas i figur 7 nedan. Där anges också antalet belägg för varje återkommande hypertema samt det totala antalet belägg i de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS, där det senare givetvis överensstämmer med det finskspråkiga Säädk.²

Av figur 7 framgår att antalet återkommande hyperteman får sägas vara litet med 29 belägg i SFS och 32 i FörfS. Procentvärden ger inte en rättvisande bild, eftersom det totala antalet hyperteman är så mycket större för delmaterialet SFS. De återkommande hypertemana svarar för 3,0 procent av det totala antalet hyperteman (SFS) respektive 15,2 procent (FörfS).

¹ Begreppet 'hypertema' har en relativ innebörd, eftersom hyperteman kan förekomma på flera olika nivåer i en och samma text (jfr Hellspong & Ledin 1997:118 om 'makrotema' och 'mikrotema').

² I de finländska delmaterialen förekommer ytterligare ett tänkbart återkommande hypertema, nämligen *Närmare stadganden – Tarkemmat säännökset* (5 belägg) och *Närmare stadganden och bestämmelser – Tarkemmat säännökset ja määräykset* (1 belägg). Dessa behandlas dock inte här då dessa teman inte förekommer ovanför paragrafnivå. Se SLAF (1988:164; 1992:180; 1998:205) angående användningen av *Närmare stadganden/bestämmelser – Tarkemmat säännökset/määräykset* i finländska regeringspropositioner. Några särskilda anvisningar för finländska författningstexter ges inte i handboken.

I det samlade materialet finns det även ett mindre antal belägg där efterställda bestämmelser har fogats till rubriker som ensamma anger återkommande hyperteman, t.ex. *Allmänna bestämmelser om försäljning* och *Särskilda stadganden för gäldenär som idkar näring* (ALKO (Sv), 3 kap.; SKULD (Fs) 7 kap.). Dessa redovisas inte i figur 7, då de efterställda bestämmelserna till rubrikernas huvudord gör dem till unika hyperteman.

Delmaterial SFS	Delmaterial FörfS
Inledande bestämmelser (10)	–
Inledande föreskrifter (8)	
Inledning (1)	
Grundläggande föreskrifter (1)	–
Allmänna bestämmelser (1)	Allmänna stadganden (12)
Allmänna föreskrifter (2)	
Allmänt (1)	
–	Kompletterande stadganden (1)
Övriga bestämmelser (2)	–
Övriga föreskrifter (1)	
–	Särskilda stadganden (11)
Ikraftträdande och övergångs- bestämmelser (1)	Ikraftträdande (3)
Ikraftträdande- och övergångs- bestämmelser (1)	Ikraftträdandestadganden (2)
	Ikraftträdelse- och övergångs- stadganden (3)
Totalt (29)	Totalt (32)

FIGUR 7. Återkommande hyperteman i delmaterialen SFS och FörfS vilka signaleras med avdelnings-, kapitel- och mellanrubriker. Antal belägg anges i absoluta tal.

Hyperteman som uppträder i båda delmaterialen är de som behandlar *allmänna bestämmelser/stadganden* och de som avser *ikraftträdande- och övergångsbestämmelser/-stadganden*.¹ Hypertemana som markeras med rubriktyperna *Inledande bestämmelser*, *Inledande föreskrifter* och *Inledning*, *Grundläggande föreskrifter* samt *Övriga bestämmelser* och *Övriga föreskrifter* förekommer endast i delmaterialet SFS. Speciella för delmaterialet FörfS är de hyperteman som signaleras med rubrikerna *Kompletterande stadganden* och *Särskilda stadganden*.

De återkommande hypertemana, signalerade med rubriker, är placerade i början och slutet av texterna. I mer omfattningsrika lagar förekommer hyperteman som *Inledande bestämmelser* och *Allmänna stadganden* respektive *Övriga bestämmelser* och *Särskilda stadganden* också i inledningen respektive avslutningen till avdelningar och kapitel, då begreppet 'återkommande hypertema' kan stå för en enhet på olika nivåer i en text (se avsnitt 4.3.1 ovan). Exempel erbjuder i första hand KYRKO (Sv) och KYRKO (Fs), KYRKO (Fi).²

¹ Se avsnitt 4.2.1 ovan om rubriker som markerar hypertemat 'ikraftträdande'.

² Speciellt för makrostrukturen i de finländska texterna är vidare att stadganden som rör överträdelse av bestämmelser i en lag placeras i den näst sista enheten (avdelning eller kapitel) i lagar som innehåller en speciell enhet för detta. Placeringen förekommer i tre lagar: KYRKO (Fs), KYRKO (Fi), BOST (Fs), BOST (Fi) och UTL (Fs), UTL

Lagstiftaren markerar alltså återkommande hyperteman med två medel. Liksom för övriga hyperteman använder han sig av *rubricering*. Speciellt för de återkommande hypertemana är att rubricering kombineras med *positionering* (se Hellspång & Ledin 1997:121). Dessa hyperteman har således sina förutbestämda platser i lagtexten. Exempel erbjuder *Inledande bestämmelser/Inledande föreskrifter/Inledning* i delmaterialet SFS och *Ikraftträdande/Ikraftträdandestadganden/Ikraftträdelse- och övergångsstadganden* i delmaterialet FörfS (samt i SädK).

En närmare granskning av materialet avslöjar en variation inom delmaterialen vad avser förekomsten av återkommande hyperteman. Exempelvis kommer hela 15 av 29 belägg för delmaterialet SFS från KYRKO (Sv), medan det inte finns ett enda belägg i KOMM (Sv). Resultatet bör vara avhängigt kyrkolagens vertikala disposition (se avsnitt 4.3.1 ovan). Den kategori av återkommande hyperteman som är vanligast i SFS är *Inledande bestämmelser, Inledande föreskrifter* och *Inledning* (19 av 29 belägg). Av de 19 beläggen hör 11 hemma i KYRKO (Sv).¹ Bestämmelser om ikraftträdande är ingen del av den egentliga lagtexten i svenska lagar (se avsnitt 4.2.1 ovan). Trots det är *Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser* ett eget hypertema i KONK (Sv) och *Ikraftträdande och övergångsbestämmelser* i BOST (Sv). Skillnaden är som synes enbart ett bindestreck i det första ordet i rubriken som anger hypertemat. Måhända är det "felande bindestrecket" i BOST (Sv) endast ett tryckfel.

Av figur 7 ovan framgår att de vanligaste av de återkommande hypertemana i de finländska lagarna (svenskspråkiga och finskspråkiga) är *Allmänna stadganden* (12 av 14 texter) och *Särskilda stadganden* (11 av

(Fi). Om någon sådan enhet inte finns, har bestämmelser av denna typ ingen fast plats i FörfS och SädK.

¹ Kyrkolagen skiljer också ut sig från de andra texterna i delmaterialet genom att med två undantag beteckna återkommande hyperteman som *föreskrifter*, medan övriga texter har *bestämmelser*. Normalt används alltså *bestämmelser* i delmaterialet SFS. Resultatet för kyrkolagen beror på att i förslaget till ny kyrkolag från 1987 användes *bestämmelser* i de rubriker som anger återkommande hyperteman, men i den definitiva lagtexten byttes *bestämmelser* ut mot *föreskrifter* (Barbro Ehrenberg-Sundin, personlig kommunikation, 1998-04-16). Det är givetvis ingenting unikt för KYRKO (Sv) att språkliga uttryck stryks, läggs till eller förändras under den process som leder fram till den slutliga lagtexten. En redogörelse för hur "Det slutliga urvalet av språkliga uttryck [...] gjordes i Brottsbalken (1962) ges av Benson (1968a:201).

Mönstret med *föreskrifter* och *bestämmelser* i delmaterialet SFS gäller också för rubriker som anger unika hyperteman, t.ex. *Allmänna föreskrifter om förvaltningen av fonder* och *Grundläggande föreskrifter om val av kyrkofullmäktige* (KYRKO (Sv), kap. 41, 37 §; KYRKO (Sv), kap. 13, 1 §). Det finns ett enda belägg utanför KYRKO (Sv) där *föreskrifter* ingår i en rubrik som anger ett hypertema: *Särskilda föreskrifter om sameröstlängden* (SAME (Sv), 4 kap.).

14 texter). De två lagar som saknar *Allmänna stadganden* är korta texter med enbart paragrafindelning, nämligen JÄMST (Fs), JÄMST (Fi) och NÄRI (Fs), NÄRI (Fi). De saknar också *Särskilda stadganden*, vilket även den längre KOMM (Fs), KOMM (Fi) gör. Ikraftträdande-bestämmelser (med något olika formuleringar av rubrikerna i fråga) som hypertema på kapitel- eller avsnittsnivå finns i 8 av de 14 texterna. Också övriga finländska lagar har sådana bestämmelser men på paragrafnivå (jfr avsnitt 4.2.2 ovan). Det kan därmed sägas finnas en mindre variation i de finländska lagarna i förhållande till de svenska lagarna i fråga om förekomsten av kategorin 'återkommande hyperteman'.

Den mer konsekventa användningen av några typer av återkommande hyperteman i FörfS (och SädK) vill jag i första hand förklara med en skillnad i rekommendationer, faktor (B) i förklaringsmodellen. Enligt handledningen *Lainlaatijan opas* har det första kapitlet i finskspråkiga författningar vanligen rubriken *Yleiset säännökset* 'Allmänna stadganden', 'Allmänna bestämmelser', det näst sista *Erinäiset säännökset* 'Särskilda stadganden', 'Särskilda bestämmelser' och det sista *Voimaantulo* 'Ikraftträdande', 'Ikraftträdelse' (se LO 1996:60).¹ Rekommendationerna i *Lainlaatijan opas* måste gälla finskspråkiga och svenskspråkiga författningar. Ingenting motsvarande sägs i svenska anvisningar (jfr t.ex. GrB 1985; 1998).

Lagstiftaren i Finland får således mer explicita anvisningar om rubriker som anger återkommande hyperteman på kapitelnivå än vad kollegan i Sverige får. Detta innebär att rekommendationer, faktor (B), förklarar varför *Allmänna stadganden* och *Särskilda stadganden* är mera frekventa på kapitelnivå i FörfS (och SädK). Möjligen kan genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), sägas ligga bakom faktor (B). Språkstruktur/översättning, faktor (C), spelar i sin tur in för att förklara den språkliga formen hos de rubriker som anger återkommande hyperteman i delmaterialet FörfS gentemot SFS.

Sammantaget bör de iakttagna likheterna och skillnaderna mellan delmaterialen SFS och FörfS (samt SädK) i fråga om hyperteman till stor del kunna förklaras med hjälp av faktor (A), faktor (B) och faktor (C) i förklaringsmodellen. Bristen på tidigare forskning som kan bidra till att pröva betydelsen av genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A), innebär emellertid ett problem. Kirstin M. Fredrickson analyserar visserligen dokument från Svea hovrätt utifrån den analys-

¹ Fram till 1997 motsvaras *säännös* [sg] av *stadgande* men därefter skall *bestämmelse* användas (se SLAF 1998:280).

modell med 'supertema', 'makrotema' och 'mikrotema' som har utvecklats av Britt-Louise Gunnarsson (se Fredrickson 1992:28f., 41–46; 1996:131–150). Eftersom *supertema* och *makrotema* inte är direkt jämförbara med *texttema* och *hypertema*, avstår jag på denna punkt från att jämföra mina resultat med Fredricksons.¹

Däremot är Björn Melanders studie av innehållsmönster i svenska facktexter utifrån samma analysmodell av större intresse. Med hänvisning till van Dijk skiljer Melander mellan rubriker som markerar den semantiska makrostrukturen hos texter och rubriker som markerar den formella superstrukturen hos texter (se Melander 1991:151, 159ff.).² Exempel på den senare typen av rubriker ges från vetenskapliga medicinska artiklar: *Material och metoder*, *Resultat*, *Diskussion* osv. Melander ger i det sammanhanget följande beskrivning av sitt delmaterial:

Inom vetenskapen har de medicinska rubrikerna en speciell karaktär. De är i högre utsträckning av "standardtyp" och indikerar mer olika formella partier av texterna än ger konkret information om det kommande innehållet. (Melandar 1991:163)

Kategorin 'återkommande hyperteman', signalerad med rubriker, i mitt material kan sägas motsvara Melanders kategori 'rubriker som markerar den formella superstrukturen hos texter', medan kategorin 'unika hyperteman', signalerad med rubriker, kan sägas motsvara 'rubriker som markerar den semantiska makrostrukturen hos texter'.³ Följaktligen kan förekomsten av vad jag kallar *unika hyperteman* samt *återkommande hyperteman* anses vara ett drag som förenar författningstexter och vetenskapliga medicinska artiklar. Förekomsten av de två kategorierna i mina delmaterial kan betecknas som en genretypisk egenskap för 'lagtext'.

Både faktor (A), med betoning på en likhet i *tradition*, och rekommendationer, faktor (B), får antas spela in både för förekomsten av

¹ Jfr Fredrickson (1996) om äldre och nyare svenska domstolsdokument. De äldre har standardiserade rubriksystem, medan likformigheten i nyare dokument "very likely [is] the result of a hidden word processor stylesheet" (Fredrickson 1996:138). Fredricksons bedömning bekräftas av senare utgivna anvisningar för domstolsdokument (se *Språk och struktur i domar och beslut* 1999:12f.).

² Jfr även Nordman (1992:217) om rubriker i svenska facktexter som saknar referentiell anknytning till textinnehållet.

³ Pettersson (1988:229ff.) ger exempel på rubriker som markerar de kategorier som jag benämner *återkommande hyperteman* (*Inledande bestämmelser*) samt på dem som jag benämner *unika hyperteman* (*Bolagsstämma*, *Likvidation och upplösning*). Gertrud Pettersson beskriver rubrikerna utifrån ett formellt och ett funktionellt perspektiv, då de är nominalfraser och anger textarten.

hyperteman i de undersökta lagtexterna och utformningen av rubriker som signalerar hyperteman. Likaså bör språkstruktur/översättning, faktor (C) ha betydelse, medan innehåll i enskilda texter, faktor (D), torde spela en roll för variation inom delmaterialen.

Som har framkommit ovan finns det en obetydlig skriftlig dokumentation som ger möjligheter att bedöma den möjliga betydelsen av faktor (B). Undantaget är de tidigare refererade anvisningarna i *Lainlaatijan opas* (1996) om rubricering och positionering av den kategori som jag benämner *återkommande hyperteman*. Förekomsten av ett antal återkommande hyperteman i delmaterialet FörfS (och i delmaterialet Säädk) bör kunna föras tillbaka på de olika rekommendationer som ges i Sverige och Finland, faktor (B). Bakom denna faktor kan en eventuell inverkan av genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), finnas.

Språkstruktur/översättning, faktor (C), bidrar till hur de rubriker i delmaterialet FörfS som markerar återkommande hyperteman utformas. Också i det senare fallet kan faktor (B) med en bakomliggande faktor (A) spela in.

Tydliga exempel på inverkan av faktor (D) för variation inom delmaterialen erbjuder den mycket stora dominansen för unika hyperteman i de undersökta delmaterialen och de relativt sett många återkommande hypertemana i KYRKO (Sv).

4.3.2.3. Makrostrukturen i några par av lagtexter

Jag har ovan redogjort för likheter och olikheter i makrostruktur mellan delmaterialen SFS och FörfS (samt Säädk) som helheter i fråga om textteman och hyperteman. Variationen inom delmaterialen har också illustrerats med exempel ur de svenskspråkiga delmaterialen. I avsnitt 4.3.2.3 gör jag en delstudie av svenska och finländska lagar som behandlar samma ämne och där texttemat således är detsamma. Av praktiska skäl har jag begränsat jämförelsen till ett par av texter för varje tillkomstsituation som kan förekomma för finlandssvenska författningar (se avsnitt 3.2.1.7 ovan). Författningar där svensk lagstiftning är tillkommen före motsvarande finländska representeras av sametingslagarna SAME (Sv) och SAME (Fs).¹ Texter där den finländska är först representeras av skuldsaneringslagarna SKULD (Sv) och

¹ Svårigheterna att bedöma relationen mellan de svenska, norska och finländska sametingslagarna kommenteras i avsnitt 3.2.1.7 ovan.

SKULD (Fs). Lagstiftning som är tillkommen genom nordiskt samarbete representeras av köplagarna KÖP (Sv) och KÖP (Fs).

SAME (Sv) har sexton hyperteman på kapitel- och avsnittsnivå, medan SAME (Fs) innehåller sex hyperteman på kapitelnivå. Tre av hypertemana kan sägas vara desamma, även om de rubriker som anger dem inte är helt identiska (se exempel (2)–(4) nedan). Inga taggar är utsatta i exemplen och hänvisningarna ges i detta avsnitt till kapitel, till kapitel och avsnitt eller till avsnitt. I fråga om avsnitt anges vilka paragrafer som ingår i avsnittet.

- (2) Inledande bestämmelser (SAME (Sv), 1 kap.) – Allmänna stadganden (SAME (Fs), 1 kap.)
- (3) Sametingets uppgifter (SAME (Sv), 2 kap. 1 §) – Sametingets uppgifter (SAME (Fs), 2 kap.)
- (4) Val till Sametinget (SAME (Sv), 3 kap.) – Val till sametinget (SAME (Fs), 4 kap.)

Antalet hyperteman är större i SAME (Sv), vilket främst beror på hur lagstiftarna behandlar hypertemat *val till sametinget*.¹ Det tredje kapitlet i den svenska sametingslagen har åtta hyperteman som är underordnade *val till sametinget*, medan det i den finlandssvenska lagtextens fjärde kapitel inte görs några markeringar av teman ovanför paragrafnivån. En närmare granskning visar att olika hyperteman inom de båda lagarna överensstämmer i högre eller lägre grad. I det första kapitlet *Inledande bestämmelser – Allmänna stadganden* presenterar lagstiftaren syftet med lagarna och definierar vem som räknas som same. I SAME (Fs) preciseras dessutom vem som har det ekonomiska ansvaret för ”de uppgifter som avses i denna lag” (2 §) och vad som avses med begreppet ’samernas hembygdsområde’ (4 §).

Jämfört med sametingslagarna uppvisar de båda lagtexterna SKULD (Sv) och SKULD (Fs) större olikheter mellan sig. Den svenska skuld-saneringslagen innehåller 17 hyperteman på avsnittsnivå, medan den finlandssvenska har 12 på kapitelnivå. Fem hyperteman, eller möjligen sex, kan sägas vara desamma, trots mindre skillnader beträffande hur rubrikerna som anger hyperteman är formulerade (se exempel (5)–(10) nedan).

¹ Här och vid de andra två jämförelserna i avsnitt 4.3.2.3 bidrar också det valda betraktelsesättet på ’hypertema’ till skillnader mellan antalet hyperteman för de aktuella texterna i delmaterialen SFS och FörFS.

- (5) Allmänna bestämmelser (SKULD (Sv), 1–3 §) – Allmänna stadganden (SKULD (Fs), 1 kap.)
- (6) Allmänna villkor för skuldsanering (SKULD (Sv), 4–5 §) – Allmänna stadganden om skuldsanering (SKULD (Fs), 2 kap.)
- (7) Innehållet i en skuldsanering (SKULD (Sv), 7–8 §) – Skuldsaneringens innehåll (SKULD (Fs), 5 kap.)
- (8) Inledande av skuldsanering (SKULD (Sv), 13–14 §) – Inledande av skuldsanering (SKULD (Fs), 3 kap.)
- (9) Övriga bestämmelser (SKULD (Sv), 33–38 §) – Särskilda stadganden (SKULD (Fs), 11 kap.)
- (10) Överlämnande till domstol (SKULD (Sv), 21 §) – Förfarandet vid domstol (SKULD (Fs), 8 kap.)

Liksom beträffande SAME (Sv) och SAME (Fs) är antalet hyperteman större i lagtexten som ingår i delmaterialet SFS än i motsvarande lag i FörfS. Men SKULD (Fs) reglerar områden som SKULD (Sv) inte gör, t.ex. *Särskilda stadganden för gäldenär som idkar näring* och *Reglering av borgensansvar och säkerhetsansvar utan skuldsanering* (SKULD (Fs), 7 kap., 10 kap.). Lagstiftaren i Finland följer de anvisningar som han har att följa och *Ikraftträdelsestadganden* är ett eget hypertema (SKULD (Fs), 12 kap.).

De båda köplagarna KÖP (Sv) och KÖP (Fs) är nästan fullständigt identiska när man ser till antalet paragrafer (82 respektive 83), till vilka hyperteman som signaleras med rubriker och till hur rubrikerna som anger hyperteman är utformade. Den svenska lagen har 72 mellanrubriker till avsnitt i texten, medan den finlandssvenska har totalt 75 kapitel- och mellanrubriker. De tre "överskjutande" hypertemana i den finlandssvenska texten beror på att hypertemat *Överensstämmelse med avtalet m. m.* (17–18 §) i KÖP (Sv) motsvaras av två hyperteman i KÖP (Fs), *Avtalsenlighet* och *Uppgifter om varan*, samt på att *Särskilda stadganden* (17 kap.) och *Ikraftträdande* (83 §) inte markeras som hyperteman i den svenska lagen. Dessa och övriga registrerade skillnader mellan de två lagtexterna visas i figur 8 nedan.

Av figur 8 framgår vidare att lagstiftaren i KÖP (Sv) talar om *påföljder*, medan lagstiftaren i KÖP (Fs) föredrar *rättigheter* för köpare och säljare respektive *rättsligt fel* (22 §, 30 §, 51 §, 7 kap.). Lagstiftaren i Finland väljer *Direkt och indirekt skada framför Allmänt* (67 §). Samtliga påtalade särdrag för KÖP (Fs) är i överensstämmelse med KÖP (Fi). Men skillnaderna ligger just i formuleringar i rubrikerna som anger hyperteman och inte i det innehåll som rubrikerna sammanfattar. För att illustrera detta förhållande väljer jag hypertemana *På-*

följderna – Säljarens rättigheter (51 §) och Allmänt – Direkt och indirekt skada (67 §) i de svenskspråkiga lagarna (se exempel (11)–(14) nedan).

KÖP (Sv)	KÖP (Fs)
Vad risken innebär (12 §)	Risken (12 §)
Överensstämmelse med avtalet m. m. (17–18 §)	Avtalsenlighet (17 §) Uppgifter om varan (18 §)
Påföljderna (22 §)	Köparens rättigheter (22 §)
Påföljderna (30 §)	Köparens rättigheter (30 §)
Påföljder vid rättsligt fel (41 §)	Rättsligt fel (7 kap.)
Påföljderna (51 §)	Säljarens rättigheter (51 §)
Allmänt (67 §)	Direkt och indirekt skada (67 §)
–	Särskilda stadganden (17 kap.)
–	Ikraftträdande (83 §)

FIGUR 8. *Skillnader i hypertexten mellan KÖP (Sv) och KÖP (Fs) som signaleras med kapitel- och mellanrubriker.*

- (11) Betalar köparen inte i rätt tid eller medverkar han inte till köpet enligt 50 § 1 och beror detta inte på säljaren eller något förhållande på dennes sida, får säljaren enligt 52–59 §§ kräva betalning eller annan fullgörelse eller häva köpet samt dessutom kräva skadestånd. Han får även hålla inne varan enligt 10 § och kräva ränta enligt 71 §.
Uppfyller köparen inte sin skyldighet att hämta eller ta emot varan och beror detta inte på säljaren eller något förhållande på dennes sida, gäller 55 §, 57 § andra–fjärde styckena och 58 §. (KÖP (Sv), 51 §)
- (12) Betalar köparen inte i rätt tid eller medverkar han inte till köpet enligt 50 § 1 punkten och beror detta inte på säljaren eller något förhållande på dennes sida, får säljaren enligt stadgandena i detta kapitel kräva betalning eller annan fullgörelse eller häva köpet samt dessutom kräva skadestånd. Han får även hålla inne varan enligt 10 § och kräva ränta enligt 71 §.
Fullgör köparen inte sin skyldighet att hämta eller ta emot varan och beror detta inte på säljaren eller något förhållande på dennes sida, gäller 55 §, 57 § 2 mom. och 58 §. (KÖP (Fs), 51 §)
- (13) Skadestånd på grund av avtalsbrott omfattar ersättning för utgifter, pris-skillnad, utebliven vinst och annan direkt eller indirekt förlust med anledning av avtalsbrottet. Skadestånd enligt denna lag omfattar dock inte ersättning för förlust som köparen tillfogas genom skada på annat än den sålda varan.
Som indirekt förlust anses
1. förlust till följd av minskning eller bortfall av produktion eller omsättning,
 2. annan förlust till följd av att varan inte kan utnyttjas på avsett sätt,
 3. utebliven vinst till följd av att ett avtal med tredje man har fallit bort eller inte har blivit riktigt uppfyllt, och
 4. annan liknande förlust, om den varit svår att förutse.

Som indirekt förlust enligt andra stycket anses dock inte en sådan förlust som den skadelidande har haft för att begränsa en förlust av annat slag än som anges i andra stycket. (KÖP (Sv), 67 §)

- (14) Skadestånd på grund av avtalsbrott omfattar ersättning för utgifter, pris-skillnad, utebliven vinst och annan direkt eller indirekt förlust med anledning av avtalsbrottet.

Som indirekt förlust anses

- 1) förlust till följd av minskning eller bortfall av produktion eller omsättning,
- 2) annan förlust till följd av att varan inte kan utnyttjas på det sätt som avses,
- 3) utebliven vinst till följd av att ett avtal med tredje man har fallit bort eller inte har blivit riktigt uppfyllt,
- 4) förlust till följd av skada på annan egendom än den sålda varan, eller
- 5) annan liknande svårförutsebar förlust.

Som indirekt förlust enligt 2 mom. anses dock inte en sådan förlust som den skadelidande har haft för att begränsa en förlust av annat slag än som anges i 2 mom. (KÖP (Fs), 67 §)

Hänvisningar till lagrum skiljer sig åt i exempel (11) och (12) respektive (13) och (14). Enstaka bestämmelser, främst begränsningen av rätten till skadestånd enligt köplagstiftningen, har något olika placering i (13) och (14). Innehållet i exemplen är i övrigt detsamma, även om enstaka formuleringar inte är identiska, t.ex. det inledande verbet i den andra frågeformade villkorssatsen i exempel (11) och (12).

Utifrån de tre undersökta paren med lagtexter är överensstämmelserna i fråga om makrostruktur störst för lagar som har kommit till genom nordiskt samarbete. Vidare är likheterna mellan texter där den svenska lagstiftningen är utfärdad före den finländska större än när situationen är den omvända. Jurister har ofta påpekat att svensk lagstiftning fungerar som förebild för finländsk beträffande innehållet (se t.ex. Modeen 1989). I handboken *Svenskt lagspråk i Finland* sägs det vara viktigt

att vi i Finland studerar lagtexter från Sverige och använder dem som förebild särskilt i de fall då de genomgått grundlig språkgranskning [...]. (SLAF 1998:37)

Svenska lagtexter kan alltså vara förebilder också för den språkliga formen hos finlandssvenska författningar. Däremot har jag inte funnit några uppgifter i den konsulterade juridiska litteraturen om att finländsk lagstiftning fungerar som förebild för svensk, vare sig i fråga om innehåll eller språkdräkt, även om det i denna finns påpekanden att juridisk litteratur från de övriga nordiska länderna kan vara till nytta för svenska jurister (se Bernitz et al. 1991:181). Delstudien av SAME,

SKULD och KÖP får sägas återspegla tidigare bedömningar av förhållandet mellan svensk och finländsk lagstiftning.

I de resonemang i juridisk och språkvetenskaplig litteratur som har återgivits strax ovan motsvaras de givna förklaringarna av faktor (A) och faktor (B) i förklaringsmodellen, dvs. genre/tradition med tyngdpunkt på *tradition* respektive rekommendationer. Genre/tradition med betoning på en likhet i *tradition*, faktor (A), och en likhet i rekommendationer, faktor (B) bör vara orsak till flertalet iakttagna överensstämmelser mellan de tre paren av lagtexter, även om förhållandet mellan lagstiftningen om sameting och skuldsanering i olika nordiska länder inte är helt klarlagt (jfr avsnitt 3.2.1.7 ovan). Likheter mellan textparen är också avhängiga det grundläggande faktum att de behandlar samma ämnen (jfr avsnitt 3.2.1.6 ovan).

Faktor (A) och faktor (B) bör vara anledning till vissa av de noterade olikheterna. Det större antalet hyperteman i SKULD (Fs) torde bero på faktor (A). Denna har betydelse för vilken information till medborgarna som lagstiftaren placerar i lagtext, förordningar, förarbeten till lagar osv. Den har också betydelse för vilka områden som lagstiftaren söker reglera. Det kan sägas finnas en skillnad i *tradition* (se Landqvist 1996:30, 39, 119f.). Faktor (B) i form av en skillnad i *rekommendationer* är orsak till att *Ikraftträdelsestadganden* är ett hypertema i SKULD (Fs) men inte i SKULD (Sv). Detsamma gäller förekomsten av hypertemat *Ikraftträdande* i KÖP (Fs). En skillnad i rekommendationer är anledningen till att en rubrik som anger ett hypertema i KÖP (Sv), och i vilken förkortningen *m. m.* ingår, inte motsvaras av en identisk rubrik i KÖP (Fs) (se vidare avsnitt 6.5 nedan).

Språkstruktur/översättning, faktor (C), är aktuell för att förklara skillnader mellan lagtexterna inom SFS och de inom FörfS (och Säädk). Faktor (C) inverkar antagligen vid formuleringen av rubriker som anger hyperteman, t.ex. *Inledande bestämmelser* (SAME (Sv), 1 kap.) – *Allmänna stadganden* (SAME (Fs), 1 kap.) – *Yleiset säännökset* (SAME (Fi), 1 kap.). Formuleringar av rubriker som anger hyperteman, och där den finlandssvenska köplagen skiljer sig från den sverigesvenska, går i samtliga fall tillbaka på formuleringar i den finskspråkiga texten. Jämfört med de andra två paren av lagar spelar faktor (C) antagligen en mera blygsam roll för köplagstiftningen, då den finländska lagstiftningen uttryckligen är formulerad på svenska och översatt till finska (se avsnitt 3.2.1.7 ovan).

Det är svårt att avgöra om innehåll i enskilda texter, faktor (D), har någon betydelse för skillnader inom de mindre delmaterial som är föremål för delstudien av makrostruktur i de tre paren av lagtexter.

Med tanke på det ytterst begränsade materialet är det knappast heller meningsfullt att försöka göra en sådan bedömning.

4.4. Sammanfattning

I kapitel 4 analyseras och beskrivs den yttre formen hos lagtexterna i delmaterialen SFS och FörfS (samt härigenom även Säädk) utifrån begreppen 'genreschema' och 'deltext'. Olika dispositionsprinciper för texterna undersöks. Lagarnas innehåll analyseras och beskrivs utifrån begreppet 'tema', främst 'texttema' och 'hypertema'.

Jag urskiljer en grundform av *genreschema* för genren 'lagtext'. Lagtexterna i delmaterialet SFS är uppbyggda i enlighet med en variantform av genreschemat och texterna i delmaterialet FörfS (samt de i Säädk) är uppbyggda i enlighet med en annan variantform. De två variantformerna uppvisar stora likheter. Men det finns skillnader beträffande utformningen av några deltexter i schemat och placeringen av dessa.

Flertalet likheter mellan variantformerna av schemat kan förklaras utifrån genre/tradition, faktor (A) i förklaringsmodellen, och med hjälp av rekommendationer, faktor (B). Också flertalet skillnader mellan dem kan förklaras utifrån faktor (A) och faktor (B). Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan förklara smärre olikheter mellan variantformerna för SFS och den för FörfS (samt Säädk). Innehåll, faktor (D), kan vara relevant för att förklara den mindre variation som kan iaktas inom delmaterialen beträffande utformningen av variantformerna.

Genom förekomsten av genreschemat och genom att detta noga iaktas skiljer sig de svenska (SFS) och finländska (FörfS och Säädk) lagtexterna i det totala materialet från andra typer av juridiska facktexter som läroböcker, handböcker och vetenskapliga artiklar samt från många texter som representerar andra fackområden än juridikens. Förekomsten av ett genreschema och iakttagandet av detta förenar delmaterialens lagtexter med engelskspråkiga och tyskspråkiga författningstexter. Lagtexter och andra författningstexter är dock inte de enda juridiska facktexter som har och följer ett genreschema eller varianter av ett sådant. Också bland annat domstolsutslag och avtals- texter har och följer sina respektive scheman. Förekomsten av genreschemat är ett genretypiskt drag för 'lagtext', medan utformningen av det är ett genrespecifikt drag.

Den grundläggande dispositionsprincipen för lagarna i det samlade materialet är en *specificerande tematisk disposition*. Förutom denna

förekommer *rak kronologisk disposition* i texter. Den senare principen används för avsnitt av lagtexter, inte genomgående i några av dem. I vissa lagar finns dessutom *den horisontella dispositionsprincipen* respektive *den vertikala dispositionsprincipen* representerad. Några större olikheter mellan de svenska (SFS) och finländska (FörfS och Säädk) delmaterialen kan inte beläggas.

De stora överensstämmelserna mellan delmaterialen som helheter vill jag förklara med hjälp av genre/tradition, faktor (A). Den eventuella betydelsen av rekommendationer, faktor (B), för resultatet har inte blivit klarlagd. Inte heller har det blivit fullständigt utrett vilken eventuell inverkan som innehåll, faktor (D), har för den variation som kan iaktas inom delmaterialen beträffande förekomsten av olika dispositionsprinciper. Däremot är det klart att språkstruktur/översättning, faktor (C), inte spelar någon roll för FörfS i förhållande till SFS.

Trots en brist på jämförelsematerial bör såväl den raka kronologiska som den specificerande tematiska dispositionsprincipen förekomma också i andra juridiska facktexter än författningar. De bör även uppträda i facktexter som representerar andra fackområden än juridikens. Förekomsten av dem i det samlade materialet är således ett genretypiskt drag. Också principerna om horisontell och vertikal disposition bör förekomma utanför författningstexter. Följaktligen är de dispositionsprinciper som uppträder i materialet för undersökningen genretypiska, medan olika kombinationer av olika principer möjligen kan vara genrespecifika för 'lagtext'.

Varje lagtext i det totala materialet har ett *texttema* och ett antal *hyperteman*. De svenska (SFS) och finländska delmaterialen (FörfS och Säädk) kan möjligen sägas ha var sitt *genretema*. Antalet hyperteman är större i SFS än i FörfS (samt i Säädk). Textteman är unika, medan hyperteman kan vara unika eller återkommande. Återkommande hyperteman som *Allmänna stadganden – Yleiset säännökset* förekommer mera i de finländska texterna. En delstudie av tre par med lagtexter, som behandlar samma ämnen, visar att likheterna är störst mellan makrostrukturen hos samnordiskt tillkomna lagar, i det här fallet köplagstiftningen. Lagstiftning där svensk lagstiftning existerar före finländsk (sametingslagstiftningen) uppvisar i sin tur större likheter än sådan där den finländska lagstiftningen föregår motsvarande svenska (skuldsaneringslagstiftningen).

De likheter som finns mellan delmaterialen i fråga om texttema och hypertema (samt den möjliga nivån 'genretema') vill jag främst förklara med genre/tradition, faktor (A). Explicita rekommendationer om hur lagstiftaren bör organisera innehållet i sin text är sällsynta. Den

möjliga betydelsen av rekommendationer, faktor (B), är därför svår att bedöma. På några punkter där delmaterialen SFS och FörfS (samt Säädk) skiljer sig åt, torde dock skillnaderna kunna förklaras utifrån faktor (B). Språkstruktur/översättning, faktor (C), spelar in för utformningen av rubriker som anger textteman och hyperteman i delmaterialet FörfS i förhållande till SFS. Innehåll, faktor (D), kan ha betydelse för förekomsten av hyperteman i lagtexter inom delmaterialen. Samma faktor har självfallet avgörande betydelse för de textteman som föreligger inom delmaterialen.

Förekomsten av unika textteman och hyperteman är inte någonting utmärkande för genren 'lagtext' i förhållande till andra typer av juridiska facktexter eller i förhållande till texter som representerar andra fackområden än juridikens. Däremot kan de återkommande hypertemana, som ofta signaleras med både rubricering och positionering i texterna, sägas vara utmärkande för genren särskilt genom utformningen av de rubriker som anger sådana hyperteman. Likaså kan den möjliga tematiska nivån 'genretema' sägas vara genrespecifik.

5. Texter, textelement och paragrafer

5.1. Inledning

Liksom i det närmast föregående kapitlet arbetar jag i kapitel 5 med A-materialet, dvs. det samlade materialet med lagtexterna i sin helhet. De tre delmaterialens och de enskilda författningstexternas omfattning mäts i antal löpord och antal tecken. Vidare undersöks olika textelements relativa andel av lagarnas och delmaterialens totala omfattning, mätt i antal löpord. En delundersökning ägnas paragrafers längd i materialet. Delmaterialen SFS, FörFS och SädK behandlas till stor del som helheter, men enskilda författningar får en del uppmärksamhet. Syftet med de delstudier som redovisas är att bidra till att precisera genrekonstituerande drag för 'lagtext'. Vidare skall likheter och eventuella skillnader mellan delmaterialen från Sverige och Finland kartläggas samt förhoppningsvis också förklaras (se avsnitt 1.2.2 ovan). I detta kapitel ligger fokus till allra största delen på mitt material och få jämförelser görs med annan forskning, då relevant jämförelsematerial till allra största delen saknas.

5.2. Texter

Antalet löpord ger ett mått på ett materials storlek, såväl för enskilda texter som för materialet såsom en helhet (se Loman & Jörgensen 1971:14). Antal *löpord* och antal *tecken* i varje lagtext i det totala materialet har räknats.¹ Som har angivits i avsnitt 3.2.2, s. 68 not 2, använder jag termen *löpord* för att ange omfattning hos olika enheter, medan *ord* används i andra sammanhang. Liksom Danielson (1975:22)

¹ Pettersson (1992:148 not 2) gör sina beräkningar på "All text i de kapitel [av strafflagarna och giftermålslagarna] som anges i inledningen s. 17, inklusive rubriker". Nordman (1992:16) räknar däremot inte med rubriker, längre citat, fotnoter, figurer och bildtexter i sitt material av svenska facktexter. Också rubriker på olika nivåer och noter får sägas ingå i de enheter av olika längd som bygger upp lagtexterna, och därför räknar jag med dem. Se även Westman (1974:22–25) om "vanlig löpande text" och "olika sorters extratext".

anser jag det inte nödvändigt att använda *graford* i stället för *ord* (jfr Allén 1970:XX). Vid räkningen av löpord och ord följer jag de principer som används i *Nusvensk frekvensordbok*.¹ Ett *ord* definieras som den enhet i texten som omges av spatier (mellanrum) (se Allén 1970:XX). Definitionen kan sägas vara traditionell. Den kan också betecknas som formell och gör inte anspråk på att fånga vad ett ord är ur ett språkpsykologiskt perspektiv. Ett uttryck som *överhuvudtaget* räknas som ett, två eller tre ord beroende på hur det skrivs. Uttrycket är rimligtvis en och endast en språklig enhet oavsett hur det skrivs (jfr Linell 1984:156ff.). Jag bortser alltså från alla sådana aspekter här. Ord och *tecken* kan sammanfalla, t.ex. prepositionen *i*, men vanligen innehåller ett ord flera tecken.

Jag har valt följande speciella lösningar för att beräkna antalet löpord i materialet. Tal som 4000 och 4000–8000 räknas som ett ord vardera, då de skrivs utan spatier. Numreringen av vissa enheter i lagtexterna (avdelningar, kapitel, paragrafer och fotnoter) ingår i räkningen.² I punktuppställningar som *1. han är på obestånd* och *1) han är på obestånd* räknas numreringen som ett ord.³ Hänvisningar som *27 § tredje stycket* innehåller fyra ord, medan *lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden (154/50)* innehåller sex ord och *SFS 1994:123* två. Förkortningarna *m. m.* och *m. fl.* räknas som två ord vardera.⁴ Sid-

¹ Till skillnad från Pettersson (1992:44 not 1), som delvis uppskattar det genomsnittliga antalet ord per sida, har jag tagit fram exakta värden för samtliga undersökta lagtexter.

² I min undersökning av skuldsaneringslagstiftningen valde jag att inte låta numreringen ingå. Av denna anledning är de värden som där redovisas för SKULD (Sv) och SKULD (Fs) inte desamma som i den här undersökningen (se Landqvist 1996:29). I delundersökningen av rubriker i kapitel 6 nedan är numreringen av rubrikerna manuellt avlägsnad.

³ Detta är ett avsteg från de principer för löpordsräkning som redovisas i Nordman (1992:17). Eftersom det använda programmet inte skiljer ut numring av olika enheter från andra siffror, låter jag numreringen ingå i löpordsräkningen. I de få punktuppställningar där bindestreck, -, eller bokstäver (*a*, *b*, *c*) förekommer, ingår också dessa i löpordsräkningen. Numreringen av punktuppställningar svarar för ett obetydligt antal av det totala antalet löpord i respektive delmaterial: 731 i SFS och 667 i FörfS respektive Säädk. Däremot har jag efter en manuell genomgång räknat bort numreringen av grafiska meningar med punktuppställningar (P-meningar) i den delundersökning av meningslängd som redovisas i avsnitt 9.3 nedan.

⁴ Förkortningarna *m. m.* och *m. fl.* förekommer främst i delmaterialet SFS, företrädesvis i dess rubriker, och de skrivs vanligen med mellanrum (se vidare avsnitt 6.5 nedan). I sin lexikaliska analys av det där aktuella materialet räknar Teleman (1974:212) med kategorin 'idiom', vilken definieras som "en flerordsgrupp som i väsentliga hänseenden liknar lexikonord". Som idiom räknas bland annat adverbiala idiom där vissa av dem kan förkortas, t.ex. *med flera* och *med mera* (se Teleman 1974:213f.). I anslutning till Teleman räknar Jörgensen (1976:39) varje idiomatisk förbindelse som ett ord. Jag betraktar däremot förkortningarna *m. m.* och *m. fl.* som två ord vardera,

numreringen inom de aktuella häftena av författningssamlingarna ingår inte i löpordsräkningen. Det gör inte heller den numrering av texten inom häftena som återkommer på varje sida av respektive lagtext, t.ex. *SFS 1994:334*. Undantag är numreringen som återfinns i inledningen av en lagtext, t.ex. *SFS 1994:334 Utkom från trycket den 31 juni 1994* respektive *Nr 57, N:o 57* (jfr avsnitt 4.2.1 ovan).

Av exemplen framgår dessutom att samtliga fyra ordtyper som *Nusvensk frekvensordbok* skiljer mellan finns företrädda i mitt material (se Allén 1970:XX). De *alfabetiska orden* utgör den största gruppen. Mindre vanliga är de *hybrida orden*, där minst två av de tre grafemtyperna alfabetiska, numeriska (siffror) och junkturella (skiljetecken etc.) grafem är representerade. Också de *numeriska orden* svarar för ett mindre antal av det totala antalet löpord i det samlade materialet. Bland gruppen *logogram* är paragraftecknet, §, sannolikt det vanligaste (jfr Allén 1970:1033).

Uppgifter om antal löpord och antal tecken i de tre delmaterialen och i det totala materialet sammanfattas i tabell 2 nedan, medan värden för de enskilda texterna i respektive delmaterial ges i bilaga 3.¹

TABELL 2. *Löpord och tecken i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk samt i det totala materialet. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Löpord	Tecken
SFS	97 403	534 946
FörfS	83 547	480 905
Säädk	63 245	499 181
Totalt	244 195	1 515 032

Som framgår av tabell 2 ovan består det totala materialet för undersökningen av 244 195 löpord och 1 515 032 tecken. Beträffande antalet löpord placerar sig delmaterialen i ordningen Säädk – FörfS – SFS, från det lägsta värdet till det högsta, medan FörfS och Säädk byter plats angående antalet tecken. Av tabell 2 framgår också att differensen mellan svenskspråkiga delmaterialen är runt 14 000 löpord och den mellan de två finländska är nästan 20 000 löpord. Motsvarande värden för antal tecken är cirka 54 000 (SFS – FörfS) och 18 000 (FörfS – Säädk). Dessa resultat diskuteras nedan i detta avsnitt.

Som har framkommit redan i avsnitt 3.2.2 ovan är de undersökta texterna av mycket olika omfång. Värdena för lägsta och högsta antal

vilket är i enlighet med principerna i Petterssons undersökning av reklamspråk och Nordmans studie av svenskt fackspråk (se Pettersson 1974:22; Nordman 1992:17).

¹ Värdena för "antal tecken" är inklusive inledande "{|'- och avslutande '})}'- samt ...; som avslutning.

löpord per text inom varje delmaterial framgår av tabell 3 nedan, där också medelvärden för respektive delmaterial ges.

TABELL 3. *Textomfång i delmaterialen SFS, FörfS och SäädK: lägsta antal löpord, högsta antal löpord och medelvärde för antalet löpord. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Löpord: lägsta värde	Löpord: högsta värde	Löpord: medelvärde
SFS	2 147	35 405	7 493
FörfS	1 503	16 494	5 968
SäädK	1 152	12 115	4 518

Av tabell 3 ovan kan utläsas att variationen är stor inom samtliga delmaterial. Differensen mellan lägsta och högsta värde är över 33 000 löpord (SFS), strax under 15 000 (FörfS) och nästan 11 000 löpord (SäädK). De högsta värdena noteras för kyrkolagarna, KYRKO, medan de lägsta återfinns i lagarna om näringsförbud, NÄRI. I fråga om medelvärdet placerar sig delmaterialen i ordningen SFS – FörfS – SäädK, vilket är förväntat med tanke på det totala antalet löpord i dem. Differensen mellan delmaterialens medelvärden är cirka 1 500 löpord (SFS – FörfS), runt 1 400 (FörfS – SäädK) och strax under 3 000 (SFS – SäädK). Värdena i tabell 2 och tabell 3 ovan samt i bilaga 3 nedan skall nu diskuteras mera i detalj och relateras till de olika faktorerna i förklaringsmodellen. Först behandlas variationen inom delmaterialen allmänt, därefter förhållandet mellan de finländska delmaterialen FörfS och SäädK och slutligen relationen mellan paren av lagtexter i de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS.

En variation mellan författningstexters omfång kan sägas vara beroende av genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A). Liksom andra juridiska texter och texter inom andra fackområden har författningar knappast ett visst, begränsat, omfång, vilket t.ex. väderleksrapporter, matrecept och andra s.k. *minilekter* har.¹ Variationen för de undersökta lagtexterna är genretypisk och inte genrespecifik. Också faktor (A) med tyngdpunkt på *tradition* kan inverka. Lagstiftare har olika ambitioner, behov och möjligheter att försöka reglera olika områden av samhällslivet.² Faktor (A) med betoning på *tradition* kan

¹ Se Nordman (1994a) angående minilekter generellt och specialstudier av bland annat väderleksrapporter och matrecept.

² Det lägsta värdet bland de svenska 1900-talslagar som ingår i Gertrud Petterssons undersökning är Äktenskapsbalken från 1987 med 5 230 löpord, medan Aktiebolagslagen från 1944 har det högsta med uppskattningsvis 44 000 löpord (se Pettersson 1992:44, 175).

tänkas inverka på två sätt. Här diskuterar jag dels författningstexter som ersätter tidigare lagstiftning, dels texter som söker reglera situationer för vilka lagstiftning tidigare har saknats (jfr avsnitt 3.2.1.3 ovan).

Lagar och andra författningar som ersätter tidigare lagstiftning kan antas bli omfångsrika genom att lagstiftaren strävar efter att "inkorporera" tidigare lagstiftning. De kan även antas få ett begränsat omfång genom att han strävar efter att "komprimera" tidigare utfärdad lagstiftning. I det totala materialet är KYRKO (Sv) ett tydligt exempel på den första möjligheten, medan KOMM (Fs) och KOMM (Fi) är ett möjligt exempel på den andra. Ett antal författningar som rör Svenska kyrkan ersattes med den kyrkolag, KYRKO (Sv), som utfärdades 1992 (se Ekström & Edqvist 1996:15). Den finländska kommunallagen från 1995, KOMM (Fs), KOMM (Fi), uppges vara mer kortfattad än den tidigare gällande kommunallagen från 1976 (se Harjula & Prättälä 1996:59).

Lagar och andra författningar som reglerar områden vilka inte tidigare har omfattats av lagstiftning kan antas bli kortfattade och närmast ge ramar för kommande rättspraxis. De kan även antas bli mer detaljerade och närmast försöka styra kommande rättspraxis. I juridisk litteratur uppges att lagstiftningen i Sverige är mera inriktad på att ange ramar för rättstillämpningen, medan den i Finland i högre grad syftar till att styra kommande rättspraxis (se avsnitt 1.3 ovan). Skuldsaneringslagstiftningen ger en möjlig illustration av detta förhållande. Medan SKULD (Sv) har ett relativt litet omfång och knappast detaljreglerar det aktuella området, är SKULD (Fs) respektive SKULD (Fi) omfångsrika lagtexter med många och detaljerade bestämmelser. Antalet löpord är 2 882 i SKULD (Sv) respektive 10 309 i SKULD (Fs) och 7 497 i SKULD (Fi). Faktor (A) med tyngdpunkt på *tradition* kan således antas bidra såväl till att lagar och andra författningstexter blir omfångsrika som till att de får ett mera blygsamt omfång.

Också innehåll i enskilda texter, faktor (D), kan ha betydelse för variationen inom delmaterialen. Som stöd för faktor (D) kan nämnas den till omfånget blygsamma lagstiftningen om näringsförbud och den om vård av missbrukare, NÄRI och MISS. Båda behandlar avgränsade och begränsade ämnen, dvs. *textteman* (jfr avsnitt 4.3.2.1 ovan). Vidare kan nämnas den mera omfångsrika lagstiftningen om kommuner och den om kyrkliga förhållanden, KOMM och KYRKO, som meddelar bestämmelser för många olika aspekter på de två texttemana. Med detta går jag över till att diskutera förhållandet mellan svenskspråkiga texter i delmaterialet FörfS och finskspråkiga i Säädk.

Skillnaden mellan antalet löpord i de finländska delmaterialen får sägas vara stor, vilket tabell 2 ovan visar. Grovt räknat innehåller det svenskspråkiga delmaterialet cirka 25 procentenheter fler löpord än det finskspråkiga, och i absoluta tal innehåller det förra nästan 84 000 löpord och det senare något över 63 000. Resultatet är inte oväntat, eftersom översättningar vanligen blir längre än originaltexter.¹ För översättningar av sakprosatexter från finska till svenska påpekar Tuuli Forsgren (1986:24) att översättningarna "tycks bli avsevärt mycket längre än sina original".² Volymökningen mätt i antal löpord analyseras inte i denna avhandling, eftersom processen säkerligen är komplex och kräver en egen undersökning (jfr Wollin 1983:35). Skillnaden mellan de finländska delmaterialen beträffande det totala antalet tecken är mera obetydlig. Säädk innehåller cirka 499 000 tecken och FörfS ungefär 481 000. Inte heller denna volymskillnad mellan de finländska delmaterialen behandlas i avhandlingen.

Den större skillnaden för antalet löpord, där FörfS noteras för det högre värdet, och den mindre i fråga om antalet tecken, där Säädk noteras för det högre värdet, är ett förväntat resultat, då finska är ett mera syntetiskt språk än svenska (se t.ex. Ingo 1991:187; Huhtala 1995:59). Resultatet avspeglar att svenskan i högre grad än finskan uttrycker semantiska och grammatiska relationer med fria morfem (se Sundman 1993:169).³

En kontroll av de enskilda texterna i FörfS och Säädk visar att i samtliga 14 fall är den svenskspråkiga texten längre, mätt i antal löpord. Var och en av de finlandssvenska lagarna innehåller cirka 25 procentenheter fler löpord än sin finskspråkiga motsvarighet. Däremot är antalet tecken per lagtext vanligen större i de finskspråkiga versioner-

¹ Se t.ex. Wollin (1983:10) samt Forsgren (1986:24 med litteraturhänvisningar).

² Stödet för Forsgrens bedömning av originaltexter och översättningar är inte utan reservationer. Alla lagtexter i FörfS är inte översättningar från finska. Trots det innehåller samtliga författningar i delmaterialet ett större antal löpord än sina finskspråkiga motsvarigheter i Säädk, dvs. också de texter som säkerligen eller sannolikt är svenska originaltexter (jfr avsnitt 3.2.1.7 ovan). Däremot redovisar Irma Sorvali resultat som delvis strider mot dem som Forsgren (1986) lägger fram och mot dem som jag redovisar.

De delmaterial i Sorvalis studie som är översättningar innehåller visserligen fler löpord än de delmaterial som består av originaltexter. Men såväl översättningarna till svenska som de till finska innehåller fler löpord än originaltexterna. Skillnaden är dock större när översättningen är till svenska. Värdet av hennes resultat minskar emellertid i det här sammanhanget genom att Sorvali inte preciserar vad för slags material som hon analyserar med tanke på genre eller texttyp. Den information som ges är endast att originaltexterna är skrivna av personer som har respektive språk som sitt modersmål (se Sorvali 1987:358f.).

³ Se t.ex. Forsgren (1986:24f. med referenser) om finska konstruktioner som ger exempel på dessa tendenser.

na. Kyrkolagarna och skuldsaneringslagarna avviker från mönstret. KYRKO (Fs) och SKULD (Fs) innehåller lite över 1 000 tecken mer än KYRKO (Fi) och SKULD (Fi), medan antalet löpord som väntat är klart högre i de svenskspråkiga versionerna. Också KOMM (Fs) och KOMM (Fi) skiljer sig från flertalet av de finländska lagtexterna. Den svenskspråkiga lagen innehåller något över 50 000 tecken och den finskspråkiga lite mer än 51 000. Mätt i antal löpord är skillnaden som förväntat stor mellan språkversionerna, då KOMM (Fs) innehåller 8 662 och KOMM (Fi) endast 6 401 löpord.

Differensen mellan delmaterialen FörfS och Säädk som helheter i fråga om det totala antalet löpord och tecken anser jag i första hand kan knytas till språkstruktur/översättning, faktor (C), även om alla lagar i FörfS inte är översättningar. Resultaten för antalet tecken beror främst på *språkstruktur*, medan både *språkstruktur* och *översättning* inverkar på antalet löpord. Övriga faktorer i förklaringsmodellen är knappast aktuella. Möjligen kan rekommendationer, faktor (B), inverka genom anvisningar för hur särskilda finska konstruktioner skall eller bör översättas (jfr avsnitt 1.3 ovan). Med detta går jag över till att studera de olika paren av lagtexter (alkohollagar, bostadsrättslagar osv.) i de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS.¹ Med hänsyn till textomfång, mätt i antal löpord, utkristalliserar sig tre olika grupper med par av texter.

I den första och näst största gruppen med ALKO (Sv) och ALKO (Fs), KOMM (Sv) och KOMM (Fs), KÖP (Sv) och KÖP (Fs) samt SAME (Sv) och SAME (Fs) är antalet löpord i de aktuella paren ungefärligen detsamma. Enligt uppgifter i förarbeten och lagkommentarer har alkohollagarna, kommunallagarna, köplagarna och sametingslagarna kommit till genom nordiskt samarbete. Alternativt har kontakter tagits mellan lagstiftare i de nordiska länderna under arbetet, eller den finländske lagstiftaren har troligen beaktat tidigare nordisk lagstiftning i sitt arbete, vilken kan vara svensk eller hemmahörande i något annat nordiskt land. Som har sagts i avsnitt 3.2.1.7 ovan är dock tillkomstsituationen för alkohollagstiftningen och sametingslagarna inte helt entydigt beskriven i den litteratur som jag har anlitat.²

I den andra och minsta gruppen är författningarna i delmaterialet FörfS betydligt längre än sina motsvarigheter i SFS. Så är fallet med

¹ Självstyrelselag för Åland, SJÄLV (Fs), ingår inte i jämförelsen.

² Den svenska kommunallagen sägs vara relativt detaljerad jämfört med den finländska (se Harjula & Prättälä 1996:59). Jag har inte gjort någon fullständig genomgång av innehållet i lagtexterna och kan inte bedöma detta. Däremot får differensen beträffande antalet löpord i de två svenskspråkiga lagarna sägas vara obetydlig, då KOMM (Sv) innehåller 8 922 löpord och KOMM (Fs) 8 622.

SKULD (Sv) och SKULD (Fs) samt JAKT (Sv) och JAKT (Fs). Jag har inte funnit några uppgifter i förarbeten till lagarna eller i konsulterad juridisk litteratur om något direkt samband mellan de finländska lagarna och annan nordisk lagstiftning (jfr avsnitt 3.2.1.7 ovan).

I den tredje och största gruppen är texterna i delmaterialet SFS mera omfattande. Den allra största skillnaden noteras för de längsta lagarna i respektive delmaterial. KYRKO (Sv) innehåller 35 405 löpord och KYRKO (Fs) 16 494, dvs. nästan 19 000 löpord färre än den svenska motsvarigheten.¹ Övriga par av författningar där det finns en större skillnad är BOST (Sv) och BOST (Fs), JÄMST (Sv) och JÄMST (Fs), KONK (Sv) och KONK (Fs), MISS (Sv) och MISS (Fs), NÄRI (Sv) och NÄRI (Fs) samt UTL (Sv) och UTL (Fs). Som en större skillnad räknar jag de fall där lagtexten i SFS innehåller minst 25 procentenheter fler löpord än motsvarande text i delmaterialet FörfS. Bland de här författningarna finns både texter där den finländske lagstiftaren inte har haft möjlighet att använda sig av tidigare nordisk lagstiftning och texter där han har kunnat göra det (jfr avsnitt 3.2.1.7 ovan).

Det går knappast att etablera några entydiga samband mellan de undersökta lagtexternas omfattning och tillkomstsituationen för lagstiftningen. Möjligen finns det en tendens till att lagarna i SFS och de i FörfS har ungefär samma omfattning när lagstiftningen har kommit till efter samarbete eller kontakter mellan lagstiftarna, dvs. lagtexterna i den första gruppen ovan.

Frågan är vilken betydelse olika faktorer i förklaringsmodellen kan tänkas ha för de tre grupperna av svenskspråkiga lagtexter. Genre/tradition med betoning på en gemensam *tradition*, faktor (A), är troligen en viktig orsak till den obetydliga skillnaden i omfattning mellan paren av lagar i den första gruppen ovan. Faktor (A), med betoning på en skillnad i *tradition*, och språkstruktur/översättning, faktor (C), kan vara aktuella för att försöka förklara varför SKULD (Fs) och JAKT (Fs) är betydligt längre än SKULD (Sv) och JAKT (Sv). Också för den tredje gruppen kan faktor (A), med en skillnad i *tradition*, vara en möjlig förklaring. En eventuell inverkan av faktor (C) är svår att bedöma. Med undantag för NÄRI (Fs) är de finlandssvenska texterna i den tredje gruppen översättningar från finska till svenska. Detta förhållande "borde" innebära att de är längre än motsvarande texter som

¹ I en kommentar till den svenska kyrkolagen sägs att många lagar som redan var gällande för området har förts samman till en. Därför är KYRKO (Sv) den mest omfattande svenska lagen av alla som gällde vid den aktuella tidpunkten, dvs. 1996 (se Ekström & Edqvist 1996:15). Andra svenska 1900-talslagar innehåller ett ännu större antal löpord. Ett exempel är Aktiebolagslagen med uppskattningsvis 44 000 löpord (se Pettersson 1992:44, 175).

är svenska originaltexter (se ovan detta avsnitt). Men det är de alltså inte. Situationen är inte mindre oklar beträffande den eventuella betydelsen av rekommendationer, faktor (B), för den tredje gruppen av texter liksom för de andra två grupperna. Oklarheten angående denna faktors möjliga inverkan på resultaten kräver en särskild diskussion.

I Sverige finns det en uttalad strävan efter s.k. *regelreforming*. Denna innebär bland annat att antalet regler som utfärdas av olika myndigheter inte skall vara alltför stort och att reglerna, både språkligt och innehållsligt, skall vara så enkla som möjligt.¹ Ambitionerna uttrycks explicit i handböcker för författningsskrivning, främst *Myndigheternas föreskrifter* (1992; 1998). Några motsvarande rekommendationer ges inte i finländska handledningar, även om den sortens strävanden för den skull inte är okända i Finland (jfr Harjula & Prättälä 1996:V).² Det tycks finnas en skillnad mellan svenska och finländska rekommendationer. Men rekommendationerna kan vara desamma, trots att de finländska är mindre tydligt uttryckta. Svårigheterna med att bedöma en eventuell inverkan av rekommendationer, faktor (B), är beroende av ytterligare två omständigheter.

De rekommendationer som trots allt ges är mestadels allmänt formulerade, vilket i och för sig inte är någon överraskning. Med avsnittsrubriker meddelar *Myndigheternas föreskrifter* att "Regelbeståndet får inte bli alltför omfattande" och "Reglerna skall vara enkla, klara och lätta att överblicka".³ I vissa fall ges mer detaljerade anvisningar för hur de allmänt formulerade målen skall uppnås (se MF 1992, kap. 6; 1998, kap. 7). Någon granskning av hur de mer detaljerade anvisningarna tillämpas i de enskilda lagtexterna ryms emellertid inte inom avhandlingens ramar.

Att lagstiftaren skall sträva efter att begränsa antalet bestämmelser är bara en av många rekommendationer som har formulerats för författningsskrivande (jfr avsnitt 2.4.2 ovan). Frågan är vilken genomslagskraft som den och andra anvisningar faktiskt har. Som har framgått av tabell 2 ovan är delmaterialet SFS klart större än FörfS, som i sin tur är klart större än SädK vad beträffar antalet löpord. Som har

¹ Se MF (1992:17–23; 1998:17–22) och *Att styra genom regler* (1995). En redogörelse för regelreformen i Sverige och språkvårdarnas roll i arbetet ges i Ehrenberg-Sundin (1988). I svensk juridisk litteratur kan man finna kritik mot regelreformen. En uppfattning om att lagtexten i sig inte ger tillräcklig information kan komma till uttryck. Därför kan förarbeten vara nödvändiga för att klargöra innebörden i en författning (se t.ex. Bernitz et al. 1991:84).

² Jfr SLAF (1988; 1992; 1998) och LO (1996).

³ Se MF (1992:18, 20; 1998:18, 20). I upplagan av MF från 1992 finns ett tryckfel och den första rubriken lyder "Regelbeståndet får inte blir [sic] alltför omfattande".

sagts tidigare är kyrkolagarna de texter som innehåller överlägset flest antal löpord i respektive delmaterial. För att i någon mån undersöka genomslagskraften hos de svenska anvisningarna om att begränsa antalet rättsregler, har jag räknat bort KYRKO (Sv), KYRKO (Fs) och KYRKO (Fi) från respektive delmaterial. Genom att räkna bort dem, är det kanske möjligt att uppnå en större klarhet beträffande en eventuell inverkan av rekommendationer, faktor (B). De aktuella värdena redovisas i tabell 4 nedan.

TABELL 4. *Löpord i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk förutom KYRKO (Sv), KYRKO (Fs) respektive KYRKO (Fi). Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Löpord
SFS	61 998
FörfS	67 053
Säädk	51 130

Av tabell 4 framgår att differensen mellan delmaterialen minskar högst betydligt när kyrkolagarna inte räknas med. Skillnaden för de svenskspråkiga delmaterialen uppgår till cirka 5 000 löpord, och nu har FörfS det högre värdet, medan differensen i tabell 2 ovan är runt 14 000 löpord och det högre värdet är för SFS. Delmaterialet FörfS innehåller också i tabell 4 fler löpord än delmaterialet Säädk, men skillnaden är runt 16 000 löpord mot cirka 20 000 med de två språkversionerna av kyrkolagen medräknade. Av värdena i tabell 4 kan man frestas att tro att de mer explicita svenska anvisningarna om att begränsa antalet regler har haft betydelse, dvs. faktor (B) är orsak till resultatet. Men detta är inte nödvändigtvis fallet.

De två finländska delmaterialen i tabell 4 ovan innehåller 13 texter vardera, medan det svenska innehåller 12. Mot antagandet att regelreformen på denna punkt har gett tydliga resultat, kan också anföras att de sverigesvenska lagarna i totalt 9 av de 12 par av lagtexter som kan jämföras, är längre än sina finlandssvenska (och finska) motsvarigheter, räknat i antal löpord. Inte heller genom att räkna bort de i sammanhanget extremt omfångsrika kyrkolagarna blir det klart om de klarare uttryckta ambitionerna till regelreforming i Sverige har förverkligats eller om de alltjämt bör betraktas som just ambitioner.¹

¹ Alla bestämmelser i författningar meddelar inte rättsregler utan det kan också vara fråga om s.k. *portalstadganden*, allmänna rättsprinciper och upplysningar om innehållet i författningstexter (se t.ex. Strömberg 1988:15f.). Flertalet bestämmelser i de

Därför följer att den eventuella betydelsen av faktor (B) för resultaten i det här avsnittet inte har blivit klarlagd.

Sammanfattningsvis kan följande sägas om de resultat som redovisas beträffande texters och delmaterials omfång. Jag ser variationen inom delmaterialen SFS, FörfS och Säädk vad beträffar antalet löpord i lagtexterna som orsakad främst av innehåll i enskilda texter, faktor (D), möjligen i kombination med genre/tradition, faktor (A). Variationen i det totala materialet är en genretypisk egenskap. De skillnader som har framkommit mellan FörfS och Säädk som helheter bör till stor del kunna förklaras med hjälp av språkstruktur/översättning, faktor (C). Eventuellt spelar även rekommendationer, faktor (B), en roll. Som har framkommit överensstämmer antalet tecken i svenskspråkiga och finskspråkiga versioner av finländska lagtexter emellertid inte alltid med det förväntade mönstret. Förhållandet mellan de olika paren av lagar i de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS är mera komplicerat. Det kan knappast sägas vara klarlagt vilken eventuell inverkan som genre/tradition med tyngdpunkt på *tradition*, faktor (A), rekommendationer, faktor (B), och språkstruktur/översättning, faktor (C), kan ha för resultaten.¹

5.3. Textelement

Som redan har framkommit i kapitel 4 ovan har jag i samtliga undersökta lagtexter gjort en taggning (märkning) av olika element i texterna: 'kapitel', 'paragraf', 'ingress', 'fotnot', 'rubrik' osv. En taggning har dessutom gjorts av olika rubriker: titelrubriker, avdelningsrubriker, kapitelrubriker, paragrafrubriker etc. Samtliga taggade enheter av de angivna typerna benämns *textelement*.² Termen *textelement* används för att beskriva de delar som tillsammans bygger upp rättsakter inom de Europeiska gemenskaperna, och jag har ansett den vara lämplig också här (se *Publikationshandboken* 1998:25). Taggningen gör det

lagar som ingår i det totala materialet torde dock meddela rättsregler. Sådana som inte gör det, här kallade *inledande bestämmelser*, undersöks vidare i avsnitt 7.2 nedan.

¹ I sammanhanget kan nämnas att Kirstin M. Fredrickson hävdar att skillnader mellan omfånget hos olika svenska och amerikanska domstolsdokument dels beror på nationell rättsskultur, dels på genreskillnader (se Fredrickson 1996:109–112).

² Vissa av *textelementen* har uppmärksammats i avsnitt 4.2.1 ovan, men då som *deltexter* i genreschemat och variantformerna av detta. Deltext och textelement kan sammanfalla, men situationen kan också vara den att flera textelement tillsammans bildar en deltext. Deltextern 'numrering' motsvaras av textelementen <LAGID> och <DAT>, 'ingress' av textelementen <ING> och <NOT>, medan 'avslutning' motsvaras av textelementet <AVSL> och 'underskrifter' av <UND>.

möjligt att få fram uppgifter om hur stor procentandel av den totala textmassan, räknat i antal löpord, som olika textelement utgör i olika texter och i de tre delmaterialen SFS, FörfS och Säädk. En sammanställning över de taggar som används samt förklaringar till dem finns i bilaga 4.¹

Den allra största delen av löporden inom varje undersökt lagtext återfinns i de olika textelement som bygger upp löptexten: avdelningar, kapitel, avsnitt, underavsnitt, paragrafer och meningar.² Förutom dem finns det i varje text särskilda enheter, som innehåller ett mindre antal löpord. De *särskilda textelementen* återfinns tillsammans med förklaringar i figur 9 nedan, där de tillhörande exemplen är hämtade från den svenska kommunallagen KOMM (Sv). Exemplen omges av starttaggar och sluttaggar, t.ex. <LAGID> och </LAGID>. Som framgår av tabell 5 nedan svarar de särskilda textelementen i figur 9 för en obetydlig del av det totala antalet löpord i respektive delmaterial. I samma tabell redovisas också värden för textelementet 'rubrik', <RUB>.³ För uppgifter om enskilda lagtexter i delmaterialen hänvisas till bilaga 5–7.

Tabell 5 visar att textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <TAB>, <AVSL> och <UND> svarar för en klart större andel av det totala antalet löpord i det svenska delmaterialet. Differensen är 3,3 procentenheter (SFS – FörfS) respektive 3,1 procentenheter (SFS – Säädk). Av tabell 5 framgår vidare att procentandelen löpord i textelementet <RUB> är nästan exakt densamma i de svenskspråkiga delmaterialen, då skillnaden blott är 0,1 procentenheter. Skillnaden är något större mellan SFS och FörfS å ena sidan och Säädk å den andra. Den uppgår till 1,2 (SFS – Säädk) respektive 1,1 procentenheter (FörfS – Säädk).⁴

¹ Taggar är inte hämtade från markeringsspråket SGML (Standard Generalized Markup Language), då taggningen inte syftar till att förbereda några dokument för sättning (jfr *Publikationshandboken* 1998:50). En god introduktion till SGML ges annars på <<http://www.oasis-open.org/cover/general.html>>.

² Se avsnitt 3.2.2 ovan om begreppet 'löptext' respektive avsnitt 9.2.1 och avsnitt 8.3 nedan om 'grafisk mening' och 'makrosyntax'.

³ Som textelementet 'rubrik', <RUB>, redovisas de sammanlagda värdena för rubriker till lagtexter, avdelningar, kapitel, avsnitt, underavsnitt och paragrafer, dvs. taggarna <RUBL>, <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU> och <RUBP>. Däremot är taggen för textelementet 'rubrik till avslutningar', <RUBAVSL> inräknad i värdena för textelementet 'avslutning', <AVSL>. Textelementet <RUBAVSL> förekommer enbart i två texter i det samlade materialet, nämligen BOST (Sv) och KONK (Sv) med 3 löpord vardera. Med undantag för <RUBM> och <RUBMU> (samt <RUBAVSL>) är rubrikerna försedda med numrering som räknas in i <RUB> (se avsnitt 5.2 ovan).

⁴ Rubriker som *makrostrukturmarkör* är ämnet för kapitel 6 nedan.

Textelement	Exempel	Förklaring
<LAGID>	<LAGID>SFS 1991:900 Utkom från trycket den 26 juni 1991</LAGID>	Identifiering av lagen i SFS, FörS och Säädk
<DAT>	<DAT>utfärdad den 13 juni 1991</DAT>	Datum för utfärdande av lagen
<ING>	<ING>Enligt riksdagens beslut ¹ föreskrivs följande. </ING>	Ingress
<NOT>	<NOT> ¹ Prop. 1991/91:117, KU38, rskr. 360.</NOT>	Fotnot om riksdags- behandling av lagen
<TAB>	<P> ¹ Antalet skall bestämmas till ett udda tal och till minst <TAB>31 i kommuner med 120 000 röstberättigade invånare eller därunder och i landsting med 140 000 röstberättigade eller därunder, 41 i kommuner med över 120 000 till och med 240 000 röstberättigade invånare [...] </TAB> </P>	Tabell som ingår i en mening i lagen
<AVSL>	<AVSL>I. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992. [...] </AVSL>	Avslutning
<UND>	<UND>På regeringens vägnar INGVAR CARLSSON BENGT K. Å. JOHANSSON (Civildepartementet)</UND>	Underskrifter

FIGUR 9. Särskilda textelement, exempel på dessa från KOMM (Sv) och förklaringar till de använda taggarna.

Utifrån tabell 5 kan även utläsas att vad som kan betecknas som *den egentliga lagtexten*, dvs. texten i avdelningar, kapitel, avsnitt, underavsnitt och paragrafer, uppgår till 89,1 procent av det totala antalet löpord i delmaterialet SFS, medan FörFS noteras för värdet 92,2 procent och Säädk för 91,0 procent. De högre procentvärdena för Säädk jämfört med FörFS i tabell 5 bör vara beroende av att det förra delmaterialet innehåller ett mindre antal löpord än det senare (se tabell 2 i avsnitt 5.2 ovan). De något högre värdena i absoluta tal för FörFS torde kunna förklaras med språkstruktur/översättning, faktor (C) i förklaringsmodellen, genom att finskans i många fall mer syntetiska konstruktioner motsvaras av svenskans ofta mer analytiska uttrycksätt.

¹ Taggen <P> betecknar 'grafisk mening (GM) som innehåller minst en punktuppställning'.

TABELL 5. Löpard i textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <TAB>, <AVSL> och <UND> samt <RUB> i delmaterialen SFS, FörFS och Säädk. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet löpard i respektive delmaterial.

Textelement	<LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <TAB>, <AVSL> <UND>		<RUB>	
Delmaterial				
SFS	3 755	3,9 %	6 819	7,0 %
FörFS	540	0,6 %	5 944	7,1 %
Säädk	491	0,8 %	5 206	8,2 %

Anledningen till det i förhållande till FörFS och Säädk högre värdet för delmaterialet SFS är däremot knappast bara skillnaden i delmaterialens storlek. Snarare får den sökas i utformningen av textelementet 'avslutning', <AVSL>. De finländska texterna har korta avslutningar med utfärdandedatum. Sådana förekommer också i författningar från Sverige, t.ex. SKULD (Sv). I delmaterialet SFS används korta avslutningar i lagar som reglerar nya områden eller som reglerar områden med relativt lite äldre lagstiftning. De förekommer också i lagstiftning som är ett resultat av en samnordisk lagstiftningsprocess. Exempel är SKULD (Sv), JÄMST (Sv) respektive KÖP (Sv).¹ Vanligare är att avslutningen innehåller utförliga bestämmelser om den aktuella lagens förhållande till tidigare lagstiftning. Ett exempel är BOST (Sv), där 829 av textens totalt 11 021 löpard hör hemma i textelementet 'avslutning' (se avsnitt 4.2.1 ovan). Hur textelementet 'avslutning' utformas avgörs av rekommendationer, faktor (B). Bakom dessa kan genre/tradition med tyngdpunkt på en skillnad i *tradition*, faktor (A), sägas ligga.

Några särskilda iakttagelser avser de sällsynta textelementen 'tabell' och 'fotnot', <TAB> och <NOT>. Delmaterialet SFS noteras för fem belägg där ALKO (Sv) och KOMM (Sv) svarar för en tabell vardera och KYRKO (Sv) för de återstående tre. Den enda tabellen i de två finländska delmaterialen finns i KOMM (Fs), KOMM (Fi), som uppges vara tillkommen efter svensk förebild (se avsnitt 3.2.1.7 ovan). Fotnoter används normalt för att ge upplysningar om riksdagsbehandlingen av de blivande lagarna. Det procentuella värdet för <NOT> är

¹ KYRKO (Sv) saknar textelementet 'avslutning' och kyrkolagens förhållande till äldre lagstiftning regleras genom en egen lag (se Lag om införande av kyrkolagen (1992:300) (SFS 1992:301)). Se avsnitt 4.2.2 ovan om *promulgationslagar*.

relativt sett högre i UTL (Sv), beroende på att lagstiftaren använder fotnoter också för att meddela att förslag till bestämmelser har förklarats vilande (jfr avsnitt 4.2.1 ovan om noter). Innehåll i enskilda lagtexter, faktor (D), kan möjligen vara orsak till denna variation inom delmaterialen. Rekommendationer, faktor (B), ges för användning och utformning av noter och tabeller.¹

Förekomsten av textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <AVSL> och <UND> i det totala materialet, den nästan totala frånvaron av textelementet <TAB> i det samlade materialet och de beskrivna likheterna mellan de svenska och finländska delmaterialen bör anknytas till delundersökningen av genreschema och deltexter i avsnitt 4.2.2 ovan. Resultaten i detta avsnitt bör kunna förklaras med hjälp av genre/tradition med tonvikt på *genre*, faktor (A), och rekommendationer, faktor (B). Flertalet textelement är genrespecifika, t.ex. <LAGID> och <ING>, men några är genretypiska med <TAB> som ett exempel.

Skillnader har framkommit mellan delmaterialet SFS och de båda finländska delmaterialen beträffande olika textelements andel av delmaterialens totala omfång. Dessa vill jag förklara med genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A). Traditionerna är till stor del kodifierade i rekommendationer, faktor (B). Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan inverka på enskilda formuleringar i de angivna textelementen där FörfS (och SädK) skiljer sig från SFS, t.ex. <LAGID> och <ING>.

5.4. Paragrafer

Textelementet 'paragraf' kan sägas vara den grundläggande enheten för att bygga upp den löpande texten i moderna författningstexter (jfr Gunnarsson 1982:109; Busse 1992:62). Alla texter som ingår i undersökningen är indelade i paragrafer, medan det har framkommit i avsnitt 4.2.1 ovan att det finns en variation för hur texterna är indelade i enheter ovanför paragrafens nivå. Paragrafindelning är ett särdrag för författningar, dvs. förekomsten av den i det totala materialet kan förklaras med genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen. En indelning i paragrafer är genretypisk, eftersom också bland annat kontrakt och andra avtal kan vara indelade i para-

¹ Se avsnitt 4.2.1 ovan med anförd litteratur respektive *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:8; 1994:11), MF (1992:84; 1998:90), SLAF (1988:99f.; 1992:94; 1998:95) samt LO (1996:67).

grafer alternativt stycken, som är märkta med siffror eller bokstäver (jfr Trosborg 1997:65f.).

Tabell 6 nedan visar antalet löpord, antalet paragrafer och det genomsnittliga antalet ord per paragraf i delmaterialen SFS, FörfS och SäädK. Uppgifter om *ord/paragraf* i enskilda texter i delmaterialen ges i bilaga 8–10.¹ Värdena för löpord skiljer sig från dem i tabell 2 i avsnitt 5.2 ovan eftersom jag här har räknat bort de särskilda textelementen och rubrikerna.

TABELL 6. *Löpord, paragrafer och genomsnittligt antal ord per paragraf i delmaterialen SFS, FörfS och SäädK. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Löpord	Paragrafer	Ord/paragraf
SFS	86 829	1 743	49,8
FörfS	77 063	981	78,6
SäädK	57 556	981	58,7

Tabell 6 ovan visar för det första att delmaterialet SFS innehåller 762 fler paragrafer än FörfS och SäädK och att antalet paragrafer i de finländska delmaterialen är exakt detsamma. Den visar för det andra att delmaterialen placerar sig i ordningen SFS – SäädK – FörfS, från det lägsta till det högsta värdet för paragraflängd. Det delmaterial som klart skiljer ut sig från de andra två är det finlandssvenska. Differensen mellan delmaterialen är 28,8 ord (SFS – FörfS), 8,9 ord (SFS – SäädK) och 19,9 ord (FörfS – SäädK).

Att antalet paragrafer är exakt detsamma i de finländska delmaterialen är ett förväntat resultat. En förändring av paragrafindelningen vore ett stort ingrepp i författningstexter som skall kunna användas parallellt och som äger lika vitsord (jfr avsnitt 1.5.2 ovan). Av två orsaker är det inte oväntat att det genomsnittliga antalet ord per paragraf är högre i FörfS än i SäädK. Det är ett förväntat resultat med hänsyn till strukturella skillnader mellan språken och översättningsprocessen, dvs. faktor (C) i förklaringsmodellen, och med hänsyn till skillnaden i delmaterialens omfång. Däremot är det oväntat att skillnaden mellan de båda svenskspråkiga delmaterialen beträffande det genomsnittliga antalet *ord/paragraf* är så stor, även med tanke på att det sverigesvenska delmaterialet innehåller nästan 10 000 fler löpord. Likaså utifrån delmaterialens storlek är det överraskande att en

¹ Se även Landqvist (1996:31ff.) om paragraflängd i SKULD (Sv) och SKULD (Fs).

genomsnittlig paragraf i delmaterialet Säädk innehåller runt 9 ord mer än en i delmaterialet SFS.

Det märkligaste resultatet är den stora skillnaden mellan SFS och FörfS. En genomsnittlig paragraf i FörfS innehåller nästan 29 ord mer än genomsnittsparagrafen i SFS. Resultatet kan knappast förklaras med att olika rekommendationer gäller och följs i de två länderna, dvs. faktor (B). Visserligen säger den svenska handledningen *Gröna boken* redan 1985 att en paragraf inte skall innehålla fler än tre *stycken*, medan en motsvarande finländsk anvisning om högst tre *moment* per paragraf låter vänta på sig till 1996.¹ Men rekommendationen i *Lainlaatijan opas* är knappast helt ny utan förmodligen en kodifiering av rådande praxis (jfr avsnitt 2.4.2.2 ovan). Ett begränsat antal stycken/moment per paragraf leder inte heller automatiskt till ett begränsat antal ord per paragraf. Möjligen kan genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), erbjuda en förklaring till de högre värdena för de finländska delmaterialen. Om det faktiskt finns en tradition med längre paragrafer i finländska författningar än i svenska, har jag dock inte lyckats klarlägga.²

Redan en ytlig granskning visar att paragrafernas längd varierar inom delmaterialen som helheter och inom författningarna i de tre delmaterialen. Variationen får sägas vara typiskt för genren 'lagtext' och den får också sägas vara föga förvånande. En mera noggrann genomgång av materialet visar mer intressanta resultat.

Jag har tagit fram värden för de tio kortaste och de tio längsta paragraferna i varje lagtext i SFS, FörfS och Säädk. Vid redovisningen skiljer jag mellan paragrafer med enbart grafiska meningar utan punktuppställningar (S-meningar) och paragrafer där grafiska meningar med punktuppställningar (P-meningar) ingår.³ Åtskillnaden görs eftersom också ett begränsat antal P-meningar i paragrafer kan förväntas påverka värdena för *ord/paragraf* betydligt (se vidare avsnitt

¹ Se GrB (1985:35; 1998:38) respektive LO (1996:27).

² Paragrafers längd i författningar och andra juridiska texter uppmärksammas sällan i språkvetenskapliga undersökningar (jfr dock Pfeiffer, Strouhal & Wodak 1987:73). Marianne Nordman redovisar att juridikens teknolekt (JUR) har färre stycken per textavsnitt om ungefär 250 ord än vad elteknikens teknolekt (EL) har (se Nordman 1992:177ff.). Lagtexten har *paragrafen* som grundläggande enhet. Varje paragraf kan sedan vara indelad i *stycken* (Sverige) eller *moment* (Finland) (se SLAF 1992:22; 1998:26). Med hänsyn till detta har jag inte ansett det lämpligt att jämföra mina värden för paragraflängd med Nordmans för styckelängd. Inte heller har jag gjort någon delundersökning av *stycke/momentlängd* i mitt material. Jfr Strömquist (1987, särskilt s. 89–99) om styckeindelning i bruksprosa, vetenskaplig text och tidningstext.

³ Se avsnitt 9.2.1 nedan för en definition av begreppet 'grafisk mening'. I detta sammanhang är det tillräckligt att säga att en grafisk mening inleds med versal och avslutas med punkt. Den grafiska meningens längd behandlas i avsnitt 9.3 nedan.

7.4 nedan). Lägsta och högsta värden (S-meningar och P-meningar) för delmaterialen SFS, FörFS och SäädK återfinns i tabell 7 nedan, medan uppgifter om enskilda lagtexter ges i bilaga 8–10.

TABELL 7. *Ord per paragraf i delmaterialen SFS, FörFS och SäädK: lägsta och högsta värden för paragrafer med enbart S-meningar och för paragrafer som innehåller P-meningar. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Ord/paragraf: lägsta värde		Ord/paragraf: högsta värde	
	S-meningar	P-meningar	S-meningar	P-meningar
SFS	6	29	213	373
FörFS	8	–	260	606
SäädK	7	–	189	475

Av tabell 7 ovan och bilaga 8–10 nedan framgår att paragrafer med ett litet antal löpord nästan uteslutande är paragrafer med enbart S-meningar. Det enda undantaget är MISS (Sv) med endast 48 paragrafer, där en paragraf som innehåller en P-mening har kommit med bland de tio och därmed i tabell 7. I alla tre delmaterialen innehåller paragrafer med ett stort antal ord vanligen meningar med punktuppställningar (P-meningar). Av tabell 7 kan också utläsas att variationen inom delmaterialen är stor. Exempelvis kan paragrafer med enbart S-meningar innehålla från 6 till 213 ord (SFS), från 8 till 260 ord (FörFS) och från 7 till 189 ord (SäädK). Några direktiv om att en variation av detta slag är önskvärd finns inte i de kontrollerade svenska anvisningarna. Som en allmän rekommendation sägs att innehållet i en författningstext bör

delas upp i lagom stora delar. Varje paragraf och varje stycke inom den bör bilda en betydelsemässig enhet. (*Myndigheternas föreskrifter* 1992: 87; 1998:92)

Även den finländska handledningen *Lainlaatijan opas* ställer kravet att enskilda paragrafer och hela författningstexter skall vara logiskt uppbyggda (se LO 1996:59). Rekommendationerna i svenska och finländska anvisningar är med nödvändighet allmänt formulerade. Av detta följer att det är svårt att avgöra vilken eventuell betydelse som rekommendationer, faktor (B), egentligen har för variationen i paragraflängd inom delmaterialen och för den skillnad som finns mellan SFS och FörFS.

Förmodligen kan innehåll i enskilda texter, faktor (D), bidra till att förklara variationen inom delmaterialen samt den variation som finns

inom lagtexter i dessa. Man kan anta att lagstiftaren för att kunna använda paragrafen som en "betydelsemässig enhet" låter en bestämmelse som inte så lätt låter sig förenas med andra bestämmelser utgöra en egen paragraf. I längre paragrafer placeras bestämmelser som går att förena med andra bestämmelser. Detta kan illustreras med två paragrafer ur den svenska bostadsrättslagen, vilka innehåller 9 respektive 289 löpord (se exempel (15) och (16) nedan). I den första paragrafen i det nionde kapitlet i BOST (Sv) ger lagstiftaren en introduktion till kapitlet, medan han i samma kapitels sextonde paragraf anger de olika speciella villkor som gäller för att de beslut som fattas i angivna frågor skall vara giltiga.

(15) 1 § 11 kap. finns vissa inledande bestämmelser om bostadsrättsföreningar. (BOST (Sv), 9 kap. 1 §)

(16) 16 § För att ett beslut i en fråga som anges i denna paragraf skall vara giltigt krävs att det har fattats på en föreningsstämma och att följande bestämmelser har iakttagits.

1. Om beslutet innebär ändring av någon insats och medför rubbning av det inbördes förhållandet mellan insatserna, skall samtliga bostadsrättshavare som berörs av ändringen ha gått med på beslutet. Om enighet inte uppnås, blir beslutet ändå giltigt om minst två tredjedelar av de berörda bostadsrättshavarna har gått med på beslutet och det dessutom har godkänts av hyresnämnden.

2. Om beslutet innebär att en lägenhet som upplåtits med bostadsrätt kommer att förändras eller i sin helhet behöva tas i anspråk av föreningen med anledning av en om- eller tillbyggnad, skall bostadsrättshavaren ha gått med på beslutet. Om bostadsrättshavaren inte ger sitt samtycke till ändringen, blir beslutet ändå giltigt om minst två tredjedelar av de röstande har gått med på beslutet och det dessutom har godkänts av hyresnämnden.

3. Om beslutet innebär utvidgning av föreningens verksamhet, skall minst två tredjedelar av de röstande ha gått med på beslutet.

4. Om beslutet innebär överlåtelse av ett hus som tillhör föreningen, i vilket det finns en eller flera lägenheter som är upplåtna med bostadsrätt, skall beslutet ha fattats på det sätt som gäller för beslut om likvidation enligt 11 kap. 1 § lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar. Minst två tredjedelar av bostadsrättshavarna i det hus som skall överlåtas skall dock alltid ha gått med på beslutet.

5. Om det i stadgarna finns ytterligare något villkor för att ett beslut enligt 1-4 skall vara giltigt, gäller även det.

Föreningen skall genast underrätta den som har pant i bostadsrätten och som är känd för föreningen om ett beslut enligt första stycket 2 eller 4. (BOST (Sv), 9 kap. 16 §)

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att frågan varför genomsnittsparagrafen är så mycket längre i FörFS än i SFS inte fått något definitivt svar. Av faktorerna i förklaringsmodellen kan genre/tradition med tyngdpunkt på *genre*, faktor (A), undantas från diskussionen.

Möjligen kan samma faktor med betoning på *tradition* spela in. Någon säkerhet kan inte nås eftersom relevanta tidigare studier av paragraflängd saknas. Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan ha en viss betydelse för att delmaterialet FörfS har så mycket längre paragrafer, men faktor (C) kan rimligen inte svara för hela skillnaden mellan FörfS och SFS (se diskussionen i avsnitt 5.2 ovan). Osäkerheten beträffande en eventuell inverkan av rekommendationer, faktor (B), har diskuterats ovan. Variationen för genomsnittlig paragraflängd inom delmaterialen och inom enskilda lagtexter bör främst bero på innehåll i texter, faktor (D), men också här kan faktor (B) inverka.

5.5. Sammanfattning

I kapitel 5 undersöks omfånget, mätt i antal *löpord* och antal *tecken*, hos delmaterialen SFS, FörfS och Säädk och hos lagtexterna i dessa. Förekomsten av ett antal *textelement* och deras andel av det totala antalet *löpord* i delmaterialen studeras. Längden hos *paragrafen*, den grundläggande enheten i författningstexter, undersöks.

Mätt i antal *löpord* är SFS det största delmaterialet, FörfS det näst största och Säädk det minsta. Även mätt i antal *tecken* är SFS störst, medan de två finländska delmaterialen byter plats med varandra. Variationen beträffande hur många *löpord* som lagtexterna innehåller får sägas vara stor, och situationen är densamma inom samtliga delmaterial. En jämförelse av omfånget hos par av svenskspråkiga lagar som behandlar samma ämne (alkohollagar, bostadsrättslagar, jaktlagar osv.) visar att den klart vanligaste situationen är den där texterna i SFS innehåller ett större antal *löpord* än motsvarande lagtexter i FörfS. Därefter kommer de fall där antalet *löpord* är ungefärligen detsamma i SFS och FörfS och slutligen de få fall där antalet *löpord* är större i FörfS.

Språkstruktur/översättning, faktor (C) i förklaringsmodellen, ger sannolikt förklaringen till att FörfS innehåller ett större antal *löpord* än Säädk och att Säädk innehåller ett större antal *tecken* än FörfS. När det gäller antalet *löpord* i FörfS gentemot Säädk kan möjligen även rekommendationer, faktor (B), inverka. Att lagtexterna inom delmaterialen SFS, FörfS och Säädk är av varierande omfång bör bero på deras innehåll, faktor (D), även om också genre/tradition, faktor (A), kan inverka. Vilken eventuell betydelse som faktorerna i förklaringsmodellen kan ha för omfånget hos de svenskspråkiga lagtexter som bildar par i fråga om innehållet har inte gått att klarlägga. Detta är

särskilt tydligt i fråga om en eventuell inverkan av rekommendationer, faktor (B).

Lagtexternas varierande omfång kan sägas vara en genretypisk egenskap, då såväl facktexter som texter som representerar allmänspråket också besitter denna egenskap.

I de tre delmaterialen uppträder vissa textelement som svarar för en mindre andel av löporden i respektive delmaterial. Smärre olikheter mellan SFS och FörfS (och Säädk) föreligger och redovisas. Likheterna mellan delmaterialen samt skillnaderna mellan dem förklaras med genre/tradition, faktor (A), och rekommendationer, faktor (B). För att förklara olikheter mellan FörfS och Säädk kan också språkstruktur/översättning, faktor (C), vara aktuell. Beträffande variation inom delmaterialen kan innehåll i enskilda texter, faktor (D), spela en roll.

Vissa av de textelement som registreras är specifika för genren 'lagtext', medan andra är typiska. Exempel är de särskilda textelementen 'ingress' respektive 'tabell'.

Samtliga lagtexter i det samlade materialet är indelade i paragrafer. Genomsnittsparagrafen är betydligt längre i FörfS än i SFS. Också genomsnittsparagrafen i Säädk är längre än den i SFS. Paragrafernas längd varierar inom de lagtexter som ingår i delmaterialen. Följaktligen uppträder också en variation inom delmaterialen som helheter. Förekomsten av en genomgående paragrafindelning i det totala materialets samtliga texter kan knytas till genre/tradition, faktor (A). Skillnaden mellan genomsnittsparagrafens längd i FörfS och Säädk bör kunna bero på språkstruktur/översättning, faktor (C). Däremot kan inte den stora skillnaden mellan SFS och FörfS förklaras enbart utifrån faktor (C). Möjligen är även genre/tradition, faktor (A), inblandad. Variation i fråga om paragraflängd inom delmaterialen (samt variation inom enskilda texter inom delmaterial) vill jag knyta till innehåll i enskilda texter, faktor (D). Eventuellt kan rekommendationer, faktor (B), utöva ett inflytande.

Indelningen i paragrafer och variationen i paragraflängd är ett genretypiskt drag för 'lagtext', då styckeindelning och en varierande styckelängd i andra facktexter kan sägas vara strukturella motsvarigheter till paragrafer i författningstexter.

6. Rubriker som makrostrukturmarkör

6.1. Inledning

Ämnet för kapitel 6 är rubriker som *makrostrukturmarkör*. Liksom i övriga delundersökningar i denna avhandling studeras delmaterialen i syfte att kunna precisera konstituerande drag för genren 'lagtext', att finna förenande och skiljande drag mellan de svenskspråkiga delmaterialen från Sverige och Finland samt att kunna förklara de registrerade likheterna och olikheterna (se avsnitt 1.2.2 ovan). Utgångspunkt för delundersökningen av rubriker är antagandet att rubriker på olika nivåer är lagstiftarens viktigaste redskap för att signalera *makrostrukturen* i texter, dvs. deras övergripande innehåll (se avsnitt 4.3.2 ovan).

I kapitlet redovisas delstudier av rubriklängd, förekomsten av rubriker på olika nivåer i lagtexterna som ingår i delmaterialen SFS, FörS och SädK, den grammatiska utformningen av rubrikerna samt rubrikernas uppgifter. En del av resultaten har tidigare presenterats i preliminär form (se Landqvist 1999a). Materialet för delundersökningen utgörs av A-materialet, alltså de totalt 41 lagarna i sin helhet.

Rubriker av olika slag är viktiga för texter, och därför uppmärksammas de av språkvetare.¹ Men rubriker i författningstexter behandlas förhållandevis lite i undersökningar av engelskspråkiga, tyskspråkiga och svenskspråkiga juridiska texter. Därför är det ont om jämförelsematerial. De studier som finns har vanligen fokus på titelrubriker i författningar och inte på rubriker på några andra nivåer i texterna (se avsnitt 4.2.2 ovan). För svenskans del utgör främst Pettersson (1988; 1992) och Gunnarsson (1982) undantag. Gertrud Pettersson undersöker längd och funktion hos kapitelrubriker i lagar och lagförslag, medan Britt-Louise Gunnarsson sätter in kantrubriker i en alternativ version av Medbestämmandelagen i syfte att öka textens tillgänglighet.²

¹ Se t.ex. Pettersson (1974:25–28), Westman (1974:119–128), Dietz (1995) och Nordman (1995).

² Se Pettersson (1988; 1992:80f., 120f.) respektive Gunnarsson (1982:110, 132f., 146, 172).

Både rubrikers form och innehåll uppmärksammas också i anvisningar för svenska och finländska författningar.¹ Olika svenska handledningar ger anvisningar för titelrubriker och för andra rubriknivåer, medan de i *Svenskt lagspråk i Finland* är förhållandevis knapphändiga. De mera utförliga rekommendationerna i *Lainlaatijan opas* används därför sannolikt även vid utformningen av de svenskspråkiga versionerna av finländska författningar.

Rubrikernas andel av det totala antalet löpord i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk har redovisats i tabell 5 i avsnitt 5.3 ovan. I textelementet 'rubrik', <RUB>, ingår också numreringen av olika enheter såsom *I Avd., I kap., I §*, etc. När jag har förberett materialet för de olika delstudier som redovisas i kapitel 6, har jag manuellt avlägsnat numreringen. Härigenom kan jag ge två värden för textelementet 'rubrik': värden med och utan numrering. Till skillnad från i avsnitt 5.3 ovan räknas också 'rubrik till avslutning', <RUBAVSL>, in. Av denna anledning finns det en skillnad om 6 löpord mellan de båda värdena för 'rubrik' i delmaterialet SFS. De aktuella värdena för textelementet 'rubrik', <RUB>, framgår av tabell 8 nedan.²

TABELL 8. *Löpord, totalt, samt löpord i textelementet <RUB>, inklusive och exklusive numrering, i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk. Värdena anges i absoluta tal och i procent av antalet löpord, totalt, i delmaterialen.*

Delmaterial	Löpord, totalt	<RUB>, inklusive numrering		<RUB>, exklusive numrering	
SFS	97 403	6 825	7,0 %	3 104	3,2 %
FörfS	83 547	5 944	7,1 %	3 690	4,4 %
Säädk	63 245	5 206	8,2 %	2 952	4,7 %

Tabell 8 ger underlag för några slutsatser. Det finns inga stora skillnader mellan delmaterialen beträffande de värden där numreringen är inräknad. Differensen är 0,1 procentenheter (SFS – FörfS), 1,2 procentenheter (SFS – Säädk) och 1,1 procentenheter (FörfS – Säädk). Om de båda värdena för <RUB> jämförs, visar det sig att

¹ Se *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:3; 1994:4), GrB (1985:17, 35; 1998:37f.), MF (1992:84, 123ff.; 1998:89f., 126ff.), LO (1996:26, 29f., 38f.) och SLAF (1988:123ff.; 1992:139ff.; 1998:159ff.).

² Landqvist (1999a) är en förstudie till denna avhandling. Det datorprogram som användes för att räkna löpord är ett annat än det som har använts i avhandlingsarbetet. Antalet löpord i textelementet <RUB> är inte exakt detsamma. Detta medför i sin tur att vissa procentvärden i avhandlingen skiljer sig från dem som redovisas i Landqvist (1999a). Uppgifter om rubrikers längd och utformning i SKULD (Sv) och SKULD (Fs) återfinns i Landqvist (1996:31f.).

numreringen av rubriker svarar för en stor del av antalet löpord i textelementet 'rubrik'. Då numreringen räknas bort, innehåller delmaterialen FörfS och Säädk en procentuellt större andel löpord i <RUB> än SFS. Resultatet diskuteras i det närmast följande avsnitt 6.2. Den större procentandelen löpord i Säädk, jämfört med den i FörfS, bör vara beroende av skillnaden i storlek mellan de finländska delmaterialen (se tabell 2 i avsnitt 5.2 ovan).

Av avsnitt 5.3 ovan och bilaga 5–7 nedan framgår att det finns en variation inom respektive delmaterial beträffande hur stor procentandel av det totala antalet löpord som olika textelement svarar för i varje enskild författning. Situationen är densamma för textelementet 'rubrik'. Rubrikernas andel av det totala antalet löpord varierar från under 4 till över 10 procent. Det finns inga stora skillnader mellan SFS, FörfS och Säädk när man ser till de lägsta och högsta procentvärdena för lagtexter inom respektive delmaterial (se tabell 9 nedan). Procentandelen löpord i textelementet 'rubrik' är dock betydligt jämnare fördelad i de lagar som ingår i de finländska delmaterialen. Detta framgår av tabell 10 nedan. I denna redovisas antalet texter i respektive delmaterial vilka innehåller 1 procentenhet över eller under delmaterialets medelvärde.

TABELL 9. *Medelvärde, lägsta värde och högsta värde för textelementet <RUB> i förhållande till antalet löpord, totalt, för lagtexter i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk. Värdena anges i procent.*

Delmaterial	Medelvärde	Lägsta värde	Högsta värde
SFS	7,0 %	3,9 %	9,0 %
FörfS	7,1 %	3,8 %	8,9 %
Säädk	8,2 %	4,7 %	10,8 %

TABELL 10. *Medelvärde \pm 1,0 % för textelementet <RUB> samt antal texter i det angivna intervallet i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk. Värdena anges i procent respektive i absoluta tal.*

Delmaterial	Medelvärde \pm 1,0 %	Texter
SFS	6,0–8,0 %	2
FörfS	6,1–8,1 %	10
Säädk	7,2–9,2 %	10

Tabell 10 visar att bara 2 av de 13 svenska lagarna är i närheten av delmaterialets medelvärde för textelementet 'rubrik', medan flertalet av de finländska författningarna ligger nära respektive delmaterials medelvärde. Det är endast 4 av 14 texter i FörfS och Säädk som avviker på den här punkten. Förhållandet mellan SFS å ena sidan och FörfS och Säädk å den andra har troligen samband med vilka rubriknivåer som lagstiftaren tycks föredra. Detta är ämnet för det närmast följande avsnittet, dvs. avsnitt 6.2.

6.2. Nivåer

För att underlätta läsningen av författningstexter har flera olika rubriknivåer införts i svensk lagstiftning under 1900-talet (se Pettersson 1992:120f.).¹ De rubriknivåer som förekommer i delmaterialen SFS respektive FörfS (och Säädk) framgår av figur 10 nedan, där nivåerna är markerade med "X".

Delmaterial Rubriknivåer och taggar	SFS	FörfS (Säädk)
'text' <RUBL>	X	X
'avdelning' <RUBA>	X	X
'kapitel' <RUBK>	X	X
'avsnitt' <RUBM>	X	X
'underavsnitt' <RUBMU>	X	-
'paragraf' <RUBP>	-	X

FIGUR 10. *Rubriknivåer och taggar i delmaterialen SFS och FörfS (samt Säädk).*

Av figur 10 framgår att flertalet rubriknivåer uppträder i såväl det svenska (SFS) som de finländska (FörfS och Säädk) delmaterialen: rubriker till lagtexter, avdelningar och kapitel samt mellanrubriker till avsnitt med en eller flera paragrafer. Textelementen är taggade med <RUBL>, <RUBA>, <RUBK> och <RUBM>. Avdelningsrubriker, <RUBA>, förekommer bara i kyrkolagarna KYRKO (Sv), KYRKO (Fs) och KYRKO (Fi), som ju är de överlägset längsta texterna i respektive delmaterial (se avsnitt 5.2 ovan). Till de olika nivåerna i figur 10 kommer ytterligare en typ av rubrik, nämligen rubriker till avslutningar, <RUBAVSL>. Denna uppträder endast i de svenska

¹ Jfr *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:3; 1994:4) och GrB (1985:35; 1998:37).

lagarna om bostadsrätter och konkurrens, BOST (Sv) och KONK (Sv) (se avsnitt 5.3 ovan). Anledningen till att 'rubrik till avslutning' inte återfinns i figur 10 är att <RUBAVSL> till skillnad från övriga typer av rubriker inte kan sägas markera en viss nivå i de undersökta lagtexternas makrostruktur. Det svenska och de två finländska delmaterialen uppvisar några särdrag i förhållande till varandra. Mellanrubriker till underavsnitt, <RUBMU>, används inte i de undersökta finländska texterna. Några "egentliga paragrafrubriker" finns inte i de svenska lagarna. Däremot är paragraferna numrerade och försedda med paragraftecken, § (se avsnitt 5.2 ovan). Av denna anledning taggas och registreras <RUBP> också i delmaterialet SFS.

Värdena i tabell 8 ovan antyder att lagstiftaren i Finland gör flitigare bruk av rubriker än kollegan i Sverige. Detta kommer främst till synes genom att det i 10 av de 14 finländska texterna finns kapitel- och paragrafrubriker, som i KYRKO (Fs), KYRKO (Fi) kompletteras med avdelningsrubriker. Ett rubriksystem med kapitel- och paragrafrubriker kan sägas vara "standardmodellen" för nutida finländska författningar, även om det finns varianter av modellen (jfr LO 1996:26). Som framgår av avsnitt 4.2.2 ovan används den traditionella indelningen av författningstexter med kapitel och paragrafer mera i delmaterialen FörfS och Säädk. De varianter som är belagda är texter med bara kapitelrubriker, texter med enbart paragrafrubriker samt texter med endast kapitelrubriker och mellanrubriker till avsnitt.¹

Om lagstiftaren i Finland använder vad jag vill kalla en "standardmodell" för rubriknivåer, arbetar kollegan i Sverige med två. Förekomsten av och användningen av en respektive två modeller torde ha betydelse för den mera ojämna fördelningen av antalet löpord i textelementet 'rubrik' inom delmaterialet SFS som framgår av tabell 10 ovan. Inte i någon av de svenska lagarna används alltså paragrafrubriker utan rubriker till kapitel och avsnitt samt eventuellt även till underavsnitt förekommer. Dessa är taggade med <RUBK>, <RUBM> respektive <RUBMU>.² På det viset gör lagstiftaren i 6 av de 13 texterna i delmaterialet SFS, inklusive KYRKO (Sv) som också har avdelningsrubriker, <RUBA>. I de övriga 7 texterna används enbart

¹ Varianterna återfinns i KONK (Fs), KONK (Fi), JÄMST (Fs), JÄMST (Fi) och NÄRI (Fs), NÄRI (Fi) respektive KÖP (Fs), KÖP (Fi). Jfr avsnitt 4.2 ovan om textlängd och olika möjligheter att dela in författningstexter.

² Rubriker till avsnitt och underavsnitt ("mellanrubriker") kan avse en eller flera paragrafer (se *Några riktlinjer för författningsspråket* 1979:3; 1994:4; MF 1992:84; 1998:90). I finländska författningstexter har paragrafrubriker, taggade med <RUBP>, dessutom numrering medan mellanrubriker, taggade med <RUBM> respektive <RUBMU>, saknar sådan (se LO 1996:30).

mellanrubriker till avsnitt. I en del fall är de kombinerade med mellanrubriker till underavsnitt. De två rubriknivåerna är taggade med <RUBM> respektive <RUBMU>. De två standardmodellerna, benämnda (1) och (2), demonstreras i figur 11 nedan där också lagtexterna i delmaterialet SFS är inplacerade under (1) respektive (2).

(1) <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU>	(2) <RUBM>, <RUBMU>
ALKO (Sv)	JAKT (Sv)
BOST (Sv)	JÄMST (Sv)
KOMM (Sv)	KONK (Sv)
KYRKO (Sv)	KÖP (Sv)
SAME (Sv)	MISS (Sv)
UTL (Sv)	NÄRI (Sv)
	SKULD (Sv)

FIGUR 11. De två "standardmodellerna" för rubriknivåer i delmaterialet SFS.

Båda "standardmodellerna" i figur 11 ovan är i enlighet med direktiv som ges. Några "egentliga" paragrafrubriker, <RUBP>, finns inte i delmaterialet SFS, då sådana inte är tillåtna.¹Handledningen *Gröna boken* förordar en indelning av författningar i avsnitt med mellanrubriker framför en kapitelindelning, dvs. (2) ovan. En indelning i kapitel, dvs. (1), skall bara tillgripas när författningstexten är mycket omfattande (se GrB 1985:35).² Jag har emellertid inte funnit något klart samband mellan det valda alternativet och lagtexternas längd. Kapitelindelning med tillhörande kapitelrubriker uppträder både i kortare och längre lagar (färre respektive fler än 3 000 löpord) (jfr avsnitt 4.2.1 ovan).

Lagstiftaren i Sverige använder således två olika modeller för rubriknivåer, medan kollegan i Finland mera konsekvent utnyttjar en modell. Detta medför att variationen beträffande textelementet 'rubrik' blir mindre inom de två finländska delmaterialen (se tabell 10 ovan samt bilaga 11–13 nedan). Det finns därmed både överensstämmelser och skillnader mellan de tre delmaterialen beträffande de rubriknivåer som används, och det finns en variation i fråga om hur stor procentandel av det totala antalet löpord i respektive delmaterial som textelementet 'rubrik' svarar för.

¹ Jfr *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979; 1994) och GrB (1985; 1998).

² I den senaste upplagan av *Gröna boken* har formuleringen ändrats från *mycket omfattande till omfattande* (se GrB 1998:37).

Förekomsten av rubriker på olika nivåer i det samlade materialets texter kan förklaras med genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen, även om förekomsten inte är ett genrespecifikt drag för 'lagtext'. Också i exempelvis brittiska författningar och avtal liksom i dokument från svenska domstolar används olika former av rubriksystem (se Trosborg 1997:64ff. respektive Fredrickson 1996:137f.). Även i andra typer av facktexter inom olika områden förekommer ofta rubriksystem med flera olika nivåer (se t.ex. Möhn & Pelka 1984:22; Strömquist 1989:130ff.). Möjligen kan kombinationerna av rubriknivåer i de beskrivna standardmodellerna sägas vara specifika för genren 'lagtext'.

De olikheter som finns mellan vilka rubriknivåer som används i delmaterialen SFS och FörfS (samt SädK) bör kunna knytas till en skillnad i rekommendationer, faktor (B). Rekommendationerna kan i sin tur avspegla traditioner som inte är desamma i Sverige och Finland. Därmed kan även genre/tradition med tyngdpunkt på en skillnad i *tradition*, faktor (A), vara aktuell för att förklara olikheter mellan delmaterialen, främst användningen av rubriker till textelementen 'underavsnitt' och 'paragraf'.

Språkstruktur/översättning, faktor (C), har ingen betydelse för vilka rubriknivåer som uppträder. Möjligen kan denna faktor inverka på den procentuella andelen löpord för textelementet 'rubrik' i det finskspråkiga delmaterialet SädK å ena sidan och i det svenskspråkiga FörfS (samt i SFS) å den andra. Samtidigt bör man minnas att de tre delmaterialen inte är lika stora (jfr tabell 8 i avsnitt 6.1 ovan).

Innehåll i enskilda texter, faktor (D), spelar knappast någon roll för likheter och olikheter beträffande vilka rubriknivåer som förekommer inom delmaterialen. Däremot kan texternas omfång, mätt i antal löpord, påverka vilka rubriknivåer som kommer till användning, t.ex. förekomsten av 'rubrik till avdelningar', <RUBA>, i de omfångsrika kyrkolagarna.

6.3. Längd

Rubrikernas genomsnittliga längd har mätts i antal ord med eventuell numrering frånräknad och redovisas i tabell 11 nedan. Ett jämförelsematerial erbjuder Gertrud Petterssons undersökning av svenskt lagspråk, även om hennes studie omfattar enbart kapitelrubriker (se Pettersson 1992:80, 120f.). Värdena för de tre nyaste lagtexterna i denna framgår av tabell 12 nedan.

TABELL 11. *Löppord i textelementet <RUB>, totalt, rubriker, totalt, och ord/rubrik i delmaterialen SFS, FörfS och SädK. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	<RUB>, totalt	Rubriker, totalt	Ord/rubrik
SFS	3 104	962	3,2
FörfS	3 690	1 102	3,3
SädK	2 952	1 101	2,7

TABELL 12. *Ord/kapitelrubrik i Brottsbalken (BrB), Aktiebolagslagen (AB) och Äktenskapsbalken (ÄktB). Värdena anges i absoluta tal.*

Lagtext	Ord/kapitelrubrik
BrB (1962)	3,9
AB (1975)	4,1
ÄktB (1987)	2,5

Av tabell 11 och tabell 12 ovan framgår att den genomsnittliga rubriken i de undersökta lagarna är kort. Värdet för SFS med 3,2 *ord/rubrik* och det för FörfS med 3,3 *ord/rubrik* visar en god överensstämmelse med Petterssons siffror, särskilt om man räknar fram medelvärdet för BrB, AB och ÄktB som uppgår till 3,5 *ord/kapitelrubrik*. Margareta Westman anger ett medelvärde på 3,67 ord för mellan- och marginalrubriker i svenska bruksprosatexter (BRUK) (se Westman 1974:27). Marianne Nordman redovisar 8,0 respektive 6,0 *ord/artikelrubrik* för vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar (se Nordman 1995:184). De två senare undersökningarna är inte direkt jämförbara med denna, eftersom materialen är av olika karaktär. Men värdena från dem ger en antydning om att lagstiftaren förmodligen strävar efter att ge kort och koncis information genom att använda komprimerade rubriker på olika nivåer i författningstexter.¹ Tabell 11 ovan visar också en skillnad mellan svenskans och finskans struktur, då den mer syntetiska finskan har något färre ord per rubrik än den mer analytiska svenskan. Differensen mellan SädK och FörfS är 0,6 *ord/rubrik*, medan den är 0,5 *ord/rubrik* mellan SädK och SFS.

Genomsnittsvärdena för rubriklängd döljer en avsevärd variation inom det samlade materialet. Variationen illustreras med exempel

¹ Jfr Dietz (1995:14–17) om längd och informationsmängd hos titlar på vetenskapliga arbeten.

(17)–(20) nedan. I dem och i övriga exempel i kapitlet är inte några taggar för olika typer av rubriker utsatta.¹

(17) Jäv (KYRKO (Sv), 13 kap. 17 §)

(18) Val (KOMM (Fs), 60 §) – Vaali (KOMM (Fi), 60 §)

(19) Hur föreskrifterna om kyrkoråd i församling tillämpas på stiftsstyrelsen och andra nämnder än egendomsnämnden i stiftssamfälligheten (KYRKO (Sv), 14 kap. 7–8 §)

(20) Arbetsgivares skyldighet att betala gottgörelse med anledning av diskriminering på grund av kön (JÄMST (Fs), 6 §) – Työnantajan velvollisuus suorittaa hyvitystä sukupuoleen perustuvan syrjinnän johdosta (JÄMST (Fi), 6 §)

Den goda överensstämmelsen mellan mina resultat och de redovisade värdena i Pettersson (1992) talar för att genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A), har betydelse för att alla tre delmaterialen har korta genomsnittsrubriker. De skillnader som finns mellan rubriklängd i mina delmaterial och i de material som Westman (1974) och Nordman (1995) studerar talar också för att denna faktor är relevant. Korta rubriker är ett genretypiskt drag för 'lagtext', då sådana förekommer också i exempelvis vetenskapliga artiklar: *Inledning*, *Metod* och *Resultat* (se Melander 1991:151).

En eventuell inverkan av rekommendationer, faktor (B) är svår att bedöma. Svenska och finländska anvisningar betonar att titelrubriker till författningar, här taggade med <RUBL>, skall vara korta.² För andra rubriknivåer finns det enbart svenska rekommendationer, som sinsemellan är motstridiga. Mellanrubriker till avsnitt och underavsnitt, <RUBM> och <RUBMU>, kan vara korta och bestå av ett eller två nyckelord, men

Den [mellanrubriken] kan också med fördel vara något längre och utformas som en ofullständig eller hel mening [...]. (MF 1992:84; 1998:89)

¹ I återstoden av detta kapitel utformas hänvisningar vid exempel på följande sätt. Hänvisningar till avdelningsrubriker, <RUBA>, och kapitelrubriker, <RUBK>, ges enligt modellen KYRKO (Fs), 1 avd. respektive BOST (Fs), 2 kap. För rubriker till avsnitt och underavsnitt ("mellanrubriker"), <RUBM> och <RUBMU>, ges hänvisningar antingen till de paragrafer (och eventuellt kapitel) som "omger" rubriken eller till det kapitel och den paragraf som "omger" den, t.ex. KYRKO (Sv), 14 kap. 7–8 § respektive KOMM (Sv), 3 kap.–1 §. Hänvisningar till paragrafrubriker, <RUBP>, görs med uppgift om paragraf och eventuellt kapitel.

² Se GrB (1985:17; 1998:17), LO (1996:38) och SLAF (1988:123; 1992:140; 1998:160).

Strävan efter korthet kan sägas visa sig i genomsnittslängden hos rubrikerna i delmaterialet SFS, medan tillåtelsen att använda längre rubriker visar sig i den variation som finns i delmaterialets texter. Trots bristen på jämförelsematerial torde variationen kunna sägas vara genretypisk och inte genrespecifik för 'lagtext'.

Den obetydliga skillnaden mellan genomsnittsrubrikens omfång i SFS och omfånget för den i FörFS talar för att språkstruktur/översättning, faktor (C), spelar en obetydlig roll i sammanhanget. Däremot bör skillnaden mellan delmaterialet Säädk gentemot FörFS (och SFS) i första hand vara orsakad av språkstruktur/översättning med betoning på *språkstruktur*, dvs. faktor (C).

Någon närmare granskning av rubriker från de olika lagtexter som ingår i delmaterialen har inte gjorts. Därav följer att en eventuell variation inom delmaterialen, knuten till innehåll i enskilda texter, faktor (D), inte har kartlagts.

6.4. Utformning

I det här avsnittet redovisar jag först hur titelrubriker till lagtexterna i det totala materialet är utformade. Kategorin <RUBL> redovisas för sig, eftersom den har sina särdrag i fråga om utformning och beträffande anvisningar för utformningen. Därefter behandlas rubriker på övriga nivåer i det samlade materialet från 'avdelning' till 'paragraf', dvs. <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU> och <RUBP>. Till dessa kommer 'rubrik till avslutning', alltså <RUBAVSL>.

I titelrubriker föredrar lagstiftaren i Sverige sammansättningar med *-lag*: *Alkohollag*, *Bostadsrättslag*, *Jaktlag* osv. Bara 2 av de 13 lagarna har en alternativt utformad rubrik: *Lag om vård av missbrukare i vissa fall* och *Lag om näringsförbud*. Det finlandssvenska delmaterialet uppvisar ungefär lika många titelrubriker av de båda typerna (7 respektive 6 texter). Dessutom förekommer en variantform av den första typen, där en sammansättning förses med ett efterställt attribut: *Självstyrelselag för Åland – Ahvenanmaan itsehallintolaki*. Med två undantag motsvaras en svensk sammansättning i FörFS av en finsk i Säädk, medan konstruktionen *Lag om X* motsvaras av *Laki* tillsammans med ett nominal böjt i kasus elativ, t.ex. *Lag om bostadsrättsbostäder – Laki asumisoikeusasunnoista*.¹

¹ De två titelrubriker som inte följer det angivna mönstret är *Lag om missbrukarvård – Päihdehuoltolaki* (MISS (Fs), MISS (Fi)) och *Sametingslag – Laki saamelaiskäräjistä* (SAME (Fs), SAME (Fi)).

Resultaten kan lämpligen jämföras med de anvisningar som ges för författningsspråk. I *Myndigheternas föreskrifter* sägs det att "Rubriken till en ny författning bör vara kort" men att rubriker av typen *Lag om X* får användas.¹ Handboken *Svenskt lagspråk i Finland* rekommenderar i första hand lagrubriker med ett ord. Den svenskspråkiga lagens rubrik behöver inte följa den finska textens. Också *Lainlaatijan opas* förordar ettordsrubriker, om inte kraven på tydlighet och smidighet gör att typen "lag eller förordning om detta eller detta" är att föredra.² Utformningen av titelrubriker, <RUBL>, i det samlade materialet styrs alltså av rekommendationer, faktor (B) i förklaringsmodellen. Bakom dessa kan genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A), sägas ligga. Med titelrubriker där orden *lag* respektive *laki* ingår anger lagstiftaren vilken genre texten tillhör och var i normhierarkin den aktuella författningen hör hemma (se avsnitt 4.3.2.1 ovan). Titelrubriker med *lag* respektive *laki* är ett genrespecifikt drag för 'lag-text'.

Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan vara aktuell för att förklara den jämnare fördelningen inom delmaterialet FörfS av de två angivna konstruktionerna. Som framgår ovan finns det en stark tendens till att den grammatiska utformningen av titelrubrikerna i delmaterialen FörfS och Säädk inte avviker från varandra.

Innehåll i enskilda texter, faktor (D), är knappast relevant för att förklara den variation som uppträder inom de olika delmaterialen. Med detta lämnar jag titelrubrikerna och går över till att behandla övriga rubriknivåer.

Som väntat förekommer inte några frågor eller utrop i rubrikmaterialet utan rubriker till avdelningar, kapitel, avsnitt, underavsnitt och paragrafer har påståendeform. Genre/tradition med tyngdpunkt på *genre*, faktor (A), bör ge en förklaring till den totala frånvaron av frågor och utrop.³ Det stora flertalet rubriker i de tre delmaterialen är s.k. *enkla rubriker*. Med detta menas att de inte består av två enheter som åtskiljs av en punkt, vilken grafiskt markerar gränsen mellan de båda enheterna, vilka inleds med versal. I delmaterialen FörfS och Säädk används i några fall vad jag väljer att kalla "dubbelrubriker". Antalet är 9 i FörfS respektive 8 i Säädk, och flertalet hör hemma i

¹ Se MF (1992:123f.; 1998:126).

² Se SLAF (1988:123f.; 1992:140; 1998:159f.) och LO (1996:39).

³ Några kommentarer om ämnet har jag inte lyckats finna i annan litteratur. Frånvaron av sådana kan ses som ett tecken på att det är självklart att rubriker i författningstexter har påståendeform. Jfr Nordman (1995:182) om fördelningen av frågor, utrop och påståenden i rubriker till vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar.

KYRKO (Fs), KYRKO (Fi). Två exempel på s.k. *dubbelrubriker* från den finländska kyrkolagen är (21) och (22) nedan.

- (21) Valordning för kyrkan och verkställighetsbestämmelser. Publiceringen av författningar (KYRKO (Fs), 2 kap.-3 §) – Kirkon vaalijärjestys ja täytäntöönpanomääräykset. Säästösten julkaiseminen (KYRKO (Fi), 2 kap.-3 §)
- (22) Kandidats samtycke. Begränsning av valbarhet (KYRKO (Fs), 8 kap.-4 §) – Ehdokkaan suostumus. Vaalikelpoisuuden rajoitus (KYRKO (Fi), 8 kap.-4 §)

De två rubrikerna i en dubbelrubrik är åtskilda av en punkt. Det finns inte något omedelbart innehållsligt samband mellan innehållet i de båda enkla rubriker som tillsammans bildar en dubbelrubrik. Det är t.ex. svårt att se ett omedelbart samband mellan "Kandidats samtycke" och "Begränsning av valbarhet" i (22) ovan. Med hänsyn till den konsekventa interpunktionen och det semantiska innehållet, väljer jag att inte betrakta enheten efter punkten som ett tillägg till den före punkten. Varje dubbelrubrik räknas således som två enkla rubriker.¹ Med ett enda undantag överensstämmer de svenskspråkiga lagtexterna med de finskspråkiga versionerna. Detta enda undantag finns i Självständighetslag för Åland – Ahvenanmaan itsehallintolaki (SJÄLV (Fs), 69 §; SJÄLV (Fi), 69 §). Av denna anledning noteras FörfS för en rubrik mer än Säädk i de aktuella tabellerna i detta kapitel.

Närvaron av dubbelrubriker i de finländska delmaterialen och frånvaron av dem i det svenska är svår att förklara med hjälp av faktorerna i förklaringsmodellen. Några rekommendationer om ämnet, faktor (B), ges inte. Genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), kan möjligen vara aktuell, men det är då fråga om en intern finländsk tradition som inte har kodifierats i de kontrollerade handledningarna för författningsspråk. I alla fall utom ett överensstämmer de svenskspråkiga och finskspråkiga versionerna av de finländska lagarna. Detta talar mot en inverkan av språkstruktur/översättning, faktor (C).² Flertalet av beläggen för dubbelrubriker

¹ Nordman gör följande bedömning av vetenskapliga artiklar med titelrubrik och underrubrik: "Tillägget eller undertiteln skiljs i VET [vetenskapliga artiklar] från första delen av rubriken genom varierande interpunktion" (Nordman 1995:182). Jag instämmer i Marianne Nordmans bedömning vad beträffar ett material som likt hennes består av enbart titelrubriker, som motsvarar kategorin <RUBL> i min undersökning. Däremot gör jag en annan bedömning för rubriker på "lägre nivåer" i det material som jag arbetar med.

² I detta enda fall är det dessutom fråga om Självständighetslag för Åland, SJÄLV (Fs), SJÄLV (Fi), som är utformad på svenska och översatt till finska (se avsnitt 3.2.1.7 ovan).

återfinns i KYRKO (Fs), KYRKO (Fi), men jag tror inte att innehåll i enskilda lagtexter, faktor (D), erbjuder en förklaring till variationen inom FörfS (och SädK).

Rubrikerna på nivåerna under titelrubrikens samt <RUBAVSL> har delats in efter sin grammatiska struktur. Utgångspunkt för indelningen är Nordmans undersökning av titelrubriker till vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar (se Nordman 1995:183).¹ Jag har emellertid modifierat indelningen genom att utesluta kategorin 'fullständiga huvudsatser' och genom att lägga till tre relevanta kategorier: rubriker med två eller tre samordnade nomen, eventuellt med attributiva bestämningar, rubriker som har bisatsform och rubriker i form av en satsförkortning.² Resultaten visas i tabell 13 nedan och kommenteras i den ordning som de redovisas i denna. Också notationen är till största delen övertagen från Nordman. I tabell 13 och i den följande genomgången står *N* för 'nomen', *Attr* för 'attributiv bestämning' och *Konj* för 'konjunktion'. Med plustecken markeras att en relation mellan kategorier föreligger. Med parentestecken anges att ytterligare en eller flera bestämning(ar), framförställd(a) eller efterställd(a), till en annan bestämning är tänkbar(a).

TABELL 13. *Grammatisk struktur hos textelementen <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU>, <RUBP> och <RUBAVSL> i delmaterialen SFS, FörfS och SädK. Värdena anges i absoluta tal och i procent av antalet rubriker i respektive delmaterial.*

Delmaterial	SFS		FörfS		SädK	
Grammatisk struktur						
N	257	27,1 %	262	24,1 %	271	24,9 %
(Attr+)Attr+N	152	16,0 %	206	18,9 %	492	45,3 %
N+Attr(+Attr)	343	36,1 %	410	37,7 %	77	7,1 %
(Attr+)Attr+N+	62	6,5 %	58	5,3 %	71	6,5 %
Attr(+Attr)						
(Attr+)N(+Attr)+	72	7,6 %	146	13,4 %	176	16,2 %
Konj+(Attr+)N(+Attr)						
Bisats	63	6,6 %	5	0,5 %	–	–
Satsförkortning	–	–	1	0,1 %	–	–
Totalt	949	99,9 %	1 088	100,0 %	1 087	100,0 %

¹ Jfr också Pettersson (1974:25), som delar in rubrikerna i sitt material i olika typer av makrosyntagmer enligt kategorierna i Loman och Jörgensen (1971), Westman (1974:119–126), som diskuterar rubriker som s.k. *meningsämnen* av olika slag samt Dietz (1995:21ff.), som skiljer mellan *nominala*, *verbala* och *övriga rubriker* samt indelar de tre kategorierna vidare.

² Se avsnitt 8.3 nedan för definitioner av 'bisats' och 'satsförkortning'.

Tabell 13 visar att i samtliga tre delmaterial använder lagstiftaren gärna ett ensamt nomen, rubriktypen N, som rubrik (se exempel (23) och (24) nedan). I runda tal en fjärdedel av rubrikerna på de angivna nivåerna i SFS och FörfS respektive Säädk består av ett enda nomen.

(23) Fullmäktige (KOMM (Sv), 3 kap.-1 §)

(24) Rättelseyrkande (BOST (Fs), 53 §) – Oikaisuvaatimus (BOST (Fi), 53 §)

De många rubrikerna av den här typen bör vara avhängiga genre/tradition med betoning på en likhet i *tradition*, faktor (A) i förklaringsmodellen. Rubriktypen har blivit allt vanligare i svenska 1900-talslagar (se Pettersson 1988:229ff.). Utifrån tabell 13 ovan förefaller det möjligt att detsamma gäller svenskspråkiga och finskspråkiga finländska författningar. Det finns visserligen uttryckliga svenska rekommendationer om att rubriker, specificerat till *mellanrubriker*, kan bestå av ett eller flera nyckelord, medan finländska motsvarigheter saknas.¹ Med hänsyn till förekomsten av rubriktypen N, kan rekommendationer, faktor (B), inte sägas ha bidragit till någon större skillnad mellan SFS å ena sidan och FörfS (samt Säädk) å den andra, även om rubriktypen noteras för 3,0 respektive 2,2 procentenheter fler belägg i delmaterialet SFS.

Typen nomen med ett eller flera framförställda attribut, dvs. (Attr+)Attr+N, är klart vanligare i delmaterialet Säädk med över 45 procent av rubrikerna mot 16 procent i SFS och ungefär 19 procent i FörfS. Situationen är den omvända för rubriker med nomen med ett eller flera efterställda attribut, rubriktypen N+Attr(+Attr). Denna svarar för över 35 procent av rubrikerna i SFS respektive FörfS mot endast cirka 7 procent i det finskspråkiga delmaterialet. Exempel (25) nedan illustrerar hur rubriktypen N+Attr(+Attr) favoriseras i FörfS (liksom i SFS) medan (Attr+)Attr+N föredras i Säädk.

(25) Tillverkningstillstånd för alkoholdrycker och sprit (ALKO (Fs), 5 §) – Alkoholijuomien [kasus genitiv] ja väkiviinan [kasus genitiv] valmistuslupa (ALKO (Fi), 5 §)

Resultaten för de båda svenskspråkiga delmaterialen gentemot det finskspråkiga kan förklaras med språkstruktur/översättning och rekommendationer, dvs. faktor (C) och faktor (B) i förklaringsmodellen. Bestämningar i nominalfraser placeras i finskan ofta framför huvudordet, medan de i svenskan ofta står efter detta (jfr t.ex. Fors-

¹ Se MF (1992:84; 1998:89) och jfr SLAF (1988; 1992; 1998) och LO (1996).

gren 1986:25; Sundman 1993:169, 180). Språkstruktur/översättning med tyngdpunkt på *språkstruktur* bör i första hand vara orsak till dessa resultat för SFS och FörfS gentemot Säädk. Vid sidan av faktor (C) kan faktor (B) spela en roll. I både finlandssvenska och sverige-svenska anvisningar påpekas det att långa bestämningar bör placeras efter sitt huvudord.¹ Dessutom bör det nämnas att rubriktypen N+Attr(+Attr) är den vanligaste också i Nordmans undersökning av rubriker till vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar (se Nordman 1995:183). Följaktligen är de många rubrikerna av denna typ i SFS och FörfS inget exklusivt särdrag för vare sig svenskt juridiskt fackspråk eller genren 'lagtext'.

Rubriktypen nomen med framförställda och efterställda attributiva bestämningar, alltså (Attr+)Attr+N+Attr(+Attr), är ungefär lika vanlig i alla tre delmaterialen, och SFS och Säädk noteras för exakt samma värde, nämligen 6,5 procent av respektive delmaterials totala antal rubriker. Exempel på kategorin ger (26) och (27) nedan. Möjligen kan genre/tradition med betoning på en likhet i *tradition*, faktor (A), vara aktuell för att förklara förekomsten av kategorin, och detta av samma skäl som för rubriker i form av ett ensamt nomen, dvs. typen N ovan.

- (26) Bostadsrättshavarens ansvar för lägenhetens skick (BOST (Sv), 7 kap.-1 §)
- (27) Husägarens skyldigheter i avtalsförhållandet (BOST (Fs), 2 kap.) – Talon [kasmus genitiv] omistajan [kasmus genitiv] velvollisuus sopimus-suhteessa [kasmus inessiv] (BOST (Fi), 2 kap.)

¹ Se SLAF (1988:61; 1992:43; 1998:47) respektive *Språket i lagar och andra författningar* (1967:29f.) och MF (1992:101; 1998:103).

Av tabell 13 ovan framgår inte att delmaterialet FörfS även utmärker sig i fråga om satsformade attribut till nominala huvudord, där attributen inleds av underordnande konjunktioner, relativa pronomen eller relativa adverb. I FörfS finns 45 belägg mot endast 10 i SFS. Den vanligaste typen (36 av 45 belägg) är attribut som inleds med relativt pronomen (jfr avsnitt 10.2.2.1 nedan om relativsätser). Övriga kategorier är bisatser som inleds med *att* (3 belägg), *då* (1 belägg), *hur* (1 belägg), *innan* (1 belägg) och *när* (3 belägg). Beläggen i delmaterialet SFS fördelar sig på bisatser inledda med *då* (1 belägg), *innan* (2 belägg) *när* (2 belägg), *om* (1 belägg) och *som*, *vilket* (4 belägg).

Förklaringen till att FörfS har ett större antal rubriker med de angivna typerna av attribut är troligen förekomsten av framförställda attribut, ofta i form av particip, i Säädk och översättningen av dem till svenska. Finska participformer återges ofta med relativa bisatser på svenska (se Forsgren 1986:50). Detta är i enlighet med rekommendationer för översättningen av finskspråkiga finländska författningar (se t.ex. SLAF 1988:61; 1992:43; 1998:47). Den skillnad som finns mellan de svenskspråkiga delmaterialen förklaras sannolikt av faktor (C) och faktor (B) i förening.

Rubriker i form av två eller tre nomen med en samordnande konjunktion, alternativt kommatecken, samt eventuella attributiva bestämmingar, dvs. (Attr+)N(+Attr)+Konj+(Attr+)N(+Attr), förekommer klart mera i de finländska texterna (se exempel (28) nedan).

- (28) Beslutförhet, omröstning och val (KYRKO (Fs), 7 kap. 4 §) –
Päättövaltaisuus, äänestäminen ja vaalit (KYRKO (Fi), 7 kap. 4 §)

Rubriktypen svarar för 7,6 procent av antalet rubriker i SFS mot 13,4 procent i FörfS och 16,2 procent i SäädK. Att den är vanligare i det finlandssvenska delmaterialet än i det sverigesvenska vill jag i första hand förklara med språkstruktur/översättning med tyngdpunkt på *översättning*, faktor (C). FörfS följer i allmänhet SäädK. Antalet belägg i tabell 13 ovan är dock 146 i det svenskspråkiga delmaterialet och 176 i det finskspråkiga. Följaktligen återges inte samtliga finskspråkiga rubriker av typen (Attr+)N(+Attr)+Konj+(Attr+)N(+Attr) med svenskspråkiga strukturella motsvarigheter.

Varför denna rubriktyp i sin tur är vanligare i SäädK är oklart. Det kan knappast vara fråga om innehåll i enskilda texter, faktor (D), då en närmare granskning visar att beläggen inte är koncentrerade till några få texter i delmaterialet SäädK. Några rekommendationer, faktor (B), ges inte i de kontrollerade handledningarna. Möjligen finns det en finländsk tradition att använda rubriker av typen (Attr+)N(+Attr)+Konj+(Attr+)N(+Attr) som är starkare än en motsvarande svensk. Det är inte klarlagt om genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), skulle kunna förklara detta resultat, eftersom jag inte har lyckats finna några tidigare studier på området och därmed inte heller några jämförelsemöjligheter.

Av tabell 13 ovan framgår att de icke-satsformade rubrikerna med ett eller flera nomen som huvudord dominerar starkt i alla delmaterial. Deras andel av rubrikerna uppgår till 93,3 procent för SFS, medan FörfS och SäädK noteras för ännu högre värden: 99,4 procent (FörfS) och 100,0 procent (SäädK).¹ Fullständiga bisatser som rubriker, men då inte satsformade attribut till nomen, förekommer således främst i delmaterialet SFS.² Flertalet återfinns i KYRKO (Sv) med 50

¹ Rubrikerna svarar för 6,38 procent av det totala antalet syntaktiska meningar i Margareta Westmans bruksprosamaterial (BRUK) (se Westman 1974:23). Jfr Dietz (1995:25–29) om nominalstil och verbalstil i titelrubriker till vetenskapliga arbeten.

² De få rubriker där ett nomen med sina bestämmingar också följs av en bisats räknas inte in här, utan de har förts till de nominala rubrikerna i tabell 13. Exempel är *Hyresvillkor vid ogiltiga upplåtelse och när bostadsrätten frånträds* och *Särskilt stadgande om hur betalningsprogrammet förfaller* (BOST (Sv), 4 kap. 8–9 §; SKULD (Fs), 46 §).

av 63 belägg. De fem bisatsformade rubrikerna i FörfS motsvaras av nominaluttryck i SäädK (se exempel (29) nedan). Situationen är densamma för den enda satsförkortningen i det totala materialet (30). Rubriker med bisatsens eller satsförkortningens form förekommer därmed inte alls i delmaterialet SäädK och de är mycket sällsynta i FörfS.

- (29) När visum får återkallas och upphör att gälla (UTL (Fs), 14 §) – Viisumin [kasus genitiv] peruuttaminen [infinitiv 4, grundform] ja raukeaminen [infinitiv 4, grundform] (UTL (Fi), 14 §)
- (30) Att göra skulder tvistiga (SKULD (Fs), 56 §) – Velkojen [kasus genitiv] riitauttaminen [infinitiv 4, grundform] (SKULD (Fi), 56 §)

Med hänsyn till att inte en enda satsformad rubrik förekommer i delmaterialet SäädK, är de få förekomsterna i FörfS ett väntat resultat. Språkstruktur/översättning, faktor (C), tycks spela en stor roll för att rubriker i form av bisatser och satsförkortningar är mer sällsynta i FörfS än i SFS. Däremot är det något oväntat att en finsk nominalformad rubrik så sällan översätts till en satsformad svensk. Detta är oväntat eftersom *Svenskt lagspråk i Finland* demonstrerar hur finska verbalsubstantiv, främst sådana som slutar på *-minen*, kan översättas till satser på svenska. Som redan har framgått ges dessutom exempel på hur de i en del fall rentav bör översättas på annat sätt än med ett svenskt verbalsubstantiv (se SLAF 1992:51; 1998:54ff.).

I handledningen *Myndigheternas föreskrifter* sägs att mellanrubriker kan vara korta och bestå av ett eller två nyckelord, men de kan även ha formen av en ofullständig eller fullständig mening (se MF 1992:84; 1998:89). En viss variation av utformningen rekommenderas således för svenska författningstexter, medan några motsvarande anvisningar inte ges på finländskt håll. För rubrikerna i det material som jag undersöker, får rekommendationer, faktor (B), därmed sägas ha haft en begränsad genomslagskraft på den här punkten, om än SFS redovisar en klart större förekomst av satsformade rubriker än FörfS (samt SäädK). De satsformade rubrikerna svarar för ett litet antal av det totala antalet rubriker i det samlade materialet. Trots det har jag gjort en närmare granskning av dem, eftersom en sådan visar en intressant variation inom delmaterialen, i första hand SFS.

I *Myndigheternas föreskrifter* ges alltså rekommendationer om att satsformade rubriker kan användas. Kanske är det frestande att se detta som en innovation för modernt sverigesvenskt författningsspråk. Men så är inte nödvändigtvis fallet, och den sortens rubriker förekommer

redan i de medeltida landskapslagarna.¹ Den större förekomsten av rubriktypen i SFS kan därmed ses som ett utslag av genre/tradition med tyngdpunkt på en skillnad i *tradition*, faktor (A) i förklaringsmodellen. Lagstiftaren i Sverige anknyter i detta avseende måhända mera till en äldre tradition för svenskt lagspråk än vad kollegan i Finland gör.²

Flertalet bisatsformade rubriker i det samlade materialet hör hemma i KYRKO (Sv). Jag tror inte att innehåll i enskilda texter, faktor (D), erbjuder en relevant förklaring till resultatet. Man kan däremot spekulera över om lagstiftaren medvetet har velat anknyta till en äldre tradition i en lag som reglerar just kyrkliga förhållanden.³ Exempelvis kan mellanrubriken *Hur en kyrka får upplåtas* i KYRKO (Sv), 40 kap.-1 §, jämföras med rubrikerna till fem av de åtta första flockarna i Östgötalagens kyrkobalk. Dessa lyder i nusvensk översättning.

Huru kyrkobygge skall börjas. [---]

Huru man skall biskopen bud sända och honom gengärd göra. [---]

Huru man skall taga präst till kyrkan. [---]

Huru en bonde skall få sista smörjelsen och ett barn kristnas; och klockare skall bära bok och stola i socknen. [---]

Huru klockare skall ringa; och om banden på klockan lossna; och om en annan ringer. (*Svenska landskapslagar* [...] 1979:7ff.)

De bisatsformade rubrikerna i delmaterialen SFS och FörfS kan indelas vidare på formella grunder efter vilka bisatsinledare som används och på semantiska grunder efter vilka typer av bestämmelser som de uppträder i. Resultatet framgår av tabell 14 och figur 12 nedan.

TABELL 14. *Fullständiga bisatser som rubriker i delmaterialen SFS och FörfS, sorterade efter bisatsinledare. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial Bisatsinledare	SFS	FörfS
<i>hur</i>	41	2
<i>när</i>	14	3
<i>vem som</i>	4	–
<i>vilka som</i>	2	–
<i>vad</i>	1	–
<i>vart</i>	1	–
Totalt	63	5

¹ Se även Pettersson (1988:229f.) om bisatsformade rubriker i 1734 års lag.

² Se Pajula (1960:17–127) om översättning till finska av svenska lagtexter till och med 1734 års lag.

³ Jfr Wessén (1968:21f.) om kristenrätten i landskapslagarna.

Kategori	Exempel
(1a) hur olika steg i en demokratisk process genomförs	<i>Hur ärendena bereds</i> (KOMM (Sv), 5 kap. 25–26 §) <i>Hur ärendena avgörs</i> (KOMM (Sv), 5 kap. 39–40 §) <i>Hur besluten överklagas</i> (KOMM (Sv), 10 kap. 3–4 §) <i>Hur samerna skall företrädas</i> (SAME (Fs), 6 §)
(1b) hur olika föreskrifter tillämpas för Svenska kyrkan	<i>Hur föreskrifterna om kyrkofullmäktige i församling tillämpas på församlingsdelegerade</i> (KYRKO (Sv), 15 kap. 8–9 §)
(1c) hur administrativa och ekonomiska förhållanden inom Svenska kyrkan regleras	<i>Hur den kyrkliga jorden skall förvaltas</i> (KYRKO (Sv), 41 kap. 9–10 §)
(2a) när olika steg i en demokratisk process skall genomföras och olika villkor för dem	<i>När ett nytt biskopsval skall förrättas</i> (KYRKO (Sv), 45 kap. 27–28 §) <i>När ett val skall vara proportionellt</i> (KYRKO (Sv), 47 kap. 1–2 §)
(2b) när olika omständigheter inte längre gäller	<i>När flyktingskap upphör</i> (UTL (Sv), 3 kap. 4–5 §) <i>När flyktingskap upphör</i> (UTL (Fs), 36 §)
(3a) vem som har en viss rättighet	<i>Vem som har jakträtten</i> (JAKT (Sv), 9–10 §)
(3b) vem som har en viss uppgift	<i>Vem som förvaltar den kyrkliga jorden</i> (KYRKO (Sv), 41 kap. 4–5 §) <i>Vilka organ som utser elektor och ersättare</i> (KYRKO (Sv), 43 kap. 6–7 §)

FIGUR 12. *Semantiska kategorier för satsformade rubriker och exempel på fullständiga bisatser som rubriker i delmaterialen SFS och FörfS: hur, när, vem som och vilka som som bisatsinledare.*

Tabell 14 ovan visar att de klart vanligaste satsformade rubrikerna är de som inleds med *hur* och *när* (60 av sammanlagt 68). De dominerar stort, medan var och en av de övriga redovisade typerna noteras för några få belägg vardera. Det stora flertalet av de totalt 68 bisatsrubrikerna kan indelas i undergrupper med hänsyn till sitt innehåll (se figur 12 ovan). Lagstiftaren tycks välja den här rubriktypen i några speciella sammanhang. Variationen inom delmaterialen (i första hand SFS) torde i alla fall till en del kunna knytas till innehållet i enskilda texter, faktor.(D). Av de totalt 43 beläggen för *hur*-inledda bisatser kan 41 föras till tre olika grupper, som här är märkta (1a)–(1c). På

liknande sätt kan 16 av de totalt 17 beläggen för *när*-inledda bisatser sorteras i två grupper, (2a) och (2b), medan de 6 beläggen för rubriker inledda med *vem som* och *vilka som* kan föras till två kategorier, (3a) och (3b).¹

Av resultatredovisningen i detta avsnitt framgår hur rubrikerna i det samlade materialet är utformade och vilken variation som förekommer beträffande rubrikernas utformning. Variationen visar sig för det första beträffande nominala rubriker kontra satsformade och för det andra i fråga om utformningen av de två huvudtyperna. Utifrån redovisningen bör den beskrivning som Gertrud Pettersson har gett av kapitelrubriker i svenska 1900-talslagar kompletteras något med tanke på genrekonstituerande drag för 'lagtext'. Pettersson visar att en standardrubrik *Om* + substantiv, som anger det aktuella sakområdet, blir vanligare under 1900-talet. Dessutom uppträder en annan typ av rubrik, som introduceras i början av 1900-talet. Den senare rubriktypen består av en nominalfras som har

ett huvudord av en mer teknisk natur – en beteckning för textarten [...].
(Pettersson 1988:230)

Några exempel är *Inledande bestämmelser*, *Bolagsstämma* samt *Likvidation och upplösning*. I Aktiebolagslagen från 1975 finns inga rubriker med *Om* + substantiv utan enbart rubriker som består av en eller flera nominalfraser (se Pettersson 1988:229ff.). Också i mitt material har rubrikerna till textelementen 'text', 'avdelning' och 'kapitel' nominalfrasens form. Situationen är densamma för textelementet 'avslutning'. Nominalrubrikerna dominerar även för 'avsnitt', 'underavsnitt' och 'paragraf'. På de tre senare rubriknivåerna förekommer dessutom rubriker i form av bisatser och satsförkortningar. Däremot är rubriktypen *Om* + substantiv mycket sällsynt. I det totala materialet om 2 064 svenskspråkiga rubriker finns blott tre belägg, som här återges som (31)–(33).

(31) Om medlemskap (KYRKO (Sv), 3 kap.)

(32) Om prästlönefonder m. m. (KYRKO (Sv), 41 kap. 28–29 §)

¹ De tre rubriker som inte passar in i mönstret i figur 12 är *Hur bostadsrättshavaren får använda lägenheten*, *Hur bruksvederlaget bestäms* och *När upplåtelse får ske* (BOST (Sv), 7 kap. 5–6 §; BOST (Fs), 16 §; BOST (Sv), 4 kap.–1 §). Alla tre rubrikerna hör alltså hemma i respektive lands bostadsrättslagstiftning. De i sammanhanget udda rubrikerna *Vad risken innebär* och *Vart verkställigheten skall ske* från de svenska köp- och utlänningslagarna gör redovisningen av de bisatsformade rubrikerna fullständig (KÖP (Sv), 11–12 §; ÜTL (Sv), 8 kap. 4–5 §).

- (33) Om sammanträde innan betalningsprogrammet fastställs (SKULD (Fs), 55 §)

Mina resultat bekräftar Gertruds Petterssons bedömning av kapitelrubriker i svenska 1900-talslagar. I sådana och i delmaterialet SFS samt i de finländska delmaterialen FörfS och Säädk används enbart kapitelrubriker i form av nominalfraser. Mina resultat kompletterar även dem som Pettersson redovisar. Förutom nominalrubriker förekommer satsformade rubriker i nutida svenska författningar, då till textelementen 'avsnitt' och 'underavsnitt'. De uppträder också vid sällsynta tillfällen i svenskspråkiga versioner av nutida finländska lagar. Rubriktypen *Om* + substantiv är mycket ovanlig i nutida svenskspråkiga lagtexter från Sverige och Finland.

Att typen *Om* + substantiv är så sällsynt i materialet, kan möjligen ha ett samband med att handböcker för skrivande i allmänhet rekommenderar skribenter att undvika småord i rubriker av olika slag.¹ En typisk formulering är den följande:

I rubriker undviker man med fördel formord som "en, ett" eller "den, de";
man är försiktig med innehållslösa småord över huvud taget. (Strömquist 1989:128, min kursiv)

Däremot har jag inte funnit några förbud mot *om* i rubriker i de kontrollerade samlingarna med anvisningar för sverigesvenskt och finlandssvenskt författningsspråk. Detta hindrar inte att respektive lagstiftare kan ha utvecklat en intern tradition att använda rubriker utan *om*. Det är därför inte möjligt att bestämma den möjliga inverkan av rekommendationer och genre/tradition med tyngdpunkt på en likhet i *tradition*, dvs. faktor (B) och faktor (A), för att rubriker med *om* är så sällsynta i de svenskspråkiga delmaterialen. Däremot torde språkstruktur/översättning och innehåll i enskilda texter, dvs. faktor (C) och faktor (D), kunna undantas från diskussionen av dessa resultat.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att det finns gemensamma drag för de tre delmaterialen i fråga om utformningen av rubriker. Det finns även drag som skiljer dem åt. De resultat som visar överensstämmelser mellan delmaterialet SFS å ena sidan och delmaterialen FörfS och Säädk å den andra bör bero på genre/tradition och de mer eller mindre gemensamma rekommendationer som ges i Sverige och Finland, dvs. faktor (A) och faktor (B) i förklaringsmodellen.

Vissa skillnader mellan de svenska och finländska delmaterialen kan förklaras med de anvisningar som ges för författningstexter i respekti-

¹ Se även Ehrenberg-Sundin et al. (1995:49) om rubriker i s.k. *brukstexter*.

ve land, faktor (B), medan faktor (A) knappast är aktuell. Om genre/tradition med tyngdpunkt på en olikhet i *tradition* spelar in, är det fråga om traditioner som inte har kodifierats i handledningar för författningsspråket.

De särdrag som har framkommit för FörfS jämfört med Säädk bör till stor del bero på språkstruktur/översättning, dvs. faktor (C). Också vissa skillnader mellan SFS och FörfS kan föras på denna faktors konto. Mindre skillnader mellan olika delmaterials procentvärden för olika undersökta kategorier kan även vara beroende av att de tre delmaterialen inte omfattar lika många löpord i textelementet 'rubrik' (se tabell 8 i avsnitt 6.1 ovan).

Innehåll i texter, faktor (D), är mestadels inte aktuell för att förklara resultat i detta avsnitt, eftersom en eventuell variation inom delmaterialen inte har undersökts. Undantag är möjligen förekomsten av satsformade rubriker, särskilt i delmaterialet SFS.

I några fall är det klarlagt vilken faktor som sannolikt ensam är ansvarig för ett resultat eller vilka angivna faktorer som samspelar. Ett exempel är användningen av nominala rubriker med framförställda (finska) och efterställda (svenska) bestämningar till huvudord. I de allra flesta fall har det dock inte varit möjligt att fastställa olika faktorerers inverkan. Ett exempel på detta är varför lagstiftaren i Sverige klart mera än kollegan i Finland (svenskspråkig och finskspråkig) använder satsformade rubriker.

De resultat som har framlagts beträffande utformningen av rubriker (förutom titelrubriker) i det samlade materialet är typiska för genren 'lagtext' och inte specifika för den.

6.5. Uppgifter

Rubriker i författningar används för att tala om vad en text handlar om och hur innehållet i den är disponerat (jfr t.ex. Bowers 1989:40). Författningar skiljer sig därför inte från andra texter (jfr t.ex. Strömquist 1989:127). Särskilt titelrubriken skall ange författningens innehåll på ett klart sätt (se GrB 1985:17; 1998:17). Vidare sägs det i svenska anvisningar att mellanrubriker för avsnitt bör användas mera än tidigare.¹ Värt att notera är att svenska handledningar ställer lite motstridiga krav på lagstiftarens förmåga att formulera informativa rubriker. Å ena sidan skall en mellanrubrik inte nödvändigtvis ge

¹ Se *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:3; 1994:4), MF (1992:84; 1998:89) och GrB (1998:37).

fullständiga upplysningar om innehållet i det aktuella textavsnittet. Vaga rubriker kan vara bättre än inga alls. Å andra sidan skall mellanrubriker ge god information om textens innehåll. Finlandssvenska anvisningar uppmärksammar bara textelementet 'titelrubrik', medan finskspråkiga direktiv finns för samtliga rubriknivåer från titelrubrik till paragrafrubrik (se avsnitt 6.1 ovan).

Mitt intryck av det samlade materialet är att lagstiftarna med rubriker på olika nivåer mestadels ger den som läser lagtexten i fråga klagörande och relevant information om innehållet i den aktuella texten som en helhet eller om innehållet i delar av den (jfr avsnitt 4.2.2 ovan). Rubrikerna i enskilda texter och i delmaterialen som helheter fungerar således som *makrostrukturmarkör*. Som exempel väljer jag den svenska sametingslagen. I figur 13 nedan återfinns samtliga rubriker i SAME (Sv). I figuren är starttaggar och sluttagggar för de olika rubriktyperna utsatta.

```

<RUBL>Sametingslag</RUBL>
<RUBK>Inledande bestämmelser</RUBK>
<RUBK>Sametinget</RUBK>
  <RUBM>Sametingets uppgifter</RUBM>
  <RUBM>Sametingets sammansättning m. m.</RUBM>
  <RUBM>Styrelse och nämnden</RUBM>
  <RUBM>Ärendenas handläggning</RUBM>
<RUBK>Val till Sametinget</RUBK>
  <RUBM>Valkrets och valnämndens uppgifter</RUBM>
  <RUBM>Rösträtt m. m.</RUBM>
  <RUBM>Kandidater</RUBM>
  <RUBM>Valsedlar</RUBM>
  <RUBM>Röstning</RUBM>
    <RUBMU>Röstning i vallokal</RUBMU>
    <RUBMU>Brevröstning</RUBMU>
  <RUBM>Sammanräkning</RUBM>
<RUBK>Särskilda föreskrifter om sameröstlängden</RUBK>

```

FIGUR 13. *Textelementen <RUBL>, <RUBK>, <RUBM> och <RUBMU> i SAME (Sv).*

Titelrubriken, kapitelrubrikerna och mellanrubrikerna till avsnitt och underavsnitt i figur 13 ovan anger vad som behandlas i de olika enheterna i Sametingslagen. Varje rubrik i Sametingslagen och varje rubrik i övriga lagtexter i undersökningen kan sägas vara "en etikett

för sin text [...]” (Nordman 1995:180).¹ Men som har framgått av avsnitt 4.3.2.1 och avsnitt 4.3.2.2 ovan ger rubriker inte alltid så fyllig eller precis information om innehållet i de olika enheterna i en viss lagtext.

I alla de tre delmaterialen finns det rubriker som är utformade i enlighet med rekommendationer i respektive land. Trots det kan de sägas ha svårt att fylla det som är rubrikens primära uppgift, nämligen att ange vad den aktuella textenheten handlar om.² Svårigheterna kan ha två orsaker. För det första kan en rubrik kräva kunskap om olika speciella sakförhållanden för att vara helt begriplig. Några få exempel ur de tre delmaterialen ges nedan som (34)–(37).

(34) Bortfall av rätt till hävning och omleverans (KÖP (Sv), 65–66 §)

(35) Hovkonsistoriet (KYRKO (Sv), 27 kap. 10–11 §)

(36) Besvärundervisning (UTL (Fs), 59 §) – Valitusosoitus (UTL (Fi), 59 §)

(37) Lån med kapitaliserad ränta i skuldsaneringen (SKULD (Fs), 27 §) – Koron pääomitusta sisältävät lainat velkajärjestelyssä (SKULD (Fi), 27 §)

Rubrikerna i exempel (34)–(37) ovan är som synes mycket precist formulerade. Så gäller det just hur rätten till *hävning* och *omleverans* bortfaller enligt den svenska köplagen (34) och hur *lån med kapitaliserad ränta* i en skuldsanering skall hanteras enligt den finländska skuldsaneringslagen (37). Lagstiftaren behandlar inga andra typer av rättigheter och inga andra typer av lån. Men den läsare som inte är bekant med de aktuella begreppen eller med *hovkonsistoriet* (35) och *besvärundervisning – valitusosoitus*³ (36) får liten eller ingen ledning av rubrikerna beträffande vad textenheten i fråga handlar om. Svårigheterna torde ha samband med att bestämmelserna i en del av en författning hör samman med andra delar av samma författningstext och dessutom ofta med bestämmelser i andra författningar, ytterst den samlade gällande lagstiftningen i ett visst samhälle (jfr avsnitt 4.3.2 ovan samt se avsnitt 7.5 nedan).

För det andra kan rubriken vara allmänt formulerad och därför svår att fullständigt förstå. Jag anknyter här till delstudien av makro-

¹ Förutsättningen för detta är att man med begreppet 'text' avser olika enheter i författningen, från lagen som helhet till de olika delarna i den (avdelning, kapitel, avsnitt, underavsnitt och paragraf) (jfr avsnitt 4.2.2 ovan).

² Se t.ex. Strömquist (1989:127f.) och Nordman (1995:180) om andra tänkbara uppgifter för rubriker än att informera om innehållet i olika enheter i texter.

³ I Finland används termerna *besvärundervisning*, *besväransvisning*, medan *besvärshänvisning* ("hur man överklagar") används i Sverige (se SLAF 1998:112).

struktur och återkommande hyperteman i avsnitt 4.3.2.2 ovan. Till kategorin 'allmänna återkommande rubriker' räknar jag i det här avsnittet de rubriker i figur 7 i avsnitt 4.3.2.2 ovan som anger 'återkommande hyperteman'. Dessa kompletteras med rubriktypen *Närmare stadganden/bestämmelser – Tarkemmat säännökset/määräykset*. Till skillnad från i delundersökningen av hyperteman ingår rubrikerna på samtliga nivåer i lagarna, dvs. från titelrubriker till paragrafrubriker samt rubriker till avslutningar. I denna delundersökning ingår också rubriker där förkortningarna *m. m.* eller *m. fl.* förekommer. Dessa kallas här *rubriker med m. m. eller m. fl.* Förekomsten av de två angivna typerna av rubriker i de tre delmaterialen redovisas i tabell 15 nedan.

TABELL 15. *Rubriker, totalt, samt rubriktyperna Allmänna återkommande rubriker och Rubriker med m. m. eller m. fl. i delmaterialen SFS, FörfS och SääDK. Värdena anges i absoluta tal och i procent av antalet rubriker, totalt, i respektive delmaterial.*

Delmaterial	Rubriker, totalt	Allmänna återkommande rubriker		Rubriker med <i>m. m.</i> eller <i>m. fl.</i>	
SFS	962	29	3,0 %	102	10,6 %
FörfS	1 102	50	4,5 %	–	–
SääDK	1 101	50	4,5 %	–	–

Av tabell 15 ovan framgår att rubriktypen *allmänna återkommande rubriker* har jämförelsevis få belägg i samtliga delmaterial samt att den är procentuellt sett något vanligare i de två finländska. Värdet för *allmänna återkommande rubriker* är 1,5 procentenheter högre i FörfS och SääDK. Föga förvånande finns det en exakt överensstämmelse mellan antalet belägg i de båda finländska delmaterialen. Resultatet är i linje med dem som redovisas för kategorin 'återkommande hyperteman' i tabell 7 i avsnitt 4.3.2.2 ovan. Den tänkbara inverkan av skilda rekommendationer i de två länderna för detta resultat, dvs. faktor (B), har diskuterats där.

Av tabell 15 framgår vidare att rubriktypen *rubriker med m. m. eller m. fl.* förekommer enbart i SFS. Grovt räknat 10 procent av samtliga rubriker i delmaterialet är sådana där *m. m.* eller *m. fl.* ingår. Frånvaron av förkortningar i de rubriker som ingår i delmaterialen FörfS och SääDK är i enlighet med finländska handledningar för författningsspråk, där följande sägs om förkortningar i allmänhet:

Pääsäännön mukaan säädöstekstissä ei käytetä lyhenteitä. 'Huvudregeln är att förkortningar inte används i författningstexter.' (LO 1996:65)

Särskilt de samnordiskt tillkomna köplagarna visar att denna rekommendation noga iakttas (jfr avsnitt 4.3.2.3 ovan). I den svenska köplagen finns mellanrubrikerna *Överensstämmelse med avtalet m. m.*, *Köparens medverkan m. m.* och *Konkurs m. m.*¹ Den första rubriken med *m. m.* motsvaras av två i den finländska lagtexten: *Avtalsenlighet – Sopimusmukaisuus* och *Uppgifter om varan – Tiedot tavarasta*. De andra två rubrikerna i KÖP (Fs), KÖP (Fi) är identiska med dem i KÖP (Sv) med undantag för att förkortningen *m. m.* saknas: *Köparens medverkan – Ostajan myötävaikutus* respektive *Konkurs – Konkurssi*.²

Några generella förbud mot att använda förkortningar i textelementet 'rubrik' finns inte på svenskt håll. Där ges bara en anvisning om att lagstiftaren i titelrubriker, men enbart på den rubriknivån, skall undvika

sådana oprecisa tillägg som m.m. eller m.fl. Dessa tillägg skapar oftare oklarhet än klarhet. (GrB 1985:18)³

Rekommendationen att inte använda "sådana oprecisa tillägg som m.m. eller m.fl." i titelrubriker följs i delmaterialet SFS. Samtidigt utnyttjar lagstiftaren den frihet som finns för rubriker på andra nivåer i författningstexter genom att inga rekommendationer ges beträffande förkortningar i sådana rubriker. En skillnad i rekommendationer, faktor (B), ger därför ensam en förklaring till närvaron av kategorin 'rubriker med *m. m.* eller *m. fl.*' i delmaterialet SFS samt frånvaron av den i FörfS (och frånvaron av den finskspråkiga motsvarigheten i Säädk). Förekomsten av kategorin i SFS kan möjligen ha ett samband med den tidigare refererade rekommendationen att vaga rubriker kan vara bättre än inga alls. Huruvida genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), spelar in är svårt att avgöra, då relevant jämförelsematerial saknas.

En närmare granskning av delmaterialet SFS visar att av de 102 beläggen för 'rubriker med *m. m.* eller *m. fl.*' är 100 för rubriker med *m. m.* Mer än hälften av rubrikerna med denna förkortning finns i KYRKO (Sv) med 54 belägg, men också i BOST (Sv) och UTL (Sv) är

¹ Rubrikerna återfinns i KÖP (Sv), 16–17 §, 49–50 §, 62–63 §.

² Rubrikerna återfinns i KÖP (Fs), KÖP (Fi), 17–18 § respektive KÖP (Fs), KÖP (Fi) 49–50 §, 62–63 §.

³ Se även GrB (1998:17) och MF (1992:124; 1998:127) om förkortningar i rubriker.

typen relativt vanlig (10 respektive 7 belägg). De 2 rubriker där förkortningen *m. fl.* ingår hör hemma i utlänningslagen: *Diplomatpersonal m. fl.* och *Särskilda hinder i fråga om krigsvägrare m. fl.* (UTL (Sv), 12 kap. 1–2 §, 8 kap. 2–3 §). Koncentrationen till ett begränsat antal texter i delmaterialet SFS kan eventuellt förklaras med hjälp av innehållet i enskilda texter, faktor (D). Lagstiftaren samlar bestämmelser om ett visst ämne i ett avsnitt av sin text, varefter han ger avsnittet en rubrik som anger huvudtemat för bestämmelserna i detta. Genom att använda en av förkortningarna *m. m.* eller *m. fl.* i rubriken, kan han ange att också bestämmelser som kan sägas vara något perifera i förhållande till det angivna huvudtemat återfinns under rubriken.¹ Den svenska utlänningslagen, UTL (Sv), erbjuder ett tydligt exempel. Under rubriken *Diplomatpersonal m. fl.* nämns följande specificerade kategorier: diplomatiska tjänstemän, avlönade konsulära tjänstemän som är anställda av främmande stater i Sverige, deras familjer och betjäning och främmande staters kurirer. Därefter nämns den mera ospecifika kategorin ”andra utlänningar, vilka är berättigade till förmåner enligt lagen (1976:661) om immunitet och privilegier i vissa fall [...]” (UTL (Sv), 12 kap. 2 §).

Liksom i tidigare delundersökningar i detta kapitel redovisar jag i avsnitt 6.5 såväl överensstämmelser som skillnader mellan delmaterialen. Överensstämmelserna bör i första hand vara avhängiga gemensamma rekommendationer, dvs. faktor (B). Bakom dessa kan möjligen genre/tradition med betoning på en likhet i *tradition*, faktor (A), sägas ligga.

De olikheter som har framkommit för SFS i förhållande till FörfS (och Säädk) bör vara orsakade av rekommendationer som inte är identiska och som möjligen återspeglar olika traditioner i de båda länderna, dvs. återigen faktor (B) och faktor (A). Det tydligare exemplet erbjuder rubriker med förkortningarna *m. m.* eller *m. fl.*

Språkstruktur/översättning, faktor (C), torde inte vara aktuell i sammanhanget. Innehåll i enskilda texter, faktor (D), kan möjligen ha betydelse för koncentrationen av rubriker med förkortningar till några få av lagtexterna i delmaterialet SFS.

Resultaten som avser uppgifter för rubrikerna i det totala materialet är genretypiska och inte specifika för ’lagtext’. I facktexter som representerar olika fackområden bidrar rubriker på olika nivåer i texterna till att signalera textdispositionen (se Möhn & Pelka 1984:22).

¹ Möjligen kan användningen av s.k. *dubbelrubriker* i Finland (se avsnitt 6.4 ovan) sägas vara en i någon mån funktionell motsvarighet till användningen av rubriker med förkortningarna *m. m.* eller *m. fl.* i Sverige.

6.6. Sammanfattning

Kapitel 6 ägnas rubriker som *makrostrukturmarkör* i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk. I kapitlet redovisas först en delstudie av rubriklängd. Därefter undersöks vilka rubriknivåer som används, hur rubrikerna utformas och vilka uppgifter som rubrikerna har.

Den genomsnittliga rubriken i de undersökta lagtexterna omfattar få löpord, men det finns en avsevärd variation inom delmaterialen. Genre/tradition, faktor (A) i förklaringsmodellen, och möjligen även rekommendationer, faktor (B), erbjuder en förklaring till den korta genomsnittsrubriken. Den eventuella betydelsen av innehåll i texter, faktor (D), för den iakttagna variationen inom delmaterialen har inte prövats. Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan vara relevant för att förklara varför genomsnittsrubriken är något längre i FörfS och SFS än i Säädk.

Korta rubriker är ett genretypiskt drag för 'lagtext'. Sådana kan också förekomma i bland annat vetenskapliga artiklar som representerar olika fackområden.

Lagstiftaren i Finland använder en s.k. *standardmodell* i fråga om rubriknivåer, medan kollegan i Sverige utnyttjar två modeller. Likheter mellan de använda nivåerna förklaras av genre/tradition, faktor (A), och rekommendationer, faktor (B). Samma faktorer bör spela en roll för de skillnader som registreras mellan SFS gentemot FörfS (och Säädk). Språkstruktur/översättning, faktor (C), spelar ingen roll för dessa resultat. Innehåll i texter, faktor (D), kan ha betydelse för vilka rubriknivåer som uppträder i enskilda lagtexter.

Rubriksystem med rubriker på olika nivåer är ett genretypiskt drag, då sådana förekommer också i t.ex. dokument från domstolar, avtalstexter och vetenskapliga artiklar. Möjligen kan kombinationerna av rubriknivåer i de beskrivna standardmodellerna sägas vara genrespecifika.

Ett antal konstruktionstyper kan urskiljas i det totala materialets rubriker. Vissa resultat beträffande fördelningen av typerna visar överensstämmelser mellan delmaterialen, t.ex. den stora dominansen för rubriker där kärnan är ett eller flera nomen. Andra resultat visar skillnader mellan dem. Dessa kan avse SFS gentemot FörfS (och Säädk), t.ex. att rubriker av typen *Beslutförhet, omröstning och val*, dvs. (Attr+)N(+Attr)+Konj+(Attr+)N(+Attr), är klart vanligare i de finländska delmaterialen. Andra avser FörfS (och SFS) gentemot Säädk, t.ex. att rubriker av typen *Tillverkningstillstånd för alkohol-drycker och sprit*, dvs. N+Attr(+Attr), är mycket vanligare i de svenskspråkiga delmaterialen.

Både för att förklara likheter och olikheter mellan delmaterialen är genre/tradition, faktor (A), och rekommendationer, faktor (B), aktuella. Språkstruktur/översättning, faktor (C), är det för vissa resultat, t.ex. varför rubriker med nominal som har framförställda bestämmningar är vanligare i SädK. Innehåll i enskilda texter, faktor (D), kan möjligen vara relevant i samband med variation inom delmaterialen, t.ex. för att förklara varför flertalet satsformade rubriker i det samlade materialet hör hemma i den svenska kyrkolagen.

Dominansen för nominalrubriker, liksom förekomsten av de olika formerna av dem, är typisk för genren 'lagtext', medan titelrubriker där ordet *lag* respektive *laki* ingår är ett genrespecifikt drag.

Rubrikerna i det samlade materialet har som sin främsta uppgift att ange innehållet i texter och avsnitt av texter. Rubrikerna ger mestadels läsaren exakt information om innehållet. I de svenska och finländska delmaterialen uppträder även 'allmänna återkommande rubriker' och i SFS förekommer 'rubriker med *m. m.* eller *m. fl.*' Närvaron alternativt frånvaron av dessa kategorier styrs av rekommendationer, faktor (B), och detta är särskilt aktuellt för den andra kategorin. Rubrikernas uppgifter är avhängiga faktor (B). Bakom denna kan eventuellt genre/tradition, faktor (A), sägas ligga.

Rubrikernas uppgifter i det totala materialet är typiska för genren 'lagtext' och inte specifika för den.

7. Textstrukturmarkörer

7.1. Inledning

Det förenande temat för de fyra delundersökningar som redovisas i kapitel 7 är att de ägnas olika *textstrukturmarkörer*. Jag har valt *textstrukturmarkör* (ofta förkortad TSM) som svensk motsvarighet till Vijay K. Bhatias term *textual-mapping device*. Begreppet 'textual-mapping device' definieras av Bhatia som

discoursal strategies which serve primarily a text-cohering function relating one aspect of the text to another, either in the same act or in some other, thus helping the draftsman to reduce information load at a particular point in the expression of legislative content. (Bhatia 1993:141)

De exempel på *textual-mapping devices* som ges i Bhatia (1993) är användningen av punktuppställningar för att ange villkor och definiera begrepp samt användningen av hänvisningar inom den aktuella författningstexten och till andra författningar. Syftet med hänvisningar och punktuppställningar är att göra textens struktur tydligare för läsaren.¹ Brenda Danet påpekar att den forskning som ägnas juridiska facktexter, alltså inte endast författningar, också bör studera

the role of visual layout, typography, and indentation, in organizing a legal text. (Danet 1985:289)

Betydelsen av typografi och grafisk utformning för läsbarheten i samband med författningar uppmärksammas av Britt-Louise Gunnarsson (se Gunnarsson 1982:79, 145f.).² Behovet av att studera lagstiftarens verktyg som han använder för att organisera sin text och för att visa hur den är strukturerad påpekas således av forskare både inom och utom Norden. Med undantag för Gunnarsson (1982) och Pettersson

¹ Se Crystal och Davy (1969:198), Hiltunen (1990:82f.), Bhatia (1993:143) samt Maley (1994:24ff.).

² Den finländske juristen Sten Palmgren betonar att lagstiftaren bör överväga hur hans text kan utformas och att han bör vara öppen för alternativa lösningar (se Palmgren 1986:78).

(1992) uppmärksammas sådana aspekter inte i någon högre grad i undersökningar av svenskt juridiskt fackspråk.¹

De frågor som bildar utgångspunkt för delundersökningen av TSM är därför vilka verktyg lagstiftaren använder, i vilken omfattning de används och hur detta sker. De verktyg som jag väljer att studera benämns *inledande bestämmelser*, *definitioner*, *punktuppställningar* och *hänvisningar*. I förhållande till Bhatia (1993) har jag alltså lagt till de två första kategorierna, medan de andra två är Bhatias exempel på *textual-mapping devices*. Delstudien av TSM skall förhoppningsvis bidra till att precisera några genrekonstituerande drag för genren 'lagtext' samt till att klarlägga vilka likheter och skillnader som de svenska och finländska delmaterialen uppvisar i detta avseende. Resultaten skall förhoppningsvis kunna förklaras med hjälp av de faktorer som ingår i förklaringsmodellen för undersökningen (jfr avsnitt 1.2.2 ovan).

I avsnitt 7.2 nedan studerar jag hur lagstiftaren anger syfte, målsättning och tillämpningsområde för författningstexter. Ämnet för det därpå följande avsnitt 7.3 är hur han definierar begrepp i författningar. I avsnitt 7.4 redovisas hur lagstiftaren ger information i punktuppställningar, medan ämnet för avsnitt 7.5 är hur han med hjälp av hänvisningar visar innehållsmässiga samband inom den aktuella lagtexten och mellan den och annan svensk respektive finländsk lagstiftning.

Materialet för delundersökningarna i kapitel 7 utgörs av A-materialet med de fullständiga lagtexterna. Med undantag för språket överensstämmer de svenskspråkiga och finskspråkiga versionerna av de finländska lagarna till allra största delen på de angivna undersökningspunkterna. Därför får delmaterialet Säädk ingen större uppmärksamhet utan FörFS får mestadels ensamt representera de finländska lagtexterna.

7.2. Inledande bestämmelser

Både svenska och finländska lagtexter innehåller vad jag i den fortsatta framställningen kallar *inledande bestämmelser*. I juridisk litteratur förekommer termen *portalstadganden* för bestämmelser som

anger lagens allmänna ändamål eller innehåller ett värdeomdöme, en allmänt hållen förklaring om en rättighet eller skyldighet e [sic] d. (Strömberg 1988:15)

¹ Se Pettersson (1992:82–127) om termer, definitioner och hänvisningar i svenska lagtexter från 1734 och senare.

Förutom med portalstadganden kan lagstiftaren meddela upplysningar om innehållet i författningen i fråga samt uttrycka allmänna rättsprinciper. Också de två senare kategorierna skiljer sig från vad Tore Strömberg (1988:15f.) kallar "de egentliga rättsreglerna [...]". Som en samlingsterm för dessa typer av bestämmelser använder jag alltså *inledande bestämmelser*. Med hjälp av kategorin 'inledande bestämmelser' anger lagstiftarna i Sverige och Finland vad den aktuella lagtexten handlar om, syftet eller målsättningen med den, lagens tillämpningsområde och förhållande till annan lagstiftning samt hur centrala begrepp i lagen definieras.

Till kategorin 'inledande bestämmelser' räknar jag i första hand kapitel, avsnitt och paragrafer med tillhörande rubriker som *Lagens ändamål*, *Lagens tillämpningsområde*, *Målsättningar* och *Definitioner*. Givetvis beaktar jag också innehållet i respektive lagtext. Sådana bestämmelser under en annan typ av rubrik än de nyss nämnda finns bland annat i den svenska kommunallagen, där indelningen av Sverige i kommuner och landsting samt villkor för medlemskap i kommuner och landsting behandlas under kapitelrubriken *Indelning, medlemskap* (KOMM (Sv), 1 kap. 1–3 §). I förhållande till återstoden av lagen får dessa bestämmelser sägas vara 'inledande bestämmelser'. I delundersökningen beaktar jag enbart textnivån, även om också textelemt under nivån 'text' kan innehålla sådana bestämmelser. Exempel erbjuder återigen kommunallagen med avsnittet *Tillämpningsområde* i kapitlet med rubriken *Laglighetsprövning* (KOMM (Sv), 10 kap. 1–3 §).

För att illustrera hur lagstiftaren kan utnyttja möjligheterna att formulera *inledande bestämmelser*, väljer jag den finlandssvenska jämställdhetslagen, JÄMST (Fs). I lagens tre första paragrafer, återgivna som exempel (38) nedan, anges lagens ändamål och tillämpningsområde, varefter begrepp som är viktiga för lagtextens innehåll definieras.

(38) 1 §
Lagens ändamål

Denna lag har till ändamål att hindra diskriminering på grund av kön och främja jämställdheten mellan kvinnor och män samt att i detta syfte förbättra kvinnans ställning i synnerhet i arbetslivet.

2 §
Begränsningar i lagens tillämpningsområde

Stadgandena i denna lag tillämpas inte

1) på verksamhet som ansluter sig till evangelisk-lutherska kyrkans, ortodoxa kyrkosamfundets eller andra religiösa samfunds religionsutövning, ej heller

2) på relationerna mellan familjemedlemmar eller på andra förhållanden i privatlivet.

På sådan verksamhet i riksdagen som ansluter sig till riksdagsmannavärvet tillämpas inte 10 och 11 §§, 14 § 2 mom. eller 17 och 19 §§. Stadgandena i 10 och 11 §§ tillämpas inte heller på republikens presidents verksamhet.

Om sådana tjänster, befattningar och uppgifter inom försvarsförvaltningen som kräver militärutbildning samt om militära tjänster och befattningar inom gränsbevakningsväsendet stadgas särskilt.

3 §

Definitioner

Med arbetstagare avses i denna lag den som genom avtal förbinder sig att åt en annan (arbetsgivaren) under dennes ledning och uppsikt utföra arbete mot lön eller annat vederlag eller som står i tjänsteförhållande eller annat därmed jämförbart anställningsförhållande till staten, kommun eller annat offentligt samfund (myndighet).

Med arbetsgivare avses i denna lag en arbetsgivare och ett offentligt samfund som åsyftas i 1 mom. (JÄMST (Fs), 1-3 §)

Kategorin 'inledande bestämmelser' är representerad i 12 av de 13 lagarna i delmaterialet SFS och i alla 14 texterna i delmaterialet FörfS (liksom de i Säädk) (se bilaga 14 och bilaga 15). I det totala materialet är det därmed endast i NÄRI (Sv) som den inte uppträder. Textens omfattning är litet (2 147 löpord) och den behandlar ett mycket specifikt område. Dessa omständigheter är sannolikt förklaringen till att lagstiftaren väljer att i textens första avsnitt, *Meddelande av näringsförbud*, direkt ange vem som kan meddelas näringsförbud och för hur lång tid näringsförbud får meddelas (NÄRI (Sv), 1-5 §).¹

Kyrkolagarna och Självständighetslag för Åland - Ahvenanmaan itsehallintolaki har i förhållande till övriga lagtexter i det totala materialet speciellt utformade inledande bestämmelser. Det första kapitlet i KYRKO (Sv) innehåller en enda paragraf där *Lagens innehåll* anges. I det följande kapitlet meddelar lagstiftaren *Grundläggande föreskrifter om Svenska kyrkan som trossamfund* (KYRKO (Sv), 2 kap.). Den första avdelningen i KYRKO (Fs) består av ett kapitel, vars paragrafer står under kapitelrubriken *Kyrkans bekännelse, uppgift och medlemmar*. I SJÄLV (Fs) behandlar lagstiftaren under textens första kapitelrubrik, *Allmänna bestämmelser*, följande ämnen: *Allmänna bestämmelser, Självstyrelse för Åland, Landskapets område, Landskapets organ, Landshövdingen och Ålandsdelegationen*.

¹ Lagstiftaren inleder NÄRI (Fs), NÄRI (Fi) med att ange *Tillämpningsområde för näringsförbud* (NÄRI (Fs), 1 §) - *Liiketoimintakiellon soveltamisala* (NÄRI (Fi) 1 §). Det är med andra ord 'inledande bestämmelser' som inleder den finländska lagen om näringsförbud.

Användningen av kategorin 'inledande bestämmelser' regleras av anvisningar, som inte är exakt desamma i Sverige som i Finland. Enligt *Myndigheternas föreskrifter* kan sådana bestämmelser vara önskvärda. Lagstiftaren får följande upplysning:

I början av författningen kan man göra en avgränsning av innehållet, ange tillämpningsområdet och lämna eventuella definitioner av uttryck som förekommer i författningen. (MF 1992:81; 1998:87)

Också avsnitt kan förses med ingressparagrafer för att informera om ämnet för avsnittet i fråga (se *Några riktlinjer för författningsspråket* 1979:3; 1994:4). Men *Myndigheternas föreskrifter* ger också en rekommendation som inte är helt lätt att förena med den nyss citerade.

Formuleringar som anger det allmänna syftet med föreskrifterna (programförklaringar etc.) bör däremot undvikas. (MF 1992:82; 1998:88)

Handboken *Svenskt lagspråk i Finland* (1988; 1992; 1998) behandlar över huvud taget inte kategorin 'inledande bestämmelser', medan *Lainlaatijan opas* utförligt diskuterar inledningsparagrafen i författningar (sääädöksen alkupykälä). Det framgår att lagstiftaren har rätt att använda sig av bestämmelser som anger lagens ämne, lagens tillämpningsområde, målsättningen med lagen eller syftet med lagen. Ett speciellt problem innebär s.k. *målsättningsbestämmelser* (tavoite-sääännökset) genom att de är just målsättningar och inte några bindande bestämmelser. De måste därför formuleras så att deras ställning klart framgår (se LO 1996:68–72).

Vad *Lainlaatijan opas* kallar *målsättningsbestämmelser* används mycket sparsamt i delmaterialen. I det samlade materialet förekommer sådana bara i JÄMST (Sv), JÄMST (Fs) och JÄMST (Fi), MISS (Sv), MISS (Fs) och MISS (Fi) samt ALKO (Fs) och ALKO (Fi). Ett exempel är vad lagstiftarna i de två länderna anger som mål för vård av missbrukare (se (39) och (40) nedan).

(39) 1 §
Målsättningar

Missbrukarvården har som mål att förebygga och minska missbruket av rusmedel ävensom därmed förknippade sociala olägenheter och men för hälsan samt att främja missbrukarens och honom närstående personers funktionsförmåga och säkerhet. (MISS (Fs), 1 §)

(40) 3 §

Tvångsvården skall syfta till att motivera missbrukaren så att han kan antas vara i stånd att frivilligt medverka till fortsatt behandling och ta emot stöd för att komma ifrån sitt missbruk. (MISS (Sv), 3 §)

Utformningen av kategorin 'inledande bestämmelser' och användningen av den i delmaterialen SFS och FörfS (samt i Säädk) vill jag därmed i första hand förklara med rekommendationer, faktor (B) i förklaringsmodellen. Språkstruktur/översättning, faktor (C), spelar en mindre roll, även om denna faktor kan inverka på hur rubrikerna som signalerar de inledande bestämmelserna utformas.¹

Den variation som finns inom delmaterialen beträffande förekomst och utformning av kategorin 'inledande bestämmelser' torde kunna bero på innehåll i enskilda texter, faktor (D). Exempel har givits ovan beträffande kyrkolagarna samt självständighetslagen för Åland. Vad som kan kallas *målsättningsbestämmelser* används sannolikt i lagtexter där lagstiftaren inte kan alternativt inte vill formulera bindande bestämmelser. Målsättningsbestämmelser uppträder också i lagar där individens tankesätt skall utvecklas i en given riktning och han skall utföra vissa handlingar. Ett tydligt exempel är just de anförda exempel (39) och (40) ovan; vården av personer med missbruksproblem skall förmå dessa att upphöra med sitt missbruk.

Rekommendationer, faktor (B), spelar sannolikt en viktig roll för resultaten, men för den skull vill jag inte helt räkna bort genre/tradition, faktor (A). Faktorn bör diskuteras särskilt med tanke på de noterade olikheterna mellan svenska och finländska anvisningar och de likheter som finns mellan förekomsten och utformningen av kategorin 'inledande bestämmelser' i SFS och FörfS (samt Säädk). Den här typen av bestämmelser har en lång tradition, och redan i nordiska medeltidslagar kan allmänna stadganden inleda kapitel. De är där mera yanliga i civilrättsliga avsnitt som behandlar giftermål och arv än i straffrättsliga avsnitt (se Jörgensen 1987:105f.). En likhet i *tradition* mellan svenska och finländska lagar och andra författningar kan sägas föreligga. Om förekomsten och utformningen av 'inledande bestämmelser' även kan sägas bero på *genre*, är mera problematiskt att avgöra. Jag har inte lyckats finna några undersökningar av i första hand engelskspråkig och tyskspråkig författningstext, i vilka kategorin 'inledande bestämmelser' behandlas. Men den är knappast helt begränsad till

¹ Jfr avsnitt 4.3.2.2 ovan om kategorin 'återkommande hyperteman' i finska och svenska versioner av finländska lagtexter.

genren 'lagtext', då också andra typer av juridiska texter innehåller element som liknar den.

Brittiska kontraktstexter har en inledning (introduction) med uppgifter om de aktuella parterna och ett avsnitt med bakgrundsuppgifter för avtalet (recitals) samt eventuella definitioner (definitions). Efter de inledande avsnitten följer huvuddelen av kontraktstexten (body of the document) (se Trosborg 1997:64f.). Också olika typer av domstolsdokument har en standardiserad inledning (se Fredrickson 1992:24ff.; 1996:56–61).¹ Domar och beslut från Svea hovrätt inleds med ett antal rubriker som anger domstolen, avdelningen inom den, datum och plats för domen eller beslutet, typen av utslag (*dom* eller *beslut*), utslagets nummer, målets nummer, namn på parterna och deras ombud samt adresser till parterna och ombuden, typen av mål samt vilken tingsrätt som har behandlat ärendet tidigare. Efter rubrikerna följer den egentliga texten (the main body of the opinion) (se Fredrickson 1996:56f.).

Utifrån ovanstående kan förekomsten av kategorin 'inledande bestämmelser' sägas vara ett genretypiskt drag för 'lagtext'. Möjligen kan utformningen av kategorin och dess innehåll (lagens syfte, begränsningar av lagen, tillämpningsområde för lagen och definitioner av begrepp/termer som används i lagen) sägas vara genrespecifika drag.

7.3. Definitioner

Vardagslivets alla områden kan bli föremål för en lagstiftningsprocess som resulterar i att lagstiftning utfärdas. Av detta skäl kan

ett och samma i vardagsspråket förekommande uttryck vid sidan om sin vaga och ev. mångtydiga vardagsspråkliga innebörd [...] få en *juridisk-teknisk* innebörd. (Strömholm 1988:50, kursiv i originalet)

I juridiska facktexter förekommer termer som är specifika för fackområdet. Vidare används uttryck i vardagsspråket på ett sätt som är speciellt för området (se t.ex. Faber et al. 1998:69f.). Den eventuella vagheten hos allmänspråkets ord måste begränsas så långt som möjligt när de används i juridiska sammanhang. Detta åstadkommer lagstiftaren genom att definiera de aktuella begreppen (se t.ex. Fjeld 1998:101–107). Genom *definitioner* anger lagstiftaren den betydelse

¹ Se även Engberg (1997:102–119) om deltexten 'inledning' (Teiltex 'Rubrum') i utslag i danska och tyska civilrättsliga mål.

som gäller, och detta gör han ofta i form av en sats av typen "som X skall i denna lag förstås Y".¹

Den centrala frågan för delstudien av definitioner som TSM är hur lagstiftarna definierar de begrepp vilkas betydelse de finner nödvändiga att avgränsa.² Utgångspunkt är juristen Stig Strömholms indelning av definitioner som kan uppträda i lagtext samt den beskrivning av definitionstyper i finländska författningar som ges i handledningen *Lainlaatijan opas* (1996).

I författningar används ofta *stipulativa definitioner*, även kallade *legala definitioner*, av typen *I denna lag används X med betydelsen Y* (se Strömholm 1988:29f.; Fjeld 1998:103). Genom legala definitioner är det möjligt för lagstiftaren att ge

större precision åt viktigare termer i [författnings]texten (som sålunda ges en juridisk-teknisk specialbetydelse). (Strömholm 1988:30)

Viktiga begrepp kan också definieras genom innehållet i rättsregler. Exempelvis framgår definitionen av 'stöld' genom bestämmelserna i den svenska Brottsbalken (se Strömholm 1988:50f.).³ Jag registrerar tre typer av definitioner i delmaterialen SFS och FörfS (samt i SädK).⁴

¹ Se Pfeiffer, Strouhal och Wodak (1987:67), Frilling (1995:92) samt Ludger Hoffmann (1998:525).

² Se avsnitt 1.4.1 ovan om definitioner av *begrepp* respektive av *termer*. En intressant skillnad finns mellan anvisningar för finländskt och svenskt författningsspråk. De finländska kan sägas representera en mera traditionell terminologisk tradition, medan de svenska mera har en inriktning mot lexikografisk tradition (jfr Laurén, Myking & Picht 1997:265). Enligt *Lainlaatijan opas* är det *begrepp* som definieras, eftersom "Säädöksissä usein määritellään siinä käytettäviä käsiteitä". 'I författningar definieras ofta de begrepp som används i dessa' (LO 1996:72, kursiv i originalet). Motsvarande uppfattning uttrycks i *Svenskt lagspråk i Finland* (se SLAF 1998:37). Enligt *Myndigheternas föreskrifter* är det i stället *termer* som definieras: "Facktermer som måste användas i föreskrifterna skall förklaras, om de inte är allmänt kända. Man kan göra på samma sätt som med förkortningarna, dvs. antingen ha en inledande bestämmelse med definitioner eller ordförklaringar eller en särskild fackordlista" (MF 1992:110; 1998:110).

³ Se vidare Bowers (1989:166–178) om definitioner i författningar (statutory definitions) och Busse (1992:165–168) om definitioner (Definitionen) i lagtext och lagkommentarer. En genomgång av olika slag av ordförklaringar i ordböcker (parafra, definitioner av olika slag, definition/parafra + synonym och beskrivning av uppslagsordets funktion) ges i Svensén (1987:110–127).

⁴ Flertalet definitioner återfinns under rubriken *Definitioner*, men de förekommer även under andra rubriker. Exempelvis klarläggs vem som räknas som *same* under avsnittsrubriken *Inledande bestämmelser* i den svenska sametingslagen, vad som menas med *bostadsrätt* och *bostadsrättsavtal* under paragrafrubriken *Bostadsrätt* i bostadsrättslagen och vad som avses med *direkt könsdiskriminering* och *indirekt köns-*

Den första typen är *legala definitioner* av typen *Med X avses/förstås Y*. Det begrepp som definieras kan vara kursiverat i texten (jfr LO 1996:72–76). Den andra typen är en variant av den första, eftersom en definition ges och begreppet sätts inom parentes, dvs. *X är/kan varalkan (Y)*, där hjälpverbet *kan* har möjlighet att följas av olika huvudverb. Det begrepp som definieras kan markeras med kursiv stil (jfr LO 1996:72–77). I båda dessa definitionstyper kan språkliga enheter placeras mellan verbet alternativt huvudverbet och det definierade begreppet. Även *Med X* respektive *X* kan stå skilt från verbet alternativt hjälpverbet på grund av inskott. Den tredje typen av beaktade definitioner är s.k. *brottsbenämningar*, där lagstiftaren definierar begrepp genom att ange *inhåll i rättsregler*.¹ De tre definitionstyperna illustreras med exempel (41)–(43) nedan, som är hämtade från den finlandssvenska jaktlagen.

- (41) Med jakt avses att vilt som lever i fritt tillstånd fångas eller dödas samt att fångsten omhändertas av jägaren. (JAKT (Fs), 2 §)
- (42) Den som enligt 6 § eller med stöd av ett avtal om jaktarrende eller ett jordlegoavtal innehar jakträtten kan på de villkor som han ställer ge någon annan tillstånd till jakt (*jakttillstånd*), om detta inte har förbjudits i arrendeavtalet. (JAKT (Fs), 17 §, kursiv i originalet)
- (43) Den som uppsåtligt utan lov fångar eller dödar icke fredat djur på ett sådant område där han inte har rätt eller tillstånd därtill skall för *olovlig fångst av icke fredat djur* dömas till böter. (JAKT (Fs), 77 §, kursiv i originalet)

Antalet definitioner av de tre angivna typerna i delmaterialen SFS och FörfS framgår av tabell 16 nedan, medan uppgifter om enskilda texter ges i bilaga 14 och bilaga 15.² Tabell 16 visar att något fler definitioner ges i delmaterialet SFS. Antalet är 97 i SFS mot 87 i FörfS. Antalet definierade begrepp per 1000 ord uppgår i både SFS och FörfS till 1,0. Det avrundade värdet döljer dock en obetydlig skillnad mellan delmaterialen, eftersom SFS noteras för värdet 0,995 och FörfS för värdet 1,04.³

diskriminering under avsnittsrubriken *Könsdiskriminering* i jämställdhetslagen (SAME (Sv), 2 §; BOST (Fs), 1 §; JÄMST (Sv), 15 §).

¹ Se t.ex. Pettersson (1992:86) om termen *brottsbenämning* och se t.ex. Pearson (1998:67–104) om olika strategier för att ge definitioner i ordböcker och i olika typer av texter, i första hand texter som representerar olika fackområden.

² Andra typer av definitioner alternativt definitionsliknande formuleringar i författningstexterna registrerar jag inte i delundersökningen. Dessa är i första hand *X är/kan varalkan U, V och/eller Z*, *Som X anses/förstås även Y* och *Som/Till X räknas Y*.

³ Värdena är framräknade utifrån det totala antalet löpord i delmaterialen SFS och FörfS. Om löporden i textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>,

TABELL 16. *Definitioner av typerna Med X avses/förstås Y, X är/kan vara/kan (Y) och innehåll i rättsregler samt definitioner, totalt, och definierade begrepp/1000 ord i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal.*

Del-material	Med X avses/ förstås Y	X är/kan vara/kan (Y)	Innehåll i rättsregler	Definitioner, totalt	Definierade be- grepp/1000 ord
SFS	38	52	7	97	1,0
FörfS	37	38	12	87	1,0

Av tabell 16 framgår vidare att lagstiftarna i första hand använder definitionstypen *X är/kan vara/kan (Y)*, även om den bara noteras för ett enda belägg mer än typen *Med X avses/förstås Y* i FörfS. I båda delmaterialen är det mindre vanligt att definitioner anges genom *innehåll i rättsregler*. I de jämförelsevis få fall där definitionstypen förekommer är det fråga om straffrättsliga bestämmelser.

I det svenska delmaterialet uppträder sådana definitioner i ALKO (Sv) och JAKT (Sv). I de finländska delmaterialen finns den representerad i JAKT (Fs), JAKT (Fi), JÄMST (Fs), JÄMST (Fi), KONK (Fs), KONK (Fi), SKULD (Fs), SKULD (Fi) samt UTL (Fs), UTL (Fi). Koncentrationen av definitionstypen *innehåll i rättsregler* till några få texter i respektive delmaterial bör kunna förklaras utifrån innehåll i enskilda texter, dvs. faktor (D) i förklaringsmodellen. I de angivna lagarna meddelas bestämmelser om handlingar som inte är tillåtna för medborgarna. Den som trots det utför sådana handlingar får en påföljd av något slag, t.ex. böter i exempel (43) ovan. I samband med att påföljden meddelas, anger lagstiftaren också vad den handling som inte är tillåten innebär. För att det skall vara fråga om *olovlig fångst av icke fredat djur* krävs att en person "uppsåtligen utan lov fångar eller dödar icke fredat djur på ett sådan område där han inte har rätt eller tillstånd därtill [...]" (JAKT (Fs), 77 §).

Med hänsyn till predikatsverket uppvisar definitionstypen *Med X avses/förstås Y* två varianter i det samlade materialet. I FörfS formuleras den dock konsekvent som *Med X avses Y*. Med ett enda undantag motsvaras den i Säädk av en konstruktion med det definierade nominalet böjt i kasus adessiv och det tillhörande verbet *tarkoittaa* 'avse', 'betyda', 'innebära' i presens, passiv diates (se exempel (44) nedan). Vid det enda tillfälle då en definition i det finskspråkiga delmaterialet är

<AVSL>, <UND> och <RUB> räknas bort, har SFS 1,1 *definierade begrepp/1000 ord* och FörfS har 1,0 *definierade begrepp/1000 ord*. Förklaringen till denna skillnad är rimligen att de angivna textelementen svarar för en större del av det totala antalet löpord i SFS (se tabell 5 avsnitt 5.3 ovan).

utformad på ett annat sätt än det som anges ovan, används ändå konstruktionen *Med X avses Y* i den svenskspråkiga versionen (UTL (Fi), 35 §; UTL (Fs), 35 §).

- (44) Metsästyksellä [kasus adessiv] tarkoitetaan [presens, passiv] luonnonvaraisena olevan riistaeläimen pyydystämistä ja tappamista sekä saaliin ottamista metsästäjän haltuun. (JAKT (Fi), 2 §) – **Med jakt avses** att vilt som lever i fritt tillstånd fångas eller dödas samt att fångsten omhändertas av jägaren. (JAKT (Fs), 2 §)

I delmaterialet SFS är *Med X avses Y* den vanligare typen av de två alternativen med 24 belägg, men i 14 av de 38 definitionerna används *Med X förstås Y*. Definitioner där *förstås* har valts som verb i den icke-underordnade satsen i en syntaktisk mening förekommer i vissa avsnitt av ALKO (Sv) och KYRKO (Sv).¹ Den konsekventa användningen av en av de två varianterna inom delmaterialet FörFS torde kunna vara beroende av språkstruktur/översättning, faktor (C), i det att lagstiftaren/översättaren genomgående väljer *tarkoittaa* – *avse* i definitioner. Variationen inom SFS för *avses* och *förstås* i denna typ av definition kan möjligen vara orsakad av innehåll i texter, faktor (D), men jag håller det för mera troligt att den inte är medveten från lagstiftarens sida utan tillkommen av en slump.

En genomgång av lagtexterna i det samlade materialet avslöjar att textstrukturmarkören 'definition' är mycket ojämnt fördelad inom delmaterialen. Av de sammanlagt 97 definitionerna i delmaterialet SFS hör hela 65 hemma i tre lagar, nämligen ALKO (Sv) med 22 definitioner, KYRKO (Sv) med 31 och UTL (Sv) med 12. Däremot innehåller KÖP (Sv), NÄRI (Sv) och SKULD (Sv) bara en enda definition vardera. Även i delmaterialet FörFS (och i SädK) är fördelningen ojämn. Av det finlandssvenska delmaterialets totalt 87 definitioner svarar de tre "definitionstätaste" lagarna för 37. Dessa är ALKO (Fs), ALKO (Fi) med 9, JAKT (Fs), JAKT (Fi) med 11 och SKULD (Fs), SKULD (Fi) med 17 definitioner. Lagarna om köp och näringsförbud, dvs. KÖP (Fs), KÖP (Fi) och NÄRI (Fs), NÄRI (Fi), innehåller det minsta antalet definitioner. Var och en av dessa lagtexter innehåller två definitioner. Således anser de två lagstiftarna det nödvändigt att vara frikostig med definitioner i alkohollagstiftningen, medan de är sparsamma med sådana i de samnordiskt tillkomna köplagarna och i lagarna om näringsförbud (jfr avsnitt 3.2.1.7 ovan).

¹ Begreppet 'makrosyntagm' (syntaktisk mening) definieras i avsnitt 8.3 nedan. Definitioner med *förstås* återfinns i avsnittet *Inledande bestämmelser* i ALKO (Sv) och i det trettiofemte kapitlet, *Prästanställningens upphörande m. m.*, i KYRKO (Sv).

Innehåll i texter, faktor (D) i förklaringsmodellen, bör ge en tänkbar förklaring till variationen inom delmaterialen. Men den behöver inte vara enda orsak till variationen inom SFS och FörfS (samt SädK) samt till de skillnader som kan noteras mellan olika par av lagtexter i de svenska och finländska delmaterialen. Skuldsaneringslagarna erbjuder ett illustrativt exempel. En enda definition registreras i SKULD (Sv) mot 17 i SKULD (Fs). En kontroll av den svenska regeringens proposition till riksdagen (*Regeringens proposition 1993/94:123*) visar emellertid att ett antal definitioner av centrala begrepp i lagtexten ges redan i denna. I SKULD (Sv) definieras begreppet 'skuldsanering' (se exempel (45) nedan), medan 'frivillig skuldsanering' och 'tvingande skuldsanering' definieras i propositionen. Definitionen av 'frivillig skuldsanering' återges som (46). Förklaringen till att lagstiftaren i Sverige är mera sparsam med definitioner i den vid denna tid nya skuldsaneringslagstiftningen är därmed sannolikt genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), närmare bestämt traditionen för var lagstiftaren placerar viss information (se avsnitt 1.3 ovan och jfr avsnitt 4.3.2.3 ovan).

- (45) Med skuldsanering enligt denna lag avses sådan frivillig skuldsanering som fastställs av kronofogdemyndigheten och tvingande skuldsanering som beslutas av rätten. (SKULD (Sv), 1 §)
- (46) Med sådan frivillig skuldsanering avses att gäldenären tillsammans med kronofogdemyndigheten upprättar ett förslag till skuldsanering som godtas av samtliga borgenärer. (*Regeringens proposition 1993/94:123*, s. 1, se även s. 192f.)

Jag har nu redovisat förekomsten av olika definitionstyper. En närmare granskning av materialet visar dessutom att det är möjligt att utifrån de begrepp som lagstiftaren definierar urskilja tre olika kategorier av definitioner.

Den första kategorin är sådana där han definierar begrepp som också uppträder som ord i allmänspråket (jfr Danet 1985:279; Strömholm 1988:24f.; Faber et al. 1998:70). Exempel är 'jakt' och 'jakttillstånd' (se (41) och (42) ovan). Som ord i allmänspråket förstår lekmannen dem, men som begrepp i lagstiftningen ger fackmannen dem en särskild betydelse (jfr Strömholm 1988:30).¹ Till den andra kategorin räknar jag begrepp som den som inte är fackman på juridikens område förmodligen förstår, i högre eller lägre grad, men hans definition av begreppet är en annan och sannolikt mindre precis än ämnes-

¹ Hanne Grøn betecknar dem som "technical words with a specific meaning defined in law [...]" (Grøn 1992:123).

expertens. Ett exempel är 'olovlig fångst av icke fredat djur' i (43) ovan. Till den tredje kategorin förs begrepp med tillhörande termer vilka lagstiftaren introducerar och vilkas betydelse han reglerar genom lagstiftningsprocessen och genom den lagstiftning som blir resultatet av processen. Innebörden hos begreppen är inledningsvis förmodligen inte helt klar för vare sig lekmannen eller fackmannen. Exempel på den tredje kategorin är 'inledande av skuldsanering' och 'skuld som omfattas av skuldsaneringen' i (47) nedan, medan 'insolvens' i samma exempel snarare hör hemma i den andra kategorin ovan.¹

(47) I denna lag avses med

- 1) *inledande av skuldsanering* den tidpunkt då domstolen har beslutat att skuldsaneringen skall inledas,
- 2) *insolvens* att gäldenären är oförmögen att betala sina skulder när de förfaller till betalning och att denna oförmåga inte är endast tillfällig,
- 3) *skuld som omfattas av skuldsaneringen* alla de gäldenärens skulder som har uppkommit innan skuldsaneringen inleddes, medräknat säkerhetsskulder och skulder för vilka grunden eller beloppet är villkorliga eller tvistiga eller av annan orsak oklara, samt den ränta som växer på de ovan nämnda skulderna från den tidpunkt då skuldsaneringen inleds till den tidpunkt då betalningsprogrammet fastställs samt de indrivnings- och verkställighetskostnader som gäldenären ålagts att erlägga och vilka hänför sig till sådana skulder [...]. (SKULD (Fs), 3 §, kursiv i originalet)

Ovan har framkommit att de två lagstiftarna definierar begrepp på ett likartat sätt. Därför är det frestande att anta att de har att följa och följer anvisningar som är i stort sett identiska. Men de rekommendationer som ges är faktiskt inte särskilt lika. I *Myndigheternas föreskrifter* sägs endast att facktermer skall förklaras "om de inte är allmänt kända" (MF 1992:110; 1998:110). I förhållande till *Myndigheternas föreskrifter* ger *Lainlaatijan opas* förhållandevis mycket och detaljerad information. Lagstiftaren bör definiera begrepp som är okända i allmänspråket, begrepp som har en annan betydelse i allmänspråket och begrepp som är svåra att förstå. Definitioner kan utformas enligt de båda modellerna *X är/kan var/kan (Y)* och *Med X avses/förstås Y*. De kan samlas i en paragraf i författningens inledning under rubriken *Määritelmä – Definitioner* eller ges löpande i texten (se LO 1996:72–76).

Jag kan alltså konstatera en stor samstämmighet mellan SFS och FörFS beträffande förekomsten av definitioner och utformningen av dem. Det finns däremot skillnader mellan svenska och finländska

¹ Av exempel (41)–(47) framgår att stipulativa legaldefinitioner förekommer vid substantiv. Ruth Vatvedt Fjeld påpekar att också adjektiv kan ges stipulativa definitioner i juridiska texter som meddelar regler (se Fjeld 1998:105). Några definitioner av adjektiv finns dock inte i det totala materialet för undersökningen.

handledningar. Med tanke på detta är rekommendationer, faktor (B), knappast den enda orsaken till att definitioner ges i de svenskspråkiga delmaterialen (samt i det finskspråkiga) och att de formuleras på de sätt som de gör. Snarare är genre/tradition, faktor (A), aktuell för att förklara resultaten. Faktor (A) med betoning på *genre* förklarar förekomsten av definitioner i det totala materialet, medan samma faktor med betoning på en likhet i *tradition* förklarar utformningen av dem. En olikhet föreligger dock då den finländska traditionen är mera väldokumenterad i form av anvisningar för författningsspråk, vilket också framgår ovan. Den svenska traditionen är antagligen mera av en intern tradition som inte har kodifierats i samlingar med rekommendationer.

Ett kännetecken för genren 'lagtext' att lagstiftaren definierar begrepp alternativt termer i den. Ludger Hoffmann räknar definitioner (Definitionen) som en av de språkliga konstruktioner som utmärker lagtexter (se Ludger Hoffmann 1998:524f.).¹ Men definitioner förekommer inte endast i författningstext utan också i andra typer av juridiska texter. Två exempel är kontraktstexter och domstolsutslag (se Trosborg 1997:64f. respektive Grøn 1992:117, 123). Definitioner kan därför inte sägas vara ett exklusivt särdrag för genren 'lagtext'. De kan inte heller sägas vara ett specifikt drag för juridikens fackstil, eftersom också texter som representerar andra fackområden innehåller definitioner av begrepp alternativt termer (se t.ex. Möhn & Pelka 1984:23; Laurén 1993:93–96). I facktexter kan begreppen alternativt termerna markeras grafiskt med fet stil, spärning, färgtryck eller understrykning (se Möhn & Pelka 1984:23). Någon klar systematik för grafisk markering (fet stil, kursiv eller understrykning) finns dock inte i det undersökta materialet, vilket torde framgå av de exempel som har givits ovan i detta avsnitt.

Sammanfattningsvis kan sägas att definitioner som TSM (förekomst och utformning) i de undersökta delmaterialen kan förklaras med hjälp av genre/tradition, faktor (A), och rekommendationer, faktor (B). Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan ha betydelse för utformningen av definitionerna i FörfS jämfört med dem i SFS. Detta gäller främst det konsekventa bruket av konstruktionstypen *Med X avses Y* –

¹ Juristen Tore Strömberg räknar med sju typer av rättsregler som var och en har sina språkliga kännetecken: påbudsregler, förbudsregler, kvalifikationsregler, kompetensregler, tillåtelseregler, positiva legala bruksanvisningar och negativa legala bruksanvisningar (se Strömberg 1988, särskilt s. 141–144). Ludger Hoffmanns kategori 'definitioner' hör närmast hemma under 'kvalifikationsregler' i Strömbergs indelning. Möjligen får en begränsning göras till en underkategori av 'definitioner', nämligen 'legaldefinitioner' (se Strömberg 1988:48).

X:lla tarkoitetaan *Y*¹ i FörfS respektive Säädk gentemot växlingen mellan *Med X avses Y* och *Med X förstås Y* i SFS. Innehåll i enskilda texter, faktor (D), kan bidra till att förklara den varierande förekomsten av definitioner inom de olika delmaterialen. Detsamma kan genre/tradition, faktor (A), göra.

Definitioner är ett genretypiskt drag, medan utformningen av dem kan vara mer eller mindre genrespecifik. Definitionstypen *innehåll i rättsregler* uppträder knappast utanför författningsspråket, medan de två beskrivna typerna av *legala definitioner* kan tänkas göra detta, t.ex. i avtal och i utslag från domstolar.

7.4. Punktuppställningar

Med hjälp av *punktuppställningar* kan en lagstiftare ange villkor för bestämmelser och han kan definiera begrepp (se Bhatia 1993:141f.). Punktuppställningar uppges ha blivit ett viktigt verktyg i brittiska författningstexter för att tydliggöra hur dessa är uppbyggda (se Maley 1994:24f.). De fungerar knappast i någon större omfattning som ett redskap för att ange hur texten som helhet är uppbyggd. Däremot kan punktuppställningar bidra till att visa hur delar av texter och bestämmelser i dessa är strukturerade, t.ex. för att ange villkor för att bestämmelser skall gälla. Punktuppställningar kan således sägas vara en typ av textstrukturmarkör (TSM).² Förutom i det här avsnittet behandlas punktuppställningar, även kallade *P-meningar*, i avsnitt 9.2.2 nedan. I tabell 17 nedan sammanfattas uppgifter om antalet punktuppställningar i delmaterialen SFS och FörfS samt om antalet punktuppställningar per 100 grafiska meningar (GM).³ Uppgifter om enskilda lagtexter ges i bilaga 14 och bilaga 15.⁴

TABELL 17. *P-meningar, totalt, samt P-meningar/100 GM i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	P-meningar, totalt	P-meningar/100 GM
SFS	210	5,3
FörfS	141	4,6

¹ Jag tar ingen hänsyn till vokalharmonin mellan ordets stam och kasusändelsen för adessiv utan skriver *-lla* i stället för *-lla/-llä*.

² Jfr Crystal och Davy (1969:198) samt Maley (1994:24f.).

³ Begreppet 'grafisk mening' definieras i avsnitt 9.2.1 nedan.

⁴ Se Landqvist (1996:33f.) beträffande punktuppställningar i SKULD (Sv) och SKULD (Fs).

Av tabell 17 ovan framgår att punktuppställningar förekommer mera i delmaterialet SFS. Detta visar sig uttryckt såväl i absoluta tal med 210 belägg i SFS mot 141 i FörfS (och även i Säädk) som i antal punktuppställningar per 100 GM. I det senare fallet noteras SFS för 5,3 *P-meningar/100 GM* och FörfS för 4,6 *P-meningar/100 GM*. Punktuppställningarna i det samlade materialet kan vara utformade på olika sätt. En punktuppställning kan som minst bestå av endast två nomen med eventuella attributiva bestämningar och som mest av ett antal fullständiga syntaktiska meningar.¹

I språkvetenskaplig litteratur och i anvisningar för författningsspråk uppmärksammas att punktuppställningar i författningstext kan användas för att ange villkor och för att meddela definitioner.² Utifrån det angivna syftet med undersökningen, särskilt delsyfte (1) i avsnitt 1.2.2 ovan, har jag därför undersökt hur stor andel av punktuppställningarna i delmaterialen SFS och FörfS som uttrycker villkor för bestämmelser respektive definierar begrepp. Som den första typen räknas punktuppställningar där en eller flera underordnade satser med en konditional konjunktion alternativt en eller flera frågeformade konditionalsatser ingår (se exempel (48)–(50) nedan).³ I exemplen är taggarna för grafiska meningar med punktuppställningar (P-meningar) samt för finit och infinit verb i icke-underordnade satser utsatta, dvs. <P>, <V1> och <V2>. Som den andra typen räknas punktuppställningar där lagstiftaren meddelar definitioner av de tre typer som har angivits i avsnitt 7.3 ovan. Resultaten sammanfattas i tabell 18 nedan, medan uppgifter om de enskilda lagtexterna ges i bilaga 14 och bilaga 15.

(48) <P>En präst <V1>får</V1> <V2>entledigas</V2> innan han har uppnått pensionsåldern

1. om han har förlorat sin arbetsförmåga eller fått den så nedsatt att han i framtiden inte kan fullgöra sina arbetsuppgifter tillfredsställande, eller
2. om han till följd av nedsatt arbetsförmåga under två år i följd inte har tjänstgjort annat än försöksvis [sic] under kortare tid och socialstyrelsen anser det dels sannolikt att han inte kan återinträda i arbete inom ytterligare ett år, dels ovisst hur arbetsförmågan därefter kommer att utveckla sig.</P> (KYRKO (Sv), 35 kap. 6 §)

¹ Se avsnitt 8.3 nedan för en definition av begreppet 'makrosyntagm' (syntaktisk mening).

² Jfr Bhatia (1993:141f.) och Landqvist (1996:34) samt se *Några riktlinjer för författningsspråket* (1994:8).

³ I juridisk litteratur understryks det att villkor även kan vara underförstådda: "När man skall förklara den logiska uppbyggnaden hos en rättsregel, sker detta dock bäst genom att alla dess rekvisit placeras i en eller flera konditionalsatser. Regels konditionala karaktär kommer då klarast till synes" (Strömberg 1988:9).

- (49) <P>En valsedel <V1>är</V1> ogiltig, om den
1. saknar gruppbezeichnung,
 2. upptar mer än en gruppbezeichnung,
 3. inte är enkel, eller
 4. är försedd med något kännetecken som uppenbarligen har blivit anbragt på valsedeln med avsikt.</P> (KYRKO (Sv), 47 kap. 8 §)
- (50) <P>Har en konkurrensbegränsning sådana skadliga verkningar som avses i 9 §, <V1>kan</V1> konkurrensrådet
- 1) <V2>förbjuda</V2> en näringsidkare eller en sammanslutning av näringsidkare att tillämpa avtal eller andra konkurrensbegränsande arrangemang eller ett därmed jämförbart förfarande eller
 - 2) <V2>ålägga</V2> en näringsidkare att leverera en nytthet till en annan näringsidkare på villkor som motsvarar dem som han erbjuder andra näringsidkare i samma ställning.</P> (KONK (Fs), 16 §)

TABELL 18. *P-meningar, totalt, P-meningar som anger villkor och P-meningar som ger definitioner i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent.*

Delmaterial	P-meningar, totalt	P-meningar som anger villkor		P-meningar som ger definitioner	
SFS	210	44	21,0 %	12	5,7 %
FörfS	141	30	21,3 %	10	7,1 %

Tabell 18 ovan visar en stor överensstämmelse mellan SFS och FörfS vad gäller procentandelen villkorsangivande punktuppställningar, då skillnaden mellan dem uppgår till endast 0,3 procentenheter. Differensen är inte heller särdeles stor för punktuppställningar som ger definitioner. Andelen punktuppställningar som anger villkor är 21,0 (SFS) respektive 21,3 procent (FörfS), medan andelen punktuppställningar där lagstiftaren definierar begrepp är 5,7 (SFS) och 7,1 procent (FörfS). Av tabell 18 kan också utläsas att det stora flertalet punktuppställningar i respektive delmaterial inte anger villkor eller meddelar definitioner. I punktuppställningar ger lagstiftaren därmed oftare annan information som han väljer att presentera i denna form, t.ex. när särskilda stadganden i den finlandssvenska jämställdhetslagen inte skall tillämpas och vilka typer av beslut av en förvaltningsmyndighet som enligt den svenska utlänningslagen får överklagas utan att det finns ett samband med ärendet i övrigt (se exempel (51) respektive (52) nedan)

- (51) <P>Stadgandena i denna lag <V1>tillämpas</V1> inte
- 1) på verksamhet som ansluter sig till evangelisk-lutherska kyrkans, ortodoxa kyrkosamfundets eller andra religiösa samfund religionsutövning, ej heller
 - 2) på relationerna mellan familjemedlemmar eller på andra förhållanden i privatlivet.</P> (JÄMST (Fs), 2 §)

- (52) <P>En förvaltningsmyndighets beslut .
 1. om ersättning i ett ärende som handläggs enligt denna lag,
 2. att avvisa ombud eller biträde, eller
 3. i en jävsfråga,
 <V1>får</V1> <V2>överklagas</V2> utan samband med ärendet i öv-
 rigt.</P> (UTL (Sv), 7 kap. 9 §)

Användningen av punktuppställningar generellt samt av punktuppställningar som anger villkor och meddelar definitioner är förmodligen till en del beroende av innehållet i enskilda texter, dvs. faktor (D) i förklaringsmodellen. Det finns nämligen en variation inom delmaterialen både beträffande förekomsten av P-meningar och beträffande P-meningarnas utformning. Variationen stöder antagandet att faktor (D) har betydelse för variationen inom delmaterialen. Intressant nog finns det dessutom vissa likheter mellan SFS och FörfS (samt SääDK). I utlänningslagarna används jämförelsevis många villkorsuttryckande punktuppställningar, medan punktuppställningar där definitioner av typen *Med X avses/förstås Y* ingår främst återfinns i kyrkolagarna, sametingslagarna och utlänningslagarna. Punktuppställningar där definitioner ges genom att lagstiftaren meddelar *innehåll i rättsregler* förekommer företrädesvis i jaktlagarna och utlänningslagarna. I en del fall är det dessutom så att de två lagstiftarna definierar samma begrepp i punktuppställningens form. Med tanke på de likheter som finns mellan definitionerna av 'same' i exempel (53) och (54) nedan, kan man spekulera över om de har utformats i samarbete mellan lagstiftarna (jfr avsnitt 3.2.1.7 ovan).

- (53) <P>Med same <V1>avses</V1> i denna lag den som anser sig vara same och
 1. gör sannolikt att han har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
 2. gör sannolikt att någon av hans föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
 3. har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Sametinget.</P> (SAME (Sv), 1 kap. 3 §)
- (54) <P>Med same <V1>avses</V1> i denna lag den som anser sig vara same, förutsatt att
 1) han själv eller åtminstone någon av hans föräldrar eller far- eller morföräldrar har lärt sig samiska som första språk,
 2) han är efterkommande till en sådan person som har antecknats som en fjäll-, skogs- eller fiskelapp i jordeböckerna eller uppbörds- och mantalslängderna eller att
 3) åtminstone någondera av hans föräldrar har antecknats eller hade kunnat antecknas som röstberättigad vid val av delegationen för sameärenden eller sametinget.</P> (SAME (Fs), 3 §)

Av redogörelsen ovan framgår att P-meningar förekommer i ungefär samma utsträckning, mätt i antal P-meningar per 100 GM, i delmaterialen SFS och FörfS (samt i Säädk). Procentandelen punktuppställningar där lagstiftaren anger villkor eller ger definitioner är ungefärligen densamma i delmaterialen. I flertalet punktuppställningar ger lagstiftaren annan information än villkor för bestämmelser och definitioner av begrepp eller termer. Frågan är hur de övergripande resultaten kan förklaras.

Liksom i delundersökningen av 'inledande bestämmelser' i avsnitt 7.2 och i den av 'definitioner' i avsnitt 7.3 ovan är det frestande att se rekommendationer, faktor (B), som förklaring till de likheter och olikheter som delmaterialen uppvisar. I handledningar för författningsspråk uppmärksammas punktuppställningar som en textstrukturmarkör. Redan i den allra första samlingen med svenska anvisningar från 1967 sägs följande om punktuppställningar:

I vissa fall kan en uppställning i numrerade punkter göra framställningen överskådligare. (*Språket i lagar och andra författningar* 1967:23, understrykning i originalet)

Senare samlingar ger mer detaljerade rekommendationer. Punktuppställningar kan bestå av en eller flera meningar. Förutsättningar för bestämmelser kan gärna delas upp på flera meningar och numrerade punkter kan användas. Punkterna kan bestå av en eller flera meningar.¹ Däremot sägs ingenting om punktuppställningar i finländska handledningar.² Enligt uppgift från juristen Henrik Bruun ger *Lainlaatijan opas* inga anvisningar om sådana, eftersom det är närmast självklart att en lång mening kan delas upp i punkter om detta är möjligt utan att förändra meningsbyggnaden (Henrik Bruun, personlig kommunikation, 1999-03-01).

Rekommendationer, faktor (B), kan förklara förekomsten av punktuppställningar i delmaterialet SFS, men inte den i FörfS (och Säädk), även om anvisningar från Sverige kan vara förebilder för det svenska författningsspråket i Finland (se avsnitt 2.4.2.2 ovan). Frågan är om det är självklart för lagstiftaren att en lång mening kan delas upp i punkter. Möjligen kan skillnaden i antalet belägg i tabell 18 ovan förklaras på så sätt att strategin med punktuppställningar inte är så självklar för lagstiftaren i Finland och att de anvisningar som har getts alltsedan 1967 ökar benägenheten hos kollegan i Sverige att använda

¹ Se *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:7f; 1994:9ff.) och MF (1992:85f.; 1998:90f.).

² Jfr SLAF (1988; 1992; 1998) och LO (1996).

sådana. En skillnad i rekommendationer skulle därför kunna förklara den större förekomsten i delmaterialet SFS. Men också genre/tradition, faktor (A), kan ha betydelse för resultaten.

Faktor (A) med betoning på *genre* stöds av resultaten av specialstudien av villkor och definitioner i punktuppställningar samt av att punktuppställningar uppges förekomma mera än tidigare i engelskspråkiga författningstexter.¹ Faktor (A) med betoning på en skillnad i *tradition* får stöd av viss variation som uppträder inom delmaterialet FörfS. Ett förhållandevis stort antal punktuppställningar återfinns i KOMM (Fs), som uppges vara utformad efter svensk förebild. Den finlandssvenska kommunallagen med totalt 8 662 löpord innehåller 18 punktuppställningar, vilket överträffas av KYRKO (Fs) med 26 och ALKO (Fs) med 20. Men kyrkolagen innehåller nästan dubbelt så många löpord som kommunallagen eller 16 494 löpord. Också alkohollagarna kan ha tillkommit efter kontakter mellan lagstiftarna i Sverige och Finland (se avsnitt 3.2.1.7 ovan). Omfånget för ALKO (Fs) är relativt blygsamt eller 5 709 löpord. Möjligen är punktuppställningar i författningstexter mera en svensk tradition än en gemensam svensk-finländsk.

Innehåll i enskilda texter, faktor (D), kan som tidigare har sagts ha betydelse för variationen inom delmaterialen, medan språkstruktur/översättning, faktor (C), knappast har någon inverkan på de resultat där delmaterialet FörfS skiljer sig från delmaterialet SFS.²

Punktuppställningar i lagar och andra författningar är ett genretypiskt drag. Också i andra typer av texter kan s.k. *punktning* användas (se t.ex. Strömquist 1989:106).

7.5. Hänvisningar

En författningstext med olika textelement som bygger upp deltexter och texten som helhet kan betraktas som ett avslutat helt. Men jurister och språkvetare betonar ofta att varje rättsregel och varje författning måste ses som en del av en större helhet. Helheten utgörs av den samlade lagstiftningen i ett visst samhälle vid en viss tidpunkt och av regler för mänskligt beteende (jfr avsnitt 4.3.2 ovan). Detta förhållande uttrycks på följande sätt av juristen Stig Strömholm respektive språkvetaren Yon Maley:

¹ Se Crystal och Davy (1969:198), Grøn (1992:119) samt Maley (1994:24ff.).

² Jfr dock avsnitt 9.2.1 nedan om P-meningar i SJÄLV (Fs) och SJÄLV (Fi).

rättsreglerna [kan] knappast någonsin [...] studeras isolerade. De ingår i ett komplicerat *system*, och de enskilda reglerna framstår som ofullständiga byggstenar i detta. (Strömholm 1988:49, kursiv i originalet)

Most statutes have to be read and understood against a background of related legislation, as well as principles and standards which may be considered applicable and which come from the common law; for example, the principle 'the public good'. (Maley 1994:25f.)

Utifrån bedömningar som de nyss anförda är *hänvisningar* en nödvändighet i författningstexter (se t.ex. Palmgren 1986:77). Hänvisningar kan göras inom en och samma text eller över textgränsen till andra texter (jfr t.ex. Busse 1992:67; Fredrickson 1996:156). Som textstrukturmarkör (TSM) kan hänvisningar bidra till att markera strukturen inom en författningstext eller strukturen inom den text som den samlade lagstiftningen i ett visst samhälle vid en viss tidpunkt kan sägas utgöra (jfr avsnitt 4.3.2 ovan). De hänvisningar som jag registrerar i delmaterialen SFS och FörfS (samt Säädk) skall ge en exakt hänvisning. Hänvisningen skall antingen ges till ett textelement (kapitel, avsnitt, paragraf samt stycke, moment och punkt) i den aktuella lagtexten eller till en annan författning. I delundersökningen registrerar jag antalet hänvisningar inom "den egna lagtexten" och antalet hänvisningar till andra författningar. Båda typerna förekommer i exempel (55) nedan. I den sjunde paragrafen i det andra kapitlet ur den svenska bostadsrättslagen finns sammanlagt sju hänvisningar, som är markerade med fet stil i exemplet.

- (55) Skall en bostadsrättsförening i annat fall än **som avses i 8 §** upplåta bostadsrätt till en lägenhet och ansöker någon om medlemskap i föreningen i syfte att erhålla lägenheten, är föreningen skyldig att bevilja medlemskap endast om
1. den sökande har tecknat förhandsavtal **enligt 5 kap.** eller
 2. den sökande dels har anvisats bostadsrätt av en kommun **enligt lagen (1987:1274) om kommunal bostadsanvisningsrätt** dels uppfyller de villkor som **enligt 3 §** gäller för inträde i samband med övergång.
- Medlemskap **enligt första stycket 1** behöver inte beviljas förrän den ekonomiska planen har registrerats **enligt 3 kap.** och lägenheten står klar för inflyttning.
- En kommun till vilken bostadsrätt skall anses upplåten **enligt lagen (1987:1274) om kommunal bostadsanvisningsrätt** förvärvar medlemskap i föreningen genom upplåtelsen. (BOST (Sv), 2 kap. 9 §)

En registrerad hänvisning inom en lagtext skall gälla olika textelement, från 'kapitel' till 'stycken' (SFS) och 'moment' samt 'punkter' (FörfS och Säädk), t.ex. *5 § första och andra styckena, av 33 § framgår, som anges i 2-5 och 17 §§, i strid med 85 §, som avses i 6 §, enligt 3 kap. och i detta kapitel.* En hänvisning till en annan författning

kan antingen ges med en s.k. kort titelrubrik, t.ex. i *Jämställdhetslagen*, eller med den fullständiga titelrubriken, t.ex. i *Lag om jämställdhet mellan kvinnor och män (609/86)*. Mera allmänt formulerade hänvisningar som i *denna lag*, i *andra lagar*, *Detsamma gäller om etc.* ingår inte i delstudien.¹ Språkliga uttryck för hänvisningarna är därmed typerna *X*, *i X*, *av X*, *med X* och *enligt X*.

Resultaten för delmaterialen SFS och FörfS sammanfattas i tabell 19 nedan. I denna ges uppgifter om antalet hänvisningar inom den egna lagtexten, antalet hänvisningar till andra författningar, det totala antalet hänvisningar och antalet hänvisningar per 100 grafiska meningar.² Uppgifter om enskilda texter i de två delmaterialen återfinns i bilaga 14 och bilaga 15.

TABELL 19. *Hänvisningar inom den egna lagtexten, hänvisningar till andra författningstexter och hänvisningar, totalt, samt antal hänvisningar/100 GM i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal.*

Del-material	Hänvisningar inom den egna lagtexten	Hänvisningar till andra författningstexter	Hänvisningar, totalt	Hänvisningar/100 GM
SFS	915	270	1 185	30,0
FörfS	633	142	775	25,7

Tabell 19 ovan visar att lagstiftaren i Sverige oftare än kollegan i Finland ger hänvisningar inom den egna lagtexten och till andra författningar. Också med hänsyn till att delmaterialet SFS är större, mätt i antal löpord, är antalet hänvisningar av de två typerna, räknat i absoluta tal, klart högre i SFS. Delmaterialet noteras för totalt 1 185 hänvisningar mot 775 i FörfS, och differensen mellan delmaterialen är sammanlagt 410 belägg. Skillnaden i absoluta tal visar sig också med måttet hänvisningar per 100 grafiska meningar. I delmaterialet SFS finns 30,0 *hänvisningar/100 GM* och värdet för FörfS är 25,7 *hänvisningar/100 GM*.

Frekvensen för hänvisningar i mitt material i tabell 19 kan jämföras med de uppgifter som Gertrud Pettersson redovisar för Brottsbalken, Aktiebolagslagen och Äktenskapsbalken (se Pettersson 1992:93, 104, 125ff.). Dessa återfinns i tabell 20 nedan.

¹ Indelningen av hänvisningarna med hänsyn till deras "räckvidd" och form är gjord utifrån materialets karaktär. Se t.ex. Koskela (1999) för en annan kategorisering av hänvisningar utifrån deras form och funktion.

² Se avsnitt 9.2.1 nedan för en definition av begreppet 'grafisk mening'.

TABELL 20. *GM med hänvisningar i Brottsbalken (BrB), Aktiebolagslagen (AB) och Äktenskapsbalken (ÄktB). Värdena anges i procent av antalet GM, totalt.*

Lagtext	GM med hänvisningar
BrB (1962)	30,8 %
AB (1975)	33,1 %
ÄktB (1987)	24,5 %

Om värdena i tabell 19 ovan uttrycks i procent, innehåller 30,0 procent av de grafiska meningarna i SFS och 25,7 procent av dem i FörfS hänvisningar. Värdena tycks inte skilja sig drastiskt från dem som Gertrud Pettersson redovisar, här i tabell 20. Jämförelsen försvåras dock av några omständigheter. Det framgår inte om hon enbart registrerar hänvisningar inom samma lag eller om också hänvisningar till andra författningar räknas in. Det är inte heller klart om enbart det som jag betraktar som kategorin 'hänvisning' räknas eller om också mer allmänna hänvisningar som Brottsbalkens *Detsamma skall gälla* ingår i Petterssons värden (se Pettersson 1992:93, 104, 125f.). Följaktligen är det svårt att bedöma ifall värdena för *hänvisningar/100 GM* för delmaterialen SFS och FörfS skiljer sig i någon högre grad från dem som Gertrud Pettersson redovisar.

En variation finns inom delmaterialen vad gäller förekomsten av hänvisningar. De enskilda texter som innehåller flest hänvisningar är kyrkolagarna. KYRKO (Sv) har hela 356, medan KYRKO (Fs) noteras för 126 hänvisningar. Därefter kommer i respektive delmaterial BOST (Sv) med sammanlagt 191 och SKULD (Fs) med 115. Bland de författningar som innehåller få hänvisningar märks lagstiftningen om näringsförbud och sametingslagarna. Antalet hänvisningar är 28 i NÄRI (Sv) och endast 9 i NÄRI (Fs), medan SAME (Sv) innehåller 23 hänvisningar och SAME (Fs) har 15.

Variationen inom respektive delmaterial bör till en del vara beroende av texters omfattning, mätt i antal löpord. Därmed kan möjligen innehållet i enskilda texter, faktor (D) i förklaringsmodellen, indirekt sägas ha betydelse för den variation som texterna inom delmaterialen uppvisar. Omfångsrika författningar som meddelar många bestämmelser, t.ex. kyrkolagarna, medför att lagstiftaren har ett behov av att ge många hänvisningar inom den egna texten och till andra författningar. Andra författningar har ett blygsammare omfång och ett innehåll som inte är så avhängigt annan lagstiftning, t.ex. sametingslagarna. Detta medför att antalet hänvisningar är mindre.

Ytterligare en variation i det totala materialet, i delmaterialen och i enskilda lagtexter kan noteras genom att hänvisningar i författningar kan vara mer eller mindre omfattande och detaljerade (jfr Pettersson 1992:93, 124ff.). Särskilt de inom den egna lagtexten kan bli omfattande genom att lagstiftaren i en och samma grafiska mening (och vanligen också i en och samma syntaktiska mening) anger flera andra lagrum som skall beaktas.¹ Detta visas med hjälp av exempel (56) nedan, där totalt nio hänvisningar ges i en och samma grafiska och syntaktiska mening som även ensam utgör en paragraf i den svenska jaktlagen.²

- (56) Regeringen får överlåta åt en förvaltningsmyndighet att meddela sådana föreskrifter eller beslut som avses i 6 § andra stycket, 23–26, 29, och 30 §§, 31 § andra och tredje styckena, 36 och 37 §§, 38 § första stycket, 40 § första och andra styckena, 41 § första stycket 2, 48 § andra stycket och 50 §. (JAKT (Sv), 52 §)

Förekomsten av hänvisningar i det totala materialet och utformningen av dem kan troligen förklaras genom ett samspel mellan flera faktorer i förklaringsmodellen. Språkstruktur/översättning, faktor (C), har emellertid ingen betydelse i sammanhanget. Rekommendationer, faktor (B), spelar däremot en viktig roll, särskilt för utformningen av hänvisningar.

I svenska och finländska handledningar ges detaljerade anvisningar för hur hänvisningar inom en och samma författning och från en författning till andra texter skall utformas.³ Svenska handledningar talar dessutom om att antalet hänvisningar bör begränsas. Med tanke på att delmaterialet SFS noteras för ett större antal *hänvisningar/100 GM* än FörfS i tabell 19 ovan, tycks nedanstående rekommendation, som först gavs 1979, snarare vara en målsättning än en realitet.

3. Tekniken att hänvisa till andra bestämmelser skall användas bara när det finns starka lagtekniska skäl för det. [...] Den möda det innebär för textförfattaren att skriva samma sak på flera ställen eller att upprepa något som står i en annan författning uppvägs normalt mer än väl av den tidsbesparing det innebär för läsaren att slippa hoppa fram och tillbaka i texten eller mellan olika författningar. Dessutom kan hänvisningstekniken, särskilt när man avser en analogisk tillämpning, lätt leda till oklarheter och missförstånd. (*Några riktlinjer för författningsspråket* 1979:4; se även *Några riktlinjer för författningsspråket* 1994:5)

¹ Begreppet 'makrosyntagm' (syntaktisk mening) definieras i avsnitt 8.3 nedan.

² Vid "samordnade hänvisningar" som 23–26, 29, och 30 §§ i exempel (56) registreras en hänvisning och inte flera stycken.

³ Se främst *Språket i lagar och andra författningar* (1967:37) och GrB (1985:37; 1998:18, 39, 31) respektive LO (1996:36ff.) och SLAF (1988:125ff., 130; 1992:141ff., 145; 1998:161ff., 165).

Ingenting motsvarande sägs i de kontrollerade finländska handledningarna för författningsspråk.¹ Jag har inte kunnat klarlägga om detta förhållande avspeglar ett större behov av att begränsa antalet hänvisningar i svenska författningar än i finländska, antingen det är ett reellt behov som grundar sig på empiriska studier eller ett upplevt behov från språkvårdarens eller juristers sida. På grund av bristen på jämförelsematerial är det inte klarlagt om det faktiskt finns en tidigare belagd skillnad beträffande mängden hänvisningar i svenska och finländska författningstexter. Därmed är det inte klart om det finns en skillnad i tradition mellan Sverige och Finland, dvs. om faktor (A), genre/tradition med betoning på *tradition*, har betydelse för det större antalet hänvisningar i delmaterialet SFS.

Inte bara rekommendationer utan också genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A), spelar in för resultatet. Hänvisningar är en viktig del av författningar. Med sådana kan lagstiftaren signalera samband både inom en författningstext och mellan texten i fråga och andra texter i den samlade lagstiftningen.² Hänvisningar kan sägas vara en del av rättstraditionen och ett typiskt drag för lagtexten som genre. Redan i nordiska medeltidslagar förekommer hänvisningar inom respektive lagtext. Dessa är mestadels mycket vaga.³

Ofta stadgas att en påföljd ska ha en omfattning som förut omtalats (*sum för ær saght [...]*) utan att närmare redovisa var detta skett [...]. (Jörgensen 1987:84, kursiv i originalet)

Den långa traditionen till trots är hänvisningar inte något exklusivt särdrag för författningstexter.⁴ Också andra framställningar begagnar sig av hänvisningar inom texten i fråga och av hänvisningar till andra framställningar (jfr t.ex. Nordman 1992:171f.). Ett exempel är vetenskapliga arbeten inom olika fält där forskaren ger referenser till tidigare forskning (se Koskela 1999:143).⁵ Ett annat är hänvisningar inom

¹ Jfr SLAF (1988; 1992; 1998) och LO (1996).

² Jfr t.ex. Palmgren (1986:77) och Busse (1992:67). I juridisk litteratur påpekas det att hänvisningar saknar rättsteoretiskt intresse, eftersom de "ger rena upplysningar till läsarens hjälp, såsom hänvisningar till andra lagar eller lagrum eller uppgifter om att ett visst ämne är registrerat i en annan angiven lag eller förordning" (Strömberg 1988:16).

³ Se Wessén (1968:29) om hänvisningen *till lagboken* i Östgötalagen och Upplandslagen samt Pettersson (1992:125) om hänvisningar av bland annat den vaga typen *som förr är sagdt* i 1734 års lag.

⁴ Se Fredrickson (1996:167ff.) om intertextualitet i dokument från svenska och amerikanska domstolar.

⁵ I vetenskapliga texter använder forskaren *bekräftande hänvisningar* för att "få stöd för sina egna tankar och visa att det inte bara är hans egna åsikter som framförs"

texter som representerar olika fackområden (se Möhn & Pelka 1984:23). Både hänvisningar i författningar och hänvisningar i vetenskapliga arbeten har till uppgift att ge läsaren möjlighet att kontrollera det skrivna med ursprungsmaterialet (jfr Nordman 1992:172). Till skillnad från hänvisningar i andra facktexter kan de i författningar däremot aldrig fungera som

ett sätt hos författaren att modifiera sitt ansvar för sanningshalten i det sagda. (Nordman 1992:172)

Förekomsten av hänvisningar är ett typiskt drag för genren 'lagtext' och inte något specifikt drag för den. Däremot kan utformningen av hänvisningar sägas vara mera särpräglad för genren. Också uppgifterna för hänvisningar i lagar och andra författningstexter kan sägas vara genrespecifika. Hänvisningarna skall visa samband mellan och inom författningstexter som ingår i en nations samlade lagstiftning vid en viss tidpunkt samt samband mellan författningar och andra, liknande texter, t.ex. internationella avtal.¹

7.6. Sammanfattning

I kapitel 7 undersöks fyra typer av *textstrukturmarkörer* i delmaterialen SFS och FörfS (samt SädK). De fyra kategorierna är 'inledande bestämmelser', 'definitioner', 'punktuppställningar' och 'hänvisningar'.

Lagstiftaren meddelar *inledande bestämmelser* i samtliga utom en av de lagtexter som bildar det totala materialet. Genom de inledande bestämmelserna kan han ange innehållet i lagtexten i fråga, syftet eller ändamålet med lagstiftningen, målsättningen för den, tillämpningsområdet för lagen och definitioner av centrala begrepp i den. Ovanligast är att lagstiftaren anger målsättningar. Likheterna mellan det svenska delmaterialet (SFS) och de finländska (FörfS och SädK) är stora när det gäller förekomst och utformning av kategorin 'inledande bestämmelser'.

Förekomsten och utformningen av kategorin är i första hand avhängig rekommendationer, faktor (B) i förklaringsmodellen. Bakom

(Koskela 1999:150). Däremot använder forskaren *avvisande hänvisningar* för att "skapa utrymme för egen forskning och för att motivera den [...]". (Koskela 1999:152). Se även Fredrickson om "Citations in academic texts [...]" (Fredrickson 1996:166).

¹ Hänvisningar används även för att visa samband mellan och inom övernationell lagstiftning, t.ex. EG:s regelverk (jfr avsnitt 2.4.2.3 ovan).

rekommendationerna kan genre/tradition, faktor (A), ligga. Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan ha betydelse för smärre skillnader mellan FörfS och SFS. Innehåll i enskilda texter, faktor (D), spelar troligen in beträffande variationen inom delmaterialen, t.ex. användningen av *målsättningsbestämmelser*.

Förekomsten av 'inledande bestämmelser' är ett typiskt drag för genren 'lagtext'. Liknande element förekommer i exempelvis kontraktstexter och domstolsdokument. Utformningen av 'inledande bestämmelser' och deras innehåll kan möjligen sägas vara ett genrespecifikt drag.

I det samlade materialet ges definitioner genom två typer av *legala definitioner* och genom *innehåll i rättsregler*. Förekomsten av definitioner är något större i SFS, medan delmaterialen uppvisar stora likheter i fråga om utformningen av dem. En variation finns inom delmaterialen främst beträffande förekomsten av definitioner i allmänhet och i synnerhet definitionstypen *innehåll i rättsregler*.

För förekomsten av definitioner spelar genre/tradition, faktor (A), en avgörande roll. Situationen är densamma för deras utformning, och detta trots belagda skillnader beträffande rekommendationer i Sverige och Finland, faktor (B). Den ojämna förekomsten av definitioner inom delmaterialen torde kunna knytas till innehåll i enskilda texter, faktor (D). Också genre/tradition, faktor (A), kan ha betydelse för denna. Användningen av en variantform av en av de två typerna av legala definitioner i SFS gentemot den konsekventa användningen av en enda form i FörfS (och SädK) bör vara avhängig språkstruktur/översättning, faktor (C).

Förekomsten av definitioner är ett genretypiskt drag för 'lagtext', då sådana förekommer också i t.ex. domstolsdokument, avtal och vetenskapliga arbeten som representerar olika fackområden. Utformningen av definitioner är mer eller mindre specifik för genren. Mest genrespecifika är definitioner som meddelas genom *innehåll i rättsregler*, medan de båda typerna av *legala definitioner* mera kan sägas vara genretypiska.

Punktuppställningar (P-meningar) förekommer mera i delmaterialet SFS än i FörfS (och SädK). De två lagstiftarna använder i högre grad P-meningar för att meddela annan information än för att ange villkor för bestämmelser och definiera begrepp. Distributionen av P-meningar är ojämn inom respektive delmaterial.

Förekomsten av punktuppställningar kan knytas till genre/tradition, faktor (A). Det större antalet i delmaterialet SFS kan möjligen ha ett samband med rekommendationer, faktor (B). Språkstruktur/översättning, faktor (C), spelar ingen roll för de resultat som redovisas,

medan innehåll i enskilda texter, faktor (D), kan inverka på distributionen av P-meningar inom delmaterialen.

Förekomsten av punktuppställningar och utformningen av dem är ett genretypiskt drag, då sådana förekommer också i andra texter än författningar och då de också där kan utformas som fraser, satser eller meningar inom ramen för en punktuppställning.

Hänvisningar inom enskilda lagtexter och från enskilda lagtexter till andra författningar uppträder i SFS och FörfS (samt SädK). Det svenska delmaterialet noteras för ett klart högre antal hänvisningar. Lagtexter inom delmaterialen innehåller ett större eller mindre antal hänvisningar av de båda angivna typerna. Med hänvisningar visar en lagstiftare på samband inom en viss författning, mellan författningstexter som ingår i ett lands lagstiftning eller mellan en viss författning och vissa andra texter, t.ex. internationella avtal.

Utformningen av hänvisningar styrs av rekommendationer, faktor (B). Bakom dessa kan genre/tradition, faktor (A), sägas ligga. Faktor (A) påverkar möjligen också förekomsten av hänvisningar, och samma faktor kan sägas vara orsak till de olika uppgifter som hänvisningar har i det samlade materialet. Rekommendationer, faktor (B), ges om att antalet hänvisningar skall begränsas i svenska författningar. Trots det är antalet klart större i SFS än i FörfS (och SädK). Innehåll i texter, faktor (D), kan ha en viss betydelse för variation inom delmaterialen, medan språkstruktur/översättning, faktor (C), inte spelar någon roll för dessa resultat.

Förekomsten av hänvisningar är ett genretypiskt drag för 'lagtext', eftersom hänvisningar ges också i exempelvis vetenskapliga artiklar. Utformningen av hänvisningar och deras uppgifter kan sägas vara specifika drag för genren 'lagtext'.

8. Syntaktisk analys och beskrivning: modellen

8.1. Inledning

Ämnet för kapitel 8 och de båda närmast följande kapitlen 9 och 10 är syntaktiska aspekter på materialet. Förutom en inledning återfinns i det här kapitlet ett avsnitt där jag motiverar valet av modell för den syntaktiska analysen och beskrivningen samt ett avsnitt där jag kortfattat redogör för den valda modellen och redovisar viktigare modifieringar som jag gör av den. De olika delundersökningarna utifrån modellen redovisas i kapitel 9 och kapitel 10 nedan.

Tidigare studier visar att moderna svenska författningstexter liksom andra sorters juridiska texter ofta har en komplicerad meningsstruktur med många underordnade och inskjutna satser i långa meningar.¹ Också för engelsk och tysk juridisk text har olika forskare påpekat att författningar och andra juridiska facktexter kännetecknas av långa och komplicerade meningar, som ställer höga krav på läsaren.² En studie av syntaktiska förhållanden i materialet kan därför sägas vara motiverad utifrån det angivna syftet med undersökningen, dvs. de tre delsyftena (1) att precisera språkliga drag som konstituerar genren 'lagtext', (2) att ange systematiska likheter och skillnader mellan de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS samt (3) att försöka förklara likheterna och skillnaderna (se avsnitt 1.2.2 ovan).

Enligt Brenda Danet bidrar den syntaktiska utformningen av juridiska texter till att läsare lätt identifierar dem som just sådana, medan Leena Lehto hävdar att meningslängd i juridisk text tycks vara en

¹ Se t.ex. Benson (1967; 1968a; 1968b; 1994), Gunnarsson (1982:103, 108f.), Pettersson (1992:41ff.) och Landqvist (1996:56–66) respektive Nordman (1984:963; 1992:35).

² Se beträffande syntaxen i engelsk juridisk text t.ex. Crystal och Davy (1969:194, 201–207), Gustafsson (1975), Danet (1980:475–481; 1985:281–284), Lehto (1985), Bowers (1989:252–327), Kurzon (1989:284f.), Salmi-Tolonen (1989; 1992), Hiltunen (1990:69–74) samt Bhatia (1993:105f., 111f.). Syntaxen i tysk juridisk text uppmärksammas av bland andra Pfeiffer, Strouhal och Wodak (1987:69ff.), Frilling (1995:18ff.) samt Fluck (1996:73ff.).

variabel som är mer eller mindre oberoende av vilket språk som texterna är avfattade på.

Even the most unpracticed eye instantly spots the unusual length and complexity of legal register sentences. (Danet 1985:282)

On the syntactic level, legal language is above all characterized by sentence length and degree of subordination, which differentiate it from general language. In contrast to semantic and stylistic aspects, sentence length seems to be irrespective of the language in question, at least when we consider English and Finnish [...]. (Lehto 1985:162)

Bedömare påpekar dock att alltsedan slutet av 1960-talet har meningsbyggnaden i svenska lagar blivit enklare, vilket anses vara ett resultat av ett medvetet arbete för att förändra författningsspråket (se t.ex. Ehrenberg-Sundin 1993:202; 1995).¹ Språkvården uppmärksammar meningsbyggnaden i det offentliga språket, och då ofta tillsammans med meningslängden.² En typisk formulering i sammanhanget är den som återfinns i handledningen *Några riktlinjer för författningsspråket*.

När det gäller att öka begripligheten är det viktigaste medlet korta och enkelt byggda meningar. (*Några riktlinjer för författningsspråket* 1979:6; 1994:7)

Syntaxen i finlandssvenska lagar har ofta kritiserats. Kritik har framförts av finländska jurister (se t.ex. Modeen 1991b:571). Det samma har språkvårdare gjort, bland annat i handboken *Svenskt lagspråk i Finland*.³

I jämförelse med de rikssvenska [författnings]texterna är de finlandssvenska ofta stela och klumpiga med alltför långa och komplicerade meningar. (SLAF 1988:28; 1992:31)

Också svenska språkvetare har framfört kritik mot det finlandssvenska författningsspråket. Utifrån ett avsnitt ur kommunallagen från 1976 hävdar Ebba Lindberg att svenskspråkiga lagtexter från Finland gör ett ålderdomligt intryck på svenska läsare. Författningsspråket i Sverige

¹ Utvecklingen är inte speciell för författningsspråket utan under 1900-talet har en sådan skett för de flesta genrer och texttyper (se t.ex. Holm 1967:113; Pettersson 1992:36; Svensson 1993:50–53).

² Se även *Språket i lagar och andra författningar* (1967:21–35), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:6ff.; 1994:7–11) och MF (1992:95–103; 1998:99–104).

³ Den kritiska bedömningen finns inte med i tredje upplagan av *Svenskt lagspråk i Finland* (1998).

har moderniserats och förenklats på ett annat sätt än det finlandssvenska (se Sorvali & Lindberg 1987:111).¹ Lena Björklund och Jan-Christer Lindberg påpekar att många bedömares uppfattning grundar sig på texter från 1950- eller 1960-talet och inte på författningstexter som är tillkomna senare (se Björklund & Lindberg 1991:25f.). Också av denna anledning är en delstudie av syntaktiska förhållanden i mina svenskspråkiga delmaterial från Sverige och Finland motiverad.

I stället för att rekommendera korta och enkelt byggda meningar betonar handboken *Svenskt lagspråk i Finland* främst strukturella skillnader mellan svenska och finska (se SLAF 1992:57–61; 1998:58–62). Rekommendationer som liknar dem i anvisningar från Sverige ges däremot i *Lainlaattijan opas*. Idealet är lagom långa meningar som har en enkel och entydig meningsbyggnad (se LO 1996:128–131). En lagstiftare bör inte använda långa och komplicerade strukturer som är främmande för allmänspråket. Den drastiskt formulerade rekommendation som ges är att den som skriver författningar bör skriva texter som han också själv förstår (se LO 1996:123).

Det finns kritik mot syntaktiska studier inom meningens ram i facktexter. Anledningen är att det är svårare att ange särdrag för fackspråk på den syntaktiska nivån i språkssystemet än på andra, främst den lexikala (se t.ex. Sager, Dungworth & McDonald 1980:9). Däremot kan facktexter skilja sig från texter som representerar allmänspråket angående frekvens och användning av olika syntaktiska möjligheter (se t.ex. Fluck 1996:204). En komplicerad syntax kan därmed knappast vara ett genrespecifikt drag för 'lagtext' men väl ett genretypiskt.

En fullständig syntaktisk analys och beskrivning av materialet för denna undersökning vore emellertid en omöjlighet. Därför har jag valt att studera ett antal företeelser i det (jfr Westman 1974:115). Det är dels fråga om mer generella drag som återfinns i undersökningar av olika sorters material, dels mer speciella drag som jag bedömer som intressanta med tanke på materialets speciella karaktär. Ett nyckelord är språklig *komplexitet* i betydelsen *grammatisk komplexitet* till skillnad från *psykologisk komplexitet* (se t.ex. Westman 1974:202f.). Grammatisk komplexitet kan bland annat studeras utifrån meningars längd, förekomsten av underordnade satser och fraser och deras placering i meningar samt förekomsten av olika satsled och deras placer-

¹ Ebba Lindberg uppger också att en invecklad syntax i facktexter i viss mån utmärker finlandssvenskan (se Sorvali & Lindberg 1987:111). Men Lindberg utvecklar inte tanken, preciserar inte vad *i viss mån* innebär och ger inga exempel på andra typer av finlandssvenska facktexter med komplicerad syntax än lagtexter. Hennes värdering av det finlandssvenska författningsspråket bygger även på få exempel, vilket påpekas av Björklund och Lindberg (1991:26).

ing i meningar (jfr Teleman 1974:10ff.; Lundqvist 1992:71). I avsnitt 9.2 och avsnitt 9.3 nedan redovisas delstudier av antalet grafiska meningar och antalet syntaktiska meningar (makrosyntagmer) respektive av den grafiska meningens längd.¹ Delundersökningar av icke-underordnade och underordnade satser, olika typer av underordnade satser och fraser samt primära satsled i makrosyntagmer återfinns i avsnitt 10.2 och avsnitt 10.3 nedan. I denna inledning skall de olika variablerna kort presenteras och valet av dem skall motiveras.

Antalet ord per grafisk mening har ofta använts för att mäta syntaktisk komplexitet. Måttet används vanligen inte ensamt utan tillsammans med andra (se t.ex. Lundqvist 1992:75f.). Långa meningar uppges utmärka juridiskt fackspråk (se t.ex. Lehto 1985:162). Också jämförelser mellan antalet grafiska meningar och antalet makrosyntagmer i olika typer av material är vanliga (se t.ex. Lundqvist 1992:75–83). För svenska lagar från 1970- och 1980-talet finns en stor överensstämmelse mellan den grafiska och den syntaktiska meningen belagd (se Pettersson 1992:62). En delstudie av meningslängd samt av antalet grafiska meningar och antalet makrosyntagmer är således av intresse för att försöka finna genrekonstituerande drag för 'lagtext'.

Fördelningen mellan icke-underordnade och underordnade satser i skrivna texter ger en första bild av ett materials syntaktiska uppbyggnad (jfr t.ex. Nordman 1992:33–36; Svensson 1993:50). Fördelningen varierar mellan svenskspråkiga texter som representerar olika fackområden, men det finns också en variation inom fackområden med hänsyn till textgenrer (se Nordman 1992:33f.). Jämfört med andra fackspråk har svensk juridisk text visat sig ha en förhållandevis hög andel underordnade satser av det totala antalet satser (se t.ex. Nordman 1992:35).² Men i den svenska Medbestämmandelagen från 1976 är

meningsstrukturen i flertalet meningar [...] enkel. Nästan hälften av meningarna, 46 %, består av en huvudsats eller en huvudsats och en bisats. Vi finner dock meningar med upp till nio bisatser. (Gunnarsson 1982:104)

Utifrån ovanstående är det intressant att studera förekomsten av icke-underordnade och underordnade satser i materialet för undersökningen. Likaså är det av intresse att undersöka vilka typer av underordnade

¹ Se avsnitt 9.2.1 respektive avsnitt 8.3 nedan för en definition av 'grafisk mening' respektive 'makrosyntagm'.

² Se Lundqvist (1996:53–58) om icke-underordnade och underordnade satser i SKULD (Sv) och SKULD (Fs), även om kriterierna för kategorierna inte är exakt desamma som i den undersökning som redovisas här.

satser och fraser som förekommer i materialet och var i makrosyntagmen som de är placerade (jfr t.ex. Gunnarsson 1982: 104f.; Nordman 1992:36ff.). Villkorsuttryckande satser (konjunktionsinledda och frågeformade) är speciellt viktiga med tanke på "lagspråkets benägenhet att uttrycka villkor" (Nordman 1992:38). Vad beträffar placeringen av underordnade satser och fraser är satsadverbialsplatsen i huvudsatser av särskild vikt, dvs. platsen efter det finita verbet i nexusfältet i en huvudsats med rak ordföljd. Denna är

en stilistiskt mycket känslig position i meningen, och förekomsten av tunga innehållsadverbial där brukar framhållas som ett typiskt kansli-språkligt stildrag [...]. (Pettersson 1992:91)

Också fundamentplatsen, dvs. platsen för det eller möjligen de primära satsled som föregår det finita verbet i en huvudsats, är relevant i sammanhanget genom att olika textgenrer uppvisar olika mönster för fundamentlängd och förekomst av olika satsled på fundamentplatsen.¹

Primära satsled i makrosyntagmer är av intresse med tanke på förekomsten av olika satsled, satsledens längd och deras placering. Undersökningar av olika typer av svenskspråkiga texter visar på stora överensstämmelser mellan olika material vad beträffar vilka primära satsled som förekommer och fördelningen mellan dem (se t.ex. Lundqvist 1992:87–91). En tradition med syntaktiska meningar utan utsatt subjekt anses vara speciell för svenskt författningsspråk jämfört med andra juridiska genrer eller texttyper samt jämfört med andra fackspråk, även om konstruktionen uppges bli allt mera sällsynt (jfr Pettersson 1992:57f.). Frågan är om konstruktionstypen alls förekommer i det undersökta materialet och i så fall i vilka sammanhang. Medan det finns likheter för förekomsten av primära satsled i svenskspråkiga texter, finns det skillnader mellan olika typer av material beträffande ledens längd och deras placering i makrosyntagmen (se t.ex. Lundqvist 1992:87–97). Intressanta frågor med tanke på syftet med undersökningen är hur långa satsled som uppträder och vilka satsled som är långa. I fråga om placering undersöks förekomsten av olika primära satsled på satsadverbialsplatsen i huvudsatser (jfr Pettersson 1992:91).

Materialet för delundersökningarna som redovisas i avsnitt 9.2 och avsnitt 9.3 nedan består av A-materialet för de tre delmaterialen SFS,

¹ Se t.ex. Nordman (1992:41 med där anförd litteratur). Fundament diskuteras alltså i en av delundersökningarna i kapitel 10 nedan. Det är närmast fråga om formella aspekter på kategorin 'fundament', eftersom frågan är vilka typer av underordnade fraser och satser som placeras där. Men 'fundament' behandlas också i avsnitt 11.4 nedan, närmast ur ett funktionellt perspektiv, eftersom fundament även har en textbindande funktion (se t.ex. Lundqvist 1992:131f.).

FörfS och Säädk, dvs. de totalt 41 lagtexterna i sin helhet. Det är dock enbart den egentliga löptexten som undersöks.¹ Materialet för delstudierna som redovisas i avsnitt 10.2 och avsnitt 10.3 nedan består av B-materialet för delmaterialen SFS och FörfS, dvs. ett antal grafiska meningar och makrosyntagmer från de lagtexter som ingår i delmaterialen. Vissa resultat för FörfS jämförs även med Säädk, främst med tanke på faktor (C) i förklaringsmodellen, alltså språkstruktur/översättning. Såväl A-materialet som B-materialet behandlas till största delen som helheter och enskilda texter får en begränsad uppmärksamhet. Främst beträffande B-materialet spelar därför innehåll i enskilda texter, faktor (D), en mindre roll när resultat diskuteras än denna faktor har gjort i de tidigare redovisade delundersökningarna. Uppgifter om antalet löpord, grafiska meningar och makrosyntagmer i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk (B-materialet) ges i tabell 21 nedan (se även tabell 1 i avsnitt 3.2.2 ovan).

TABELL 21. *B-materialet för delmaterialen SFS, FörfS och Säädk. Löpord, grafiska meningar och makrosyntagmer i B-materialet. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Löpord	Grafiska meningar	Makrosyntagmer
SFS	26 307	1 260	1 266
FörfS	27 932	1 260	1 271
Säädk	20 907	1 251	1 260

Anledningen till att Säädk inte ingår i de delstudier som återfinns i kapitel 10 nedan är att en fullständig taggning av satser, fraser och satsled i de finskspråkiga författningarna skulle kräva en finsk motsvarighet till *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*, den s.k. Mamban (Teleman 1974). Vad jag vet finns det inte någon "Mamba för finska", även om Tryggve Sköld (1976) har presenterat ett försök att tillämpa Paul Diderichsens satsschema på finska och Risto Hiltunen (1984) har gjort en analys av meningsstrukturen i

¹ Textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <AVSL>, <UND> och <RUB> ingår inte (se figur 9 i avsnitt 5.3 ovan för exempel). De meningar där textelementet 'tabell', <TAB>, ingår har däremot inte särskilts från övriga meningar i löptexten. Man kan jämföra en (grafisk) mening som innehåller 'tabell' med en s.k. *extrastor grafisk mening* som bland annat kan innehålla olika slags uppställningar. Extrastora grafiska meningar särskiljs inte från andra grafiska meningar av Margareta Westman i hennes avhandling om svensk bruksprosa (se Westman 1974:57). Antalet meningar med <TAB> är obetydligt, sammanlagt 7 belägg i det totala materialet (A-materialet), och mitt beslut torde ha en mycket begränsad inverkan på resultaten.

en finskspråkig lag med hjälp av tre fält för huvudsatsen (alku-, keski- ja loppukenttä 'för-, mitt- och slutfält').¹

Det praktiska arbetet med taggningen har skett i tre steg. I de svenskspråkiga delmaterialen och i det finskspråkiga (A-materialet) har jag först taggat finita och infinita verbformer i icke-underordnade satser. Härigenom har det varit möjligt att få fram uppgifter om antalet makrosyntagmer i de tre delmaterialen. Därefter har en taggning gjorts av primära satsled på makrosyntagmnivå i SFS och FörfS (B-materialet). Slutligen har jag taggat underordnade satser och fraser i de två svenskspråkiga delmaterialen (B-materialet).

8.2. Valet av modell

Genom att jag har valt att använda den s.k. *lundamodellen* för den syntaktiska analysen och beskrivningen, kan denna avhandling sägas bli inordnad i en metodisk tradition, då en stor del av den svenska forskningen om offentligt (skrift)språk sedan 1970-talet har haft just *den grammatiska textanalysen* som metodisk utgångspunkt.² Forskare har analyserat förekomsten av grammatiska fenomen i stora material av skriven text i syfte att visa "samhällelig språkvariation mellan genrer, medier och tidsperioder" (Ledin 1995:22).

Kritik har framförts mot den grammatiska textanalysen, särskilt av Per Ledin. Enligt honom har den bland annat svagheter att undersökningsmaterialet sätts samman på intuitiva grunder, att de undersökta texterna inte undersöks i sin helhet samt att språket ses som ett autonomt system och att språklig form beskrivs utan hänsyn till funktion och betydelse. Trots allt vill Ledin inte utmönstra metoden helt utan rekommenderar att man vid sidan av den utnyttjar och utvecklar andra analysmetoder, främst *kritisk textanalys/kritisk diskursanalys* (critical discourse analysis) (se Ledin 1995:22f.).³ Enligt min mening är den

¹ Jfr avsnitt 3.3.2 ovan om Diderichsen i förhållande till Mamban. Risto Hiltunen har även tillämpat sin modell på engelsk juridisk text (se Hiltunen 1990:31f., 73). Användningen av Diderichsens satsschema på olika typer av material uppmärksammas av Ulf Teleman (1972:33f.). I Platzack (1998) diskuteras Diderichsens satsschema i förhållande till den generativa grammatiktraditionen – det minimalistiska programmet (se Platzack 1998:89–109).

² Den senaste sammanfattande redogörelsen för Mambans användning i undersökningar (fram till slutet av 1980-talet) ges av Aina Lundqvist (1992:24 med not 1).

³ Se t.ex. Fairclough (1992) och Ledin (1995:21–25; 1996:23–26 med anförd litteratur) om *kritisk textanalys/kritisk diskursanalys*. Några undersökningar av juridiskt fackspråk där kritisk textanalys/kritisk diskursanalys i högre eller lägre grad tillämpas är Bowers (1989, särskilt s. 50–73), Engberg (1997) och Trosborg (1997). Också

grammatiska textanalysen ett användbart redskap för att göra en relativt grov och relativt snabb analys av grundläggande syntaktiska förhållanden på meningsnivå, även i ett material som skiljer sig från det som Manualen (Loman & Jörgensen 1971) och Mamban (Teleman 1974) ursprungligen utvecklades för.¹ Bedömningen att modellen är ett praktiskt verktyg stöds av att den har använts flitigt. Men också forskare som kan sägas representera denna tradition konstaterar att den har svagheter. Jan Svensson ger följande beskrivning:

De använda måtten är på många sätt trubbiga, men enkelheten har också ett värde. Måtten går att applicera på praktiskt taget alla texttyper, och det är möjligt att uppnå hög grad av reliabilitet. Det är också lätt att göra jämförelser med andra materialtyper. (Svensson 1993:49)

Enkelheten och jämförelsemöjligheterna med tidigare studier innebär så stora fördelar att jag anser att modellen är lämplig för denna undersökning särskilt med hänsyn till delsyfte (1) i avsnitt 1.2.2 ovan, dvs. att försöka precisera vad som kännetecknar genren 'lagtext'. Möjligheterna att jämföra mina resultat med resultat från andra undersökningar får dock inte utnyttjas okritiskt. Det faktum att modellen har använts flitigt kan nämligen medföra problem, vilket Carin Sandqvist uppmärksammar.

Jag vill emellertid understryka att man ändå inte alltid direkt kan jämföra siffror från olika undersökningar. Dels har de enskilda forskarna i vissa fall fullt medvetet gjort större eller mindre förändringar av analysen, dels finns det alltid svårtolkade fall, där ett visst mått av subjektivitet vid analysen knappast kan undvikas. (Sandqvist 1980:20)

Resultat från tidigare studier måste därför användas med ett mått av försiktighet. Jag vill också understryka att jag har sökt beakta delar av den kritik som främst Per Ledin har framfört mot den grammatiska textanalysen som metod.

Mitt material är inte sammansatt på intuitiva grunder. Hänsyn har tagits till ett antal faktorer som är viktiga med tanke på möjligheterna att till en del generalisera resultat från undersökningen (se avsnitt 3.2.1 ovan). B-materialet är visserligen ett material av den typ som Per Ledin beskriver som ett där "texterna styckas och bara ett antal meningar i en enskild text får ingå" (Ledin 1995:22). Mina grunder

Pfeiffer, Strouhal och Wodak (1987:10–13) resonerar i sin begriplighetsundersökning av författningstext på ett sätt som har anknytningspunkter till denna forskningstradition.

¹ Jfr Wendt (1997:81) om likheter mellan Teleman (1974) och *Svenska Akademiens grammatik* (SAG).

för att undersöka ett sådant material har jag redovisat i avsnitt 3.2.2 ovan. Genom att jag även arbetar med A-materialet med fullständiga texter, tar jag hänsyn till kritiken mot den textsyn som den grammatiska textanalysen enligt Ledin omfattar.

En text ses som summan av antalet grammatiska kategorier. Att en text är någonting annat och mer än summan av delarna faller bort [...]. (Ledin 1995:22)¹

Däremot kan jag knappast sägas beakta Ledins anmärkning att den grammatiska textanalysen alltför lite uppmärksammar relationen mellan språklig och social struktur samt mellan språklig form och funktioner i olika situationer (se Ledin 1995:22). Syftet med denna undersökning är emellertid att undersöka författningarna i materialet som texter i sig ("produkten") och inte att relatera dem till tillkomst-situation eller användning ("processen") (se avsnitt 1.2 och avsnitt 2.2.2 ovan).² I någon mån kan jag dock sägas ha beaktat också denna sista anmärkning. Vid valet av texter har jag haft som ett krav att de valda lagarna skall beröra många människor i de två länderna och/eller att de skall kunna antas bli lästa av människor utan formell juridisk utbildning eller juridiska kunskaper förvärvade på annat sätt (se avsnitt 3.2.1.5 ovan). Vidare relaterar två faktorer i min förklaringsmodell delmaterialen och de däri ingående lagtexterna till det omgivande samhället, nämligen genre/tradition, faktor (A), och rekommendationer, faktor (B).

¹ Ledin (1995) förbiser möjligen att Ulf Teleman (1974) talar om behovet av att se texter som något mera än ett antal meningar. Också relationer mellan meningar uppmärksammas i Mamban: "Härvid får vi ett kärkommet tillfälle att överskrida den gräns som grammatiker av ålder utstakat för sig, meningsgränsen: i mångt och mycket finns det samma samband mellan meningar som mellan satser, bara uttryckta på ett annat sätt" (Teleman 1974:14).

² Beträffande tillkomstsituationen för de finländska lagarna, i synnerhet för de svenskspråkiga versionerna, beaktar jag dock de olika möjligheter som förekommer (se avsnitt 3.2.1.7 ovan). Till skillnad från många andra sorters texter har författningstexter klart definierade användningsområden. I juridisk litteratur sägs att i författningar finns rättsregler som är antagna och påbjudna enligt en viss auktoritativ ordning. Rättsregler meddelar regler för mänskligt beteende. De fördelar rättigheter och skyldigheter till medborgarna i ett visst samhälle vid en viss tidpunkt. Rättsregler utdömer sanktioner när personer överträder reglerna (se t.ex. Hydén 1996:9).

8.3. Grundläggande begrepp i modellen och modifieringar av den

I avsnitt 8.3 definierar jag de grundläggande begrepp som används för den syntaktiska analysen och beskrivningen av materialet: 'makrosyntagm', 'icke-underordnad sats', 'underordnad sats', 'huvudsats', 'bisats' och 'primärt satsled' (se Loman & Jörgensen 1971:18–33; Teleman 1974:25). Vidare anges och motiveras de modifieringar som jag har gjort av modellen.¹ Däremot kommer redogörelsen för olika beaktade typer av underordnade satser och fraser samt primära satsled, liksom mina modifieringar av modellen, att behandlas i sitt sammanhang, dvs. i avsnitt 10.2.2 och avsnitt 10.3 nedan.

Den grundläggande syntaktiska enheten är 'makrosyntagmen' (i fortsättningen ofta förkortad MS). Av hänsyn till möjligheten att använda den behändiga och inarbetade förkortningen MS avstår jag i återstoden av min framställning från att använda den alternativa termen *syntaktisk mening* i samband med analysen och beskrivningen av mitt material. Begreppet 'makrosyntagm' avgränsas med syntaktiska kriterier (se Loman & Jörgensen 1971:10). Olika typer av makrosyntagmer betecknas som *interjektionsmakrosyntagmer*, *tilltalsmakrosyntagmer*, *meningsfragment* och *meningar*.² Samtliga makrosyntagmer i det angivna undersökningsmaterialet är *meningar* (se avsnitt 8.1 ovan). Om ingenting annat sägs, avser jag därför med *makrosyntagm* (MS) i fortsättningen makrosyntagmtyper *mening* när jag analyserar och beskriver materialet för undersökningen.³

En MS kan innehålla en eller flera satser, varav en skall vara en icke-underordnad sats. Denna sats fungerar alltså inte som primärt satsled i någon annan sats. Övriga satser i makrosyntagmen är underordnade satser (se Loman & Jörgensen 1971:19–25). Beteckningarna *icke-underordnad sats* och *underordnad sats* (alternativt *satsdelssats*) används i Manualen och Mamban om satsers funktion. För satsers form används *huvudsats* och *bisats* (se Teleman 1974:164).⁴ I min fram-

¹ Se Sandqvist (1980:20), Lundqvist (1992:25f.) och Svensson (1993:51). Jfr även Teleman (1974:263).

² Se t.ex. Loman och Jörgensen (1971:18–37), Teleman (1974:244–252) samt Svensson (1993:51) för definitioner av de olika typerna av makrosyntagmer.

³ Jag använder inte termen *meningsmakrosyntagm* eftersom begreppet 'meningsmakrosyntagm' innefattar såväl 'mening' som 'meningsfragment' (se Loman & Jörgensen 1971:75). Makrosyntagmtyper *meningsfragment* förekommer i materialet som undersöks. Meningsfragment återfinns i de textelement i A-materialet som har undantagits från delundersökningarna på makrosyntagmnivå (se avsnitt 8.1 ovan).

⁴ Se även Loman och Jörgensen (1971:23) samt Jörgensen (1978:14).

ställning kommer jag till största delen, men inte uteslutande, att använda termerna *icke-underordnad sats* respektive *underordnad sats*. Med dessa avses vad som traditionellt benämns *huvudsatser* respektive *bisatser* (jfr Jörgensen 1978:14).

De kategorier av bisatser som urskiljs i Mamban är relativsatser, indirekta frågesatser, allmänna relativsatser, *att*-satser, komparativsatser, *ju*-satser och övriga konjunktionssatser (se Teleman 1974:169–183).¹ Modellens kategori 'underordnade huvudsatser' förekommer i materialet i form av frågeformade villkorsadverbial. På makrosyntagmnivå uppträder frågeformade konditionalsatser (i fortsättningen ofta förkortad FFK-sats²) och bisatser inledda av konditionala konjunktioner i de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS. I det finskspråkiga delmaterialet Säädk är det enbart fråga om konjunktioninledda villkorssatser. Till skillnad från Manualen och Mamban har jag valt att inte klassificera FFK-satser som underordnade huvudsatser, utan jag följer den analys som görs av bland andra Aina Lundqvist och Gertrud Pettersson. Därmed betraktar jag FFK-satser som underordnade satser och som bisatser (se Lundqvist 1992:28, 31; Pettersson 1992:54, 60).³

En *sats* innehåller ett *finit verb* med eventuella direkta och indirekta bestämningar (se Loman & Jörgensen 1971:25). En underordnad sats kan dock innehålla subjekt och ha en supinumform som predikat. Trots frånvaron av en finit verbform (dvs. en form av *ha*) klassificeras en sådan sats som en fullständig sats (se t.ex. Jörgensen 1978:14, 52). Huvudregeln för att identifiera satser i ett material är att

¹ Modifierade indelningar presenteras av bland andra Jörgensen (1978:14–18), Sandqvist (1980:31), Wollin (1983:108ff.) och Lundqvist (1992:209f.).

² Enligt Wendt (1997:65 not 1) används termen *FFK-sats* "i den lagstilistiska litteraturen [...]", vilket är en något snäv angivelse. Termerna *frågeformad konditionalsats* respektive *frågeformad konditionalsats* och *FFK-bisats* används bland annat i Loman och Jörgensen (1971:23) liksom i Teleman (1974:184).

³ På formella grunder är FFK-satser visserligen huvudsatser "men de uttrycker [i lagspråk] villkoret för att ett följande direktiv skall gälla och kan därmed sägas vara funktionellt underordnade satser" (Pettersson 1992:54). Gertrud Pettersson konstaterar vidare att i modern svenska är FFK-satsen "dock en etablerad bisats, helt parallell med konjunktioninledda konditionalsatser" (Pettersson 1992:54). Se t.ex. Westman (1974:133) och Benson (1994:25) för analyser av FFK-satser i enlighet med den s.k. *lundamodellen*. I min undersökning av skuldsaneringslagstiftningen klassificeras FFK-satser som underordnade huvudsatser (se Lundqvist 1996:53). Främst med tanke på jämförelsemöjligheterna med andra undersökningar, väljer jag här att betrakta frågeformade konditionalsatser som underordnade satser och som bisatser.

varje finit verbform utgör kärnan i en särskild sats. Från denna huvudregel måste dock vissa undantag göras. Under vissa betingelser kan två eller flera finita verbformer anses ingå i en och samma sats. (Loman & Jörgensen 1971:25)

Undantag från huvudregeln "ett finit verb = en sats" är sekvenser som innehåller onödiga och oavsiktliga omtagningar, sekvenser som består av samordnade konstruktioner som har något gemensamt led och satsflätor (se Loman & Jörgensen 1971:25–28).

Förutom ett finit verb innehåller en svensk sats vanligen ytterligare minst ett satsled, och detta är ett subjekt. Subjektlösa satser kan förekomma, t.ex. *I det här avsnittet talas bara om subjekt* och *Där var kul på festen igår* (se Teleman 1974:40, 42).¹ Materialet innehåller icke-underordnade satser utan utsatt subjekt och därmed makrosyntagmer utan subjekt. För delmaterialen SFS och FörfS handlar det om två olika typer av MS, där den andra typen uppträder i FörfS (och Säädk) (se exempel (57) och (58) nedan). I exemplen är endast taggarna för grafisk mening utan punktuppställning (S-mening) och för finita och infinita verbformer i den icke-underordnade satsen utsatta, dvs. <S>, <V1> och <V2>.

- (57) <S>Om ett jaktbrott är att anse som grovt, <V1>döms</V1> till fängelse i högst två år.</S> (JAKT (Sv), 44 §)
- (58) <S>Om ansökan om skuldsanering <V1>stadgas</V1> i 8 kap.</S> (SKULD (Fs), 8 §) – <S>Velkajärjestelyn hakemisesta <V1>säädettäin</V1> 8 luvussa.</S> (SKULD (Fi), 8 §)

Satser som saknar utsatt subjekt förekommer i svenskt författningsspråk, och de är ofta just sådana satser som i (57) ovan. Ämnet för dem är alltså utdömandet av sanktioner för kriminaliserade handlingar.² I författningar är hänvisningar vanliga, antingen inom den aktuella texten eller till andra författningar (se avsnitt 7.5 ovan). Vid hänvisningar inom en och samma författningstext av den typ som visas i (58) ovan saknas ofta ett utsatt subjekt. Liksom i de ovan citerade exemplen från Teleman (1974) återfinns ett rumsuttryck eller ett annat adverbial i typerna av MS som exemplifieras med (57) och (58) på den plats där subjektet normalt står i en huvudsats med omvänd ordföljd.

¹ Subjektstväng och subjektсутelämning i svenska och ett antal andra språk diskuteras av Platzack (1998:126f., 206–209). Icke-underordnade satser i materialet utan primärledet 'subjekt' diskuteras i avsnitt 10.3 nedan.

² Se *Språket i lagar och andra författningar* (1967:35), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1994:5) och GrB (1998:39f.) respektive Benson (1968a:196), Pettersson (1992:56ff.) och Wendt (1997:125f.).

I det finskspråkiga delmaterialet Säädk förekommer en tredje typ av makrosyntagm utan utsatt subjekt, som här demonstreras i (59) med den tillhörande svenskspråkiga motsvarigheten.

- (59) <S>Kirkon tunnustus <VI>ilmaistaan</VI> lähemmin kirkkojärjestyksessä.</S> (KYRKO (Fi), 1 kap. 1 §) – <S>Kyrkans bekännelse <VI>uttrycks</VI> närmare i kyrkoordningen.</S> (KYRKO (Fs), 1 kap. 1 §)

För satser med verbet i passiv diates finns det en viktig skillnad mellan svensk och finsk grammatisk tradition. Det satsled som i svensk tradition ses som subjekt (här: *Kyrkans bekännelse* i satsen *Kyrkans bekännelse uttrycks närmare i kyrkoordningen*) är i finsk grammatisk tradition objekt (här: *Kirkon tunnustus* i satsen *Kirkon tunnustus ilmaistaan lähemmin kirkkojärjestyksessä*). Klassificeringen som objekt bygger på kasusböjningen av det aktuella nominalet (se vidare appendix 3). Till skillnad från Loman och Jörgensen (1971:53f.) samt i enlighet med Jörgensen (1976:67) och Sandqvist (1980:24ff.), räknar jag de tre ovan angivna typerna av makrosyntagmer utan något utsatt subjekt, dvs. (57), (58) och (59), som normala MS.

Förutom *underordnade satser* (funktion) och *bisatser* (form) klassificeras olika *satsförkortningar* i Mamban (se Teleman 1974:164, 192–206). Inom den s.k. *lundatraditionen* används också *underordnad fras* som beteckning (se Svensson 1993:55). I konsekvens med termen *underordnad sats* använder jag i i fortsättningen *underordnad fras*.¹ Dessa beskrivs på följande sätt av Ulf Teleman:

Vissa konstruktioner som inte har subjekt eller som saknar finit verb är ändå i många avseenden lika satser. (Teleman 1974:192)

Utifrån de bakomliggande fullständiga satserna görs i Mamban en indelning av de underordnade fraserna i infinitivfraser, predikativfraser, appositionsfraser, komparationsfraser, koordinationsfraser, *med*-fraser och övriga satsförkortningar (se Teleman 1974:195–206).²

De *primära satsleden* i en sats är subjekt, finit predikatsverb, infinit verb, (direkt) objekt, indirekt objekt, tidsadverbial osv. (se Teleman 1974:25, 37–148). I Mamban används termen *satsdel*, men jag har valt att använda *satsled*. Den första anledningen till detta beslut är att [sats]led används av Paul Diderichsen i *Elementær dansk grammatik*

¹ Jfr t.ex. Wollin (1983:107) och Lundqvist (1992:97) samt se även Jörgensen (1976:23) om *reducerade underordnade satser (fraser)*.

² Modifierade indelningar har presenterats av bland andra Jörgensen (1978:18–21), Sandqvist (1980:33–36) och Wollin (1983:110ff.).

(1946:150, 161).¹ Den andra anledningen är att jag härigenom kan använda de behändiga termerna *ledmängd* och *ledlängd* vid delundersökningen av antalet satsled per makrosyntagm och satsledens längd (jfr Lundqvist 1992:87).²

I huvudsak kan jag följa kriterierna i Manualen även för att definiera de grundläggande begrepp som är en förutsättning för att kunna tagga de aktuella kategorierna i det finskspråkiga delmaterialet Säädk. Dessa är 'makrosyntagm', 'icke-underordnad sats', 'underordnad sats', 'huvudsats', 'bisats', 'finit verb' och 'infiniit verb'. Några modifieringar är emellertid nödvändiga. En redogörelse för hur jag har gått till väga ges i appendix 3 nedan.

¹ Se Teleman (1974:23) om Mamban i förhållande till Diderichsen.

² Se även Loman och Jörgensen (1971) som använder *led*, t.ex. s. 26, och *satsled*, t.ex. s. 29, medan Wollin (1981:12f., 24) har termerna *primärled* alternativt *led*. Jörgensen (1976) använder termerna *satsdel* och *primär satsdel* (se t.ex. s. 24).

9. Meningar och meningslängd

9.1. Inledning

I kapitel 9 redovisas två delundersökningar av syntaktiska förhållanden. Den första av dem gäller grafiska meningar och makrosyntagmer (avsnitt 9.2), medan ämnet för den andra delstudien är den grafiska meningens längd (avsnitt 9.3). Analysen och beskrivningen är gjord i enlighet med den modell som har presenterats i kapitel 8 ovan. Som har sagts i avsnitt 8.1 ovan utgörs materialet för delundersökningarna av det angivna materialet utifrån A-materialet för de tre delmaterialen SFS, FörfS och SädK.

9.2. Meningar

Begreppet 'grafisk mening' har varit en utgångspunkt för många undersökningar inom den s.k. *lundatraditionen*, medan andra har utgått från begreppet 'makrosyntagm' (se t.ex. Sandqvist 1980:37, 45).¹ Antalet ord per grafisk mening har ofta använts som ett mått för syntaktisk komplexitet och vanligen tillsammans med meningsstrukturen. Den grafiska meningens längd i ett särskilt material bör då jämföras med resultat från andra studier.² Först skall dock de båda begreppen definieras.

¹ En diskussion av 'mening' som språkvetenskapligt begrepp återfinns hos t.ex. Westman (1974:40ff.), Wollin (1983:16) och Platzack (1998), där den sistnämnde konstaterar att begreppet spelar en mycket obetydlig roll inom generativ grammatik (se Platzack 1998:4 not 3).

² Se t.ex. Westman (1974:55, 126), Lundqvist (1992:19f., 70, 75) och Svensson (1993:52). En diskussion av begreppet 'grafisk mening' finns i Danielson (1975:18f.). Om man ser till mitt främsta jämförelsematerial, undersöker Gertrud Pettersson 'grafiska meningar' och 'syntaktiska meningar' men redovisar enbart antalet *ord/grafisk mening* (se Pettersson 1992:52f.). Marianne Nordman talar i sin undersökning om *meningar* utan precisering och antalet *ord/mening* (se Nordman 1992:31ff.). Innebörden hos 'mening' i Gunnarssons studie av MBL diskuteras av Teleman (1984:158).

9.2.1. Grafisk mening och makrosyntagm

En 'grafisk mening' (i fortsättningen ofta förkortad GM) är enligt Mamban

en sekvens som börjar med stor bokstav och slutar med stort skiljetecken (punkt, frågetecken eller utropstecken samt kolon). (Teleman 1974:255)

Som framgår av avsnitt 8.3 ovan är 'makrosyntagm' (MS) den största syntaktiska enheten i analysen och beskrivningen. De modifieringar som jag gör beträffande begreppet har angivits tidigare. I fråga om den grafiska meningen gör jag två modifieringar.

För det första accepterar jag att en grafisk mening inte börjar med versal. Det gäller grafiska meningar som innehåller punktuppställningar där varje numrerad punkt innehåller (minst) en makrosyntagm. Varje numrerad punkt i uppställningen följs av en eller flera MS som inleds med versal (delmaterialet SFS) eller gemen (delmaterialen FörfS och SäädK). Antalet GM av den angivna typen, som är så att säga omsluten av en annan GM, uppgår till 76 i SFS, 26 i FörfS och 29 i SäädK. Överensstämmelsen mellan FörfS och SäädK är följaktligen inte fullständig (jfr avsnitt 7.4 ovan). Vidare är den angivna typen av GM koncentrerad till några få lagar i respektive delmaterial. I delmaterialet SFS svarar BOST (Sv) för 14 belägg och KYRKO (Sv) för de återstående 62. I FörfS återfinns 1 belägg i ALKO (Fs), 2 i SKULD (Fs) och 23 i SJÄLV (Fs), medan antalet belägg är 2 i SKULD (Fi) och 27 i SJÄLV (Fi).¹ För det andra räknar jag också semikolon som gräns för GM. Förutsättningen är att skiljetecknet följs av en makrosyntagm, oberoende av om den följande makrosyntagmen börjar med gemen eller versal.² Endast ett belägg registreras i det angivna materialet (ALKO (Fs), 16 §).

¹ Grafiska meningar med punktuppställningar och makrosyntagmer som är "omslutna" av P-meningar uppges vara ovanliga i finländsk författningstext (Henrik Bruun, personlig kommunikation, 1999-03-01). Skillnaden i antal mellan SJÄLV (Fs) och SJÄLV (Fi) ovan beror på att punkterna i den P-mening som återfinns i självständighetslagens tjugotredje paragraf har olika utformning i de två språkversionerna, då *att*-satser i den svenskspråkiga motsvaras av fullständiga makrosyntagmer i den finskspråkiga. Lagen är som har sagts tidigare utformad på svenska och översatt till finska (se avsnitt 3.2.1.7 ovan). Jag är inte kompetent att bedöma om språkstruktur/översättning, faktor (C), och i det här fallet översättning från svenska till finska, är en anledning till denna skillnad mellan de två språkversionerna.

² En diskussion om interpunktionens betydelse för att avgränsa makrosyntagmer av olika typer förs i Sandqvist (1980:25–29).

Det finns fyra möjliga relationer mellan den grafiska meningen och makrosyntagmen.¹ De fyra möjligheterna kan sammanfattas på följande sätt. I uppställningen används begreppet 'makrosyntagm' i den betydelse som modellen ursprungligen anger, och det används alltså inte i den betydelse som jag har angivit i avsnitt 8.3 ovan för analysen och beskrivningen av mitt material, dvs. "makrosyntagm = mening".

- (1) Den grafiska meningen och makrosyntagmen sammanfaller.
- (2) Två eller flera fullständiga makrosyntagmer finns inom en och samma grafiska mening.
- (3) Den grafiska meningen är en del av en fullständig makrosyntagm.
- (4) Andra typer av relationer, t.ex. att den grafiska meningen innehåller en del av en makrosyntagm och en fullständig annan makrosyntagm.

Tidigare undersökningar visar att den vanligaste relationen mellan GM och MS i olika typer av material är den där den grafiska meningen sammanfaller med makrosyntagmen, typ (1) ovan. Detta är särskilt vanligt i sakprosa, där makrosyntagmerna vanligen är av typen *mening*.² Grafiska meningar som innehåller två eller flera makrosyntagmer som är av typen *mening*, typ (2), förekommer i svenska 1900-talslagar, även om de inte är särskilt vanliga (se Gunnarsson 1982:104; Pettersson 1992:61f.). Typ (3) och typ (4) med meningar och andra typer av makrosyntagmer förekommer antingen inte alls i juridisk text eller mycket marginellt. Detta har visats gälla för engelskt och svenskt juridiskt språk.³

Av avsnitt 8.3 ovan framgår att modellen skiljer mellan olika typer av makrosyntagmer, betecknade som *interjektionsmakrosyntagmer*, *tilltalsmakrosyntagmer*, *meningsfragment* och *meningar*. Den typ av makrosyntagm som kraftigt dominerar i olika typer av material är *meningen*. Dess andel av det totala antalet makrosyntagmer uppgår till mellan 70 och nästan 100 procent.⁴ Som har sagt i avsnitt 8.3 ovan är samtliga makrosyntagmer i samtliga här undersökta författningstexter i

¹ Se Westman (1974:43f.) och Lundqvist (1992:37f.) samt jfr Teleman (1974:255–262).

² Se t.ex. Westman (1974:44f.), Sandqvist (1980:42) och Lundqvist (1992:38f.).

³ Se t.ex. Crystal och Davy (1969:203) om engelskt juridiskt språk respektive Gunnarsson (1982:104, 108) och Pettersson (1992:60) om svenskt författningsspråk.

⁴ Se t.ex. Lundqvist (1992:45f.) för en sammanfattning av ett antal svenska undersökningar från 1970- och 1980-talet.

det angivna materialet *meningar*. Resultatet är i enlighet med tidigare studier av svensk och engelsk juridisk text.¹ Det är ett typiskt drag för 'lagtext' och inte något specifikt drag för genren.

Utifrån sin kommunikativa funktion kan meningar delas in i *påståenden*, *frågor* och *uppmaningar* (jfr Teleman 1974:244–251). Samtliga meningar i mitt material är påståenden, vilket får sägas vara en egenskap som tillkommer författningar. Egenskapen är däremot inte unik för författningsspråket. Påståenden är den dominerande meningstypen också i svensk bruksprosa, i material som representerar svenskt offentligt språkbruk efter 1945 och i engelskt naturvetenskapligt-tekniskt fackspråk.² Följaktligen är detta en genretypisk egenskap.

Genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen, förklarar den totala dominansen för *meningar* och *påståenden* i det undersökta materialet. Några rekommendationer, faktor (B), med denna innebörd ges inte, troligen eftersom något behov inte föreligger.³ Språkstruktur/översättning, faktor (C), är inte relevant i sammanhanget. Det är inte heller innehåll i texter, faktor (D), eftersom delmaterialen inte uppvisar någon variation inom sig.

9.2.2. Antal grafiska meningar och makrosyntagmer

I tabell 22 och tabell 23 nedan redovisas antalet *grafiska meningar* och *makrosyntagmer* i de tre delmaterialen SFS, FörfS och SääDK. Av tabellerna framgår det totala antalet GM respektive MS, GM respektive MS utan punktuppställningar (S-meningar) och GM respektive MS med en eller flera punktuppställningar (P-meningar).⁴ Uppgifter om enskilda lagtexter i delmaterialen ges i bilaga 16–21. Som har sagts i avsnitt 9.2.1 ovan finns det ett mindre antal P-meningar i materialet som i sin tur innehåller S-meningar. De aktuella S-meningarna räknas som egna grafiska meningar och som egna makrosyntagmer.⁵

¹ Se t.ex. Gunnarsson (1982:104, 108) och Pettersson (1992:60) respektive Crystal och Davy (1969:203).

² Se Westman (1974:116), Svensson (1993:51) respektive Sager, Dungworth och McDonald (1980:186, 201f., 204).

³ Jfr främst *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979; 1994), GrB (1985; 1998), LO (1996) och SLAF (1988; 1992; 1998).

⁴ Jfr Pettersson (1992:52f.) om redovisningssättet.

⁵ Jfr Westman (1974:58) för en delvis annan redovisningsmodell av s.k. *extrastora meningar* och Jörgensen (1976:23), som inte räknar makrosyntagmer med meningsstruktur, vilka är inskjutna i andra makrosyntagmer, som självständiga meningar. Jag skiljer således inte ut kategorin 'sammansatta makrosyntagmer' (SmsMS alternativt SMS) från övriga MS (se Loman & Jörgensen 1971:35 respektive Pettersson

TABELL 22. GM, totalt, GM som utgörs av S-meningar och GM som utgörs av P-meningar i delmaterialen SFS, FörfS och SädK. Värdena anges i absoluta tal och i tillämpliga fall i procent.

Delmaterial	GM, totalt	GM, S-meningar	GM, P-meningar
SFS	3 948	3 738 94,7 %	210 5,3 %
FörfS	3 020	2 879 95,3 %	141 4,7 %
SädK	3 008	2 867 95,3 %	141 4,7 %

TABELL 23. MS, totalt, MS som utgörs av S-meningar och MS som utgörs av P-meningar i delmaterialen SFS, FörfS och SädK. Värdena anges i absoluta tal och i tillämpliga fall i procent.

Delmaterial	MS, totalt	MS, S-meningar	MS, P-meningar
SFS	3 957	3 747 94,7 %	210 5,3 %
FörfS	3 045	2 904 95,4 %	141 4,6 %
SädK	3 040	2 899 95,4 %	141 4,6 %

Jag diskuterar först resultaten för grafiska meningar i tabell 22 och därefter dem för grafiska meningar i förhållande till makrosyntagmer i tabell 23.

Tabell 22 ovan visar att det svenska delmaterialet innehåller ungefär en fjärdedel fler GM än vad de två finländska delmaterialen gör. Differensen i absoluta tal är 928 (SFS – FörfS) respektive 940 grafiska meningar (SFS – SädK). Med tanke på skillnaden i omfång, mätt i antal löpord, mellan det svenska materialet gentemot de båda finländska, är resultatet inte alldeles oväntat (se avsnitt 5.2 ovan). Av tabell 22 framgår även att delmaterialet SFS innehåller en något mindre procentandel S-meningar och en något större andel P-meningar än de finländska delmaterialen. Differensen uppgår till 0,6 procentenheter.

Skillnaden mellan antalet GM i de båda finländska delmaterialen är obetydlig, då den uppgår till endast 12 grafiska meningar. Det är visserligen tillåtet att låta en grafisk mening i en finskspråkig författning motsvaras av två eller flera i den svenskspråkiga, medan antalet meningar i de två versionerna tidigare måste vara exakt detsamma.

1974:17). Inte heller använder jag termen *period* för "två eller flera förbundna huvudsatser [som] icke har något syntaktiskt element gemensamt [...]" (Benson 1994:24). Anledningen är att begreppet 'period' ofta förknippas med vissa tidsskeden, t.ex. den gustavianska tiden, och vissa material som predikningar, kanslitexter osv. (jfr Holm 1967:105, 121f.).

Trots detta är det vanligt att antalet meningar är detsamma i de två språkversionerna (se Palmgren 1990:18). Uppgifter om antalet GM samt om differensen mellan de två språkversionerna av de finländska lagtexterna i det totala materialet framgår av tabell 24 nedan.

TABELL 24. *GM i delmaterialen FörfS och SädK samt differensen mellan antalet GM i de två språkversionerna.*

Delmaterial FörfS	Antal GM, totalt	Delmaterial SädK	Antal GM, totalt	Differens FörfS-SädK
ALKO (Fs)	160	ALKO (Fi)	157	3
BOST (Fs)	219	BOST (Fi)	217	2
JAKT (Fs)	312	JAKT (Fi)	311	1
JÄMST (Fs)	64	JÄMST (Fi)	64	–
KOMM (Fs)	368	KOMM (Fi)	366	2
KONK (Fs)	82	KONK (Fi)	82	–
KYRKO (Fs)	610	KYRKO (Fi)	609	1
KÖP (Fs)	211	KÖP (Fi)	209	2
MISS (Fs)	75	MISS (Fi)	75	–
NÄRI (Fs)	52	NÄRI (Fi)	50	2
SAME (Fs)	112	SAME (Fi)	111	1
SJÄLV (Fs)	216	SJÄLV (Fi)	221	5
SKULD (Fs)	312	SKULD (Fi)	312	–
UTL (Fs)	227	UTL (Fi)	224	3

Av tabell 24 ovan framgår att antalet GM är exakt detsamma i 4 av de 14 lagarna, nämligen JÄMST (Fs) och JÄMST (Fi), KONK (Fs) och KONK (Fi), MISS (Fs) och MISS (Fi) samt SKULD (Fs) och SKULD (Fi). Skillnaden är obetydlig i övriga lagar och som högst 5 GM för SJÄLV (Fs) och SJÄLV (Fi). Denna författning skiljer ut sig från de övriga eftersom antalet GM är högre i den finskspråkiga versionen. Som redan har framgått i avsnitt 3.2.1.7 ovan är Självständighetslag för Åland först formulerad på svenska och sedan översatt till finska. Också köplagen uppges ju vara formulerad på svenska och översatt till finska, men i den har GM slagits samman vid översättningen, eftersom KÖP (Fi) innehåller 209 GM och KÖP (Fs) 211 GM. Detsamma kan ha skett i lagarna om näringsförbud och sameting, även om tillkomst-situationerna för dem inte är helt klarlagd (se avsnitt 3.2.1.7 ovan). Förutom självständighetslagen och lagarna om jämställdhet, konkurrens, vård av missbrukare och skuldsanering, noteras den svenskspråkiga versionen för det högre antalet GM. I övriga fall där det finns en skillnad mellan språkversionerna beror den på att en S-mening i delmaterialet SädK motsvaras av två S-meningar i FörfS. Detta visas i exempel (60) och (61) nedan, där taggarna för grafisk mening utan

punktuppställning samt för finita och infinita verb i huvudsatser är ut-satta, dvs. <S>, <V1> och <V2>.

- (60) <S>Tuomioistuim<V1>voi<V1> aikaisemman päätöksen estämättä syyttäjän 8 §:ssä säädetyin ajan kuluessa esittämästä vaatimuksesta <V2>ottaa</V2> liiketoimintakiellon määräämistä koskevan asian uudelleen tutkittavakseen, jos sen jälkeen, kun asia on ratkaistu, tulee ilmi uusi seikka, joka todennäköisesti olisi johtanut siihen, ettei kieltoa koskevaa vaatimusta olisi hylätty tai että kielto olisi määrätty olennaisesti pitemmäksi.</S> (NÄRI (Fi), 13 §)
- (61) <S>Domstolen <V1>kan</V1> utan hinder av tidigare beslut <V2>ta</V2> upp mål om meddelande av näringsförbud till ny prövning, om det sedan målet har avgjorts uppdagas ny omständighet som sannolikt skulle ha lett till att yrkandet på förbud inte hade förkastats eller att förbudet hade meddelats för en avsevärt längre tid.</S> <S>Sådan prövning <V1>får</V1> <V2>ske</V2> endast på yrkande av åklagaren vilket denne framställt inom den tid som stadgas i 8 §.</S> (NÄRI (Fs), 13 §)

Värdena i tabell 24 är i linje med Paula Huhtalas undersökning av den finländska Namnlagen – Nimilaki, där antalet GM i det studerade textavsnittet av de två språkversionerna är exakt detsamma (se Huhtala 1995:21, 135). Den stora överensstämmelsen mellan de båda finländska delmaterialen kan också ses som ett stöd för Tuuli Forsgrens antagande att den som översätter finsk sakprosa till svenska gärna använder den grafiska meningen som översättningsenhet (se Forsgren 1986:40).¹ Med detta går jag över till att diskutera grafiska meningar i relation till makrosyntagmer.

Av tabell 22 och tabell 23 ovan framgår att GM och MS mestadels sammanfaller. Dessutom finns det ett mindre antal belägg för flera MS i en och samma GM (se avsnitt 9.2.1 ovan). Uppgifter om antalet GM och antalet MS samt differensen mellan de båda värdena i delmaterialen har sammanställts i tabell 25 nedan (se även bilaga 19–21).

TABELL 25. GM, totalt, MS, totalt, och differensen mellan antalet GM och MS i delmaterialen SFS, FörfS och SädK. Värdena anges i absoluta tal och i tillämpliga fall i procent.

Delmaterial	GM, totalt	MS, totalt	Differens GM–MS	
SFS	3 948	3 957	9	0,2 %
FörfS	3 020	3 045	25	0,8 %
SädK	3 008	3 040	32	1,1 %

¹ Se t.ex. Koller (1997:98–102) för olika definitioner av begreppet 'översättningsenhet'. Även Irma Sorvali (1987:359) visar att antalet GM i originaltexter och översättningar (från svenska till finska och omvänt) är nästan exakt detsamma.

Som tabell 25 ovan visar är skillnaden mellan antalet GM och antalet MS mycket liten i alla tre delmaterialen. SFS noteras för 9 fler MS än GM, FörfS för 25 fler MS än GM och Säädk för 32 fler MS än GM. I absoluta tal och räknat i procent är differensen mellan GM och MS störst i delmaterialet Säädk med FörfS inte långt efter, medan SFS uppvisar den minsta skillnaden. Lagstiftaren i Finland är således något mera villig att låta två eller i undantagsfall tre MS rymmas inom en och samma GM. Av de endast 9 beläggen i delmaterialet SFS hör hela 6 hemma i SAME (Sv), medan de grafiska meningar som innehåller två eller tre makrosyntagmer är mera jämnt fördelade över de enskilda texterna i de båda finländska delmaterialen. Det är enbart tre texter i FörfS och två i Säädk som inte innehåller någon enda grafisk mening vilken rymmer flera makrosyntagmer inom sig, nämligen KONK (Fs), NÄRI (Fs) och SAME (Fs) respektive JÄMST (Fi) och NÄRI (Fi).

Beläggen i SAME (Sv) är samlade i ett avsnitt som reglerar en del av valproceduren till Sametinget (24–30 §). Möjligen kan det vara innehållet som gynnar placeringen av flera MS i en och samma GM, dvs. faktor (D) i förklaringsmodellen. I det aktuella avsnittet beskrivs de olika stegen i valproceduren till Sametinget, vilka följer efter varandra utan några längre tidsintervall mellan sig. En del av beskrivningen återges som exempel (62) nedan. Exemplet är ovanligt också genom att två av de tre makrosyntagmerna är asyndetiskt sammankopplade inom den ram som den grafiska meningen utgör. Vanligare är att polysyndes används när två eller tre makrosyntagmer finns i en grafisk mening, vilket här illustreras med en paragraf ur den finska svenska jaktlagen (63). I exemplen är taggarna <S>, <V1> och <V2> utsatta.

- (62) <S>I annat fall <V1>förklaras</V1> rösterna i försändelsen ogiltiga, anteckning härom <V1>görs</V1> i protokollet och försändelsen <V1>läggs</V1> åt sidan.</S> (SAME (Sv), 28 §)
- (63) <S>Ett arrendeavtal som haf ingåtts tills vidare <V1>kan</V1> <V2>sägas</V2> upp när som helst och det <V1>upphör</V1> på grund av uppsägning sedan uppsägningstiden har löpt ut.</S> (JAKT (Fs), 13 §)

Av tabell 25 ovan framgår hur stor överensstämmelsen mellan GM och MS är i de tre delmaterialen. Resultatet kan anknytas till den utveckling mot en större samstämmighet mellan grafiska meningar och makrosyntagmer av typen *mening* i svenska lagtexter som Gertrud

Pettersson har beskrivit.¹ I Aktiebolagslagen från 1975 och Äkten-
skapsbalken från 1987 är

samstämmigheten [GM-MS] fullständig. Frågan är om det går att finna
motsvarighet till detta i någon annan genre. (Pettersson 1992:62)

Jag känner inte till några studier av engelskt eller tyskt författnings-
språk där antalet GM och antalet MS jämförs. Inte heller känner jag
till sådana undersökningar av andra sorters svenskspråkiga juridiska
texter än just författningar. Frågan är därför om genre/tradition med
betoning på *genre*, faktor (A) är den faktor som kan förklara den
obetydliga differensen mellan antalet GM och MS i de undersökta lag-
texterna. Möjligen kan faktor (A) med betoning på en likhet i *tradition*
vara mera aktuell och i så fall en tradition som går tillbaka till 1970-
talet.² Gertrud Pettersson (1992:63-77) studerar innehållet i sitt mate-
rial, formulerat i *rättsregler* (beskrivning av en situation och uppgifter
om hur situationen skall behandlas), i förhållande till den grafiska
meningen. Hon finner att samstämmigheten mellan grafiska meningar
och makrosyntagmer av typen *mening* är mycket stor.

I 70- och 80-talets lagtexter hyllas alltså principen en grafisk mening = en
syntaktisk mening = en regel, och därigenom skiljer de sig från alla de tid-
igare lagarna. (Pettersson 1992:76)

Petterssons beskrivning gäller lagar från Sverige, och jag har inte
gjort någon motsvarande undersökning av mitt totala material. Mitt
intryck är dock att en sådan skulle ge samma huvudresultat som
Petterssons studie.

Sammanfattningsvis kan sägas att samstämmigheten mellan grafiska
meningar och makrosyntagmer i mitt samlade material är möjlig att
förklara utifrån genre/tradition med betoning på *tradition*, faktor (A).
Rekommendationer, faktor (B), kan undantas från diskussionen. Ingen-
ting sägs om ämnet i anvisningar för författningsspråk och andra

¹ Jfr även Gunnarsson (1982:104) om situationen i Medbestämmandelagen.

² I den pågående diskussionen om det svenska författningsspråkets framtid efter
Sveriges anslutning till EU kontrasteras ofta en enkel meningsbyggnad i svenska för-
fattningar mot en mera komplicerad i lagstiftning från de Europeiska gemenskaperna,
vilken har sina rötter i en kontinentaleuropeisk tradition för författningsspråket. Det
framgår dock inte om bedömningen i *Myndigheternas föreskrifter* (1998:99) och
Svenskan i EU (1998:22) beaktar förhållandet mellan GM och MS eller om det är
förekomsten av bisatser och satsförkortningar i långa GM som kommenteras.

former av myndighetsspråk.¹ Detta kan möjligtvis tolkas som att traditionen med att en grafisk mening innehåller en makrosyntagm av typen *mening* är så stark att rekommendationer inte är nödvändiga. Språkstruktur/översättning, faktor (C), och innehåll i texter, faktor (D), kan inte bidra till att förklara samstämmigheten mellan grafiska meningar och makrosyntagmer i det totala materialet. Den ojämna distributionen av GM med flera MS inom delmaterialet SFS kan möjligen knytas till innehåll i texter, faktor (D).

Man kan diskutera om samstämmigheten mellan GM och MS skall betecknas som genretypisk eller som genrespecifik. I förhållande till andra undersökningar av svenska kan den sägas vara specifik för genren 'lagtext' (jfr Pettersson 1992:61f.).² Men eftersom det saknas sådana undersökningar av andra typer av svenska juridiska facktexter än författningar, kan man inte utesluta att en hög överensstämmelse mellan grafisk mening och makrosyntagm är en genretypisk egenskap för 'lagtext'.

Det är svårt att peka på någon faktor i förklaringsmodellen som entydigt kan klargöra varför det finns en större skillnad mellan antalet GM och MS i FörFS (och SädK) än i SFS. Skillnaden är liten i absoluta tal, men beläggen är spridda över de finländska delmaterialen och inte samlade i några få texter. Rekommendationer, faktor (B), har tidigare uteslutits från diskussionen. Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan möjligen ha betydelse. Någon mera grundlig undersökning av de finländska lagarna utöver den som redovisas ovan har jag emellertid inte gjort. Möjligen kan även den samstämmighet mellan GM och MS för svenska lagar som Gertrud Pettersson uppmärksammar erbjuda en förklaring (se Pettersson 1992:76). Traditionen att varje grafisk mening innehåller endast en makrosyntagm, som innehåller bara en rättsregel, kan eventuellt vara starkare i Sverige än i Finland. Antagandet får stöd av de värden som redovisas i tabell 25 ovan, även om det knappast går att bevisa att genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), orsakar den mindre differens mellan antalet GM och MS som visar sig mellan delmaterialet SFS gentemot delmaterialen FörFS samt SädK.

¹ Jfr *Språket i lagar och andra författningar* (1967), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979; 1994), GrB (1985; 1998), MF (1992; 1998), LO (1996) och SLAF (1988; 1992; 1998).

² Se Lundqvist (1992:38–45) för en sammanfattning av tidigare forskning till och med slutet av 1980-talet.

9.3. Meningslängd

I många undersökningar av olika svenska skriftspråksmaterial har den grafiska meningens längd använts som ett av flera mått på syntaktisk komplexitet. I andra studier har antalet ord per makrosyntagm valts som mått, och i åter andra används båda måtten.¹ Eftersom GM och MS vanligen sammanfaller i mitt material, har jag valt att enbart räkna antal ord per grafisk mening.² Det bör dock understrykas att det inte finns ett självklart samband mellan meningslängd och syntaktisk komplexitet. Däremot kan höga värden för genomsnittlig meningslängd vara en indikation på att ett visst material är syntaktiskt komplext.

Det genomsnittliga antalet ord per grafisk mening i de tre delmaterialen framgår av tabell 26 nedan.³ Värden ges för GM totalt, för GM som utgörs av S-meningar och för GM som utgörs av P-meningar.⁴ Som har sagts i avsnitt 9.2.1 ovan förekommer det i det totala materialet ett mindre antal P-meningar som i sin tur innehåller S-meningar. Dessa S-meningar räknas av praktiska skäl som ingående i "sina P-meningar" i denna delundersökning och inte som egna grafiska meningar. Det lilla antalet bör medföra att mitt beslut har en begränsad inverkan på resultaten för delmaterialen som helheter.

TABELL 26. *Ord/GM totalt, ord/GM som utgörs av S-meningar och ord/GM som utgörs av P-meningar i delmaterialen SFS, FörfS och SäädK. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Ord/GM, totalt	Ord/GM, S-meningar	Ord/GM, P-meningar
SFS	21,8	19,4	67,1
FörfS	25,3	22,2	88,8
SäädK	18,9	16,6	66,1

¹ Se t.ex. Teleman (1974:10) och Svensson (1993:52) respektive Sandqvist (1980:44–47) och Pettersson (1992:53, 61).

² Jfr t.ex. Danielson (1975:31), Sandqvist (1980:46f.) och Lundqvist (1992:44).

³ Se Lundqvist (1996:48–51) om antal *löpord/GM* i SKULD (Sv) och SKULD (Fs).

⁴ Värdena i tabell 26 och de i bilaga 16–18 är beräknade utifrån det antal löpord som redovisas i tabell 6 i avsnitt 5.4 ovan minus det antal löpord som numreringen av P-meningar svarar för. Antalet löpord uppgår till 731 (SFS) respektive 667 (FörfS respektive SäädK). Om numreringen räknas in, får värdena för *ord/GM, totalt*, i tabell 26 och de i bilaga 16–18 justeras upp något. Värdena blir i det senare fallet 22,0 (SFS), 25,5 (FörfS) och 19,1 (SäädK), dvs. 0,2 *ord/GM* högre än utan numrering. Också värdena för *ord/GM, P-meningar*, blir högre, och här är skillnaderna större: 70,5 (SFS), 93,6 (FörfS) och 70,9 (SäädK). Värdena med numreringen inräknad blir därmed 3,4 *ord/GM*, 4,8 *ord/GM* respektive 4,8 *ord/GM* högre.

Tabell 26 visar att för variabeln *ord/GM*, *totalt* placerar sig delmaterialen i ordningen SädK – SFS – FörfS, där SädK har det lägsta och FörfS det högsta värdet. Ordningen är densamma för *ord/GM*, *S-meningar*, medan SädK och SFS byter plats i fråga om *ord/GM*, *P-meningar*. Mest intressanta i sammanhanget är värdena för *ord/GM*, *totalt* och de för *ord/GM*, *S-meningar*, då antalet P-meningar är så mycket mindre än antalet S-meningar (se avsnitt 9.2.2 ovan).¹

Differensen mellan delmaterialen för *ord/GM*, *totalt* är 3,5 ord (SFS – FörfS), 2,9 ord (SFS – SädK) och 6,4 ord (FörfS – SädK). Beträffande *ord/GM*, *S-meningar* uppgår den till 2,8 ord (SFS – FörfS och SFS – SädK) och 5,6 ord (FörfS – SädK). Differensen i fråga om *ord/GM*, *P-meningar*, uppgår till 21,7 ord (SFS – FörfS), 1,0 ord (SFS – SädK) och 22,7 ord (FörfS – SädK). Värdena för *ord/GM*, *totalt* i relation till dem för *ord/GM*, *S-meningar* ger underlag för bedömningen att de till antalet få P-meningarna spelar en viktig roll för antalet *ord/GM*, *totalt*, i de tre delmaterialen, även om bedömningen får sägas vara mer eller mindre intuitiv.

De högre värdena för FörfS i förhållande till SFS (och SädK) kan möjligen förklaras med språkstruktur/översättning, faktor (C) i förklaringsmodellen. Flertalet finlandssvenska texter är översättningar, och översättningar tenderar generellt sett att bli längre än originaltexter.² Svenska översättningar av finsk sakprosa följer det mönstret (se Forsgren 1986:40). Några exempel på strukturella skillnader mellan svenska och finska, som ger argument för att faktor (C) är relevant för att förklara dessa resultat, skall här anföras. Någon fullständig genomgång av de svenskspråkiga och de finskspråkiga lagtexterna ur denna aspekt ryms däremot inte inom avhandlingens ram.

I mera formell finska används gärna framförställda nominala bestämningar till ett huvudord. Bestämningarna är böjda i olika kasus, och bestämningarna motsvaras ofta av svenska infinitiv- och prepositionsuttryck. Detta illustreras med exempel (64) nedan. Framförställda finska bestämningar till huvudordet kan även ofta motsvaras av fullständiga svenska bisatser (se exempel (65) nedan).³ Vidare saknar finskan obestämda och bestämda artiklar. Det omfattande kasussystemet

¹ Det bör finnas ett samband mellan paragraflängd och meningslängd i delmaterialen, eftersom både den genomsnittliga paragrafen och den genomsnittliga grafiska meningen i delmaterialet FörfS innehåller fler löpord än motsvarigheterna i delmaterialet SFS (se vidare avsnitt 5.4 ovan om paragraflängd).

² Jfr t.ex. Wollin (1981:10; 1983:34) och Forsgren (1986:24).

³ Jfr t.ex. Forsgren (1986:114–119), Björklund och Lindberg (1991:97–103), Ingo (1991:187ff.) samt Sundman (1993:169) beträffande framförställda bestämningar i finskan och hur de kan översättas till svenska.

torde för sin del medföra att den relativa andelen prepositioner (och postpositioner) av det totala antalet löpord i ett visst material är mindre än i svenskan.¹

- (64) Velkajärjestelyn [kamus genitiv] hakemisesta [kamus elativ] säädetään 8 luvussa. (SKULD (Fi), 8 §) – Om ansökan om skuldsanering stadgas i 8 kap. (SKULD (Fs), 8 §)
- (65) Jos tähän [kamus illativ] lakiin [kamus illativ] perustuva [presens particip, passiv] perintä- tai täytäntöönpanokiello lakkaa ilman maksuohjelman [kamus genitiv] vahvistamista [infinitiv 4, kasus partitiv] tai maksuohjelma raukeaa [...]. (SKULD (Fi), 79 §) – Om ett indrivnings- eller verkställighetsförbud som grundar sig på denna lag upphör utan att betalningsprogrammet fastställs eller om programmet förfaller [...]. (SKULD (Fs), 79 §)

Också resultat för delmaterialet SädK i tabell 26 ovan skall kommenteras, då de är relevanta i diskussionen om meningslängd i FörfS jämfört med SFS. Tidigare studier av finskspråkig författningstext visar en genomsnittlig meningslängd runt 23 ord. Materialet för undersökningarna utgörs av lagar från 1960-talet (se Hiltunen 1984:5; Niemikorpi 1991:176, 415). För ett mindre material av finska författningar, utfärdade år 1990, redovisar Antero Niemikorpi en genomsnittlig meningslängd vilken som lägst uppgår till 18,6 ord/mening (se Niemikorpi 1992:151). Den genomsnittliga meningslängden för SädK (18,9 ord/GM, totalt) är i linje med det senare värdet. Resultatet för delmaterialet SädK får sägas vara väntat, eftersom det också för finskans del har skett ett språkvårdsarbete som bland annat har haft kortare meningar i författningstexter och andra offentliga texter som mål (se t.ex. Niemikorpi 1992; Piehl 1999). Sannolikt är rekommendationer, faktor (B), tillämplig som förklaring till den samstämmighet som visar sig mellan resultatet för SädK och Niemikorpis resultat (1992).

Värdena för delmaterialen SFS och FörfS i tabell 26 ovan kan jämföras med andra undersökningar av juridisk svenska. Uppgifter om det

¹ Jfr Karlsson (1985:16f.) och White (1993:11). Rune Ingo påpekar att svenskan har större möjligheter än finskan att använda sammansatta verb och adjektiv. Som exempel ges bland annat *korsförhöra – panna toimeen ristikuulustelu* och *en tandvänlig tandkräm – hampaille(si) ystävällinen hammastahna* (se Ingo 1991:187f.). Det här är omständigheter som talar mot antagandet att finska grafiska meningar innehåller färre ord än motsvarande svenska. Men de är förmodligen mindre viktiga än de omständigheter som har framkommit ovan. Ingo gör även följande bedömning:

Vid översättning mellan finska och svenska är problemet likväl *vanligen* det motsatta, dvs den syntetiska finskan skapar komprimerade uttryck, som vid översättning till svenska måste ersättas med mer analytiska, för svenskan typiska uttryck. (Ingo 1991:188, min kursiv)

genomsnittliga antalet *ord/GM* i de tre nyaste lagarna som Gertrud Pettersson undersöker återfinns i tabell 27 nedan (se Pettersson 1992:53). Uppgifter om antalet *ord/mening* för Medbestämmandelagen (MBL)¹, juridikens teknolekt (JUR) och tre olika typer av domstolsdokument (DOM, VAD, GEN) återges i tabell 28 nedan (se Gunnarsson 1982:107; Nordman 1992:31ff.; Fredrickson 1992:48 tabell 2).

TABELL 27. *Ord/GM i Brottsbalken (BrB), Aktiebolagslagen (AB) och Äktenskapsbalken (ÄktB): löptext, punktuppställningar och all text. Värdena anges i absoluta tal.*

Lagtext	Ord/GM, löptext	Ord/GM, punktuppställningar	Ord/GM, all text
BrB (1962)	33,9	112	34,2
AB (1975)	20,8	72,7	22,6
ÄktB (1987)	22,5	69,7	23,8

TABELL 28. *Ord/mening i jämförelsematerialen Medbestämmandelagen (MBL), juridikens teknolekt (JUR), domar (DOM), vadeinlagor (VAD) och gemälen (GEN). Värdena anges i absoluta tal.*

Jämförelsematerial	Ord/mening
MBL (1976)	20,0
JUR	21,5
DOM	39,4
VAD	21,8
GEN	15,1

Tabell 26, tabell 27 och tabell 28 ovan visar att beträffande *ord/GM*, *all text* ligger AB och ÄktB nära värdet för delmaterialet SFS (21,8 *ord/GM*, *totalt*), medan FörFS ligger högre (25,3 *ord/GM*, *totalt*). Där emot uppvisar BrB, den äldsta av de fyra lagarna som ingår i jämförelsematerialet, en högre siffra än mina båda svenskspråkiga delmaterial och MBL.² Juridikens teknolekt (JUR) är den av de sex studerade teknolekterna inom projektet Svenskt fackspråk som innehåller de genomsnittligt längsta meningarna med 21,5 *ord/mening*. Det genomsnittliga antalet ord per mening i olika typer av svenska domstols-

¹ Värdet för MBL avser inte hela lagtexten utan enbart femton av de totalt sjuttio paragraferna (se Gunnarsson 1982:107).

² För punktuppställningar ligger AB (72,7 *ord/GM*) och ÄktB (69,7 *ord/GM*) på ungefär samma nivå som SFS med 67,1 *ord/GM*, *P-meningar*, medan BrB (112 *ord/GM*) ligger över också FörFS med 88,8 *ord/GM*, *P-meningar*.

dokument varierar från strax under 40 ord (DOM) till lite över 15 (GEN).¹

Jämfört med material som inte representerar juridiskt fackspråk är värdena för delmaterialen SFS och FörfS höga. Detsamma gäller värdena för flertalet av jämförelsematerialen i tabell 27 och tabell 28.² Exempelvis noteras svensk bruksprosa (BRUK) för 14,42 *ord/GM* (se Westman 1974:56). Värdena för SFS och FörfS ligger klart över dem som har presenterats för texttyper i den politiska offentligheten efter 1945 (POL).³ Denna jämförelse innebär ett stöd för Leena Lehtos bedömning att långa meningar är ett utmärkande drag för juridiskt fackspråk generellt i förhållande till allmänspråket (se Lehto 1985:162). I förhållande till andra typer av juridiska facktexter anses författningstext ofta innehålla långa och komplicerade meningar (jfr avsnitt 8.1 ovan). Därför är det lite förvånande att delmaterialen SFS (21,8 *ord/GM, totalt*) och FörfS (25,3 *ord/GM, totalt*) liksom Medbestämmandelagen, (20,0 *ord/mening*), Aktiebolagslagen (20,8 *ord/GM*) och Äktenskapsbalken (22,5 *ord/GM*) inte direkt utmärker sig i förhållande till andra svenska juridiska genrer. DOM noteras visserligen för hela 39,4 *ord/mening* och GEN för endast 15,1 *ord/mening*), men VAD (21,8 *ord/mening*) och JUR (21,5 *ord/mening*) har värden som ligger relativt nära dem för SFS och FörfS. Märkas skall dock att alla jämförelsematerial är mindre till omfånget än de delmaterial som jag undersöker.

Genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A), kan bidra till att förklara varför värdena för SFS och FörfS ligger klart över dem för POL och BRUK. Förhållandevis långa grafiska meningar är en genretypisk egenskap för 'lagtext'. Frågan är varför delmaterialen inte i

¹ För en österrikisk lagtext från 1976 redovisas värdet 22 *ord/mening*, medan det genomsnittliga antalet ord per mening i en brittisk lag från 1971 är 55,1 (se Pfeiffer, Strouhal & Wodak 1987:69 respektive Gustafsson 1975:10). För engelsk juridisk text (legal textbooks, law reports) uppges 50 *ord/mening* vara ett medelvärde. Meningslängden sägs inte vara anmärkningsvärd i förhållande till andra fackområden (se Kurzon 1989:285f.).

² En sammanställning av tidigare forskning intill slutet av 1980-talet ges av Aina Lundqvist (1992:76ff.). Det högsta värdet för svensk 1900-talstext som inte är skönlitteratur noteras för *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri* med 24,9 *ord/GM*. Därefter kommer texttypen 'debatt' i Westmans undersökning av svensk bruksprosa (BRUK) med 19,0 *ord/GM* (se Lundqvist 1992:77).

³ För POL och BRUK ges värden för antal *ord/MS* och för BRUK även för *ord/GM*. Det är ändå möjligt att göra en jämförelse med mina värden för *ord/GM*. GM och MS sammanfaller mestadels i det här undersökta materialet och flertalet MS i jämförelsematerialen POL och BRUK är av typen *meningar*. POL noteras för värdet 16,6 *ord/MS* och BRUK för 14,11 *ord/MS, löptext* (se Svensson 1993:52; Westman 1974:127).

någon högre grad skiljer sig från jämförelsematerial som utgörs av juridisk facktext som inte är författningstext. Jag tror att en likhet beträffande rekommendationer, faktor (B), kan ha betydelse för detta resultat.

Både svenska och finländska handböcker ger anvisningar om meningslängd. Försiktighet med långa meningar är det råd som ges i *Myndigheternas föreskrifter*.¹ Lagstiftaren bör använda omväxlande korta och lagom långa meningar utan att begreppen 'kort mening' och 'lagom lång mening' preciseras (se MF 1992:95f.; 1998:99). Det förhållandevis låga antalet *ord/GM, totalt* som delmaterialet SFS noteras för i tabell 26 ovan kan tolkas som att de allmänt formulerade rekommendationerna följs. Antagandet får stöd av en kommentar i den senaste upplagan av *Myndigheternas föreskrifter*.

Långa och svårlästa meningar är dessbättre inte längre så vanliga i nyskrivna författningar. Kritiken mot dem har gett resultat. Men de förekommer ofta i äldre författningar och avtal liksom i EG:s rättsakter. (MF 1998:99)

Också den finländska handledningen *Lainlaatijan opas* är allmän i sina anvisningar. Paragrafer, moment och meningar bör inte vara alltför långa. Idealet är högst tre moment per paragraf, högst tre meningar per moment och högst tre satser per mening (se LO 1996:63). Där emot sägs ingenting om meningslängd i de olika upplagorna av *Svenskt lagspråk i Finland*. Med tanke på det förhållandevis låga antalet *ord/GM, totalt* i FörFS och SädK i tabell 26 ovan, kan också de allmänt formulerade finländska strävandena att begränsa meningslängden sägas ha burit frukt. Kanske har strävandena dock varit mindre framgångsrika än de svenska genom att FörFS noteras för klart högre värden än SFS på alla tre jämförelsepunkterna (*ord/GM, totalt*, *ord/GM, S-meningar* och *ord/GM, P-meningar*).

Det övergripande resultatet att alla tre delmaterialen innehåller relativt sett korta grafiska meningar vill jag därmed främst förklara med hjälp av en likhet i rekommendationer, faktor (B). Den svenska och finländska språkvårdens anvisningar har lett till att nutida svenska och finländska författningar innehåller ett lägre genomsnittligt antal ord per mening än äldre författningar. Den som skriver andra juridiska facktexter än författningar har inte lika explicita anvisningar att följa och därav följer värden som ligger i nivå med eller över dem som jag redovisar. Värdena för mina delmaterial är också i linje med

¹ Se även *Språket i lagar och andra författningar* (1967:21) och *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:6ff.).

tidigare studier av svenska lagtexter, utfärdade under 1970- och 1980-talet, främst Gunnarsson (1982) och Pettersson (1992). De är dessutom i överensstämmelse med utvecklingen för andra former av offentligt språkbruk från 1945 och framåt (se Svensson 1993:52f.). De övriga faktorerna i förklaringsmodellen är knappast aktuella här, även om man inte helt kan utesluta att genre/tradition med tyngdpunkt på en likhet i *tradition*, faktor (A), spelar in (se avsnitt 9.2.2 ovan).

Jag har gett genomsnittsvärden för meningslängd i SFS, FörfS och SädK. Dessa bör kompletteras med uppgifter om variationen inom respektive delmaterial. I tabell 29 nedan anges de lägsta och högsta genomsnittliga värdena för GM totalt, GM som utgörs av S-meningar och GM som utgörs av P-meningar. Uppgifter om de enskilda lagtexterna återfinns i bilaga 16–18.

TABELL 29. *Lägsta och högsta genomsnittliga värde för ord/GM, totalt, ord/GM som utgörs av S-meningar och ord/GM som utgörs av P-meningar i delmaterialen SFS, FörfS och SädK. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Ord/GM, totalt		Ord/GM, S-meningar		Ord/GM, P-meningar	
	lägsta värde	högsta värde	lägsta värde	högsta värde	lägsta värde	högsta värde
SFS	16,5	28,3	15,2	26,3	50,4	100,0
FörfS	20,6	32,3	18,4	26,2	59,8	191,2
SädK	15,2	24,8	13,3	21,8	46,2	152,7

Min bedömning utifrån tabell 29 ovan är att variationen är stor inom delmaterialen, även om jag inte har lyckats finna något jämförelsematerial som verifierar eller falsifierar den intuitiva bedömningen. Föga förvånande är variationen störst för *ord/GM, P-meningar*, eftersom en P-mening kan innehålla från två numrerade nominalfraser till ett antal numrerade S-meningar. De toppvärden som noteras kommer antingen från texter med ett litet antal löpord (SFS) eller från texter med P-meningar som i sin tur innehåller S-meningar (FörfS och SädK) (se avsnitt 9.2.1 ovan). Överlägset längst bland de svenskspråkiga P-meningarna är den mening som återfinns i den trettionde paragrafen i SJÄLV (Fs). Denna P-mening, som inrymmer 23 numrerade S-meningar, innehåller 576 ord med numreringen frånräknad, medan den finskspråkiga motsvarigheten i SJÄLV (Fi) innehåller 446 ord.

Inom den enskilda lagtexten finns det i sin tur en variation. Jag väljer att illustrera den med hjälp av den svenska skuldsaneringslagen, där den kortaste och den längsta S-meningen innehåller 4 respektive 62

ord. De återges som exempel (66) och (67) nedan där taggarna <S>, <V1> och <V2> är utsatta.

- (66) <S>Kallelsen <V1>behöver</V1> inte <V2>delges</V2>.</S>
(SKULD (Sv), 17 §)
- (67) <S>Upphävs ett beslut om skuldsanering, <V1>blir</V1> en borgen eller annan säkerhet som tredje man har ställt för betalning av belopp som avses i 8 § första stycket 3 ogiltig, om inte tredje mannen kände till eller borde känt till de i 27 § första stycket 1 angivna omständigheterna eller medverkade till att gäldenären åsidosatt sina förpliktelser enligt 27 § första stycket 2.</S> (SKULD (Sv), 27 §)

Frågan är hur variationen inom delmaterialen och inom enskilda lagtexter i dessa kan förklaras. Det finns rekommendationer om att meningslängden i svenska författningar bör vara varierad (se MF 1992:95f.; 1998:99). Lagstiftaren kan alltså sägas följa dem, även om detta inte är något exklusivt för författningsspråket (jfr t.ex. Lundqvist 1992:86 med anförd litteratur). Genre/tradition med tyngdpunkt på *genre*, faktor (A), kan knappast vara aktuell i sammanhanget. Den mest relevanta faktorn bör vara en likhet i rekommendationer, (B), även om också genre/tradition med betoning på *tradition*, faktor (A), kan ha någon betydelse. Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan rimligtvis inte ge upphov till variation i meningslängd generellt. Däremot kan möjligen denna faktor, eventuellt tillsammans med innehåll i enskilda texter, faktor (D), bidra till att förklara varför vissa författningar i delmaterialet FörfS svarar för de högsta och lägsta värden som återfinns i tabell 29 ovan. På motsvarande sätt kan möjligen faktor (D) ge en bidragande förklaring till variationen inom delmaterialet SFS.

Med hänsyn till de olika paren av lagtexter finns det en intressant variation inom delmaterialen SFS, FörfS och SädK i fråga om det genomsnittliga antalet ord per grafisk mening. Denna redovisas i tabell 30 nedan och i bilaga 16–18. I tabell 30 är lagtexterna inom respektive delmaterial placerade i rangordning från det lägsta till det högsta värdet för variabeln *ord/GM, totalt*. Tabell 30 illustrerar variationen inom delmaterialen och den visar även ett antal likheter och skillnader mellan dem. I tabellen återfinns också resultat som är mindre intressanta. Det är fråga om fall där en lagtext innehåller ett litet antal grafiska meningar, vilket medför att ett litet antal långa eller korta meningar påverkar genomsnittsvärdet mycket. Exempel är lagarna om missbrukarvård, MISS (Sv), MISS (Fs) och MISS (Fi). Alternativt innehåller en text många P-meningar, en text innehåller långa P-meningar eller en text innehåller många och långa P-meningar. Dessa omständigheter har en stor inverkan på den genomsnittliga menings-

längden för författningen i fråga. Exempel är UTL (Sv) och SJÄLV (Fs), SJÄLV (Fi). Föga förvånande är också att tabellen visar en god överensstämmelse mellan de två språkversionerna av de finländska lagtexterna.

TABELL 30. *Ord/GM, totalt, i delmaterialen SFS, FörFS och Säädk. Värdena är ordnade från det lägsta till det högsta värdet i respektive delmaterial. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial SFS	Ord/GM, totalt	Delmaterial FörFS	Ord/GM, totalt	Delmaterial Säädk	Ord/GM, totalt
SAME (Sv)	16,5	SAME (Fs)	20,6	SAME (Fi)	15,2
KOMM (Sv)	19,3	KOMM (Fs)	21,7	KOMM (Fi)	15,8
ALKO (Sv)	20,7	BOST (Fs)	23,4	UTL (Fi)	17,4
KYRKO (Sv)	20,8	UTL (Fs)	23,6	MISS (Fi)	17,5
SKULD (Sv)	22,4	JAKT (Fs)	23,7	JAKT (Fi)	17,6
JÄMST (Sv)	24,0	MISS (Fs)	24,4	KYRKO (Fi)	18,0
NÄRI (Sv)	24,4	KYRKO (Fs)	25,0	BOST (Fi)	18,3
BOST (Sv)	24,6	NÄRI (Fs)	25,7	JÄMST (Fi)	20,1
JAKT (Sv)	25,0	KONK (Fs)	26,1	KONK (Fi)	20,2
KONK (Sv)	25,0	JÄMST (Fs)	26,3	NÄRI (Fi)	20,2
MISS (Sv)	25,5	KÖP (Fs)	27,6	SJÄLV (Fi)	21,6
KÖP (Sv)	27,6	SJÄLV (Fs)	28,2	SKULD (Fi)	22,1
UTL (Sv)	28,3	SKULD (Fs)	30,6	KÖP (Fi)	23,1
-	-	ALKO (Fs)	32,3	ALKO (Fi)	24,8

Texter som utmärker sig i alla tre delmaterialen beträffande korta grafiska meningar är sametingslagarna och kommunallagarna. Samstämmigheten mellan SAME (Sv), SAME (Fs) och SAME (Fi) samt den mellan KOMM (Sv), KOMM (Fs) och KOMM (Fi) kan möjligen bero på att lagstiftaren i respektive land strävar efter att begränsa meningslängden i vissa lagar. Båda lagstiftarna kan arbeta för detta i lagar med ett möjligt samnordiskt ursprung, i detta fall same-tingslagarna. Lagstiftaren i Finland kan sträva efter att använda kortare meningar än annars i lagar där svensk lagstiftning uttryckligen utgör en förebild, medan kollegan i Sverige kan ha ambitionen att göra författningar som kan komma att läsas av många särskilt tillgängliga, i det här fallet kommunallagarna.¹ För att förklara de i detta sammanhang avvikande resultaten för SAME och KOMM kan genre/tradition med tonvikt på *tradition*, faktor (A), och möjligen innehåll i enskilda texter, faktor (D), vara aktuella, medan övriga faktorer i förklaringsmodellen knappast är relevanta.

¹ Jfr avsnitt 3.2.1.7 och avsnitt 3.2.1.5 ovan.

Höga värden för genomsnittlig meningslängd har den svenska KÖP (Sv) och de finländska lagarna ALKO (Fs), ALKO (Fi), KÖP (Fs), KÖP (Fi), SJÄLV (Fs), SJÄLV (Fi) och SKULD (Fs), KÖP (Fi). Som framgår av tabell 30 ovan noteras de svenskspråkiga köplagarna för exakt samma värde (27,6 *ord/GM, totalt*), medan värdet för den finskspråkiga är lägre (23,1 *ord/GM, totalt*). Det senare är ändå det näst högsta värdet i delmaterialet Säädk. Samstämmigheten mellan alla tre delmaterialen kan antyda att lagstiftaren i Sverige har fått acceptera något längre meningar än vad han vanligen använder. Detsamma har kollegan i Finland fått göra i den finskspråkiga köplagen, även om detta är under förutsättning att KÖP (Fi) går tillbaka på en svenskspråkig originaltext (jfr avsnitt 3.2.1.7 ovan).¹ I *Svenskt lagspråk i Finland* sägs att den finländska köplagen "primärt har avfattats på svenska" och att "beredningsspråket ursprungligen varit svenska" (SLAF 1992:32 respektive SLAF 1998:32). Men det är härmed inte nödvändigtvis fullständigt klarlagt vad som utgör "normen" för den samnordiska köplagstiftningen: en svenskspråkig text från Sverige, en svenskspråkig lagtext från Finland, en dansk text eller en norsk författningstext.

Ett mindre väntat resultat gäller alkohollagstiftningen. ALKO (Fs) och ALKO (Fi) svarar för det högsta antalet *ord/GM, totalt* i de finländska delmaterialen med 32,3 *ord/GM* respektive 24,8 *ord/GM*. ALKO (Sv) har däremot det tredje lägsta värdet i SFS med 20,7 *ord/GM*. Antalet löpord i de svenskspråkiga lagarna är nästan identiskt eller 5 683 i ALKO (Sv) mot 5 709 i ALKO (Fs). Däremot är skillnaden beträffande antalet GM stor. ALKO (Sv) noteras för 236 GM och ALKO (Fs) för bara 160. Kontakter mellan lagstiftarna uppges ha förekommit under lagstiftningsprocessen som har resulterat i alkohollagstiftningen (se avsnitt 3.2.1.7 ovan). Men till skillnad från sameslingslagstiftningen och köplagstiftningen verkar de två lagstiftarna i detta fall inte sträva efter en samstämmighet när det gäller antalet grafiska meningar och den grafiska meningens längd.

Liksom beträffande SAME och KOMM kan de i sammanhanget avvikande värdena för KÖP (Sv), KÖP (Fs) och KÖP (Fi), ALKO (Fs) och ALKO (Fi), SJÄLV (Fs) och SJÄLV (Fi) samt SKULD (Fs) och SKULD (Fi) antagligen förklaras med hjälp av faktor (A) med betoning på *tradition* och möjligen även faktor (D). Inte heller här torde faktor (A) med betoning på *genre*, faktor (B) eller faktor (C) inverka på resultaten.

¹ Också den finskspråkiga SJÄLV (Fi), som går tillbaka på den svenskspråkiga SJÄLV (Fs), noteras för ett högt värde i tabell 30 ovan.

9.4. Sammanfattning

I kapitel 9 redovisas delstudier av grafiska meningar (GM) och makrosyntagmer (MS) samt av den grafiska meningens längd.

Samtliga makrosyntagmer i det angivna undersökmaterialet med delmaterialen SFS, FörfS och Säädk representerar makrosyntagmtypen *mening* och samtliga är *påståenden*. Resultatet förklaras av genre/tradition, faktor (A). Övriga faktorer i förklaringsmodellen är inte aktuella. Den totala dominansen för makrosyntagmer som är meningar och påståenden är ett genretypiskt drag för 'lagtext' och inte ett specifikt drag.

Delmaterialet SFS redovisar ett betydligt större antal grafiska meningar än FörfS och Säädk. De två finländska delmaterialen uppvisar i sin tur en stor överensstämmelse sinsemellan när det gäller antalet grafiska meningar i delmaterialen och i de lagtexter som ingår i dessa. Resultaten är väntade med hänsyn till skillnaden i omfång mellan SFS gentemot FörfS och Säädk respektive med hänsyn till tidigare studier av finländska författningstexter. Det stora flertalet grafiska meningar i det samlade materialet är *S-meningar* medan ett betydligt mindre antal är *P-meningar*, som inrymmer en eller flera punktuppställningar. En grafisk mening innehåller mestadels en enda makrosyntagm. Antalet GM med två eller tre MS är obetydligt, även om det är något högre i de finländska delmaterialen.

Trots bristen på jämförelsematerial med annan juridisk facktext vill jag förklara den stora överensstämmelsen mellan GM och MS i det totala materialet utifrån genre/tradition, faktor (A). Övriga faktorer i förklaringsmodellen är knappast aktuella. Möjligen kan den ojämna förekomsten inom delmaterialet SFS av GM med flera MS knytas till innehåll i enskilda texter, faktor (D). Någon klarhet har inte nåtts varför förekomsten av sådana GM är något större i de finländska delmaterialen. Inte heller är det klarlagt om den stora överensstämmelsen mellan GM och MS bör betraktas som en genretypisk eller en genre-specifik egenskap för 'lagtext'.

Den genomsnittliga grafiska meningens längd är längre i FörfS än i SFS. Denna är i sin tur längre än den i Säädk. Förhållandet mellan FörfS (och SFS) gentemot Säädk bör kunna förklaras med språkstruktur/översättning, faktor (C). Det har inte blivit klarlagt om samma faktor är orsak till differensen mellan FörfS och SFS. Vid en jämförelse med svensk text, som inte representerar juridikens fackområde, innehåller båda de svenskspråkiga delmaterialen långa grafiska meningar. Detta resultat torde kunna knytas till genre/tradition, faktor (A). I förhållande till andra material med svensk juridisk facktext är de grafiska

meningarnas genomsnittliga längd dock inte uppseendeväckande. Resultatet torde kunna ha samband med rekommendationer, faktor (B), samt möjligen med genre/tradition, faktor (A).

Meningslängden varierar inom delmaterialen. Variationen inom dem visar delvis överensstämmelser i det att vissa par av lagar i de svenska och finländska delmaterialen (alkohollagar, jaktlagar, sametingslagar, kommunallagar m.fl.) noteras för låga alternativt höga värden i relation till genomsnittsvärdena för respektive delmaterial. Genre/tradition, faktor (A), rekommendationer, faktor (B), och innehåll i enskilda texter, faktor (D) kan ha betydelse för resultaten. Variationen kan även förklaras utan hjälp av förklaringsmodellens faktorer, då få texter generellt sett torde vara utan en variation beträffande den grafiska meningens längd.

De förhållandevis långa grafiska meningarna i det samlade materialet är ett drag som är typiskt för genren 'lagtext' och de är inte något specifikt drag för den.

10. Satser, fraser och satsled

10.1. Inledning

I kapitel 10 redovisas delundersökningar av satser och fraser i makrosyntagmer (avsnitt 10.2) samt av primära satsled på makrosyntagmnivå (avsnitt 10.3). Analysen och beskrivningen är gjord utifrån den modell som har presenterats i kapitel 8 ovan. Som framgår av avsnitt 8.1 utgörs materialet för dessa syntaktiska delstudier av B-materialet för de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS. Vid några tillfällen utnyttjas också B-materialet för SädK.

Liksom i andra delundersökningar ges exempel ur materialet. Hänvisningar till B-materialet utformas annorlunda än de till A-materialet. Varje grafisk mening som ingår i B-materialet har fått ett nummer som komplement till förkortningen för den aktuella lagtexten. Exempelvis har de nittio grafiska meningarna från den svenska jämställdhetslagen fått signum från JÄMST (Sv):1 till JÄMST (Sv):90. Som har framgått av avsnitt 9.2.2 ovan sammanfaller vanligen grafiska meningar och makrosyntagmer, men i ett fåtal fall innehåller en (och samma) grafisk(a) mening två eller tre makrosyntagmer. Numreringen av de grafiska meningarna har då kompletterats med "a", "b" och "c", t.ex. SAME (Sv):96a, SAME (Sv):96b och SAME (Sv):96c. De satser, fraser och satsled som får särskild uppmärksamhet är i det följande markerade med fet stil.

10.2. Satser och fraser i makrosyntagmer

I avsnitt 10.2.1 kartläggs förekomsten av *satser* samt *icke-underordnade* och *underordnade satser*, medan ämnet för avsnitt 10.2.2 är *underordnade satser* och *underordnade fraser*, närmare bestämt deras förekomst, frekvens och typfördelning i materialet. I den fortsatta framställningen används ofta förkortningarna US för *underordnad sats*, UF för *underordnad fras* och USF för *underordnad sats och fras* (jfr Sandqvist 1980:51; Wollin 1981:19). Underordningsgraden och -nivån

hos underordnade satser markeras i Mambans analys och behandlas i andra undersökningar av svenskt juridiskt språk.¹ Trots det har jag valt att inte tagga och studera underordning i det angivna materialet, då jag inte anser att en delstudie av underordning är absolut oundgänglig utifrån syftet med undersökningen (se avsnitt 1.2.2 ovan).²

10.2.1. Antal satser, icke-underordnade satser och underordnade satser

I tabell 31 nedan ges uppgifter om antalet icke-underordnade satser, antalet underordnade satser och det totala antalet satser i delmaterialen SFS och FörfS. Procentvärden för fördelningen mellan icke-underordnade satser och underordnade satser (SFS och FörfS) respektive för huvudsatser och bisatser i Medbestämmandelagen (MBL) och juridikens teknoлект (JUR) återfinns i tabell 32 nedan.³ Uppgifter om det genomsnittliga antalet satser per makrosyntagm (SFS och FörfS) respektive per mening (MBL och JUR) ges i tabell 33 (se Gunnarsson 1982:104f.⁴; Nordman 1992:32, 36ff.).

Tabell 31 och tabell 32 visar för det första att skillnaden mellan delmaterialen SFS och FörfS är obetydlig i fråga om det totala antalet satser i delmaterialen och vad beträffar procentandelarna icke-underordnade och underordnade satser. FörfS innehåller totalt 92 satser mer än SFS, medan det sverigesvenska delmaterialet har 1,0 procentenheter fler icke-underordnade satser och följaktligen 1,0 procentenheter färre underordnade satser. De båda tabellerna visar vidare att SFS och FörfS har en högre procentandel icke-underordnade satser och en lägre andel underordnade satser än de värden som redovisas för huvudsatser och bisatser i jämförelsematerialet MBL. Slutligen visar de att SFS, FörfS och MBL har en lägre procentandel icke-underordnade satser respekti-

¹ Se Teleman (1974:21) respektive Gunnarsson (1982:104) och Nordman (1992:34f.).

² Se t.ex. Wollin (1983:124f.) om begreppen 'underordningsgrad' och 'underordningsnivå'.

³ Se Landqvist (1996:54f.) om fördelningen av icke-underordnade och underordnade satser i SKULD (Sv) och SKULD (Fs). I Gunnarsson (1982) och Nordman (1992) klassificeras frågeformade konditionalsatser troligen som underordnade satser och som bisatser, vilket gör det möjligt att jämföra värdena med mina värden för SFS och de för FörfS (jfr avsnitt 8.3 ovan om FFK-satser).

⁴ Värdet för MBL är framräknat utifrån de uppgifter som ges i Gunnarssons studie.

ve huvudsatser och en högre procentandel underordnade satser respektive bisatser än JUR.¹

TABELL 31. *Icke-underordnade satser, underordnade satser och satser, totalt, i delmaterialen SFS och Förfs. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Icke-underordnade satser	Underordnade satser	Satser, totalt
SFS	1 266	1 843	3 109
Förfs	1 271	1 930	3 201

TABELL 32. *Icke-underordnade satser och underordnade satser i delmaterialen SFS och Förfs respektive huvudsatser och bisatser i jämförelsematerialen Medbestämmandelagen (MBL) och juridikens teknolekt (JUR). Värdena anges i procent.*

Delmaterial/jämförelse-material	Icke-underordnade satser/huvudsatser	Underordnade satser/bisatser
SFS	40,7 %	59,3 %
Förfs	39,7 %	60,3 %
MBL	35,0 %	65,0 %
JUR	50,8 %	49,2 %

TABELL 33. *Satser/MS i delmaterialen SFS och Förfs respektive satser/mening i jämförelsematerialen Medbestämmandelagen (MBL) och juridikens teknolekt (JUR). Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial/jämförelse-material	Satser/MS	Satser/mening
SFS	2,5	–
Förfs	2,5	–
MBL	–	2,8
JUR	–	2,3

¹ Jämfört med de värden som Saara Talaslahti ger för en svenskspråkig lagtext från Finland, är procentandelen underordnade satser/huvudsatser mycket hög för alla fyra materialen i tabell 32 ovan. Andelen huvudsatser av det totala antalet satser i den lagtext som ingår i Talaslahtis undersökning är endast 11,2 procent (se Ingo 1991: 190f.). Detta får sägas vara en anmärkningsvärd låg siffra. Rune Ingo återger dock inte eventuella uppgifter om den undersökta lagtextens ålder, tillkomstsituation och omfång. Inte heller sägs något om hur begreppet 'huvudsats' definieras i undersökningen. Därför är en jämförelse med mina båda delmaterial samt med MBL och JUR inte särdeles intressant. Inte heller en jämförelse med Hiltunen (1984) är särskilt informativ. I en finsk lagtext från 1962 räknar Hiltunen antalet meningar med en ensam huvudsats, meningar med en huvudsats och en eller flera bisatser, meningar med flera huvudsatser och meningar med flera huvudsatser och tillhörande bisatser.

Av tabell 33 ovan framgår att beträffande genomsnittligt antal *satser/MS* respektive *satser/mening* placerar sig de fyra materialen i ordningen MBL – FörfS, SFS – JUR. Högst ligger MBL med 2,8 *satser/mening*. Därefter följer SFS och FörfS med 2,5 *satser/MS* och lägst JUR med 2,3 *satser/mening*. Medbestämmandelagen från 1976 har alltså ett högre värde än SFS och FörfS med nyare lagtexter. Det avrundade värdet 2,5 *satser/MS* döljer en obetydlig skillnad mellan delmaterialen, eftersom SFS noteras för värdet 2,45 och FörfS för 2,51. Trots denna är överensstämmelsen mellan dem slående, särskilt vid en jämförelse med skuldsaneringslagarna, där SKULD (Sv) noteras för 2,8 *satser/MS* medan SKULD (Fs) har hela 3,6 *satser/MS* (se Landqvist 1996:55).¹

I juridisk stil används av tradition en hypotaktisk meningsbyggnad (se t.ex. Nordman 1992:35f.). Juridikens teknolekt (JUR) är den av de sex undersökta teknolekterna inom projektet Svenskt fackspråk som har den minsta procentandelen huvudsatser och den största procentandelen bisatser. JUR har det högsta antalet satser per mening med 2,3 *satser/mening*, medan elteknik (EL) och lingvistik (LING) ligger lägst med 1,6 *satser/mening* (se Nordman 1992:35, 32). Meningsbyggnaden i MBL är genomgående hypotaktisk (se Gunnarsson 1982:104). Inom olika former av juridiskt fackspråk bör en hypotaktisk meningsbyggnad vara särskilt utmärkande för författningstext. Lagstiftaren strävar efter att undvika oklarheter, och han vill inte ge utrymme för några alternativa tolkningar om vad som föreskrivs. Ett medel för att uppnå detta är just underordnade satser och fraser, som bidrar till att precisera de bestämmelser som meddelas (jfr t.ex. Hiltunen 1984:5).

De i relation till JUR förhållandevis höga värdena för SFS och FörfS (samt MBL) som redovisas i tabell 32 och tabell 33 ovan vill jag därför främst förklara med genre/tradition med tyngdpunkt på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen. Engelskspråkiga juridiska texter som meddelar bestämmelser, alltså inte enbart författningar, innehåller meningar som vanligen är långa. Meningarna innehåller många samordnade satser men än fler underordnade satser (se Hiltunen 1990:70). I studier av svenskt kanslispråk får bruket av långa meningar med många underordnade satser (och fraser) ofta stor uppmärksamhet. En i sammanhanget typisk beskrivning ges av Gösta Holm.

¹ En brittisk lagtext från 1971 innehåller 2,86 *finite sats/mening*. Flertalet meningar innehåller också satser med icke-finita verb eller saknar helt verb (non-finite clauses respektive verbless clauses) (se Gustafsson 1975:13).

Den mest uppmärksammade punkten i anklagelseakten mot kanslispråket är att meningsbyggnaden så ofta är till ytterlighet komplicerad och svåröverskådlig. I härvan av bisatser kan läsaren bara efter lång möda – eller kanske inte alls – finna huvudpunkter och sammanhang. (Holm 1967: 121)

Man kan inte sätta likhetstecken mellan begreppet 'kanslispråk' och det språk som används i lagar och andra författningar.¹ Men det finns ändå en nära förbindelse mellan de två storheterna. Långa och komplicerat byggda meningar i det moderna författningsspråket uppmärksammas ofta som ett negativt arv från kanslistilen.² De värden som redovisas för SFS och FörfS (samt för MBL) i tabell 32 och tabell 33 ovan kan sägas uttrycka genretypiska drag för 'lagtext'.

Det är svårt att bedöma den eventuella betydelsen av rekommendationer, faktor (B), för resultaten. Från 1967 och framåt ges anvisningar om att långa och komplicerat byggda meningar bör undvikas i svenska författningar och andra myndighetstexter. I den senaste upplagan av *Myndigheternas föreskrifter* görs följande bedömning:

Långa och svårlästa meningar är dessbättre inte längre så vanliga i nyskrivna författningar. Kritiken mot dem har gett resultat. Men de förekommer ofta i äldre författningar och avtal liksom i EG:s rättsakter. (MF 1998:99)³

I finlandssvenska anvisningar ges inga generella rekommendationer om meningslängd och meningsbyggnad utan ett antal speciella konstruktioner kommenteras, medan *Lainlaatiijan opas* uppmanar lagstiftaren att vara restriktiv med meningar som innehåller fler än tre satser liksom med satsförkortningar utan att för den skull förbjuda bruket av de senare.⁴ De allmänt formulerade svenska och finländska rekommendationerna gör det svårt att bedöma vilken eventuell betydelse faktor (B) kan ha för resultaten i detta avsnitt.

Likaså är det svårt att bedöma betydelsen av språkstruktur/översättning, faktor (C). Någon jämförelse av antalet underordnade satser i FörfS och i det finskspråkiga delmaterialet Säädk har inte gjorts utan bara av antalet icke-underordnade satser. B-materialet för FörfS inne-

¹ Jfr Landqvist (1996:41 med anförd litteratur) om begreppen 'lagstil' och 'kanslistil'.

² Se t.ex. *Språket i lagar och andra författningar* (1967:21) om kanslistil och meningsbyggnad. Sambandet mellan meningslängd och förekomsten av underordnade satser har understrukits av t.ex. Jörgensen (1978:187).

³ Se *Språket i lagar och andra författningar* (1967:21), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:6, 8; 1994:7, 11) och MF (1992:95–102; 1998:99–104).

⁴ Se SLAF (1988; 1992; 1998) och LO (1996:63, 126ff.).

håller 1 271 MS och därmed samma antal icke-underordnade satser, medan antalet i SädK är 1 260.

Någon närmare granskning av makrosyntagmer från de olika lagtexter som har bidragit med sådana till delmaterialen SFS och FörfS har inte gjorts. Följaktligen diskuteras inte innehåll i texter, faktor (D), i det här sammanhanget.

10.2.2. Underordnade satser och fraser

I det här avsnittet redovisas en delundersökning av *underordnade satser* (US) och *underordnade fraser* (UF) på makrosyntagmnivå. Olika typer av underordnade fraser och satser har klassificerats. Deras absoluta antal och procentandel av de underordnade satserna och fraserna i delmaterialen SFS och FörfS redovisas. Också en redovisning av de underordnade satsernas och frasernas frekvens ges. Denna kan beräknas utifrån de underordnade satsernas och frasernas antal i förhållande till det totala antalet löpord i ett material. Frekvensen kan också beräknas utifrån antalet US i förhållande till antalet makrosyntagmer (MS) i materialet (se t.ex. Lundqvist 1992:97; Svensson 1993:53).

Måttet *US/1000 ord* anses beskriva de underordnade satsernas frekvens, medan *US/100 MS* anses ge ett mått på komplexiteten i texten (se Lundqvist 1992:97).¹ Jag har valt att använda båda måtten, då de bör kunna vara till hjälp för att kunna uppnå syftet med undersökningen som har angivits i avsnitt 1.2.2 ovan.² Genom att använda båda måtten får jag dessutom tillgång till ett större jämförelsematerial än med bara ett av dem. Några av de undersökningar som utnyttjas såsom jämförelsematerial använder emellertid något av måtten *US/100 meningar* eller *bisatser/100 meningar* (se t.ex. Jørgensen 1978:27; Sandqvist 1980:52). Som har framkommit i avsnitt 8.3 och avsnitt 9.2.1 ovan är samtliga makrosyntagmer i det angivna materialet *meningar*, och begreppen 'underordnad sats' och 'bisats' kan betraktas som två aspekter på samma fenomen (funktion respektive form i en MS). Det

¹ Måttet *US/100 MS* bör liksom måttet *ord/GM* ge en indikation på syntaktisk komplexitet, men det visar inte ett absolut samband (jfr avsnitt 9.3.1 ovan).

² Relationen mellan antalet bisatser och antalet ord i texter beskrivs av Lars Wollin som det "mera suspekta av de vanligen använda måtten på bisatsfrekvens [...]". Måttet sägs vidare ha "ringa informationsvärde" (Wollin 1998:189 not 1). Wollin motiverar inte varför det måttet är mindre lämpligt än relationen mellan bisatser och antalet makrosyntagmer, medan han i ett tidigare sammanhang ger en mera försiktig formulerad bedömning: "F.ö. är det än så länge svårt att se vilket frekvensmått som skulle vara bättre" (Wollin 1983:114 not 7).

är därför inte orimligt att använda även värden för *US/100 meningar* och värden för *bisatser/100 meningar* för jämförelser med de värden för *US/100 MS* som jag presenterar. På motsvarande sätt som för underordnade satser ges värden för underordnade fraser (UF) med måtten *UF/100 MS* och *UF/1000* ord nedan.

Vid klassificeringen av satser och fraser följer jag delvis Mamban och delvis avviker jag från den. De olika typerna av underordnade satser och fraser som har urskilts förtecknas i appendix 2 nedan. Den viktigaste skillnaden mellan min och Mambans respektive klassificeringar är att de olika typerna av bisatser indelas efter det bisatsinledande ordet, medan övriga underordnade satser i materialet (dvs. frågeformade konditionalsatser) har signum i enlighet med Teleman (1974). Också de underordnade fraserna har signum i enlighet med Mamban (se Lundqvist 1992:34 med not 1, 208f.). Utgångspunkt för min klassificering är därmed de som tidigare har gjorts av Teleman och Lundqvist. De avvikelser som jag gör i förhållande till dessa är främst att vissa förbindelser som inleder satser har förts till olika angivna kategorier, som därmed har utvidgats. För kategorin TE ('bisats som inleds av temporal konjunktion') följer jag de riktlinjer som ges i Teleman (1974:75), trots att temporala satser vid sidan av den temporal betydelsen kan ha en kausal eller konditional betydelse (se vidare avsnitt 10.3 nedan).

Samordning av två eller flera underordnade satser av samma slag, där det bisatsinledande ordet inte upprepas i den andra satsen, innebär ett problem. Jag har valt att analysera dessa konstruktioner som en underordnad sats genom att bisatsinledaren är grunden för klassificeringen av flertalet av de underordnade satserna (jfr dock appendix 2 om bisatser med utelämnat *att* och *som*). Följaktligen registreras en 'bisats inledd av temporal konjunktion' (signum TE) i exempel (68) och inte två. I exemplet och i återstoden av avsnitt 10.2.2 är taggen <S>, som markerar grafiska meningar utan punktuppställningar, och taggar för olika underordnade satser och fraser samt för koordination inom makrosyntagmer (taggen <++2>) utsatta.

- (68) <S>SAME (Fs):74 <TE>Sedan samtliga röstande har antecknats i vallängden <++2>och</++2> de ytterkuvert jämte följebrev <RP>som lämnats <XF>utan beaktande</XF></RP> har avskilts från dem <RP>som godkänts</RP></TE> skall de godkända valkuverten öppnade läggas i valurnan.</S>

För att göra analysen konsekvent, har samma förfaringssätt använts i de fall där två eller flera frågeformade konditionalsatser (signum FK) har samordnats. Det totala antalet fall där analysen har gjorts på det

angivna sättet uppgår till 63 i delmaterialet SFS och 60 i delmaterialet FörfS. I relation till det totala antalet underordnade satser i respektive delmaterial, alltså 1 843 US (SFS) respektive 1 930 US (FörfS), får den valda analysen sägas ha en obetydlig inverkan på resultaten (jfr avsnitt 10.2.2.1 nedan). Slutligen skall nämnas att det finns några få makrosyntagmer där en bisats som inleds med en konditional konjunktion (signum KD) samordnas med en frågeformad konditionalsats (signum FK) i ett primärt satsled som är ett villkorsuttryckande adverbial (signum AA2). I dessa MS klassificerar jag båda de underordnade satserna efter den första. Således räknas bara en KD-sats i exempel (69) nedan och inte en KD-sats och en FK-sats.

- (69) <S>BOST (Sv):36 <KD>Om föreningen vägrar <IF>att upplåta bostadsrätt till någon <RP>som avses i 8 eller 9 §<RP> <+2>och</+2> <RP>som antagits som medlem i föreningen</RP><IF> <+2>eller</+2> antar inte en sådan medlem ett erbjudande från föreningen om <IF>att få lägenheten <PF>upplåten med bostadsrätt</PF><IF><KD>, skall han anses <IF>ha utträtt ur föreningen</IF>.</S>

Slutligen skall 'övriga satsförkortningar' (signum XF) kommenteras.¹ Kategorin 'övriga satsförkortningar' är mångskiftande. I materialet uttrycker den bland annat inskränkningar, specificeringar och modifieringar av bestämmelser som lagstiftaren meddelar. Någon fortsatt indelning av de övriga satsförkortningarna har jag emellertid inte gjort, vare sig utifrån semantiska eller formella kriterier.² Som underordnade fraser med signum XF räknas satsförkortningar som består av minst två satsled, varav det ena kan vara en infinit verbform (se exempel (70) och (71) nedan). Också satsförkortningar som består av ett enda satsled räknas som XF (72). Även de senare skall gå att parafrasera med underordnade satser eller deras innehåll skall kunna uttryckas i självständiga satser (jfr Lundqvist 1992:110 not 2).

- (70) <S>BOST (Fs):52 Bruksvederlaget får alltid betalas <XF>genom post- eller bankgiro eller som postanvisning</XF>.</S>

¹ Lundqvist (1992:209) benämner kategorin *andra satsförkortningar* medan Teleman (1974:202) använder *övriga satsförkortningar*. Jag har valt att använda den ursprungliga beteckningen *övriga satsförkortningar*.

² Jfr Sandqvist (1980:35) som kompletterar indelningen av underordnade fraser i Teleman (1974) med kategorin 'finalfras' (signum FF) i sin undersökning av färöisk text.

- (71) <S>BOST (Fs):90 <FK>Har bostadsrätten pantsatts till säkerhet för skuld <RP>som bostadsrättshavarmaken har gjort <XF>i syfte att **anskaffa bostadsrätten**</XF></RP></FK>, är det en förutsättning <FI>för att bostadsrätten skall kunna överföras <KM>så som avses i 1 och 2 mom.</KM></FI> <AT>att den make <RP>som får bostadsrätten</RP> betalar skulden</AT> <+2>eller</+2> <+F>övertar ansvaret för den</+F>.</S>
- (72) <S>SJÄLV (Fs):22 Republikens president kan <XF>**efter samråd med lagtingets talman**</XF> upplösa lagtinget <+2>och</+2> <+F>förordna om nya val</+F>.</S>

I Mamban räknas enbart konstruktioner som illustreras med exempel (70) och (71) ovan som underordnade fraser (se Teleman 1974:36). Konstruktioner som (72) är emellertid mycket vanliga i både SFS och FörfS. I likhet med Carin Sandqvist har jag därför räknat även den senare typen med ett enda satsled som 'övriga satsförkortningar' (signum XF). Till skillnad från Sandqvist har jag däremot inte generellt accepterat underordnade fraser med ett enda led som övriga satsförkortningar (se Sandqvist 1980:33f.).

Många av de övriga satsförkortningarna är längre prepositionsfraser. Även s.k. *kvasiprepositioner* förekommer som inledare, t.ex. *angående, avseende, beträffande* och *i fråga om* (se Teleman 1974:105). De övriga satsförkortningarna kan vanligen parafrastras med konjunktioninledda bisatser eller med relativsatser. Några exempel är *genom upplåtelsen – genom att upplåtelsen görs, med hänsyn till borgenären – då hänsyn tas till borgenären, på yrkande av åklagaren – när åklagaren yrkar det, utan tillstånd – utan att tillstånd utfärdas, vid tillståndsprövningen – när tillståndsprövning sker* och *avseende sådana varor – som avser sådana varor*. Som primära satsled i makrosyntagmer, dvs. som satsled i makrosyntagmens icke-underordnade sats, fungerar fraserna vanligen som kategorin 'övriga adverbial' (signum AA1). Också när de utgör satsled i en underordnad sats, som i sin tur ingår i en makrosyntagm, är de ofta AA1, men de kan också ha andra funktioner. Prepositionsfraser som är efterställda attribut till nominal, som fungerar som primära satsled i makrosyntagmer, har inte klassificerats som 'övriga satsförkortningar'.¹ I flertalet fall är det fråga om makrosyntagmens subjekt och fraserna är ofta *beslut om X, bestämmelser om X, mål om X* och *talän om X*.

¹ Jfr Teleman (1974:194) om analysen av framförställda bestämningar, som motsvarar primära satsled, till adjektiv och particip.

10.2.2.1. Förekomst, frekvens och typfördelning

Delmaterialet SFS innehåller totalt 2 843 underordnade satser och fraser (USF). Av dessa är 1 843 underordnade satser (US) och övriga är underordnade fraser (UF). Det samlade antalet USF i delmaterialet FörfS är 2 962, av vilka 1 930 är underordnade satser. Andelen US av det totala antalet USF uppgår till 64,8 procent (SFS) respektive 65,2 procent (FörfS). Delmaterialet SFS noteras således för 0,4 procentenheter färre underordnade satser, medan skillnaden i absoluta tal är 87 fler US i FörfS. Av tabell 34 nedan framgår de två delmaterialens värden uttryckta med de tre måtten *USF/1000 ord*, *US/1000 ord* och *US/100 MS*.

TABELL 34. *USF/1000 ord*, *US/1000 ord* och *US/100 MS* i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal.

Delmaterial	USF/1000 ord	US/1000 ord	US/100 MS
SFS	108,0	70,0	145,6
FörfS	106,0	69,1	151,8

Vid en jämförelse med andra undersökningar av svenskt tal- och skriftspråk samt färöiskt skriftspråk får värdena i tabell 34 ovan sägas vara mycket höga.¹ Jag börjar med att diskutera värdena för US och USF i relation till 1000 ord.

Delmaterialet SFS har 70,0 *US/1000 ord* och FörfS noteras för 0,9 US mindre, dvs. 69,1. I Margareta Westmans undersökning av bruksprosa (BRUK) redovisas 40,07 *US/1000 ord* (se Westman 1974:134). För Jan Svenssons studie av språkbruk i den politiska offentligheten efter 1945 (POL) är värdet 50,8 *bisatser/1000 ord* (se Svensson 1993:53). Ett högre antal *USF/1000 ord* än i mina delmaterial noteras för (forn)svenska översättningar med 117 *USF/1000 ord* att jämföras med 108,0 (SFS) och 106,0 (FörfS). Men inte ens dessa texter överträffar delmaterialen SFS och FörfS beträffande antalet *US/1000 ord*. Översättningarna från latin till (forn)svenska har ett värde om 63 *US/1000 ord* att jämföras med SFS med 70,0 och Förf med 69,1 *US/1000 ord* (se Wollin 1983:113).

¹ Se Lundqvist (1992:98 med anförd litteratur) för en sammanfattning av tidigare forskning till och med slutet av 1980-talet. Eftersom Wendt skiljer *försatser* från *rättsföljdssatser* i Kristoffers landslag och ger uppgifter om antal *bisatser/100 satser* separat för de två kategorierna, har jag avstått från att jämföra mina värden med dessa (se Wendt 1997:115, 118).

Också delmaterialens värden för *US/100 MS* får sägas vara mycket höga. Dessa uppgår till 145,6 (SFS) respektive 151,8 (FörfS). Inom POL är det endast i det äldsta delmaterialet från 1945 som antalet *bisatser/100 MS* är högre än 100 (se Svensson 1993:53). Texttypen 'debatttext' med 82,6 *US/100 MS* ligger högst inom BRUK, medan värdet för BRUK som helhet är 53,3 *US/100 MS* (se Westman 1974:133). Delmaterialens värden är även väsentligt över dem som Sylvia Danielson ger för läroböcker avsedda för grundskolans högstadium och gymnasiet. Dessa noteras för som högst 74 *US/100 MS* (se Danielson 1975:30).

Om värdena för SFS och FörfS i tabell 34 ovan relateras till antalet ord per makrosyntagm, visar sig en förväntad korrelation mellan meningslängd och måttet *USF/100 MS*; ju fler ord som ingår i en mening, desto fler USF finns det i den.¹ Den genomsnittliga makrosyntagmen i SFS innehåller 20,8 ord och antalet USF per 100 MS är 224,6. Motsvarande värden för delmaterialet FörfS är 22,0 ord per makrosyntagm och 238,0 USF per 100 MS.² Många underordnade satser och fraser ger som resultat långa meningar med en mer eller mindre invecklad struktur (jfr Wollin 1983:116). Däremot uppträder ingen samvariation mellan meningslängd och måtten *USF/1000 ord* eller *US/1000 ord*. Delmaterialet SFS har med båda de angivna måtten något högre värden än FörfS, men den genomsnittliga makrosyntagmen i det finlandssvenska delmaterialet innehåller 1,2 ord mer än en MS i det sverigesvenska.

Inom det totala materialet varierar förekomsten av underordnade satser och fraser i makrosyntagmer (jfr Gunnarsson 1982:104). I materialet finns alltifrån makrosyntagmer som innehåller en enda icke-underordnad sats, som dessutom kan innehålla få primära satsled och få ord, till makrosyntagmer som, förutom den obligatoriska icke-underordnade satsen, innehåller ett antal underordnade satser och fraser, som ofta är av flera olika underordningsgrader. Variationen illustreras med exempel (73) och (74) nedan, som tidigare har givits som (66) och (67) i avsnitt 9.3 ovan.

(73) <S>SKULD (Sv):40 Kallelsen behöver inte delges.</S>

(74) <S>SKULD (Sv):75 <FK>Upphävs ett beslut om skuldsanering</FK>, blir en borgen eller annan säkerhet <RP>som tredje man har ställt för betalning av belopp</RP> <RP>som avses i 8 § första stycket 3</RP> ogiltig, <KD>om inte tredje mannen

¹ Se t.ex. Sandqvist (1980:51f.), Wollin (1983:116) och Lundqvist (1992:97).

² Se avsnitt 9.3 ovan om den grafiska meningens längd i A-materialet.

kände till</KD> <+2>eller</+2> <+F>borde känt till de i 27 § första stycket 1 angivna omständigheterna</+F> <+2>eller </+2> <+F>medverkade till <AT>att gäldenären åsidosatt sina förpliktelser enligt 27 § första stycket 2</AT> </+F>.</S>

Genre/tradition med tyngdpunkt på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen, torde förklara de höga eller mycket höga värdena för delmaterialen SFS och FörfS med måtten *USF/1000 ord*, *US/1000 ord* och *US/100 MS*, även om jag inte har lyckats finna lämpligt jämförelsematerial beträffande engelskt och tyskt författningsspråk. Margareta Westman konstaterar att

tätheten av underordnade satser inte i första hand skiljer talspråk och skriftspråk utan utgör ett stilskiljande drag inom vardera språkarten. (Westman 1974:134)

De många underordnade satserna och fraserna i det samlade materialet är utan tvivel ett drag som skiljer författningsspråket från många andra språkformer, både sådana i skrift och sådana i tal.¹ Det är sannolikt fråga om ett typiskt drag och inte ett specifikt för genren 'lagtext'.

En inverkan av rekommendationer, faktor (B), på resultaten kan undantas från diskussionen.² I både Sverige och Finland uttrycks ambitioner att författningsspråket så långt som möjligt skall vara i enlighet med modern sakprosa eller nutida, vårdad sakprosa.³ Utifrån de värden för de två delmaterialen och de olika jämförelsematerial som redovisas och kommenteras ovan, skiljer sig författningsspråket på den här punkten fortfarande mycket från svensk sakprosa.

Möjligen kan språkstruktur/översättning, faktor (C), vara aktuell för att finna en förklaring till det högre värdet för FörfS beträffande antalet *US/100 MS*. Det finlandssvenska delmaterialet har 6,2 fler *US/100 MS* än det sverigesvenska. För att om möjligt klarlägga den eventuella betydelsen av faktor (C), skulle det emellertid krävas en grundligare

¹ Se t.ex. Jörgensen (1978) om hur faktorer som socialgrupp och kön kan inverka på andelen US av det totala antalet satser.

² Däremot kan de anvisningar om att begränsa antalet underordnade satser och fraser, och vilka ges från slutet av 1960-talet, sägas ha påverkat författningsspråket i ett längre tidsperspektiv än det som denna undersökning har (jfr t.ex. Holm 1967:121f. och MF 1998:99).

³ Se t.ex. *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:2) respektive SLAF (1998:36).

syntaktisk analys av B-materialet för det finskspråkiga delmaterialet Säädk än den som jag har gjort.¹

För den variation som finns inom respektive delmaterial skulle innehållet i enskilda texter, faktor (D), kunna spela en roll. Också här skulle det krävas en mera djupgående analys än vad som ryms inom avhandlingen.

Underordnade satser

Olika typer av underordnade satser som uppträder i delmaterialen SFS och FörfS redovisas i tabell 35 nedan.² I denna återfinns värden i absoluta tal och i procent för de fem mest frekventa kategorierna. De fyra kategorier som redovisas separat är 'bisats inledd av allmänt underordnande att' (AT), 'frågeformad konditionalsats' (FK), 'bisats inledd av konditional konjunktion' (KD), 'bisats inledd av relativt pronomen' (RP) och 'bisats inledd av temporal konjunktion' (TE), medan övriga typer av underordnade satser är sammanförda till 'övriga underordnade satser' (ÖUS). För en fullständig resultatredovisning hänvisas till bilaga 22 och bilaga 23.

TABELL 35. *Kategorierna 'bisats inledd av allmänt underordnande att' (AT), 'frågeformad konditionalsats' (FK), 'bisats inledd av konditional konjunktion' (KD), 'bisats inledd av relativt pronomen' (RP), 'bisats inledd av temporal konjunktion' (TE) och 'övriga underordnade satser' (ÖUS) samt US, totalt, i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent.*

Delmaterial	AT	FK	KD	RP	TE	ÖUS	US, totalt
SFS	215	92	414	741	215	166	1 843
	11,7 %	5,0 %	22,5 %	40,2 %	11,7 %	9,0 %	100,1 %
FörfS	174	77	330	935	231	183	1 930
	9,0 %	4,0 %	17,1 %	48,4 %	12,0 %	9,5 %	100,0 %

¹ Jfr t.ex. Ingo (1991:191, 222) och Sundman (1993) om användningen av satser, infinitiver och particip i svenska och finska. En analys, som i mycket kan fördjupas, av några makrosyntagmer i SKULD (Fs) och deras finskspråkiga motsvarigheter i SKULD (Fi) återfinns i Landqvist (1996:58–63).

² Jfr Landqvist (1996:66–70) om bisatser och underordnade huvudsatser i SKULD (Sv) och SKULD (Fs).

Tabell 35 ovan visar mindre skillnader mellan delmaterialen vad beträffar procentandelarna för kategorierna TE och ÖUS. Delmaterialet SFS noteras för högre procentandelar AT, FK och KD än FörfS, medan situationen är den omvända för kategorin RP. Här kommenteras resultaten för FK och KD generellt samt skillnaden mellan procentandelarna för RP. Övriga resultat i tabell 35 diskuteras strax nedan i detta avsnitt.

Jämfört med andra studier av svenska, registreras höga värden för såväl frågeformade konditionalsatser som bisatser inledda av konditionala konjunktioner (jfr Sandqvist 1980:152). I Talsyntax-undersökningen uppgår andelen konditionala satser till 5,2 procent av det totala antalet bisatser, varav FFK-satserna svarar för 2,0 procent (se Jörgensen 1978:117, 127). Nils Jörgensen konstaterar vidare att konditionala satser oftast svarar för mellan fem och tio procent av bisatserna i olika material.

De undersökningar som gjorts tyder på att så är fallet i bruksprosa, i radioföredrag och TV-reportage samt i många skönlitterära texter. Ibland kan emellertid andelen vara betydligt större (ibland 16–18 % eller mer). (Jörgensen 1978:127)

Procentvärdena för konditionala satser (KD och FK) i SFS och FörfS ligger klart över de värden som Jörgensen betecknar som "betydligt större (ibland 16–18 % eller mer)". Det sverigesvenska delmaterialet har 27,5 procent konditionala satser av det totala antalet US och det finlandssvenska har 21,1 procent. De höga värdena för konditionala satser, totalt, och speciellt de för FFK-satser vill jag förklara med genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen. I författningstexter meddelar lagstiftare bestämmelser. Då måste lagstiftaren precisera under vilka förutsättningar som dessa gäller.¹ Förutsättningar för att rättsregler skall gälla kan enklast uttryckas med konjunktionsinledda bisatser eller frågeformade konditionalsatser, även om också andra språkliga medel kan komma till användning.² Flertalet meningar i engelsk juridisk text uppges kunna reduceras till formler såsom "if X, then Z shall be Y" eller "if X, then Z shall do Y" (Crystal & Davy 1969:203).³ På motsvarande sätt kan rättsregler i svensk juridisk text alltid uttryckas

¹ Jfr t.ex. Westman (1974:137), Gunnarsson (1982:108) och Nordman (1992:38).

² Se t.ex. Strömberg (1988:9ff., 23f.) och Ludger Hoffmann (1998:524).

³ Jfr Gustafsson (1975:18) angående den bedömning som Crystal och Davy (1969) gör.

med en eller flera konditionalsatser (bisatser, enklast formulerade med konjunktionen *om*) jämte en huvudsats. (Strömberg 1988:9, kursiv i originalet)

De frågeformade konditionalsatsernas ställning i svenskspråkig författningstext har försvagats under 1900-talet, medan de konjunktionsinledda har stärkts.¹ Till skillnad från många andra särdrag för äldre språkskeden i lagspråket är dock FFK-satsen

i det här sammanhanget unik genom att den fortfarande är ett framträdande stildrag i lagspråket. (Pettersson 1992:54)

Gertrud Petterssons bedömning bekräftas av de värden som redovisas i tabell 35 ovan och av jämförelser med undersökningar av andra material. Exempelvis förekommer FFK-satser sällan i svensk bruksprosa (BRUK). I sådan används satstypen under förutsättning att skribenten behöver uttrycka villkor tillräckligt ofta för att det skall finnas ett behov av variation (se Westman 1974:138).²

I sverigesvenska och finlandssvenska anvisningar för författningsspråk rekommenderas lagstiftaren att använda konjunktionsinledda villkorssatser med *om* framför FFK-satser. Något absolut förbud mot de frågeformade konditionalsatserna utfärdas dock inte. Särskilt då en mening innehåller mer än en villkorssats, är FFK-satser lämpliga som komplement till konditionalsatser med konjunktion.³ Av detta följer att en likhet i rekommendationer, faktor (B), starkt bör bidra till att förklara varför konjunktionsinledda villkorssatser är vanligare än frågeformade konditionalsatser i det samlade undersökta materialet.

Av tabell 35 ovan framgår emellertid att delmaterialet SFS noteras för högre procentandelar 'frågeformad konditionalsats' och 'bisats inledd av konditional konjunktion' än FörfS. Differensen är 1,0 procentenheter för FK och 5,4 procentenheter för KD av det totala antalet underordnade satser i respektive delmaterial. Möjligen kan språkstruktur/översättning, faktor (C), och rekommendationer, faktor (B), bidra till att förklara förhållandet mellan delmaterialen.

Finskan saknar en strukturell motsvarighet till svenskans FFK-sats. En finsk villkorsuttryckande sats måste inledas med en konjunktion som i författningstext vanligen är *jos* 'om' (se t.ex. Beckman 1949:

¹ Se t.ex. Beckman (1949:304) och Benson (1968a:189f.).

² Däremot uppges FFK-satser användas för andra syften än för att skapa variation i färöisk tidningstext och skönlitterär text (se Sandqvist 1980:153).

³ Se *Språket i lagar och andra författningar* (1967:9) respektive SLAF (1988:59f.; 1992:56f; 1998:56ff.).

304). I en tidigare undersökning har jag visat att FFK-satser är klart vanligare som fundament på makrosyntagmnivå i SKULD (Sv) än i SKULD (Fs) (se Landqvist 1996:90). I delmaterialet SFS är andelen FFK-satser emellertid bara 1,0 procentenheter större än den i delmaterialet FörfS. Frånvaron av en finsk motsvarighet till svenskans FFK-sats visar sig alltså inte i någon högre grad i det större materialet. Detta talar mot att faktor (C) ensam ger en förklaring till det lägre procentvärdet i FörfS. Mot denna faktor talar också Paula Huhtalas uppgift att konditionala konjunktionsbisatser i den finskspråkiga Nimi-laki översätts med FFK-satser i den svenskspråkiga Namnlagen. Någon uppgift om hur vanligt detta är ges dock inte (se Huhtala 1995:100f., 135). Inte heller rekommendationer, faktor (B), kan förklara den lägre procentandelen FFK-satser i delmaterialet FörfS. Några skillnader finns inte mellan sverigesvenska och finlandssvenska anvisningar, utan båda rekommenderar att antalet frågeformade konditionalsatser begränsas till förmån för konjunktionsinledda villkorssatser. Man kan spekulera över om genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), kan ha någon inverkan på resultaten. Möjligen kan traditionen att använda FFK-satser i författningstext vara starkare i Sverige.

Förklaringar till de lägre värdena för delmaterialet FörfS beträffande FK och KD får måhända sökas i andra omständigheter än de som ingår i förklaringsmodellen. Kanske utnyttjar lagstiftaren i Finland mera än kollegan i Sverige också andra medel för att uttrycka villkor än just entydiga villkorsuttryckande satser. Temporala satser kan användas för att uttrycka villkor, såväl i juridisk text som annars (se avsnitt 10.2.2 ovan och avsnitt 10.3 nedan). En lagstiftare kan också använda sig av andra konstruktionstyper än villkorssatser och temporal-satser, vilket Ludger Hoffmann beskriver på nedanstående sätt:

Sprachlich bleibt die Konditionalstruktur oft implizit. Das Antezedens tritt nicht nur als *wenn*-Satz oder asyndetischer Konditionalsatz (*stockt der Verkehr ...*) auf, sondern auch als Verbalsubstantiv oder substantiviertes Prädikat (*der Mörder wird ... bestraft, das Betreten von ... wird ... bestraft*), als Termsatz (*wer es unternimmt ... wird ... bestraft*), als Nominalphrase mit restriktivem Relativsatz (*Gefangene, die sich zusammenrotten ...*) oder als Präpositionalphrase (*im Falle der Tötung ... wird ...*). (Ludger Hoffmann 1998:524, kursiv i originalet)

Svenska motsvarigheter till de angivna tyska konstruktionerna är tänkbara, även om alla inte nödvändigtvis används särskilt flitigt, t.ex. prepositionsfraser som motsvarar Hoffmans typ *im Falle der Tötung ... wird ...* Någon analys av "implicita konditionalstrukturer" har jag emellertid inte gjort, vare sig i de svenskspråkiga delmaterialen SFS

och FörfS eller i det finskspråkiga delmaterialet Säädk. Av detta följer att jag inte kan ange någon entydig förklaring till varför FörfS har lägre procentandelar konjunktioninledda villkorssatser och frågeformade konditionalsatser än SFS. Det har inte blivit klarlagt vilken eventuell betydelse som faktor (A), faktor (B), faktor (C) och användningen av andra villkorssuttryckande medel än villkorssatser spelar för dessa resultat i tabell 35 ovan.

Av samma tabell framgår att i både SFS och FörfS svarar kategorin 'bisats inledd av relativt pronomen' (RP) för en stor procentandel av det totala antalet US. I FörfS är nästan hälften av alla underordnade satser just relativsatser (48,4 procent) och delmaterialet har något mer än 8 procentenheter fler RP av det totala antalet underordnade satser än SFS (40,2 procent). Den klara skillnaden mellan delmaterialen vill jag förklara utifrån språkstruktur/översättning, faktor (C), och en skillnad i rekommendationer, faktor (B). Framförställda finska bestämningar till nominal översätts ofta med efterställda svenska bestämningar, bland annat just relativsatser.¹ I finskt juridiskt fackspråk används många framförställda attribut i form av particip till nominala huvudord (se t.ex. Saarikoski 1994:297f.). Handboken *Svenskt lag-språk i Finland* rekommenderar att framförställda bestämningar på finska i många fall ges efterställda bestämningar som svenska motsvarigheter.² Ett av de medel som översättaren/lagstiftaren kan använda är just relativsatser.

Det finns således omständigheter som talar för att språkstruktur/översättning, faktor (C), och en skillnad i rekommendationer, faktor (B), har betydelse för den klart större procentandelen relativsatser i FörfS. För att om möjligt klarlägga en inverkan av de två faktorerna, i första hand (C), skulle det dock krävas en mera grundlig syntaktisk analys med en föregående taggning av B-materialet för Säädk (jfr avsnitt 8.1 ovan). Behovet förstärks av att också i finskan är pronomeninledda relativsatser en vanlig bisattstyp (se Forsgren 1986:122). Om en översättning från finska till svenska innehåller fler relativsatser än den finska originaltexten, kan det finnas två tänkbara bidragande orsaker till detta. För det första kan finska relativsatser återges som relativsatser på svenska. För det andra kan finska framförställda bestämningar till nominal återges som efterställda svenska bestämningar, gärna relativsatser (se Forsgren 1986:151). För att om möjligt klarlägga de två tänkbara orsakernas betydelse för förekomsten av RP i delmaterialet

¹ Se t.ex. Forsgren (1986:25, 113–128, 150–153) om olika möjligheter att översätta konstruktionerna från finska till svenska.

² Se SLAF (1988:61–64; 1992:43ff.; 1998:47ff.).

FörfS, skulle det emellertid krävas en grundligare syntaktisk analys av FörfS och Säädk än den som jag redovisar i denna avhandling.

Ovan har jag jämfört fördelningen av olika sorters US i mitt material med den i andra material som inte representerar juridiskt fackspråk. Mina resultat kan också jämföras med studier av juridisk svenska, nämligen Gunnarsson (1982) och Nordman (1992). För att göra jämförelsen möjlig, slår jag samman mina kategorier FK och KD till 'konditionala satser' (kond.). Andra bisatser än 'att-satser' (att), 'relativa satser' (rel.) och 'temporal satser' (temp.) i jämförelsematerialet slår jag samman till min kategori 'övriga underordnade satser' (ÖUS).¹ I Gunnarssons undersökning är det fråga om finala, koncessiva, komparativa och konsekutiva satser samt indirekta frågesatser, medan det i Nordmans studie gäller koncessiva satser (se Gunnarsson 1982:105; Nordman 1992:37). I den senare undersökningen måste det förekomma ytterligare ett antal kategorier som beaktas utan att redovisas, då de givna procentvärdena ger totalsumman 90,4 procent (se Nordman 1992:36f.). Också i den förra studien finns det en restpost om 1 procent, eftersom de redovisade värdena ger slutsumman 99 procent (se Gunnarsson 1982:105). Resultaten framgår av tabell 36 nedan.

TABELL 36. *Kategorierna 'att-satser' (att), 'konditionala satser' (kond.), 'relativa satser' (rel.), 'temporal satser' (temp.) och 'övriga underordnade satser' (ÖUS) samt US, totalt, i delmaterialen SFS och FörfS respektive bisatser, totalt, i jämförelsematerialet MBL och JUR. Värdena anges i absoluta tal och i procent (för JUR endast i procent).*

Delmaterial/ jämförelse- material	att	kond.	rel.	temp.	ÖUS	US, totalt, respektive bisatser, totalt
SFS	215 11,7 %	506 27,5 %	741 40,2 %	215 11,7 %	166 9,0 %	1 843 100,1 %
FörfS	174 9,0 %	407 21,1 %	935 48,4 %	231 12,0 %	183 9,5 %	1 930 100,0 %
MBL	22 6 %	139 41 %	123 36 %	46 13 %	11 3 %	341 99 %
JUR	29,1 %	15,5 %	34,0 %	9,5 %	2,3 %	90,4 %

¹ Beteckningarna 'att', 'rel.' och 'temp.' i tabell 36 kan sägas vara traditionella och förekommer i t.ex. Nordman (1992:37), där också 'kond.' används. Beteckningarna avviker till sin form men inte till sitt innehåll från de kategorier som jag taggar med AT, RP och TE (samt FK och KD) i det här undersökta materialet (se tabell 35 ovan).

Tabell 36 ovan visar för det första att det finns resultat som antingen förenar mina två delmaterial med MBL eller som förenar de båda delmaterialen med JUR. Den visar för det andra att det finns resultat som skiljer SFS och FörfS från de två jämförelsematerialen. Jag kommenterar i det följande resultaten som redovisas i tabellen kategori för kategori. Någon närmare granskning av makrosyntagmer från de lagtexter som ingår i delmaterialen SFS och FörfS har jag emellertid inte gjort. Följaktligen har en eventuell variation inom dem inte kontrollerats. Därmed är inte innehåll i texter, faktor (D) i förklaringsmodell- en, aktuell i diskussionen av resultaten.

Juridisk facktext innehåller generellt sett få *att*-satser. Detta får sägas vara väntat med hänsyn till att *att*-satser uppges vara vanliga i texter som präglas av en berättande stil.¹ Jämfört med JUR innehåller SFS, FörfS och MBL en liten procentandel *att*-satser. Resultatet bör främst bero på genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A). Även de broschyrtexter som ingår i Margareta Westmans undersökning av svensk bruksprosa (BRUK) har jämförelsevis få *att*-satser som objekt. Westman konstaterar följande beträffande broschyrtexterna:

Man kan därför dra slutsatsen att broschyrtexternas underskott på *att*-satser som objekt sammanhänger med deras underskott på anförings- och åsiktsverb. Det senare är i sin tur ett drag som har att göra med texternas framställningssätt. I broschyrtexterna refererar eller diskuterar man inte olika utsagor utan dessa är mera direkta. I tidningstexterna däremot anføres ofta vad olika personer anser eller säger i olika ämnen. (Westman 1974: 137, kursiv i originalet)

Eftersom texttypen 'broschyr' i mycket avspeglar ett underliggande författningsspråk, kan också författningstexter antas ha mera av direkta utsagor än av utsagor som återger vad som anses eller sägs (jfr Westman 1974:221). Av tabell 36 ovan framgår att JUR noteras för en högre procentandel *att*-satser än SFS, FörfS och MBL. Detta beror sannolikt på att juridiska handböcker (H), läroböcker (L) och vetenskapliga artiklar (A) ger större utrymme än författningar åt att återge "vad olika personer anser eller säger i olika ämnen" (Westman 1974:137). Med hänsyn till resultaten för BRUK och JUR, kan den lilla procentandelen *att*-satser i delmaterialen SFS och FörfS (samt i jämförelsematerialet MBL) sägas vara ett genretypiskt drag. Faktor (A) erbjuder en förklaring till de få *att*-satserna i det samlade materialet.

¹ Se t.ex. Nordman (1992:37) och Lundqvist (1992:103 med anförd litteratur).

De *att*-satser som trots allt förekommer i delmaterialen uppträder ofta tillsammans med speciella verb (jfr Jörgensen 1978:30f.).¹ Jag har i ett annat sammanhang visat att i SKULD (Sv) och SKULD (Fs) förekommer verb som t.ex. *besluta*, *bestämma*, *bevilja*, *tillåta* och *yrka* vilka ofta följs av *att*-satser. Som primära satsled fungerar *att*-satserna som direkt objekt i makrosyntagmer (se Landqvist 1996:69). Även i delmaterialen SFS och FörfS förekommer *att*-satser efter bland andra de angivna verben. Också andra verb med *att*-sats som direkt objekt är relativt vanliga (se exempel (75)–(78) nedan). Med den indelning som används av Jörgensen (1978:31f.) rör det sig om rapportverb eller anföringsverb som *föreskriva* och *meddela*, förklaringsverb som *innebära*, åsiktsverb som *anse* och resultatverb som (*för*)*hindra*.

- (75) <S>JAKT (Sv):16 <KD>Om förekomsten av en viss viltart innebär betydande skaderisker</KD>, får regeringen <XF>i fråga om denna art</XF> föreskriva <AT>att den myndighet <RP>som regeringen bestämmer</RP> får besluta om sådan jakt <KM>som avses i 7 §</KM></AT>.</S>
- (76) <S>SKULD (Fs):67 Skuldsaneringen kan innebära <AT>att skulden helt eller delvis betalas som en engångsprestation med en ny skuld <RP>som tas för detta ändamål</RP></AT>.</S>
- (77) <S>JÄMST (Sv):58 Ärenden om vitesföreläggande enligt 35 § avgörs <XF>efter muntlig förhandling</XF>, <TE>utom när nämnden anser <AT>att någon sådan förhandling inte behövs</AT></TE>.</S>
- (78) <S>JÄMST (Fs):7 Myndigheterna skall främja jämställdheten mellan kvinnor och män <XF>i synnerhet genom att ändra de förhållanden <RP>som hindrar <AT>att jämställdhet genomförs</AT></RP></XF>.</S>

Som torde framgå av de nyss givna exemplen är de aktuella verbens valens av stor betydelse i detta sammanhang.² Någon undersökning av verbvalens i de svenskspråkiga delmaterialen ryms emellertid inte inom den undersökning som här redovisas, än mindre en undersökning av verbvalens i delmaterialet FörfS i förhållande till sådan i det finskspråkiga delmaterialet Säädk.

Juridisk text innehåller generellt sett många konditionala satser (jfr t.ex. Nordman 1992:38). Alla de fyra materialen noteras för höga

¹ Jfr Jörgensen (1987:39, 77) om *att*-satser som komplement till verb i nordiska medeltidslagar.

² Se t.ex. *Svenska Akademiens grammatik 1* (1999:236 med hänvisningar) om *syntaktisk* och *semantisk valens* hos verb.

värden i tabell 36 ovan. Genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A), torde ge en förklaring till detta resultat. För den skull är höga värden för villkorssatser inte något exklusivt särdrag för det juridiska fackspråket. Konditionala satser används flitigt också i andra facktexter.¹ I exempelvis engelskspråkiga texter om naturvetenskapliga tekniska ämnen markeras ofta samband mellan förutsättningar och resultat med en konditional sats, inledd med *if*, som följs av en huvudsats, inledd med *then* (se Sager, Dungworth & McDonald 1980:195–198). En relativt hög andel konditionala satser förekommer även i texter som inte är facktexter (jfr Lundqvist 1992:103 med anförd litteratur). Liksom för *att*-satserna skiljer JUR sig från de andra tre materialen, i det här fallet genom sitt klart lägre värde med 15,5 procent konditionala satser. Det är rimligt att anta att det i författningstexter ställs högre krav på att ange villkor för att bestämmelser skall gälla än i juridiska handböcker (H), juridiska läroböcker (L) och vetenskapliga artiklar om juridik (A). Skillnaden i omfång mellan de två delmaterialen och Medbestämmandelagen torde till en del kunna förklara varför andelen konditionala satser är hela 41 procent i MBL mot 27,5 procent i SFS och 21,1 procent i FörfS.

Juridiska texter innehåller många relativsatser. Situationen är densamma i svenska facktexter i allmänhet och svenskt text generellt.² Också i finskan är relativsatser en vanlig satstyp (se Forsgren 1986:122). De många relativsatserna kan således inte sägas vara ett särdrag för författningstexter, för det juridiska språket som fackspråk eller ens för fackspråk i förhållande till allmänspråk. I naturvetenskapligt-tekniskt engelskt fackspråk används relativsatser för att precisera. Med hjälp av relativsatser kan skribenter utvidga nominalfraser (se Sager, Dungworth & McDonald 1980:222). För tre material (SFS, MBL och JUR) ligger procentvärdena nära varandra, medan FörfS noteras för en klart högre procentandel relativsatser av det totala antalet underordnade satser. Omständigheter som kan bidra till att förklara förhållandet har diskuterats ovan i detta avsnitt.

En stor procentandel relativsatser är alltså inget särdrag för författningsspråket. Däremot kan relativsatser i juridisk facktext, i synnerhet i författningar, ha speciella uppgifter. Bland annat med deras hjälp definierar och preciserar en lagstiftare under vilka omständigheter som olika bestämmelser gäller (se t.ex. Strömberg 1988:

¹ Se t.ex. Sager, Dungworth och McDonald (1980:195f.), Möhn och Pelka (1984:21) samt Strömberg (1988:10).

² Se t.ex. Nordman (1992:36), Lundqvist (1992:103), Wollin (1983:117, 134) och Wendt (1997:116, 119).

23; Hiltunen 1990:85). I juridisk litteratur kan detta beskrivas som att lagstiftaren med relativsatser och andra inskränkande bestämmingar anger villkor för att rättsregler skall gälla. Den avsedda innebörden hos *den som för ett fordon skall handla på ett visst sätt* kan uttryckas som *om någon för ett fordon, skall han handla på ett visst sätt* (se Strömberg 1988:23).¹ I den svenska Brottsbalken inleds flertalet huvudbestämmelser med en allmän relativsats eller med en satsfogning där en konditional bisats ingår (se Benson 1968a:188).² Exempel (79) och (80) nedan visar hur relativsatser används för att precisera bestämmelser. I (79) anges vem som skall förvissa sig om mottagarens ålder och var uppgift om mottagarens ålder står att finna när det är fråga om utlämning av alkoholdrycker och i (80) vad som är villkoret för att man skall få utse jaktledare i samband med jakt på hjortdjur.

(79) <S>ALKO (Sv):29 Den <RP>som lämnar ut alkoholdrycker</RP> skall förvissa sig om <AT>att mottagaren har uppnått den ålder <RP>som anges i första stycket</RP></AT>.</S>

(80) <S>JAKT (Fs):58 Den <RP>som erhållit jaktlicens för hjortdjur</RP> skall utse en jaktledare.</S>

Temporala satser är en mindre vanlig satstyp i juridisk facktext, medan de används mera i texter inom andra fackområden. De är även vanliga i skönlitterär text.³ De genomgående låga värdena för kategorin 'temporala satser' i tabell 36 ovan bekräftar resultaten av tidigare undersökningar. Värt att notera är särskilt den goda överensstämmelsen mellan SFS och FörfS med 11,7 procent respektive 12,0 procent temporala satser av det totala antalet US.

Genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A), förklarar de låga värdena för kategorin 'temporala satser'. Som har sagts tidigare kan man också diskutera i hur hög grad temporala satser, särskilt i juridiskt språk, har en rent temporal funktion och hur de kan ha andra betydelser eller bibetydelser än en tidsangivande (se avsnitt 10.2.2 ovan samt avsnitt 10.3 nedan). Något märkligt är det dock att JUR noteras för en lägre andel temporala satser än materialen med författningstext (SFS, FörfS och MBL). Mera väntat hade varit om texterna i

¹ Se även Ludger Hoffmann (1998:524) om hur nominalfras med restriktiv relativsats används i författningstext.

² Det primära satsledet 'subjekt' som fundament behandlas i avsnitt 11.4.2 nedan. Där diskuteras bland annat subjektsfundament av typen *den, det, de, vad* och *var och en* som följs av en relativ bisats.

³ Se Nordman (1992:37f.) respektive Lundqvist (1992:103 med anförd litteratur).

JUR, som kan antas vara mera resonerande, hade ett högre procentvärde än lagtexterna i de andra tre materialen (jfr diskussionen om *att*-satser i detta avsnitt).

Andra typer av underordnade satser än *att*-satser, konditionala satser, relativa satser och temporala satser har i tabell 36 ovan förts samman till kategorin 'övriga underordnade satser' (ÖUS). För delmaterialen SFS och FörfS ges en fullständig redovisning i bilaga 22 och bilaga 23. I SFS och FörfS är den mest frekventa typen inom samlingskategorin ÖUS 'bisats inledd av komparativ konjunktion' (signum KM). Denna följs i SFS av 'bisats inledd av relativt adverb' (signum REA), medan den näst vanligaste kategorin i FörfS är 'bisats inledd av konsekutiv konjunktion' (signum KS) (se exempel (81)–(83) nedan).¹

- (81) <S>BOST (Fs):16 Husägaren skall även under den tid <RP>bostadsrättshavaren har lägenheten i sin besittning</RP> hålla lägenheten i ett sådant skick <KM>som avses i 1 mom</KM>.</S>
- (82) <S>NÄRI (Sv):31 <TE>I samband med att näringsförbud eller tillfälligt näringsförbud meddelas</TE> skall rätten till den <RP>som avses med förbudet</RP> överlämna en särskild underrättelse, <REA>där innebörden av förbudet beskrivs</REA>.</S>
- (83) <S>MISS (Fs):10 Servicen skall i första hand ordnas <XF>genom åtgärder inom den öppna vården</XF> <KS>så att den är lätt åtkomlig, smidig och mångsidig</KS>.</S>

Både SFS med 9,0 procent och FörfS med 9,5 procent ÖUS av det totala antalet underordnade satser noteras för högre värden än jämförelsematerialen MBL (3 procent) och JUR (2,3 procent). Min misstanke är att resultatet till en del är beroende av vilka typer av satser som förs in under den övergripande kategorin 'övriga underordnade satser' (JUR) och det aktuella materialets omfång (JUR och MBL). En hög andel konditionala, konsekutiva, koncessiva och kausala bisatser anses utmärka texter som har en resonerande eller hypotetisk stil (se

¹ De relativt sett många komparativa satserna (signum KM) i de två delmaterialen är något av en överraskning, eftersom komparativa satser "anses tyda på ett mera konkret perspektiv som kännetecknar beskrivande stil [...]" (Lundqvist 1992:103). Flertalet fall av KM är dock den konstruktion som visas i exempel (81). Lagstiftaren använder en komparativ sats, inledd av *som*, för att ge en hänvisning till något annat lagrum och i den överordnade satsen finns ett framförställt komparativt attribut. Det är alltså fråga om en konstruktion som kan sägas vara speciell för genren och ett uttryck för traditionen, dvs. faktor (A) i förklaringsmodellen. Konstruktionen har gamla anor och även i de s.k. *rättsföljssatserna* i Kristoffers landslag är komparativa satser en relativt vanlig kategori. Denna beskrivs på följande sätt av Bo-A. Wendt: "Delvis fungerar rättsföljssatsernas komparativa bisatser som hänvisningar inom lagtexten, ofta av ett rätt allmänt och svävande slag" (Wendt 1997:119f.).

Lundqvist 1992:103f. med anförd litteratur). Författningstexter får sägas vara sådana texter, även om de utifrån de här redovisade procentvärdena för 'konditionala satser' och 'övriga underordnade satser' tycks vara mera upptagna med att ange villkor än att ange följder, orsaker och andra omständigheter (se vidare avsnitt 11.3.2 nedan).

Förekomsten av den kategori som här kallas ÖUS vill jag förklara med genre/tradition med tyngdpunkt på *genre*, faktor (A). Övriga faktorer i förklaringsmodellen är knappast aktuella i sammanhanget. Förekomsten av kategorin ÖUS samt fördelningen inom den av olika typer av underordnade satser är ett genretypiskt drag för 'lagtext'. Också andra juridiska facktexter än författningar bör ge utrymme åt diskussioner av reella och hypotetiska situationer.¹ Möjligen kan de relativt sett många komparativa satserna med konstruktionstypen *som avses i X* betecknas mera som ett genrespecifikt än ett genretypiskt drag för 'lagtext'.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att det i mina två svensk-språkiga delmaterial är några få typer av underordnade satser som svarar för en stor del av det totala antalet US. I sammanhanget är Risto Hiltunens karakteristik av juridisk engelska intressant.

It has indeed been suggested that in spite of structural complexity there is 'little variety on the clause types used [in legal English] [...]. (Hiltunen 1990:70)

Hiltunens bedömning och procentvärdena i tabell 36 ovan ger en grund för att hävda att det finns en stereotypi för vilka typer av underordnade satser som används i nutida svenskspråkig författningstext (jfr Gustafsson 1975:17). Dominansen för ett fåtal kategorier av US vill jag i första hand förklara med genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A). För att en lagtext (och andra författningstexter) skall kunna fylla sina uppgifter, använder lagstiftaren i första hand kategorierna 'konditionala satser' och 'relativa satser' flitigt, medan han är mera sparsam med främst 'att-satser' och 'temporalasatser'. Faktor (A) är dock inte nödvändig för att förklara de många relativsatserna, eftersom många relativsatsar uppträder i olika fackspråk och i allmänspråket.

En skillnad i rekommendationer, faktor (B), och språkstruktur/översättning, faktor (C), kan spela in beträffande smärre skillnader mellan delmaterialen för procentfördelningen av de beaktade kategorierna. Detta gäller de konditionala satserna inklusive fördelningen

¹ Se t.ex. Sager, Dungworth och McDonald (1980:195–198) samt Möhn och Pelka (1984:21).

mellan konjunktionsinledda villkorssatser och frågeformade konditionalsatser samt förekomsten av relativsatser. Någon noggrannare granskning har emellertid inte gjorts av delmaterialen som helheter eller av de makrosyntagmer från lagtexter som ingår i SFS och FörfS.

Underordnade fraser

Förutom underordnade satser innehåller många av makrosyntagmerna också *underordnade fraser* (UF). I delmaterialet SFS har totalt 1 000 UF registrerats, medan antalet är 1 032 i FörfS. I absoluta tal är skillnaden alltså 32 fler UF i det finlandssvenska delmaterialet. De underordnade fraserna svarar för 35,2 procent av det totala antalet USF i SFS respektive 34,8 procent i FörfS, dvs. värdet för det sverigesvenska delmaterialet är 0,4 procentenheter högre. Båda lagstiftarna använder således i högre grad underordnade satser än underordnade fraser. Trots det får delmaterialen sägas innehålla många underordnade fraser.

Med måttet *UF/100 MS* noteras SFS för värdet 79,0 och FörfS för 82,2. Det material som representerar språkbruk i den politiska offentligheten efter 1945 (POL) har 50,0 *satsförkortningar/100 MS*, medan det framräknade värdet för bruksprosa (BRUK) är 45,5 *fraser/100 MS* (se Svensson 1993:55; Westman 1974:116, 134).¹ Man får gå till de medeltida översättningar från latin till (forn)svenska som Lars Wollin har undersökt för att finna värden som ligger över dem som noteras för SFS och FörfS. Vadstenaöversättningarna har värdet 96 *UF/100 meningar*. Wollin ger följande beskrivning av sitt material beträffande bisatser och satsvärdiga fraser:

Medeltidens svenska Vadstenaöversättare tycks alltså ha producerat bisatser och satsvärdiga fraser i något större utsträckning än originalskribenter på svenska både i samtiden och senare. (Wollin 1983:115)

Reservationer måste göras för den inverkan som respektive materials karaktär och de delvis olika beaktade typerna av UF kan tänkas ha för resultaten. Trots reservationerna kan de anonyma lagstiftarna bakom SFS och FörfS (samt de översättare som har arbetat med stora delar av texterna som ingår i delmaterialet FörfS) i alla fall sägas närma sig de

¹ Trots de olika termer som används (*underordnad fras*, *satsförkortning* respektive *fras*) torde jämförelserna vara rimliga, eftersom Svensson och Westman arbetar med i stort sett samma kategorier som ingår i den här undersökningen, vilka i sin tur utgår från Teleman (1974) (se Svensson 1993:55; Westman 1974:140).

värden som redovisas för Vadstenaöversättningarna. Också med måttet *UF/1000 ord* bekräftas bilden av delmaterialen som material vilka innehåller många underordnade fraser. Värdena är dock mindre extrema än de som måttet *UF/100 MS* ger. Delmaterialet SFS har 38,0 *UF/1000 ord* och FörfS har 36,9 *UF/1000 ord*. Bruksprosa (BRUK) noteras för 34,28 *fraser/1000 löpande ord* och språkbruk i den politiska offentligheten efter 1945 (POL) för 30,2 *satsförkortningar/1000 ord* (se Westman 1974:140; Svensson 1993:55).

På samma sätt som för de underordnade satserna torde genre/tradition med betoning på *genre*, dvs. faktor (A), kunna förklara de höga värdena för UF i det samlade materialet. Många underordnade fraser av det totala antalet USF är dock inte ett kännetecken för enbart juridiskt språk. I fackspråk används generellt sett gärna satsförkortningar i stället för fullständiga satser, då en strävan efter effektiva och ekonomiska uttryckssätt är vanlig (se Möhn & Pelka 1984:20). En önskan att koncentrera innehållet kan leda till att satsförkortningar och underordnade fraser används också utanför fackspråkets område (se t.ex. Lundqvist 1992:103). Många underordnade fraser kan därför inte sägas vara ett genrespecifikt drag för 'lagtext' men väl ett genretypiskt.

Rekommendationer, faktor (B), kan undantas från diskussionen av resultaten. De anvisningar som ges syftar i första hand till att begränsa antalet underordnade satser och fraser allmänt i svenska och finländska författningar, medan ingenting sägs om underordnade fraser speciellt (jfr avsnitt 10.2.1 ovan).

Möjligen kan språkstruktur/översättning, faktor (C), vara aktuell för att förklara det något högre värdet för FörfS. Det finlandssvenska delmaterialet noteras för 3,2 fler *UF/100 MS*. För att om möjligt utvärdera den eventuella betydelsen av faktor (C), skulle det krävas en grundligare syntaktisk analys av delmaterialet Säädk.¹

Med detta går jag över till att redovisa och diskutera förekomsten av olika typer av underordnade fraser i delmaterialen. I tabell 37 nedan återfinns värden i absoluta tal och i procent för de tre mest frekventa kategorierna av underordnade fraser: 'infinitivfras' (IF), 'övriga satsförkortningar' (XF) och 'koordinationsfras' (+F). Övriga registrerade kategorier redovisas här som 'övriga underordnade fraser' (signum ÖUF). För en fullständig redovisning av de underordnade fraserna i delmaterialen SFS och FörfS hänvisas till bilaga 24 och bilaga 25.

¹ Jfr Ingo (1991:191, 222) om användningen av fullständiga satser och s.k. *inbäddningar* i svenska och finska.

TABELL 37. *Kategorierna 'infinitivfras' (IF), 'övriga satsförkortningar' (XF), 'koordinationsfraser' (+F), och 'övriga underordnade fraser' (ÖUF) samt UF, totalt, i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent.*

Delmaterial	IF	XF	+F	ÖUF	UF, totalt
SFS	254	461	195	90	1 000
	25,4 %	46,1 %	19,5 %	9,0 %	100,0 %
FörfS	223	558	196	55	1 032
	21,6 %	54,1 %	19,0 %	5,3 %	100,0 %

Av tabell 37 ovan framgår att 'övriga satsförkortningar' (XF) är den vanligaste typen av underordnad fras i såväl SFS som FörfS. Den svarar för något under respektive något över hälften av beläggen i respektive delmaterial. Därefter följer 'infinitivfras' (IF) och 'koordinationsfraser' (+F), medan 'övriga underordnade fraser' (ÖUF) svarar för en betydligt mindre andel av de underordnade fraserna. Den stora procentandelen XF är till en del förmodligen en följd av att kategorin har givits en vid definition (se avsnitt 10.2.2 ovan). De få ÖUF bör vara en avspeglning av materialets karaktär. Appositionsfraser, *med*-fraser, komparationsfraser och predikativfraser är knappast vanliga i författningstext. De anses alla vara kännetecknande för en beskrivande stil (se Lundqvist 1992:113). De i förhållande till ÖUF många beläggen för IF och +F förenar mina båda svenskspråkiga delmaterial med andra material, t.ex. BRUK och POL (se Westman 1974:140; Svensson 1993:56). Redovisningen i dessa och andra undersökningar där UF behandlas sker vanligen på andra sätt än med måtten *UF/100 MS* eller *UF/100 meningar*.¹ Därför gör jag få jämförelser med tidigare studier utan koncentrerar mig på iakttagelser inom det undersökta materialet, främst vilka funktioner som de olika typerna av UF fyller i detta.

Infinitivfraser (IF) kan liksom *att*-satser uppträda som objekt tillsammans med olika typer av verb (se ovan detta avsnitt). Infinitivfraserna förekommer dessutom ofta som efterställda attribut till sådana substantiv och adjektiv som får sägas vara typiska för författningstexter: *möjlighet*, *rätt*, *rättighet*, *skyldig*, *skyldighet* och *tillstånd* (se exempel (84) och (85) nedan).

- (84) <S>SJÄLV (Fs):12 Rätten <IF>att i landskapet utöva rörelse eller yrke som näring</IF> kan för den <RP>som inte har hembygdsrätt</RP> inskränkas <XF>genom landskapslag</XF>.</S>

¹ Se t.ex. Jörgensen (1978), Sandqvist (1980), Wollin (1983) och Lundqvist (1992).

- (85) <S>KÖP (Sv):43 Säljaren är dock inte **skyldig <IF>att fullgöra köpet</IF>**, <KD>om det föreligger ett hinder <RP>som han inte kan övervinna</RP></KD> <+2>eller</+2> <KD>om fullgörelsen skulle förutsätta uppförringar <RP>som inte är rimliga <XF>med hänsyn till köparens intresse av <AT>att säljaren fullgör köpet</AT></XF></RP></KD>.</S>

De övriga satsförkortningarna (XF) är en stor och heterogen kategori i materialet. Med hjälp av sådana underordnade fraser inskränker, modifierar och preciserar lagstiftaren de bestämmelser som meddelas. Exempel (86)–(89) nedan ger en uppfattning om vilka olika typer av upplysningar som kan uttryckas i form av 'övriga satsförkortningar'.

- (86) <S>SAME (Fs):91 I ett beslut av sametinget får ändring sökas <XF>genom besvär hos högsta förvaltningsdomstolen </XF>.</S>
- (87) <S>KÖP (Sv):91 <FK>Följer priset inte av avtalet</FK>, skall köparen betala vad <RP>som är skäligt <XF>med hänsyn till varans art och beskaffenhet, gängse pris vid tiden för köpet samt omständigheterna i övrigt</XF></RP>.</S>
- (88) <S>UTL (Sv):56 <XF>Vid inresa eller utresa</XF> skall en utlänning visa upp sitt pass för polismyndigheten, <KD>om inte annat följer av föreskrifter <RP>som regeringen har meddelat</RP></KD>.</S>
- (89) <S>KYRKO (Fs):37 Beslut om ändring i församlingsindelningen får inte fattas <XF>utan synnerligen vägande skäl</XF>, <KD>om indragningen av en församling, sammanslagningen av församlingar eller någon annan ändring i församlingsindelningen har som följd <AT>att medlemmarna i en enspråkig församling eller den språkliga majoriteten i en tvåspråkig församling kommer att tillhöra en språklig minoritet i en ny eller en tidigare församling</AT></KD>.</S>

Koordinationsfraserna (+F) är till stor del predikatskoordination. Genom koordinationsfraser kan lagstiftaren undvika att upprepa ett subjekt som har nämnts tidigare i makrosyntagmen. Samtidigt har lagstiftare ett krav på sig att författningstexter skall vara entydiga. Koordinationsfraser svarar för en jämförelsevis liten andel av de underordnade fraserna, runt en femtedel av det totala antalet i respektive delmaterial. Detta är ett indicium på att kravet på entydighet ofta går före kravet på smidighet.¹ Koordinationsfraser kan dock bidra till att bestämmelser meddelas på ett både smidigt och entydigt sätt, vilket visas med exempel (90) nedan ur den svenska sametingslagen.

¹ Predikatskoordination anses dessutom vara ett kännetecken för skönlitterär text (se Lundqvist 1992:110).

- (90) <S>SAME (Sv):18 Valnämnden utser valförrättare <++2>och</++2>
 <+F>förbereder valet</+F> <++2>samt</++2> <+F>har i
 övrigt de uppgifter <RP>som framgår av detta kapitel</RP>
 </+F>.</S>

Det är svårt att knyta förekomsten av kategorierna IF, XF, +F och ÖUF i delmaterialen till någon eller några av faktorerna i förklaringsmodellen. Genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A), kan verka lämplig för att förklara de jämförelsevis många underordnade fraserna och fördelningen mellan dem i SFS och FörfS. Problemet är att jag inte har lyckats finna några undersökningar av svenskt, engelskt eller tyskt juridiskt fackspråk som kan ge stöd åt faktor (A). Resultat från studier av bruksprosa (BRUK) och språkbruk i den politiska offentligheten efter 1945 (POL) visar dessutom likheter mellan de där undersökta materialen och mina två delmaterial. Jag kan därför inte mer än misstänka att genre/tradition spelar en roll för den förhållandevis stora procentandelen UF av det totala antalet USF och för fördelningen av de olika kategorierna av underordnade fraser i delmaterialen SFS och FörfS. Resultaten kan därmed sägas vara typiska för genren 'lagtext' men inte specifika för den. Rekommendationer, faktor (B), kan däremot räknas bort i detta sammanhang. Ingenting sägs om bruket av olika sorters underordnade fraser eller om användningen av underordnade fraser kontra fullständiga satser i de olika svenska och finländska anvisningar som jag har kontrollerat.¹

Av tabell 37 ovan framgår att delmaterialet SFS har högre procentandelar infinitivfraser (IF), koordinationsfraser (+F) och övriga underordnade fraser (ÖUF) än delmaterialet FörfS, medan situationen är den omvända för kategorin 'övriga satsförkortningar' (XF). Jag kommenterar i det följande enbart skillnaderna för kategorierna ÖUF och XF.

I fråga om ÖUF noteras SFS för 90 belägg och FörfS för 55. Den procentuella andelen är 9,0 procent respektive 5,3 procent av samtliga UF. De mest frekventa kategorierna inom ÖUF är i båda delmaterialen 'komparationsfraser' (signum KF) och 'appositionsfraser' (signum AF). SFS har 56 belägg för KF och 22 för AF, medan FörfS innehåller 32 komparationsfraser och 15 appositionsfraser. I delmaterialen är det främst fråga om fraser inledda med *än* respektive begrepp alternativt termer som anges inom parentes, och där begreppet eller termen utgör kärnan i en sats av typen *som kallas X* (se (91) nedan).

¹ Jfr *Språket i lagar och andra författningar* (1967), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979; 1994), GrB (1985; 1998), LO (1996) och SLAF (1988; 1992; 1998).

- (91) <S>UTL (Sv):32 För flyktingar och statslösa utfärdar statens invandrarverk en särskild legitimationshandling för resor utanför Sverige <AF>(resedokument)</AF> enligt de föreskrifter <RP>som regeringen meddelar</RP>.</S>

Både KF och AF är alltså mer frekventa kategorier i det sverigesvenska delmaterialet. Främst av denna anledning är procentandelen ÖUF högre.¹ Det är svårt att finna någon entydig förklaring till detta resultat. Någon skillnad i rekommendationer, faktor (B), finns inte. För att klarlägga en eventuell inverkan av språkstruktur/översättning, faktor (C), skulle det krävas en grundligare syntaktisk analys av Säädk än den som har gjorts. Innehåll i texter, faktor (D), är knappast relevant, eftersom en kontroll visar att det inte finns någon påtaglig koncentration av KF och AF till makrosyntagmer från några få lagtexter i delmaterialen. Det är inte möjligt att avgöra om genre/tradition med betoning på *tradition*, faktor (A), kan bidra till att förklara den aktuella skillnaden mellan delmaterialen. Jag har emellertid inte funnit några olikheter mellan kodifierade svenska och finländska traditioner som de uttrycks i språkliga anvisningar och inte heller i konsulterad juridisk litteratur. Denna skillnad kan följaktligen vara slumpmässigt tillkommen.

De övriga satsförkortningarna (XF) svarar för 46,1 procent av de underordnade fraserna (SFS) respektive 54,1 procent (FörfS). Min misstanke är att den högre procentandelen för FörfS i alla fall delvis beror på språkstruktur/översättning, faktor (C). Kommentarer i språkvetenskaplig litteratur där finskans möjligheter att använda icke-satsformade konstruktioner kontrasteras mot svenskans större förkärlek för fullständiga satser talar för att misstanken kan ha visst fog för sig (se t.ex. Forsgren 1986:24; Ingo 1991:187–192, 222).

10.2.2.2. Placering

Underordnade satser och fraser (USF) kan ha olika placering i makrosyntagmen. Utifrån Paul Diderichsens satsschema för huvudsatsen kan man tala om deras placering i *fundamentfältet*, *nexusfältet* och *innehållsfältet* (se Diderichsen 1946:186).² I det här avsnittet redovisas en

¹ En av de typer av *legala definitioner* som används i det totala materialet är den där ett begrepp först definieras varefter den tillhörande termen ges inom parentes (se avsnitt 7.3 ovan).

² Jag använder de i detta sammanhang traditionella termerna *nexusfält* och *innehållsfält* och avstår från de alternativa termerna *förfält*, *centralfält* alternativt *mittfält* och *slutfält* (se Jörgensen 1976:47; 1978:190 respektive Danielson 1975:39). En eventuell

delstudie av placeringen av olika typer av USF i de makrosyntagmer som ingår i delmaterialen SFS och FörfS. Delundersökningen beaktar USF i fundamentfältet, nexusfältet, dvs. på satsadverbialsplatsen i huvudsatser, och innehållsfältet.

Tidigare forskning uppmärksammar i första hand fundamentfältet och satsadverbialsplatsen. Långa och tunga fundament anses vara ett kännetecken för kanslispråket (jfr t.ex. Holm 1967:122).¹ Skribenter varnas därför ofta för att använda vänstertunga meningar med långa och komplicerade fundament (se t.ex. Lundqvist 1992:91f.; Nordman 1992:38).² Inskott som skiljer de primära satsleden subjekt och predikat från varandra uppges vara vanliga i texter som representerar kanslispråket eller kurialspråket (se Holm 1967:124, 19). Den sortens inskott, ofta med primär satsledsfunktion som adverbial, bidrar till att göra syntaktiska meningar mera komplexa (se t.ex. Pettersson 1992:91f.; Benson 1994:49f.). Forskarnas intresse för innehållsfältet är mindre än för de andra två positionerna, men också innehållsfältet kan vara av intresse, då lagstiftaren har möjligheter att placera många och långa underordnade satser och fraser i detta (jfr Hiltunen 1984:6).

Av detta följer att det med hänsyn till syftet med undersökningen, särskilt delsyfte (1) och delsyfte (2), finns anledning för mig att undersöka placeringen av USF i makrosyntagmen (se avsnitt 1.2.2 ovan). Först skall emellertid begreppen 'fundamentfält', 'satsadverbialsplatsen i huvudsats' och 'innehållsfältet' avgränsas.

Gösta Holm föreslår en restriktiv definition av begreppet 'fundament'. Han avser med 'fundament' satsled som inleder en huvudsats och åstadkommer inversion. Undantag är subjekt, predikat och vissa bindeord (se Holm 1967:19).³ Liksom flertalet svenska forskare an-

utvidgning av satsschemat med ett speciellt fält för underordnade satser och fraser, som placeras efter extrapositionsfältet, diskuteras av Jörgensen (1978:190), medan Platzack (1998:89–109) diskuterar satsschemat för huvudsatsen, satsschemat för bisatsen och ett gemensamt satsschema för huvudsatser och bisatser.

¹ I fråga om fundament är 'tyngd' och 'längd' inte nödvändigtvis identiska begrepp. Ett fundaments *tyngd* är svår att objektivt mäta i skriftspråk, medan dess *längd* är mera oproblematiske (se Wieselgren 1971:104). Jfr Wollin (1983:68) om *långa* eller *tunga* (då ofta *ordrika*) fundament och Lundqvist (1992:146) om *emfas* hos satsled som placeras som fundament.

² Jfr Diderichsen och Platzack om *viktprincipen*, dvs. det faktum att långa och komplexa konstituer gärna flyttas från meningens början till dess slut (se Diderichsen 1946:148; Platzack 1974:90–94).

³ Om man ser till mitt främsta jämförelsematerial i detta sammanhang, definierar Britt-Louise Gunnarsson (1982:105) 'fundament' som "vad som föregår det finita verbet i huvudsatsen", medan Marianne Nordman (1992:38) beskriver *meningsöppnare* eller *fundament* som det led, inklusive subjektet, som står först i en mening. Enligt Melander och Näslund (1993:197) är förhållandet mellan 'fundament' och 'meningsöppnare' inte helt klart i Nordmans undersökning av svenskt fackspråk. Den

vänder jag inte Holms definition (jfr Wollin 1983:68 not 22).¹ Den definition som jag följer kan formuleras som att 'fundament' är "det primära satsled, som föregår huvudsatsens finita verb" (Lundqvist 1992:131).² I detta primära satsled kan även underordnade satser eller fraser ingå (jfr Sandqvist 1980:199; Benson 1994:24, 26). 'Fundamentfältet' är därmed det fält i makrosyntagmen där det eller de satsled som utgör fundament är placerat (jfr Jörgensen 1976:93). Den definition av 'satsadverbialplatsen i huvudsats' (i fortsättningen ofta förkortad SAL-platsen) som jag använder är den konventionella. I en huvudsats med rak ordföljd är 'satsadverbialplatsen i huvudsatsen' den plats som följer "omedelbart efter det finita verbet [...]" (Pettersson 1992: 91).³ Av definitionerna av de två begreppen ovan följer att det som återstår av makrosyntagmen utgör 'innehållsfältet' (jfr Diderichsen 1946:185ff.).

En sammanställning av hur de underordnade satserna och fraserna (USF) i delmaterialen SFS och FörfS är placerade ges i tabell 38 nedan. Där anges antalet och procentandelen USF med placering på de tre angivna positionerna.

TABELL 38. *USF i fundamentfältet, USF på SAL-platsen och USF i innehållsfältet samt USF, totalt, i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av antalet USF, totalt, i delmaterialen.*

Delmaterial	USF i fundamentfältet	USF på SAL-platsen	USF i innehållsfältet	USF, totalt
SFS	850 29,9 %	109 3,8 %	1 884 66,3 %	2 843 100,0 %
FörfS	898 30,3 %	143 4,8 %	1 921 64,9 %	2 962 100,0 %

definition som ges är: "Med meningsöppnare förstår jag här fundament i början av en mening" (Nordman 1992:38). I resultatredovisningen (s. 39–42) används konsekvent *meningsöppnare*.

¹ Se t.ex. Nordman (1992:38) för en översikt av olika definitioner.

² Se Diderichsen (1946:185) och Teleman (1974:23) om 'fundament' samt jfr även Wieselgren (1971:102), Westman (1974:154f.), Jörgensen (1976:47), Sandqvist (1980:199 not 1) och Wollin (1983:67f.). Se Platzack (1998:100–108) om "Huvudsatsens fundament" och "Bisatser med och utan synligt fundament" utifrån en generativ grammatisk beskrivning – minimalistprogrammet.

³ Se även Teleman (1974:38) om SAL-platsen.

Tabell 38 ovan visar att de sverigesvenska och finlandssvenska delmaterialen som helheter är i stort sett lika vänstertunga.¹ Andelen USF i fundamentfältet är endast 0,4 procentenheter större för FörfS, som även har en något större förekomst av USF på SAL-platsen (1,0 procentenheter). Följaktligen har SFS en något större andel USF i innehållsfältet (1,4 procentenheter). Det kan sägas finnas en tendens till *vänstertyngd*, då cirka 1/3 av det totala antalet USF i respektive delmaterial är placerade i fundamentfältet. Men runt 2/3 av de underordnade satserna i SFS och FörfS står i innehållsfältet, som är "den stilistiskt omärkta [placeringen] för tunga led" (Sandqvist 1980:199). Dessutom erbjuder detta fält i princip obegränsade möjligheter att placera så långa konstruktioner som det finns behov av (jfr Hiltunen 1984:6). Möjligheterna att värdera resultaten med hjälp av andra undersökningar av svenska material är tyvärr små, eftersom dessa vanligen ger uppgifter om antal ord i fundamentfältet och/eller på satsadverbialsplatsen, medan ingenting sägs om USF med placering i fundamentfältet, på satsadverbialsplatsen och i innehållsfältet.² De jämförelsemöjligheter som finns gäller förekomsten av USF på satsadverbialsplatsen, och ämnet behandlas nedan i detta avsnitt.

Frågan är varför runt 2/3 av de underordnade satserna och fraserna i respektive delmaterial återfinns i innehållsfältet, runt 1/3 av dem

¹ Se t.ex. Telemann och Wieselgren (1970:81) om begreppen 'vänstertyngd' och 'högertyngd'.

² Jfr t.ex. Westman (1974:163ff.), Gunnarsson (1982:105), Lundqvist (1992:91f.) och Nordman (1992:41). Nils Jörgensen lämnar visserligen uppgifter om USF i fundamentfältet, men det är enbart fråga om underordnade sats och fraser av första graden (se Jörgensen 1978:191f.). Carin Sandqvist ger uppgifter om USF som fundamentet och på satsadverbialsplatsen ("USF i fundamentfältet", "USF inuti huvudsatsen") för sitt material med färöisk tidningstext och skönlitteratur (se Sandqvist 1980:199–206). Jag har avstått från att jämföra mina värden med dem som ges i Jörgensen (1978) och Sandqvist (1980). Inte heller de studier av juridisk tyska och engelska som jag känner till är till någon större hjälp för att bedöma värdena i tabell 38 ovan.

I sin undersökning av en österrikisk lagtext gör Pfeiffer, Strouhal och Wodak en indelning av satsfält i en kärnsats, motsvarande huvudsats, (Satzfelder eines Kernsatzes) med *förfält*, *centralfält* och *efterfält* (Vorfeld, Hauptfeld, Nachfeld). Men den genomsnittliga längden hos satsfälten mäts i antal ord (se Pfeiffer, Strouhal & Wodak 1987:69f.). Risto Hiltunen konstaterar att vänstertunga meningar och meningar med inbäddade sats är mer frekventa i juridisk engelska än i andra former av engelska. Några uppgifter om hur mycket mera dessa typer av meningar används ges emellertid inte (se Hiltunen 1990:74). Även Hiltunens jämförelse av en finländsk finskspråkig lag och en brittisk författning, bland annat beträffande placeringen av sats, är svår att utnyttja i sammanhanget. Hiltunen (1984) räknar antalet meningar där sats förekommer i ett enda av de tre fälten *förfält*, *centralfält* och *slutfält* (alkukenttä, keski-kenttä, loppukenttä) och antalet meningar där satserna förekommer i olika kombinationer i två eller tre av fälten.

finns i fundamentfältet och ett mindre antal USF står på SAL-platsen. Genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen, bör vara den faktor som i första hand förklarar de övergripande resultat som redovisas i tabell 38 ovan. Vänstertunga meningar uppges vara vanliga i engelsk juridisk text.¹ Vid en jämförelse mellan en brittisk och en finländsk (finskspråkig) lagtext, som är utfärdade 1962 respektive 1972, konstaterar Risto Hiltunen att flertalet satser i meningarna står i det s.k. *slutfältet* (loppukenttä). En eller flera konjunktionsinledda bisatser inleder märkbart ofta meningen, och det i båda de undersökta lagarna. Den brittiska texten har däremot oftare satser som är placerade på den plats som motsvarar SAL-platsen i en svensk huvudsats (se Hiltunen 1984:6ff.). I svenska författningar och andra svenska texter av officiell karaktär uppges s.k. *nexusklyvande infogningar* och *predikatsklyvningar* vara vanliga. Dessa kan utgöras av satser eller fraser (se Holm 1967:124f.).

Vid sidan av genre/tradition kan rekommendationer, faktor (B), och språkstruktur/översättning, faktor (C), ha en inverkan på de övergripande resultaten i tabell 38 ovan. Faktorerna diskuteras var för sig. Någon undersökning av eventuell variation inom delmaterialen har inte gjorts. Följaktligen diskuteras inte en tänkbar inverkan av innehåll i enskilda texter, faktor (D).

I Sverige och Finland ges rekommendationer som syftar till att begränsa vänstertyngden inom primära satsled. Främst avser anvisningarna framförställda attribut, som bör ersättas med relativsatser alternativt med andra typer av bisatser eller efterställda particip till huvudordet.² Däremot sägs det väsentligt mindre om vänstertyngd för meningen som helhet. Dessutom är de rekommendationer som ges i de aktuella sverigesvenska handledningarna sinsemellan motstridiga. Å ena sidan föreslår *Myndigheternas föreskrifter* att en huvudsats med den viktiga informationen i en mening lyfts fram till meningens början och att en bisats med villkor eller förutsättningar placeras i en punktuppställning (se MF 1992:97; 1998:100). Å andra sidan rekommenderar *Språket i lagar och andra författningar* (1967:27) att flera likvärdiga villkorssatser placeras tillsammans som inledning till bestämmelser, medan villkorssatser som har olika valör får olika placering i huvudsatsen. *Myndigheternas föreskrifter* är visserligen senare tillkommen än *Språket i lagar och andra författningar*, men den förra

¹ Se Crystal och Davy (1969:204), Gustafsson (1975:19–22) samt Hiltunen (1990:74).

² Se *Språket i lagar och andra författningar* (1967:29f.), MF (1992:101; 1998:103) respektive SLAF (1988:61; 1992:43; 1998:47).

handledningen är inte primärt avsedd för författningsspråket vilket den senare är.

Följaktligen är det svårt att avgöra vilken eventuell betydelse som rekommendationer, faktor (B), kan tänkas ha för att runt 1/3 av alla USF i delmaterialen SFS och FörfS är placerade till vänster om det finita verbet i makrosyntagmens icke-underordnade sats. Situationen är en annan beträffande USF på SAL-platsen. I både svenska och finländska anvisningar betonas det att bisatser inte skall skjutas in mellan de olika primära satsleden i en huvudsats.¹ Den förhållandevis lilla procentandelen USF med placering på satsadverbialsplatsen kan tolkas som att rekommendationerna har varit framgångsrika, även om delmaterialet FörfS noteras för en något högre procentsiffra än SFS.

Den möjliga betydelsen av språkstruktur/översättning, faktor (C), för resultatet är svår att bedöma utan en mera grundlig genomgång av delmaterialen FörfS och Säädk. Men det är värt att notera att den procentuella andelen USF i fundamentfältet är nästan exakt densamma för FörfS som för SFS, trots att en stor del av makrosyntagmerna som bildar B-materialet för FörfS är översatta från finska (jfr avsnitt 3.2.1.7 ovan). Inte heller skillnaderna i fråga om USF på SAL-platsen och i innehållsfältet är särdeles stora, vare sig i absoluta tal eller i procent. De kan inte jämföras med t.ex. förekomsten av villkorsuttryckande satser och relativsatser i delmaterialen (se avsnitt 10.2.2.1 ovan). Trots avsaknaden av en mera fullständig undersökning av FörfS och Säädk, får de små procentuella skillnaderna mellan SFS och FörfS beträffande USF i de tre positionerna sägas tala mot en inverkan av faktor (C) i detta sammanhang.

Uppgifter har getts om placeringen av USF i makrosyntagmer generellt i de två delmaterialen. Intressant i sammanhanget är också vilka typer av USF som placeras i fundamentfältet, på satsadverbialsplatsen och i innehållsfältet. I tabell 39 och tabell 40 nedan återfinns uppgifter om de mest frekventa typerna av underordnade satser och fraser med de olika placeringarna i SFS och FörfS.² De två tabellerna bör studeras under jämförelse med tabell 38 ovan. En fullständig redovisning av olika typer av USF i fundamentfältet, på SAL-platsen och i innehållsfältet i delmaterialen ges i bilaga 26–31.

¹ Se *Språket i lagar och andra författningar* (1967:25, 28), MF (1992:99ff.; 1992:101–104) respektive SLAF (1992:59, 61; 1998:59, 61) och LO (1996:128).

² Antalet belägg för andra USF än kategorierna XF, RP, KD och TE på SAL-platsen är mycket litet (se bilaga 28 och bilaga 29). Därför ges bara uppgifter om fyra kategorier med denna placering i tabell 39 och tabell 40.

TABELL 39. *Typer av USF i fundamentfältet, på SAL-platsen och i innehållsfältet i delmaterialet SFS. Typerna är placerade i rangordning från det högsta till det lägsta värdet i absoluta tal. Värdena anges i absoluta tal och i procent av antalet USF, totalt, med de olika placeringarna.*

Fundamentfältet			SAL-platsen			Innehållsfältet		
RP	229	26,9 %	XF	45	41,3 %	RP	479	25,4 %
KD	151	17,8 %	RP	33	30,3 %	XF	283	15,0 %
XF	133	15,6 %	KD	13	11,9 %	KD	250	13,3 %
FK	92	10,8 %	TE	10	9,2 %	IF	203	10,8 %
TE	82	9,6 %	–	–	–	AT	176	9,3 %
Totalt	687	80,8 %	Totalt	101	92,7 %	Totalt	1 391	73,8 %

TABELL 40. *Typer av USF i fundamentfältet, på SAL-platsen och i innehållsfältet i delmaterialet FörFS. Typerna är placerade i rangordning från det högsta till det lägsta värdet i absoluta tal. Värdena anges i absoluta tal och i procent av antalet USF, totalt, med de olika placeringarna.*

Fundamentfältet			SAL-platsen			Innehållsfältet		
RP	332	37,0 %	XF	81	56,6 %	RP	571	29,7 %
XF	137	15,3 %	RP	32	22,4 %	XF	340	17,7 %
KD	103	11,5 %	TE	13	9,1 %	KD	223	11,6 %
TE	86	9,6 %	KD	4	2,8 %	IF	176	9,2 %
FK	77	8,6 %	–	–	–	+F	158	8,2 %
Totalt	735	81,8 %	Totalt	130	90,9 %	Totalt	1 468	76,4 %

Av tabell 39 och tabell 40 ovan kan ett antal slutsatser dras. I både SFS och FörFS är det några få typer av USF som dominerar i alla tre positionerna i makrosyntagmen, nämligen 'bisats inledd med relativt pronomen' (RP), 'övriga satsförkortningar' (XF) och 'bisats inledd av konditional konjunktion' (KD). Den stereotypi som det har talats om i avsnitt 10.2.2.1 ovan för underordnade satser och fraser generellt visar sig därmed också här. Stereotypin är särskilt framträdande för SAL-platsen. Tillsammans med kategorin 'bisats inledd av temporal konjunktion' (TE) svarar RP, XF och KD för över 90 procent av det totala antalet USF på satsadverbialplatsen i makrosyntagmens huvudsats. Något mindre framträdande är stereotypin i fundamentfältet. Trots det utgörs mer än 80 procent av det totala antalet USF i fundamentfältet av kategorierna RP, KD, XF, TE och FK ('frågeformad konditionalsats'). Ännu något mindre framträdande är stereotypin i innehållsfältet där RP, XF, KD, IF ('infinitivfras') och AT ('bisats in-

ledd av det allmänt underordnande *att'*) respektive +F ('koordinationsfraser') svarar för upp mot 75 procent av det totala antalet USF med denna placering.

Flertalet av de underordnade satserna och fraserna i tabell 39 och tabell 40 uppträder i två eller tre av positionerna.¹ De USF som har en begränsad distribution är de frågeformade konditionalsatserna (FK) samt infinitivfraserna (IF), *att*-satserna (AT) och koordinationsfraserna (+F).² Av lätt insedda skäl kan FK inte ha någon annan placering än i fundamentfältet, medan IF, AT och +F företrädesvis uppträder i innehållsfältet. De konjunktionsinledda konditionalsatserna (KD) uppträder mestadels i fundamentfältet eller innehållsfältet och mera sällan på SAL-platsen. Med detta går jag över till att kommentera och diskutera de olika kategorier av USF som uppträder i de olika positionerna.

Fundamentfältet

I fundamentfältet svarar kategorierna RP, XF, KD, FK och TE tillsammans för mer än 4/5 av de USF som har denna placering. I absoluta tal är antalet 687 av 850 belägg (SFS) respektive 735 av 898 (FörfS). De skillnader mellan delmaterialen som tidigare har noterats för förekomsten av RP, KD och FK, räknat på det totala antalet USF, visar sig också här (se tabell 35 i avsnitt 10.2.2.1 ovan).

Anledningen till att det är just dessa fem kategorier som dominerar bör bero på att lagstiftaren utnyttjar bland annat dem för att ange ramen för bestämmelser som meddelas.³ I detta syfte kan han använda sig av relativsatser, som ofta ingår i makrosyntagmens subjekt, övriga satsförkortningar, konditionala satser med eller utan inledande konjunktions- och tidsadverbial, främst *när*-satser (se avsnitt 10.2.2.1 ovan). I en del fall står en enda USF i fundamentfältet, men det kan också röra sig om flera. Typexempel på den första kategorin är relativsatser. Konditionala satser, där flera USF (konditionala satser och andra typer av USF) kan ingå i ett och samma långa villkorsuttryckande adverbial, är typexempel på den andra kategorin.

¹ De temporal satserna (TE) återfinns inte bland de fem mest frekventa kategorierna i innehållsfältet i tabell 39 och tabell 40 ovan. Kategorin är dock vanlig också där med 123 belägg i delmaterialet SFS och 132 i FörfS.

² Delmaterialen skiljer sig alltså åt beträffande den femte mest frekventa typen av USF i innehållsfältet. Denna är AT i SFS och +F i FörfS. Men som den sjätte mest frekventa kategorin registreras +F i delmaterialet SFS och AT i delmaterialet FörfS (se bilaga 30 och bilaga 31).

³ Jfr Pettersson (1992:63–66 med anförd litteratur) om ramar för bestämmelser.

Den stora dominansen för de fem typerna av USF i fundamentfältet är förmodligen delvis beroende av genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen. Tunga konstruktioner till vänster om det finita verbet i huvudsatser är vanliga i juridisk engelska, både i lagar och i andra typer av texter.¹ Särskilt vanliga i denna position är konditionala satser (se t.ex. Danet 1985:282). För finska lagtexter uppges det att konjunktionsinledda satser ofta placeras före huvudsatsen i meningar (se Hiltunen 1984:6). I svenska broschyrtexter, som bygger på lagstiftning, är villkorsuttryckande satser vanliga särskilt i inledande ställning (se Westman 1974:221). Till en del är förekomsten av de fem mest frekventa typerna av USF i fundamentfältet troligen orsakad av att kategorierna är vanliga även utanför det juridiska fackspråket. I skrivna svenska texter av olika slag är relativsatser den typ av underordnad sats som dominerar i fundamentfältet (se t.ex. Jörgensen 1987:38). I läroböcker i fysik och samhällskunskap står konditionala och temporala satser ofta i fundamentfältet. Härigenom kan en läroboksförfattare ange

det utgångsläge, som skall råda, eller de villkor, som skall vara uppfyllda, innan ett resultat kan avläsas, ett handgrepp utföras eller en åtgärd vidtas. (Danielson 1975:78)

Många belägg för RP, XF, KD, FK och TE i fundamentfältet kan därmed inte sägas vara något exklusivt särdrag för författningsspråk eller för juridiskt fackspråk. Däremot är resultaten ett genretypiskt drag för 'lagtext'. Möjligen är de frekventa frågeformade konditionalsatserna ett så utmärkande drag för språket i lagar och andra författningar att det kan kallas för ett genrespecifikt drag (jfr avsnitt 10.2.2.1 ovan).

Det är svårt att bedöma den eventuella betydelsen av rekommendationer, faktor (B), och språkstruktur/översättning, faktor (C), för resultaten. De sinsemellan motstridiga svenska anvisningarna om villkorssatser och deras placering har uppmärksamats i avsnitt 10.2.2.1 ovan. Där har också de båda faktorerna i förbindelse med relativsatser i svenskspråkiga författningstexter i Sverige och Finland diskuterats.

SFS och FörfS uppvisar stora likheter i fördelningen av typer av USF i fundamentfältet. Jag har emellertid gjort en närmare granskning av delmaterialen i syfte att försöka spåra en eventuell variation inom dem, och en sådan visar sig finnas. Tydliga illustrationer till detta ger förekomsten av kategorierna FK och KD i fundamentfältet i alkohol-

¹ Se t.ex. Crystal och Davy (1969:204) samt Hiltunen (1990:74, 84).

lagarna och köplagarna. I de 100 makrosyntagmerna från ALKO (Sv) uppträder en enda frågeformad konditionalsats och två konjunktionsinledda konditionalsatser i fundamentfältet. De 101 MS som är hämtade från den finlandssvenska motsvarigheten ALKO (Fs) innehåller ingen enda FFK-sats med denna placering och antalet KD är 9. I köplagarna är bilden en helt annan. Antalet frågeformade konditionalsatser i fundamentfältet är 30 i KÖP (Sv) respektive 34 i KÖP (Fs), medan KÖP (Sv) har 15 konjunktionsinledda villkorssatser och KÖP (Fs) redovisar 11 belägg.

Innehåll i enskilda texter, faktor (D), kan tänkas ha betydelse för dessa och liknande resultat. Resultaten kan också vara avhängiga lagstiftarens mer eller mindre medvetna val av språkliga verktyg för att uttrycka innehållet i lagtexten i fråga. Med detta lämnar jag USF i fundamentfältet och går över till att behandla underordnade satser och fraser på SAL-platsen.

SAL-platsen

Satsadverbialsplatsen i huvudsatser har beskrivits som

en stilistiskt mycket känslig position i meningen, och förekomsten av tunga innehållsadverbial där brukar framhållas som ett typiskt kansli-språkligt stildrag [...]. (Pettersson 1992:91)

Placeringen av s.k. *adverbiella ramled* inne i direktivdelen i syntaktiska meningar i lagtext har studerats av Gertrud Pettersson. Ramleden kan utgöras av adverb, prepositionsfraser eller bisatser. De kan placeras antingen på satsadverbialets plats i huvudsatsen eller sist i satsen. I Brottsbalken står hela 63,5 procent av det totala antalet rambeskrivande bisatser på SAL-platsen. Uttryckt i absoluta tal handlar det om 21 av 33 bisatser. Det högsta antalet rambeskrivande bisatser i de texter som ingår i Petterssons delstudie är 97 (se Pettersson 1992:91, 122). Med hänsyn till detta har jag avstått från att jämföra mina procentvärden för USF på SAL-platsen med Petterssons. Inte heller förekomsten av s.k. *inskott* mellan subjektet och predikatet samt mellan predikatsdelarna i satser som ingår i Medbestämmandelagen låter sig jämföras med mina resultat (se Gunnarsson 1982:105f.).

Av tabell 39 och tabell 40 ovan framgår att de mest frekventa typerna av USF med placering på satsadverbialsplatsen i huvudsatser är 'övriga satsförkortningar' (XF) och 'bisatser inledda av relativt pronomen' (RP). De i författningsspråket så vanliga konjunktionsinledda

villkorssatserna (KD) uppträder på SAL-platsen, men i begränsad omfattning jämfört med i fundamentfältet och innehållsfältet. Jag har inte funnit några exempel på det mönster som Pettersson har visat för (sverige)svenska strafflagar. Enligt henne har det

helt enkelt blivit en schablon att placera eventuella tillägg till brottsbeskrivningen före uppgiften om strafftid. (Pettersson 1992:92)

Anledningen till att jag inte funnit några sådana fall är helt enkelt att bestämmelser av typen *Den som bryter mot lagen skall, om inte strängare straff stadgas, dömas till fängelse eller böter* inte förekommer i det samlade undersökta materialet.¹ Innehållet i de lagtexter som utgör grunden för B-materialet förklarar denna skillnad mellan mina två delmaterial och Petterssons material, dvs. faktor (D) i förklaringsmodellen.

I tabell 38 ovan visas att delmaterialet FörfS noteras för ett högre värde än SFS vad avser antalet USF i absoluta tal och procentandelen USF på SAL-platsen. En närmare granskning avslöjar att anledningen främst är den större förekomsten av kategorin 'övriga satsförkortningar'. I det finlandssvenska delmaterialet svarar XF för 81 av totalt 143 belägg (56,6 procent), medan motsvarande värden för det sverigesvenska delmaterialet är 45 av 109 belägg (41,3 procent). Vanligen uppträder endast en underordnad sats eller fras på SAL-platsen (se exempel (92) nedan). I ett mindre antal makrosyntagmer är det fråga om två eller flera USF. Dessa kan ingå i samma primära satsled (93) eller de kan ingå i olika primära satsled med placering på SAL-platsen (94).

(92) <S>SAME (Fs):54 Den <RP>som är missnöjd med valnämndens beslut</RP> kan inom den tid <RP>som bestäms i valreglementet</RP> föra sitt rättelseyrkande till sametingets styrelse <XF>för avgörande</XF>.</S>

(93) <S>MISS (Sv):28 Rätten skall <TE>så snart det kan ske och senast inom fyra dagar</TE> <TE>från det att beslutet underställdes rätten</TE> <+2>eller</+2>, <KD>om beslutet inte är verkställt <TE>när det underställs,</TE> </KD> <TE>från det att beslutet verkställdes</TE>, pröva <OM>om omhändertagandet skall bestå</OM>.</S>

¹ Jfr Landqvist (1996:94) om sådana bestämmelser i SKULD (Fs). Se JAKT (Sv):92, JAKT (Sv):95 och JAKT (Sv):97 samt KOMM (Fs):12 för bestämmelser om straff och andra påföljder av de två typerna *Om brottet är att anse som grovt, döms till böter eller fängelse* och *För överträdelse av lagen kan dömas till böter enligt vad som stadgas särskilt*.

- (94) <S>KONK (Sv):16 Stockholms tingsrätt får, <XF>vid prövning av ålägganden enligt 23 §</XF>, <XF>på yrkande av en part </XF> besluta om undantag enligt 8 § för ett avtal <RP>som är förbjudet enligt 6 §</RP> <+2>men</+2> <RP>som uppfyller förutsättningarna för undantag enligt 8 §</RP>.</S>

De underordnade satserna och fraserna på SAL-platsen preciserar eller modifierar bestämmelser som lagstiftaren meddelar. I exempel (92) gäller det inom vilken tid som ett rättelseyrkande får föras fram till sametingets styrelse, i (93) är det fråga om tidpunkten för när rätten skall pröva om ett omhändertagande för tvångsvård skall bestå, medan lagstiftaren med den meddelade bestämmelsen i (94) anger när Stockholms tingsrätt får besluta om undantag från vissa bestämmelser för vissa avtal. Relativsatserna modifierar de nominal som de bestämmer (92), medan andra underordnade satser och fraser på SAL-platsen (93)–(94) preciserar eller modifierar hur den handling som makrosyntagmens verbfras anger skall utföras (jfr Gustafsson 1975:20).

Liksom för förekomsten av USF i fundamentfältet och dominansen för några typer av USF, anser jag att det i första hand är genre/tradition med en betoning på *genre*, faktor (A), som förklarar de övergripande resultaten för USF på SAL-platsen. Vijay K. Bhatia konstaterar att olika inskott (qualifications) är ytterst vanliga inom de syntaktiska ramar som juridiska texter, alltså inte enbart författningar, erbjuder (se Bhatia 1993:110f.). Marita Gustafsson uppger att det i en brittisk lagtext är relativt vanligt att en sats placeras mellan hjälp verbet och huvud verbet i en huvudsats. Några exakta siffror ges dock inte (se Gustafsson 1975:20). Lagstiftarens strävan att undvika möjliga oklarheter och tvetydigheter gör att inskott placeras så nära som möjligt det eller de satsled som de bestämmer. Detta kan lagstiftaren göra även om resultatet blir att satsled som hör samman skiljs från varandra, att den syntaktiska meningens struktur blir klumpig och att den syntaktiska meningen blir mera svårtolkad (se Bhatia 1993:110f.). Underordnade satser och fraser på SAL-platsen förekommer dock inte enbart i juridiskt språk utan placeringen utnyttjas också inom andra fackområden i en strävan efter precisa uttryckssätt (jfr t.ex. Möhn & Pelka 1984:20; Fluck 1996:56). USF med denna placering kan därmed sägas vara ett genretypiskt drag för 'lagtext'.

I undersökningar av andra svenska material än författningstext är satser och fraser på SAL-platsen däremot en sällsynthet (se Jörgensen 1978:193; Sandqvist 1980:203). För svenskt talspråk uppges underordnade satser med en medial placering vara mycket ovanliga (se Jörgensen 1978:190). Nexusklyvande infogning av bisats i huvudsats samt klyvning av predikatets delar sägs vara ett karakteristiskt drag för den

språkform som Gösta Holm kallar "extremt kurialspråk [...]" (Holm 1967:18f., 124).¹ Gertrud Pettersson argumenterar för att lagspråkets placering av bisatser i nexusfältet är ett uttryck för "en strävan att presentera ramled så tidigt som möjligt i regeln" (Pettersson 1992:123). Hon säger vidare att

den ursprungligen kanslistilsbetonade nexusplaceringen av bisatser har blivit mer naturlig i lagtext. (Pettersson 1992:123)

Som har framgått av tabell 38 ovan utgör den typ av preciserande tillägg som utgörs av USF på SAL-platsen i delmaterialen SFS och FörfS inte en särdeles stor del av det totala antalet USF i respektive delmaterial. Detta resultat kan tolkas som att rekommendationer, faktor (B), är relevant i sammanhanget, vilket har diskuterats tidigare i detta avsnitt. Båda lagstiftarna uppmanas att inte skilja huvudsatsens olika delar från varandra och att inte placera tunga adverbial på satsadverbialsplatsen. Men anvisningarna gäller just satsdelar, medan inga rekommendationer ges om vilka typer av underordnade fraser eller satsförkortningar som lagstiftaren bör placera alternativt bör undvika att placera på SAL-platsen (se vidare avsnitt 10.3.2 nedan).²

Liksom beträffande USF i fundamentfältet har den eventuella betydelsen av språkstruktur/översättning, faktor (C), för förekomsten av USF på satsadverbialsplatsen inte blivit klarlagd.

Möjligen kan innehåll i enskilda texter, faktor (D), i någon mån inverka på resultaten, eftersom det finns en variation inom delmaterialen. Exempelvis visar en granskning av de 60 makrosyntagmerna från den finländska jämställdhetslagen som ingår i B-materialet för FörfS att det i dessa finns 8 USF på SAL-platsen. Samtliga är 'övriga satsförkortningar' (XF). Av de 8 underordnade fraserna utgörs 2 av frasen *utan dröjsmål*, 2 av frasen *vid behov*, 2 av frasen *genom råd och anvisningar* och 2 av frasen *genom förordning*. Med detta lämnar jag SAL-platsen och går över till USF med placering i innehållsfältet.

¹ Se Landqvist (1996:93f.) om underordnade satser på SAL-platsen i SKULD (Sv) och SKULD (Fs). Se Platzack (1998:125f.) om *nexus* och andra beteckningar för kopplingen mellan subjekt och predikat i satsen.

² Jfr *Språket i lagar och andra författningar* (1967), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979; 1994), GrB (1985; 1998), MF (1992; 1998) och SLAF (1988; 1992; 1998).

Innehållsfältet

Av tabell 38 ovan framgår att flertalet USF i delmaterialen SFS och FörfS är placerade i innehållsfältet. Uttryckt i procent är det fråga om 66,3 (SFS) respektive 64,9 procent (FörfS), medan antalet i absoluta tal är 1 884 av totalt 2 843 USF (SFS) respektive 1 921 av sammanlagt 2 962 USF (FörfS). Bland de mest frekventa kategorierna av USF i innehållsfältet är RP, XF och KD (se tabell 39 och tabell 40 ovan). Dessa hör också till de mest frekventa i fundamentfältet och på SAL-platsen i huvudsatser. För innehållsfältets del tillkommer 'infinitivfras' (IF) i båda delmaterialen samt 'bisats som inleds med det allmänt underordnande *att*' (AT) i SFS och 'koordinationsfras' (+F) i FörfS. De fem kategorierna svarar för 1 391 av 1 884 belägg med denna placering i SFS respektive 1 468 av 1 921 belägg i FörfS. Detta innebär 73,8 procent (SFS) respektive 76,4 procent (FörfS) av det totala antalet USF i innehållsfältet.

Anledningen till att kategorierna IF, AT och +F finns med bland de fem mest frekventa är att i en huvudsats med rak ordföljd är innehållsfältet den omarkerade platsen för direkta objekt och för längre subjekt i makrosyntagmen (se exempel (95) och (96) nedan). I de två primära satsleden 'direkt objekt' (signum OO) och 'subjekt' (signum SS) kan infinitivfraser och *att*-satser ingå. Innehållsfältet är likaså den omarkerade platsen för koordinationsfraser (97). Liksom i fråga om fundamentfältet och SAL-platsen kan det stå en eller flera USF i innehållsfältet. Om det finns två eller flera USF i innehållsfältet, finns det två alternativ. Flera USF kan ingå i ett och samma primära satsled eller flera primära satsled med sina respektive USF kan finnas i innehållsfältet.

- (95) <S>BOST (Sv):60 Hyresnämnden får <XF>på ansökan av medlemmen</XF> förelägga föreningen <IF>att upplåta lägenheten med bostadsrätt</IF>.</S>
- (96) <S>SKULD (Sv):24 Av föreläggandet skall framgå <AT>att ansökan kan avvisas <KD>om föreläggandet inte följs</KD></AT>.</S>
- (97) <S>JÄMST (Sv):65 Nämndens beslut skall avfattas skriftligen <+2>och</+2> <+F>delges arbetsgivaren</+F>.</S>

Skillnader i procentfördelningen av USF mellan delmaterialen SFS och FörfS, som tidigare har noterats, uppträder också för USF i innehållsfältet. Således har SFS en större procentandel KD och mindre andelar RP och XF än FörfS (se tabell 39 och tabell 40 ovan).

För att förklara att en majoritet av de underordnade satserna och fraserna i respektive delmaterial är placerade i innehållsfältet, kan man tycka att faktorerna i förklaringsmodellen inte behöver diskuteras, eftersom detta är den placering som är den mest väntade (jfr Sandqvist 1980:199). Visserligen anses högertyngd vara mera kännetecknande för talspråk än för skriftspråk (se t.ex. Teleman & Wieselgren 1970: 81, 94). Men också en lagstiftare kan utnyttja innehållsfältet för att placera långa konstruktioner som han av olika anledningar inte vill låta stå i fundamentfältet eller på SAL-platsen (jfr Hiltunen 1984:6).

Genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A), kan möjligen sägas inverka i det att många USF i innehållsfältet är ett genretypiskt drag. Om rekommendationer, faktor (B), har någon betydelse för att flertalet USF är placerade i innehållsfältet, är svårt att avgöra (se ovan detta avsnitt). Också en eventuell inverkan av språkstruktur/översättning, faktor (C), för de skillnader som finns mellan SFS och FörfS angående förekomsten av de fem kategorierna är svår att bedöma. Någon närmare granskning av makrosyntagmer från de lagar som ingår i delmaterialen för att spåra en tänkbar variation inom delmaterialen har inte gjorts. Följaktligen har en eventuell betydelse av innehåll i enskilda texter, faktor (D), för en sådan variation inte prövats. Jag har i detta avsnitt visat att en variation uppträder för USF i fundamentfältet och på SAL-platsen i huvudsatser. Med hänsyn till detta förefaller det troligt en sådan förekommer också i innehållsfältet i makrosyntagmer inom delmaterialen SFS och FörfS.

10.3. Primära satsled i makrosyntagmer

I detta avsnitt redovisas en delundersökning av *primära satsled på makrosyntagmnivå*. Olika primära satsleds andel av det totala antalet satsled i delmaterialen SFS och FörfS undersöks. I avsnitt 10.3.1 nedan återfinns en delstudie av *ledmängd* och *ledlängd*, dvs. det genomsnittliga antalet satsled per MS och antalet ord per satsled (jfr Lundqvist 1992:87). Primära satsled på satsadverbialsplatsen i huvudsatser är ämnet för avsnitt 10.3.2. Här används alltså termen (*primärt*) *satsled* medan Mamban har *satsdel* (se avsnitt 8.3 ovan). En förteckning över de primära satsled som har urskilts återfinns i appendix 1. Vissa modifieringar av Mamban har gjorts. Dessa innebär att kategorier har slagits samman respektive delats, medan kategorier som inte förekommer i det här undersökta materialet har uteslutits. I två fall (finit verb och infinit verb) har andra signum valts. De modifieringar av den ursprungliga analysmodellen som är av störst betydelse för klassificer-

ingen av primära satsled redovisas och motiveras i det här avsnittet. I övrigt hänvisas till appendix 1.

I den första av de fyra typer av MS som skall diskuteras inleds makrosyntagmen av prepositionen *med*, följd av ett nominal, varefter följer det finita verbet (*avse* eller *förstå*) i passiv diates. Makrosyntagmen avslutas med ett prepositionslost nominal (se exempel (98) nedan). Ett primärt satsled kan stå mellan det finita verbet och det avslutande nominalet (99). I dessa MS, och i de paragrafer som de hör hemma i, ger lagstiftaren definitioner av begrepp alternativt termer som används i den aktuella lagtexten (se vidare avsnitt 7.3 ovan). Konstruktionstypen noteras för 16 belägg i delmaterialet SFS och för 10 i FörfS. I exempel (98) och (99) liksom i fortsättningen av avsnitt 10.3 är taggar för primära satsled utsatta samt taggar för koordination inom och mellan makrosyntagmer (<+1>, <+2>).

(98) <S>ALKO (Sv):2 <SS>Med mäsks</SS> <V1>förstås</V1> <SP>en jäsende vätska som blir sprit om den får fortsätta att jäsa</SP>.</S>

(99) <S>ALKO (Sv):3 <SS>Med alkohol</SS> <V1>avses</V1> <RA>i denna lag</RA> <SP>etylalkohol</SP>.</S>

Analysen av dessa makrosyntagmer görs som subjekt – finit verb – subjektiv predikatsfyllnad, dvs. SS – V1 – SP (jfr Teleman 1974:60f.). Jag betraktar denna typ av MS som en form av identitetspredicering (*vad avses med alkohol? med alkohol avses etylalkohol*), där *normaliterklausulen* legitimerar den valda analysen (se Teleman 1974:59, 30).¹

Den andra typ av MS som skall kommenteras saknar ett utsatt subjekt.² I svenskt författningsspråk förekommer sådana makrosyntagmer traditionellt i konstruktioner med verbet *döma* i passiv diates (se Benson 1968a:196f.; Pettersson 1992:57).³ Konstruktionen uppträder även i materialet för denna undersökning, bland annat i den svenska jaktlag- en (se exempel (100) nedan).

(100) <S>JAKT (Sv):92 <AA2>Om ett jaktbrott är att anse som grovt</AA2>, <V1>döms</V1> <OA1>till fängelse i högst två år</OA1>.</S>

¹ Rimligheten i analysen visas även genom att man kan byta ut de finita verben i exempel (98) och (99) mot kopulan *vara* och avlägsna prepositionen *med* och få makrosyntagmer som *Alkohol är etylalkohol* som resultat. Också dessa analyseras i enlighet med *normaliterklausulen*, dvs. SS – V1 – SP (se Teleman 1974:30).

² Se avsnitt 8.3 ovan om subjektstvång och subjektсутelämning i svenskan i allmänhet och i författningsspråk i synnerhet.

³ Se Strömholm (1988:33) för en diskussion ur ett juridiskt perspektiv av *dömes* som presens indikativ och presens konjunktiv.

I materialet finns också subjektlösa makrosyntagmer av andra typer än (100). Det är fråga om hänvisningar inom en författningstext eller hänvisningar till en annan författning (se vidare avsnitt 7.5 ovan). Hänvisningen kan vara mycket precis och den aktuella författningens namn, nummer i respektive författningssamling samt lagrum (kapitel, paragraf, moment eller stycke) anges, t.ex. *stadgas i 16 § 4 mom.* Den kan också vara mera allmän, t.ex. *stadgas genom förordning.* Hänvisningar kan göras till andra former av skrivna normer än författningar, t.ex. *överenskommas genom tjänste- och arbetskollektivavtal.* Vidare kan det vara fråga om hänvisningar till handlingar som är mycket allmänt angivna, t.ex. *stadgas särskilt.* I samtliga fall står makrosyntagmens predikatsverb i passiv diates. Dessa typer av makrosyntagmer demonstreras med exempel (101)–(104) nedan. Med de MS där verbet är *döma* i passiv diates inkluderade, finns det totalt 3 makrosyntagmer utan utsatt subjekt i delmaterialet SFS och 54 i FörfS.

- (101) <S>UTL (Fs):44 <OA1>Om beviljande av permanent uppehållstillstånd</OA1> <V1>stadgas</V1> <RA>i 16 § 4 mom</RA>.</S>
- (102) <S>UTL (Fs):14 <OA1>Om visumfrihet</OA1> <V1>stadgas</V1> <AA1>genom förordning</AA1>.</S>
- (103) <S>KYRKO (Fs):73 <AA1>Genom tjänste- och arbetskollektivavtal mellan den evangelisk-lutherska kyrkans avtalsdelegation och föreningar som bildats för att bevaka tjänsteinnehavarnas och arbetstagarnas intressen</AA1> <V1>kan</V1>, <AA1>så som därom särskilt stadgas</AA1>, <V2>överenskommas</V2> <OA1>om avlöning och övriga villkor i anställningsförhållandet för kyrkans, församlingarnas och de kyrkliga samfälligheternas anställda</OA1>, <AA1>utan hinder av vad som stadgas i denna lag eller i övriga författningar rörande kyrkan eller dess församlingar</AA1>.</S>
- (104) <S>UTL (Fs):50 <OA1>Om utlänningars rätt att idka näring</OA1> <V1>stadgas</V1> <AA1>särskilt</AA1>.</S>

Analysmodellen tillåter makrosyntagmer av typen *mening* utan något utsatt subjekt. På subjektets normala plats står ett rumsuttryck (101) (se Telemann 1974:42; Jörgensen 1976:67). Vidare är det möjligt att i exempel (101)–(104) ovan sätta in ett obetonat *det* som subjekt. Subjekt kan saknas om meningen inleds med ett definit adverbial (se Jörgensen 1976:67; Diderichsen 1946:183). Makrosyntagmerna i (101)–(104) ovan inleds alla med definitiva adverbial, som utgörs av kategorierna 'objektadverbial 1' (OA1) och 'övriga adverbial' (AA1).

Den tredje makrosyntagmtyp som skall kommenteras innehåller tidsuttryck. Tidsuttryck har ofta en konditional, kausal eller koncessiv

betydelse alternativt en sådan bibetydelse. Detta visar sig särskilt vid *när*-satser och adverbet *då* (se Teleman 1974:75).¹ Svårigheterna med att ange tidsuttrycks betydelse alternativt deras bibetydelse(r) i författningsspråk har understrukits av Sven Benson.² Detta är särskilt tydligt, eftersom

lagspråket endast sällan har bruk för temporala satser som anger att ett visst förlopp endast utspelas en enda gång. Desto oftare föreligger behov av satser som inleds med ord av betydelsen 'när som helst som', 'var gång som'. (Benson 1967:185)

Svårigheterna att skilja mellan den temporala betydelsen hos uttryck med *när* och *då* och deras eventuella andra betydelser illustreras med exempel (105) och (106) nedan. Trots Bensons viktiga påpekande har jag valt att följa de kriterier som Ulf Teleman anger för att klassificera tidsuttryck. Adverbet *när* och *när*-satser är alltid kategorin 'tidsadverbial' (TA), medan *då*-satser och *medan*-satser kan vara antingen tidsadverbial eller 'övriga adverbial' (AA1 med min notation). Om *då* kan bytas ut mot *eftersom* och *medan* mot *å andra sidan* eller liknande uttryck, klassificeras de som 'övriga adverbial'. Adverbet *då* och *nu* är tidsadverbial, när de är eller kan vara betonade. I andra fall är de 'övriga adverbial' (se Teleman 1974:75).

- (105) <S>JAKT (Fs):35 <TA>När jakträtten övergår på någon annan</TA> <V1>förfaller</V1> <SS>de jakttillstånd som givits av den förra jakträttshavaren</SS>.</S>
- (106) <S>ALKO (Sv):50 <SS>Motsvarande</SS> <V1>gäller</V1> <TA>då en tillståndspliktig verksamhet måste avvecklas till följd av att tillståndet återkallats eller att andra tvingande skäl föreligger</TA>.</S>

Den fjärde och sista typ av makrosyntagm som skall kommenteras innehåller primära satsled som i Mamban klassificeras som 'övriga adverbial' (signum AA). Jag har delat kategorin i två, benämnda AA1 och AA2. Med signum AA1 betecknas 'övriga adverbial som anger beledsagande omständigheter som grad, mått, orsak, medgivande, sätt osv.' (se Teleman 1974:101–106). Som en egen kategori räknas 'villkorsuttryckande adverbial', som har signum AA2. Som AA2 klassifi-

¹ Se även *Språket i lagar och andra författningar* (1967:8f.) om *då*, *när* och *om* i författningstext samt SLAF (1992:79; 1998:80) om *då* och *när*.

² Se även Wendt (1997) om konditionala och temporala bisatser i Kristoffers landslag, vilka "står varandra rätt nära i sin lagspråkliga funktion [...]" (Wendt 1997: 71).

cerar jag frågeformade konditionalsatser samt underordnade satser och fraser, som inleds med konditionala konjunktioner (se Teleman 1974: 243, 184). Anledningen till "delningen" av Mambans kategori AA är att kategorin AA2 är intressant i ett material av juridisk text på grund av den rikliga förekomsten av konstruktioner som anger villkor (se t.ex. Danet 1985:282; Nordman 1992:38). Slutligen förtjänar det att påpekas att Ulf Teleman understryker att

[i] manualen har inarbetats lösningar av en rad mer eller mindre speciella konstruktioner som dykt upp under analysarbetet. Många av dessa analys-er har måst bli relativt godtyckliga. (Teleman 1974:29)

Även de avvikelser som jag har gjort från Mamban torde kunna betecknas som "relativt godtyckliga", om än huvudsakligen betingade av materialets karaktär (jfr t.ex. Sandqvist 1980:21; Wollin 1981:17f.). Men det bör betonas att jag följer de fyra huvudprinciper som presenteras i prioriteringsordning i Teleman (1974): grundlagen, normaliterklausulen, slutsatsen och kontaktpincipen.¹ Med detta går jag över till att redovisa det totala antalet primära satsled i delmaterialen SFS och FörfS samt till att diskutera förekomsten av vissa centrala primära satsled i dem. En fullständig redovisning av förekomsten av de kategorier som har urskilts återfinns i bilaga 32 och bilaga 33.

I delmaterialet SFS finns det totalt 5 973 primära satsled, medan antalet i FörfS uppgår till 5 934. Differensen mellan dem är således obetydlig, då SFS innehåller endast 39 fler belägg. I tabell 41 nedan återfinns uppgifter om förekomsten av de satsled i materialet vilka med Margareta Westmans term kan kallas *grundläggande satsled*. Dessa är 'subjekt' (inklusive formella och egentliga subjekt), 'verb' (finita och infinita predikatsverb), 'objekt' (direkta och indirekta objekt), 'predikatsfyllnad' (subjektiv, objektiv och fri subjektiv predikatsfyllnad), 'adverbial' (inklusive agenter och partiklar) samt 'övriga satsled' (se Westman 1974:149).

¹ De fyra principerna sammanfattas av Teleman på följande sätt:

(1) GRUNDLAGEN. I valet mellan två analyser väljs den som ger den grundaste konstituentstrukturen. [---] (2) NORMALITERKLAUSULEN. Om ett uttryck uppfyller villkoren för både normalfall och specialfall, analyseras enligt normalfallet. [---] (3) SLUTSATSEN. Om en möjlig analys ger högertygd (slutdjup) och en annan möjlig analys ger vänster-tygd (begynnelsejup), väljs den förra lösningen. [---] (4) KONTAKTPRINCIPEN. Om en analys ger diskontinuerliga satsdelar och en annan icke, föredras den senare analysen. (Teleman 1974:30, versaler i original-et)

TABELL 41. *Grundläggande satsled i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet primära satsled i respektive delmaterial.*

Delmaterial	subjekt	verb	objekt	predikats- fyllnad	adverbial	övriga satsled	Totalt
SFS	1 282	2 084	448	132	1 928	99	5 973
	21,5 %	34,9 %	7,5 %	2,2 %	32,3 %	1,7 %	100,1 %
FörfS	1 225	1 985	523	139	1 960	102	5 934
	20,6 %	33,5 %	8,8 %	2,3 %	33,0 %	1,7 %	99,9 %

Av tabell 41 ovan kan utläsas att över 85 procent av de primära satsleden i delmaterialen kan föras in under ett av de grundläggande satsleden 'subjekt', 'verb' och 'adverbial'. Noga räknat är det fråga om 88,7 (SFS) respektive 87,1 procent (FörfS). De olika grundläggande satsledens procentandelar är ungefärligen desamma i SFS och FörfS. Mindre skillnader finns dock. Det sverigesvenska delmaterialet har något större andelar för kategorierna 'subjekt' och 'verb', medan det finlandssvenska har något högre värden för 'objekt' och 'predikatsfyllnad'.

Det är inte något anmärkningsvärt att ett litet antal satsled svarar för den större delen av det totala antalet i ett material. Subjektet och det finita predikats verbet är normalt kärnan i en makrosyntagm. Till denna kärna knyts ofta ett led som är särskilt förbundet med verbet, vanligen ett objekt eller ett predikativ. Till dessa led kommer sedan olika typer av adverbial som specificerar eller modifierar meningens semantiska innehåll (se t.ex. Wollin 1983:38). Fördelningen av satsled i svenska texter är vanligen runt 25 procent adverbial, cirka 20 procent subjekt och ungefär 10 procent objekt (se Nordman 1992:206 med anförd litteratur). Ingen av faktorerna i förklaringsmodellen är tillämplig eller nödvändig för att förklara huvudresultaten för fördelningen av grundläggande satsled i delmaterialen. Däremot kan några av resultaten i tabell 41 vara värda en kommentar, eftersom de kan säga något om genren 'lagtext' eller delmaterialen SFS och FörfS.

En jämförelse av värdena i tabell 41 med Westmans undersökning av svensk bruksprosa (BRUK) visar att både SFS och FörfS har större procentandelar subjekt, verb och adverbial än BRUK, medan bruksprosan noteras för större procentandelar objekt, predikatsfyllnad och övriga satsled (se Westman 1974:150). Dessa skillnader torde till en del kunna knytas till respektive materials karaktär i stort. I B-material-et för SFS och FörfS förekommer enbart makrosyntagmer som representerar makrosyntagmtypen *mening*, vanligen med såväl utsatt subjekt

som predikat. BRUK innehåller också s.k. *meningsämnen* (meningsfragment).¹ Jag har i avsnitt 10.2.2.1 ovan visat att olika typer av underordnade satser och fraser med funktion som adverbial är vanliga i delmaterialen. Detta bör ha betydelse för adverbialens andel av det totala antalet grundläggande satsled. Jag har även visat att *att*-satser inte så vanliga i det här undersökta materialet. Det kan finnas ett samband mellan de få *att*-satserna och det begränsade antalet belägg för 'objekt'. Möjligen skulle en semantisk analys av verbfraser i de två delmaterialens makrosyntagmer kunna ge en förklaring till varför de grundläggande satsleden 'objekt' och 'predikatsfyllnad' svarar för en mindre procentandel av det totala antalet än i BRUK. Någon sådan undersökning ryms emellertid inte inom ramarna för denna avhandling. Den obetydliga andelen 'övriga satsled' i SFS och FörfS torde till en del bero på att jag till skillnad från Westman (1974:149) inte räknar konjunktioner till kategorin (se appendix 1).

Tabell 41 ovan visar även mindre skillnader mellan delmaterialen vad beträffar olika grundläggande satsleds procentandelar av det totala antalet. Här uppmärksammar jag "underskottet" av det grundläggande satsledet 'subjekt' i delmaterialet FörfS. Av tabell 41 ovan framgår att 'subjekt' svarar för 21,5 procent av de grundläggande satsleden i det sverigesvenska delmaterialet, medan andelen i det finlandssvenska är 20,6 procent. Svenskt lagspråk har sedan de medeltida landskapslagarnas tid en tradition med subjektlösa satser (se t.ex. Benson 1968a: 197f.; Jörgensen 1987:70). Också i Brottsbalken från 1962 finns det subjektlösa satser, även om de där vanliga konstruktionerna *dömes* och *skall dömas* alternativt kan ses som opersonliga passiver (se Pettersson 1992:56f.). Ett mindre antal subjektlösa satser förekommer också i förslaget till ny svensk regeringsform från 1963 och i propositionen om förslag till ny regeringsform från 1973 (se Benson 1974: 229f.).

Om man relaterar antalet 'subjekt' (SS) till antalet makrosyntagmer i delmaterialen SFS och FörfS samt tar hänsyn till förekomsten av kategorierna 'formellt subjekt' och 'egentligt subjekt' (FS och ES), visar det sig att endast 3 makrosyntagmer i SFS och hela 54 i FörfS saknar utsatt subjekt.² Detta innebär att 0,2 procent respektive 4,2 procent av

¹ Se avsnitt 9.2.1 ovan respektive Westman (1974:118).

² Båda lagstiftarna använder konstruktionen med formellt och egentligt subjekt, inklusive *det finns* följt av ett nominal, sparsamt (se appendix 1 om denna). Antalet belägg är 19 i SFS och 8 i FörfS. Konstruktionen med formellt och egentligt subjekt bedöms vara mera använd i talspråk än skriftspråk (se Lundqvist 1992:156ff. med anförd litteratur). Det lilla antalet formella och egentliga subjekt torde främst bero på genre/tradition med tyngdpunkt på *tradition*, faktor (A) i förklaringsmodellen. En re-

det totala antalet MS i respektive delmaterial saknar ett utsatt subjekt. I samtliga tre belägg i SFS och i ett av beläggen i FörfS är makrosyn-tagmens finita verb *döm(e)s*. Konstruktionen *skall dömas* med ett utsatt subjekt förekommer också i det totala materialet (se t.ex. NÄRI (Sv):64)). De få beläggen stöder Gertrud Peterssens bedömning att subjektslösa konstruktioner vid *döm(e)s* blir allt mera ovanliga i svenska lagtexter (se Pettersson 1992:57f.). Genre/tradition med betoning på *tradition*, faktor (A), kan förklara de nu diskuterade fyra beläggen.

I delmaterialet SFS finns det alltså mycket få belägg för makrosyn-tagmer utan utsatt subjekt. Detta resultat kan förklaras främst med hjälp av rekommendationer, faktor (B), utan att innehåll i enskilda texter, faktor (D), helt kan undantas. Anledningen är att det i dessa tre fall är fråga om sanktioner för brottsliga handlingar. Redan *Språket i lagar och andra författningar* rekommenderar lagstiftaren att undvika

opersonliga passiva konstruktioner, framför allt av verbet *döma*. (*Språket i lagar och andra författningar* 1967:35, understrykning i originalet)

Rekommendationerna upprepas inte i senare anvisningar, och en trolig förklaring till detta är att något behov inte finns. Av en äldre tradition med subjektсутelämning i svenskt författningsspråk, särskilt vid *döma*, finns således få spår i delmaterialen SFS och FörfS.¹

De förhållandevis många beläggen för MS utan utsatt subjekt i delmaterialet FörfS vill jag främst förklara med språkstruktur/översättning, faktor (C). En genomgång av de svenskspråkiga makrosyn-tagmerna i FörfS och deras finska motsvarigheter i Säädk visar att i 48 av 54 fall motsvaras presens, passiv, i delmaterialet FörfS av presens, passiv, i delmaterialet Säädk, t.ex. *stadgas – säadetään, bestäms – määrätään* och *föreskrivs – pidetään*.² Flertalet belägg är uttryck med *stadgas* följt av primärledet 'rumsadverbial' (RA) eller *stadgas* följt av primärledet 'övriga adverbial' (AA1), t.ex. *stadgas i X*

kommandation att använda formellt och egentligt subjekt ges i *Myndigheternas föreskrifter* (se MF 1992:101f.; 1998:103f.). Antalet belägg är större i SFS, men det är ändå svårt att hävda att orsaken till detta resultat är en skillnad i rekommendationer, faktor (B). Det mindre antalet i FörfS kan lika gärna vara orsakat av språkstruktur/översättning, faktor (C), eftersom finskan saknar en direkt motsvarighet till svenskans formella och egentliga subjekt.

¹ Se t.ex. Holm (1967:63) och Wendt (1997:125f., 139) om utelämning av subjekt i äldre tiders svenska lagspråk.

² I ett av fallen motsvaras den svenskspråkiga versionens *dömes till böter av voidaan* [presens, passiv] *tuomita* [infinitiv 1, grundform] *sakkoon* [kasus illativ] i den finskspråkiga. Konstruktionen ingår i en icke-underordnad sats i det svenskspråkiga delmaterialet, medan den ingår i en underordnad sats i det finskspråkiga (KOMM (Fs):12; KOMM (Fi):11).

§ – säädetään X §:ssä [kasus inessiv], stadgas genom förordning – säädetään asetuksella [kasus adessiv] och stadgas särskilt – säädetään erikseen [kasus illativ]. Det är alltså fråga om formelartade vändningar som används flitigt i det finlandssvenska (och det finska) delmaterialet.

De återstående 6 beläggen i FörfS fördelar sig på tre olika konstruktionstyper. Den svenska konstruktionen med presens, passiv, motsvaras vid 2 tillfällen av *on* [3 p. sg av *olla* 'vara'] tillsammans med perfekt particip, passiv, t.ex. *stadgas – on säädetty*. Modalt hjälpverb och huvudverb på svenska har i 2 fall presens, passiv, tillsammans med infinitiv 1, grundform, som finsk motsvarighet t.ex. *kan dömas – voidaan tuomita*, medan modalt hjälpverb och huvudverb vid 2 tillfällen motsvaras av *on* och presens particip, passiv, t.ex. *skall kungöras – on kuulutettava*. I samtliga finska konstruktioner finns inte något utsatt subjekt. I de svenskspråkiga motsvarigheterna har lagstiftaren/översättaren inte "kompletterat" makrosyntagmerna med något subjekt, i första hand *det*.¹

Språkstruktur/översättning, faktor (C), är i första hand den faktor som förklarar de jämförelsevis många fallen av MS utan utsatt subjekt i delmaterialet FörfS. Men det är knappast bara denna faktor som är aktuell. En närmare granskning avslöjar att subjekt saknas också i makrosyntagmer som är hämtade från lagar där lagstiftningsarbetet har skett på svenska och från lagar för vilka tillkomstsituationen inte är fullständigt klarlagd, dvs. SJÄLV (Fs) och KÖP (Fs) respektive ALKO (Fs), JÄMST (Fs), KOMM (Fs) och SAME (Fs) (se avsnitt 3.2.1.7 ovan).² Den enda lagtext som inte har bidragit med någon subjektlös makrosyntagm till delmaterialet FörfS är NÄRI (Fs). I någon mån kan därför också genre/tradition med betoning på *tradition*, faktor (A), ha betydelse för de relativt sett många makrosyntagmerna utan utsatt subjekt i det finlandssvenska delmaterialet. Traditionen behöver emellertid inte vara exklusivt finländsk. Som har nämnts tidigare i detta avsnitt har svenskt författningsspråk en tradition att använda subjektlösa meningar, även om denna inte är så stark som den en gång har varit.

Även rekommendationer, faktor (B), kan spela en roll för att förklara den större förekomsten av subjektlösa makrosyntagmer i de båda finländska delmaterialen. Tidigare har talats om sverigesvenska anvisningar mot att använda opersonliga konstruktioner vid *döma*.

¹ Se avsnitt 8.3 ovan och appendix 3 nedan om passiv i finskan.

² Fördelningen av MS utan utsatt subjekt är inte jämn inom delmaterialet FörfS utan olika texter bidrar med fler eller färre belegg till det totala antalet om 54. Som exempel kan nämnas att SJÄLV (Fs) noteras för 10 belegg mot 1 för KÖP (Fs).

Några motsvarande anvisningar finns inte i finlandssvenska handledningar. Däremot sägs det att konstruktionen *on säädetty* [perfekt particip, passiv] 'har stadgat', 'är stadgat' kan översättas med presensformer: *stadgas, bestäms, anges, föreskrivs* osv.¹ Exempel på detta har givits ovan. Vidare kan nämnas att finskans *on* tillsammans med presens particip, passiv, ofta översätts med *skall* och huvudverb (se Sorvali & Lindberg 1987:108). Exempel finns i de två finländska delmaterialen, t.ex. *on kuulutettava – skall kungöras*.

10.3.1. Ledmängd och ledlängd

En undersökning av genomsnittlig meningslängd för grafiska meningar i A-materialet för delmaterialen SFS, FörfS och Säädk redovisas i avsnitt 9.3 ovan. Antalet ord per mening är ett sätt att mäta meningslängd, men meningslängd

kan också beskrivas som funktionen av genomsnittligt antal satsled (ledmängd) och antalet ord i dessa (ledlängd). (Lundqvist 1992:87)

Uppgifter om antalet ord per makrosyntagm, antalet primära satsled per MS (*ledmängd*) och antalet ord per satsled (*ledlängd*) för delmaterialen SFS och FörfS framgår av tabell 42 nedan. I denna ges två värden för ledlängd. Det första är med samtliga primära satsled inräknade, medan det andra värdet är med primärleden 'finit verb', 'infini verb' och 'partikel' (V1, V2 och PL) borträknade.² Dessa tre satsled är i allmänhet ettordsled, medan övriga är nominal- och adverbialfraser vilkas längd kan variera (se Jörgensen 1976:46).

TABELL 42. *Ord/MS, primära satsled/MS, ord/primärt satsled, alla satsled, och ord/primärt satsled, förutom 'finit verb' (V1), 'infini verb' (V2) och 'partikel' (PL), i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Ord/MS	Primära satsled/MS	Ord/primärt satsled, alla satsled	Ord/primärt satsled förutom V1, V2 och PL
SFS	20,8	4,7	4,4	6,3
FörfS	22,0	4,7	4,7	6,6

¹ Se exempel i SLAF (1988:206; 1992:232; 1998:282) och jfr Huhtala (1995:93).

² Koordination av makrosyntagmer (signum ++1) och koordination inom makrosyntagmer (signum ++2) ingår inte i de två värdena (jfr Jörgensen 1976:46 och se appendix 1).

Tabell 42 ovan visar en god överensstämmelse mellan de två delmaterialen beträffande *ledmängd*. Båda noteras för värdet 4,7 *primära satsled/MS*. Avrundningen till en decimal döljer dock en obetydlig skillnad mellan SFS (4,71) och FörfS (4,66). Inom delmaterialen varierar antalet primära satsled per makrosyntaxtagm från som lägst 3 (107) till 6 eller däröver (108).

(107) <S>SAME (Fs):33 <AA1>Vid lika röstetal</AA1> <V1>avgör</V1> <SS>lotten</SS>.</S>

(108) <S>SJÄLV (Fs):69 <AA2>Är en handling som har tillställts en domstol eller någon annan riksstyrelse avfattad på finska</AA2>, <V1>skall</V1> <SS>myndigheten</SS> <AA1>vid behov</AA1> <V2>se</V2> <PL>till</PL> <OO>att handlingen översätts till svenska</OO>.</S>

Det för SFS och FörfS gemensamma värdet för *ledmängd* om 4,7 *primära satsled/MS* är inte på något vis anmärkningsvärt. Andra svenska material noteras för samma värde eller värden som överstiger det. Det genomsnittliga antalet satsled i svenska meningar som representerar olika sorters material har visats vara mellan 4 och 5. Lars Wollin konstaterar följande vad beträffar *ledmängd* i svensk text generellt:

Ledmängden i meningen är alltså i motsats till ordmängden tämligen konstant. (Wollin 1983:24, kursiv i originalet)

Mina värden bekräftar således resultaten från tidigare undersökningar av svenska tal- och skriftspråksmaterial. De senare representerar olika tidsperioder samt både texter som ursprungligen är skrivna på svenska och texter som är översättningar. Ingen av faktorerna i förklaringsmodellen är därför nödvändig för att förklara resultaten för *ledmängd* för det undersökta materialet.

Värdena för *ledlängd*, räknat på alla satsled, i tabell 42 ovan är mer värda att uppmärksamma. Delmaterialet SFS har 4,4 *ord/primärt satsled*, *alla satsled* och FörfS har 4,7, vilket är höga värden jämfört med andra studier av svenskt tal- och skriftspråk.¹ Än mera anmärkningsvärda är värdena för *ledlängd* med kategorierna V1, V2 och PL frånräknade. Här har det sverigesvenska delmaterialet 6,3 *ord/primärt satsled* och värdet för det finlandssvenska uppgår till 6,6. De olika delmaterialen i Talsyntax-undersökningen noteras för mellan 2,4 och 3,8 *ord/primärt satsled* (se Jörgensen 1976:39f.). Totalvärdet för svensk

¹ Se Wollin (1983:22ff.) och Lundqvist (1992:88ff.) för översikter av forskning till och med slutet av 1980-talet.

barn- och ungdomslitteratur är 2,7 ord/primärt satsled (se Lundqvist 1992:88).

Materialets höga värden för ledlängd vill jag förklara med hjälp av genre/tradition med en betoning på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen. Detta vill jag göra trots bristen på jämförelsematerial av juridisk text. Sådant saknas för svensk juridisk text av andra slag än författningstext och för författningar på engelska och tyska. Till de höga värdena för ledlängd bidrar de många underordnade satserna och fraserna i respektive delmaterial (se avsnitt 10.2.2 ovan). Rekommendationer, faktor (B), är inte aktuell i sammanhanget, vilket är föga förvånande. Det vore knappast särskilt enkelt att ge anvisningar om ledmängd och ledlängd som är lätta att tillämpa. Den eventuella betydelsen av språkstruktur/översättning, faktor (C), för det något högre antalet ord/primärt satsled i FörfS har inte undersökts. Men med båda de använda måtten noteras FörfS för 0,3 fler ord/primärt satsled än SFS. En eventuell variation inom delmaterialen, som möjligen kan knytas till innehåll i enskilda texter, faktor (D), har jag inte undersökt.

Antalet satsled per makrosyntagm är i stort sett detsamma i B-materialet för SFS och i det för FörfS, medan det finns en skillnad för antalet ord per grafisk mening i A-materialet för dem (se avsnitt 9.3 ovan). Eftersom GM och MS till allra största delen överensstämmer i materialet för undersökningen (A-materialet och B-materialet), kan man härav dra slutsatsen att det främst är satsledens längd som har betydelse för en menings längd (jfr Lundqvist 1992:89). En lång mening, mätt i antal ord, innehåller emellertid inte nödvändigtvis många långa primära satsled utan den kan också innehålla ett långt primärt satsled med en komplicerad uppbyggnad (se Wollin 1983:23f.; Lundqvist 1992:91). I det undersökta materialet är detta särskilt tydligt för de primära satsleden 'subjekt' (SS), 'direkt objekt' (OO), 'villkorsuttryckande adverbial' (AA2) och 'koordinationsfras' (+F) (se exempel (109)–(112) nedan). Ett enda primärt satsled med ett stort antal ord kan uppnå en avsevärd längd. Till detta bidrar även de många underordnade satser och fraser som lagstiftaren använder (se avsnitt 10.2.2.1 ovan).

- (109) <S>KYRKO (Sv):74 <SS>Beslut, som under tiden från beslutet om indelningsändring eller, om indelningsdelegerade skall utses enligt 22 §, från valet av delegerade och till dess att ändringen träder i kraft fattas av kyrkofullmäktige, kyrkostämman, kyrkorådet eller en annan nämnd</SS>. <V1>får</V1> <V2>överklagas</V2> <AA1>enligt föreskrifterna i 22 kap. 1–3 §§</AA1>.</S>

- (110) <S>KYRKO (Fs):61 <SS>Vad som stadgas i 2 mom.</SS>
<V1>gäller</V1> <AA1>i tillämpliga delar</AA1> <+A>även</+A>
<OO>en sådan präst som har verkat som lärare i teologisk
vetenskap vid ett universitet eller en annan högskola eller
som religionslärare vid en läroinrättning eller som med
domkapitlets bifall har tjänstgjort som präst i en förening,
annan sammanslutning, stiftelse eller anstalt</OO>.</S>
- (111) <S>SKULD (Sv):28 <AA2>Om det, sedan beslut har fattats
enligt 13 § andra stycket om att inleda skuldsanering,
framkommer att förutsättningarna för skuldsanering
enligt denna lag inte är uppfyllda</AA2>, <V1>skall</V1>
<SS>kronofogdemyndigheten</SS> <V2>avslå</V2> <OO>ansökan
</OO>.</S>
- (112) <S>KONK (Fs):56 <SS>En näringsidkare <+2>och</+2> en
sammanslutning av näringsidkare</SS><V1>skall</V1> <AA1>för
inspektion</AA1> <V2>ge</V2> <IO>tjänstemän som avses i 1
mom.</IO> <OO>tillträde till affärs- och lagerlokaler, markområden
och fordon som de har i sin besittning</OO> <+2>samt</+2>
<+F>på anfordran uppvisa sin affärskorrespondens, sin
bokföring, sina dataregistreringar och andra handlingar
som kan ha betydelse för övervakningen av att denna lag
samt de med stöd av den utfärdade stadgandena och be-
stämmelserna följs</+F>.</S>

10.3.2. Placering av primära satsled

Satsadverbialsplatsen i huvudsatser anses som tidigare sagts vara en stilistiskt känslig plats. Placeringen av långa och tunga satsled där uppges vara ett utmärkande drag för kanslispråket (se t.ex. Teleman & Wieselgren 1970:92, 101). Inte heller torde en placering av flera primära satsled, i synnerhet längre satsled, på satsadverbialsplatsen vara vanlig utanför vissa former av skriftspråk. Jag har i avsnitt 10.2.2.2 ovan visat att lagstiftaren företrädesvis placerar några kategorier av underordnade satser och fraser på SAL-platsen. Dessa USF preciserar och modifierar ofta de bestämmelser som lagstiftaren meddelar. Frågan är om ett begränsat antal primära satsled på liknande sätt dominerar på denna plats. Intressant är också om lagstiftaren vanligen placerar ett enda satsled på SAL-platsen eller om han i stället gärna ger flera av makrosyntagmens primära satsled denna placering.

I delmaterialet SFS finns det totalt 642 primära satsled på SAL-platsen, medan antalet i FörfS är 549. Räknat i förhållande till antalet makrosyntagmer har 513 MS av det totala antalet om 1 266 i SFS ett, två eller tre primära satsled på denna plats i makrosyntagmen. Detta innebär 40,5 procent av delmaterialets makrosyntagmer. Vad beträffar delmaterialet FörfS har 449 av 1 271 MS ett, två eller tre primära

satsled på satsadverbialsplatsen, vilket är 35,3 procent av makrosyntagmerna. Primära satsled på SAL-platsen är således vanligare i det sverigesvenska delmaterialet, både räknat i absoluta tal och i procent.

En närmare granskning av materialet visar att några få primära satsled i hög utsträckning dominerar på satsadverbialplatsen i huvudsatser. Uppgifter om de sex kategorier av primära satsled som dominerar på SAL-platsen återfinns i tabell 43 nedan (se även bilaga 34 och bilaga 35).

TABELL 43 *De sex mest frekventa typerna av primära satsled med placering på SAL-platsen i huvudsatser i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av antalet primära satsled, totalt, med placering på SAL-platsen i huvudsatser i respektive delmaterial.*

Delmaterial	Primära satsled		Delmaterial	Primära satsled			
SFS	SS	299	46,6 %	FörfS	SS	233	39,2 %
	NA	100	15,6 %		AA1	128	21,5 %
	AA1	77	12,0 %		NA	79	13,3 %
	+A	44	6,9 %		TA	41	6,9 %
	CA	43	6,7 %		+A	36	6,1 %
	TA	43	6,7 %		CA	35	5,9 %
Totalt	606	94,4 %	Totalt	552	92,9 %		

Tabell 43 visar att det är ett fåtal primära satsled som dominerar på SAL-platsen i huvudsatser och att dessa är desamma i SFS och FörfS. Av tabellen framgår vidare att 'subjekt' (SS) är det överlägset vanligaste primära satsledet med denna placering, att de tre vanligaste kategorierna är 'subjekt' (SS), 'negationsadverbial' (NA) och 'övriga adverbial' (AA1) samt att det finns mindre skillnader mellan delmaterialen för den procentuella fördelningen av de sex primära satsleden.

De många subjekten (SS) på SAL-platsen är ett förväntat resultat med hänsyn till de många underordnade satser och fraser som står i makrosyntagmernas fundamentfält och som tvingar fram omvänd ordföljd i makrosyntagmen (se avsnitt 10.2.2.2 ovan).¹ Inte heller är det oväntat att negationen *inte* (NA),² framhävande adverbial som *dock*, *endast*, *i första hand* (+A) och konjunktionella adverbial som *dessutom*, *heller*, *också* och *även* (CA) har denna placering. I en makrosyntagm

¹ Den vanligaste kategorin av USF i fundamentfältet är 'bisats inledd av relativt pronomen' (signum RP), men den har självfallet en begränsad inverkan på detta resultat. Den lägre andelen SS generellt i delmaterialet FörfS diskuteras i avsnitt 10.3 ovan.

² Det finns ett enda belägg för *ej* med denna placering. Detta hör hemma i KÖP (Sv):74, medan *inte* används i motsvarande bestämmelse i KÖP (Fs):68.

med rak ordföljd är detta den omarkerade platsen för sådana adverbial, särskilt med tanke på att de dessutom omfattar få ord.¹ Mera oväntat är att den för författningsspråket så typiska kategorin 'villkorsuttryckande adverbial' (AA2) så sällan förekommer på SAL-platsen. I delmaterialet SFS finns 11 belägg för AA2 på SAL-platsen och FörfS har blott 5.² Kategorin AA2 återfinns därför inte i tabell 43 ovan.

Längden på de primära satsleden på SAL-platsen varierar. Den genomsnittliga ledlängden är 2,3 ord/primärt satsled för delmaterialet SFS och motsvarande värde för FörfS är 2,4. Värdena är väsentligt lägre än de som noteras för samtliga primärlid i respektive delmaterial (se tabell 42 i avsnitt 10.3.1 ovan).³ De två lagstiftarna placerar därmed främst korta primära satsled på SAL-platsen (jfr Wollin 1983: 102). Tre av de mest frekventa typerna av adverbial med denna placering (CA, NA och +A) är vanligen ettorsled, vilket starkt bidrar till den anspråkslösa ledlängden. De övriga tre vanligt förekommande satsleden (SS, AA1 och TA) kan vara av varierande omfång. Överlägset längst i det undersökta materialet är ett komplicerat uppbyggt tidsadverbial som består av 30 ord (se exempel (113) nedan).

- (113) <S>MISS (Sv):28 <SS>Rätten</SS> <V1>skall</V1> <TA>så snart det kan ske och senast inom fyra dagar från det att beslutet underställdes rätten eller, om beslutet inte är verkställt när det underställs, från det att beslutet verkställdes</TA>, <V2>pröva</V2> <OA1>om omhändertagandet skall bestå</OA1>.</S>

Det genomsnittliga satsledet på SAL-platsen är ett kort led, vilket inte är oväntat. Mindre väntat är att lagstiftaren förhållandevis ofta inte placerar ett enda primärt satsled på SAL-platsen utan två eller tre.

I delmaterialet SFS finns 513 makrosyntagmer där minst ett primärt satsled står på SAL-platsen. Av dessa 513 MS är det 129 som har två eller tre satsled med denna placering, vilket innebär 25,1 procent av de 513 makrosyntagmerna. I delmaterialet FörfS uppgår antalet makro-

¹ Se t.ex. Teleman och Wieselgren (1970:92) samt Wollin (1983:102).

² Antalet belägg för AA2 på SAL-platsen och antalet belägg för 'bisats inledd med konditional konjunktion' (signum KD) på SAL-platsen är inte detsamma i delmaterialen (se avsnitt 10.2.2.2 ovan). Det finns två anledningar till detta. Alla KD på SAL-platsen fungerar inte som primära satsled. Alla AA2 på SAL-platsen är inte bisatser som inleds med konditionala konjunktioner.

³ Britt-Louise Gunnarsson anger att s.k. *inskott* i huvudsatser (inskott mellan subjekt och predikat och mellan predikatsdelarna i satser) i genomsnitt omfattar 5,0 ord. Det framgår inte om värdena enbart omfattar fraser med fler än ett ord eller om även ettorsled räknas in (se Gunnarsson 1982:105f.)

syntagmer med ett eller flera satsled på SAL-platsen till 449. Av dessa 449 MS är det 145 som har två eller tre primära satsled med denna placering, vilket utgör 32,3 procent av de 449 makrosyntagmerna. I delmaterialet SFS utnyttjar lagstiftaren således SAL-platsen för primära satsled flitigare, och i delmaterialet FörfS placerar lagstiftaren oftare mer än ett primärt satsled där. Vilken eventuell betydelse som språkstruktur/översättning, faktor (C), kan ha för det senare resultatet har jag emellertid inte undersökt, eftersom primärled i makrosyntagmerna med undantag för finita och infinita verb inte har taggats i det finskspråkiga delmaterialet Säädk (se avsnitt 8.1 ovan).

En del kombinationer av primära satsled på SAL-platsen är vanliga och föga oväntade, t.ex. SS och NA (114), SS, CA och NA (115) samt SS och AA2 (116). Andra är mera ovanliga och mera oväntade, t.ex. TA, AA1 och +A (se exempel (117) nedan).

- (114) <S>KONK (Fs):4 <AA2>Om inte statsrådet bestämmer något annat</AA2>, <V1>skall</V1> <SS>lagen</SS> <NA>inte </NA> <V2>tillämpas</V2> <OA1>på konkurrensbegränsningar som inskränker ekonomisk konkurrens utanför Finland, till den del de inte avser en finsk kundkrets</OA1>.</S>
- (115) <S>KÖP (Fs):51 <AA2>Om köparen häver köpet</AA2>, <V1>behöver</V1> <SS>han</SS> <CA>dock</CA> <NA>inte </NA> <V2>lämna</V2> <OO>särskilt meddelande om att han vill kräva skadestånd</OO>.</S>
- (116) <S>MISS (Sv):12 <TA>När utredningen har inletts</TA> <V1>skall </V1> <SS>länsstyrelsen</SS>, <AA2>om det inte är **uppenbart** **obehövt**</AA2>, <V2>besluta</V2> <OA1>om läkarundersökning av missbrukaren</OA1> <+2>samt</+2> <+F>utse en läkare för undersökningen</+F>.</S>
- (117) <S>KOMM (Sv):96 <SS>Kungörelsen</SS> <V1>skall</V1> <TA>inom samma tid</TA> <AA1>på ett lämpligt sätt </AA1> <+A>också</+A> <V2>tillställas</V2> <OO>varje ledamot och ersättare</OO>.</S>

Förekomsten av som jag bedömer det relativt många primära satsled på SAL-platsen i de två delmaterialen samt dominansen för några primära satsled (med undantag för 'subjekt', SS) vill jag förklara med genre/tradition med tyngdpunkt på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen. Lagstiftarens användning av just de aktuella satsleden och hans syfte med placeringen på SAL-platsen torde vara att precisera och modifiera innebörden i de bestämmelser som han meddelar (jfr Pettersson 1992:122).

I svenska lagar från 1734 och senare placeras s.k. *ramled* (adverb, prepositionsfraser och bisatser) av olika längd på satsadverbialsplatsen.

Detta är särskilt vanligt i strafflagstiftning (se Pettersson 1992:91f., 121ff.). Fraser mellan subjektet och predikatet eller mellan predikatsdelarna, antingen i huvudsatser eller bisatser, uppträder i många av Medbestämmandelagens meningar (se Gunnarsson 1982:105f.). I engelsk juridisk text generellt placeras långa adverbial ofta efter det finita verbet i huvudsatsen.¹ I sådan text förekommer en överanvändning (over-use) av adverbial, som har ovanliga (unusual) placeringar i sats-er. Skribentens strävan att undvika oklarheter styr placeringen av adverbialen (se Grøn 1992:121). Vijay K. Bhatia gör följande kommentar i fråga om preciseringar (qualifications) i engelsk juridisk text:

The most important characteristic of the legislative statement is the use of qualifications without which the provision will lose its essential nature. Most legislative provisions are extremely rich in qualificational insertions within their syntactic boundaries. (Bhatia 1993:110f.)

Primära satsled på SAL-platsen i huvudsatser kan därmed möjligen sägas vara ett genretypiskt drag för 'lagtext'. Placeringen är inte begränsad till juridiskt språk eller till fackspråk i förhållande till allmänspråk. I synnerhet subjekt (SS) och korta adverbial (NA, +A och CA) kan mera allmänt ha denna placering. Vad som kan sägas vara mera typiskt för genren 'lagtext' är längre adverbial på SAL-platsen och vissa kombinationer av primära satsled där. Dessa kan antas vara beroende av lagstiftarens strävan att uttrycka sig så exakt som möjligt i de bestämmelser som han meddelar.

Rekommendationer, faktor (B), kan spela in för resultaten. Olika svenska och finländska anvisningar rekommenderar att huvudsatsens olika delar helst inte skall skiljas från varandra och att tunga adverbial helst inte skall placeras på satsadverbialets plats i huvudsatser.² Samtidigt måste lagstiftaren, för att göra sin text entydig, ägna stor omsorg åt placeringen av vissa bestämmingar, vilket i *Språket i lagar och andra författningar* formuleras på nedanstående sätt:

Adverb och adverbiala bestämmingar bör om möjligt placeras intill de satsdelar som de bestämmer. Särskilt omsorg bör ägnas placeringen av inskränkande adverb (t.ex. endast) och negationer. (*Språket i lagar och andra författningar* 1967:32, understrykningar i originalet)

¹ Se t.ex. Crystal och Davy (1969:207), Gustafsson (1975:20) samt Hiltunen (1990:76, 84).

² Se *Språket i lagar och andra författningar* (1967:25, 28), MF (1992:98–101; 1998:101f.), SLAF (1992:59, 61; 1998:59, 61) och LO (1996:128).

Rekommendationen återfinns endast i *Språket i lagar och andra författningar* från 1967 och inte i några senare samlingar med anvisningar. Något motsvarande sägs inte i finländska handledningar.¹ På grund av de sinsemellan motstridiga anvisningarna och en brist på jämförelsematerial, är det svårt att bedöma vilken möjlig betydelse som olika rekommendationer kan ha för de resultat som presenteras i detta avsnitt.

Den eventuella betydelsen av språkstruktur/översättning, faktor (C), beträffande förekomsten av primära satsled på satsadverbialsplatsen har inte blivit klarlagd. Detsamma gäller en möjlig inverkan av innehåll i enskilda texter, faktor (D), för en eventuell variation inom delmaterialen.

10.4. Sammanfattning

I kapitel 10 redovisas olika delundersökningar av satser, fraser och primära satsled i makrosyntagmer.

Beträffande det totala antalet satser, antalet icke-underordnade satser, antalet underordnade satser och antalet underordnade fraser finns det inga stora differenser mellan de undersökta delmaterialen SFS och FörFS. Meningsbyggnaden är övervägande hypotaktisk med en stor procentandel underordnade satser och ett jämförelsevis högt antal *satser/MS*. Resultaten kan i huvudsak förklaras med genre/tradition, faktor (A) i förklaringsmodellen, medan den eventuella inverkan av rekommendationer, faktor (B), och språkstruktur/översättning, faktor (C), inte har gått att bedöma. En eventuell variation inom delmaterialen, relaterad till innehåll i enskilda texter, faktor (D), har inte undersökts.

Resultaten är typiska för genren 'lagtext'. En hypotaktisk meningsbyggnad med många satser per makrosyntagm förekommer även i andra juridiska facktexter och i texter som inte representerar juridikens fackområde.

Också med måtten *underordnade satser och fraser (USF)/1000 ord*, *underordnade satser (US)/1000 ord* och *US/100 MS* noteras SFS och FörFS för höga värden. En variation uppträder inom delmaterialen vad beträffar förekomsten av USF i makrosyntagmer. De övergripande resultaten med höga värden i fråga om USF och US kan sannolikt förklaras med genre/tradition, faktor (A). Rekommendationer, faktor (B), har ingen inverkan. Den eventuella betydelsen av språkstruktur/över-

¹ Jfr SLAF (1988; 1992; 1998) och LO (1996).

sättning, faktor (C), och den möjliga inverkan av innehåll i texter, faktor (D), för olika resultat har inte prövats.

De höga värdena för USF och US i relation till 1000 ord och till 100 MS är ett genretypiskt drag. En förväntad samvariation visar sig i materialet genom att FörfS noteras för högre värden än SFS beträffande genomsnittligt antal *ord/MS* och antal *USF/100 MS*.

Fyra typer av underordnade satser dominerar i båda delmaterialen, medan övriga underordnade satser i resultatredovisningen förs samman till en kategori (ÖUS). De fyra kategorierna är bisatser inledda av det allmänt underordnande *att* (AT), frågeformade konditionalsatser (FK), bisatser inledda av konditional konjunktion (KD), bisatser inledda av relativt pronomen (RP) och bisatser inledda av temporal konjunktion (TE). Likheter mellan SFS och FörfS vill jag förklara med genre/tradition, faktor (A). En jämförelse mellan delmaterialen visar högre procentandelar KD och FK i SFS och en högre procentandel RP i FörfS. Den möjliga betydelsen av olika faktorer för förekomsten och fördelningen av KD och FK har diskuterats utan att något entydigt svar har kunnat ges. Den större andelen RP i FörfS kan förklaras med hjälp av språkstruktur/översättning, faktor (C), och rekommendationer, faktor (B).

Många konditionala satser (KD och FK), få *att*-satser (AT) och få temporala satser (TE) kan sägas vara genretypiska drag för 'lagtext'. Bedömningen stöds av tidigare studier av juridiskt språk och undersökningar av fackspråk inom andra områden än juridikens. Förutom många konditionala satser är också en hög andel konsekutiva och koncessiva satser typiskt för genren. Vare sig den första gruppen av underordnade satser eller den andra av dem är begränsade till just juridiskt språk, utan de uppträder i fackspråk som representerar andra fackområden och till en del också i allmänspråket. Möjligen är de förhållandevis många frågeformade konditionalsatserna ett mera genretypiskt drag än övriga. Även de många relativsatserna är typiska för genren. Relativsatser är dock mycket vanliga i svensk text generellt (liksom i finsk text).

Också för *underordnade fraser* (UF) i relation till 1000 ord och i förhållande till 100 MS noteras delmaterialen för höga värden. De tre dominerande typerna av UF är infinitivfraser (IF), övriga satsförkortningar (XF) och koordinationsfraser (+F), medan övriga underordnade fraser har förts samman till en kategori (ÖUF) i resultatredovisningen. Genre/tradition, faktor (A), erbjuder en förklaring till de många underordnade fraserna. Rekommendationer, faktor (B), spelar ingen roll i sammanhanget, medan den eventuella betydelsen av språkstruktur/översättning, faktor (C), inte har prövats. Skillnader i

procentfördelningen mellan delmaterialen SFS och FörfS har diskuterats utan att någon säkerhet angående orsaker till dem har nåtts.

Många UF och en dominans för vissa typer av underordnade fraser är möjligen typiska drag för genren 'lagtext', även om en stor förekomst av UF finns i texter som representerar andra fackspråk än juridikens och möjligen även i sådana som representerar allmänspråk.

Placeringen av USF i fundamentfältet, på satsadverbialplatsen i huvudsatser (SAL-platsen) och i innehållsfältet har studerats. Procentandelen USF med de olika placeringarna är i stort sett densamma i de två delmaterialen med runt 30 procent av det totala antalet USF i fundamentfältet, mellan 4 och 5 procent på SAL-platsen och cirka 65 procent i innehållsfältet.

Också stora överensstämmelser mellan vilka typer av USF som förekommer registreras. I alla tre positionerna uppträder många bisatser inledda av relativt pronomen (RP), bisatser inledda av konditional konjunktion (KD) och övriga satsförkortningar (XF). Vanliga i fundamentfältet och på SAL-platsen är dessutom bisatser inledda av temporal konjunktion (TE). Vanliga i fundamentfältet är även frågeformade konditionalsatser (FK), medan infinitivfraser (IF), bisatser inledda av det allmänt underordnande *att* (AT) och koordinationsfraser (+F) är frekventa i innehållsfältet.

Utifrån förekomsten av USF i fundamentfältet får det samlade materiallets makrosyntagmer sägas ha en viss *vänstertyngd*. Dominansen för vissa typer av underordnade satser och fraser i de angivna positionerna, främst i fundamentfältet och på SAL-platsen, kan delvis antas vara orsakad av genre/tradition, faktor (A). Delvis är den ett uttryck för att nutida svenskt författningsspråk inte avviker från annat svenskt språkbruk. Resultaten är att beteckna som genretypiska, möjligen med undantag för de många frågeformade konditionalsatserna i fundamentfältet. Den eventuella betydelsen av rekommendationer, faktor (B), för resultaten generellt, av språkstruktur/översättning, faktor (C) för olikheter mellan FörfS och SFS samt av innehåll i texter, faktor (D), för variation inom delmaterialen har diskuterats.

En stor överensstämmelse noteras mellan delmaterialen vad beträffar antalet *primära satsled* samt fördelningen mellan olika satsled. En redovisning i form av *grundläggande satsled* visar en förväntad dominans för subjekt, verb och adverbial och mindre andelar för objekt och predikatsfyllnad. Resultaten förklaras till en del med genre/tradition, faktor (A) (objekt och predikatsfyllnad). Till en del kan de förklaras med att genren 'lagtext' inte avviker från annat svenskt språkbruk (subjekt, verb och adverbial). Övriga faktorer i förklaringsmodellen är inte relevanta i detta sammanhang. Makrosyntagmer utan något ut-

satt subjekt är klart vanligare i FörfS. Detta resultat bör i första hand kunna förklaras med språkstruktur/översättning, faktor (C). Möjligen kan också genre/tradition, faktor (A), och rekommendationer, faktor (B), vara aktuella.

Fördelningen av satsled och förekomsten av makrosyntagmer av typen *mening* utan något utsatt subjekt är genretypiska drag för 'lagtext'.

Beträffande *ledmängd* noteras delmaterialen inte för några anmärkningsvärda värden. De ansluter sig till det mönster för svensk text som tidigare forskning har visat med i genomsnitt fyra till fem primära satsled per makrosyntagm. Faktorerna i förklaringsmodellen är inte nödvändiga för att förklara resultatet.

I fråga om *ledlängd* noteras såväl SFS som FörfS för höga värden, när samtliga satsled är inräknade, och mycket höga värden, när finita och infinita predikatsverb samt partiklar är frånräknade. Genre/tradition, faktor (A), bör förklara det övergripande resultatet. Rekommendationer, faktor (B), är inte relevant i sammanhanget. Om språkstruktur/översättning, faktor (C), kan bidra till att förklara de något högre värdena för det finlandssvenska delmaterialet har inte prövats. En eventuell variation inom delmaterialen har inte undersökts.

Långa satsled kan sägas vara ett genretypiskt drag för 'lagtext', även om något relevant jämförelsematerial av juridisk facktext inte har gått att uppbringa.

Delmaterialet SFS noteras för högre värden än FörfS beträffande förekomsten av primära satsled på satsadverbialsplatsen i huvudsatser (SAL-platsen). Däremot är det vanligare i det finlandssvenska delmaterialet att flera primära satsled har denna placering i en och samma makrosyntagm. I både SFS och FörfS är det samma sex primära satsled som dominerar i denna position: subjekt (SS), negationsadverbial (NA), övriga adverbial (AA1), framhävande adverbial (+A), konjunktionella adverbial (CA) och tidsadverbial (TA). Flertalet satsled på SAL-platsen är korta led.

Placeringen av primära satsled på satsadverbialsplatsen kan till en del förklaras av genre/tradition, faktor (A). Lagstiftaren placerar gärna s.k. *ramled* där för att precisera och modifiera innebörden i de bestämmelser som han meddelar. De primära satsleden på SAL-platsen är till en del inte beroende av faktor (A). Detta är den väntade placeringen av subjekt i huvudsatser med omvänd ordföljd samt av negationer, framhävande adverbial och konjunktionella adverbial i huvudsatser med rak ordföljd. Den eventuella betydelsen av rekommendationer, faktor (B) för resultaten generellt, av språkstruktur/översättning, faktor (C), för skillnader mellan SFS och FörfS samt av innehåll i texter,

faktor (D), för en möjlig variation inom delmaterialen har inte blivit klarlagd.

Placeringen av vissa primära satsled på satsadverbialsplatsen kan delvis sägas vara typisk för genren 'lagtext'.

11. Textbindning

11.1. Inledning

Inom textlingvistisk forskning har begreppet 'text' flitigt diskuterats.¹ Någon enda definition som accepteras av alla forskare finns inte, vilket Klaus Brinker formulerar på nedanstående sätt, medan Robert de Beaugrande betvivlar att det är nödvändigt att ge 'text' en formell och teoretisk definition. Den senare föredrar att i stället tala om *principer för textualitet* (principles of textuality).

In der Textlinguistik gibt es verschiedene Textdefinitionen; eine allgemein akzeptierte Definition liegt bisher nicht vor. Es ist auch fraglich, ob es überhaupt möglich ist, einen allgemein gültigen Textbegriff zu entwickeln, der es erlaubt, zu bestimmen, was immer und überall als Text zu gelten hat. (Brinker 1985:12)

A stubborn legacy of this early stage [of text linguistics] is the notion that scientific inquiry demands a formal and theoretical definition of 'the text'. (de Beaugrande 1997:60)

These °seven principles of textuality° – cohesion, coherence, intentionality, acceptability, informativity, situationality, and intertextuality – demonstrate how richly every text is °connected to your knowledge of world and society°, even a telephone directory. (de Beaugrande 1997:15, ° i original-
et)

Trots Brinkers tveksamhet till möjligheterna att bestämma innebörden hos 'text' och de Beaugrandes övertygelse att detta är onödigt, återkommer en faktor i många definitioner av begreppet; en text bildar genom sitt innehåll en semantisk enhet (se t.ex. Källgren 1979:40). En text måste vara således vara koherent (se t.ex. Gunnarsson 1982:48; de Beaugrande 1997:13f.). En förutsättning för koherens är *textbindning*, dvs. "hur textens satser och meningar samspelar med varandra" (Hellspong & Ledin 1997:80). Enligt en föreslagen indelning uppträder

¹ Se t.ex. Brinker (1985:10–19), Busse (1992:40–53), Vagle, Sandvik och Svennevig (1994:17–20, 128–132), de Beaugrande (1997:10–18), Hellspong och Ledin (1997:30–38) samt Ledin (1999:6–17). En översikt av text- och diskursforskning ges av de Beaugrande (1997:21–62).

textbindning på lexikal och syntaktisk nivå. Lexikala konstituenten i olika satser binds till varandra genom *referensbindning*. Semantisk och syntaktisk *satskonnektion* markeras explicit genom konjunktioner och konjunktionella adverbial (se t.ex. Lundqvist 1992:130). Som ett ytterligare krav för att man skall kunna tala om just en *facktext* har Sager, Dungworth och McDonald föreslagit att den aktuella texten skall vara organiserad i enlighet med vissa krav på en yttre form.

If we now combine the three types of criteria into a single definition of text we can say that a special text unit is characterised by a unity of topic, reference and syntactic cohesion, and by a traditional form which organises the content of the message according to the intentions pursued. (Sager, Dungworth & McDonald 1980:59)

Textbindning kan också beskrivas i termer av *tema* och *rema*. Begreppet 'tema' kan definieras som den syntaktiska meningens initiala led, dvs. vad Paul Diderichsen kallar *fundamentet*, medan 'rema' kan användas om övriga positioner i satsschemat för huvudsatser, alltså det mediala nexusfältet och det finala innehållsfältet.¹

I kapitel 11 väljer jag att uppmärksamma och undersöka några aspekter på tre typer av textbindning i B-materialet för SFS och FörfS. Vid några tillfällen beaktas också delmaterialet Säädk. Typerna av bindning är *referensbindning*, *konnektivbindning* och *tematisk bindning*, och aspekterna på dem är *pronominalisering*, *additiv*, *adversativ* och *kausal konnektivbindning* respektive *makrosyntagmens fundament*.² Valet av aspekter har gjorts utifrån det angivna syftet med undersökningen (se avsnitt 1.2.2 ovan). Valet av material för delundersökningarna kan tyckas överraskande, eftersom B-materialet inte består av några hela texter. Här har jag låtit praktiska omständigheter avgöra.

Materialet för textlingvistiska studier utgörs inte sällan av få och korta texter, eftersom sådana studier ofta är mycket arbetskrävande, särskilt om forskaren vill beakta flera olika typer av bindningar.³ Resultaten som jag presenterar bygger på B-materialet, således på ett i någon mån slumpmässigt urval av grafiska meningar (och makrosyntagmer) ur A-materialet. De får därför sägas visa tendenser för del-

¹ Se t.ex. Koskela (1996:10–13, 26–30) för olika definitioner av begreppen 'tema' och 'rema'.

² Jfr Hellspong och Ledin (1997:81) som till de tre typerna *referensbindning*, *konnektivbindning* och *tematisk bindning* lägger en fjärde typ, nämligen *retorisk bindning*.

³ Jfr t.ex. Nordman (1992:189f.) och Koskela (1996:67).

materialen med sverigesvenska och finlandssvenska författningar.¹ Resultaten kan förhoppningsvis bidra till att precisera genrekonstituerande drag för genren 'lagtext' samt till att klarlägga vilka likheter och skillnader som de svenskspråkiga delmaterialen från Sverige och Finland uppvisar i dessa avseenden.

Den första företeelse som uppmärksammas är alltså *referensbindning* (avsnitt 11.2). För svenskans del har olika indelningar av referensbindningar föreslagits av bland andra Källgren, Nordman samt Hellspång och Ledin.² En översikt av svensk och internationell forskning på området ges av t.ex. Harry Näslund (1991:16–19, 28–36). Delstudien ägnas den bindningstyp som jag i anslutning till bland andra Koskela samt Hellspång och Ledin benämner *pronominalisering*.³

Pronominalisering kan tyckas vara ett förvånande val med hänsyn till att nominalfraser uppges vara det vanligaste medlet för att ange referenter i texter, och detta såväl i facktexter som i andra sorters texter. Vid pronominalisering är referenten densamma, men den språkliga formen för att peka ut referenten är en annan (se Hellspång & Ledin 1997:81, 83). Pronomen uppges vara en vanlig typ av referensbindning, kanske den allra vanligaste, i engelska och andra språk (se Trosborg 1997:94, 123). Tidigare svensk och internationell forskning visar att lagstiftare är sparsamma med pronomen och föredrar att upprepa nominalfraser i en strävan efter entydighet.⁴ Också därför kan pronominalisering tyckas vara ett överraskande val.

Användningen av nominalfraser och pronomen i materialet kan emellertid vara intressant med tanke på styrkan hos semantiska bindningar. En indelning av sådana har föreslagits av Marianne Nordman, som i sin tur utgår från Gunnell Källgrens hierarki av olika bindnings-

¹ Trovärdigheten hos de vunna resultaten, särskilt för referensbindningar, skulle öka om jag också gjorde "djupdykningar" i ett mindre antal texter i A-materialet och studerade dem från början till slut (jfr Nordman 1992:188). Det har jag emellertid inte gjort i det här sammanhanget. Däremot har jag gjort "djupdykningar" i en mindre studie av en sverigesvensk och en finlandssvensk förordning (Landqvist 1997) och i en delstudie av fundament i SKULD (Sv) och SKULD (Fs) (se Landqvist 1996:76–92).

² Se Källgren (1979:69–87), Nordman (1992:190ff.) samt Hellspång och Ledin (1997:81–84).

³ Se Koskela (1996:56), Hellspång och Ledin (1997:83) respektive Källgren (1979:75f.). Jag har valt termen *pronominalisering* framför Källgrens term *pronom-en/antecedent*, eftersom den senare är mindre smidig i detta sammanhang.

⁴ Se Westman (1974:36), Pettersson (1992:95ff., 124, 126f.) och Landqvist (1997:152) respektive Crystal och Davy (1969:202), Danet (1985:285), Hiltunen (1990:84) samt Grön (1992:121). Marita Gustafsson påpekar att Crystal och Davy (1969) har rätt i att pronomen och andra anaforiska länkar sällan förekommer mellan meningar i engelsk juridisk text, men att de brittiska forskarna förbiser att pronomen också används inom meningar för att ange referenter (se Gustafsson 1975:24).

typer (se Källgren 1979:80f.). Nordman skiljer mellan de fyra kategorierna 'mycket starka bindningar', 'starka bindningar', 'svaga bindningar' och 'mycket svaga bindningar'. Till var och en av dem förs olika referensbindningar. Vanliga typer av referensbindning i juridikens teknolekt (JUR) är de mycket starka bindningarna *identitet* och *modifierad identitet* samt den starka bindningen *synonymi*. Däremot svarar de svaga bindningarna *del-helhet* och *klassifikation* samt de mycket svaga bindningarna *inferens* och *kontrast* för en mindre del av det totala antalet bindningar.¹ Referensbindning genom pronomen räknas till kategorin *synonymi* (se Nordman 1992:191, 199f.). Pronomen är således en stark bindning som bör spela en viktig roll för textbindningen.

Pronomen uppges vara sällsynta i juridisk text utan att kategorin 'pronomen' för den skall preciseras närmare till personliga, demonstrativa, indefinita osv. pronomen. Men i svenska rekommendationer för författningsspråk och andra officiella texter betonas att språkliga medel som används i det allmänna språkbruket skall användas för att visa sammanhang. Till dessa medel hör pronomen. I finländska anvisningar sägs däremot ingenting i ämnet.² Vidare har Gertrud Pettersson visat en samvariation mellan förekomsten av pronomen och förekomsten av hänvisningar i svenska lagar. I 1700-talslagar finns det många pronomen och få hänvisningar, medan situationen i 1900-talslagar är den omvända (se Pettersson 1992:123, 126f.). Som har framkommit i avsnitt 7.5 ovan finns det många hänvisningar i det undersökta A-materialet för SFS och FörfS, men det sverigesvenska delmaterialet noteras för ett högre antal *hänvisningar/100 GM*. Frågan blir därför om det i mitt material finns en samvariation mellan hänvisningar och pronomen likt den som Pettersson har beskrivit.

Valet av pronominalisering som ämne för en delundersökning av textbindning grundar sig därmed på en önskan att undersöka i vilken omfattning pronomen används i delmaterialen SFS och FörfS, vilka pronomen som främst kommer till användning och i vilka sammanhang som dessa pronomen uppträder.

Den andra företeelse som jag studerar i detta kapitel är *konnektivbindning*. En ofta använd indelning av konnektionstyper är en fyrdelad, som utgår från en modell av Halliday och Hasan, med *additiv*, *ad-*

¹ Jfr även Jörgensen (1987:54) om vanliga typer av referensbindningar i nordiska medeltidslagar.

² Se i första hand *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:5; 1994:6) och MF (1992:90; 1998:94f.). Aspekterna uppmärksammas inte i vare sig *Svenskt lagspråk i Finland* (1988; 1992; 1998) eller *Lainlaatijan opas* (1996).

versativ, kausal och temporal konnektion. Additiv konnektion innebär tillägg, adversativ avser motsats, temporal konnektion rör tid och kausal anger orsak. Till de fyra huvudtyperna kan olika undertyper läggas, främst till den additiva och den kausala typen. Konnektionstyperna kan uttryckas explicit med olika typer av konjunktioner och olika sorters adverb.¹ För juridisk text uppges konjunktioner vara särskilt viktiga för att skapa kohesion (se t.ex. Danet 1985:285; Jörgensen 1987:87). Vissa konjunktioner används flitigt i juridisk text, i första hand den additiva, alternativa konjunktionen *eller* och den kausala, konditionala *om*.² I anvisningar för svenskt författningsspråk understryks att ord som markerar samband, såväl konjunktioner som andra ordklasser, skall användas i författningstexter, medan några motsvarande rekommendationer inte ges i finländska handledningar.³ I avsnitt 11.3 nedan studeras *explicit uttryckta konnektiver* av tre typer, nämligen kategorierna 'additiva konnektiver' (*och, samt och eller*), 'adversativa konnektiver' (*men*) och 'kausala konnektiver' (*så att, om och för att*).

Den tredje företeelse som studeras i detta kapitel är *tematisk bindning*. Olika definitioner av begreppen 'tema' och 'rema' har föreslagits, och olika lämpliga enheter för att analysera tema och rema har diskuterats.⁴ Temat anknyter bakåt i texten och bidrar till koherensen samtidigt som det bildar utgångspunkt för den nya information som ges, dvs. remat.⁵ I avsnitt 4.3.2.1 och avsnitt 4.3.2.2 ovan behandlas *tema*, nämligen *texttema* och *hypertema*, i de svenskspråkiga lagtexter som ingår i A-materialet. I avsnitt 11.4 nedan undersöks *tema* på makrosyntagmens nivå. Vad beträffar *tematisk bindning* undersöks primära satsled i fundamentfältet.⁶

Med begreppet 'makrosyntagmens tema' avser jag det eller de primära satsled som står till vänster om det finita verbet i en huvudsats vilken ingår i en makrosyntagm, dvs. *fundamentet* med Paul Diderich-

¹ Se t.ex. Källgren (1979:87–92), Lundqvist (1992:147) samt Hellspång och Ledin (1997:88f.).

² Jfr Gunnarsson (1982:106), Nordman (1992:141) och Pettersson (1992:150) om *eller*.

³ Se *Språket i lagar och andra författningar* (1967:22), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:5; 1994:6) och MF (1992:90; 1998:94f.) respektive SLAF (1988; 1992; 1998) och LO (1996).

⁴ Se Koskela (1996:10–13, 26–30) för en översikt och jfr avsnitt 4.3.2 ovan.

⁵ Se Lundqvist (1992:131) och Koskela (1996:38f., 44f.).

⁶ Se avsnitt 10.2.2.2 ovan om 'fundamentfält'. Se Koskela (1996:31–34) för en analys av tema och rema i vetenskaplig och populärvetenskaplig text utifrån begreppet 'utsaga' relaterat till 'grafisk mening'.

sens term. Med 'makrosyntagmens rema' avser jag den mediala positionen (nexusfältet) och den finala positionen (innehållsfältet) i huvudsatsen.¹ Den aspekt på textbindning som uppmärksammas är de olika primära satsled som står i fundamentfältet.² Fundamentet inleder makrosyntagmen och studier av dess inledning kan motiveras på olika grunder. Detta formulerar Christer Platzack på nedanstående sätt:

Meningens initiala del är alltså viktig av flera anledningar. Vi har läsbarhetskravet på att läsaren snabbt skall kunna ställa upp en riktig hypotes om meningens struktur; utifrån detta krav bör meningen inledas med det djupstrukturella subjektet (med undantag av de fall då detta är tungt, se kapitel 5.1.2). Vi har textanpassningskravet; detta krav säger att meningen måste vara så disponerad att den anknyter till den omliggande kontexten. Vi har emfaskravet; meningens initiala del är särskilt användbar när vi vill framhålla ett visst led. (Platzack 1974:100)

För den undersökning som här redovisas är närmast de krav som Platzack kallar *textanpassningskravet* och *emfaskravet* aktuella, men det finns även andra orsaker utifrån det angivna syftet med undersökningen till att jag väljer att studera primära satsled i fundamentfältet.

Tidigare forskning visar en stor stabilitet för vilka primära satsled som står som fundament i svenska, i första hand andelen subjekt, adverbial, direkt objekt och predikativ.³ Av detta följer att också små variationer i fördelningen mellan satsleden i fundamentfältet anses kunna ha stor stilistisk betydelse (se t.ex. Holm 1967:19). Frågan blir därmed om det finns några "mindre variationer" mellan mina resultat och resultaten från tidigare studier samt om det finns någon variation mellan delmaterialen SFS och FörfS som är värd att undersöka närmare. Längden hos satsled i fundamentfältet varierar mera än fördelningen av satsled med denna placering.⁴ Margareta Westman har påvisat ett samband mellan fundamentens längd och de olika texttyper som ingår i hennes studie av svensk bruksprosa (BRUK), medan Marianne Nord-

¹ Se Lundqvist (1992:21, 130f.) respektive Diderichsen (1946:185f.). Definitioner av 'rema' diskuteras av Koskela (1996:44ff.). Se Platzack (1998:89–109) för en översikt av hur Diderichsen och den generativa grammatiktraditionen – det minimalistiska programmet kan kombineras i syfte att beskriva svenskans ordföljd.

² Se t.ex. Koskela (1996), som gör en indelning av teman på utsagonivån i de tre kategorierna 'egentligt tema', 'basis' och 'parallellt tema', som alla tre har "en pragmatisk funktion som den lokala motparten för ett rema" (Koskela 1996:37). I Lundqvist (1997) används Koskelas indelning för en analys av tematiska element i två korta svenskspråkiga förordningar.

³ Se t.ex. Westman (1974:155), Wollin (1983:68), Lundqvist (1992:90–97, 134) och Nordman (1992:39–43).

⁴ Se t.ex. Westman (1974:166), Lundqvist (1992:90–97, 134) och Nordman (1992:39–43).

man påpekar att fundamentlängden i svenska facktexter varierar med den enskilde skribenten (se Westman 1974:166; Nordman 1992:42). Med tanke på hur lagstiftningsprocessen sker i Sverige och Finland, torde en individuell persons möjligheter att påverka fundamentens längd i författningar vara ytterst begränsade eller rentav obefintliga (se avsnitt 1.5.1 och avsnitt 1.5.2 ovan). Däremot bör det med tanke på det angivna syftet med denna undersökning vara av intresse att jämföra fundamentens längd i det här aktuella materialet och i andra typer av svensk text för att finna drag som förenar och som skiljer genren 'lagtext' från dessa.

11.2. Pronominalisering

Den delundersökning som redovisas i avsnitt 11.2 ägnas personliga pronomen och självständiga demonstrativa pronomen i delmaterialen SFS och FörfS (jfr Pettersson 1992:96 om valet av kategorier). Däremot har jag inte gjort någon genomgång av sådana pronomen i delmaterialet Säädk. En orsak är att en motsvarande genomgång är mycket tidskrävande på grund av finskans kasusböjning av nominal. Exempelvis kan finskans demonstrativa pronomen *tämä* 'den här', 'det här', 'denna', 'detta' uppträda i elva olika kasusformer (se t.ex. Karlsson 1985:142). Härtill kommer andra omständigheter, bland annat finskans möjligheter att inte sätta ut pronomina subjekt (jfr t.ex. Vilkuna 1996:130–147). Till dessa svårigheter kommer att ordklassförändringar från substantiv till pronomen och omvänt förekommer mellan de två språkversionerna av en finländsk lagtext (se Huhtala 1995:83).

Samtliga personliga pronomen och samtliga självständiga demonstrativa pronomen i SFS och FörfS ingår i delstudien, medan Gertrud Pettersson begränsar sin undersökning av svensk lagtext till personliga pronomen och demonstrativa pronomen i självständig användning med syftning över meningsgränser (se Pettersson 1992:95). Jag registrerar samtliga pronomen av de båda typerna i mitt material, eftersom pronomen som syftar på referenter inom en och samma grafiska mening (och makrosyntagm) förekommer i detta och eftersom en begränsning som motsvarar Petterssons skulle kunna göra det svårare att uppnå det syfte med undersökningen som har angivits i avsnitt 1.2.2 ovan.¹ I tabell 44 nedan ges uppgifter om antalet pronomen i absoluta tal, pro-

¹ I en brittisk lagtext används pronomen mera för att ange referenter inom en och samma mening än för att göra referenser mellan meningar (se Gustafsson 1975:24).

centandelen pronomen av det totala antalet löpord samt antalet pronomen per 100 grafiska meningar i delmaterialen SFS och FörfS.

TABELL 44. *Pronomen, totalt, pronomen/antalet löpord, totalt, samt pronomen/100 GM i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal, i procent respektive i absoluta tal.*

Delmaterial	Pronomen, totalt	Pronomen/antalet löpord, totalt	Pronomen/100 GM
SFS	228	0,9 %	18,1
FörfS	293	1,0 %	23,3

Av tabell 44 ovan framgår att personliga pronomen och demonstrativa pronomen i självständig ställning svarar för en mycket liten del av det totala antalet löpord i delmaterialen. Både SFS och FörfS noteras för runt 1,0 procent pronomen, om än det finlandssvenska delmaterial-
et har 65 belägg mer än det sverigesvenska. Andelen pronomen är ytterst obetydlig jämfört med svensk bruksprosa (BRUK), där pronomen svarar för 12,56 procent av det totala antalet löpord. Här måste man dock hålla i minnet att Margareta Westman räknar med väsentligt fler typer av pronomen än vad jag gör (se Westman 1974:85). Värden för pronominalisering i vetenskapliga och populärvetenskapliga texter inom fackområdena fysik och arkeologi ges av Merja Koskela. Som lägst utgör pronominalisering 7,4 procent av de angivna textuella relationerna (vetenskaplig fysik) och som högst 15,1 procent (populärvetenskaplig fysik) (se Koskela 1996:187–192). Också i Koskelas studie är typerna av pronomen som räknas sannolikt fler än i denna.

De låga värdena för mina båda delmaterial får sägas innebära en bekräftelse på resultat från tidigare forskning. I Brottsbalken från 1962 innehåller 1,5 procent av de grafiska meningarna pronomen med korrelat i en tidigare mening. Värdet för Aktiebolagslagen från 1975 är 3,0 procent, medan Äktenskapsbalken från 1987 noteras för 6,4 procent (se Pettersson 1992:96, 124). Andelen pronomen i svenska aktiebolagslagar och äktenskapslagar ökar under 1900-talet, och Gertrud Pettersson gör följande konstaterande:

En mer markant ökning finns däremot i den nya Äktenskapsbalken [från 1987], och där finns det verkligen underlag för att konstatera att en viss återgång till gamla traditioner ägt rum. (Pettersson 1992:124)

Som framgår av tabell 44 ovan kan någon motsvarande återgång till gamla traditioner med många pronomen i författningstexter inte be-
läggas i delmaterialen SFS och FörfS som helheter. Även i engelsk-

språkiga författningar och kontraktstexter är pronomen sällsynta.¹ Den blygsamma förekomsten i de senare förklaras med en strävan att undvika möjliga oklarheter och en ambition att uppnå största möjliga exakthet och precision.² Förklaringen torde vara lika tillämpbar för svensk juridisk text (jfr Gunnarsson 1982:94). Därför föredras upprensning av nominalfraser framför pronomen, trots att resultatet kan bli en tung och monoton text (se t.ex. Trosborg 1997:122).

Den mycket blygsamma procentandelen pronomen i delmaterialen SFS och FörfS kan sägas vara orsakad av genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A). Få pronomen är ett genretypiskt drag för 'lagtext', eftersom få pronomen är ett kännetecken också för andra typer av juridisk facktext. Det faktum att pronomen av de angivna typerna är sällsynta i delmaterialen innebär nu inte att lagstiftaren inte kan växla mellan en nominalfras och ett pronomen i ett avsnitt av en text (jfr Grøn 1992:121). Han kan göra detta på ett sätt som ger intryck av att det är fråga om ett medvetet val. Som illustration väljer jag ett parti ur den svenska jämställdhetslagen, där varannan makrosyntagm inleds med nominalfrasen *otillåten könsdiskriminering* och varannan med det demonstrativa pronomenet *detta* (118). I exemplet är inga taggar utatta och varje makrosyntagm börjar på ny rad.

(118) JÄMST (Sv):24 **Otillåten könsdiskriminering** skall anses föreligga, när arbetsgivaren vid anställning eller befordran eller utbildning för befordran utser någon framför någon annan av motsatt kön som har likvärdiga sakliga förutsättningar för arbetet eller utbildningen, om det är sannolikt att syftet med arbetsgivarens beslut är att missgynna någon på grund av hans eller hennes kön.

JÄMST (Sv):25 **Detta** gäller dock inte när förhållandena är sådana som anges i 16 § andra stycket 2 eller 3.

JÄMST (Sv):26 **Otillåten könsdiskriminering** skall anses föreligga, när en arbetsgivare tillämpar lägre lön eller annars sämre anställningsvillkor för en arbetstagare än dem som arbetsgivaren tillämpar för arbetstagare av motsatt kön, när de utför arbete som är lika eller som är att betrakta som likvärdigt på arbetsmarknaden.

JÄMST (Sv):27 **Detta** gäller dock inte, om arbetsgivaren kan visa att de olika anställningsvillkoren beror på skillnader i arbetstagarnas sakliga förutsättningar för arbetet eller att de i varje fall inte vare sig direkt eller indirekt har samband med arbetstagarnas könstillhörighet.

JÄMST (Sv):28 **Otillåten könsdiskriminering** skall anses föreligga, när en arbetsgivare leder och fördelar arbetet på ett sådant sätt att en arbetstagare blir påtagligt oförmånligt behandlad i jämförelse med arbetstagare av motsatt kön.

¹ Se t.ex. Hiltunen (1990:84) respektive Trosborg (1997:122) för kvantitativa data, medan Gustafsson inte ger några uppgifter om hur frekvent ordklassen pronomen är i Courts Act från 1971 (se Gustafsson 1975:24f.).

² Se Sager, Dungworth och McDonald (1980:321), Swales och Bhatia (1983:100), Hiltunen (1990:40), Grøn (1992:121) samt Trosborg (1997:126).

JÄMST (Sv):29 **Detta** gäller dock inte, om arbetsgivaren kan visa att förhållandena är sådana som anges i 16 § andra stycket.

JÄMST (Sv):30 **Otillåten könsdiskriminering** skall anses föreliggande, när en arbetsgivare säger upp ett anställningsavtal, omplacerar, permitterar eller avskedar någon eller genomför en annan jämförlig åtgärd till skada för en arbetstagare av det ena könet, om åtgärden direkt eller indirekt har samband med arbetstagarens könstillhörighet.

JÄMST (Sv):31 **Detta** gäller dock inte när förhållandena är sådana som sägs i 16 § andra stycket 2 eller 3.

Också inom andra fackområden än juridikens kan skribenter undvika vissa pronomen. Särskilt vanligt är detta beträffande det personliga pronomenet *jag*.¹ Likaså blir pronomen allt mera ovanliga från 1945 och framåt i texter som representerar språkbruk i den svenska politiska offentligheten. Speciellt gäller detta personliga pronomen (se Svensson 1993:67). Broschyrtexter som ingår i Westmans undersökning av bruksprosa har ett underskott på anaforiska pronomen, vilket är ett drag som förenar texttypen 'broschyr' med författningsspråket (se Westman 1974:221). Fackspråket generellt liksom svenskt offentligt språk avviker således från allmänspråket, där vad *jag* kallar *pronominalisering* uppges vara en vanlig eller kanske den allra vanligaste typen av referensbindning (jfr Trosborg 1997:94, 123).² Tabell 44 ovan visar vidare att delmaterialet SFS har värdet 18,1 *pronomen/100 GM* och FörfS har 23,3 *pronomen/100 GM*. Det högre värdet för det finlandssvenska delmaterialet är svårt att förklara med hjälp av faktorerna i förklaringsmodellen för undersökningen.

Det är emellertid knappast fråga om en skillnad i rekommendationer, faktor (B). Det är först år 1998 som *Myndigheternas föreskrifter* (1998:95) uttryckligen påpekar att "Även *pronomen* och artiklar är viktiga bindemedel i texter" (min kursiv). Något motsvarande sägs inte vare sig i tidigare svenska anvisningar eller i några finländska över huvud taget.³ Lika svårt är det att se genre/tradition med betoning på en olikhet i *tradition*, faktor (A), som en relevant förklaring till det högre värdet för FörfS. Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan inverka. För att om möjligt klarlägga denna faktors betydelse, skulle

¹ Jfr t.ex. Sager, Dungworth och McDonald (1980:226) Möhn och Pelka (1984:23) samt Nordman (1992:76ff., 168–175).

² Utifrån ovanstående kan författningsspråk, juridiskt språk, fackspråk och svenskt offentligt språk sägas vara mera präglade av *nominalstil* än av *verbalstil*. Detta visar sig bland annat genom att pronomen är sällsynta och substantiv vanliga (se t.ex. Pettersson 1985:151).

³ Jfr *Språket i lagar och andra författningar* (1967), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979; 1994), GrB (1985; 1998) och MF (1992; 1998) respektive LO (1996) och SLAF (1988; 1992; 1998).

det krävas en fullständig genomgång av personliga pronomen och demonstrativa pronomen i självständig användning i Säädk, vilket jag alltså inte har gjort. Innehåll, faktor (D), kan bidra till att förklara variation inom delmaterialen, men inte den skillnad som finns mellan SFS och FörfS beträffande förekomst av pronomen. Frågan varför FörfS har ett högre värde än SFS får därför inte något svar med hjälp av förklaringsmodellen.

I fråga om tänkbar variation inom delmaterialen bör andelen "potentiella pronomen", främst personliga pronomen, vara större i författningstexter där människor med olika funktioner som *arbetstagar* och *arbetsgivare*, *köpare* och *säljare* osv. flitigt förekommer än i författningar som reglerar mer abstrakta förhållanden. Detta antagande får stöd av en närmare granskning av de makrosyntagmer från olika lagar som ingår i de två delmaterialen. I de makrosyntagmer i KÖP (Fs) som ingår i B-materialet för FörfS finns 11 belägg för *han* som det primära satsledet 'subjekt' (SS). Pronomenet *han* ersätter substantiven *köparen* eller *säljaren*. Även i KÖP (Sv) finns det 11 *han* med funktion som SS. Däremot finns det inget enda *han* i KONK (Fs) och NÄRI (Fs), vare sig som subjekt eller som något annat primärt satsled. I makrosyntagmerna från KONK (Sv) förekommer *han* inte någon gång, medan NÄRI (Sv) noteras för ett belägg: *den som avses med yrkandet – han* (NÄRI (Sv):19–20).¹

Gertrud Pettersson har visat att det förekommer en samvariation mellan förekomsten av pronomen och förekomsten av hänvisningar i svenska lagar. I lagtexter från 1700-talet finns många pronomen och få hänvisningar, medan den omvända situationen råder i 1900-talslagar (se Pettersson 1992:123, 126f.). Också mitt material uppvisar en samvariation. I tabell 45 nedan återfinns värden för antal *hänvisningar/100 GM* och antal *pronomen/100 GM* i delmaterialen SFS och FörfS (se avsnitt 7.5, särskilt tabell 19, ovan om hänvisningar).

¹ Antagandet att enskilda texters innehåll har betydelse för förekomsten av pronomen stöds även av de värden som Gertrud Pettersson redovisar för Aktiebolagslagen och Äktenskapsbalken, där den senare lagtexten har en större procentandel GM med pronomen med korrelat i en tidigare mening än den förra (se Pettersson 1992:124). Däremot talar resultaten från Anna Trosborgs undersökning av engelskspråkiga avtalstexter mot antagandet. När pronomen över huvud taget används i de där undersökta texterna, är referenten vanligen inte någon person utan en inanimat referent, t.ex. *the price – it* (se Trosborg 1997:124f.).

TABELL 45. *Hänvisningar/100 GM och pronomen/100 GM i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Hänvisningar/100 GM	Pronomen/100 GM
SFS	30,0	18,1
FörfS	25,7	23,3

Av tabell 45 ovan framgår att räknat per 100 grafiska meningar har SFS fler hänvisningar och färre pronomen än FörfS. För båda variablerna är differensen grovt räknat runt 5 *belägg/100 GM*. Huvudresultatet är i linje med de resultat som Pettersson redovisar, trots att det här inte finns något avstånd över tid. Man måste därtill minnas att värdena för *hänvisningar/100 GM* gäller det större A-materialet, medan de för *pronomen/100 GM* avser det mindre B-materialet.

Det kan diskuteras hur resultaten i tabell 45 kan förklaras. Faktor (A) och faktor (B) kan emellertid genast undantas från diskussionen. Genre/tradition kan rimligtvis inte medföra att ett lägre antal *pronomen/100 GM* i ett visst material "kompenseras" av ett högre antal *hänvisningar/100 GM*. Det vore minst sagt otroligt om lagstiftare skulle ha och följa en medveten strategi för att "balansera" förekomsten av hänvisningar och pronomen i texter. Några rekommendationer med en sådan innebörd ges självfallet inte heller.¹

För delmaterialet FörfS kan språkstruktur/översättning, faktor (C), eventuellt inverka i någon mån. Paula Huhtala uppger att byten mellan ordklasserna substantiv och pronomen och omvänt sker i de två språkversionerna av den finländska namnlagen. Någon uppgift om hur vanligt detta är ges dock inte (se Huhtala 1995:83). Som har sagts ovan har delmaterialet FörfS inte jämförts med SääDK på den här punkten.

Innehåll i texter, faktor (D), är inte aktuell för delmaterialen som helheter. Jag har inte heller gjort någon genomgång av makrosyntagmer från de olika lagtexter som ingår i delmaterialen SFS och FörfS. Frågan varför förhållandet mellan antalet *pronomen/100 GM* och antalet *hänvisningar/100 GM* är sådant som visas i tabell 45 ovan får därför inte något svar med hjälp av förklaringsmodellens olika faktorer.²

¹ Jfr *Språket i lagar och andra författningar* (1967), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979; 1994), GrB (1985; 1998), MF (1992; 1998), LO (1996) och SLAF (1988; 1992; 1998).

² Gertrud Pettersson konstaterar att en samvariation finns mellan pronomen och hänvisningar i hennes material, men hon för inte någon egentlig diskussion om vad som kan tänkas orsaka den (jfr Pettersson 1992:126f.).

Jag går nu över till att redovisa och diskutera förekomsten av personliga pronomen i tredje person singular. Av olika pronomen i delmaterialen är nämligen *han* med objektsformen *honom* det klart vanligaste. Det svarar för mer än hälften av antalet pronomen i respektive delmaterial. Andelen *han* uppgår till 52,6 (SFS) respektive 55,3 procent (FörfS). Däremot finns det inte något enda belägg för *hon* med objektsformen *henne* i B-materialet. En kontroll också av A-materialet för SFS och FörfS visar ett enda belägg för det personliga pronomenet *hon*, men då som "alternativformen" *han eller hon*, i en paragraf i den svenska kyrkolagen (se (119) nedan).¹

- (119) Den som i Svenska kyrkans ordning har vigts till det kyrkliga ämbetet som präst har tystnadsplikt i fråga om uppgifter som **han eller hon** har erfarit under bikt eller själavårdande samtal. (KYRKO (Sv), 36 kap. 1 §)

Exempel (119) är således ett sällsynt undantag i KYRKO (Sv) som enskild lagtext och i delmaterialen SFS och FörfS som helheter. Situationen är knappast unik för det här undersökta materialet, trots att jag förutom Pettersson (1992) bara har lyckats finna ytterligare en språkvetenskaplig studie där frågan berörs.² Materialet för denna är en brittisk lagtext, Courts Act från 1971, i vilken flertalet av de pronomen som uppträder är de maskulina *he* och *him*. Feminint pronomen uppträder enbart vid referenser till den brittiska drottningen (se Gustafsson 1975:24).

I KYRKO (Sv) pronominaliseras *präst* i allmänhet med *han*. Alternativt används *präster* och *de*. I andra lagtexter i det totala svensk-språkiga materialet uppträder genomgående *han* i generisk användning. Alternativt upprepas nominaluttryck med ett substantiv som huvudord. Ytterligare en möjlighet är konstruktionen *den som*, dvs. determinativt pronomen med en följande relativsats. Lagstiftarens olika möjligheter demonstreras med tre paragrafer ur A-materialet för SFS. Den första paragrafen ur utlänningslagen domineras av *han* (120) och den andra

¹ Det possessiva pronomenet *hennes* förekommer däremot i B-materialet, t.ex. i den svenska jämställdhetslagen (se exempel (118) ovan).

² Gertrud Pettersson konstaterar att *han* och *honom* blir övanligare i svenska strafflagar från 1734 och framåt, då lagstiftaren vill undvika pronomen som syftar över meningsgränser. Däremot blir *han* och *honom* vanligare i svenska äktenskapslagar fram till Äktenskapsbalken från 1987. Vad beträffar de tre orden *hon*, *henne* och *hennes* noteras de för sammanlagt 80 belägg i Giftermålsbalken i 1734 års lag mot bara 17 i Giftermålsbalken från 1920 (se Pettersson 1992:151). Värdena är dock svåra att jämföra med mina, eftersom beräkningen av antalet pronomen inte görs med identiska kriterier.

ur samma lag av upprepning av nominaluttryck (121), medan *den som* används i paragrafen ur jaktlagen (122).

- (120) En **utlännning** som vistas i Sverige är skyldig att på begäran av en polisman visa upp sitt pass eller andra handlingar som visar att **han** har rätt att uppehålla sig i Sverige. **Han** är också skyldig att efter kallelse av polismyndigheten komma till myndigheten och lämna uppgifter om sin vistelse här. Om **utlännningen** inte gör det, får **han** hämtas. Om det med hänsyn till utlännings personliga förhållanden eller av annan anledning kan antas att **han** inte skulle följa kallelsen, får **han** hämtas utan föregående kallelse.

Kontrollåtgärder enligt första stycket får vidtas endast om det finns anledning att anta att **utlännningen** saknar rätt att uppehålla sig här eller om det annars finns särskild anledning till kontroll. (UTL (Sv), 5 kap. 6 §)

- (121) En **utlännning** får också utvisas ur Sverige
1. om **utlännningen** döms för ett brott som kan leda till fängelse i mer än ett år, eller om en domstol undanröjer en villkorlig dom eller skyddstillsyn som **utlännningen** har dömts till för ett sådant brott, eller

2. om **utlännningen** döms för ett brott som kan leda till fängelse enligt denna lag eller enligt författningar som har utfärdats med stöd av lagen, samt omständigheterna vid brottet är försvårande eller **utlännningen** under de senaste två åren före brottet har begått brott av samma slag. **Utlännningen** får dock utvisas endast om det på grund av gärningens beskaffenhet och övriga omständigheter kan antas att **han** kommer att fortsätta med brottslig verksamhet här i landet eller om brottet är sådant att **han** inte bör få stanna kvar. (UTL (Sv), 4 kap. 7 §)

- (122) Till böter döms **den som** med uppsåt eller av grov oaktsamhet
1. bryter mot 5 § andra stycket, 6 § första stycket eller 13 §,
2. underlåter att fullgöra anmälningskyldighet som har föreskrivits med stöd av 26 §, om ansvar för gärningen inte kan ådömas enligt lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott,
3. bryter mot 27 §, om ansvar för gärningen inte kan ådömas enligt brottsbalken,
4. underlåter att fullgöra skyldighet enligt 28 § eller vad som åligger honom enligt 38 § andra stycket,
5. bryter mot en föreskrift som här meddelats med stöd av 6 § andra stycket, 29 § 4, 30 § tredje stycket eller 31 § tredje stycket eller
6. bryter mot 35 § eller mot en föreskrift som här meddelats med stöd av 36 §, 37 §, 38 § första stycket, 40 § första stycket eller 41 § första stycket.

Den som med uppsåt bryter mot 34 § döms till böter.

Den som i annat fall än vad som avses i 43 § 1 med uppsåt eller av oaktsamhet åsidosätter vad som bestämts i en för jakt meddelad licens döms till böter, högst ettusen kronor.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar enligt denna paragraf. (JAKT (Sv), 45 §)

Användningen av *han* och *hon* kommenteras i svenska och finländska anvisningar för författningstext, i det senare fallet enbart svenskspråk-

iga.¹ Den som skriver en svensk författning skall rätta sig efter följande anvisning i *Några riktlinjer för författningsspråket*:

[...] Man bör i första hand så långt som möjligt undvika personliga pronomen [i författningar]. I andra hand bör man använda han eller hon. Om dessa alternativ leder till dåliga formuleringar eller störande upprepningar bör han även i fortsättningen användas. (*Några riktlinjer för författningsspråket* 1979:11, understrykning i originalet)

Den som formulerar en svenskspråkig finländsk författningstext skall enligt *Svenskt lagspråk i Finland* på den här punkten följa de anvisningar som ges i Sverige (se SLAF 1998:97). Samma rekommendationer skall alltså följas i de två länderna (jfr Granlund & Lönegren 1997:6). Med hänsyn till förekomsten av *han* i B-materialet för SFS och FörfS samt förekomsten av *han* och *han eller hon* i A-materialet för de båda delmaterialen, får lagstiftarna i första hand sägas använda den citerade strategin att undvika personliga pronomen. I andra hand använder de strategin med *han*, medan de med ett enda undantag ignorerar den rekommendation som ges om att använda *han eller hon*.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att personliga pronomen och demonstrativa pronomen i självständig användning är sällsynta i delmaterialen SFS och FörfS. Resultaten från tidigare forskning som har ägnats svenska och brittiska författningar kan härigenom sägas bli bekräftade. Den sparsamma användningen av pronomen vill jag i första hand förklara med genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A). Rekommendationer, faktor (B), kan också spela en roll, men den eventuella betydelsen av sådana har tidigare forskning inte uppmärksammat (jfr Pettersson 1992:95ff., 124, 126f., 151). I svenska och finländska handledningar sägs lite om användningen av pronomen i författningstext. Det stora undantaget är tredje person singular av personliga pronomen, mera exakt "alternativformen" *han eller hon*. Möjligen kan det tänkas att lagstiftaren för att undvika problem med rekommendationerna om *han eller hon* begränsar sin användning av dessa pronomen. Kanske kan lagstiftaren, medvetet eller omedvetet, i konsekvens med detta även sträva efter att begränsa sin användning av andra pronomen. Man kan i sammanhanget spekulera över om genre/tradition, faktor (A), är mera inflytelserik än rekommendationer, faktor (B). Den eventuella inverkan som språkstruktur/översättning, faktor (C), kan ha för resultaten har inte prövats av orsaker som har angivits

¹ Frånvaron av sexuellt genus gör att finskan inte har något motsvarande problem, utan i författningar och andra sammanhang kan det personliga pronomenet *hän* 'han', 'hon' användas med syftning på båda könen (se t.ex. White 1993:121).

ovan. Den möjliga betydelsen av innehåll i texter, faktor (D), för variation inom delmaterialen har diskuterats ovan.

11.3. Konnektivbindning

Additiv och adversativ konnektion samt kausal konnektion i delmaterialen SFS och FörfS är ämnet för avsnitt 11.3. Ämnet är närmare bestämt några i sammanhanget centrala *konnektiver* (se Hellspong & Ledin 1997:88 om termen *konnektiv*). De explicita konnektiverna *och/samt*, *eller*, *men*, *för att*, *om* och *så att* studeras.¹ Av de additiva konnektiverna är *och/samt* rent additiva, medan *eller* är alternativ, och det additiva *men* är en adversativ konnektiv. Av de kausala konnektiverna är *för att* final, *om* konditional och *så att* konsekutiv (jfr Hellspong & Ledin 1997:89). Någon hänsyn tas inte till att en och samma konnektiv, i det här fallet konjunktioner, kan ha flera olika betydelse.² Ett exempel är *och* som kan vara additivt, temporalt eller kausalt (se Lundqvist 1992:147).³ Inte heller tar jag i det här sammanhanget någon hänsyn till att kopulativa konjunktioner kan ersättas av kommatecken.⁴

11.3.1. Additiv och adversativ konnektivbindning

I avsnitt 11.3.1 behandlas additiv konnektivbindning, signalerad med konnektiverna *eller* och *och/samt*, samt adversativ bindning, signalerad med *men*, i delmaterialen SFS och FörfS (jfr Gunnarsson 1982:106; Nordman 1992:133). En kontroll av de fyra konnektivernas finska motsvarigheter görs i Säädk: *eli*, *tai*, *taikka*, *vai* 'eller' och *ei – eikä* 'varken – eller', *ja* 'och', 'samt' och *sekä* 'samt' respektive *mutta* 'men'. I tabell 46 nedan ges uppgifter om förekomsten av konnektiverna i absoluta tal och i procent av det totala antalet löpord i respektive delmaterial.

¹ Jfr Lundqvist (1992:147) om olika typer av explicita markörer av konnektion.

² Jfr Källgren (1979:88) om problemet allmänt samt se Bowers (1989:360) om *and*, *or* och *and/or* i engelsk juridisk text.

³ Se Nordman (1992:134–141) för exempel på en semantisk analys av *eller*, *men* och *och* i svensk facktext.

⁴ Jfr appendix 1 om koordination inom makrosyntagmer (signum ++2).

TABELL 46. *Konnektiverna eller, och/samt och men respektive eli, tai, taikka, vai och ei – eikä, ja och sekä samt mutta i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk. Antalet anges i absoluta tal och i procent av antalet löpord, totalt, i delmaterialen.*

Delmaterial	<i>eller</i> respektive <i>eli, tai, taikka,</i> <i>vai, ei – eikä</i>		<i>och/samt</i> respektive <i>ja, sekä</i>		<i>men</i> respektive <i>mutta</i>		Totalt	
SFS	631	2,4 %	475	1,8 %	10	0,0 %	1 116	4,2 %
FörfS	741	2,7 %	700	2,5 %	5	0,0 %	1 446	5,2 %
Säädk	733	3,5 %	659	3,2 %	4	0,0 %	1 396	6,7 %

Tabell 46 ovan visar att i samtliga delmaterial är det additiva *eller* (*eli, tai, taikka, vai, ei – eikä*) den vanligaste konnektiven, följd av det likaledes additiva *och/samt* (*ja, sekä*), medan den adversativa konnektiven *men* (*mutta*) noteras för ett ytterst obetydligt antal belägg. På grund av den blygsamma förekomsten av *men* (*mutta*) koncentrerar jag mig i fortsättningen på övriga konnektiver i tabellen.

Antalet belägg i absoluta tal och procentandelen *eller* (*eli, tai, taikka, vai, ei – eikä*) är större i de två finländska delmaterialen. Bilden är densamma för *och/samt* (*ja, sekä*). Av tabell 46 framgår slutligen att de angivna konnektiverna tillsammans svarar för en större andel av det totala antalet löpord i de finländska delmaterialen. Differensen uppgår till 1,0 procentenheter (SFS – FörfS), 2,5 procentenheter (SFS – Säädk) och 1,5 procentenheter (FörfS – Säädk). Som har sagts tidigare finns det skillnader mellan delmaterialens omfång, mätt i antal löpord, som kan spela in för de procentvärden som anges här (se tabell 21 i avsnitt 8.1 ovan). Detta resultat diskuteras längre fram i detta avsnitt.

Eftersom lagstiftare ofta måste ange alternativ, är *eller* och motsvarande alternativa konnektiver i andra språk mycket vanliga i författningstext (jfr Gunnarsson 1982:106; Pettersson 1992:149f.). Detsamma gäller svenska broschyrtexter som bygger på lagstiftning (se Westman 1974:221). I juridisk text är *och* vanligt för att göra tillägg eller för att ge synonymer (se Nordman 1992:141). Den flitiga användningen av *och* förenar författningsspråket med annat språkbruk i tal och skrift.¹ Däremot är de många *eller* ett uttryck för det juridiska fackspråkets speciella krav. Redan i Kristoffers landslag från 1442 ligger *eller*

¹ Jfr Pettersson (1992:148) och Wendt (1997:177). Den samordnande konjunktionen *och* hör till de vanligaste orden i svenskan och intar en överlägsen förstaplats i frekvensordlistan *Tiotusen i topp*, medan *men* och *eller* kommer betydligt längre ner (se Allén 1972:1). För ett mindre material med finsk tidningstext och skönlitteratur har *ja* 'och', 'samt' den andra platsen på frekvenslistan och *mutta* 'men' den nionde (se Karlsson 1985:256).

bland de högst placerade graforden på en frekvensordlista (se Wendt 1997:176ff.). Mina resultat bekräftar alltså dem från tidigare undersökningar. Den stora förekomsten av *eller* och *och* i de svenskspråkiga delmaterialen samt de båda konnektivernas funktioner illustreras med (123) och (124) nedan, där inga taggar är utsatta.

- (123) ALKO (Fs):11 Produkttillsynscentralen kan återkalla importtillstånd för viss tid **eller** permanent, utan ersättning, om gällande stadganden, bestämmelser **eller** villkor inte iaktas **eller** om tillståndshavaren inte längre bedöms ha de förutsättningar **eller** besitta den tillförlitlighet som krävdes för tillståndet.
- (124) JÄMST (Sv):10 Arbetsgivaren skall genom utbildning, kompetensutveckling **och** andra lämpliga åtgärder främja en jämn fördelning mellan kvinnor **och** män i skilda typer av arbete **och** inom olika kategorier av arbetstagare.

I exempel (123) meddelar lagstiftaren att importtillstånd för alkohol kan återkallas för antingen en viss tidsperiod *eller* permanent. Vidare sägs det att grunderna för återkallelsen antingen kan vara att tillståndshavaren inte iakttar de bestämmelser *eller* villkor som gäller *eller* att tillståndshavaren inte uppfyller de krav som ställs på honom. De krav som inte uppfylls är antingen att tillståndshavaren inte längre bedöms ha de förutsättningar som krävs för tillståndet *eller* att han inte längre bedöms vara så tillförlitlig som krävs för att få inneha importtillstånd för alkoholdrycker. I exempel (124) anges krav på det arbete som en arbetsgivare skall utföra för att bidra till jämställdhet mellan könen. Arbetsgivaren skall med tre sorters handlingar (utbildning, kompetensutveckling *och* andra lämpliga åtgärder) arbeta för en lämplig fördelning mellan män *och* kvinnor, och detta gäller i skilda typer av arbete *och* inom olika kategorier av arbetstagare.

I valet mellan *och* och *samt* föredras *och* i både Sverige och Finland. Detta är i linje med det allmänna språkbruket (se Allén 1972:2). Konnektiven *och* svarar för 433 belägg av det totala antalet om 475 *och/samt* (91,2 procent) i SFS, medan *samt* noteras för 42 belägg (8,8 procent). Beträffande FörFS noteras *och* för 586 belägg av det totala antalet *och/samt* om 700 (83,7 procent), medan värdet för *samt* är 114 (16,3 procent). Lagstiftaren i Finland är således mera benägen att använda konnektiven *samt*.

Utifrån tabell 46 och tidigare forskning är den alternativa konnektiven *eller* sannolikt den additiva konnektiv som särskilt ofta uppträder i juridisk text, oberoende av om det är fråga om författningstext eller annan text. Om värdena för *eller* samt de finska motsvarigheterna i

tabell 46 räknas om till antal belägg per 1000 ord, erbjuder Pettersson (1992:150) ett jämförelsematerial (se tabell 47 nedan).¹

TABELL 47. *Konnektiven eller i delmaterialen SFS och FörFS samt i jämförelsematerialet Missgärningsbalken (MB), Strafflagen (SL) och Brottsbalken (BrB), Giftermålsbalken (GB), Förslag till ny giftermålsbalk (FGB), Giftermålsbalken (NGB) och Äktenskapsbalken (ÄktB) respektive konnektiverna eli, tai, taikka, vai samt ei – eikä i delmaterialet Säädk. Antalet anges per 1000 ord.*

Delmaterial/jämförelsematerial	eller respektive eli, tai, taikka, vai, ei – eikä 1000 ord
SFS	23,9
FörFS	26,5
Säädk	35,1
MB (1734)	54,3
SL (1864)	62,6
BrB (1962)	63,1
GB (1734)	33,1
FGB (1826)	27,8
NGB (1920)	26,5
ÄktB (1987)	21,2

Av tabell 47 framgår att den utveckling mot en lägre andel *eller* per 1000 ord i svenska äktenskapslagar som Gertrud Pettersson har påvisat väl motsvaras av mina värden för SFS och FörFS, även om både SFS (23,9 *eller/1000 ord*) och FörFS (26,5 *eller/1000 ord*) ligger över värdet för ÄktB (21,2 *eller/1000 ord*). Strafflagstiftningen följer däremot sina egna mönster med ett väsentligt större antal *eller* per 1000 ord än äktenskapslagarna, SFS och FörFS (samt Säädk).

Jämfört med juridikens teknolekt (JUR) uppvisar mina delmaterial (inklusive Säädk) i tabell 46 ett högre procentvärde för de angivna konnektiverna. I JUR svarar *eller*, *men* och *och* för 2,9 procent av alla löpord, medan *samt* inte ingår i Lauréns och Nordmans undersökning (se Nordman 1992:134). Även om jag räknar bort beläggen för *samt* i mitt material, är mina värden alltjämt högre. Konnektiverna *eller*, *men* och *och* svarar för 4,1 procent av alla löpord i delmaterialet SFS, medan motsvarande värde för FörFS är 4,8 procent. Med undantag för

¹ Gunnarsson (1982:106) ger uppgifter om förekomsten av de samordnande konjunktionerna *och/samt* och *eller* i Medbestämmandelagen, men dessa värden i absoluta tal är svåra att jämföra med mina.

kommunikationsteori (KOMM) har SFS ett högre värde än de teknolekter som studeras i projektet Svenskt fackspråk. Delmaterialet FörfS ligger över värdena för samtliga sex teknolekter (se Nordman 1992: 134).

Frågan är varför de aktuella konnektivernas andel av det totala antalet löpord är så pass mycket större i mina två svenskspråkiga delmaterial än i JUR. Min misstanke är att genre/tradition med betoning på *genre*, dvs. faktor (A), spelar en viktig roll. För juridikens teknolekt konstaterar Marianne Nordman följande:

JUR har generellt få konjunktioner men förhållandevis många adversativa och disjunktiva. *Och* används för tillägg eller i synonyma uttrycksätt medan *eller* förmedlar alternativ. Konjunktionernas förekomst och användning rimmar väl med juristens behov av tydlighet och vilja att presentera alternativ. (Nordman 1992:141f., kursiv i originalet)

Givetvis används *och* (och *samt*) samt *eller* i de angivna funktionerna också i författningstext, vilket framgår av (123) och (124) ovan. Men en lagstiftare måste sannolikt vara än mera precis än den som skriver en juridisk lärobok, en juridisk handbok eller en juridisk vetenskaplig artikel, dvs. textgenrerna (L), (H) och (A). Detta kan vara anledningen till att procentandelen *och* (och *samt*) och *eller* är högre i SFS och FörfS. Det obetydliga antalet *men* i det här undersökta materialet torde också kunna förklaras med faktor (A). De många *men* i texttypen 'tidningstext' jämfört med övriga delmaterial i undersökningen av svensk bruksprosa (BRUK) kan vara ett sätt för en skribent att

markera motsatser och motsättningar utan att närmare behöva redogöra för deras natur. (Westman 1974:107)

Med allra största sannolikhet ställs det större krav på en lagstiftare än på en tidningsskribent vad beträffar att ange och precisera motsatser och motsättningar. Av detta skäl använder lagstiftaren inte så många *men*. Denna adversativa konjunktion har karakteriserats som ett okomplicerat verktyg för att föra resonemang framåt (se Westman 1974:107).¹ För den skull avstår lagstiftaren inte helt från möjligheten att låta *men* bidra till att precisera bestämmelser, t.ex. i samband med regler i fråga om sameröstlängden i Sverige (se exempel (125) nedan).

¹ I tabell 46 ovan noteras delmaterialet SFS för 10 belägg för *men* mot 5 i FörfS (och 4 för *mutta* i Säädk). Det lilla antalet belägg i absoluta tal gör att det vore en övertolkning av materialet att av denna orsak karakterisera delmaterialet SFS som mindre komplicerat än FörfS (och Säädk).

- (125) SAME (Sv):26 Den som anmält sig **men** inte upptagits i den preliminära sameröstlängden skall genast underrättas om beslutet.

Rekommendationer, faktor (B), är knappast en anledning till de många additiva och de få adversativa konnektiverna i det samlade undersökta materialet. De konsulterade svenska handledningarna rekommenderar lagstiftaren att använda ord som visar samband mellan meningar och stycken. De exempel som ges är emellertid inte samordnande konjunktioner som *eller*, *men* och *och/samt* utan underordnande konjunktioner, pronomen, artiklar och adverb.¹ I finländska anvisningar sägs mycket lite om ämnet, även om *Lainlaatijan opas* (1996) uppehåller sig vid hur *ja* 'och', 'samt' och *tai* 'eller' kan skapa oklarheter i bestämmelser som meddelas i författningar. I handboken *Virkakielestä kaikkien kieleen* (1992) uppmanas tjänstemän i statlig och kommunal förvaltning att använda konjunktioner, samordnande och underordnande, tillsammans med andra ord som markerar samband mellan sats och mening.² Men denna handledning är knappast särskilt inflytelserik i samband med författningsskrivning.

Vilken eventuell betydelse som språkstruktur/översättning, faktor (C), och innehåll i enskilda texter, faktor (D), kan ha för resultaten är svårt att avgöra. Särskilt det faktum att delmaterialet FörfS innehåller så många fler belägg för *och/samt* och *eller* än SFS är ett klart exempel på detta problem. Differensen i absoluta tal uppgår till 110 belägg för *eller* och hela 225 för *och/samt* (se tabell 46 ovan).

De många fler beläggen i FörfS kan vara orsakade av att Säädk använder de angivna finska konnektiverna flitigt, varpå de finska konnektiverna översätts till svenska. Resultatet blir ett större antal belägg i absoluta tal och i procent för delmaterialet FörfS än för SFS. Storleken hos B-materialen för SFS, FörfS och Säädk samt dess möjliga inverkan på procentfördelningen kommenterades tidigare i detta avsnitt. Men av tabell 46 framgår att FörfS inte bara redovisar ett större antal belägg än SFS utan också ett större antal belägg än Säädk. Skillnaden mellan antalet *eller* och antalet *eli*, *tai*, *taikka*, *vai* samt *ei – eikä* är visserligen bara 8 belägg, men den mellan *och/samt* och *ja*, *sekä* uppgår till 41.³ Det går därmed inte att hävda att en finsk konnektiv nödvändigtvis översätts med motsvarande svenska konnektiv. I de svensk-

¹ Se *Språket i lagar och andra författningar* (1967:22), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:5; 1994:6) och MF (1992:90; 1998:94f.).

² Se SLAF (1988; 1992; 1998) och LO (1996:133f.) respektive *Virkakielestä kaikkien kieleen* (1992:41–44).

³ Samma mönster finns för den sällsynta konnektiven *men* (*mutta*) med 5 belägg i FörfS och 4 i Säädk.

språkiga lagtexterna tillkommer ett antal registrerade explicita konnektiver som inte tycks finnas i de finskspråkiga. Differensen mellan antalet belägg i FörfS och Säädk kan tolkas så. Utifrån den ytliga granskning som jag har gjort, går det inte heller att utesluta en annan process. Samtliga explicita konnektiver i Säädk kanske inte översätts till svenska, utan vid översättningen tillkommer registrerade svenska konnektiver som saknar explicita motsvarigheter i de finskspråkiga lagtexterna.

Jag har inte gjort någon djupanalys av konnektiver i makrosyntagmer från de olika lagar som ingår i delmaterialen. För att försöka bedöma om innehållet i enskilda texter, faktor (D), har någon betydelse i sammanhanget, skulle det förmodligen krävas en mera semantiskt inriktad analys av de aktuella konnektiverna än den som jag har gjort (jfr avsnitt 11.3 ovan). Också för att försöka förklara varför delmaterialen FörfS och Säädk noteras för så många fler konnektiver än delmaterialet SFS torde en sådan analys kunna vara till nytta.

11.3.2. Kausal konnektivbindning

Med kausal konnektivbindning signaleras ett antal olika bindningar som uttrycker orsak, verkan, påverkan, avsikt, följd osv. i texter (se t.ex. Lundqvist 1992:147). I denna delundersökning studeras tre konnektionstyper som kan antas vara viktiga i juridisk text. Den första typen är den finala, som signaleras med konnektiven *för att* och som anger avsikten med meddelade bestämmelser. Den andra är den konditionala, som signaleras med *om* och som är den konnektiv som mest explicit anger villkor för bestämmelser. Den tredje typen av konnektion är den konsekutiva, som signaleras med *så att* och som anger avsett resultat av bestämmelser som meddelas.¹

Till skillnad från i avsnitt 11.3.1 ovan har jag inte tagit fram värden för det finskspråkiga delmaterialet Säädk utan bara för de svenskspråkiga SFS och FörfS. Undantag är konnektiven *jos* 'om', 'ifall' som är oproblematisk att registrera med hjälp av konkordansprogram. En genomgång av olika möjliga motsvarigheter (konjunktioner, kasusböj-

¹ Jag har valt att undersöka just dessa tre konnektionstyper eftersom jag antar att de är viktiga för juridisk facktext (och för texter inom andra fackområden). Också 'koncessiv konnektion' som en underkategori till huvudkategorin 'adversativ konnektion', främst signalerad med *fastän* och *trots att*, skulle kunna ingå i en delundersökning (jfr Hellspong och Ledin 1997:89). Jag har dock bedömt koncessiv konnektion som en mindre intressant kategori med hänsyn till syftet med denna undersökning (se avsnitt 1.2.2 ovan).

ning och satsförkortningar) till svenskans *för att* och *så att* skulle där-
emot innebära mycket arbete för resultat som möjligen inte motsvarar
mödan. I tabell 48 nedan redovisas antalet belägg för de tre konnektiv-
erna i absoluta tal och i procent av det totala antalet löpord i delmate-
rialen SFS och FörfS, medan värdena i tabell 49 nedan uttrycks i för-
hållande till 1000 ord.

TABELL 48. *Konnektiverna för att, om och så att i delmaterialen SFS och FörfS. Antalet anges i absoluta tal och i procent av antalet löpord, totalt, i delmaterialen.*

Delmaterial	<i>för att</i>	<i>om</i>	<i>så att</i>	Totalt
SFS	19 0,1 %	215 0,8 %	6 0,0 %	240 0,9 %
FörfS	27 0,1 %	326 1,2 %	30 0,1 %	383 1,4 %

TABELL 49. *Konnektiverna för att, om och så att i delmaterialen SFS och FörfS. Antalet anges per 1000 ord.*

Delmaterial	<i>för att</i>	<i>om</i>	<i>så att</i>
SFS	0,7	8,2	0,2
FörfS	0,9	11,7	1,1

Av tabell 48 och tabell 49 ovan framgår att den konditionala konnek-
tiven *om* är den överlägset vanligaste av de tre konnektiverna. Den
konsekutiva konnektiven *så att* uppträder mycket sällan i delmaterialet
SFS, där den finala *för att* är något mera frekvent. I delmaterialet
FörfS är *för att* och *så att* i stort sett lika sällsynta.¹ De svenska och
finländska lagstiftarna uttrycker således ofta villkor för de bestäm-
melser som de meddelar, medan de mycket mera sällan anger avsikter
med bestämmelser och avsedda resultat av dem (jfr avsnitt 10.2.2.1
ovan).² Exempel (126) och (127) nedan från de två jaktlagarna illus-

¹ Antalet belägg för den kausala konnektiven *för att* är inte detsamma som antalet belägg för kategorin 'bisats inledd av final konjunktion' (signum FI) i avsnitt 10.2.2.1 ovan. Anledningen är att ett antal belägg för *för att* återfinns i kategorin 'övriga satsförkortningar' (signum XF). På samma sätt förhåller det sig med antalet belägg för den konsekutiva konnektiven *så att* och beläggen för kategorin 'bisats inledd av konsekutiv konjunktion' (signum KS).

² Formuleringar som ger motiveringar för bestämmelser förekommer i nordiska medeltidslagar, exempelvis i Östgötalagen med *for thy at*. Dessa karakteriseras av Nils Jörgensen som "lagbud med en mycket vid, närmast generell giltighetsgrad" (Jörgensen 1987:15).

trerar hur uttryck för villkor (*om*) emellertid kan kombineras med uttryck för avsikt (*för att*) respektive uttryck för avsett resultat (*så att*).

- (126) JAKT (Sv):59 **Om** vilt har skadats vid jakt, skall jägaren snarast vidta de åtgärder som behövs **för att** djuret skall kunna uppsåras och avlivas.
- (127) JAKT (Fs):32 **Om** ett jakttillstånd har givits utan vederlag kan den som innehar jakträtten återkalla tillståndet **så att** det genast upphör att gälla.

Av tabell 48 och tabell 49 ovan framgår vidare att delmaterialet FörfS innehåller något fler *så att* och *för att* samt klart fler *om* än SFS. Situationen är en motsvarighet till den som redovisas i avsnitt 11.3.1 ovan för konnektiverna *eller*, *och/samt* och *men*, dvs. det totala antalet angivna konnektiver är större i FörfS. En jämförelse av tabell 48 i detta avsnitt och tabell 46 i avsnitt 11.3.1 ovan visar dock att procentandelen kausala konnektiver är klart mindre än andelen additiva och adversativa. I delmaterialet SFS svarar *eller*, *och/samt* och *men* för 4,2 procent av det totala antalet löpord och *för att*, *om* och *så att* för 0,9 procent. Motsvarande värden för FörfS är 5,2 respektive 1,4 procent.

Med hänsyn till de få *för att* och *så att* koncentrerar jag mig i det följande på konnektiven *om*. För *om* som konditional konnektiv registreras 326 belägg i FörfS mot 215 i SFS. Denna skillnad bör bero antingen på en av de följande tre omständigheterna eller på en samverkan mellan två eller tre av dem. I FörfS använder lagstiftaren ett antal färre FFK-satser än vad hans kollega gör i SFS. Antalet belägg är 77 mot 92. Andra konditionala konjunktioner än *om* används oftare i SFS, då antalet belägg för 'bisats inledd med konditional konjunktion' (signum KD) är 414 i SFS och 330 i FörfS (se tabell 35 i avsnitt 10.2.2.1 ovan).¹ En kontroll med konkordansprogrammet Conc 1.76 visar att *jos* 'om', 'ifall' med initial placering och inne i makrosyntagmer noteras för totalt 241 belägg i delmaterialet Säädk. Någon analys av *om jos* är en konditional konnektiv eller en konnektiv av någon annan typ har emellertid inte gjorts. Det förhållandevis lilla antalet visar att ett (ospecificerat) *jos* i Säädk (241 belägg) inte automatiskt återges med ett (konditionalt) *om* i FörfS (326 belägg). Vid översätt-

¹ Den dominerande konditionala konjunktionen i 1900-talets svenska författningspråk är *om*, medan *såvida*, *såvitt*, *därest* osv. spelar en allt mindre roll (se Johansson 1979:146). Också i Gertrud Petterssons undersökning av svenska lagtexter efter 1734 återfinns *om* bland de vanligare graforden i de undersökta lagtexterna, även om konjunktionen inte kan konkurrera med vare sig *och* eller *eller* (se Pettersson 1992:149).

ningen används den tydligt konditionala konnektiven flitigare i det svenskspråkiga finländska delmaterialet.¹

En jämförelse av tabell 49 i detta avsnitt och tabell 47 i avsnitt 11.3.1 ovan visar att även om *eller* är en typisk konjunktion i författningsspråk, räknat i antal *belägg/1000 ord*, är också *om* utmärkande för lagen som genre.² I tidigare forskning om juridisk svenska betonas särställningen för *eller*, medan lite sägs om *om* som just konnektiv.³ Däremot får *om* större uppmärksamhet som inledare av konjunktionsinledda villkorssatser (jfr avsnitt 10.2.2.1 ovan). Konnektiverna *eller* och *om* fyller olika funktioner, som båda är viktiga för juridisk facktext. Det additiva *eller* anger alternativ och bidrar till att skapa vad Jan Svensson kallar "platta strukturer [...]". Den konditionala konnektiven *om* anger villkor för att bestämmelser skall gälla och *om* bidrar härigenom till att skapa vad samme forskare betecknar som "syntaktiska och semantiska hierarkier" (Svensson 1993:86). Båda funktionerna är viktiga för det juridiska fackspråket, men *om* noteras för ungefär två och en halv gånger fler belägg än *eller* i frekvensordlistan *Tiotusen i topp* (se Allén 1972:1). Utifrån detta kan *eller* mera sägas vara en "juridisk" konnektiv än *om*. Ytterligare en skillnad mellan de två konnektiverna är att *eller* har gamla anor i det svenska lagspråket, medan *om* som konditional konjunktion är en relativ nykomling. Det är först under 1900-talet som *om*-satser börjar uppträda i författningstext vid sidan av frågeformade konditionalsatser (se t.ex. Holm 1967:59; Pettersson 1992:150, 54).

Förekomsten av de många *om* samt de få *för att* och *så att* som konnektiver kan förklaras med genre/tradition med tyngdpunkt på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen. Många *om* är typiskt för genren 'lagtext' och det juridiska fackspråket. Men också i andra facktexter anges ofta förutsättningar och mål explicit, vilket Möhn och Pelka formulerar på detta sätt:

In fachlichen Handeln müssen die Bedingungen deutlicher als in anderen Bereichen zum Ausdruck gebracht werden. [...] Diese Erscheinung [von Finalsätzen] verweist auf die fachliche Notwendigkeit, Handlungsziele explizit zu formulieren. (Möhn & Pelka 1984:21)

¹ Till omständigheterna ovan kommer ytterligare en möjlig sådan, eftersom kategorin 'övriga satsförkortningar' (XF) inrymmer förkortade konditionalsatser av typen *Om möjligt* (se avsnitt 10.2.2.1 ovan och avsnitt 11.4.2 nedan).

² Jfr även avsnitt 7.4, avsnitt 10.2.2.2 och avsnitt 10.3 ovan om villkor i författningstext.

³ Jfr Gunnarsson (1982:106), Pettersson (1992:149f.) och Nordman (1992:141).

I fråga om villkor i facktext uppmärksammar Sager, Dungworth och McDonald att det finns ett behov av att i engelskt naturvetenskapligt-tekniskt fackspråk ge uttryck åt sådana. Villkoren kan vara existerande eller hypotetiska. Särskilt den senare typen är vanlig i naturvetenskapligt-tekniskt fackspråk. Sager, Dungworth och McDonald beskriver fördelarna med konditionala satser i sådana sammanhang på följande sätt:

Conditional sentences are more versatile than most of the other devices discussed above since they can express not only 'real' cause and effect relationships like those in our earlier examples but also 'unreal' or hypothetical ones [...]. (Sager, Dungworth & McDonald 1980:196)

Lika väl som i naturvetenskapligt-tekniskt fackspråk bör det finnas ett stort behov av att i författningsspråk ange just "icke verkliga" eller hypotetiska villkor.¹ Som tabell 48 ovan visar uttrycks förutsättningar mera än mål i juridikens fackspråk. Möjligen skiljer detta juridik från andra fackområden. Resultaten från delundersökningen av *inledande bestämmelser* i A-materialet ger stöd för bedömningen (se avsnitt 7.2 ovan).

Rekommendationer, faktor (B), kan spela en roll för att förklara förekomsten av de tre aktuella konnektiverna i delmaterialet SFS. Däremot kan denna faktor inte förklara varför värdena för FörfS ligger klart över (*om*) och något över (*för att* och *så att*) dem som noteras för SFS. I svenska anvisningar för författningsspråk uppmärksammas betydelsen av underordnande konjunktioner för att markera samband i författningar.² Mest intressant i sammanhanget är *Myndigheternas föreskrifter*. I handledningen sägs följande om s.k. *sambandsord*:

Det finns i språket vissa ord som anger olika sorters samband. Det kan vara ord som *därför*, *nämligen*, *däremot*, *dock*, *dessutom*, *alltså* eller ord som inleder bisatser: *om*, *när*, *eftersom*, *för att*, *trots att*, *även om*, *så att* m.fl. Dessa sambandsord skall naturligtvis användas även i författningstexter. Vanliga samband i författningstexter är sådana som uttrycker villkor (*om*, *ifall*, *under förutsättning att*) och jämförelser (*detsamma*, *motsvarande*) liksom motsatser (*dock*, *emellertid*, *trots att*, *även om*). (MF 1992:90, kursiv i originalet; se även MF 1998:94)

Lagstiftaren i Sverige uppmanas alltså explicit att använda s.k. *sambandsord*, däribland just *om*, *för att* och *så att*. Med tanke på det an-

¹ Jfr t.ex. Westman (1974:137), Strömberg (1988:9) och Ludger Hoffmann (1998:524).

² Se *Språket i lagar och andra författningar* (1967:22), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979:5; 1994:6) och MF (1992:90, 1998:94f.).

språkslösa antalet belägg för *för att* och *så att* i tabell 48 ovan, tycks anvisningarna inte ha haft så stor genomslagskraft. Ingenting motsvarande sägs i *Svenskt lagspråk i Finland* eller i *Lainlaatijan opas*. Där emot ges rekommendationer i handledningen *Virkakielestä kaikkien kieleen*, som är avsedd för tjänstemän inom förvaltningen.¹ Frågan är om sverigesvenska anvisningar för författningsspråket skall anses gälla för finlandssvenska författningstexter eller om det är så självklart att använda sambandsord att lagstiftaren i Finland inte bedöms behöva några särskilda rekommendationer om detta.²

Språkstruktur/översättning, faktor (C), kan ha betydelse för förekomsten av konnektiverna i delmaterialet FörfS jämfört med SFS. Någon mera noggrann granskning av delmaterialet Säädk har inte gjorts, vilket innebär att det inte är möjligt att pröva den eventuella betydelsen av faktor (C) för den större förekomsten av *för att*, *om* och *så att* i FörfS. Inte heller har makrosyntagmerna från de olika lagtexter som ingår i delmaterialen granskats i syfte att spåra en eventuell variation inom SFS och FörfS. Därför har den eventuella betydelsen av innehåll, faktor (D), för en tänkbar variation inom delmaterialen inte prövats.

11.4. Fundament

Den aspekt på 'textbindning' som uppmärksammas i avsnitt 11.4 är *makrosyntagmens tema*. Som framgår av avsnitt 10.2.2.2 ovan avser jag med begreppet 'makrosyntagmens tema' det primära satsled som står i makrosyntagmens fundamentfält. Delstudien ägnas SFS och FörfS. I någon mån beaktas också Säädk. Det finskspråkiga delmaterialet kan dock inte få samma uppmärksamhet som de två svenskspråkiga, eftersom någon fullständig taggning av primära satsled inte har gjorts i Säädk (se avsnitt 8.1 ovan).

Kategorin 'fundament' har definierats i avsnitt 10.2.2.2 ovan. Ett problem som inte har diskuterats tidigare är hur en underordnad sats som inleder en makrosyntagm och som fungerar som primärt satsled i makrosyntagmen skall betraktas. Enligt Paul Diderichsen kan en framförställd underordnad sats vara fundament i en följande huvudsats. Om den underordnade satsen knyts till huvudsatsen med ett pronomen eller ett adverb i huvudsatsens nexusfält, är den underordnade satsen ett löst

¹ Se SLAF (1988; 1992; 1998) och LO (1998) respektive *Virkakielestä kaikkien kieleen* (1992:41–44).

² Jfr härtill resonemanget i avsnitt 7.4 ovan om punktuppställningar.

fundament i extraposition, t.ex. "[...] *Da de var kommet ind i Skoven, og det begyndte at blive mørkt, saa sagde Hans (osv.) [...]*" (Diderichsen 1946:194f., kursiv i originalet). En annorlunda analys görs av Sven Benson.

Underordnade satser och andra led, som står framför en huvudsats och anknyts till denna med anaforiskt pronomen eller adverb, betraktas icke som löst fundament till huvudsatsen utan som fundament till hela makrosyntagmen. Även underordnade satser i initial position, som icke anknyts anaforiskt till den överordnade satsen utan direkt fungerar som syntagm (subjekt, objekt, adverbial) i makrosyntagmen, betraktas som fundament på makrosyntagmnivå. Fungerar makrosyntagmens fundament som subjekt, kommer därvid huvudsatsens eget fundamentfält att vara tomt. Orsaken till att det som Diderichsen kallar löst fundament här tillskrivs en väsentligare funktion på makrosyntagmnivå är att detta led är bärare av en tung, väsentlig information, medan det anaforiska pronomet eller adverbet kan strykas utan att innehållet ändras. (Benson 1994:26)

Utifrån det angivna syftet i avsnitt 1.2.2 ovan väljer jag att ansluta mig till Bensons analys och kommer således att betrakta underordnade satser och fraser före huvudsatser som fundament på makrosyntagmnivå.¹ I mitt material förekommer inte några makrosyntagmer som inleds av minst en underordnad sats eller fras och med ett anaforiskt pronomen eller adverb i huvudsatsens fundamentfält. Detta är ingen överraskning med tanke på att konstruktionen med USF och pronomen alternativt adverb bedöms vara talspråklig, även om den också används i skrivna texter av mindre formell karaktär, t.ex. böcker för barn och ungdom.²

Antalet fundament i delmaterialen är detsamma som antalet makrosyntagmer i dem, dvs. 1 266 i SFS och 1 271 i FörfS (se tabell 21 i avsnitt 8.1 ovan). Grundprincipen är att det finns endast ett primärt satsled i fundamentfältet. I enlighet med Mamban accepterar jag att det i undantagsfall kan stå flera led där (se Teleman 1974:23). Det sverigesvenska delmaterialet innehåller 7 makrosyntagmer där två primära

¹ Jfr även Wieselgren (1971:102) om förstplacerade bisatser som fundament, Wollin (1983:90ff.) om påståenden med tomt fundamentfält med det finita predikatsverbet på första platsen i fornsvenska Vadstenatexter samt Lundqvist (1992:132) om tomt fundamentfält i påståendemeningar i barn- och ungdomslitteratur. Se Platzack (1998:102–106) för en diskussion av "Huvudsats utan synligt fundament" ur ett generativt grammatiskt perspektiv. Ytterligare en fråga i sammanhanget är hur konjunktioner som samordnar makrosyntagmer och satsled i dem skall betraktas. Konjunktioner som samordnar makrosyntagmer står inte i fundamentfältet utan i *förbindarfältet* (se Diderichsen 1946:185). I denna undersökning räknas inte samordning mellan makrosyntagmer (signum ++1) och samordning inom dem (signum ++2) som primära satsled (se appendix 1).

² Se Jörgensen (1976:198f.) respektive Lundqvist (1992:160f.). Möjligheten att placera två eller tre satsled till vänster om det finita verbet i en finsk huvudsats diskuteras av Nyström (1995:193–199).

satsled står i respektive fundamentfält. I det finlandssvenska delmaterialet finns 3 MS med två primära satsled i fundamentfältet samt 1 MS med tre primära satsled i detta.¹ Den nästan totala dominansen för fundamentfält som innehåller ett primärt satsled är i linje med tidigare undersökningar av olika svenska material.² Till skillnad från Lars Wollins undersökning av översättningar från latin till (forn)svenska finns det ingen skillnad mellan delmaterialen SFS och FörfS som skulle kunna knytas till strukturella olikheter mellan de aktuella språken, i det här fallet svenska i SFS och FörfS gentemot finska i Säädk (se Wollin 1983:90). Tvärtom är antalet fundamentfält som innehåller två eller flera primära satsled, *flerledade fundament*, större i SFS än i FörfS, även om antalet belägg i absoluta tal alltså är mycket blygsamt.³

Den sparsamma förekomsten av flerledade fundament kan följaktligen förklaras utan hjälp av faktorerna i förklaringsmodellen. Nutida svenskt författningsspråk avviker på den här punkten inte från allmänspråket, från nutida nordiska språk eller från flertalet andra germaniska språk där

fundamentfältet i en normalt konstruerad påstående huvudsats [upptas] av ett och endast ett led. Såväl tomt fundamentfält som kombination av två eller fler led i fundamentfältet uppfattas i princip som anomalier. (Wollin 1983:68)

11.4.1. Längd

Fundamentets genomsnittliga längd uppgår till 6,0 ord i SFS respektive 6,4 ord i FörfS. En kontroll av B-materialet för Säädk visar att ett fundament i genomsnitt innehåller 5,0 ord. Det genomsnittliga fundamentet i de svenskspråkiga delmaterialen är långt eller rentav mycket långt. Detta framgår av en jämförelse med andra undersökningar av

¹ De sju beläggen i SFS är fördelade på makrosyntagmer från sex olika lagar, medan de fyra beläggen i delmaterialet FörfS hör hemma i MISS (Fs) med tre och SAME (Fs) med ett belägg.

² Se t.ex. Westman (1974:165), Jörgensen (1976:109f.), Wollin (1983:29, 92–98) och Lundqvist (1992:132). Se Jörgensen (1976:105–110) om kombinationer av satsled i fundamentfältet.

³ Jörgensen (1976:50) talar om *dubbelt fundament* där det dubblerande ledet vanligen är ett pronominellt ord. Wollin (1983:29) betecknar fundamentfält med två eller flera primära satsled som "sådan »överlastat» fundamentfält [...]". Den senare använder även termen *två- eller flerledade fundament* (se Wollin 1983:92). Pettersson (1974:62) talar om *dubbla fundament* och *flerledade fundament* och Lundqvist (1992:135) använder termen *flerledat fundament*. Jag har valt att använda *flerledat fundament*, eftersom det i det undersökta materialet finns makrosyntagmer med såväl två som tre primära satsled i fundamentfältet.

talad och skriven 1900-talssvenska. I dessa redovisas värden från som lägst 1,9 till som högst 3,4 *ord/fundament*.¹ Exempelvis uppgår det genomsnittliga antalet *ord/fundament* till 3,1 i svensk bruksprosa (BRUK) (se Westman 1974:155).² Resultaten för det samlade materialet diskuteras nedan i detta avsnitt.

Differensen mellan Säädk och FörfS (samt SFS) demonstrerar, liksom resultaten för genomsnittligt antal ord per grafisk mening i avsnitt 9.3 ovan, troligen skillnader mellan svenskans och finskans struktur, som kan noteras i samband med översättningsprocessen. Det är alltså faktor (C) i förklaringsmodellen som förklarar värdena för de två finländska delmaterialen. Differensen mellan SFS och FörfS är beroende av den skillnad som finns mellan delmaterialens omfång. Antalet löpord i fundamentfältet uppgår till 7 707 i SFS, och dessa är fördelade på 1 266 fundament. I delmaterialet FörfS är antalet löpord 8 185, fördelade på 1 271 fundament. Skillnaden för antalet ord i fundamentfältet avspeglar den olikhet som finns mellan delmaterialen som ingår i det samlade B-materialet (se tabell 21 i avsnitt 8.1 ovan). Bakom denna kan en eventuell inverkan av språkstruktur/översättning, faktor (C), finnas.

Olika primära satsled kan förväntas vara av mer eller mindre skiftande längd. En indelning av fundamenten i 'grundläggande satsled' ger det resultat som redovisas i tabell 50 nedan (se avsnitt 10.3 ovan om kategorierna). De få flerledade fundamenten i materialet har jag klassificerat efter det första satsledet i fundamentfältet (jfr Lundqvist 1992:135).³

TABELL 50. *Antal och längd för de grundläggande satsleden 'subjekt', 'objekt', 'predikatsfyllnad', 'adverbial' och 'övriga satsled' i fundamentfältet i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	subjekt	objekt	predikatsfyllnad	adverbial	övriga satsled
SFS	785 4,0	3 7,0	3 2,3	474 9,5	1 12,0
FörfS	767 4,3	7 9,3	15 4,8	482 9,9	- -

¹ Se Lundqvist (1992:92) för en sammanfattning av tidigare forskning intill slutet av 1980-talet.

² Se Lundqvist (1992:92 not 4) om anförd sats som objekt och som fundament i Westman (1974).

³ Enligt Wollin (1983:99 not 41) kan "vid tvåledat fundament [...] förstaledet sägas omfatta bara halva fundamentfältet, osv.". Med tanke på de få fundamentfält i materialet i vilka det står två eller tre primära satsled, är det enklare att göra klassificeringen av satsled i fundamentfältet utifrån det första av satsleden där. Detta satsled bildar dessutom utgångspunkt för makrosyntagmen (jfr Lundqvist 1992:135).

Av tabell 50 ovan framgår att det är kategorin 'adverbial' som i första hand bidrar till att höja de två svenskspråkiga delmaterialens värden för fundamentens genomsnittliga längd till 6,0 respektive 6,4 ord, medan kategorin 'subjekt' bidrar till att värdena ändå inte blir högre än de blir (jfr Westman 1974:160). De värden som redovisas för 'objekt', 'predikatsfyllnad' och 'övriga satsled' skall betraktas med försiktighet, eftersom antalet belägg inom respektive kategori är litet. Härigenom kan något eller några långa fundament påverka genomsnittsvärdet oproportionerligt mycket. En god illustration av detta är 'objekt', som noteras för 3 belägg i delmaterialet SFS och en genomsnittlig längd om 7,0 ord. Det genomsnittliga antalet ord per subjektfundament och per adverbialfundament är klart högre för SFS och FörfS än för svensk bruksprosa (BRUK). I BRUK omfattar ett subjekt i fundamentfältet i genomsnitt 2,6 ord och ett adverbial med denna placering innehåller 4,2 ord (se Westman 1974:155). Värdena för Medbestämmandelagen (MBL) och juridikens teknolekt (JUR) framgår av tabell 51 nedan (se Gunnarsson 1982:105; Nordman 1992:41).¹

TABELL 51. *Ord/satsled i fundamentfältet i jämförelsematerialen Medbestämmandelagen (MBL) och juridikens teknolekt (JUR). Värdena anges i absoluta tal.*

Jämförelse-material	subjekt	objekt	predikatsfyllnad	adverbial
MBL	3,9	–	–	11,3
JUR	3,0	4,3	1,0	5,0

Tabell 51 tillsammans med tabell 50 ovan visar att subjekt- och adverbialfundamenten i SFS, FörfS och MBL är längre än dessa typer av fundament i JUR. Subjekt som fundament omfattar cirka 3 ord i alla de undersökta teknolekterna i projektet Svenskt fackspråk. Lingvistikens teknolekt (LING) har de kortaste adverbialen i fundamentfältet med en genomsnittlig längd av 3,6 ord, medan de övriga fem teknolekterna har adverbialfundament om ungefär 5 ord (se Nordman 1992:41). Båda mina delmaterial (samt MBL) överträffar därmed de värden som noteras för JUR. Vidare har SFS och FörfS längre subjektfundament än MBL. Medbestämmandelagen uppvisar längre adverbialfundament än såväl SFS som FörfS. Värdena för fundamentfält i JUR som inne-

¹ Se Landqvist (1996:72f.) om fundamentlängd i SKULD (Sv) och SKULD (Fs).

håller objekt och predikatsfyllnad¹ kommenteras inte, eftersom antalet belägg i absoluta tal är litet (se Nordman 1992:42).

De skillnader som har framkommit mellan SFS, FörfS och MBL å den ena sidan och JUR å den andra samt skillnaderna mellan delmaterialen och de juridiska jämförelsematerialen kontra BRUK och Svenskt fackspråk torde kunna bero på genre/tradition med tyngdpunkt på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen. Subjekt som inleder meningar kan vara långa i brittisk lagtext (se Gustafsson 1975:19f.). Meningar i engelska juridiska texter inleds ofta av långa adverbial, som är nödvändiga för att precisera de bestämmelser som lagstiftaren meddelar. Vijay K. Bhatia uttrycker förhållandet på nedanstående sätt:

The main motivation for the pre-positioning of the case description comes from the requirement that very few legislative statements are of universal application and it is absolutely crucial for the writer to specify the kind of case description(s) to which the rule applies. (Bhatia 1993:110)

Några entydiga rekommendationer, faktor (B), om fundamentens längd i författningar ges inte i Sverige eller Finland. Handboken *Myndigheternas föreskrifter* (1992; 1998), som har personer som skriver författningar och andra myndighetstexter som sin målgrupp, föreslår att en huvudsats med den viktiga informationen i en mening lyfts fram till meningens början och att en bisats med villkor eller förutsättningar placeras i en punktuppställning. Däremot förordar *Språket i lagar och andra författningar* (1967), som är avsedd för personer som skriver just författningstext, att flera likvärdiga villkor placeras som inledning till stadganden, medan villkor av olika valör får olika placering i förhållande till en menings huvudsats.² På den här punkten är *Svenskt lagspråk i Finland* mera utförlig. Handboken använder till och med termer ur den diderichsenska grammatiktraditionen i sin beskrivning av meningars uppbyggnad.

I juridiska texter är det relativt vanligt att långa TSR-adverbial placeras i mittfältet, vilket gör meningarna tunga. Det kan ofta vara svårt att undvika, men om möjligt bör de hellre placeras först (i fundamentet) eller i slutet av satsen. (SLAF 1992:59; 1998:59)

¹ Nordman (1992:41) använder *predikativ* utan att precisera vad kategorin omfattar (subjektiv predikatsfyllnad, objektiv predikatsfyllnad och predikativ). Med tanke på materialets karaktär omfattar den knappast bara *predikativ* utan också *predikatsfyllnad*. Därför, och i konsekvens med redovisningen av 'grundläggande satsled' i detta avsnitt, använder jag termen *predikatsfyllnad*.

² Se MF (1992:97; 1998:100) respektive *Språket i lagar och andra författningar* (1967:27).

De sverigesvenska och finlandssvenska handledningarna uttalar sig inte entydigt för eller emot långa satsled i fundamentfältet. Detta får sägas vara väntat, då det torde vara svårt att ge några generella rekommendationer om fundamentens längd. Följaktligen kan faktor (B) inte vara aktuell för att förklara resultaten i tabell 50 ovan.

Den eventuella betydelsen av språkstruktur/översättning, faktor (C), har inte prövats av de orsaker som har angivits i avsnitt 8.1 ovan. Där- emot har jag gjort en mera noggrann granskning av makrosyntagmen- na från de olika lagar som ingår i B-materialet för SFS och FörfS. Variationen inom dessa visar sig vara stor. Det är troligt att innehåll i enskilda lagtexter, faktor (D), spelar en viktig roll i sammanhanget. Detta kan visas utifrån exempelvis subjektsfundamenten i de finlands- svenska köp- och utlänningslagarna. I KÖP (Fs) utgörs 46 av 101 fun- dament av det primära satsledet 'subjekt' (signum SS). Av subjektsfun- damenten innehåller 36 ett enda ord vardera, medan det längsta av dem inrymmer åtta ord. I UTL (Fs) är 65 av de 101 fundamenten subjekt. Av dessa innehåller 29 ett ord, medan det högsta värde som noteras är tjugosex ord.

På en övergripande nivå kan jag konstatera att det inom delmaterial- en SFS och FörfS finns gott om såväl subjeks- som adverbialfunda- ment vilka består av ett enda eller några ord. De korta subjektsfunda- menten är mer knutna till enskilda lagtexter än vad adverbialfunda- menten är, t.ex. *kommunen* i KOMM (Sv) och KOMM (Fs) samt *köp- aren* och *säljaren* i KÖP (Sv) och KÖP (Fs). Exempel på korta adver- bialfundament som uppträder mera allmänt i materialet är *därvid*, *härvid*, *i övrigt*, *genom denna lag* ('övriga adverbial', AA1) och *i av- talet*, *i beslutet* ('rumsadverbial', RA). Också *inte* ('negationsadverbi- al', NA) hör till denna grupp, men *inte* förekommer tillsammans med *heller* ('konjunktionellt adverbial', +A) i flerledade fundament. Här skall även några riktigt långa subjeks- och adverbialfundament presen- teras. Samtliga exempel är hämtade från delmaterialet FörfS, som not- eras för de högsta värdena för de primära satsleden 'subjekt' (SS), 'övriga adverbial' (AA1) och 'villkorsuttryckande adverbial' (AA2). I exempel (128)–(131) nedan är taggar för primära satsled och koordi- nation inom makrosyntagmen utsatta.

- (128) <S>KONK (Fs):58 <SS>Ändring i påföljdsavgift som kon- kurrensrådet bestämt enligt 8 § 1 mom., i förordnande en- ligt 8 § 4 mom., i beslut som rådet meddelat enligt 16 § 1 mom., i beslut om föreläggande av vite enligt 17 § 1 mom., i beslut om utdömmande av vite som avses i 14 § 4 mom. eller 17 § 4 mom. samt i beslut, genom vilket en framställning till konkurrensrådet avvisas utan prövning eller avslås eller påföljdsavgift inte bestäms</SS>.

- <V1>får</V1> <V2>sökas</V2> <RA>hos högsta förvaltningsdomstolen</RA> <MA>enligt lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden (154/50)</MA>.</S>
- (129) <S>JAKT (Fs):8 <SS>Var och en som har hemort i en kommun som hör till Lapplands län eller hemort i Kajana, Hyrynsalmi, Kuhmo, Kuusamo, Paltamo, Pudasjärvi, Puolanka, Ristijärvi, Sotkamo, Suomussalmi, Taivalkoski, Vaala eller Vuolijoki kommun</SS> <V1>har</V1> <OO>rätt att i sin hemkommun jaga på områden som tillhör staten</OO>.</S>
- (130) <S>JAKT (Fs):36 <AA1>För förebyggande av djursjukdomar eller av andra hälsoskäl <++2>eller</++2> för tryggande av den allmänna säkerheten <++2>eller</++2> för avvärjande av kännbar skada på egendom</AA1> <V1>kan</V1> <SS>jord- och skogsbruksministeriet</SS> <AA1>utan hinder av detta kapitel</AA1> <V2>besluta</V2> <OO>att visst villebråd får jagas på ett bestämt område under en viss tid utan jakträtt på området</OO>.</S>
- (131) <S>BOST (Fs):99 <AA2>Övergår bostadsrätten genom arv eller testamente till någon som enligt denna lag eller med stöd av den utfärdade stadganden eller bestämmelser inte skulle kunna ta emot en bostadsrätt <++2>och</++2> inlöses inte bostadsrätten på det sätt som stadgas i 2 mom. eller överläts den inte inom en av husägaren utsatt skälig tid till någon som avses i 2 mom. eller 23 § 1 mom. 1 punkten</AA2>, <V1>har</V1> <SS>husägaren</SS> <OO>rätt att lösa in bostadsrätten till det pris som avses i 24 §</OO>.</S>

Fundament med fler än 20 ord är sällsynta i svensk bruksprosa (BRUK). I långa fundament ingår ofta en bisats och någon slags koordination (se Westman 1974:165). Jag har gjort en närmare granskning av de grundläggande satsleden 'subjekt' och 'adverbial' med placering i fundamentfältet. Resultatet av en indelning av dessa utifrån antalet ord/satsled framgår av tabell 52 nedan (se även bilaga 36 och bilaga 37).

TABELL 52. *De grundläggande satsleden 'subjekt' och 'adverbial' i fundamentfältet i delmaterialen SFS och Förfs: 1-5 ord, 6-10 ord, 11-15 ord, 16-20 ord och 21- ord. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial SFS	Delmaterial Förfs				
	subjekt	adverbial	subjekt	adverbial	
1-5 ord	589	168	1-5 ord	561	183
6-10 ord	129	147	6-10 ord	132	136
11-15 ord	46	68	11-15 ord	38	67
16-20 ord	7	48	16-20 ord	15	51
21- ord	14	43	20- ord	21	45
Totalt	785	474	Totalt	767	482

Tabell 52 ovan visar att flertalet subjekts- och adverbialfundament innehåller mellan ett och fem samt mellan sex och tio ord. Dessutom förekommer ett antal längre fundament med minst tjuogoett ord. De fundament som innehåller minst tjuogoett ord svarar för 4,9 procent av fundamenten i tabell 52 (123 av det totala antalet 2 508). Liksom i BRUK är det i allmänhet underordnade satser och/eller underordnade fraser i fundamentfältet som starkt bidrar till längden hos de satsled som har denna placering (jfr Westman 1974:165). Långa subjekt har antingen efterställda bestämningar till det nominala huvudordet som i exempel (128) ovan eller de utgörs av konstruktioner med *den som* eller *var och en som* (129). Långa adverbial innehåller ofta en eller flera underordnade satser och/eller underordnade fraser. Dessa specificerar under vilka villkor (131) eller övriga omständigheter (130) som de bestämmelser som lagstiftaren meddelar skall gälla.¹

Många subjektsfundament består av ett ensamt substantiv, ett pronomen eller en kort nominalfras där huvudordet har en framförställd eller en efterställd bestämning. Men det finns också ett antal subjektsfundament som innehåller ett större antal ord än fem. Exempel (128) och (129) ovan omfattar 75 respektive 32 ord. Räknat i procent svarar subjektsfundamenten över fem ord för lite mer än en fjärdedel av subjektsfundamenten, noga räknat 25,9 procent (402 av det totala antalet 1 552). De långa subjektsfundamenten är ofta uppbyggda enligt de två modeller som exempel (128) och (129) illustrerar. Långa subjekt i fundamentfältet kan möjligen sägas vara ett typiskt drag för genren 'lagtext'. Genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen, kan därmed erbjuda en förklaring till dessa (jfr Gustafsson 1975:19f. om subjektsfundament i en brittisk lagtext).²

Längden hos adverbialen i fundamentfältet kan variera från endast ett ord, t.ex. *härvid* och *därvid*, till som längst 65 ord i exempel (131) ovan. Resultaten kan sägas vara i enlighet med Margareta Westmans bedömning att adverbial är den typ av satsled som företrädesvis kan ha en mycket växlande längd och utformning (se Westman 1974:160). Variationen kan knytas till de olika kategorier av adverbial som ingår i det grundläggande satsledet 'adverbial'. De allra flesta 'rumsadverbial' (RA) i fundamentfältet innehåller 1-5 ord. Flertalet 'tidsadverbial' (TA), 'objektadverbial 1' (OA1) och 'övriga adverbial' (AA1) består

¹ Se avsnitt 10.2.2.1 ovan om relativsatser som bidrar till att ange villkor i författningstext.

² Längden på objekt och predikatsfyllnader som står som fundament varierar också. Dessa kan bestå av ett enda ord eller av en fras med ett huvudord och korta framförställda eller efterställda bestämningar. De kan även bestå av huvudord som bestäms av en eller flera underordnade satser eller fraser.

av 1–5 eller 6–10 ord, medan majoriteten 'villkorsuttryckande adverbial' (AA2) innehåller från 11 ord och uppåt. Den näst vanligaste kategorin AA1 ligger under det medelvärde som ges för 'adverbial' i tabell 50 ovan, medan den vanligaste kategorin AA2 ligger över. I fråga om delmaterialet SFS är de aktuella värdena 6,5 ord (AA1) respektive 12,6 ord (AA2), medan de för FörfS uppgår till 5,7 ord (AA1) respektive 15,1 ord (AA2). Med ett enda undantag innehåller samtliga AA2 i fundamentfältet minst en underordnad sats, medan inget enda belegg för AA1 inrymmer någon underordnad sats. Däremot återfinns ofta underordnade fraser som AA1. Det bör därmed i första hand vara de villkorsuttryckande adverbialen som bidrar till att det grundläggande satsledet 'adverbial' i båda delmaterialen omfattar i genomsnitt nästan 10 ord.

Sammanfattningsvis bör de långa fundamenten generellt och de långa subjeks- och adverbialfundamenten, särskilt kategorin AA2, i första hand vara beroende av genre/tradition, faktor (A). Den eventuella betydelsen av rekommendationer, faktor (B), och språkstruktur/översättning, faktor (C), är svår att bedöma. Skälen för detta har angivits tidigare i det här avsnittet. Innehåll i enskilda texter, faktor (D), spelar antagligen en viktig roll för den variation som finns inom delmaterialen SFS och FörfS.

Fundamentet inleder meningar, och ett samband mellan fundamentets längd och meningens längd har beskrivits av Lars Wollin som att ju längre en mening är, desto längre är fundamentet i den (se Wollin 1983:29). För att pröva detta samband, har jag beräknat den genomsnittliga längden för makrosyntagmerna i B-materialet och sammanställt uppgifterna med värdena för genomsnittlig fundamentlängd, totalt. Resultaten återfinns i tabell 53 nedan.

TABELL 53. *Ord/MS och ord/fundament, totalt, i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal.*

Delmaterial	Ord/MS	Ord/fundament
SFS	20,8	6,0
FörfS	22,0	6,4

Tabell 53 visar en samvariation mellan makrosyntagmens och fundamentets längd genom att FörfS noteras för något högre värden än SFS. Differensen är 1,2 *ord/MS* och 0,4 *ord/fundament*. Denna skillnad är troligen avhängig den ovan kommenterade differensen mellan delmaterialens storlek (antal löpord och antal ord i fundamentfältet) och möjligen språkstruktur/översättning, faktor (C). Det mönster för MS-

längd och fundamentlängd som Lars Wollin och senare även Aina Lundqvist har påvisat är troligen också giltigt för SFS och FörfS.¹ Jag har inte tagit fram data för var och en av de lagtexter som ingår i de svenskspråkiga delmaterialen utan bara för B-materialen som helheter. Trots det bedömer jag det som troligt att det totala materialet (A-materialiet) inte avviker från det mönster för meningslängd och fundamentlängd som har visats gälla för så olika material som översättningar från latin till (forn)svenska och moderna svenska barn- och ungdomsböcker.

11.4.2. Funktioner

I tabell 54 nedan redovisas förekomsten av grundläggande satsled i fundamentfältet i delmaterialen SFS och FörfS.² Redovisningssättet är detsamma som i det närmast föregående avsnitt 11.4.1 och klassificeringen av de få flerledade fundamenten görs på samma sätt som där. En redovisning av de primära satsleden i fundamentfältet i delmaterialen SFS och FörfS ges i bilaga 38 och bilaga 39.

TABELL 54. *De grundläggande satsleden 'subjekt', 'objekt', 'predikatsfyllnad', 'adverbial' och 'övriga satsled' i fundamentfältet i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av antalet fundament, totalt.*

Delmaterial	subjekt	objekt	predikatsfyllnad	adverbial	övriga satsled	Totalt
SFS	785	3	3	474	1	1 266
	62,0 %	0,2 %	0,2 %	37,4 %	0,1 %	99,9 %
FörfS	767	7	15	482	–	1 271
	60,3 %	0,6 %	1,2 %	37,9 %	–	100,0 %

Av tabell 54 framgår att de grundläggande satsleden 'subjekt' och 'adverbial' är de klart dominerande, medan 'objekt', 'predikatsfyllnad' och 'övriga satsled' spelar en ytterst obetydlig roll. Det finns dock smärre skillnader mellan SFS och FörfS. Det sverigesvenska delmaterialet har en något större procentandel subjekt och ett enda belegg för

¹ Meningslängd och fundamentlängd relateras i Wollins och Lundqvists undersökningar också till antalet ord per satsled i meningens olika positioner, vilket jag inte har gjort (se Wollin 1983:98–103; Lundqvist 1992:97f.).

² Se Landqvist (1996:74–92) om satsled i fundamentfältet i SKULD (Sv) och SKULD (Fs).

kategorin 'övriga satsled', medan det finlandssvenska noteras för något större andelar objekt, predikatsfyllnad och adverbial. Differensen mellan delmaterialen uppgår till 1,7 procentenheter (subjekt), 0,4 procentenheter (objekt), 1,0 procentenheter (predikatsfyllnad), 0,5 procentenheter (adverbial) och 0,1 procentenheter (övriga satsled).

Att kategorierna 'subjekt' och 'adverbial' dominerar är helt enligt förväntningarna utifrån tidigare undersökningar. Subjekten svarar regelmässigt för mellan 60 och 70 procent av fundamenten i olika svenska material och därefter följer adverbialen (se Platzack 1998:90). Tillsammans svarar de två kategorierna för 99,4 procent (SFS) respektive 98,2 procent (FörfS) av fundamenten i delmaterialen, vilket kan jämföras med Lars Wollins bedömning som återges nedan:

Vidare råder i så gott som samtliga hittills undersökta former av (åtminstone) nysvenskt språk en i stort sett enhetlig fördelning på syntaktiska ledtyper i fundamentfältet. De dominerande leden är subjekt och adverbial: sammantagna brukar dessa ledtyper belägga runt 90 % av fundamentplatserna i en text. Subjektet är generellt omkring dubbelt så vanligt som adverbialet. (Wollin 1983:68)

Båda mina delmaterial överskrider med god marginal de procentvärden för subjekt och adverbial som Wollin anger. Anledningen till de höga värdena är i första hand den stora andelen adverbial, som kommenteras i avsnitt 11.4.2.2 nedan (jfr även avsnitt 10.3 ovan). Andra grundläggande satsled än 'subjekt' och 'adverbial' svarar för en liten andel av satsleden med placering i fundamentfältet. Detta har visats gälla för olika typer av material.¹ Jämfört med bruksprosa (BRUK) utmärker sig SFS och FörfS framför allt genom sin stora andel 'adverbial' i fundamentfältet, då BRUK redovisar 30,8 procent. Vidare har delmaterialen lägre värden för 'objekt' och 'predikatsfyllnad' än BRUK, som för båda kategorierna redovisar värdet 2,3 procent (se Westman 1974:155). Fördelningen av grundläggande satsled i fundamentfältet i delmaterialen SFS och FörfS kan också jämföras med fördelningen i Medbestämmandelagen (MBL) och juridikens teknoлект (JUR), som redovisas i tabell 55 nedan (se Gunnarsson 1982:105; Nordman 1992:39).

¹ Jfr t.ex. Lundqvist (1992:134 med anförd litteratur) samt se Landqvist (1996:74) om fördelningen i SKULD (Sv) och SKULD (Fs).

TABELL 55. *Satsled i fundamentfältet i jämförelsematerialen Medbestämmandelagen (MBL) och juridikens teknolekt (JUR). Värdena anges i procent av antalet fundament, totalt.*

Jämförelse-material	subjekt	objekt	predikatsfyllnad	adverbial
MBL	44 %	–	–	55 %
JUR	51,4 %	3,5 %	1,0 %	43,9 %

Också i MBL och JUR dominerar 'subjekt' och 'adverbial' som fundament. I övrigt skiljer sig värdena i tabell 55 en hel del från dem som redovisas i tabell 54 ovan.¹ Både SFS och FörfS har en klart större andel subjektfundament än MBL och JUR, medan de två delmaterialen har en klart mindre procentandel adverbialfundament än de båda jämförelsematerialen. De många subjekten i samtliga material kommenteras nedan i avsnitt 11.4.2.1. Här skall det lite oväntade resultatet angående adverbialfundamenten diskuteras. Det oväntade består för det första i att MBL har en så mycket högre procentandel adverbialfundament än mina två delmaterial. Procentvärdena kan dock vara bedrägliga, eftersom antalet makrosyntagmer i SFS respektive FörfS är väsentligt fler än antalet meningar i MBL (se Gunnarsson 1982:104). Det andra oväntade och mera intressanta resultatet är att JUR noteras för en större andel adverbial i fundamentet än delmaterialen SFS och FörfS. Ett mera förväntat resultat hade varit att SFS, FörfS och MBL grupperade sig tillsammans. Detta hade varit väntat med tanke på att adverbial i fundamentfältet flitigt används i författningar på svenska och andra språk för att ange ramen för de bestämmelser som en lagstiftare meddelar (jfr avsnitt 10.3 ovan). Jag kan inte med säkerhet säga varför SFS och FörfS noteras för ett lägre värde än JUR. De aktuella materialens storlek kan inverka, men också olika gränsdragningar för kategorier kan ha betydelse.²

Även om procentalen är låga, har JUR en större procentandel objekt och predikatsfyllnad som fundament än SFS, FörfS och MBL. De lägre värdena för 'objekt' och 'predikatsfyllnad' i mina båda delmaterial och i Medbestämmandelagen kan möjligen ha samband med genre/tradition, faktor (A) i förklaringsmodellen. Frågan diskuteras mera i

¹ För MBL redovisar Britt-Louise Gunnarsson 44 procent subjekt och 55 procent adverbial, vilket innebär att 1 procent av fundamenten inte preciseras, medan Marianne Nordman har en restpost av icke-preciserade fundament om 0,2 procent i JUR (se Gunnarsson 1982:105; Nordman 1992:39).

² Uppgifter om antalet meningar i JUR och om vilka typer av adverbial som ingår i kategorin 'adverbial' lämnas emellertid inte av Marianne Nordman (jfr Nordman 1992:15, 39).

detalj i avsnitt 11.4.2.3 nedan. Ytterligare en möjlighet är att materialens storlek, liksom olika gränsdragningar för kategorin 'objekt', inverkar.¹ Det är ovanligt att objekt och predikatsfyllnader placeras i fundamentfältet i svenska facktexter (se Nordman 1992:40). Objekt i detta fält bedöms vara vanligt i en del former av talspråk (se Jörgensen 1976:105). I informellt talspråk är de objekt som placeras där ofta det anaforiska *det*, som har en textbindande funktion (se Lundqvist 1992:143f. med anförd litteratur). Anafora *det* som fundament är dock ytterligt sällsynta i det material som undersöks här. Tillsammans noteras SFS och FörfS för 3 belägg, som dessutom fungerar som det primära satsledet 'subjekt' (SS). Liksom verbformer och vissa satsadverbial bedöms 'objekt' och 'predikatsfyllnad' ha en emfatisk funktion när de placeras i fundamentfältet (se Lundqvist 1992:146). Stilidealet för författningstext torde vara en neutral text. Därför är det tänkbart att lagstiftaren mera sällan än den som skriver andra slag av juridiska texter placerar satsleden 'objekt' och 'predikatsfyllnad' som fundament. Följaktligen kan genre/tradition, faktor (A), bidra till att förklara varför SFS, FörfS och MBL på den här punkten noteras för lägre värden än JUR.

I tabell 54 ges en helhetsbild av SFS och FörfS. Vid en granskning av fundament från de lagar som ingår i delmaterialen visar sig en variation inom delmaterialen. Liksom i avsnitt 11.4.1 ovan väljer jag att uppmärksamma subjektfundamenten i KÖP (Fs) och UTL (Fs). I den finlandssvenska köplagen har 46 av 101 makrosyntagmer det primära satsledet 'subjekt' (SS) som fundament, medan subjektfundament finns i 65 av 101 MS i utlänningslagen. Subjektfundamenten i KÖP (Fs) förekommer mestadels inte i makrosyntagmer som följer efter varandra i texten, utan subjekt och andra satsled (vanligen adverbial) alternerar. Situationen i UTL (Fs) är en annan. I denna text finns bland annat ett parti där olika typer av visum behandlas. Subjektfundamenten är i tur och ordning *ett visum*, *engångsvisum*, *flergångsvisum*, *genomresevisum* och *återkomstvisum* (UTL (Fs):20–24). Innehåll i enskilda texter, faktor (D), bör vara relevant för att förklara i alla fall en del av variationen inom delmaterialen för fördelningen av 'grundläggande satsled' i fundamentfältet.

Med utgångspunkt i tabell 54 ovan skall olika satsled i fundamentfältet uppmärksammas, och likheter och skillnader mellan delmaterialen SFS och FörfS skall kommenteras. I avsnitt 11.4.2.1 behandlas sub-

¹ Nordman uppger inte om enbart nominalfraser utan inledande preposition räknas som 'objekt' eller ifall också prepositionsfraser kan vara objekt (se Nordman 1992:39f.).

jekt, i avsnitt 11.4.2.2 adverbial och i avsnitt 11.4.2.3 objekt och predikatsfyllnad. Betydelsen av olika satsled i fundamentfältet för textbindningen diskuteras i avsnitt 11.4.2.4 nedan.

11.4.2.1. Subjekt

Subjekt som fundament är alltså mycket vanligt i svenska texter.¹ I förslag respektive propositioner till ny svensk regeringsform från 1963, 1972 och 1973 är andelen subjektfundament till och med större än de som noteras för SFS och FörFS (se Benson 1974:230f.) Sven Benson kommenterar en av de tre texterna på följande sätt:

Genom den höga frekvensen av huvudsatser med rak ordföljd har huvuddelen av textmassan i PRF [Proposition om förslag till ny regeringsform (1973)] fått en viss formelartad, nästan monoton prägel. (Benson 1974:231)

Bensons bedömning kan i hög grad sägas vara tillämplig också på mina två delmaterial. Lagstiftaren upprepar ofta subjektfundament i oförändrad eller lätt modifierad form, t.ex. en växling mellan obestämd och bestämd form hos substantiv. Alternativt växlar lagstiftaren mellan substantiv och pronomen som betecknar samme referent (jfr avsnitt 11.2 ovan).² Uttryckt i termer av referensbindning är det fråga om den mycket starka bindningen *identitet* och den starka bindningen *synonymi* (se avsnitt 11.1 ovan). Två korta partier ur den sverigesvenska respektive den finlandssvenska utlänningslagen erbjuder exempel. I dessa utgörs subjektfundamenten av varianter av *arbetstillstånd* (se (132) och (133) nedan). I exemplen är taggar för primära satsled och för koordination mellan och inom MS utsatta. Varje makrosyntagm börjar på ny rad.

¹ I Lundqvists sammanställning av tidigare forskning används kategorierna 'subjekt' (SS), 'adverbial' (ADVL), 'objekt' (OO) och 'subjektivt predikatsfyllnad' (SP) (se Lundqvist 1992:134). ADVL är ingen problematisk kategori för jämförelsen. Efter som materialet för denna undersökning innehåller mycket få belägg för andra kategorier än de primära satsleden SS, OO och SP som fundament, kan sammanställningen användas för dessa jämförelser.

² Också Lars Wollin (1983) uppmärksammar den betydelse som en stor procentandel subjektfundament har för en texts karaktär: "Den statistiska »normalmeningen» är rimligen subjektinledd, och stereotyp meningsbyggnad betyder favorisering av normalmeningens strukturer" (Wollin 1983:76).

- (132) <S>UTL (Sv):15 <SS>Arbetsstillstånd</SS> <V1>skall</V1>
 <V2>ges</V2> <OA1>för viss tid</OA1>. </S>
 <S>UTL (Sv):16 <SS>Det</SS> <V1>får</V1> <V2>avse</V2>
 <SP>ett visst slag eller vissa slag av arbete</SP> <+2>och</+2>
 <+F>förenas med de övriga villkor som behövs</+F>. </S>
- (133) <S>UTL (Fs):57 <SS>Arbetsstillstånd</SS> <V1>beviljas</V1>
 <TA>för minst ett år</TA>, <AA2>om inte något annat följer av
 arbetets natur eller varaktighet eller av syftet med utlänningens vistelse
 här <+2>och</+2> om det inte med beaktande av arbetsmyndighet-
 ens ståndpunkt finns andra vägande skäl att bevilja tillståndet för en
 kortare tid</AA2>. </S>
 <S>UTL (Fs):58a <SS>Arbetsstillstånd</SS> <V1>beviljas
 </V1> <OA1>för en bestämd bransch</OA1>. </S>
 <S>UTL (Fs):58b <+1>men</+1> <SS>tillståndet</SS>
 <V1>får</V1> <V2>förenas</V2> <OA1>med begränsningar som
 gäller arbetsgivaren, regional giltighet för tillståndet eller arbetets
 natur</OA1>. </S>
 <S>UTL (Fs):59 <SS>Arbetsstillstånd</SS> <V1>kan</V1>
 <V2>beviljas</V2> <+A>också</+A> <AA1>utan de begränsningar
 som anges i 2 mom.</AA1>, <AA2>om det finns någon särskild or-
 sak till detta med hänsyn till arbetsmyndighetens åsikt</AA2>. </S>
 <S>UTL (Fs):60 <SS>Arbetsstillståndet</SS> <V1>förfaller
 </V1>, <AA2>om uppehållstillståndet upphör att gälla</AA2>. </S>

Det primära satsledet 'subjekt' (SS) dominerar starkt som fundament. I några fall står ett 'formellt subjekt' (FS) som fundament. Antalet uppgår till 4 belägg i vardera delmaterialet. Konstruktionen med formellt och egentligt subjekt bedöms vara mindre vanlig i mera formellt skriftspråk, och resultatet är därmed väntat.¹ Rekommendationen i handboken *Myndigheternas föreskrifter* att den bör användas i författningar och andra officiella svenska texter kan därför sägas ha fått svagt genomslag (se MF 1992:101f.; 1998:103f.).

En typ av subjekt, som relativt ofta placeras i fundamentfältet och som kan sägas vara utmärkande för det juridiska språket, är den där *den, det, de, vad* eller *var och en* följs av en relativ bisats. I delmaterialet SFS finns 49 belägg och antalet i FörFS är 54. Typen svarar för 6,2 procent (SFS) och 7,0 procent (FörFS) av subjektsgrundamenten i respektive delmaterial. Den används för att precisera vem eller vilka som berörs av bestämmelser (134) eller för att ange omfattningen av bestämmelser. För den senare uppgiften väljer lagstiftaren i Sverige den modell som visas i (135), medan kollegan i Finland använder den i (136), där de svenskspråkiga och finskspråkiga versionerna nära överensstämmer.

¹ Jfr t.ex. Jörgensen (1976:76) och Lundqvist (1992:157f.).

- (134) <S>BOST (Fs):59 <SS>Den som överlåter en bostadsrätt</SS> <V1>skall</V1> <AA1>i samband med överlåtelsen eller inlösningsen</AA1> <V2>visa</V2> <PL>upp</PL> <OO>bostadsrättsavtalet i original</OO> <OA1>för husägaren, som skall göra en anteckning därpå om överlåtelsen, priset och dess betalning samt om att överlåtarens bostadsrätt har upphört</OA1>.</S>
- (135) <S>KÖP (Sv):78 <SS>Vad som sägs i 28 § om säljarens skyldighet att lämna köparen meddelande om hinder för att fullgöra köpet i tid</SS> <V1>gäller</V1> <AA1>på motsvarande sätt</AA1>, <AA2>om det föreligger hinder för att avlämna felfri vara</AA2>.</S>
- (136) <S>SJÄLV (Fs):31 <SS>Vad som i 19 § 3 mom. stadgas om landskapslagar</SS> <V1>gäller</V1> <AA1>på motsvarande sätt</AA1> <OO>landskapsförordningar</OO>.</S> - <S>SJÄLV (Fi):31 Mitä [kasus partitiv av *mikä* 'vad som'] 19 §:n [kasus genitiv] 3 momentissa [kasus inessiv] säädetyän [presens, passiv] maakuntalaista [kasus elativ], <V1>koskee</V1> vastaavasti myös maakuntaasetusta.</S>

Lagstiftaren kan förse en rättsregel med villkor genom inskränkande bestämmningar i en sats som meddelar handlingsregler. Relativsatser är en vanlig typ av inskränkande bestämmningar i författningstext, t.ex. *Den som åberopar falsk urkund = Om någon åberopar falsk urkund* (se Strömberg 1988:23). Allmänna relativsatser som anger förutsättningar för bestämmelser förekommer i medeltida nordiska lagtexter, t.ex. Dalalagens *hwar sum drapir man*, och även i Kristoffers landslag.¹ I den svenska Brottsbalken finns sextio förekomster av konstruktionen *den som*, vilka inleder s.k. *huvudbestämmelser* i lagen (se Benson 1968a:188).

Trots bristen på relevant jämförelsematerial vad avser engelskt och tyskt författningsspråk, vill jag därmed se genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A), som förklaring till att subjekt av den angivna typen förekommer relativt ofta i fundamentfältet i det undersökta materialet. I fundamentfältet står även många adverbial, vilket också får sägas vara ett kännetecken för lagen som genre, dvs. faktor (A). Adverbial i fundamentfältet är ämnet för avsnitt 11.4.2.2.

11.4.2.2. Adverbial

För engelsk juridisk text har bland andra Crystal och Davy konstaterat att adverbial har en tendens att ta plats i början av meningar (se Crystal & Davy 1969:204). Juridikens teknoлект (JUR) är den av de

¹ Se Jörgensen (1987:48–53) respektive Wendt (1997:68ff.).

sex undersökta teknolekterna i projektet Svenskt fackspråk som noteras för den högsta procentandelen adverbial i fundamentfältet. De för fackområdet typiska mer eller mindre långa och komplicerade villkorssatserna är representerade men också korta tidsadverbial som *för närvarande*, korta rumsadverbial som *i direktiven* och korta adverbial med textbindande funktion som *härvid* och *vidare* förekommer. JUR noteras för det högsta värdet med 43,9 procent adverbial, närmast följd av elteknik (EL) med 37,4 procent, medan datateknik (DAT) har det lägsta med 28,1 procent (se Nordman 1992:39f.). Svensk bruksprosa (BRUK) noteras för 30,8 procent adverbial, medan flertalet andra undersökningar av 1900-talssvenska i tal och skrift redovisar värden under 30 procent.¹ En hög andel adverbial i fundamentfältet kan därför möjligen sägas karakterisera fackspråk och bruksprosa i förhållande till allmänspråk.

Kategorin 'adverbial' är mångskiftande. Av denna anledning har jag gjort en närmare granskning av materialet utifrån olika primära satsled. De olika typerna av adverbial förtecknas i tabell 56 nedan, där de har placerats i rangordning från det högsta till det lägsta värdet i delmaterialen SFS och FörfS.

TABELL 56. *Förekomsten av olika typer av 'adverbial' i fundamentfältet i delmaterialen SFS och FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av antalet fundament, totalt.*

Delmaterial SFS			Delmaterial FörfS		
Kategori	Belägg	Andel/fundament, totalt	Kategori	Belägg	Andel/fundament, totalt
AA2	232	18,3 %	AA2	169	13,3 %
AA1	112	8,8 %	AA1	103	8,1 %
TA	58	4,6 %	OAI	94	7,4 %
RA	33	2,6 %	TA	68	5,3 %
OAI	25	2,0 %	RA	43	3,4 %
+A	5	0,4 %	CA	2	0,2 %
CA	4	0,3 %	+A	2	0,2 %
NA	4	0,3 %	NA	1	0,1 %
MA	1	0,1 %	-	-	-
Totalt	474	37,4 %	Totalt	482	37,9 %

Tabell 56 visar att adverbialen med tanke på förekomst i delmaterialen delar sig i två grupper, som i enlighet med den tradition som utgår från Mamban kan kallas *innehållsadverbial* (AA1, AA2, OAI, RA och

¹ Se Westman (1974:155) respektive Lundqvist (1992:135).

TA) och *satsadverbial* (CA, NA, MA och +A).¹ Innehållsadverbialen är mycket mera frekventa än satsadverbialen. För detta resultat behöver inte någon av faktorerna i förklaringsmodellen tillgripas, eftersom förhållandet har visats gälla för ett antal svenska material av olika karaktär.² Mera intressant är därför att se närmare på de olika kategorierna av adverbial i tabell 56. Vid genomgången använder jag den ordningsföljd som rangordningen ger.

De typer av adverbial som är de vanligaste i delmaterialen är det primära satsledet AA2 med AA1 på andra plats. Med tanke på det undersökta materialets karaktär är det väntat att AA2 är den vanligaste typen av adverbial i fundamentfältet (jfr t.ex. Danet 1985:282). Kategorin 'villkorsuttryckande adverbial' är klart vanligare som fundament i SFS, och det sverigesvenska delmaterialet noteras för 5,0 procentenheter fler AA2 än FörfS.³

Grovt räknat svarar kategorierna 'rumsadverbial' (TA) och 'tidsadverbial' (TA) tillsammans för en ungefär lika stor andel av fundamenten i respektive delmaterial. SFS noteras för 7,2 procent och FörfS för 8,7 procent. Ett fåtal TA är enkla adverb och fraser som *därefter*, *samtidigt*, *sist* och *under tiden den 1 mars – den 20 augusti*, medan det stora flertalet är underordnade satser, vanligen inledda med de temporala konjunktionerna *innan*, *när* och *sedan* (jfr Lundqvist 1992:140f.). Rumsadverbialen anger dels konkreta lokaler som *i landskapet Åland* och *på allmänt vatten som gränsar till en fastighets strand*, dels rumsangivelser i överförd betydelse som *i 26 §* och *i en arbetsordning som godkänns av fullmäktige eller i annan instruktion*. Mestadels utgörs RA av prepositionsfraser av varierande längd, medan enkla adverb som *utomlands* är mera sällsynta (jfr Lundqvist 1992:140).

Kategorin 'objektadverbial 1' (OA1) svarar för ett betydligt större antal belägg (94 respektive 25) och en klart större procentandel av fundamenten i delmaterialet FörfS. Värdet är 7,4 procent för FörfS mot 2,0 för SFS. Resultatet kan dels ha samband med det större antalet makrosyntagmer utan utsatt subjekt i FörfS (och Säädk), dels med översättningen av vissa typer av finska kasusböjda nominalfraser med vissa typer av svenska prepositionsfraser.⁴ En genomgång av de två

¹ Se t.ex. Jørgensen (1976:26f.), Wollin (1983:12f., 39) och Lundqvist (1992:138) om indelningen.

² Se t.ex. Wollin (1983:73) för en sammanställning av tidigare forskning.

³ Förekomsten av AA2 generellt i delmaterialen kommenteras i avsnitt 10.3 ovan, medan förekomsten av konditionala satser uppmärksammas i avsnitt 10.2.2.1 ovan.

⁴ Jfr Karlsson (1985:118–133) och Silverström (1993) om olika finska kasus som återges med svenska prepositioner samt Nyström (1995) om särfinlandssvenskt prepositionsbruk på grund av finsk interferens, förenklingar och övergeneraliseringar.

finländska delmaterialen visar att 73 av de sammanlagt 94 beläggen i FörfS för OA1 med placering i fundamentfältet kan placeras in i fem olika grupper där det finns en klar parallellitet mellan de svenska och finska språkversionerna.¹ Schematiskt kan detta framställas som i figur 14 nedan där antalet belägg för varje konstruktionstyp anges inom parentes.² I den följande kommentaren utgår jag från delmaterialet FörfS, varpå uppgifter om Säädk följer.

Delmaterial FörfS	Delmaterial Säädk
(1) <i>Om X stadgas/bestäms/föreskrivs/ skall kungöras i Y/genom Y/Y</i> (46)	(1) <i>X:sta säädetään/on säädetty/määrätään/pidetään/on kuulutettava Y:ssa/Y:lla/Y</i> (46)
(2a) <i>Om X gäller Y</i> (9)	(2a) <i>X:sta on Y voimassa</i> (11)
(2b) <i>För X gäller Y</i> (2)	(2b) –
(3a) <i>Om X beslutar/förordnar Y</i> (6)	(3a) <i>X:sta päättää/määrää Y</i> (4)
(3b) –	(3b) <i>X:n määrää maksettavaksi Y</i> (2)
(4) <i>På X tillämpas (inte)/skall (inte) tillämpas Y</i> (6)	(4) <i>X:Vn sovelletaan/ei sovelleta/on sovellettava Y</i> (6)
(5a) <i>Över X förs matrikell/protokoll/får besvär inte anföras</i> (4)	(5a) <i>X:sta pidetään nimikirjaal/pöytäkirjaa</i> (2)
(5b) –	(5b) <i>X:sta ei saa valittaa</i> (2)

FIGUR 14. Fem typer av 'objektadverbial 1' i fundamentfältet i delmaterialet FörfS samt motsvarande konstruktioner i delmaterialet Säädk.

Kategori (1) är den överlägset största och svarar i båda delmaterialen för 46 av totalt 73 belägg. Makrosyntagmerna i FörfS saknar ett utsatt subjekt. Predikatet står i passiv diates, och OA1 inleds med prepositionen *om*. Predikatsverbet är i de allra flesta fall *stadgas*. Motsvarande makrosyntagmer i Säädk står i passiv diates. Något utsatt subjekt finns inte.³ Det aktuella nominalet i makrosyntagmen är böjt i kasus elativ (ändelse: *-sta/-stä*). Predikatsverbet är i de allra flesta av fallen *säädetään* eller *määrätään* 'stadgas', 'bestäms' (se exempel (137)–(139) nedan). En verbfras med *on* [3 p. sg av *olla* 'vara'] + presens particip, passiv (ändelse: *-(t)ava/- (t)ävä*), t.ex. *on kuulutettava* 'skall kungöras', används också. I de följande exemplen från FörfS är taggen <S> samt taggar för primära satsled och koordination inom MS utsatta. I exemplen från Säädk är taggarna <S>, <V1> och <V2> utsatta.

¹ Jfr Landqvist (1996:80–85) om objektadverbial som fundament i SKULD (Fs).

² I figur 14 tar jag ingen hänsyn till vokalharmonin mellan stammen i ord och ordens kasusändelser utan skriver *-sta* och *-ssa* i stället för *-stal/-stä* och *-ssal/-ssä*. I figuren används endast *-Vn* vid kasus illativ och inte *-Vn l-hVn*. Versalen *V* markerar 'vokal'.

³ Passiv och subjektlösa satser i finskan kommenteras i appendix 3.

- (137) <S>SJÄLV (Fs):9 <OA1>**Om** rösträtt och valbarhet i vissa fall</OA1> <V1>**stadgas**</V1> <RA>i 67 §</RA>.</S> – <S>SJÄLV (Fi):9 Äänioikeudesta ja vaalikelpoisuudesta eräissä tapauksissa <V1>**säädetään**</V1> 67 §:ssä.</S>
- (138) <S>JAKT (Fs):78 <OA1>**Om** de viltarter som skall fredas <+2>och</+2> **om** fredningstiderna</OA1> <V1>**stadgas**</V1> <AA1>genom förordning</AA1>.</S> – <S>JAKT (Fi):76 Rauhoitettavista riistaeläinlajeista ja niiden rauhoitusajoista <V1>**säädetään**</V1> asetuksella.</S>
- (139) <S>KOMM (Fs):81 <OA1>**Om** förfarandet vid kommunala folkomröstningar</OA1> <V1>**stadgas**</V1> <AA1>särskilt</AA1>.</S> – <S>KOMM (Fi):80 Menettelystä kunnallisessa kansanäänestyksessä <V1>**säädetään**</V1> erikseen.</S>

I ett fall utöver de 46 är en finsk makrosyntagm utformad på det sätt som anges för (1), men i den svenskspråkiga motsvarigheten används predikats verbet *ges* och ett subjekt, *bestämmelser*, har satts in (se exempel (140) nedan).

- (140) <S>KYRKO (Fi):39 Jumalanpalveluksista, sakramenteista ja kirkollisista toimituksista <V1>**määrätään**</V1> kirkkojärjestyksessä ja kirkkokäsikirjassa.</S> – <S>KYRKO (Fs):39 <OA1>**Om** gudstjänsterna, sakramenten och de kyrkliga förrättningarna</OA1> <V1>**ges**</V1> <SS>bestämmelser</SS> <RA>i kyrkordningen och kyrkohandboken</RA>.</S>

I kategori (2a) med 9 belägg i FörfS och 11 i Säädk står den svenska makrosyntagmens predikatsverb i aktiv diates. Det finns ett utsatt subjekt och OA1 inleds med *om*. Den finska makrosyntagmen överensstämmer med den svenska vad beträffar verbet och subjektet, medan nominalfrasen som är aktuell i sammanhanget står i kasus elativ (ändelse: *-stal/-stä*). Predikats verbet respektive verbfrasen är *gäller – on voimassa* 'gäller', 'är i kraft' (se exempel (141) nedan). I ytterligare 2 belägg i FörfS, alltså kategori (2b), har de svenskspråkiga makrosyntagmerna de kännetecken som anges ovan med undantag för att objektadverbialet inleds med *för* (142).

- (141) <S>JAKT (Fs):69 <OA1>**Om** förbud mot att åsamka djur onödig smärta eller plåga</OA1> <V1>**gäller**</V1> <SS>vad som stadgas i 2 a § djurskyddslagen</SS>.</S> – <S>JAKT (Fi):69 KIELLOSTA aiheuttaa eläimelle tarpeetonta kipua ja tuskaa <V1>**on**</V1> **voimassa**, mitä eläinsuojelulain 2 a §:ssä säädetään.</S>
- (142) <S>KOMM (Fs):88 <OA1>**För** en person som kommunen har valt att sköta ett statligt förtroendeuppdrag</OA1> <V1>**gäller**</V1> <AA1>i tillämpliga delar</AA1> <SS>vad som stadgas om kommunens förtroendevalda</SS>.</S> – <S>KOMM (Fi):87 Kunnan valtion luottamustoimeen valitsemasta henkilöstä <V1>**on**</V1> soveltuvin osin **voimassa**, mitä kunnan luottamushenkilöstä säädetään.</S>

I kategori (3a) finns 6 (FörfS) respektive 4 belägg (SäädK). Den svenska makrosyntagmens predikatsverb står i aktiv diates. Ett utsatt subjekt finns och OA1 inleds med *om*. På motsvarande sätt står predikatsverbet i den finska makrosyntagmen i aktiv diates med ett utsatt subjekt. Det aktuella nominalet är böjt i kasus elativ eller kasus ackusativ (ändelse: *-n*). I det senare fallet, dvs. kategori (3b) med 2 belägg i SäädK, ingår ett predikativadverbial (presens particip, passiv, ändelse: *-(t)taval/-(t)tävä*), som är böjt i kasus translativ (ändelse: *-ksi*), i makrosyntagmen.¹ Predikatsverben är *besluta*, *förordna* respektive *päättää*, *määrätä* (se exempel (143) och (144) nedan).

- (143) <S>KYRKO (Fs):19 <OA1>Om prosteriiindelningen</OA1> <V1>beslutar</V1> <SS>domkapitlet</SS>.</S> – <S>KYRKO (Fi):19 Rovastikuntajaosta <V1>päättää</V1> tuomiokapituli.</S>
- (144) <S>JÄMST (Fs):51 <OA1>Om betalning av vite</OA1> <V1>förordnar</V1> <SS>jämställdhetsnämnden</SS>.</S> – <S>JÄMST (Fi):51 Uhkasakon <V1>määrää</V1> maksettavaksi tasa-arvolutakunta.</S>

Det finns 6 belägg i kategori (4) och antalet är detsamma i båda delmaterialen. I den svenska makrosyntagmen används ett predikatsverb i passiv diates. Ett utsatt subjekt finns och OA1 inleds med *på*. Den finska makrosyntagmens verb står i passiv, medan ett utsatt subjekt saknas och nominalet i fråga är böjt i kasus illativ (ändelse: *-Vn*). Predikatsverbet är *tillämpa* respektive *soveltaa* (145). Den finska verbfrasen uppträder också i formen *on sovellettava* (presens particip, passiv, ändelse: *-(t)taval/-(t)tävä*) 'skall tillämpas'.

- (145) <S>KOMM (Fs):94 <OA1>På ett organ som huvudsakligen sköter personalfrågor</OA1> <V1>tillämpas</V1> <SS>35 § 2 mom </SS>.</S> – <S>KOMM (Fi):93 Pääasiallisesti henkilöstöasioita hoitavaan toimielimeen <V1>sovelletaan</V1>, mitä 35 §:n 2 momentissa säädetään.</S>

I kategori (5a) finns 4 belägg i FörfS och 2 i SäädK. De svenska makrosyntagmerna har ett predikatsverb i passiv och ett utsatt subjekt. OA1 inleds med *över*. Också i de finska makrosyntagmerna används ett verb i passiv, medan subjekt saknas och det aktuella nominalet står i kasus elativ (ändelse: *-stal/-stä*). Predikatet utgörs av *förs*, *får* (*inte*) *anföras* respektive *pidetään* (se exempel (146) nedan). De felande två belägen i SäädK har förts till (5b). Predikatsverbet står i aktiv diates: *ei*

¹ En redogörelse för participformer i finskan ges i appendix 3, medan predikativadverbial behandlas i Vilkuna (1996:169–173).

saa valittaa (3 p. sg) 'får inte anföras'. Något utsatt subjekt finns inte, men det indefinita *man* kan tänkas ingå i en svensk motsvarighet: *över beslut får man inte anföra besvär*. Nominalet i de finska makrosyntagmerna står i kasus elativ (147).

- (146) <S>SAME (Fs):79 <OA1>Över rösträkningen</OA1> <V1>förs</V1> <SS>ett särskilt protokoll</SS>.</S> – <S>SAME (Fi):79 Ääntenlaskennasta <V1>pidetään</V1> erillistä pöytäkirjaa.</S>
- (147) <S>JÄMST (Fs):35 <OA1>Över beslut genom vilket vite förelagt</OA1> <V1>får</V1> <SS>besvär</SS> <NA>inte</NA> <V2>anföras</V2>.</S> – <S>JÄMST (Fi):35 Päätöksestä, jolla uhkasakko on asetettu, <V1>ei</V1> <V1>saa</V1> <V2>valittaa</V2>.</S>

Efter genomgången utifrån figur 14 ovan återstår 21 av 94 belägg för 'objektadverbial 1' i delmaterialet FörfS. Det går emellertid inte att etablera några fler samband mellan typer av makrosyntagmer i FörfS och Säädk utifrån prepositionsfraser respektive kasusböjda nominal i fundamentfältet och med hänsyn till predikatsverbets diates och förekomsten eller frånvaron av ett utsatt subjekt. Anledningen är att dessa 21 belägg för OA1 är konstruktioner med ett belägg vardera.¹ De relativt sett många beläggen för 'objektadverbial 1' i fundamentfältet i delmaterialet FörfS vill jag utifrån ovanstående redovisning i första hand förklara med språkstruktur/översättning, faktor (C) i förklaringsmodellen. För den skull vill jag inte helt räkna bort genre/tradition, faktor (A), med betoning på *tradition*. Det finns två orsaker till detta.

De olika typerna av OA1 i figur 14 ovan uppträder i makrosyntagmer från alla lagtexter som ingår i delmaterialet FörfS, inklusive SJÄLV (Fs) och KÖP (Fs) där lagstiftningsprocessen som har sagts i avsnitt 3.2.1.7 ovan har skett på svenska. Den svenskspråkiga versionen av självständighetslagen SJÄLV (Fs) svarar för 9 av de 73 beläggen för OA1. Alla är av typ (1) ovan: *Om X stadgas Y*. Den samnordiskt tillkomna KÖP (Fs) noteras för ett enda belägg som också är av typ (1). Jämförelsen talar för att primära satsled som här betecknas som 'objektadverbial 1' i fundamentfältet är en finländsk (svensk och finsk) tradition i författningsspråket och inte en gemensam svensk-finländsk tradition. Som framgår av exempel (137)–(147) ovan står de finska

¹ Däremot finns det samband mellan vilka svenska prepositioner som används som motsvarigheter till finska kasus. Så motsvaras t.ex. nominalfraser i kasus allativ (ändelse: *-lle*) och kasus illativ (ändelse: *-Vn*) med placering i fundamentfältet vanligen av prepositionsfraser med *för* eller *till* som OA1 i fundamentfältet (jfr t.ex. Silverström 1993; Melin-Köpilä 1996:147f.).

satsled som motsvarar de svenska OA1 vanligen till vänster om makrosyntagmens finita predikatsverb. Detta talar för att makrosyntagmens ledföljd beträffande satsled i fundamentfältet gärna bevaras vid översättningen. Följaktligen är det satsled som står som fundament i en finsk MS, som skall översättas till svenska, ofta fundament också i en svensk MS, när den har blivit översatt från finska.¹ Jag har emellertid inte gjort någon fullständig genomgång av FörfS och Säädk. Av denna anledning har jag inga kvantitativa data som visar hur vanligt detta är i de finländska delmaterialen.

Konstruktionen med OA1 som fundament behöver dock inte vara en alltigenom finländsk tradition, där svenskspråkiga och finskspråkiga versioner av författningstexter stöder varandra. Makrosyntagmer med OA1 i fundamentfältet kan även vara en gemensam svensk-finländsk tradition. Stöd för denna tanke erbjuder iakttagelsen att 19 av de 25 beläggen i delmaterialet SFS för 'objektadverbial 1' som fundament kan grupperas på liknande sätt som så många av beläggen i FörfS (och Säädk).

Någon formell motsvarighet till kategori (1) med konstruktionstypen *Om X stadgas/bestäms/föreskrivs/skall kungöras i Y/igenom Y/Y* i figur 14 ovan finns emellertid inte i SFS. Däremot uppträder en funktionell motsvarighet med 8 belägg. Makrosyntagmens predikatsverb utgörs av *finns* eller *skall finnas* och ett subjekt är utsatt. Objektadverbialet inleds med prepositionen *om*. Förutom subjekt (SS) kan formellt och egentligt subjekt (FS och ES) användas (se exempel (148) och (149) nedan). Till den första gruppen kan även föras, med tanke på utformningen av predikatet och subjektet, 4 MS med *skall/får finnas* som predikat, ett subjekt i form av SS alternativt FS och ES samt ett objektadverbial som inleds med *för* (se (150) nedan).

- (148) <S>BOST (Sv):5 <OA1>Om upprättande och registrering av ekonomisk plan som förutsättning för upplåtelse</OA1> <V1>finns</V1> <SS>bestämmelser</SS> <RA>i 3 kap</RA>. </S>
- (149) <S>KOMM (Sv):5 <OA1>Om kommunernas och landstingens befogenheter och skyldigheter på vissa områden</OA1> <V1>finns</V1> <FS>det</FS> <ES>särskilda föreskrifter</ES>. </S>
- (150) <S>ALKO (Sv):52 <OA1>För detaljhandel med spritdrycker, vin och starköl</OA1> <V1>skall</V1> <FS>det</FS> <V2>finnas</V2> <ES>ett särskilt för ändamålet bildat aktiebolag (detaljhandelsbolaget), som staten äger</ES>. </S>

¹ En diskussion av finsk och svensk ordföljd återfinns i Nyström (1993).

I delmaterialet SFS finns 1 belägg för typ (2a), 3 belägg för typ (2b) och 1 belägg för (3a), alltså *Om X gäller Y*, *För X gäller Y* och *Om X beslutar/förordnar Y*. Predikatsverbet står i aktiv diates och ett utsatt subjekt finns. Objektadverbialen inleds med *för* respektive *om* (se exempel (151) och (152) nedan). Slutligen finns det 2 MS där predikatsverbet är *skall tillämpas*. Ett subjekt är utsatt och objektadverbialen inleds med *för* (153) Med undantag för prepositionen överensstämmer dessa makrosyntagmer med kategori (4) i figur 14 ovan.

- (151) <S>BOST (Sv):20 <OA1>**För** vissa särskilda fall av övergång</OA1> <V1>**gäller**</V1> <SS>4-7 §§</SS>.</S>
- (152) <S>MISS (Sv):47 <OA1>**Om** intagning i och **om** utskrivning från ett LVM-hem</OA1> <V1>**beslutar**</V1> <SS>den som förestår vården vid hemmet</SS>.</S>
- (153) <S>JAKT (Sv):50 <OA1>**För** den tid som nyttjanderättshavaren sålunda innehar jakträtt</OA1> <V1>**skall**</V1> <SS>de förut gällande upplåtelsevillkoren</SS> <V2>**tillämpas**</V2> <TA>till dess att villkoren för samma tid blir slutligt bestämda</TA>.</S>

Några konstruktioner som kan föras till kategorierna (3b), (5a) eller (5b) finns inte i SFS. Delmaterialets återstående 6 belägg för OA1 med placering i fundamentfältet passar inte in i någon av de ovan angivna kategorierna. Jag vill således förklara den större förekomsten av OA1 som fundament i delmaterialet FörfS främst med språkstruktur/översättning, faktor (C). Möjligen kan genre/tradition, faktor (A), spela en roll. Placeringen av OA1 i fundamentfältet kan betraktas som en finländsk (svensk och finsk) tradition eller som en svensk-finländsk. Rekommendationer, faktor (B), är inte en aktuell faktor i detta sammanhang.

Av tabell 56 ovan framgår att korta adverbial med textbindande funktion som 'konjunktionella adverbial' (+A), t.ex. *likaså*, *också* och *vidare*, är sällsynta i materialet. Situationen är densamma beträffande adverbial som är 'framhävande adverbial' (CA), vilka ger emfas åt innehållet i en makrosyntagm, t.ex. *i annat fall* och *i stället*. Resultatet bör vara beroende av genre/tradition, faktor (A). Det är dock knappast bara faktor (A) som inverkar. För olika svenska material har tidigare studier visat att *satsadverbial* som +A och CA är mindre vanliga i fundamentfältet än *innehållsadverbial*.¹ Marianne Nordman påpekar att adverbial med en textbindande funktion förekommer i vetenskapliga artiklar (A) inom juridikens teknolekt (JUR) utan att ge uppgifter om

¹ Se t.ex. Wollin (1983:73) för en sammanfattning av tidigare forskning.

hur vanliga de är (jfr Nordman 1992:40). Men kraven på att en lagstiftare skall markera samband mellan makrosyntagmer och mellan andra enheter i en författningstext är förmodligen mindre än kraven på en person som skriver en artikel inom juridikens fackområde.¹

Även de primära satsleden 'talarattitydsadverbial', MA (1 belägg i SFS) och 'negationsadverbial', NA (4 belägg i SFS och 1 belägg i FörfS), vilka ger emfas åt innehållet i makrosyntagmer, är ovanliga som fundament (jfr Lundqvist 1992:139). Talarattitydsadverbial som fundament har en högre frekvens i talspråk än i skriftspråk.² Det enda belägget i det undersökta materialet är en hänvisning till en sagesman i den svenska bostadsrättslagen: *Enligt lagen (1986:1242) om försöksverksamhet med kooperativ hyresrätt* (BOST (Sv):15). Negation som fundament uppges vara vanligt i såväl de medeltida landskapslagarna som 1734 års lag, t.ex. Giftermålsbalkens *Ej må någor til giftermål twingas* (se Wessén 1968:24, 39). Kristoffers landslag ger däremot inte underlag för några säkra slutsatser (se Wendt 1997:153f.). I mitt material ingår 'negationsadverbial' (NA) i flerledade fundament och vanligen tillsammans med *heller* (se exempel (154) nedan). Negationen är *inte* utom i det enda belägget i delmaterialet FörfS (MISS (Fs):58).

- (154) <S>ALKO (Sv):1 <NA>Inte</NA> <+A>heller</+A> <V1>utgör</V1> <SS>framställning av sådan dryck</SS> <OO>tillverkning av sprit</OO>.</S>

Av det äldre lagspråkets tradition med negation som fundament i makrosyntagmer finns det alltså bara obetydliga spår i materialet med nutida lagtext. Med detta avslutar jag genomgången av adverbial i fundamentfältet och går över till att behandla objekt och predikatsfyllnad utifrån tabell 54 i avsnitt 11.4.2 ovan.

11.4.2.3. Objekt och predikatsfyllnad

I de få fall där det grundläggande satsledet 'objekt' står som fundament är det alltid det primära satsledet 'direkt objekt' (OO). Antalet belägg är 3 i SFS och 7 i delmaterialet FörfS. Av de totalt 10 beläggen hör 8 hemma i kommunallagarna KOMM (Sv) och KOMM (Fs). Av de 8

¹ Som har framkommit i avsnitt 11.3.2 ovan ges i Sverige anvisningar för författningar och andra officiella texter om s.k. *sambandsord*. Liknande rekommendationer ges i Finland för texter inom förvaltningen. Rekommendationernas genomslagskraft vad beträffar författningstext och andra officiella texter kan dock diskuteras.

² Se t.ex. Westman (1974:221) och Lundqvist (1992:162).

beläggen rör 5 medborgarnas rösträtt i olika sammanhang, vilket också i belägg från SAME (Sv) gör (se exempel (155) och (156) nedan).

- (155) <S>KOMM (Fs):67 <OO>**Rösträtt i kommunalval**</OO>
<V1>har</V1> <SS>även andra utlänningar som uppfyller villkoren
ovan</SS> <AA2>om de har haft hemkommun i Finland under de två
år som närmast föregår valåret</AA2>.</S>
- (156) <S>SAME (Sv):19 <OO>**Rösträtt till Sametinget**</OO>
<V1>har</V1> <SS>den som är upptagen i sameröstlängd
</SS>.</S>

Det finns således en variation inom delmaterialen och en tendens till att de gånger som lagstiftaren placerar ett direkt objekt i fundamentfältet är det en särskild typ av fundament. Detta antyder att han gör ett medvetet val. Däremot finns det inte några belägg för anaforiskt *det* som objekt i fundamentfältet, vilket är väntat då anaforiskt *det* är vanligt i talspråk och texter som återger talat språk (se Lundqvist 1992: 144). De objekt som placeras i fundamentfältet är betydelseutgång. Situationen får sägas vara densamma i delmaterialen som i de broschyrtexter som ingår i Westmans undersökning av svensk bruksprosa (BRUK). Objektsfundamenten kan kallas "nyckelord i framställningen" (Westman 1974:159). I mitt material är det alltså vanligen fråga om rösträtt i särskilt angivna typer av politiska val. Härigenom anger lagstiftaren klart makrosyntagmens tema för att därefter ange remat, nämligen vem som är berättigad att rösta i valet i fråga. Även om beläggen är få, kan objekten i fundamentfältet sägas ha en stilistisk betydelse (jfr t.ex. Holm 1967:21f.). Innehåll i enskilda texter, faktor (D), förklarar sannolikt variationen inom delmaterialen SFS och FörfS.

Det grundläggande satsledet 'predikatsfyllnad' som fundament utgörs vanligen av det primära satsledet 'subjektiv predikatsfyllnad' (SP), sällan 'objektiv predikatsfyllnad' (OP) och aldrig 'fri subjektiv predikatsfyllnad' (FP). Delmaterialet SFS noteras för totalt 3 belägg mot 15 i FörfS. Av de 15 beläggen är 12 *som-*, *såsom-* och *till-*fraser. Också de 3 beläggen i delmaterialet SFS är sådana fraser. En kontroll med motsvarande makrosyntagmer i Säädk visar att 10 av fraserna i FörfS motsvaras av finska konstruktioner med nominal som är böjda i kasus essiv (ändelse: *-nal-nä*) (157) eller kasus translativ (ändelse: *-ksi*) (158). De återstående 3 beläggen i FörfS är adjektiviska konstruktioner (se exempel (159) nedan).

- (157) <S>JÄMST (Fs):12 <SP>Som diskriminering</SP> <V1>anses</V1> <+A>även</+A> <SS>ett förfarande som leder till att kvinnor och män faktiskt kommer i klart olika ställning i förhållande till varandra</SS>.</S> – <S>JÄMST (Fi):12 **Syrjintänä** <V1>pidettäin</V1> myös menettelyä, jonka vaikutuksesta naiset ja miehet tosiasiallisesti joutuvat keskenään selvästi eri asemaan.</S>
- (158) <S>SJÄLV (Fs):89 <SP>Till landshövding</SP> <V1>utnämns</V1> <SS>en person som har nödvändiga förutsättningar att utöva ämbetet så att landskapet förvaltas väl och statens säkerhet tillvaratas</SS>.</S> – <S>SJÄLV (Fi):89 **Maaherraksi** <V1>nimitetään</V1> henkilö, jolla on tarpeelliset edellytykset hoitaa hyvin maankunnan hallintoa sekä valvoa valtion turvallisuutta.</S>
- (159) <S>KOMM (Fs):92 <SP>Valbar</SP> <V1>är</V1> <NA>inte</NA> <+A>heller</+A> <SS>den som i egenskap av förhandlare för samfundet eller i annan motsvarande egenskap ansvarar för intressebevakningen</SS>.</S> – <S>KOMM (Fi):91 **Vaalikelpoinen** <V1>ei</V1> myöskään <V1>ole</V1> henkilö, joka yhteisön neuvottelijana tai muussa vastaavassa ominaisuudessa vastaa edunvalvonnasta.</S>

I svensk bruksprosa (BRUK) är substantiviska predikatsfyllnader vanligare än adjektiviska som fundament. Tydligast framkommer detta i texttypen 'broschyr', som uppvisar ett antal likheter med författningsspråk (se Westman 1974:156f., 221). De prepositionsfraser, inledda med *som*, *såsom* och *till*, som dominerar i SFS och FörfS är inga typiska substantiviska predikatsfyllnader som t.ex. *han är landshövding*. Resultaten för delmaterialen kan ändå sägas vara i linje med dem för BRUK, då adjektiviska predikatsfyllnader är så sällsynta i SFS och FörfS. När lagstiftaren placerar en predikatsfyllnad i fundamentfältet, gör han det sannolikt av tydlighetsskäl, således av samma orsak som för objekt som fundament. Med predikatsfyllnaden i fundamentfältet finns det utrymme i makrosyntagmens innehållsfält för att precisera subjektet i makrosyntagmen (jfr Westman 1974:157).¹ I exempel (157)–(159) ovan är det fråga om vad för slags handlingar som enligt lag räknas som diskriminering på grund av kön (157), vad som krävs av en person som skall utnämnas till landshövding för det självstyrande landskapet Åland (158) och vad som inte är tillåtet för en person som skall vara valbar i kommunalval (159). Också här förklarar förmod-

¹ Nils Jörgensen konstaterar i sin undersökning av svenskt talspråk att "fundamentfält med subjektiv predikatsfyllnad är ytterst sällsynta i radiomaterialet, eftersom detta representerar en talsituation där opersonlighet och saklighet i framställningen eftersträvas" (Jörgensen 1976:105). Också för författningsspråk torde karakteristiken vara tillämplig. Predikatsfyllnader i fundamentfältet får emfas och lagstiftaren väljer denna möjlighet i en del särskilda fall.

ligen innehåll i enskilda texter, faktor (D), den variation som finns inom delmaterialen.

Ett större antal predikatsfyllnader i fundamentfältet registreras alltså i FörfS än i SFS. För flertalet av dem finns det ett samband mellan de svenska fraserna och de kasus som motsvarande finska nominal i Säädk står i. Liksom vid analysen av 'objektadverbial 1' som fundament i avsnitt 11.4.2.2 ovan, vore det möjligt att anta ett samband mellan de finska kasusformerna och de svenska *som-*, *såsom-* och *till-*fraserna. Språkstruktur/översättning, faktor (C), skulle därmed förklara det större antalet predikatsfyllnader som fundament i FörfS. Men av de 10 beläggen för *som-*, *såsom-* och *till-*fraser med finska motsvarigheter i kasus translativ eller essiv hör 5 hemma i Självständighetslag för Åland – Ahvenanmaan itsehallintolaki, som alltså är utarbetad på svenska och därefter översatt till finska. Av de återstående 5 beläggen hör totalt 4 hemma i JÄMST (Fs), JÄMST (Fi), KOMM (Fs), KOMM (Fi) och SAME (Fs), SAME (Fi). Tillkomstsituationerna för jämställdhetslagen, kommunallagen och sametingslagen är inte helt klarlagda utifrån den litteratur som jag har konsulterat, men svenska språket kan möjligen spela en större roll än vad det "normalt" gör under lagstiftningsprocessen i Finland (se avsnitt 3.2.1.7 ovan).

Det är därmed inte nödvändigtvis så att "överskottet" på det grundläggande satsledet 'predikatsfyllnad' i fundamentfältet visar en inverkan från finska konstruktioner som översätts med svenska *som-*, *såsom-* och *till-*fraser. Situationen kan möjligen vara den omvända. De svenska fraserna översätts med vissa finska konstruktioner, och dessa är just nominal som är böjda i kasus essiv och translativ. Den skillnad som finns mellan SFS och FörfS kan ha samband med språkstruktur/översättning, faktor (C) i förklaringsmodellen, utan att det har blivit klarlagt i vilken "riktning" som påverkan går (svenska>finska eller finska>svenska).

11.4.2.4. Satsled i fundamentfältet och textbinding

Jag kan således konstatera att de primära satsled som står i fundamentfältet i makrosyntagmer som ingår i delmaterialen SFS och FörfS till allra största delen representerar de grundläggande satsleden 'subjekt' och 'adverbial', medan 'objekt' och 'predikatsfyllnad' är mycket mindre frekventa.¹ Resultatet leder till frågan vilken inverkan som

¹ Det enda belägget för 'övriga satsled' som fundament i tabell 54 ovan är ett 'objektadverbial 1' där objektadverbialets huvuddel och den inledande prepositionen

fördelningen av satsled i fundamentet kan antas ha på textbindningen i det undersökta materialet.

Många subjekt som fundament anses vara ett uttryck för en okomplicerad textbindning. Detta gäller speciellt för de starka referensbindningarna *identitet* och *modifierad identitet* samt för den starka bindningen *synonymi*. Till den tredje bindningstypen räknas också *pronominalisering* (se Nordman 1992:199; Lundqvist 1992:137). Utifrån mitt arbete med delmaterialen och utifrån en tidigare studie av referensbindningar i författningstexter (Lundqvist 1997), bedömer jag att SFS och FörfS innehåller många bindningar av de tre nämnda typerna. Lagstiftaren upprepar flitigt nominalfraser med funktion som det primära satsledet 'subjekt' (SS) och med placering i fundamentfältet (jfr Lundqvist 1997:152f.). Däremot är han generellt sett sparsam med att använda pronominalisering vid primära satsled (SS och andra) (jfr avsnitt 11.2 ovan). En hög andel pronomen i fundamentfältet kan signalera en okomplicerad textbindning (se Lundqvist 1992:137). Vidare är subjekt med denna placering den mest neutrala utan emfas på satsledet (se Wollin 1983:76; Lundqvist 1992:146). Trots få pronomen som fundament, bör de många subjekten i fundamentfältet bidra till en okomplicerad textbindning. Förekomsten av långa subjekt, särskilt subjekt med efterställda bestämningar i form av underordnade satser och fraser, bör däremot motverka en sådan (se avsnitt 11.4.1 ovan).

Av de adverbial som står som fundament är flertalet *innehållsadverbial*. Av dessa inrymmer många underordnade fraser och satser, som ger en ram för makrosyntagmen och för de bestämmelser som lagstiftaren meddelar. Särskilt vanliga och viktiga är de villkorsangivande adverbialen, i undersökningen märkta med signum AA2 (jfr avsnitt 10.2.2.1 och avsnitt 10.3 ovan). Korta adverbial som är innehållsadverbial med textbindande funktion och/eller framhävande funktion samt *satsadverbial* är mera ovanliga i det samlade materialet (jfr Lundqvist 1992:138f.). Många och långa innehållsadverbial som anger andra omständigheter än tid och rum kan bidra till att makrosyntagmer får en komplicerad struktur. Också den interna strukturen hos det fundamentplacerade primära satsledet kan bidra till en sådan struktur (se Lundqvist 1992:139). Som har framkommit i avsnitt 10.2.2.1 och avsnitt 11.4.1 ovan innehåller många adverbialfundament i delmaterialen SFS och FörfS många ord. De utgörs dessutom ofta av underordnade satser eller fraser. Särskilt vanligt är detta för de primära satsleden

inte står i obruten följd (BOST (Sv):8). Konstruktionen är markerad och stilistiskt relevant och den får emfas (se Lundqvist 1992:145f.). Med tanke på lagen som genre är den däremot knappast avsiktlig, då konstruktionen har beskrivits som i första hand talstråklig (se Jörgensen 1976:110–114).

'övriga adverbial' (AA1), 'villkorsuttryckande adverbial' (AA2) och 'tidsadverbial' (TA). Adverbial av dessa typer som fundament bör bidra till en mera komplicerad textbindning. Beträffande emfas bedöms innehållsadverbial ha en högre grad av emfas än subjekt. Därefter följer 'konjunktionella adverbial' (+A) och sedan 'talarattitydsadverbial' (MA) (se Lundqvist 1992:146). Som har påpekats tidigare är de båda senare kategorierna sällsynta i materialet.

Objekt och predikatsfyllnader i fundamentfältet är markerade och emfatiska, om än objektens emfasgrad är lägre än predikatsfyllnadenas. Med tanke på graden av emfas bör, i det här sammanhanget, också objektadverbial räknas till kategorin 'objekt'. Tillsammans med dem kommer också övriga satsadverbial (se Lundqvist 1992:143ff., 146 med not 1). I mitt material innebär detta det sällsynta primärledet 'negationsadverbial' (NA). Jag har visat att lagstiftarna i Sverige och Finland väljer att placera de grundläggande satsleden 'objekt' och 'predikatsfyllnad' som fundament i en del speciella fall. I dessa fall bör valet av satsled i fundamentfältet bidra till en komplicerad textbindning, trots att särskilt predikatsfyllnaderna omfattar få ord (se avsnitt 11.4.1 ovan).

De resultat som avser fördelningen av grundläggande och primära satsled i fundamentfältet vill jag till en del förklara med genre/tradition med betoning på *genre*, faktor (A) i förklaringsmodellen. Genom att lagstiftaren främst placerar subjekt och olika sorters adverbial som fundament i makrosyntagmens inledning, kan han ofta ange vem som omfattas av en särskild bestämmelse och under vilka villkor och övriga omständigheter som olika bestämmelser gäller. De många subjekten och adverbialen i fundamentfältet förenar materialet för denna undersökning med många andra, också sådana som har annan karaktär. Många subjekt och adverbial i fundamentfältet är alltså inte ett specifikt drag för författningstexter i gemen eller för genren 'lagtext' utan ett typiskt. Möjligtvis skulle förekomsten av de många villkorsuttryckande adverbialen kunna sägas vara genrespecifik.

De få konjunktionella adverbialen och de lilla antalet övriga satsadverbial i fundamentfältet är också beroende av faktor (A). Explicita sambandssignaler som konjunktionella adverbial är mindre vanliga i författningar än i många andra typer av texter. Likaså är de få satsadverbialen, objekten och predikatsfyllnaderna i fundamentfältet beroende av faktor (A). När en lagstiftare ger denna placering åt de grundläggande satsleden 'objekt' och 'predikatsfyllnad', har han särskilda skäl för detta.

Betydelsen av språkstruktur/översättning, faktor (C), för olika delresultat, främst det primära satsledet 'objektadverbial 1' och det

grundläggande satsledet 'predikatsfyllnad' har diskuterats ovan utan att någon absolut klarhet har nåtts.

Vilken roll som rekommendationer, faktor (B), kan spela för resultaten är oklart. Som har sagts i avsnitt 10.2.2.2 ovan finns det både sverigesvenska och finlandssvenska anvisningar om hur inledningen av meningar bör utformas. Anvisningarna är dock inte särskilt entydiga beträffande fundament i makrosyntagmer.

Innehåll i enskilda texter, faktor (D), har sannolikt betydelse för den variation som finns inom delmaterialen i fråga om fördelningen av olika satsled som fundament. Detta har visats gälla för främst de grundläggande satsleden 'objekt' och 'predikatsfyllnad'.

11.5. Sammanfattning

I kapitel 11 redovisas olika delundersökningar av textbindning i delmaterialen SFS och FörfS. Aspekter på tre typer av bindningar uppmärksammas. Bindningstyperna är *referensbindning*, *konnektivbindning* och *tematisk bindning*, medan aspekterna på respektive bindningstyp är *pronominalisering*, explicit uttryckta *konnektiver* av tre typer (additiva, adversativa och kausala) och makrosyntagmens tema, som identifieras med det primära satsledet i makrosyntagmens fundamentfält, dvs. *fundamentet*.

Personliga pronomen och demonstrativa pronomen i självständig användning är sällsynta i SFS och FörfS. Det finlandssvenska delmaterialet noteras dock för högre värden i absoluta tal, i procent av det totala antalet löpord och i relation till antalet grafiska meningar. Vanligast av enskilda pronomen är *han* med objektsformen *honom*. En variation uppträder inom delmaterialen vad beträffar förekomsten av pronomen i makrosyntagmer från de olika lagtexter som ingår i delmaterialen.

Genre/tradition, faktor (A) i förklaringsmodellen, förklarar den sparsamma förekomsten av pronomen i det samlade materialet. De två lagstiftarna föredrar vanligen att upprepa nominalfraser framför att växla mellan nominalfraser och pronomen. Rekommendationer, faktor (B), visar sig ha haft en begränsad inverkan, eftersom pronomen av de angivna typerna är sällsynta i de två svenskspråkiga delmaterialen. Särskilt tydligt är detta för användningen av alternativformen *han eller hon*. FörfS noteras för en större förekomst av pronomen generellt, men den eventuella inverkan av språkstruktur/översättning, faktor (C), för resultatet har inte prövats. Innehåll i texter, faktor (D), kan ha betydelse för den variation som uppträder inom delmaterialen.

Få pronomen generellt är ett genretypiskt drag, då lagstiftare i syfte att uttrycka sig precist undviker dem. Att pronomen är sällsynta är ett resultat som har visats gälla också andra juridiska texter än genren 'lagtext', texter inom andra fackområden än juridikens och texter som representerar offentlig svenska. Typiskt för genren 'lagtext' är bruket av *han* som generiskt pronomen och användningen av determinativt pronomen med en följande relativsats (*den som*).

En delundersökning har gjorts av additiv (*eller* och *och/samt*) och adversativ (*men*) konnektivbindning i delmaterialen SFS och FörfS samt av de angivna konnektivernas finska motsvarigheter i delmaterialet Säädk. Den additiva, alternativa konnektiven *eller* är den klart vanligaste i SFS och FörfS, följd av den additiva *och/samt*, medan den adversativa *men* är mycket ovanlig. Samma resultat registreras för de finskspråkiga motsvarigheterna i Säädk. FörfS (och Säädk) noteras för ett klart större antal *och/samt* och *eller* (respektive finska motsvarigheter) än SFS.

De många *eller*, de många *och/samt* och de få *men* förklaras sannolikt av genre/tradition, faktor (A). Rekommendationer, faktor (B), har knappast någon betydelse. Det är oklart vilken roll som språkstruktur/översättning, faktor (C), kan spela för det större antalet konnektiver i FörfS. Någon närmare granskning av en möjlig variation inom de lagtexter som har bidragit med makrosyntagmer till delmaterialen har inte gjorts. Följaktligen har en eventuell inverkan av innehåll i texter, faktor (D), inte prövats.

Förekomsten av de angivna konnektiverna och fördelningen mellan dem är ett typiskt drag för genren 'lagtext'. Både *eller* och *och/samt* fyller viktiga funktioner i författningar och andra juridiska texter, medan lagstiftare föredrar andra medel än konnektiven *men* för att markera motsatser och motsättningar. I förhållande till allmänspråket är i synnerhet *eller* en konnektiv med juridisk karaktär på grund av sin funktion; med *eller* anger lagstiftaren alternativ i bestämmelser som han meddelar.

Med kausal konnektivbindning signaleras ett antal olika bindningar i texter. I delundersökningen studeras final, konditional och konsekutiv bindning, signalerade med konnektiverna *för att*, *om* och *så att*. För både SFS och FörfS är den konditionala *om* är den klart vanligaste konnektiven, medan den finala *för att* och den konsekutiva *så att* registreras för ett obetydligt antal förekomster. I samtliga tre fall noteras FörfS för ett högre antal belägg än SFS.

De många *om* och de få *för att* och *så att* förklaras av genre/tradition, faktor (A). Rekommendationer, faktor (B), spelar en begränsad roll för att förklara resultaten. Trots rekommendationer om att an-

vända bland annat *om*, *för att* och *så att*, förekommer de två senare konnektiverna mycket sparsamt. Liksom för *eller*, *och/samt* och *men* är det oklart vilken eventuell betydelse som språkstruktur/översättning, faktor (C), kan ha för det klart större antalet *om* och det något större antalet *för att* och *så att* i FörfS. Någon närmare granskning av en möjlig variation inom lagtexter som har bidragit med makrosyntagmer till delmaterialen har inte gjorts. Därför har en eventuell inverkan av innehåll i texter, faktor (D), inte prövats.

Förekomsten av konnektiverna *om*, *för att* och *så att* samt fördelningen mellan dem är typisk för 'lagtext'. Lagstiftaren är mera upptagen med att ange villkor för att bestämmelser skall gälla än att meddela avsikten med dem eller de resultat som de skall leda till. I texter som representerar andra fackområden än juridikens kan det vara lika vanligt och viktigt att såväl förutsättningar som mål anges explicit.

Delundersökningen av makrosyntagmens tema, dvs. fundament på makrosyntagmnivå, visar att i normalfallet är antalet primära satsled i fundamentfältet endast ett. Författningar avviker därmed inte från andra former av svenska.

Det genomsnittliga fundamentet är långt i alla tre delmaterialen. Resultatet gäller totalvärdena och, beträffande SFS och FörfS, värdena för olika satsled i fundamentfältet. Vad beträffar fundamentens längd generellt noteras delmaterialet FörfS för något högre värden än SFS, som i sin tur har högre värden än Säädk. Till de långa fundamenten bidrar olika underordnade sats och fraser som ingår i de olika satsled som har fundamentplacering. Med tanke på typer av satsled är det i första hand de många och långa adverbialen som bidrar till fundamentens längd, men också långa subjektfundament förekommer. Särskilt stort inflytande har de långa villkorsuttryckande adverbialen. Beträffande långa subjekt i fundamentet är de av två typer; huvudordet har långa efterställda bestämningar eller subjektet inleds med *den* + relativsats eller *var och en* + relativsats. En närmare granskning av fundament i de makrosyntagmer som ingår i delmaterialen avslöjar en stor variation inom delmaterialen. En förväntad samvariation mellan fundamentlängd och makrosyntagmlängd uppträder i det att FörfS i båda fallen noteras för något högre värden än SFS (och Säädk).

De långa fundamenten generellt torde kunna förklaras av genre/tradition, faktor (A). Situationen är densamma för de långa adverbialfundamenten och subjektfundamenten. Mer eller mindre motstridiga rekommendationer, faktor (B), ges om fundamentens längd. Denna faktors betydelse för resultaten är därför sannolikt mycket begränsad. Den eventuella betydelsen av språkstruktur/översättning, faktor (C), för differensen mellan SFS och FörfS har inte prövats. Däremot kan

faktor (C) förklara skillnaden i genomsnittlig fundamentlängd mellan FörfS (och SFS) gentemot SädK. Innehåll i enskilda texter, faktor (D), spelar troligen en roll för variationen inom delmaterialen.

Långa fundament är ett genretypiskt drag för 'lagtext'. Särskilt tydligt är detta för adverbial och subjekt av de nyss angivna typerna. Samvariation mellan makrosyntagmens längd och fundamentens längd har visats förekomma för olika typer av material, och den är således inte speciell för författningar eller annan juridisk facktext.

Flertalet fundament i delmaterialen har funktion som subjekt eller adverbial, medan objekt, predikatsfyllnad och övriga satsled noteras för ett mindre antal belägg. Mindre skillnader noteras mellan SFS och FörfS beträffande förekomsten av olika satsled. En större skillnad finns för kategorin 'objektadverbial 1'. I övrigt överensstämmer förekomsten av olika kategorier av adverbial i stort. Adverbial som anger villkor och övriga omständigheter är vanliga. Korta adverbial som exempelvis det konjunktionella adverbialet *likaså*, det framhävande *i stället* och negationsadverbialen *inte* är sällsynta i fundamentfältet. Delmaterialet FörfS noteras för en större förekomst av objekt och predikatsfyllnad, även om antalet är litet i absoluta tal. Variation uppträder inom delmaterialen för fördelningen av olika satsled som fundament. Denna är särskilt tydligt beträffande objekt och predikatsfyllnad.

De många subjekten i fundamentfältet bör bidra till en okomplicerad textbindning. En sådan motverkas av långa subjekt och den sparsamma förekomsten av pronomen med funktion som subjekt. Många och långa adverbial i fundamentet bidrar till en komplicerad textbindning. Det samma gör objekt och predikatsfyllnader med fundamentplacering.

Genre/tradition, faktor (A), förklarar delvis fördelningen i stort. Men dominansen för subjekt och adverbial i fundamentfältet är förväntad utifrån tidigare undersökningar av olika svenska material. På samma sätt är det lilla antalet belägg för objekt, predikatsfyllnad och övriga satsled inte någon överraskning. Andelen adverbial är dock större än för sådan svensk text som inte representerar juridikens fackområde. Rekommendationer, faktor (B), inverkar inte på resultaten. Den större förekomsten av 'objektadverbial 1' i FörfS bör kunna förklaras med i första hand språkstruktur/översättning, faktor (C), utan att genre/tradition, faktor (A), helt kan räknas bort. Variationen inom delmaterialen kan sannolikt förklaras med hjälp av innehåll i enskilda texter, faktor (D).

Resultaten i stort är typiska för genren 'lagtext'. Genretypiska är också de många villkorsuttryckande och omständighetsangivande adverbialen i fundamentfältet samt de få beläggen för de ovan angivna typerna av korta adverbial.

12. Sammanfattning och diskussion

I denna avhandling undersöks 'författningssvenska', närmare bestämt strukturer på meningsnivå och textuell nivå i nutida svenskt författningsspråk i Sverige och Finland, såsom dessa strukturer kommer till uttryck i lagtexter som är utfärdade under perioden 1985–1995. Undersökningen ägnas dels vad som karakteriserar genren 'lagtext', dels vad som förenar och vad som skiljer utformningen av genren i Sverige och Finland. Genrens utformning allmänt, utan hänsyn till de språk som används, och dess utformning speciellt i Sverige och Finland studeras. Detta innebär att föremålet för undersökningen är författningstexter från två stater, dvs. Sverige och Finland, som representerar genren 'lagtext' och som föreligger på samma språk, dvs. svenska. Också de finskspråkiga versionerna av de undersökta finländska lagtexterna utnyttjas i ett antal delstudier. Målet för undersökningen formuleras som tre delsyften:

- (1) Att precisera vad som kännetecknar genren 'lagtext' i Sverige och Finland i fråga om språklig form på meningsnivå och beträffande övergripande textstruktur.
- (2) Att finna systematiska likheter och skillnader mellan svenskspråkiga nutida lagtexter från Sverige och Finland på de angivna nivåerna.
- (3) Att förklara likheter och skillnader som finns mellan de båda delmaterialen med svenskspråkiga lagtexter från Sverige och Finland på de angivna nivåerna.

De nivåer som anges i delsyfte (1) förväntas vara viktiga för att finna *genrekonstituerande drag* för 'lagtext'. Dragen förväntas delvis vara *genrespecifika* och delvis *genretypiska*. Genrespecifika drag uppträder i texter som representerar genren 'lagtext' (samt möjligen i andra författningstexter), men inte i några andra texter. Genretypiska drag uppträder i lagar och andra författningar och i en eller flera andra typer av texter. Exempel på sådana är andra juridiska facktexter än författningar, texter som representerar andra fackområden än juridik-

ens, texter som representerar svensk bruksprosa och sakprosa samt texter som uppträder i allmänspråket. Beträffande delsyfte (3) har en övergripande hypotes ställts upp. Denna har formen av en *förklaringsmodell* med fyra faktorer:

- (A) genre/tradition,
- (B) rekommendationer,
- (C) språkstruktur/översättning samt
- (D) innehåll.

Faktor (A), (B) och (C) kan tillämpas på resultat för de två svenskspråkiga delmaterialen som helheter (och det finskspråkiga delmaterialet) samt på resultat för enskilda lagtexter i respektive delmaterial. Faktor (D) är däremot enbart tillämpbar på resultat för enskilda texter i de olika delmaterialen, eftersom lagarna i de svenska och finländska delmaterialen är "matchade" mot varandra i fråga om sitt innehåll.

Materialet för undersökningen består av totalt 41 lagtexter. Det sverigesvenska delmaterialet SFS (Svensk författningssamling) innehåller 13 texter, medan det finlandssvenska FörfS (Finlands författningssamling) och det finska Säädk (Suomen säädöskokoelma) består av 14 lagar på svenska och finska. Det första och större materialet för undersökningen, *A-materialet*, omfattar lagtexterna i sin helhet, medan det andra och mindre materialet, *B-materialet*, består av ett antal grafiska meningar ur de lagar som bildar A-materialet. Undersökningen har till stor del en kvantitativ inriktning. Den är även komparativ i det att de två finländska delmaterialen FörfS och Säädk jämförs respektive att de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS jämförs med det finskspråkiga delmaterialet Säädk.

I det följande sammanfattas resultaten av de olika delundersökningar som redovisas i avhandlingen. Därefter förs en sammanfattande diskussion om resultaten. Slutligen diskuteras några möjligheter för framtida studier av 'författningssvenska' och 'lagtext'.

I *kapitel 4* identifieras en grundform av ett *genreschema* med olika *deltexter* för genren 'lagtext'. Lagtexterna i delmaterialet SFS är uppbyggda i enlighet med en variantform av genreschemat och de i FörfS (liksom de i Säädk) är uppbyggda i enlighet med en annan variantform. Skillnader föreligger beträffande förekomsten och utformningen av deltexter samt deras placering i schemat. Den grundläggande dispositionsprincipen i lagtexterna är en *specificerande tematisk disposition*. En *rak kronologisk disposition* uppträder i avsnitt av texter. Också *den horisontella dispositionsprincipen* respektive *den vertikala dispositionsprincipen* är representerade i delmaterialen. Det övergripande

innehållet, *makrostrukturen*, i lagtexterna studeras utifrån begreppet 'tema'. Varje lagtext har ett *texttema* och ett antal *hyperteman*. Antalet hyperteman är större i delmaterialet SFS än i FörfS (samt i Säädk). De svenska (SFS) och finländska delmaterialen (FörfS och Säädk) kan dessutom möjligen sägas ha var sitt *genretema*. Textteman är unika, medan hyperteman kan vara unika eller återkommande. *Återkommande hyperteman* används mera konsekvent i de finländska texterna. Samnordiskt tillkomna svenska och finländska lagar uppvisar störst likheter beträffande makrostrukturen. Lagstiftning där svensk lagstiftning existerar före finländsk uppvisar i sin tur större likheter än sådan där finländsk lagstiftning föregår motsvarande svenska.

Genreschemat med variantformerna är ett genretypiskt drag för 'lagtext', då t.ex. utslag från domstolar har motsvarigheter till dessa. Utformningen av schemat och varianterna av det är däremot ett genrespecifikt drag. De registrerade dispositionsprinciperna är genretypiska, medan olika kombinationer av olika principer möjligen kan vara specifika för genren. Unika textteman och hyperteman är inte någonting speciellt för 'lagtext'. Däremot kan kategorin 'återkommande hyperteman', ofta signalerad med både *rubricering* och *positionering*, sägas vara utmärkande för genren. Likaså kan den möjliga tematiska nivån 'genretema' sägas vara genrespecifik.

I *kapitel 5* framkommer att SFS är det till omfånget klart största delmaterialet, mätt i antal löpord, medan FörfS är det näst största och Säädk det minsta. Även mätt i antal tecken är SFS det största delmaterialet, medan de båda finländska delmaterialen byter plats med varandra. Klart vanligast är att lagarna i SFS innehåller ett större antal löpord än de ämnesmässigt motsvarande lagtexterna i FörfS (och de i Säädk). I lagarna uppträder ett antal *särskilda textelement* som svarar för en mindre andel av löporden i respektive delmaterial. Samtliga lagtexter i det samlade materialet är indelade i *paragrafer* av varierande längd. Genomsnittsparagrafen är betydligt längre i FörfS än i SFS. Också en genomsnittlig paragraf i Säädk är längre än en paragraf i SFS.

Liksom många andra facktexter varierar de undersökta lagtexternas omfång. Detta skiljer dem från vissa andra facktexter med ett mera fast och begränsat omfång, t.ex. bipacksedlar i läkemedelsförpackningar och dagstidningars väderprognoser angående följande dag eller de närmast följande dygnet. Ett varierande textomfång kan därför sägas vara ett genretypiskt drag för 'lagtext'. Vissa av de särskilda textelement som har identifierats i materialet är specifika för genren, medan andra är typiska. Exempel är ingresser och avslutningar respektive fotnoter och tabeller. Förekomsten av en genomgående paragrafindel-

ning i samtliga lagtexter är ett genretypiskt drag liksom variationen i paragraflängd, då indelningen och variationen kan jämföras med stycken och styckens längd i andra typer av texter.

Rubriker som *makrostrukturmarkör* är ämnet för *kapitel 6*. Den genomsnittliga rubriken omfattar få löpord, men det finns en avsevärd variation inom delmaterialen. Varje lagtext i det totala materialet har en titelrubrik. I de finländska delmaterialen FörfS och SäädK används vanligen en s.k. *standardmodell* med kapitel- och paragrafrubriker, medan två standardmodeller används i Sverige. I de två modellerna kombineras olika rubriknivåer på olika sätt: kapitelrubriker och mellanrubriker till avsnitt (och eventuellt också till underavsnitt) alternativt enbart mellanrubriker till avsnitt (och eventuellt också till underavsnitt). Flertalet rubriker i det undersökta materialet är nominalrubriker. Satsformade rubriker är klart vanligare i SFS. Vissa likheter och skillnader mellan delmaterialen avser SFS gentemot FörfS och SäädK, medan andra avser FörfS och SFS gentemot SäädK. Exempel på den första kategorin är den större förekomsten av rubriker med två eller flera samordnade nomen i de båda finländska delmaterialen. Exempel på den andra kategorin är rubriker med efterställda attributiva bestämningar till nominal i de två svenskspråkiga delmaterialen gentemot sådana med framförställda bestämningar i det finskspråkiga. Rubrikerna ger mestadels läsaren exakt information om innehållet i lagtexterna och i avsnitt av dessa. I alla tre delmaterialen uppträder även kategorin 'allmänna återkommande rubriker'. I SFS förekommer dessutom 'rubriker med *m. m.* eller *m. fl.*'.

Korta rubriker är ett genretypiskt drag för 'lagtext' och detsamma gäller användningen av rubriksystem med rubriker på olika nivåer. Sådana förekommer i bland annat vetenskapliga artiklar inom olika fackområden. Möjligen kan kombinationerna av rubriknivåer i de beskrivna standardmodellerna sägas vara genrespecifika. Jämförelser med andra studier visar att dominansen för nominalrubriker liksom utformningen av de olika typerna av rubriker är genretypiska drag för 'lagtext'. Titelrubriker där ordet *lag* respektive *laki* ingår är däremot ett genrespecifikt drag. Rubrikernas uppgifter är typiska för genren och inte specifika.

I *kapitel 7* undersöks fyra olika *textstrukturmarkörer*. I delmaterialens lagtexter meddelas i normalfallet *inledande bestämmelser* och inga större skillnader noteras mellan SFS och FörfS (samt SäädK). I det samlade materialet ges *definitioner* genom två typer av *legala definitioner* och genom *innehåll i rättsregler*. SFS och FörfS (samt SäädK) uppvisar stora likheter i fråga om utformningen av definitioner, medan förekomsten av dem är något större i SFS. I synnerhet defini-

tioner som meddelas genom innehåll i rättsregler har en ojämn distribution inom delmaterialen. Genom *punktuppställningar* kan en lagstiftare meddela villkor för bestämmelser, lämna definitioner och ge annan information, medan han med *hänvisningar* kan visa samband inom och mellan författningar i ett lands samlade lagstiftning samt mellan författningar och andra texter, t.ex. internationella avtal. Båda textstrukturmarkörerna förekommer klart mera i SFS, och distributionen av dem är ojämn inom respektive delmaterial.

Förekomsten av inledande bestämmelser är ett typiskt drag för 'lagtext', då liknande element förekommer i t.ex. avtal. Utformningen av de inledande bestämmelserna och deras innehåll kan möjligen sägas vara specifika drag för genren. Definitioner är ett typiskt drag för 'lagtext' då sådana uppträder i exempelvis vetenskapliga arbeten inom olika områden. Däremot är utformningen av definitioner mer eller mindre specifik för genren. Mest genrespecifika är definitioner som meddelas genom innehållet i rättsregler, t.ex. vilka handlingar som är kriminaliserade handlingar och därför följs av en påföljd. Närvaron av punktuppställningar och hänvisningar liksom utformningen av dem är ett genretypiskt drag för 'lagtext'. Men utformningen av hänvisningar och de uppgifter som de har i författningar, kan sägas vara specifika för genren. Detta skiljer dem från hänvisningar i exempelvis vetenskapliga artiklar. I sådana texter kan hänvisningar utnyttjas för att forskare vill stödja sig på tidigare forskning eller för att de distanserar sig från den.

Temat för *kapitel 9* är meningar och meningslängd. Samtliga makrosyntagmer i det undersökta materialet representerar makrosyntagmtypen *mening* och samtliga är *påståenden*. SFS redovisar ett betydligt större antal grafiska meningar än FörfS (och SädK). Det stora flertalet grafiska meningar i det samlade materialet är *S-meningar* utan punktuppställningar, medan ett betydligt mindre antal är *P-meningar*, som inrymmer en eller flera punktuppställningar. En grafisk mening (GM) innehåller mycket sällan två eller tre makrosyntagmer (MS). De grafiska meningarna i det samlade materialet är förhållandevis långa. En genomsnittlig GM är längre i FörfS än i SFS, och denna är i sin tur längre än en genomsnittlig GM i SädK. Variationen inom delmaterialen visar delvis överensstämmelser då vissa par av lagar, som behandlar samma ämnen, i de svenska och finländska delmaterialen noteras för låga alternativt höga värden i relation till delmaterialens genomsnittsvärden.

Den totala dominansen för *meningar* och *påståenden* är ett genretypiskt drag för 'lagtext', eftersom situationen är densamma för svensk sakprosa och svensk facktext generellt. Överensstämmelsen mellan

grafiska meningar och makrosyntagmer kan betraktas som en typisk eller en specifik egenskap för genren. De förhållandevis långa grafiska meningarna i det totala materialet och variationen inom delmaterialen är ett genretypiskt drag, eftersom också annan svensk juridisk text uppvisar dessa egenskaper.

I *kapitel 10* redovisas ett antal delundersökningar av syntaktiska förhållanden på makrosyntagmnivå i de svenskspråkiga delmaterialen SFS och FörfS. Båda präglas av en hypotaktisk meningsbyggnad med jämförelsevis många satser per makrosyntagm. Med olika använda mått noteras FörfS emellertid för högre värden än SFS.

De underordnade satserna och fraserna kan ges tre olika positioner i makrosyntagmen: i makrosyntagmens *fundamentfält*, på satsadverbialets plats i makrosyntagmens huvudsats (*SAL-platsen*) och i makrosyntagmens *innehållsfält*. En viss tendens till *vänstertyngd* finns i både SFS och FörfS med förhållandevis många underordnade satser och fraser i fundamentfältet. I alla tre positionerna uppträder många relativsatser, konjunktionsinledda konditionalsatser och övriga satsförkortningar. Till dessa kommer temporala satser som är vanliga i fundamentfältet och på SAL-platsen. Vanliga i fundamentfältet är dessutom frågeformade konditionalsatser. Frekventa i innehållsfältet är också infinitivfraser, bisatser inledda med det allmänt underordnande *att* och koordinationsfraser. Beträffande förekomsten av underordnade satser och fraser generellt registreras SFS för större procentandelar konjunktionsinledda konditionalsatser och frågeformade konditionalsatser än FörfS, medan FörfS har en högre procentandel relativsatser än SFS. Infinitivfraser, koordinationsfraser och övriga satsförkortningar är vanliga typer av underordnade fraser i båda delmaterialen. Mindre skillnader finns mellan dessa i fråga om procentfördelningen av olika sorters underordnade fraser.

En stor överensstämmelse noteras mellan SFS och FörfS vad beträffar antalet *primära satsled* samt fördelningen mellan olika satsled (*primära satsled* och *grundläggande satsled*). Subjekt, predikatsverb och adverbial dominerar starkt, medan objekt och predikatsfyllnad spelar en mycket mindre roll. Makrosyntagmer utan utsatt subjekt är klart vanligare i FörfS. Beträffande *ledmängd* ansluter sig delmaterialen till det mönster för svensk text som tidigare forskning har påvisat med i genomsnitt fyra eller fem primära satsled per makrosyntagm. I fråga om *ledlängd* noteras delmaterialen för höga värden (när samtliga satsled är inräknade) och mycket höga värden (när finita och infinita predikatsverb samt partiklar är frånräknade). SFS noteras för högre värden än FörfS vad avser förekomsten av primära satsled på satsadverbialsplatsen i huvudsatser (*SAL-platsen*). Däremot är det vanligare

att flera primära satsled har denna placering i en och samma makrosyntagm i FörfS. I båda delmaterialen dominerar samma sex primärled på SAL-platsen: subjekt, negationsadverbial, övriga adverbial, framhävande adverbial, konjunktionella adverbial och tidsadverbial.

En hypotaktisk meningsbyggnad är typisk för 'lagtext'. Detsamma kan sägas om de höga värdena för underordnade satser och fraser, då liknande värden, om än inte så höga, noteras för andra typer av svensk text. Resultaten för förekomst av underordnade satser och fraser samt resultaten beträffande deras placering i makrosyntagmen är typiska för genren. Många konditionala satser, många relativsatser, få *att*-satser och få temporala satser kan sägas vara genretypiska drag. Särskilt utmärkande för 'lagtext' och annan juridisk facktext är de många konditionala satserna. En dominans för vissa typer av underordnade fraser är möjligen ett typiskt drag för 'lagtext'. Fördelningen av grundläggande satsled och förekomsten av makrosyntagmer utan utsatt subjekt är genretypiska drag. De icke-anmärkningsvärda värdena för ledmängd och de anmärkningsvärt höga värdena för ledlängd kan sägas vara typiska drag för 'lagtext'. Placeringen av vissa primära satsled på satsadverbialsplatsen kan till en del sägas vara genretypisk.

I *kapitel II* redovisas delundersökningar av några aspekter på tre typer av *textbindning*: *referensbindning*, *konnektivbindning* och *tematisk bindning*. *Pronominalisering* i form av personliga och demonstrativa pronomen i självständig användning är inte vanlig i de båda svenskspråkiga delmaterialen. FörfS noteras dock för högre värden än SFS. Vanligast av enskilda pronomen är *han* med objektsformen *honom*. En variation uppträder inom de två delmaterialen vad beträffar förekomsten av de angivna typerna av pronomen.

I delstudien av konnektivbindning, markerade med olika *konnektiver*, visar sig den additiva, alternativa konnektiven *eller*, den additiva konnektiven *och/samt* och den kausala, konditionala konnektiven *om* vara vanliga i SFS och FörfS, medan den adversativa konnektiven *men*, den kausala, finala konnektiven *för att* och den kausala, konsekutiva konnektiven *så att* är mycket mera sällsynta. Med undantag för *men* noteras FörfS i samtliga fall för ett större antal belägg än SFS.

Det genomsnittliga *fundamentet* på makrosyntagmnivå består av ett enda satsled och detta är långt i SFS och FörfS (samt i Säädk). Delmaterialet FörfS noteras för något högre värden än SFS, som i sin tur har högre värden än Säädk. En förväntad samvariation mellan fundamentlängd och makrosyntagmlängd uppträder i det att FörfS i båda fallen noteras för något högre värden än SFS. En stor variation beträffande längden hos olika satsled i fundamentfältet finns inom de två svenskspråkiga delmaterialen. Flertalet fundament i dessa fungerar

som subjekt eller adverbial, medan objekt, predikatsfyllnad och övriga satsled spelar en obetydlig roll. Mindre skillnader noteras mellan SFS och FörFS beträffande förekomsten av olika satsled i fundamentfältet. Objektadverbial i fundamentfältet är dock klart vanligare i FörFS. Adverbial som anger villkor och övriga omständigheter är vanliga, medan konjunktionella adverbial, framhävande adverbial och negationsadverbial är sällsynta. FörFS noteras för en större förekomst av objekt och predikatsfyllnad. Variation uppträder inom delmaterialen för fördelningen av olika satsled i fundamentfältet, särskilt beträffande objekt och predikatsfyllnad.

De många subjekten i fundamentfältet bör bidra till en okomplicerad textbindning. En sådan motverkas av de långa subjekten och av den sparsamma förekomsten av pronomen med funktion som subjekt i denna position. Många och långa adverbial i fundamentet bidrar till en komplicerad textbindning. Detsamma gör objekt och predikatsfyllnader med fundamentsplacering, även om dessa satsled mestadels innehåller ett litet antal ord.

Få pronomen är ett genretypiskt drag för 'lagtext', medan pronominalisering förekommer flitigt utanför fackspråkens område. Förekomsten av de additiva (*eller* och *och/samt*) och adversativa (*men*) konnektiverna och fördelningen mellan dem är ett typiskt drag för genren. I förhållande till allmänspråket är i synnerhet *eller* en konnektiv med juridisk karaktär genom sin funktion; med hjälp av *eller* meddelar lagstiftare alternativ i utfärdade bestämmelser. Förekomsten av de kausala konnektiverna *om*, *för att* och *så att* och fördelningen mellan dem är även den genretypisk, och förenar 'lagtext' med texter från andra fackområden. Enledade fundament och långa fundament är typiska drag för genren. Samvariation mellan makrosyntagmens och fundamentens längd har visats förekomma för olika typer av material och är således ett genretypiskt drag. Resultaten i stort för satsled i fundamentfältet är typiska för genren 'lagtext', då subjekt och adverbial dominerar i svenska material av olika karaktär. Genretypiska är också de många villkorsuttryckande och omständighetsangivande adverbialen i fundamentfältet samt de få beläggen för de ovan angivna andra typerna av adverbial.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att genren 'lagtext' utifrån det här undersökta materialet med sverigesvenska och finlandssvenska lagtexter (samt i många fall också de finskspråkiga versionerna av de finländska lagarna) uppvisar ett antal *genrekonstituerande drag*. Det stora flertalet av dessa är *genretypiska drag* och ett mindre antal är *genrespecifika drag*. Kombinationen av genretypiska och genrespecifika drag torde vara unik för 'lagtext', och denna uppträder inte i texter

som representerar någon annan genre eller texttyp än just genren 'lagtext'. Resultaten av denna undersökning bidrar härigenom till att precisera vad som kännetecknar den väl etablerade men alltså inte fullständigt beskrivna genren 'lagtext' (jfr delsyfte (1) ovan).

Vidare kan jag konstatera att de svenskspråkiga lagtexterna från Sverige och Finland uppvisar ett antal likheter och skillnader i förhållande till varandra (jfr delsyfte (2) ovan). Likheter får dock sägas överväga, särskilt beträffande den textuella nivån, dvs. de delundersökningar som redovisas i kapitel 4–7 och kapitel 11. Bland likheterna skall följande punkter särskilt uppmärksammas:

- förekomsten av ett genreschema för 'lagtext' och utformningen av detta,
- förekomsten av textteman och hyperteman samt möjligen även genreteman,
- lagtexternas varierande omfång,
- förekomsten av ett antal särskilda textelement och en genomgående paragrafindelning,
- förekomsten av ett rubriksystem för 'lagtext' och utformningen av detta,
- förekomsten av olika textstrukturmarkörer och utformningen av dessa,
- förekomsten av pronominalisering och konnektiver samt deras användning i lagtexterna samt
- förekomsten av olika satsled i makrosyntagmens fundamentfält och deras betydelse för textbindningen i lagtexterna.

Skillnader mellan SFS och FörfS finns dock på ett antal punkter. Här skall särskilt nämnas variantformerna av genreschemat och olika utformningar av vissa deltexter i dessa, förekomsten och utformningen av återkommande hyperteman, den genomsnittliga paragrafens längd, de olika standardmodellerna för rubriknivåer samt förekomsten av textstrukturmarkörerna 'punktuppställningar' och 'hänvisningar'.

Också på meningsnivån, dvs. de delundersökningar som redovisas i kapitel 9 och kapitel 10, finns det såväl likheter som skillnader mellan de svenskspråkiga delmaterialen. Bland likheterna märks särskilt följande drag:

- samstämmigheten mellan grafiska meningar och makrosyntagmer,
- den totala dominansen för makrosyntagmer som är meningar och påståenden,

- dominansen för S-meningar gentemot P-meningar,
- en övervägande hypotaktisk meningsbyggnad med förhållandevis långa grafiska meningar,
- stereotypin beträffande underordnade satser och fraser och deras placering i makrosyntagmen,
- förekomsten av satsled, totalt, och satsled per makrosyntagm samt
- satsledens längd och satsledens placering i makrosyntagmen.

Bland skillnaderna mellan SFS och FörfS skall särskilt nämnas resultat som avser den grafiska meningens längd, förekomsten av vissa typer av underordnade satser och fraser i makrosyntagmer samt förekomsten av vissa typer av primära satsled på makrosyntagmnivå.

Många av likheterna och skillnaderna mellan de svenskspråkiga delmaterialen kan förklaras med hjälp av faktorerna i förklaringsmodellen (jfr delsyfte (3) ovan). Likheterna vill jag förklara med genre/tradition med betoning på *genre* och en likhet i *tradition*, faktor (A), samt med en likhet i rekommendationer, faktor (B). Skillnaderna vill jag förklara med genre/tradition med betoning på en skillnad i *tradition*, faktor (A), en skillnad i rekommendationer, faktor (B), och språkstruktur/översättning, faktor (C). Den variation som i ett antal fall visar sig finnas inom delmaterialen kan till en del förklaras med innehåll i enskilda lagtexter, faktor (D).

En eller flera av faktorerna kan med mer eller mindre stor säkerhet knytas till olika resultat (jfr avsnitt 1.3 ovan). Genom jämförelser med tidigare studier, främst sådana som har ägnats svenskt, engelskt och tyskt juridiskt fackspråk, är det möjligt att påvisa ett antal fall där resultatet sannolikt förklaras av genre/tradition, faktor (A). Svårigheter att skilja komponenterna 'genre' från 'tradition', faktor (A), och 'språkstruktur' från 'översättning', faktor (C), redovisas vid ett antal tillfällen. Den eventuella inverkan av innehåll i texter, faktor (D), för variation inom delmaterialen är i högre eller lägre grad möjlig att klarlägga.

I ett antal fall har det inte varit möjligt att avgöra om några särskilda traditioner faktiskt föreligger i Sverige respektive Finland och om dessa visar sig i det undersökta materialet. Vissa traditioner kan emellertid sägas vara kodifierade i svenska och finländska handledningar för författningsspråk och annan officiell svenska (och finska). Med andra ord har *tradition*, faktor (A), övergått till *rekommendationer*, faktor (B). Andra traditioner är närmast interna bland personer som är verksamma i lagstiftningsprocessen, och traditionerna finns inte

dokumenterade i skriftlig form. Inverkan av explicita rekommendationer, faktor (B), har vanligen varit mindre svår att fastställa än den eventuella betydelsen av interna traditioner. Vissa av de meddelade rekommendationerna är mycket specifika, medan andra är mycket allmänna (se avsnitt 1.3 ovan). Exempel på den första typen är anvisningar om utformningen av olika deltexter i genreschemat, om utformningen av titelrubriker samt om användningen av pronomen, särskilt "alternativformen" *han eller hon*. Exempel på den andra typen av rekommendationer är sådana som behandlar disposition av författningars innehåll, meningslängd och meningsbyggnad samt användningen av s.k. *sambandsord*. I resultatredovisningen framkommer också att vissa rekommendationer har fått genomslag i det undersökta materialet, medan andra i stort sett kan sägas vara nonchalerade. Det senare kan möjligen bero på att genre/tradition, faktor (A), kan ha en större inverkan än rekommendationer, faktor (B), då 'lagtext' är en väl etablerad genre med en lång historia och en hög status (se avsnitt 2.3.1 och avsnitt 3.2.1.1 ovan).

Trots de svårigheter som föreligger när det gäller att knyta vissa resultat till olika faktorer i modellen, anser jag att förklaringsmodellen har visat sig vara användbar för att förklara ett stort antal av de resultat som redovisas i avhandlingen. Den bidrar därmed till att det angivna syftet med undersökningen uppnås: (1) att precisera drag som kännetecknar genren 'lagtext' i Sverige och Finland på meningsnivå och textuell nivå, (2) att ange vad som förenar och vad som skiljer utformningen av genren i Sverige och i Finland på de angivna nivåerna samt (3) att förklara resultaten.

I denna avhandling har jag studerat mitt material ur ett antal aspekter. För den skull tror jag inte att jag har sagt allting som skulle kunna sägas om det totala materialet eller om genren 'lagtext'. Fortsatt forskning om 'författningssvenska' och 'lagtext' bör enligt min mening i första hand ägnas följande tre områden: (1) studier av nationell lagstiftning, (2) studier av nationell lagstiftning och EG:s lagstiftning samt (3) språkliga och juridiska perspektiv på 'författningssvenska' och 'lagtext'. Dessa skall kort presenteras.

Studier av nationell lagstiftning

Fortsatta studier i svensk (och finländsk) nationell lagstiftning bör kunna komplettera de resultat som läggs fram i denna avhandling. För det första kan andra metoder än de som har använts här komma till användning (jfr avsnitt 2.2, avsnitt 2.3 och avsnitt 3.3 ovan). Ett

exempel är Britt-Louise Gunnarssons textlingvistiska-sociolingvistiska modell för analys av facktexter.¹ Ett annat är *kritisk textanalys/kritisk diskursanalys* (critical discourse analysis), utvecklad av bland andra Norman Fairclough.² För det andra kan andra infallsvinklar på dessa och andra lagtexter anläggas än de som jag har använt mig av, och olika morfo-syntaktiska, semantiska-lexikala och textlingvistiska delstudier kan utföras (jfr t.ex. Fjeld 1998 och avsnitt 1.2.3 ovan).

Studier av nationell lagstiftning och EG:s lagstiftning

Det vore intressant att relatera resultat från denna undersökning till resultat från studier av sådana svenskspråkiga författningar som har tillkommit inom de Europeiska gemenskaperna (jfr avsnitt 2.4.2.3 ovan). Med tanke på den diskussion som förs om olika nationella traditioner för författningsspråk och författningstexter, bör såväl den textuella nivån som meningsnivån vara av intresse. Förutom dessa nivåer kan lexikala och terminologiska aspekter vara av intresse.³ Min undersökning har ett "produktperspektiv" på genren 'lagtext', och ett sådant bör kompletteras med ett "processperspektiv" (jfr avsnitt 2.2.2 ovan). Särskilt angeläget vore att försöka klarlägga vilken eventuell betydelse som skillnader mellan nationell svensk (och finländsk) lagstiftning och svenskspråkig lagstiftning inom EG kan ha för lagtexters begriplighet och medborgarnas förståelse av dem (jfr Gunnarsson 1982). I sådana framtida studier bör också översättningsproblematik få en mera framträdande roll än i denna undersökning av svenskspråkig lagstiftning från Finland.

Språkliga och juridiska perspektiv på 'författningssvenska' och 'lagtext'

Jag har gjort en språklig analys och beskrivning av ett material med lagtexter. Innehållet i texterna har beaktats för sammansättningen av det totala materialet och vad beträffar variationen inom delmaterialen. Det som saknas i min undersökning, och i många andra undersökningar av juridisk facktext, är en analys och beskrivning där det språkliga perspektivet konsekvent förenas med ett juridiskt (jfr dock Solan

¹ Se t.ex. Gunnarsson (1992) och Fredrickson (1992; 1996).

² Se Fairclough (1992), Engberg (1997) och Trosborg (1997).

³ Se t.ex. *Anvisningar för översättningsarbetet* (1995:5f.), MF (1998:73–77, 96, 99) och *Svenskan i EU* (1998:22, 57–63).

1993). Antalet forskare med både en juridisk och en språkvetenskaplig kompetens är sannolikt begränsat (jfr Solan 1993:9). Ett samarbete mellan språkvetare och jurister kring ett gemensamt material bör därför vara fruktbart för båda parter och för resultaten av det gemensamma arbetet (jfr Nussbaumer 1997:8f.).

Jag har nu sammanfattat min undersökning och dessutom formulerat några tankar om tänkbara och angelägna framtida undersökningar av svenska språket i lagar och andra författningar. Jag väljer att avsluta avhandlingen med ett citat ur Max Webers föredrag *Vetenskap som yrke* från 1919. Med Webers ord om ödet för allt vetenskapligt arbete och om målet för detta, sätter jag definitivt punkt för avhandlingen, och det både som vetenskapligt arbete och som eventuellt njutningsmedel.

Vetenskapliga arbeten kan naturligtvis ha varaktighet som "njutningsmedel" på grund av sina konstnärliga kvaliteter, eller förbli ett viktigt medel när det gäller att lära sig sitt arbete. Men i vetenskapligt avseende blir de distanserade, och låt oss säga det än en gång: detta är inte bara vårt gemensamma öde, utan också vårt gemensamma mål. Vi kan inte arbeta utan att hoppas att andra ska komma längre än vad vi gjort. (Weber 1977: 19)

Summary

This dissertation is a study of structures at the sentence level and the textual level in modern Swedish statutory language using laws issued in Sweden and Finland during the period 1985–1995. The study concerns the characteristics of the genre 'statute', investigating similarities and differences between laws in Sweden and Finland. The aim of the study is twofold: to characterise the genre 'statute' in a general, language-independent way and to investigate the particular properties of the genre in two neighbouring countries, Sweden and Finland. Legislative texts from two cultural areas (Sweden and Finland) which represent the same genre (statute) and which are written in the same language (Swedish) are studied. By the concept 'statute' we mean acts that have been passed by the Parliament in Sweden and Finland respectively (Sw. *lag*, Fin. *laki*). Since Finland is an officially bilingual country, statutes are issued in both Finnish and Swedish. Therefore, in addition to the two Swedish language subcorpora the Finnish language versions are utilised in a number of substudies.

In Chapter 1 we formulate the aim of the investigation as three sub-aims:

- (1) To specify what it is that characterises the genre 'statute' in Sweden and Finland with regards to the linguistic form at the sentence level as well as the overarching text structure.
- (2) To establish what systematic similarities and differences there are between statutes in Swedish from Sweden and Finland on the levels specified.
- (3) To explain the similarities and differences between the two subcorpora on the levels specified.

The levels specified in sub-aim (1) are expected to be important in finding genre-constituting features for 'statute', i.e. linguistic features which constitute the genre (Sw. *genrekonstituerande drag*). The features are expected to be partly genre-specific, i.e. they appear only within the genre (Sw. *genrespecifika drag*). The features are expected to be partly genre-typical, i.e. they appear within the genre and within

other genres or text types (Sw. *genretypiska drag*). As regards sub-aim (3) an overarching explanatory hypothesis has been developed, which has the form of an explanatory model with four factors:

- (A) genre/tradition,
- (B) official recommendations,
- (C) linguistic structure/translation, and
- (D) content.

Factors (A), (B) and (C) can be applied to results for the two Swedish language subcorpora as wholes (and the Finnish language subcorpus) and to results for particular statutory texts in the respective subcorpora. Factor (D) is however only applicable to results for particular texts in the various subcorpora, because the laws in the Swedish and the Finnish subcorpora are "matched" with one another as regards their content.

Chapter 2 contains an overview of research that is relevant to this study: research on Language for Special Purposes (LSP) in general, research on legal discourse in general, as well as research on legal language in Sweden and Finland. Chapter 2 also contains an overview of recent work to reform and regularise the statutory language in both countries.

In Chapter 3 the corpus of the study is presented. It consists of 41 statutory texts in total. To avoid ambiguity we will refer to the Swedish language used in the texts from Sweden as *S-Swedish* ('sverigesvenska') and the Swedish language used in the texts from Finland as *F-Swedish* ('finlandssvenska'). The S-Swedish subcorpus, SFS, contains 13 statutes taken from SFS (Svensk författningssamling, Swedish Code of Statutes). The F-Swedish subcorpus, FörfS, consists of 14 texts from Finlands författningssamling, and the Finnish subcorpus, Säädk, contains the corresponding 14 laws from Suomen Säädoskokoelma (Finnish Code of Statutes). Each subcorpus consists of two parts. Part A (Sw. *A-materialet*) contains the complete texts and part B (Sw. *B-materialet*) a selection of sentences taken from part A. Part B forms the basis for the substudies of syntactic structures.

The overarching methodological decisions are accounted for in Chapter 3, while various methodological issues are discussed in conjunction with the various substudies. To a large extent the investigation is quantitative in nature, but it is also comparative. The two Swedish language subcorpora are compared to each other, the two Finnish subcorpora are compared to each other and the two Swedish language subcorpora are compared to the Finnish language subcorpora.

In Chapters 4–7 and 9–11 various substudies are presented. Chapter 4 addresses the overall structure and content of the laws in the subcorpora. The structure is analysed and described using the concepts of 'genre matrix' (Sw. *genreschema*) and 'text segment' (Sw. *deltext*) (see Vagle, Sandvik & Svennevig 1994 and Baumann 1992 respectively). The overarching content of the texts, their 'macro-structure' (Sw. *makrostruktur*), is described in terms of 'textual theme' and 'hypertheme' (Sw. *texttema*, *hypertema*) (see Vagle, Sandvik & Svennevig 1994 and Koskela 1996 respectively).

Chapter 5 focusses on the length of the statutes in the subcorpora SFS, FörfS and SädK, the length of certain text elements (Sw. *särskilda textelement*), such as preambles, conclusions and headings, as well as the length of the paragraph, which is the basic unit of statutes as regards form and content. The length of the texts is measured in number of words and characters, while the length of certain text elements and paragraphs is measured in number of words.

Chapters 6 and 7 both discuss various strategies used by the legislator to organise his or her text and to indicate the structure in it. In Chapter 6 we look at headings as a device for indicating the macro-structure in statutes, and in Chapter 7 we investigate some textual-mapping devices (Sw. *textstrukturmarkör*), such as introductory provisions (Sw. *inledande bestämmelser*), definitions (Sw. *definitioner*), lists (Sw. *punktuppställningar*) and references (Sw. *hänvisningar*) (cf. Bhatia 1993).

Chapters 8, 9 and 10 deal with various syntactic aspects of the corpus. In Chapter 8 the motivation for the analysis model is presented and the results of the syntactic substudies are presented in Chapters 9 and 10. The starting point for the syntactic analysis and the description is the model developed by a group of researchers at Lund University during the 1970s. The model is partly based on Paul Diderichsen's positional grammar (see Diderichsen 1946). This model was applied to corpora of both written and spoken Swedish (see eg. Loman & Jörgensen 1971 and Teleman 1974 who provide a manual for using the model on actual texts). Certain modifications of the model have been necessary, considering the nature of the corpus.

The largest syntactic unit in the study is the so-called macrosyntagm. The concept 'macrosyntagm' (Sw. *makrosyntagm*) refers to linguistic units such as interjections, sentence fragments and sentences, according to the model. All macrosyntagms that are investigated in the syntactic substudies are complete declarative sentences. The substudies address the number of graphic sentences and macrosyntagms in the texts, the relation between graphic sentences and macrosyntagms and the length

of the graphic sentence, measured in number of words. By the concept 'graphic sentence' (Sw. *grafisk mening*) we mean a sequence that begins with a capital letter and ends with a full stop, a question mark or an exclamation mark. All graphic sentences that are investigated end with a full stop. Other substudies concern clauses, non-subordinate clauses and subordinate clauses in macrosyntagms, the occurrence, frequency and type distribution of subordinate clauses and phrases, and the position of subordinate clauses and phrases in macrosyntagms. The major constituents (Sw. *primära satsled*) in macrosyntagms, i.e. subject, object, finite verb, non-finite verb, predicatives and adverbials, are studied, as well as the number of constituents per macrosyntagm, the length of constituents and their position in the macrosyntagm.

Three types of textual cohesion provide the theme of Chapter 11. The types are referential cohesion, connective cohesion and thematic cohesion (Sw. *referensbindning, konnektivbindning, tematisk bindning*). We look at the use of personal pronouns and demonstrative pronouns in independent usage, the use of certain connectives (Sw. *konnektiver*) and the properties and the function of the initial constituent in the macrosyntagm. This is referred to as the 'fundament' (Eng. *foundation*) in the Danish and Swedish grammar tradition and we will retain this term here. The concept 'fundament' refers to the initial constituent that precedes the finite verb in a non-subordinate clause. The fundament normally consists of a single constituent, but this may be rather complex, for instance when the fundament consists of a subordinate clause.

The results of the study are summarised and discussed in Chapter 12. This chapter also contains suggestions regarding possible areas for continued research in the genre 'statute' and 'statutory Swedish'.

Based on our study of the three subcorpora in S-Swedish, F-Swedish and Finnish we conclude that the genre 'statute' can be identified by certain genre-constituting features. The majority of these are genre-typical features and a smaller number are genre-specific features. The combination of genre-typical and genre-specific features is probably unique to 'statute', and it does not appear in texts that represent any other genre or text type than this one. Thereby the results of this study help to specify what is characteristic of the well-established but still not fully described genre 'statute' (cf. sub-aim (1) above).

We also find that Swedish statutes from both Sweden and Finland present many similarities and differences in relation to one another (cf. sub-aim (2) above). The similarities are in the majority, especially regarding the textual level, as discussed in the substudies presented in

Chapters 4–7 and 11. Of the similarities, the following points receive particular attention:

- the concept of a genre matrix for 'statute' and its manifestation;
- the occurrence of textual themes and hyperthemes in the statutes, and the possible occurrence of genre themes (Sw. *genretema*) in the S-Swedish subcorpus and the F-Swedish and Finnish subcorpora respectively;
- the varying length of the texts;
- the occurrence of a number of particular text elements and the consistent division into paragraphs of the statutes;
- the system of headings for 'statute' and their manifestation in the subcorpora;
- various textual-mapping devices and their manifestation in the statutes of the subcorpora; and
- the use of pronominalisation and connectives in statutes, and the importance of the choice of major constituent in the initial position ('fundament') for the textual cohesion in the texts.

The subcorpora SFS and FörfS do however differ on several points. We have found that we need to distinguish two forms of the genre matrix, used in Sweden and Finland respectively. The differences involve different manifestations of certain text segments, the form of and the use of recurring hyperthemes (Sw. *återkommande hyperteman*) in the subcorpora, the average paragraph length, the various registered standard models for heading levels, as well as the use of the textual-mapping devices 'lists' and 'references'.

At the sentence level, we also find both similarities and differences between the S-Swedish and F-Swedish subcorpora as discussed in Chapters 9 and 10. Among the similarities we note in particular:

- the correspondence between graphic sentences and macrosyntagms;
- the total dominance of macrosyntagms that are sentences and declaratives;
- the dominance of graphic sentences without lists compared to graphic sentences with lists;
- a predominantly hypotactic sentence structure with relatively long graphic sentences;

- the stereotypical use of subordinate clauses and phrases and their position in the macrosyntagm;
- the total number of major constituents and major constituents per macrosyntagm; and
- the length of the major constituents and their placement in the macrosyntagm.

Regarding the differences between SFS and FörfS, the most interesting results concern the length of the graphic sentence, the occurrence of certain types of subordinate clauses and phrases in macrosyntagms as well as the occurrence of certain types of major constituents at the macrosyntagm level.

Many of the similarities and differences between the S-Swedish and the F-Swedish subcorpora can be explained with the help of the factors in the explanatory model (cf. sub-aim (3) above). The similarities can be explained in terms of genre/tradition, factor (A), with emphasis on the role of similarity in tradition, and with a similarity in official recommendations, factor (B). The differences can be explained in terms of genre/tradition with the stress on a difference in tradition, factor (A), a difference in official recommendations, factor (B), and linguistic structure/translation, factor (C). The variation that in a number of cases appears in the subcorpora can partly be explained by the content in particular statutes, factor (D).

One or more of the factors can, with relative certainty, be linked to various special results. By way of comparisons with previous studies, in particular ones focussing on Swedish, English and German legal language as well as other forms of LSP, it is possible to point to several cases where the results are probably explained by genre/tradition, factor (A). Some difficulties in distinguishing between the components 'genre' and 'tradition', factor (A), and 'linguistic structure' and 'translation', factor (C), are discussed in various places. We also show that it is possible to demonstrate that the content of the texts may cause variation in the subcorpora, factor (D).

In several cases it has not been possible to trace a certain result to a tradition which manifests itself in the subcorpora. Certain traditions can be said to be codified in various Swedish and Finnish guidelines. In these cases, tradition, i.e. factor (A), has turned into official recommendations, factor (B). Other traditions seem to be followed by people involved in the legislative process, but these internal traditions are not documented in written form. The effect of explicit recommendations, factor (B), has generally been easier to determine than the meaning, if any, of implicit traditions.

The study also shows that official recommendations that have been issued are observed more or less carefully in the laws studied. Some of the recommendations are very specific, while others are very general. Examples of the first type are instructions regarding the form of various text segments in the genre matrix, the form of title headings and the use of pronouns, especially alternative forms 'he or she' (Sw. *han eller hon*). More general recommendations concern the disposition of the contents of statutes, sentence length and sentence structure, and the use of what is called 'connection words' (Sw. *sambandsord*), i.e. conjunctions, adverbs, pronouns etc. Our results indicate that certain official recommendations have had an effect on the statutes in the subcorpora, while others can be said to have been more or less ignored. The latter could be due to the fact that genre/tradition, factor (A), can be a stronger factor than official recommendations, factor (B), since 'statute' is a well-established genre with a long history and high status (see section 2.3.1 and section 3.2.1.1 above).

Despite the difficulties that arise in connecting certain results to various factors in the model, the explanatory model used has proven useful in explaining a large number of the results presented in the dissertation. It has enabled us (1) to specify characteristic features of the genre 'statute' in Sweden and Finland both on the sentence level and on the textual level, (2) to state what the similarities and differences are between the realisation of this genre in Sweden and Finland and (3) to explain the results.

Käll- och litteraturförteckning

FÖRKORTNINGAR

ANF = Arkiv för nordisk filologi

Ds = Departementsserien

FFF = Forum für Fachsprachen-Forschung

FJFT = Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland

FT = Finsk tidskrift

FUMS = Avdelningen för forskning och utbildning i modern svenska

HSK = *Fachsprachen [...] Languages for Special Purposes [...]*

MINS = Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet

MISS = Meddelanden från Institutionen för Svenska Språket

NEO = Nationalencyklopedins ordbok

SAG = Svenska Akademiens grammatik

SAOB = Ordbok över svenska språket, utgiven av Svenska Akademien

SOU = Statens offentliga utredningar

SvJT = Svensk juristtidning

TeFA = Forskningsgruppen för text- och fackspråksstudier

toim. = toimittaja [redaktör]

A. ICKE-TRYCKTA KÄLLOR

Personlig kommunikation

Henrik Bruun, lagstiftningsråd, Justitieministeriet Helsingfors, personlig kommunikation 1998-03-20 [brev].

Henrik Bruun, lagstiftningsråd, Justitieministeriet Helsingfors, personlig kommunikation 1999-03-01 [e-post].

Barbro Ehrenberg-Sundin, kansliråd, Justitiedepartementet Stockholm, personlig kommunikation 1997-04-24 [e-post].

Barbro Ehrenberg-Sundin, kansliråd, Justitiedepartementet Stockholm, personlig kommunikation 1998-04-16 [e-post].

Barbro Ehrenberg-Sundin, kansliråd, Justitiedepartementet Stockholm, personlig kommunikation 1998-10-08 [e-post].

Sten Palmgren, lagstiftningsråd, Justitieministeriet Helsingfors, personlig kommunikation 1997-04-09 [brev].

Sten Palmgren, lagstiftningsråd, Justitieministeriet Helsingfors, personlig kommunikation 1997-04-17 [brev].

Internet

<<http://spraakdata.gu.se/lb/konk/>>. Sök i Språkbankens konkordanser. 1999-12-30.

<<http://www.edita.fi/sk/>>. Sähköinen Suomen Säädoskokoelma Elektronisk Finlands författningssamling. 1999-05-04.

<<http://www.edita.fi/fs/index.html>>. Elektronisk Finlands författningssamling. 1999-05-04.

<<http://www.eduskunta.fi/kirjasto/ju1000.html>>. Eduskunnan kirjasto: Jussi, Juridinen kirjallisuus [Riksdagens bibliotek: Jussi, Juridisk litteratur]. 1999-05-03.

<<http://www.oasis-open.org/cover/general.html>>. SGML: General Introductions and Overviews. 1999-06-06.

<<http://www.riksdagen.se/rixlex/om.html>>. Riksdagen: Om Rixlex. 1999-05-04.

<<http://www.riksdagen.se/debatt/sfsr/index.asp>>. Rixlex. 1999-10-14.

<http://rixlex.riksdagen.se/sfs/sfst_info.html>. Riksdagen: Rixlex: SFS. 1999-05-04.

B. OFFENTLIGT TRYCK

De lagtexter som utgör materialet för denna undersökning är förtecknade i figur 1 i avsnitt 3.2.1 ovan, och de återfinns inte i käll- och litteraturförteckningen.

Utnyttjade propositioner (Sverige)

Prop. 1985/86:126. Regeringens proposition 1985/86:126 om lag om näringsförbud, m. m.

- Prop. 1986/87:58. Regeringens proposition 1986/87:58 om jaktlag, m. m.
- Prop. 1987/88:147. Regeringens proposition 1987/88:147 om tvångsvård av vuxna missbrukare, m. m.
- Prop. 1988/89:76. Regeringens proposition 1988/89:76 om ny köplag.
- Prop. 1988/89:86. Regeringens proposition 1988/89:86 med förslag till utlänningslag m. m.
- Prop. 1990/91:92. Regeringens proposition 1990/91:92 med förslag till ny bostadsrättslag, m.m.
- Prop. 1990/91:113. Regeringens proposition 1990/91:113 om en ny jämställdhetslag, m. m.
- Prop. 1990/91:117. Regeringens proposition 1990/91:117 om en ny kommunallag.
- Prop. 1991/92:85. Regeringens proposition 1991/92:85. Ny kyrkolag.
- Prop. 1992/93:32. Regeringens proposition 1992/93:32 om samerna och samisk kultur m.m.
- Prop. 1992/93:56. Regeringens proposition. Ny konkurrenslagstiftning.
- Prop. 1993/94:123. Regeringens proposition 1993/94:123. Skuld-saneringslag.
- Prop. 1994/95:89. Regeringens proposition 1994/95:89. Förslag till alkohollag.

Utnyttjade propositioner (Finland)

- 1984 rd. – RP nr 246. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om missbrukarvård.
- 1985 rd. – RP nr 29. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om förbud att driva rörelse.
- 1985 rd. – RP nr 57. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagstiftning om jämställdhet mellan kvinnor och män.
- 1986 rd. – RP nr 93. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till köplag.
- 1990 rd. – RP nr 47. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till utlänningslag.
- 1990 rd. – RP nr 73. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till ny självstyrelselag för Åland.
- 1990 rd. – RP nr 59. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om bostadsrättsbostäder och till ändring av vissa därtill anslutna lagar.

- 1991 rd – RP 162. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till konkurrensbegränsningslag.
- 1992 rd – RP 183. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om skuldsanering för privatpersoner.
- 1992 rd – RP 300. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till jaktlag och lagar som har samband med den.
- 1993 rd – RP 23. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till kyrkolag.
- 1994 rd – RP 119. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till alkohollag och lagstiftning som har samband med den.
- 1994 rd – RP 192. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till kommunallag.
- 1994 rd – RP 248. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag om att stadganden om kulturell autonomi för samerna skall tas in i Regeringsformen för Finland och i annan lagstiftning.

Refererade författningar som inte ingår i materialet

- SFS 1992:301. Lag om införande av kyrkolagen (1992:300).
- SFS 1976:580. Lag om medbestämmande i arbetslivet. Medbestämmandelagen.
- FörfS 497/82. Statsrådets beslut om åtgärder för förbättrande av de statliga myndigheternas språkbruk.
- SäädK 497/82. Valtioneuvoston päätös toimenpiteistä valtion viranomaisten kielenkäytön parantamiseksi.

Statens offentliga utredningar och Departementsserien

SOU och Ds återfinns under de olika skrifternas titlar under C. Övrig litteratur.

C. ÖVRIG LITTERATUR

- Adelswärd, Viveka, Aronsson, Karin & Linell, Per. 1988. Discourse of blame: Courtroom construction of social identity from the perspective of the defendant. I: *Semiotica* 71. S. 261–284.

- Adelswärd, Viveka et al. 1987. The unequal distribution of interactional space: Dominance and control in courtroom interaction. I: *TEXT. An interdisciplinary journal for the study of discourse* 7. S. 313–346.
- Aho, Matti L. 1987. Oikeuskielestä ja oikeuden estetiikasta [Om rätts-språket och rättens estetik]. I: *Juhlajulkaisu Matti Ylöstalo 1917 • 4/2 • 1987*. (Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. C-sarja. N:o 21.) Helsinki. S. 17–22.
- Allén, Sture. 1970. *Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext. 1. Graford. Homografkomponenter*. (Data Linguistica. 1.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Allén, Sture. 1972. *Tiotusen i topp. Ordfrekvenser i tidningstext*. (Data Linguistica. 6.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- An Introduction to Finnish Law*. 1993. Edited by Juha Pöyhönen. Helsinki: Finnish Lawyers' Publishing.
- Anvisningar för översättningsarbetet*. [Engelsk version.] Oktober 1995. Stockholm: Delegationen för översättning av EG:s regelverk.
- Anvisningar för översättningsarbetet. Fransk version*. Oktober 1995. Stockholm: Delegationen för översättning av EG:s regelverk.
- Arkiv för nordisk filologi*. Lund.
- Aronsson, Karin, Jönsson, Linda & Linell, Per. 1987. The Courtroom Hearing as a Middle Ground: Speech Accomodation by Lawyers and Defendants. I: *Journal of Language and Social Psychology* 6. S. 99–116.
- Atkinson, J. Maxwell & Drew, Paul. 1979. *Order in Court. The Organisation of Verbal Interaction in Judicial Settings*. (Oxford socio-legal studies.) London: Macmillan.
- Att styra genom regler. Checklista för regelgivare*. PM 1995:2. Stockholm: Statsrådsberedningen.
- Baumann, Klaus-Dieter. 1992. *Integrative Fachtextlinguistik*. (FFF. Band 18.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Beaugrande, Robert de. 1997. *New Foundations for a Science of Text and Discourse: Cognition, Communication, and the Freedom of Access to Knowledge and Society*. (Advances in Discourse Processes. LXI.) Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Beckman, Rudolf. 1949. Några ord om den juridiska stilen. I: *FJFT* 85. S. 299–313.
- Beckman, Rudolf. 1953. Vår svenska lagstil. I: *FJFT* 89. S. 75–79.
- Benson, Sven 1963. Språket i förslaget till regeringsform. I: *SvJT* 48. S. 498–506.
- Benson, Sven. 1967. Uttryck för brott och straff. En studie i n-isländskt lagspråk. I: *ANF* 82. S. 175–196.

- Benson, Sven. 1968a. En studie i brottsbalkens språk. I: *ANF* 83. S. 184–202.
- Benson, Sven. 1968b. Quo vadis, Iustitia? I: *Vetenskaps-societetens i Lund Årsbok 1968*. Lund. S. 109–124.
- Benson, Sven. 1974. En studie i grundlagspropositionens språk. I: *ANF* 89. S. 214–232.
- Benson, Sven. 1977. Det juridiska språket som kommunikationsmedel. I: *Rättsutvecklingen och de juridiska yrkesrollerna*. Symposia Universitatis Upsaliensis Annum Quingentesimum Celebrantis. 5. (Acta Universitatis Upsaliensis.) Uppsala: Uppsala universitet. S. 111–118.
- B[enson], S[ven]. 1983. [Anmälan av] Britt-Louise Gunnarsson, Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen. I: *ANF* 98. S. 244–245.
- Benson, Sven. 1991. Rätten och språket [Recension av Texte zu Theorie und Praxis forensischer Linguistik. Herausgegeben von Hannes Kniffka]. I: *ANF* 106. S. 164–170.
- Benson, Sven. 1994. *Danskt lagspråk 1561. Studier i Frederik II:s sjörrätt*. (Acta Regiae Societatis Scientiarum et Litterarum Gothoburgensis. Humaniora. 35.) Göteborg: Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället.
- Bergenholtz, Henning & Engberg, Jan. 1995. Tendenser inden for den nyere fagsprogsforskning i Danmark. I: *Hermes* 15. S. 179–206.
- Bergroth, Hugo. 1992 [1928]. *Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*. Faksimilupplaga av andra reviderade och tillökade upplagan. Vasa: Schildts Förlags Ab.
- Berk-Seligson, Susan. 1990. *The Bilingual Courtroom. Court Interpreters in the Judicial Process*. (Language and Legal Discourse.) Chicago: The University of Chicago Press.
- Bernitz, Ulf. 1992. Att översätta EG-rättsliga texter. I: *Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet* 4. S. 44–50.
- Bernitz, Ulf et al. 1991 [1985]. *Finna rätt – Juristens källmaterial och arbetsmetoder*. 3 uppl. Stockholm: Juristförlaget.
- Bhatia, Vijay K. 1983. Simplification v. Easification – The Case of Legal Texts. I: *Applied Linguistics* 4. S. 42–54.
- Bhatia, Vijay K. 1993. *Analysing Genre. Language Use in Professional Settings*. (Applied Linguistics and Language Study.) London & New York: Longman.
- Björklund, Lena & Lindberg, Jan-Christer. 1991. *Översättning av kärlek till svenskan*. (Finlandssvensk rapport. Nr 17.) Helsingfors: Svenska Finlands folkting.
- Björne, Lars. 1995. Svensk och finlandssvensk juridik. Rättsvetenskapen i Finland från 1870. I: *FT T*. 237–238. S. 350–357.

- Blom, Birgitta. 1997. Språket i domstolarna – förr och nu. I: *Språk-vård* 1997:2. S. 25–31.
- Blume, Peter. 1988. To informationssystemer – to retssprog? I: *Omdal*. 1988. S. 128–137.
- Bonsdorff, Per Erik von. 1984. Om det svenska lagspråket i Finland. I: *FJFT* 120. S. 402–423.
- Bowers, Frederick. 1989. *Linguistic Aspects of Legislative Expression*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- Braunmüller, Kurt. 1991. [Recension av] Björn Melander, Innehållsmönster i svenska facktexter. I: *Fachsprache. International Journal of LSP* 13. S. 164–165.
- Brinker, Klaus. 1985. *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. (Grundlagen der Germanistik. 29.) Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Brunius, Teddy. 1963. *Handbok för humanister*. Stockholm: Lindblads.
- Bruun, Niklas. 1993. Gemensam rätt till uppfinning och patent. I: *FJFT* 129. S. 313–326.
- Bruun, Niklas & Koskinen, Pirkko K. 1987. *Jämställdhetslagen*. Helsingfors: Juristförbundets förlag.
- Bruun, Niklas & Koskinen, Pirkko K. 1997 [1987]. *Tasa-arvolaki [Jämställdhetslagen]*. 2 painos. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Busse, Dietrich. 1992. *Recht als Text. Linguistische Untersuchungen zur Arbeit mit Sprache in einer gesellschaftlichen Institution*. (Reihe Germanistische Linguistik. 131.) Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Charrow, Veda R., Crandall, Jo Ann & Charrow, Robert P. 1982. Characteristics and Functions of Legal Language. I: Kittredge, Richard & Lehrberger, John (eds.). *Sublanguage. Studies of Language in Restricted Semantic Domains*. Berlin & New York: Walter de Gruyter. S. 175–190.
- Chesterman, Andrew. (under utg.). What constitutes "progress" in Translation Studies? I: Englund Dimitrova, Birgitta (utg.). Översättning och tolkning. Rapport från ASLA:s höstsymposium, Stockholm, 5–6 november 1998. Uppsala.
- Clyne, Michael. 1994. *Inter-cultural communication at work. Cultural values in discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, David & Davy, Derek. 1969. *Investigating English Style*. (English Language Series.) London: Longmans, Green & Co.
- Danet, Brenda. 1980. Language in the legal process. I: *Law & Society Review* 14. S. 445–564.

- Danet, Brenda. 1985. Legal Discourse. I: Van Dijk, Teun A. (ed.). *Handbook of Discourse Analysis. Volume 1: Disciplines of Discourse*. London etc.: Academic Press. S. 273–291.
- Danet, Brenda. 1990. Language and Law: An Overview of 15 Years of Research. I: Giles, Howard & Robinson, W. Peter (eds.). *Handbook of Language and Social Psychology*. Chichester etc.: John Wiley & Sons. S. 537–559.
- Danielson, Sylvia. 1975. *Läroboksspråk. En undersökning av språket i vissa läroböcker för högstadium och gymnasium*. (Acta Universitatis Umensis: Umeå Studies in the Humanities. 4.) Umeå: Umeå universitetsbibliotek.
- D[e] G[eer], L[ouis]. 1985 [1853]. *Om den juridiska stilen*. Stockholm: Rediviva.
- Diderichsen, Paul. 1946. *Elementær dansk grammatik*. København: Nordisk forlag.
- Dietz, Gunther. 1995. *Titel wissenschaftlicher Texte*. (FFF. Band 26.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Droz, L. & Seibicke, W. 1973. *Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache. Bestandsaufnahme – Theorie – Geschichte*. Wiesbaden: Oscar Brandstetter Verlag KG.
- Dufholm, Kristina. 1998. *Finlands tvåspråkighet [–] lag och övervakning*. (Finlandssvensk rapport. Nr 38.) Helsingfors: Svenska Finlands folkting.
- Ehrenberg-Sundin, Barbro. 1988. Krav som styr utformningen av myndigheters föreskrifter. I: *Svenskans beskrivning 16*. S. 146–163.
- Ehrenberg-Sundin, Barbro. 1993. Hur lagspråket påverkar myndigheternas texter. Behovet att bryta juridiska textmönster. I: *Fagspråk i Norden*. 1993. S. 200–217.
- Ehrenberg-Sundin, Barbro. 1995. En språkexperts vardag. I: *Språkbruk 1995:3*. S. 8–12.
- Ehrenberg-Sundin, Barbro. 1996. Att bryta traditionella textmönster – en viktig del av språkvården i regeringskansliet. I: *Språket lever! Festschrift till Margareta Westman den 27 mars 1996*. Utgiven av Svenska språknämnden. Stockholm: Norstedts Förlag AB. S. 43–48.
- Ehrenberg-Sundin, Barbro et al. 1995. *Att skriva bättre i jobbet. En basbok om brukstexter*. Stockholm: Fritzes.
- Eklundh, Claes. 1985. [Anmälan av] Britt-Louise Gunnarsson. Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen. I: *SvJT 70*. S. 145–156.
- Eklundh, Claes. 1988. Rättsspråket – var mans egendom eller bara för juristerna? I: Omdal. 1988. S. 104–113.

- Eklöf, Ulf Chr. 1982. Behöver författningsspråket reformeras? I: *SvJT* 67. S. 596–606.
- Ekström, Sören & Edqvist, Gunnar. 1996 [1992]. *Introduktion till 1992 års kyrkolag. I: Kyrkolagen. 2. uppl.* Stockholm: Verbum. S. 7–46.
- En ny alkoholpolitisk tillsyns- och tillståndsmyndighet samt förslag till ny alkohollag.* 1994. (Ds 1994:92.) Stockholm.
- Engberg, Jan. 1997. *Konventionen von Fachtextsorten. Kontrastive Analysen zu deutschen und dänischen Gerichtsurteilen.* (FFF. Band 36.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Engberg, Jan. 1999. Die dänischen Fachsprachen im 20. Jahrhundert und ihre Erforschung: eine Übersicht. I: HSK 14.2. S. 1564–1570.
- Eriksen, Trond Berg. 1996. Norsk Sakprosa – strategi og erfaringer. I: Johnsen, Egil Børre (red.). *Forbildets forbilder. Norsk Sakprosa.* Andre bok. Oslo: Universitetsforlaget. S. 259–264.
- Eriksson, Lars D. 1999. Oikeuden polyfonia [Den juridiska polyfonin]. I: *Oikeuden kiellet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa.* Toim. Antero Jyränki. 1999. S. 35–41.
- EU-medlemskapet och myndigheternas föreskrifter. Supplement till Myndigheternas föreskrifter – handbok i författningsskrivning.* (Ds 1995:4.) Stockholm: Statsrådsberedningen & Fritzes.
- Faber, Dorrit et al. 1998 [1997]. *Introduktion til dansk juridisk sprogbrug – metoder og analyser.* 1. udgave, 2. oplag. København: Handelshøjskolens Forlag.
- Fachsprache. International Journal of LSP. Internationale Zeitschrift für Fachsprachenforschung, -didaktik und Terminologie. International Journal of LSP, research, didactics, terminology. Revue internationale pour les langues de spécialité, recherche, didactique, terminologie.* Wien.
- Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Languages for Special Purposes. An International Handbook of Special-Language and Terminology Research.* 1998–1999. Herausgegeben von Lothar Hoffman, Hartwig Kalverkämper & Herbert Ernst Wiegand. (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft Band 14.1–2.) Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Fackspråk. En antologi redigerad av Bertil Molde.* 1976. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden. 57.) Esselte Studium: Stockholm.
- Fagspråk i Norden. Rapport fra en konferanse i Lund 4.–6. desember 1992.* 1993. (Nordisk Språksekretariats rapporter. 19.) Oslo.
- Fairclough, Norman. 1992. *Discourse and Social Change.* Cambridge: Polity Press.

- Falk, Mia. 1998. Läsbarhet och begriplighet i myndighetstexter. Avhandling pro gradu i svenska. Svenska institutionen. Humanistiska fakulteten. Åbo Akademi. [Dupl.]
- Finnäs, Fjalar. 1998. *Finlandssvenskarna 1996 – en statistisk översikt*. (Finlandssvensk rapport. Nr 37.) Helsingfors: Svenska Finlands folkting.
- Finsk tidskrift. Kultur. Ekonomi. Politik*. Helsingfors.
- Finskt myndighetsspråk. 1981. I: *Språkvård* 1981:3. S. 22–25.
- Fjeld, Ruth Vatvedt. 1998. *Rimelig ut fra sakens art. Om tolkning av ubestemte adjektiv i regelgivende språk*. Universitetet i Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet.
- Fluck, Hans-Rüdiger. 1996 [1976]. *Fachsprachen. Einführung und Bibliographie*. Fünfte, überarbeitete und erweiterte Auflage. (Uni-Taschenbücher. 483.) Tübingen & Basel: A. Francke Verlag.
- Folkmålsstudier. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi*. Helsingfors.
- Forsgren, Tuuli. 1986. *Finska participattribut i svensk översättning*. (Acta Universitatis Upsaliensis: Studia Uralica et Altaica Upsaliensia. 17.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Forssell, Hans. 1981. Något om språket i rättsfallsreferat. I: *SvJT* 66. S. 614–619.
- Fredrickson, Kirstin M. 1992. *The Case of Swedish Court Documents*. (TeFa nr 4 = FUMS Rapport, nr 165.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Fredrickson, Kirstin M. 1996. *American and Swedish written legal discourse: the case of court documents*. Ann Arbor, Mich.: University of Michigan.
- Frilling, Sabine. 1995. *Textsorten in juristischen Fachzeitschriften*. (Internationale Hochschuleschriften. Band 138.) Münster & New York: Waxmann Verlag.
- Frände, Dan. 1998. Straffprocess på svenska: realitet eller illusion? I: *FJFT* 134. S. 23–33.
- Fuchs-Khakhhar, Christine. 1987. *Die Verwaltungssprache zwischen dem Anspruch auf Fachsprachlichkeit und Verständlichkeit. Ein Vergleich der Darstellungen dieses Konfliktes in der deutschen Verwaltungssprache und der Vorschläge zu seiner Bewältigung seit 1958. Ergänzt durch einen Blick auf die neueren Ansätze zur Verbesserung der Verwaltungssprache in Grossbritannien*. Tübingen: Stauffenberg-Verlag.
- Gibbons, John. 1994a. Introduction: language constructing law. I: Gibbons. 1994b. S. 3–10.
- Gibbons, John. 1994b (ed.). *Language and the law*. (Language in social life series.) London & New York: Longman.

- Giles, Howard, Coupland, Justine & Coupland, Nikolas. 1991 (eds.). *Contexts of Accomodation. Developments in applied sociolinguistics.* (Studies of Emotion and Social Interaction.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Gläser, Rosemarie. 1988a. LSP Research in the Nordic Countries. I: *Special Language. Fachsprache* 10. S. 2–21.
- Gläser, Rosemarie. 1988b. [Recension av] Christer Laurén und Marianne Nordman: Från kunskapens frukt till Babels torn. En bok om fackspråk (1987). I: *Special Language. Fachsprache* 10. S. 165–167.
- Gläser, Rosemarie. 1990. *Fachtextsorten im Englischen.* (FFF. Band 11.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Goodrich, Peter. 1987. *Legal Discourse. Studies in Linguistics, Rhetoric and Legal Analysis.* (Language, discourse, society series.) Houndmills & London: MacMillan Press Ltd.
- Granlund, Lars & Lönegren, Anita. 1997. Statsrådets translatorsbyrå inför sekelskiftet. I: *Språkbruk* 1997:3. S. 3–7.
- Granskningsbyråns statistik 24.1.1996. Justitieministeriet. Lagberedningsavdelningen. Granskningsbyrå. [Dupl.]
- Grepstad, Ottar. 1997. *Det litterære skattkammer. Sakprosaens teori og retorikk.* Oslo: Det Norske Samlaget.
- Grøn, Hanne. 1992. Legal Language and The Legal Translator. I: *Hermes* 9. S. 113–139.
- Gröna boken. Riktlinjer för författningsskrivning.* 1985 [1969]. 5 rev. uppl. Stockholm: Statsrådsberedningen.
- Gröna boken. Riktlinjer för författningsskrivning.* 1998 [1969]. 6 rev. uppl. (Ds 1998:66.) Stockholm: Statsrådsberedningen/Regeringskansliet & Fritzes offentliga publikationer.
- Grönqvist, Henrik. 1990. Falskt larm om ofog? I: *Språkbruk* 1990:1. S. 22–23.
- Grönqvist, Henrik. 1991. Om juridiskt språk. I: *Språkbruk* 1991:2. S. 3–6.
- Grönqvist, Henrik. 1992. Svensk språkvård i Finland 50 år – en kort historik. I: *Språkbruk* 1992:4. S. 3–6.
- Grönqvist, Henrik. 1994. Rätt och riktigt. I: *Språkbruk* 1994:1. S. 17–22.
- Gula boken – handläggningen av ärenden i regeringskansliet.* 1994 [1981]. 2 uppl. (Ds 1994:70.) Stockholm: Fritzes.
- Gunnarsson, Britt-Louise. 1981. En pragmatisk textanalys. I: *Svenskans beskrivning* 12. S. 146–162.
- Gunnarsson, Britt-Louise. 1982. *Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen.* Lund: LiberFörlag.

- Gunnarsson, Britt-Louise. 1987a. Inledning. I: Gunnarsson, Britt-Louise (red.). *Facktext*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 18.) Malmö: Liber. S. 9–15.
- Gunnarsson, Britt-Louise. 1987b. *Text comprehensibility and the writing process. The case of laws and law making*. (FUMS Rapport, nr 134.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Gunnarsson, Britt-Louise. 1989. *Facktexter under 1900-talet 2. Metoder för textanalys på makro- och mikronivå*. (FUMS Rapport, nr 145.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Gunnarsson, Britt-Louise. 1992. *Forskning om fackspråk*. (TeFa, nr 1 = FUMS Rapport, nr 162.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Gunnarsson, Britt-Louise. 1995. Studies of language for specific purposes: a biased view of a rich reality. I: *International Journal of Applied Linguistics* 5. S. 111–134.
- Gunnarsson, Britt-Louise & Edling, Lena. 1985. *Laganvändning på kommunnivå*. (FUMS Rapport, nr 127.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Gustafsson, Marita. 1975. *Some Syntactic Properties of English Law Language*. (Turun yliopiston Englantilaisen filologian laitoksen julkaisuja – Publications of the Department of English, University of Turku. No. 4.) Turku: University of Turku.
- Haapamäki, Saara. 1997 (red.). *Svenskan i Finland. Föredrag vid fjärde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland, Åbo 25–26 april 1997*. (SiF-rapport 4. Skrifter från svenska institutionen vid Åbo Akademi. Nr 3.) Åbo: Åbo Akademi.
- Hafström, Gerhard. 1974. »Men må ej främmande språk brukas» I: Hafström, Gerhard & Modéer, Kjell Å. (red.). *Rätthistoriska studier. Fjärde bandet*. (Skrifter utgivna av Institutet för rätthistorisk forskning. Grundat av Gustav och Carin Olin. Serien II.) Stockholm & Lund. S. 192–205.
- Hahn, Walther von. 1983. *Fachkommunikation. Entwicklung – Linguistische Konzepte – Betriebliche Beispiele*. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Hannesdóttir, Anna Helga. 1998. *Lexikografihistorisk spegel. Den enspråkiga svenska lexikografins utveckling ur den tvåspråkiga*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. 23.) Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning.
- Harjula, Heikki & Prättälä, Kari. 1996. *Kommunallagen – bakgrund och tolkningar*. Helsingfors: Finlands Kommunförbund.
- Hartman, Jan. 1998. *Vetenskapligt tänkande. Från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur.

- Heikkilä, Marjatta & Häkli, Leena. 1985. *Suomen lainopillinen kirjallisuus. V. 1976–1981* [Finlands juridiska litteratur. V. 1976–1981]. (Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. C-sarja. N:o 20. Bibliographia Iuridica Fennica.) Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- H[ellberg], S[taffan]. 1993. [Anmälan av] Marianne Nordman, Svenskt fackspråk. I: *ANF* 108. S. 214.
- Hellner, Jan. 1973. Svensk lagstil. I: *FJFT* 109. S. 169–183.
- Hellner, Jan. 1980. Författningsspråket. I: Julskrift 1980 från Jan Hellner. Stockholm. S. 127–141. [Dupl.]
- Hellquist, C[arl] G[ustaf]. 1967. Lagspråk. I: *Språkvård* 1967:3. S. 9–16.
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per. 1997. *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Herlitz, Nils. 1968. »Får» – det nya ordet. I: *SvJT* 53. S. 494–497. *Hermes. Journal of Linguistics – Revue de Linguistique – Tidsskrift for Sprogforskning – Zeitschrift für Linguistik*. Århus.
- Hesso, Elina. 1978. En undersökning om skillnader mellan det finlandssvenska och det rikssvenska lagspråket. Laudatur-avhandling i svenska. Vasa handelshögskola. [Dupl.]
- Hiltunen, Risto. 1984. Suomenkielisen lakitekstin rakenteesta [Om uppbyggnaden av finskspråkig lagtext]. I: *Nordisk tidsskrift for fagsprog og terminologi* 1984:1. S. 5–8.
- Hiltunen, Risto. 1990. *Chapters on Legal English. Aspects Past and Present of the Language of the Law*. (Suomalaisen Tiedeakatemia Toimituksia. Sarja B, nide 251.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Hoffmann, Lothar. 1985a [1976]. *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. Zweite völlig neu bearbeitete Auflage. (FFF. Band 1.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Hoffmann, Lothar. 1985b. On the place of LSP Research in Applied Linguistics. I: *Special Language. Fachsprache* 7. S. 2–11.
- Hoffmann, Lothar. 1988. *Vom Fachwort zum Fachtext. Beiträge zur Angewandten Linguistik*. (FFF. Band 5.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Hoffmann, Lothar. 1991. Texts and Text Types in LSP. I: Schröder. 1991b. S. 158–166.
- Hoffmann, Lothar. 1999. Bibliographie der Bibliographien zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. I: HSK 14.2. S. 2593–2616.
- Hoffmann, Ludger. 1989a. Einleitung: Recht – Sprache – Diskurs. I: Hoffmann, Ludger. 1989b. S. 9–38.

- Hoffmann, Ludger. 1989b (Hrsg.). *Rechtsdiskurse. Untersuchungen zur Kommunikation in Gerichtsverfahren.* (Kommunikation und Institution. 11.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Hoffmann, Ludger. 1998. Fachtextsorten der Institutionensprachen I: das Gesetz. I: HSK 14.1. S. 522–528.
- Holm, Gösta. 1967. *Epoker och prosastilar. Några linjer och punkter i den svenska prosans stilhistoria.* (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 17.) Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Anders et al. 1993. The Structure of INFL and the Finite Clause in Finnish. I: Holmberg & Nikanne. 1993. S. 177–206.
- Holmberg, Anders & Nikanne, Urpo. 1993 (eds.). *Case and Other Functional Categories in Finnish Syntax.* (Studies in Generative Grammar. 39.) Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Huhtala, Paula. 1995. *Från teori till praktik. Analys av översättningar från finska till svenska.* (Acta Universitatis Ouluensis B: Humaniora. 20.) Uleåborg: Uleåborgs universitet.
- Huovinen-Nyberg, Liisa. 1988. Ämbets språket och demokratin – möjligheter och gränser i arbetet på ett bättre offentligt språk. I: Omdal. 1988. S. 153–159.
- Huuhka, Satu. 1991. Finskt och svenskt lagspråk i Finland. Kvantitativ analys av några språkliga drag. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Kääntäjänkoulutuslaitos. [Dupl.]
- Hydén, Håkan. 1996 [1977]. *Rättsregler. En introduktion till juridiken.* 4 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Iisa, Katarina & Piehl, Aino. 1992 se *Virkakielestä kaikkien kieleen.*
- Inger, Göran. 1988 [1980]. *Svensk rättshistoria.* 3 uppl. Stockholm: Liber.
- Ingo, Rune. 1991. *Från källspråk till målspråk. Int[r]oduktion i översättningsvetenskap.* Lund: Studentlitteratur.
- Ingo, Rune. 1997. Suomen kieli ja EU: suomi lähtökielenä [Finska språket och EU: finska som källspråk]. I: Sorvali, Irma (toim.). *Kääntämisentutkimuksen päivät Oulussa 10.–11.12.1996.* (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Serie B. Nr 22.) Uleåborg: Uleåborgs universitet. S. 32–66.
- Inledning till Finlands rättsordning. Del 1. Privaträtt.* 1996 [1989]. Redigerad av Pekka Timonen. 3 omarb. uppl. Helsingfors: Juristförbundets förlag.
- Inledning till Finlands rättsordning. Del 2. Straff- och processrätt samt offentlig rätt.* 1996 [1989]. Redigerad av Pekka Timonen. 3 omarb. uppl. Helsingfors: Juristförbundets förlag.

- Ivars, Ann-Marie et al. 1993 (utg.). *Språk och social kontext*. (Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B:15.) Helsingfors: Universitetsförlaget.
- Jaakkola, Anne. 1995. Syntaxen i Högsta domstolens avgöranden. En jämförelse av avgöranden från 1930- och 1990-talet. Avhandling pro gradu. Vasa universitet: Institutionen för nordiska språk. [Dupl.]
- Jensen, Ulf & Rylander, Staffan. 1995 [1993]. *Att skriva juridik. Regler och råd*. 2 uppl. Uppsala: Iustus förlag, Juridiska Föreningen i Uppsala.
- JO om språket i de kommunala protokollen*. 1986 [1983]. 2 bearb. uppl. Stockholm: Liber Förlag.
- Johannisson, Ture. 1979. Författningsspråkets förnyring. I: *Språkform och språknorm*. 1979. S. 134–155.
- Johnsen, Egil Børre & Eriksen, Trond Berg. 1998 (red.). *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*. Bind I–II. Oslo: Universitetsforlaget.
- Järvi, Outi, Kallio, Mika & Schröder, Hartmut. 1999. Die finnischen Fachsprachen im 20. Jahrhundert und ihre Erforschung: eine Übersicht. I: HSK 14.2. S. 1579–1585.
- Jönsson, Linda. 1988. *On Being Heard in Court Trials and Police Interrogations. A study of discourse in two institutional contexts*. (Linköping Studies in Arts and Science. No. 25.) Linköping: University of Linköping.
- Jönsson, Linda & Linell, Per. 1996. Misstroendesekvenser i polisförhör. I: *Språk och stil* 6. S. 107–116.
- Jörgensen, Nils. 1976. *Meningsbyggnaden i talad svenska*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C. Nr 7.) Lund: Studentlitteratur.
- Jörgensen, Nils. 1978. *Underordnade satser och fraser i talad svenska. Funktion och byggnad*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C. Nr 10.) Lund: Walter Ekstrand Bokförlag.
- Jörgensen, Nils. 1987. *Studier över syntax och struktur i nordiska medeltidslagar*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 38.) Lund: Lund University Press.
- Karker, Allan. 1993. *Dansk i EF – en situationsrapport om sproget*. (Nordisk Språksekretariats Skrifter. 16.) København & Oslo: G.E.C. Gads Forlag & Nordisk språksekretariat.
- Karlsson, Fred. 1985 [1977]. *Finsk grammatik*. 4 uppl. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia. 339.) Helsingfors: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

- Kekkonen, Jukka. 1999. *Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja* [Den finländska rättens historiska utvecklingslinjer]. (Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.) Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Kielikello. *Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus* [Språkklockan. Språkvårdens nyhetsblad. Forskningscentralen för de inhemska språken]. Helsinki.
- Kjellin, Björn. 1960. *Kan våra myndigheters språk moderniseras?* (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård. 22.) Stockholm: Svenska bokförlaget.
- Klami, Hannu Tapani. 1982. Svensk och finsk rättshistoria efter år 1809. Metodfrågor och forskningsproblem. I: *FJFT* 118. S. 244–266.
- Klarspråk – en grund för god offentlig service. Språkvårdsutredningens rapport.* 1985. (Ds C 1985:3.) Stockholm: Liber & Allmänna Förlaget.
- Klarspråk i kommunerna.* 1996. Suomen Kuntaliitto [–] Finlands Kommunförbund. Helsingfors.
- Klarspråksbulletinen från Klarspråksgruppen.* Stockholm.
- Koller, Werner. 1997 [1979]. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft.* 5., aktualisierte Aufl. (Uni-Taschenbücher. 819.) Wiesbaden: Quelle & Meyer.
- Koskela, Merja. 1996. *Tema och rema i vetenskaplig och populärvetenskaplig text.* (Acta Wasaensia No. 47: Språkvetenskap. 9.) Vasa: Universitas Wasaensis.
- Koskela, Merja. 1999. Om referenser till vetenskaplig litteratur i svenska filosofiska texter. I: *Treng små språksamfund fagspråk?* 1999. S. 143–160.
- Kreüger, J. 1881. Några ord om den juridiska stilen i Sverige. I: *Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning utgifven af Christian Naumann.* Adertonde årgången. S. 546–552.
- Kurzon, Dennis. 1984. Themes, hyperthemes and the discourse structure of British legal texts. I: *TEXT. An interdisciplinary journal for the study of discourse* 4. S. 31–55.
- Kurzon, Dennis. 1986. *It is Hereby Performed ... Explorations in Legal Speech Acts.* (Pragmatics & Beyond. VII:6.) Amsterdam & Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.

- Kurzon, Dennis. 1989. Language of the Law and Legal Language. I: Laurén, Christer & Nordman, Marianne (eds.). *Special Language. From Humans Thinking to Thinking Machines. Papers presented at the 6th European Symposium on LSP at the University of Vaasa, Aug. 3rd–7th, 1987*. Clevedon & Philadelphia: Multilingual Matters Ltd. S. 283–290.
- Kuylenstierna, Carl W. U. 1940. Något om lagskrivning. I: *Festskrift tillägnad Professor, Juris och Filosofie Doktor Nils Stjernberg vid hans avgång från professorsämbetet den 1 september 1940 av Stockholms Högskolas juridiska och humanistiska fakulteter*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner. S. 175–190.
- Källgren, Gunnel. 1979. *Innehåll i text. En genomgång av faktorer av betydelse för texters innehåll, uppbyggnad och sammanhang*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 11.) Lund: Studentlitteratur.
- Lagerholm, Per. 1999. *Talspråk i skrift. Om muntlighetens utveckling i svensk sakprosa 1800–1997*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 54.) Lund: Lund University Press.
- Lainlaatijan EU-opas. Kansallisten säädösten valmistelua koskevat ohjeet* [EU-handledning för lagstiftare. Anvisningar för att bereda nationella bestämmelser]. 1997. Helsinki: Edita & Oikeusministeriö.
- Lainlaatijan opas* [Handledning för lagstiftare]. 1996. Helsinki: Edita & Oikeusministeriö.
- Laitinen, Lea & Vilkuna, Maria. 1993. Case-Marking in Necessive Constructions and Split Intransitivity. I: Holmberg & Nikanne. 1993. S. 23–48.
- Landqvist, Hans. 1995. Betalningsprogram, utmätningsmän och betalningsrörelser. Något om finlandismer i skuldsaneringslagstiftningen. I: *Språkbruk* 1995:3. S. 13–18.
- Landqvist, Hans. 1996. *Svenskt författningsspråk i Sverige och Finland. En komparativ studie av några syntaktiska och lexikala drag i skuldsaneringslagstiftningen*. (MISS 16.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Landqvist, Hans. 1997. Textlingvistisk analys av författningstexter – en pilotstudie. I: *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XVII. Vöyri 22.–23.2.1997* [Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XVII. Vöyri 22.–23.2.1997]. (Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut. N:o 22.) Vaasa: Vaasan yliopisto. S. 146–156.
- Landqvist, Hans. 1998. *Finlandssvenska – omläsning av en klassiker. Om Hugo Bergroths språksyn utifrån sociolingvistiska perspektiv*. I: *Folkmålsstudier* 38. S. 11–32.

- Landqvist, Hans. 1999a. *Undersökning vid utredning om överträdelse av förbud – om rubrikernas utformning i nutida svenska lagtexter*. I: *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XVIII. Vaasa 14.–15.2.1998* [Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XVIII. Vaasa 14.–15.2.1998]. (Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut. N:o 24.) Vaasa: Vaasan yliopisto. S. 178–191.
- Landqvist, Hans. 1999b. Genreschema och makrostruktur. Om form och innehåll i nutida svenskspråkiga lagtexter. I: *Svenskans beskrivning 23. Förhandlingar vid Tjugotredje sammankomsten för svenskans beskrivning, Göteborg den 15–16 maj 1998*. Utgivare: Lars-Gunnar Andersson et al. Lund: Lund University Press. S. 197–206.
- Larsson, Kenneth. 1988a. Den offentliga svenskan under 10 år – en presentation och några reflektioner av en språkvårdare. I: *Omdal*. 1988. S. 138–152.
- Larsson, Kenneth. 1988b. Disposition av propositioner. En texttyps förändring: motiv, genomförande samt skriver- och läsarreaktioner. I: *Svenskans beskrivning 16*. S. 298–310.
- Larsson, Kenneth. 1989. Anonymt och kollektivt skrivande hos myndigheterna. I: Gunnarsson, Britt-Louise, Liberg, Caroline & Wahlén, Staffan (utg.). *Skrivande. Rapport från ASLA:s nordiska symposium, Uppsala, 10–12 november 1988*. (ASLA:s skriftserie. 2.) Uppsala: Uppsala universitet. S. 237–250.
- Larsson, Kenneth. 1997. EG:s regelverk på svenska. Ett översättningsprojekt. I: *Nordens språk i EU*. 1997. S. 39–59.
- Laurén, Christer. 1986. Fackspråk och regionalismer. I: *Finlandssvenska-rikssvenska i svenskundervisningen i Finland, Hanaholmens kulturcentrum 6–8 januari 1986*. (Seminarierapport, nr 19.) Helsingfors: Nordiska språk- och informationscentret. S. 36–40.
- Laurén, Christer. 1993. *Fackspråk. Form, innehåll, funktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Laurén, Christer. 1999. Swedish special languages in the 20th century and their investigation: A survey. I: *HSK 14.2*. S. 1558–1564.
- Laurén, Christer, Myking, Johan & Picht, Heribert. 1997. *Terminologi som vetenskapsgren. Med bidrag av Anita Nuopponen och Nina Puuronen*. Lund: Studentlitteratur.
- Laurén, Christer & Nordman, Marianne. 1991. Corpus Selection in LSP Research. I: *Schröder*. 1991b. S. 218–230.

- Laurén, Christer & Wiklund, Raimo. 1978. Fackspråk: Redovisning på finlandssvenska. I: Broo, Roger et al. (red.). *Finlandssvenskan. Fakta och debatt*. Helsingfors: Söderström & Co Förlags AB. S. 97–106.
- Ledin, Per. 1995. Vem kan man lita på? Språk och makt i EU-debatten. I: *Språk och stil* 4/1994. S. 19–64.
- Ledin, Per. 1996. *Genrebegreppet – en forskningsöversikt*. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa, nr 2.) Lund: Institutionen för nordiska språk.
- Ledin, Per. 1999. *Texter och textslag – en teoretisk diskussion*. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa, nr 27.) Lund: Institutionen för nordiska språk.
- Lehto, Leena. 1985. Methodological Aspects of Legal Translation. I: Tommola, Jorma & Battarbee, Keith (eds.). *CDEF 84. Papers from the Conference of Departments of English in Finland*. (Turun yliopiston Englantilaisen filologian laitoksen julkaisuja – Publications of the Department of English, University of Turku. 7.) Turku: Turun yliopisto. S. 147–176.
- Lehto, Leena. 1999. Juridisten tekstien kääntämisen yleisistä ongelmista [Om generella problem vid översättning av juridiska texter]. I: *Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa*. Toim. Antero Jyränki. 1999. S. 119–129.
- Levi, Judith N. 1982. *Linguistics, Language, and Law: A Topical Bibliography*. Bloomington, Indiana: Indiana University Linguistics Club. [Dupl.]
- Levi, Judith N. 1990. The Study of Language in the Judicial Process. I: Levi & Walker. 1990. S. 3–35.
- Levi, Judith N. 1994. *Language and law: a bibliographical guide to social science research in the USA*. (Teaching resource bulletin 4.) Chicago: American Bar Association, Commission on College and University Legal Studies. [Dupl.]
- Levi, Judith N. & Walker, Anne Graffam. 1990 (eds.). *Language in the Judicial Process*. (Law, society, and policy. 5.) New York & London: Plenum Press.
- Levin, Anna. 1997. *Kognitiva och pragmatiska mönster i professionella texter från svenska, engelska och tyska skrivmiljöer*. Texter i europeiska skrivsamhällen. 1. (TeFA. 20.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Liljestrand, Birger. 1985. *Juttu och sammetsfarmare. Notiser om finlandssvenskt tidningsspråk*. (Nordsvenska. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet. 1.) Umeå: Umeå universitet.

- Lind, E. Allan & O'Barr, William M. 1979. The Social Significance of Speech in the Courtroom. I: Giles, Howard & St Clair, Robert N. (eds.). *Language and Social Psychology*. (Language in Society.) Oxford: Basil Blackwell. S. 66–87.
- Linell, Per. 1984 [1978]. *Människans språk. En orientering om språk, tänkande och kommunikation*. 2 uppl., 2 tr. Malmö: Liber Förlag.
- Lindström, Jan. 1995. En mjuk introduktion till FISC-korpusen. I: Saari & Lindström. 1995. S. 106–115.
- Loman, Bengt & Jörgensen, Nils. 1971. *Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C. Nr 1.) Lund: Studentlitteratur.
- Lundahl, Per. 1980. Författningsspråket – inte talspråk men modernt skriftspråk. I: *SvJT* 65. S. 564–567.
- Lundahl, Per. 1982. Obegriplighet på hög nivå – en statlig språkvårdarens vedermödor. I: *Språkvård* 1982:4. S. 3–12.
- Lundqvist, Aina. 1992. *Språklig anpassning. Syntaktisk analys av ett barnboksmaterial*. (Acta Universitatis Gothoburgensis: Nordistica Gothoburgensia. 15.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Maley, Yon. 1994. The language of the law. I: Gibbons. 1994b. S. 11–50.
- Malmström, Åke & Agell, Anders. 1997 [1962]. *Civilrätt. Under medverkan av Tore Sigeman*. 15 uppl. Malmö: Liber Ekonomi.
- Manninen, Risto. 1993. Vokabulären i den finlandssvenska och rikssvenska brandlagstiftningen. Avhandling pro gradu. Helsingfors: institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur. [Dupl.]
- Melander, Björn. 1991. *Innehållsmönster i svenska facktexter*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 28.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Melander, Björn. 1996. Genreretorik. Om tolkningar av interkulturella textmönsterskillnader. I: *Språk och stil* 6. S. 127–140.
- Melander, Björn. 1997. De små språken i den europeiska gemenskapen. I: *Språk och stil* 7. S. 91–113.
- Melander, Björn. 1998. "Det är Husqvarna". *Om språket i tre upplagor av Läsebok för folkskolan*. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa, nr 17.) Lund: Institutionen för nordiska språk.
- Melander, Björn & Näslund, Harry. 1993. [Recension av] Nordman, Marianne: *Svenskt fackspråk* (1992). I: *Språk och stil* 2/1992. S. 195–197.
- Melin-Köpilä, Christina. 1996. *Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. Språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 41.) Uppsala: Uppsala universitet.

- Mellinkoff, David. 1963. *The Language of the Law*. Boston & Toronto: Little, Brown and Company.
- Modeen, Tore. 1989. *Finlands och Sveriges rätt. En samling uppsatser av Tore Modeen*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Modeen, Tore. 1991a. Med kärlek till svenska språket. I: *FT T*. 229–230. S. 502–505.
- Modeen, Tore. 1991b. Officiell svenska i Finland. I: *SvJT* 76. S. 565–573.
- Modernare svenskt domstolsspråk. 1980. Oikeusministeriön Oikeushallinto-osasto – Justitieministeriets justitieförvaltningsavdelning. [Dupl.]
- Molde, Bertil & Westman, Margareta. 1975. *Offentlig svenska – en textbok*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden. 54.) Stockholm: Esselte Studium.
- Mosesson, Erik. 1986a. *Begriplighet, juridik och språk*. (IRI-rapport. 1986:7.) Stockholm: Stockholms universitet, Institutet för Rättsinformatik.
- Mosesson, Erik. 1986b (utg.). *Juridiskt språk. Symposium den 24 april 1986*. (IRI-rapport. 1986:8.) Stockholm: Stockholms universitet, Institutet för Rättsinformatik.
- Mosesson, Erik. 1996. Nutida svensk lagstil – exempel från en ny lag. I: *SvJT* 81. S. 903–908.
- Muittari, Veikko & Rahkonen, Matti. 1993 (red.). *Svenskan i Finland 2. Seminariet i Jyväskylä 6–7 nov. 1992*. (SiF-rapport 2. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet. 9.) Jyväskylä: Jyväskylä universitet.
- Myking, Johan. 1999. Norsk fagspråkforskning. Ein manglande (?) tradisjon. I: *Treng små språksamfunn fagspråk?* 1999. S. 17–62.
- Müller-Tochtermann, Helmut. 1959. Struktur der deutschen Rechtsprache. Beobachtungen und Gedanken zur Thema Fachsprache und Allgemeinsprache. I: *Muttersprache. Zeitschrift zur Pflege und Erforschung der deutschen Sprache* 69. S. 84–92.
- Myndigheternas föreskrifter. Handbok i författningsskrivning*. 1992 [1986]. 3 rev. och utökade uppl. (Ds 1992:112.) Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Myndigheternas föreskrifter. Handbok i författningsskrivning* 1998. [1986]. 4 uppl. (Ds 1998:43.) Stockholm: Fritzes.
- Myndigheternas skrivregler*. 1997 [1991]. 4 utökade uppl. (Ds 1997:48.) Stockholm: Fritzes.
- Möhn, Dieter & Pelka, Roland. 1984. *Fachsprachen. Eine Einführung*. (Germanistische Arbeitshefte. 30.) Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

- Nationalencyklopedins ordbok. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet.* 1995–1996. Band I–III. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- Nedrelid, Gudlaug. 1998. «Ender og daa ein Aslaksen eller Bragestad». *Etternamnsskikken på Sør- og Vestlandet. Studiar i folketeljingsmaterialet frå 1801. Band 1 av 2 – Tekstdel.* (Høgskolen i Agder. Forskningsserien, nr 10.) Kristiansand: Høgskolen i Agder.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna. 1995. *Luonnollisen henkilön velkavastuu insolvenssioikeudessa* [Skuldansvar för fysisk person enligt insolvensrätten]. (Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja. N:o 202.) Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Niemikorpi, Antero. 1991. *Suomen kielen sanaston dynamiikkaa* [Dynamiken i finskans ordförråd]. (Acta Wasaensia. No 26: Kieli-tiede. 2.) Vaasa: Universitas Wasaensis.
- Niemikorpi, Antero. 1992. Kymmenen vuotta virkakielikomitean mietinnöstä – koheniko kieli? [Tio år efter myndighetsspråkskommitténs betänkande – förbättrades språket?]. I: *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XII. Vöyri 8.–9.2.1992* [Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XII. Vörså 8.–9.2.1992]. (Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut. N:o 17.) Vaasa: Vaasan yliopisto. S. 143–157.
- Nikula, Kristina. 1988. Finlandssvenska – vad är det? I: *Svenskans beskrivning* 16. S. 370–385.
- Nikula, Kristina & Pitkänen, Antti J. 1990 (red.). *Svenskan i Finland. Seminariet i Tammerfors 12–13 okt. 1989.* (SiF-rapport 1. Skrifter utgivna av institutionen för filologi II vid Tammerfors universitet, Nordisk filologi. Nr 14.) Tammerfors: Tammerfors universitet.
- Nikula, Paavo. 1986. Onko laki niin kuin se luetaan? [Är lagen sådan såsom den läses?]. I: *Hallinto* 1986:4. S. 11–15.
- Nilsson, Per-Erik. 1976. Juridiskt språk. I: *Fackspråk* 1976. S. 49–54.
- Nordens språk i EU. Rapport från ett seminarium den 6–7 december 1996 i Bryssel.* 1997. Redigerad av Birgitta Lindgren och Mikael Reuter. Stockholm: Nordiska språkrådet.
- Nordlund, Gunvor. 1979. Vem förstår domarna? I: *SvJT* 64. S. 367–372.
- Nordman, Marianne. 1984. Om juridisk svenska. I: *SvJT* 69. S. 955–968.
- Nordman, Marianne. 1992. *Svenskt fackspråk.* Lund: Studentlitteratur.
- Nordman, Marianne. 1994a. *Minilekter. Om de små textgenrernas språk.* (Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia. No 178: Språkvetenskap. 23.) Vaasa: Vaasan yliopisto.

- Nordman, Marianne. 1994b. Stilforskning med olika material. En jämförelse i fråga om mål, metod och norm. I: Cassirer, Peter (utg.). *Stilsymposiet i Göteborg 21–23 maj 1992. Symposiehandlingar, utgivna av Peter Cassirer et al.* Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket. S. 151–164.
- Nordman, Marianne. 1995. Rubriken i vetenskaplig och populärvetenskaplig gestalt. I: *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XV. Vöyri 11.–12.2.1995* [Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XV. Vöyri 11.–12.2.1995]. (Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut. N:o 20.) Vaasa: Vaasan yliopisto. S. 180–192.
- Nordström, Clas. 1983. Metod i obegripligheten – lagspråket igen. I: *Språkvård* 1983:2. S. 3–6.
- Nussbaumer, Markus. 1997. *Sprache und Recht.* (Studienbibliographien. Sprachwissenschaft. Band 20.) Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Nyström, Ingegerd. 1993. Informationsstruktur och grammatisk struktur på kollisionkurs. Några synpunkter på ordföljdsproblem i finlandssvenskan. I: Ivars et al. 1993. S. 191–204.
- Nyström, Ingegerd. 1995. Särfinlandssvenskt prepositionsbruk – finns det? I: Saari & Lindström. 1995. S. 46–57.
- Några riktlinjer för författningsspråket.* PM 1979:2. 1979-03-01. Statsrådsberedningen.
- Några riktlinjer för författningsspråket.* PM 1994:4. 1994-12-22. Stockholm: Statsrådsberedningen.
- Näslund, Harry. 1991. *Referens och koherens i svenska facktexter.* (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 29.) Uppsala: Uppsala universitet.
- O'Barr, William M. 1981. The language of the law. I: Ferguson, Charles A. & Heath, Shirley Brice (eds.). *Language in the USA.* Cambridge etc.: Cambridge University Press. S. 386–406.
- O'Barr, William M. 1982. *Linguistic Evidence: Language, Power, and Strategy in the Courtroom.* (Studies on Law and Social Control.) San Diego, California etc.: Academic Press, Inc.
- Oikeuden kielet. Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa.* Toim. Antero Jyränki [Juridikens språk. Juridik och juridiskt tänkande i en mångspråkig värld. Red. Antero Jyränki]. 1999. (Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Kokoomateosten sarja B:7.) Turku: Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Olsson, Curt. 1964. Våra svenska lagtexter. I: *FT T. CLXXV–CLXXVI.* S. 356–361.

- Omdal, Helge. 1988 (red.). *Informasjonskløftene og demokratiet*. (Mediesamfunnet.) Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Ordbok över svenska språket, utgiven av Svenska Akademien*. 1898–. Lund: AB Gleerupska Universitetsbokhandeln.
- Pajula, Paavo. 1960. *Suomalaisen lakikielen historia pääpiirteittäin* [Huvuddragen i det finska lagspråkets historia]. Porvoo & Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Palmgren, Sten. 1986. Begripligare lagstiftning. Bilaudaturuppsats i allmän rättslära. Helsingfors universitet. Maj 1986. [Dupl.]
- Palmgren, Sten. 1990. Översättning av lagtext till svenska i Finland. I: *Språkvård* 1990:2. S. 16–19.
- Palmgren, Sten. 1991. EGs regelverk och EES-propositionen – ett gränslöst översättningsarbete. I: *Språkråd* 1991:5. S. 1–2.
- Palmgren, Sten. 1995. Lagspråk i förändring. I: *Språkbruk* 1995:3. S. 3–7.
- Palmgren, Sten. 1996. Lakikieli monikielisessä yhteisössä [Lagspråk i en mångspråkig gemenskap]. I: *Virittäjä* 1996. S. 570–573.
- Pearson, Jennifer. 1998. *Terms in Context*. (Studies in Corpus Linguistics. 1.) Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Petri, Bengt. 1942. Om författningsskrivning. I: *Svensk tidskrift* 29. S. 218–223.
- Pettersson, Gertrud. 1974. *Reklamsvenska. Studier över varumärkesannonser från 1950- och 60-talen*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 27.) Lund: Studentlitteratur.
- Pettersson, Gertrud. 1988. Lika skall uttryckas med lika – en 1800-talsidé? I: Pettersson, Gertrud (red.). *Studier i svensk språkhistoria*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 41.) Lund: Lund University Press. S. 228–240.
- Pettersson, Gertrud. 1992. *Lagspråk och samhällsutveckling. Studier över svenskt lagspråk efter 1734*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 46.) Lund: Lund University Press.
- Pettersson, Åke. 1985 [1977]. Det sociala språket. I: *Språk i utveckling*. Utgiven av Åke Pettersson och Lennart Badersten. 2 uppl. Malmö: Liber. S. 138–192.
- Pfeiffer, Oskar E., Strouhal, Ernst & Wodak, Ruth. 1987. *Recht auf Sprache. Verstehen und Verständlichkeit von Gesetzen*. (NÖ Schriften. 5 – Wissenschaft.) Wien: Ocrä Verlag.
- Picht, Heribert. 1993. [Recension av] Marianne Nordman, Svenskt fackspråk (1992); Christer Laurén, Fackspråk. Form, innehåll, funktion (1993). I: *Fachsprache. International Journal of LSP* 15. S. 168–172.

- Piehl, Aino. 1999. Hur skriver man en begriplig text? – Tjänstemän talar om textanpassning. I: Linell, Per, Ahrenberg, Lars & Jönsson, Linda (utg.). *Samtal och språkanvändning i professionerna. Rapport från ASLA:s höstsymposium, Linköping, 6–7 november 1997.* (ASLA:s skriftserie. 11.) Uppsala: Uppsala universitet. S. 215–224.
- Platzack, Christer. 1974. *Språket och läsbarheten. En studie i samspelen mellan läsare och text.* (Skrifter utgivna av Svenskläraryrningen. 152.) Lund: CWK Gleerup Bokförlag.
- P[latzack], C[hrister]. 1993. [Anmälan av] Gertrud Pettersson, Lagspråk och samhällsutveckling. Studier över svenskt lagspråk efter 1734. I: ANF 108. S. 216–217.
- Platzack, Christer. 1998. *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion till modern generativ grammatik.* Lund: Studentlitteratur.
- Portin, Göran. 1989. Juriststil. I: *Juhlajulkaisu – Festskrift Curt Olsson 1919 • 28/9 • 1989.* (Juridiska föreningens i Finland publikationsserie. N:o 54.) Helsingfors: Lakimiesliiton kustannus & Juristförbundets förlag. S. 274–280.
- Publikationshandboken – Institutionernas redaktionella regler.* 1997. 1998. Luxemburg: Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer.
- Pulkkinen, Paavo. 1986. Språkvården och det språksociologiska klimatet i Finland. I: *Språk i Norden. Sprog i Norden 1986. Årsskrift for Nordisk språksekretariat og språknemndene i Norden.* (Nordisk språksekretariats skrifter. 5.) J.W. Cappelens Forlag A.S, Esselte Studium & Gyldendal. S. 46–49.
- Pulkkinen, Paavo. 1992. Finskans ställning i det integrerade Europa. I: *Språk i Norden. Sprog i Norden 1992. Årsskrift for Nordisk språksekretariat og språknemndene i Norden.* (Nordisk språksekretariats skrifter. 13.) J.W. Cappelens Forlag A.S, Almqvist & Wiksell & Gyldendal. S. 29–36.
- Ralph, Bo. 1981. Hur mycket fackspråk är fackspråk? I: *Svenskans beskrivning* 12. S. 163–172.
- Rautala, Helena. 1996. Ei eurosuomea vaan suomea [Inte eurofinska utan finska]. I: *Kielikello* 1996:1. S. 8–11.
- Redaktionella och språkliga frågor i EU-arbetet.* PM 1996:4. Stockholm: Statsrådsberedningen.
- Regner, Nils. 1957. *Svensk juridisk litteratur 1865–1956.* (Institutet för rättsvetenskaplig forskning. XVI.) Stockholm: P.A. Norstedt & Söners Förlag.

- Regner, Nils. 1971. *Svensk juridisk litteratur II*. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning. LXI.) Stockholm: P.A. Norstedt & Söners Förlag.
- Regner, Nils. 1980. *Svensk juridisk litteratur III*. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning. C.) Stockholm: P.A. Norstedt & Söners Förlag.
- Regner, Nils, Regner, Hans & Regner, Göran. 1988. *Svensk juridisk litteratur 1971–1986*. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning. CXXIII.) Stockholm: Norstedts Förlag.
- Regner, Nils, Regner, Hans & Regner, Göran. 1993. *Svensk juridisk litteratur 1976–1991*. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning. CLIII.) Stockholm: Norstedts Förlag.
- Regner, Nils, Regner, Hans & Regner, Göran. 1997. *Svensk juridisk litteratur 1980–1995*. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning. CLX.) Stockholm: Norstedts Förlag.
- Reinikainen, Veikko. 1951 (toim.). *Suomen lainopillinen kirjallisuus 1809–1948* [Finlands juridiska litteratur 1809–1948]. (Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. C-sarja. N:o 3. Bibliographia Iuridica Fennica.) Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Reitemeier, Ulrich. 1985. *Studien zur juristischen Kommunikation: eine kommentierte Bibliographie. Unter Mitarbeit von Otmar Bettscheider*. (Forschungsberichte des Instituts für Deutsche Sprache Mannheim. Band 56.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Reuter, Mikael. 1981. Den finländska språklagstiftningen i praktiken. I: *Språk i Norden 1981. Årsskrift för de nordiska språknämnderna och Nordiska språksekretariatet*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden. 68.) Stockholm: Esselte Studium. S. 10–15.
- Reuter, Mikael. 1986. Några tankar om finlandismer. I: Saari, Mirja, Londen, Anne-Marie & Nilsson, Kim (red.). *Xenia Huldeniana. En vänskrift tillägnad Lars Huldén på hans 60-årsdag 5.2.1986*. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B, nr 10.) Helsingfors: Helsingfors universitet. S. 237–247.
- Reuter, Mikael. 1987. Vad är finlandssvenska? I: *Språkbruk 1987:1*. S. 3–10.
- Reuter, Mikael. 1988. Översättningarnas betydelse för finlandssvenskan. I: *Språkbruk 1988:4*. S. 3–4.
- Reuter, Mikael. 1992a. Swedish as a pluricentric language. I: Clyne, Michael (ed.). *Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations*. (Contributions to the Sociology of Language. 62.) Berlin & New York: Mouton de Gruyter. S. 101–116.

- Reuter, Mikael. 1992b. *Reuters rutor. Svar på frågor om ord, ordanvändning och betydelse*. Esbo: Schildts förlag.
- Reuter, Mikael. 1996. Finlandssvenskan i Norden och Europa. I: *Språkbruk* 1996:1. S. 4–6.
- Robinson, Pauline C. 1994. ESP: English for Specified People – A View of ESP Today. I: Spillner, Bernd (Hrsg.). *Fachkommunikation. Kongressbeiträge zur 24. Jahrestagung der Gesellschaft für Angewandte Linguistik GAL e.V.* (Forum Angewandte Linguistik. Band 27.) Frankfurt am Main etc.: Peter Lang. S. 33–40.
- R[udholm], S[ten]. 1982. De nakna substantiven. I: *SvJT* 67. S. 57–58.
- Ruokola, Paula. 1993. Juridiska språket och läsbarhet. Avhandling pro gradu. Helsingfors: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur. [Dupl.]
- Saari, Mirja. 1995. ”Jo, nu kunde vi festa nog”. Synpunkter på svenskt språkbruk i Sverige och Finland. I: *Folkmålsstudier* 36. S. 75–108.
- Saari, Mirja & Lindström, Jan. 1995 (red.). *Svenskan i Finland 3. Föredrag vid tredje sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland, Helsingfors 14–15 oktober 1994*. (SiF-rapport 3. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. B:16.) Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Saarikoski, Liisa. 1994. Translating Finnish legislative texts into English: A stylistic approach. I: *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XIV. Vöyri 12.–13.2.1994* [Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XIV. Vöyri 12.–13.2.1994]. (Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut. N:o 19.) Vaasa: Vaasan yliopisto. S. 296–307.
- Sager, Juan C., Dungworth, David & McDonald, Peter F. 1980. *English Special Languages. Principles and practice in science and technology*. Wiesbaden: Oscar Brandstetter Verlag KG.
- Sahlquist, Åsa. 1984. *Språkballongen. En bok om offentlig svenska för byråkrater och andra*. Stockholm: Liber Förlag.
- Salmi-Tolonen, Tarja. 1989. On Some Syntactic Features of European Community Law English. I: Laurén, Christer & Nordman, Marianne (eds.). *From Office to School. Special Language and Internationalisation. Papers presented at the 6th European Symposium on LSP at the University of Vaasa, Aug. 3rd–7th, 1987*. Clevedon & Philadelphia: Multilingual Matters Ltd. S. 39–48.
- Salmi-Tolonen, Tarja. 1992. Themes in EC primary legislation texts. I: Nordman, Marianne (Hrsg.). *Fachsprachliche Miniaturen. Festschrift für Christer Laurén*. (Nordeuropäische Beiträge aus den Human- und Gesellschaftswissenschaften. Bd. 2.) Frankfurt am Main etc.: Peter Lang. S. 131–134.

- Samerätt och sameting. Huvudbetänkande av samerättsutredningen* 1989. (SOU 1989:41.) Stockholm.
- Sandqvist, Carin. 1980. *Studier över meningsbyggnaden i färöiskt skriftspråk*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 32.) Lund: Walter Ekstrand Bokförlag.
- Sandrini, Peter. 1999 (Hrsg.). *Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. (FFF. Band 54.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Schauer, Frederick. 1993 (ed.). *Law and Language*. (The International Library of Essays in Law and Legal Theory.) Aldershot etc.: Dartmouth Publishing Company.
- Schröder, Hartmut. 1991a. Linguistic and Text-theoretical Research on Languages for Special Purposes. A thematic and bibliographical guide. I: Schröder. 1991b. S. 1–48.
- Schröder, Hartmut. 1991b (ed.). *Subject-oriented Texts. Languages for Special Purposes and Text Theory*. (Research in Text Theory. 16.) Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Seppälä, Marjatta & Seppälä, Esa. 1959. *Suomen lainopillinen kirjallisuus. II. 1949–1958* [Finlands juridiska litteratur. II. 1949–1958]. (Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. C-sarja. N:o 5. Bibliographia Iuridica Fennica.) Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Silverström, Chris. 1993. Finska på svenska – om särfinlandssvenskt prepositionsbruk. I: *Språkråd* 1993:4. S. 7–9.
- Simonsen, Dag F. 1996. *Nordens språk i EUs Europa. Språkplanlegging og språkpolitikk mot år 2000*. (Nordisk språksekretariats [sic] rapporter. 22.) Oslo.
- Sköld, Tryggve. 1976. Kan Diderichsens sattschema tillämpas på finskan? I: Karlsson, Fred (ed.). *Papers from the Third Scandinavian Conference of Linguistics, Hanasaari, October 1–3, 1976*. (Text Linguistics Research Group, Academy of Finland.) Turku. S. 361–368.
- Solan, Lawrence M. 1993. *The Language of Judges*. (Language and Legal Discourse.) Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Sommardahl, Eivor. 1996. Kan man lära gamla byråkrater skriva? I: *Språkbruk* 1996:1. S. 7–8.
- Sorvali, Irma. 1987. On translating non-finite verb phrases from Finnish into Swedish and vice versa. I: Lilius, Pirkko & Saari, Mirja (eds.). *The Nordic Languages and Modern Linguistics 6. Proceedings of the Sixth International Conference of Nordic and General Linguistics in Helsinki, August 18–22, 1986*. Helsinki: Helsinki University Press. S. 357–367.

- Sorvali, Irma & Lindberg, Ebba. 1987. *Översättningsanalys*. (Kouvolan kääntäjänkoulutuslaitosken [sic] julkaisuja. N:o 2.) Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Special Language. Fachsprache. International Journal of LSP Research – Didactics – Terminology. Internationale Zeitschrift für Fachsprachenforschung, -didaktik und Terminologie. Revue internationale pour les langues de spécialité – Recherche – Didactique – Terminologie*. Wien.
- Språk i Norden. Sprog i Norden 1983. Årsskrift for Nordisk språksekretariat og språknemndene i Norden*. (Nordisk språksekretariats skrifter. 2.) J.W. Cappelens Forlag A.S, Esselte Studium & Gyldendal.
- Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning*. Ny följd. Uppsala.
- Språk och struktur i domar och beslut*. 1999. Domstolsverket. Stockholm: Fritzes.
- Språkbruk. Tidskrift utgiven av Svenska språkbyrån*. Helsingfors.
- Språket i domar och beslut*. 1987 [1985]. Utarbetad av en arbetsgrupp i Svea hovrätt. 2 uppl. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Språket i lagar och andra författningar*. PM 25.1.1967. Statsrådsberedningen.
- Språkform och språknorm. En bok till Bertil Molde på 60-årsdagen den 16 september 1979*. Utgiven av Svenska Akademien och Svenska språknämnden. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 67.) Stockholm: Esselte Studium.
- Språkråd. Statsrådets svenska språknämnd informerar. Valtionevoston ruotsinkielen lautakunta tiedottaa*. Helsingfors.
- Språkvård. Tidskrift utgiven av Svenska språknämnden*. Stockholm.
- Stengel-Hauptvogel, Ina. 1997. *Juristisches Übersetzen Spanisch-Deutsch: Immobilienkaufverträge*. (FFF. Band 41.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Strömberg, Tore. 1988. *Rättsordningens byggstenar. Om normtyperna i lag och sedvanerätt*. Lund: Studentlitteratur.
- Strömholm, Stig. 1984. Tre lagböcker: 1734, 1934 och 1984. Några anteckningar. I: *SvJT* 69. S. 893–906.
- Strömholm, Stig. 1988 [1972]. *Allmän rättslära. En första introduktion*. 6 uppl. Stockholm: Norstedts.
- Strömquist, Siv. 1987. *Styckevis och helt. Om styckeindelningens roll i skrivprocessen och bruket av nytt stycke i svenska elevuppsatser*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 19.) Malmö: Liber.
- Strömquist, Siv. 1989. *Skrivboken. Skrivprocess, skrivråd och skrivstrategier*. Malmö: Gleerups.

- Sundman, Marketta. 1993. Nominalfrasens struktur i svenskan och finskan. I: Ivars et al. 1993. S. 169–189.
- Sundman, Marketta. 1994. Species i jämförande perspektiv: svenska och finska. I: Holmberg, Anders & Larsson, Kent (utg.). *Svenskans beskrivning 20. Förhandlingar vid Tjugonde sammankomsten för svenskans beskrivning, Umeå den 2–3 december 1993*. Lund: Lund University Press. S. 350–359.
- Sundström, Mats-Peter. 1989. Ofoget med ordet ofog. I: *Språkbruk* 1989:3. S. 15–17.
- Suomen lainopillinen kirjallisuus* [Finlands juridiska litteratur] se Reinikainen. 1951, Seppälä & Seppälä. 1959, Åström & Kortekangas. 1972, Åström & Pekkanen. 1978 och Heikkilä & Häkli. 1985.
- Suominen, Tapani & Björnsson, Anders. 1999 (red.). *Det hotade landet & det skyddade. Sverige och Finland från 1500-talet till våra dagar. Historiska och säkerhetspolitiska betraktelser*. Stockholm: Atlantis.
- Svarta listan 1993. Ord och fraser som kan ersättas i författningsspråk 1993* [1988]. 2. uppl. Stockholm: Statsrådsberedningen.
- Swales, John. 1985. *Episodes in ESP. A source and reference book on the development of English for Science and Technology*. Oxford etc.: Pergamon Institute of English.
- Swales, John W. & Bhatia, Vijay K. 1983. An Approach to the Linguistic Study of Legal Documents. I: *Special Language. Fachsprache* 5. S. 98–108.
- Svensén, Bo. 1987. *Handbok i lexikografi. Principer och metoder i ordboksarbetet*. (TNC 85.) Stockholm: Esselte Studium & Tekniska nomenklaturcentralen.
- Svensk juridisk litteratur* se Regner. 1957, Regner. 1971 och Regner. 1980 samt Regner, Regner & Regner. 1988, Regner, Regner & Regner. 1993 och Regner, Regner & Regner. 1997.
- Svensk Juristtidning*. Stockholm.
- Svenska Akademiens grammatik. 1. Inledning. Register*. 1999. Stockholm: Svenska Akademien.
- Svenska Akademiens ordbok* se *Ordbok över svenska språket, utgiven av Svenska Akademien*.
- Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar av Åke Holmbäck och Elias Wessén. Första serien: Östgötalagen och Upplandslagen*. 1979 [1933]. 2 oförändr. uppl. Stockholm: AWE/Gebbers.
- Svenskan i EU. En promemoria från Delegationen för översättning av EG:s regelverk*. Januari 1994. Stockholm.

- Svenskan i EU. Hur vi kan främja kvaliteten på de svenska EU-texterna.* 1998. Betänkande av Utredningen om svenskan i EU. (SOU 1998:114.) Stockholm: Fritzes.
- Svenskan i Finland* se Nikula & Pitkänen. 1990, Muittari & Rahkonen. 1993, Saari & Lindström. 1995 och Haapamäki. 1997.
- Svenskans beskrivning 12.* 1981. *Förhandlingar vid Sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning 12, Umeå 1980.* Utgivna av Sigurd Fries och Claes-Christian Elert. (Acta Universitatis Umensis: Umeå Studies in the Humanities. 37.) Umeå: Umeå universitet.
- Svenskans beskrivning 16.* 1988. *Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning, Linköping den 22–23 oktober 1987. Volym 1–2.* Utgivna av Per Linell et al. (SIC. 21a–21b.) Linköping: Universitetet i Linköping.
- Svenskt lagspråk i Finland. Handbok.* 1988 [1986]. Redigerad av Per Erik von Bonsdorff. 2 tr. (Justitieministeriet. Lagberedningsavdelningens publikation 2/1986.) Helsingfors.
- Svenskt lagspråk i Finland. Handbok.* 1992 [1990]. Redigerad av Sten Palmgren. 2 uppl. Helsingfors: VAPK-förlaget.
- Svenskt lagspråk i Finland.* 1998. Redigerad av Henrik Bruun och Sten Palmgren. 3 uppl. Esbo: Statsrådets svenska språknämnd & Schildts Förlags Ab.
- Svensson, Jan. 1993. *Språk och offentlighet. Om språkbruksförändringar i den politiska offentligheten.* (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 47.) Lund: Lund University Press.
- Svensson, Jan. 1997. *Fattigvårdens texter – en studie av den socialpolitiska diskursen i Sverige under 1700- och 1800-talet.* (Rapporter från projektet Svensk sakprosa, nr 9.) Lund: Institutionen för nordiska språk.
- Svensson, Jan, Josephson, Olle & Selander, Staffan. 1996. *Svensk sakprosa – en projektbeskrivning.* (Rapporter från projektet Svensk sakprosa, nr 1.) Lund: Institutionen för nordiska språk.
- Söderberg, Barbro & Larsson, Inger. 1993. *Nordisk medeltidsliteracy i ett diglossiskt och digrafiskt perspektiv.* (MINS 39.) Stockholm: Stockholms universitet.
- Talasilahti, Saara. 1985. *Lausemaisuuuden asteista suomen ja ruotsin lakikielessä [Satsmotsvarighetsgrader i finskt och svenskt lagspråk]. Kielenkäytäntäjän koulutusohjelma. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Vaasan korkeakoulu: Kielten laitos. [Dupl.]*
- Tandefelt, Marika. 1997. *Rikssvensk syn på svenskan i Finland. I: Språkbruk 1997:2. S. 3–8.*

- Tandefelt, Marika. 1999a. Finlandssvenskan i tusen år. I: *Språkbruk* 1999:3. S. 3–9.
- Tandefelt, Marika. 1999b. Finlandssvenskan i tusen år – del två. Medborgare i republiken Finland. I: *Språkbruk* 1999:4. S. 3–9.
- Teleman, Ulf. 1972. Om Paul Diderichsens syntaktiska modell. I: Teleman, Ulf. *Tre uppsatser om grammatik*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C. Nr 5.) Lund: Studentlitteratur. S. 33–57.
- Teleman, Ulf. 1974. *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C. Nr 6.) Lund: Studentlitteratur.
- Teleman, Ulf. 1984. Om att förstå lagen. I: *Nysvenska studier* 62/1982. S. 132–159.
- Teleman, Ulf & Wieselgren, Anne Marie. 1970. *ABC i stilistik*. Lund: LiberLäromedel.
- TEXT. An interdisciplinary journal for the study of discourse*. Berlin, New York & Amsterdam.
- Thors, Carl-Eric. 1979. Några iakttagelser om svenskt lagspråk i Finland. I: *Språkform och språknorm*. 1979. S. 246–251.
- Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland*. Helsingfors.
- Tiersma, Peter M. 1993. [Review Article] Linguistic issues in the law. I: *Language. Journal of the Linguistic Society of America* 69. S. 113–137.
- Treng små språksamfunns fagspråk? Nordiske fagspråksstudiar*. 1999. Redigert av Christer Laurén og Johan Myking. (Nordica Bergensia. 20.) Bergen: Universitetet i Bergen.
- Trosborg, Anna. 1997. *Rhetorical Strategies in Legal Language. Discourse Analysis of Statutes and Contracts*. (Tübinger Beiträge zur Linguistik. 424.) Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Tyynilä, Markku. 1984. Säädoskielestä [Om författningsspråket]. I: *Kielikello* 1984:3. S. 5–9.
- Vad säger LAGARNA om språkliga rättigheter?* 1996. (Finlandssvensk rapport, nr 32.) Helsingfors: Svenska Finlands folkting.
- Vagle, Wenche, Sandvik, Margareth & Svennevig, Jan. 1994 [1993]. *Tekst og kontekst. En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk*. 2. opplag. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU)/J.W. Cappelens Forlag a.s.
- Wallén, Göran. 1993. *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Warnling-Nerep, Wiweka. 1998 [1997]. *En introduktion till förvaltningsrätten*. 2 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Weber, Max. 1977. *Vetenskap och politik*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

- Wedberg, Birger. 1928. *Lagstil. Några citat och reflexioner*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag.
- Weiertz, Carl-Axel. 1980. Talspråket – det nya lagspråket? I: *SvJT* 65. S. 223–225.
- Weiertz, Carl-Axel. 1981. Enfalden i lagspråket – replik till Per Lundahl. I: *SvJT* 66. S. 314.
- Weilgaard Christensen, Lotte. 1996. Korpora og korpusprogrammel [sic] i opbygningen af fagordbøger. Et dansk perspektiv. I: Myking, Johan, Sæbøe, Randi & Toft, Bertha (red.). *Terminologi – system og kontekst. Nordisk minisymposium 1996*. (KULT Skriftserie. 71.) Oslo: Noregs forskingsråd. S. 73–103.
- Wellander, Erik. 1958. Juristsvenska. I: *Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund* XXIV. S. 201–228.
- Wellander, Erik. 1963. Förslaget till ny regeringsform. Några språkliga kommentarer. I: *SvJT* 48. S. 411–426.
- Wellander, Erik. 1966. Hur bör våra myndigheters språk utvecklas – tidsenligt eller stilenligt? I: *SvJT* 51. S. 241–294.
- Wellander, Erik. 1967. Styrd språkutveckling. I: *SvJT* 52. S. 617–628.
- Wellander, Erik. 1974. *Kommittésvenska*. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård. 50.) Stockholm: Esselte Studium.
- Wendt, Bo-A. 1997. *Landslagsspråk och stadslagsspråk. Stilhistoriska undersökningar i Kristoffers landslag*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 53.) Lund: Lund University Press.
- Wendt, Bo-A. 1998. *Krigsmans läsning. Textmönster och språkbruk i svenska soldathandböcker 1769–1994*. (Rapporter från projektet Svensk sakprosa, nr 23.) Lund: Institutionen för nordiska språk.
- Wennström, Bo. 1994. *The Lawyer and Language*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Wessén, Elias. 1968 [1965]. *Svenskt lagspråk*. (Skrifter utgivna av Modersmålslärares förening. 101.) 2 uppl. Lund: Gleerups.
- Westerholm, Kurt. 1953a. "Må" och "kan" i svenskt lagspråk. I: *FJFT* 89. S. 11–17.
- Westerholm, Kurt. 1953b. Då vi kan modernisera lagspråket, må vi också göra det! I: *FJFT* 89. S. 198.
- Westman, Margareta. 1974. *Bruksprosa. En funktionell stilanalys med kvantitativ metod*. (Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen. 156.) Lund: LiberLäromedel.
- Westman, Margareta. 1984. On strategy in Swedish legal texts. I: *TEXT. An interdisciplinary journal for the study of discourse* 4. S. 57–70.

- Westman, Margareta. 1988 [1977]. *Att skriva bättre offentlig svenska*. Under medverkan av Ove Oskarsson. Stockholm: SIPU förlag & Svenska språknämnden.
- White, Leila. 1993. *Suomen kielioppia ulkomaalaisille* [Finsk grammatik för utlänningar]. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Wieselgren, Anne Marie. 1971. *Carl-Johans-tidens prosa. Språkliga studier i texter från den moderna prosaberättelsens framväxt*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 21.) Lund: Studentlitteratur.
- Viktigare lagar och förordningar. Årsskiftet 1996. Stockholm: Statsrådsberedningen. [Dupl.]
- Vilkuna, Maria. 1996. *Suomen lauseopin perusteet* [Grunderna i finskans syntax]. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja. 90.) Helsinki: Oy Edita Ab.
- Vinje, Finn-Erik. 1990 (red.). *Språket i lover og annet regelverk*. (CompLex nr. 2/90. Arbeids- og Administrasjonsdepartementet. Planavdelningen.) Tano A.S.
- Viranko, Allan. 1932. Lakikielestä ja -tyylistä [Om lagspråk och -stil]. I: *Lakimies. Suomalaisen lakimiesten yhdistyksen aikakauskirja* 30. S. 224–241.
- Virkakielestä kaikkien kieleen* [Från kanslispråk till ett språk för alla]. 1992. (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja. 67.) Helsinki: VAPK-kustannus.
- Visst går det att förändra myndighetsspråket! En rapport från Språkvårdsprojektet*. 1993. (Ds 1993:61.) Stockholm: Fritzes.
- Vogel, Hans-Heinrich. 1988. *Juridiska översättningar*. (Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund. Nr 100. Acta Societatis Juridicae Lundensis.) Lund: Juristförlaget i Lund.
- Wollin, Lars. 1981. *Svensk latinöversättning. I. Processen*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 34.) Lund: Walter Ekstrands Bokförlag.
- Wollin, Lars. 1983. *Svensk latinöversättning. II. Förlagan och produkten*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 35.) Lund: Walter Ekstrands Bokförlag.
- Wollin, Lars. 1998. Mognande lagspråk. Stilsikt i Kristoffers landslag. [Recension av Wendt, Bo-A. Landslagsspråk och stadslagsspråk. Stilhistoriska undersökningar i Kristoffers landslag (1997)]. I: *ANF* 113. S. 175–197.
- Ålund, L. 1981. Författningsspråket än en gång. I: *SvJT* 66. S. 314–316.

- Åström, Elisabeth & Kortekangas, Liisa. 1972. *Suomen lainopillinen kirjallisuus. III. 1959–1968* [Finlands juridiska litteratur. III. 1959–1968]. (Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. C-sarja. N:o 10. Bibliographia Iuridica Fennica.) Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Åström, Elisabeth & Pekkanen, Maria 1978. *Suomen lainopillinen kirjallisuus. IV. 1959–1975* [Finlands juridiska litteratur. IV. 1959–1975]. (Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. C-sarja. N:o 16. Bibliographia Iuridica Fennica.) Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Appendix 1. Primära satsled

Utifrån Teleman (1974) har följande primära satsled urskilts. Vissa modifieringar har gjorts med hänsyn till materialet för undersökningen; kategorier har slagits samman, kategorier har delats och kategorier som inte förekommer i materialet har uteslutits. I två fall (finit verb och infinit verb) har andra beteckningar valts för kategorier. Vissa modifieringar av modellen redovisas och diskuteras även i avsnitt 10.3 ovan.

SS = subjekt (se Teleman 1974:38–42).

FS, ES = formellt subjekt och egentligt subjekt. FS och ES uppträder alltid tillsammans (se Teleman 1974:42–46). Också *det finns* som följs av nominal analyseras som FS och ES (se Teleman 1974:44).

V1 = finit verb (se Teleman 1974:47f.).

V2 = infinit verb. V2 betecknar infinitiv och supinum efter hjälperb (se förteckning i Teleman 1974:48). I Mamban används *FV* som signum för det finita verbet och *IV* för det infinita verbet (se Teleman 1974:47f.). Utifrån Diderichsens beteckningar *v* (= finit verb i nexusfältet) och *V* (= infinit verb i innehållsfältet) har jag i stället valt att använda *V1* respektive *V2* (se t.ex. Diderichsen 1946:186).¹

OO = direkt objekt. OO är prepositionslost (se Teleman 1974:49–52, 70). *Att*-sats och infinitivfraser som inte kan ersättas med *detta* eller *något* klassificeras som OA2 (se Teleman 1974:53f.).

IO = indirekt objekt. Även IO är prepositionslost och IO förutsätter OO (se Teleman 1974:53f.). Med prepositionsfras blir analysen OA1 (se Teleman 1974:71).

¹ Beteckningen V2 har således inget samband med *V2-språk* i vilka "det finita verbet i huvudsatsen får föregås av högst ett led" (Platzack 1998:90).

VS = subjekt med infinitiv (se Teleman 1974:46f.).

SP = subjektiv predikatsfyllnad. I första hand räknas adjektiv, nominal och particip som SP. I vissa fall accepteras också *som-* och *till-*fraser, prepositionsfraser och adverb som SP. Även predikativt attribut klassificeras som SP. Vissa prepositionsfraser tillsammans med *vara* eller *bliva* analyseras som TA, RA eller AA1, medan *som-* och *till-*fraser som svarar på frågan *hur?* analyseras som KA (se Teleman 1974:54–64, 133f.).

OP = objektiv predikatsfyllnad (se Teleman 1974:65f.).

Enligt exempel i Mamban kan subjektiv predikatsfyllnad, signum SP, uppträda tillsammans med objektadverbial, signum OA, t.ex. *han är svår att lura* (se Teleman 1974:46; se även Jörgensen 1976:28). Här görs en delvis annorlunda analys. Prepositionsfraser samt *att-*fraser och *att-*satser, som följer efter en subjektiv eller en objektiv predikatsfyllnad, taggas som OA1 eller OA2 bara om det är möjligt att skilja objektadverbialiet från predikatsfyllnaden utan att makrosyntagmens betydelse väsentligt förändras.

FP = fri subjektiv predikatsfyllnad: *alla, båda, själv, var och en, varenda*, som inte är attribut i SS (se Teleman 1974:63f., 104, 239). Också *vartdera* klassificeras som FP.

PL = partikel (se Teleman 1974:66–70).

OA1 = objektadverbial 1. Som OA1 räknas prepositionsadverbial och prepositionsfraser som svarar mot indirekt objekt (se Teleman 1974:70ff.). Kategorin OA i Mamban delas här i OA1 och OA2, vilket är i enlighet med Wollin (1981:15) och Lundqvist (1992:33, 206).

OA2 = objektadverbial 2. Som OA2 räknas *att-*satser och infinitivfraser som inte kan ersättas av *detta* eller *något* även om *att-*satsen eller infinitivfrasen inte föregås av någon preposition (se Teleman 1974:50, 71).

RA = rumsadverbial (se Teleman 1974:72ff.).

TA = tidsadverbial (se Teleman 1974:74ff.).

KA = komparationsadverbial (se Teleman 1974:77–88).

MA = talarattitydsadverbial. Satsled av typen *enligt lagen X*, som ger hänvisningar till sagesmän, taggas som MA (se Teleman 1974:89f.).

AG = agentadverbial (se Teleman 1974:101).

+A = konjunktionella adverbial (se Teleman 1974:91–94, 238).

VA = varslande adverbial (se Teleman 1974:94f.).

CA = framhävande adverbial (se Teleman 1974:96–99).

NA = negationsadverbial (se Teleman 1974:99f.).

AA1 = övriga adverbial som anger grad, mått, orsak, medgivande, sätt och andra omständigheter (se Teleman 1974:101–106). AA1 anger beledsagande omständigheter förutom villkor. I Mamban ingår villkorsuttryckande adverbial i kategorin 'övriga adverbial' (signum AA).

AA2 = villkorsuttryckande adverbial. Som AA2 räknas satser och fraser som inleds med konditionala konjunktioner samt frågeformade konditionalsatser (se Teleman 1974:243, 184).

AN = apposition på satsplanet. AN används för relativsats som inleds av *vilket*, *något som* eller *var* + preposition, och där relativsatsen syftar tillbaka på den överordnade satsen (se Teleman 1974:137).

+F = koordinationsfras på satsnivå (se Teleman 1974:153–156). Signum +F används vid koordination av led som innehåller mer än ett satsled på samma nivå. Koordinationsfraser kan vara asyndetiskt eller polysyndetiskt förknippade med varandra. Koordinationen gäller ofta predikatskoordination, dvs. i en och samma makrosyntagm av typen *mening* finns två eller flera finita verb till samma subjekt. Också samordning med predikatsverb analyseras som +F i enlighet med Jörgensen (1976:30) och Lundqvist (1992:207).

Två andra typer av koordination markeras också (se Teleman 1974:150ff.). Koordination av två makrosyntagmer av typen *mening* i en och samma grafiska mening markeras med ++1, även om ++1 inte räknas som ett primärt satsled (jfr Jörgensen (1976:31)). Koordination av enstaka satsled av samma slag på samma nivå markeras med ++2. Inte heller denna typ av koordination räknas som ett primärt satsled. De koordinerade satsleden får inte ha någon gemensam konstituent på

en lägre nivå än det primära satsledets. Däremot markeras ++2 också om en efterled är struken i en eller flera sammansatta substantiv. Ett exempel där ++2 inte markeras är *spritdrycker, vin eller starköl som inte hålls i lager* (ALKO (Sv):60), medan ett exempel där ++2 markeras är *tillverknings-, partihandels- och inköpstillstånd* (ALKO (Sv):87). Som ++2 räknas också kommatecken i uppräkningsar (se Teleman 1974:20f., 160 om skiljetecken).

XX = obestämbare satsdel. I Mamban används XX för konstituenten som inte har något namn i den grammatiska traditionen och för sådana konstituenten vars syntaktiska funktion inte entydigt framgår av kontexten (se Teleman 1974:145). Signum XX används här för den senare delen av de få SS och OA1 (totalt 8 belägg) som har "delats" av mellanliggande konstituenten, trots att en annan analys görs i Mamban (se Teleman 1974:108f.).¹

¹ Se Jörgensen (1987:146-155) om diskontinuitet i nordiska medeltidslagar, bland annat relativsätser som skiljs från sitt korrelat och strandade prepositioner.

Appendix 2. Underordnade satser och fraser

Vid klassificeringen av underordnade satser (US) följs med få undantag Lundqvist (1992) och den modifiering som där görs av Teleman (1974). Modifieringen innebär i första hand att olika typer av bisatser beskrivs efter det bisatsinledande ordet, medan övriga underordnade satser (dvs. frågeformade konditionalsatser) och underordnade fraser (UF) har signum i enlighet med Teleman (1974) (se Lundqvist 1992:34 med not 1, 208f.). Vissa modifieringar redovisas och diskuteras även i avsnitt 10.2.2 ovan. Följande underordnade satser och fraser har urskilts:

AT = bisats som inleds av det allmänt underordnande *att* (se Teleman 1974:107f., 180f.). Signum har också satts ut i de fall då *att* saknas (se Teleman 1974:180). Utifrån Mambans analys av förbindelser som *för* (*att*), *trots* (*att*), *genom* (*att*) m.fl. som prepositioner + konjunktioner eller som konjunktioner har också de för materialet speciella förbindelserna *vid äventyr att* och *vid påföljd att* analyserats som AT.

FA = bisats som inleds av frågande adverb (se Teleman 1974:173ff., 235).

FI = bisats som inleds av final konjunktion (se Teleman 1974:244).

FK = frågeformad konditionalsats (se Teleman 1974:184f.).

JU = bisats som inleds av *ju* (se Teleman 1974:182f.).

KC = bisats som inleds av koncessiv konjunktion (se Teleman 1974:244).

KD = bisats som inleds av konditional konjunktion (se Teleman 1974:243). Till de angivna konjunktionerna har lagts förbindelserna *i det fall* (*att*), *för det fall* (*att*) och *under villkor* (*att*).

KM = bisats som inleds av komparativ konjunktion (se Teleman 1974:243). Som komparativ bisats räknas även en bisats som inleds med den för materialet typiska konstruktionstypen *på (det/samma) sätt som stadgas* samt en bisats som inleds med *i jämförelse med*.

KS = bisats som inleds av konsekutiv konjunktion (se Teleman 1974:242).

KU = bisats som inleds av kausal konjunktion (se Teleman 1974:242). Till de angivna kausala konjunktionerna har lagts förbindelserna *på grund av (att)* och *till följd av (att)*, trots att Mamban inte klassificerar den förra som konjunktion (se Teleman 1974:28, 108).

OM = bisats som inleds av interrogativ konjunktion eller ett frågande led som helt eller delvis utgörs av ett frågande pronomen eller adverb (se Teleman 1974:244, 173ff.). Kategorin OM fungerar ofta som det primära satsledet 'direkt objekt' (signum OO) efter verb som exempelvis *ange, avgöra, beakta, bedöma, besluta, bestämma, fråga, klarlägga, pröva, undersöka* och *övertyga*. Kategorin OM kan också fungera som attribut till substantiv som är avledda av verben i fråga. I materialet gäller detta *bedömning (om), fråga (om), prövning (om)* och *utlåtande (om)* (jfr Teleman 1974:174f.).

REA = bisats som inleds av relativt adverb (se Teleman 1974:236). I Lundqvist (1992) används *RA* som signum, men här används *REA* för att underlätta taggningen och undvika en möjlig sammanblandning med det vanliga primära satsledet 'rumsadverbial' med signum *RA* (se appendix 1 ovan).

RP = bisats som inleds av relativt pronomen (se Teleman 1974:227). Signum har också satts ut i de fall då *som* är utelämnat (se Teleman 1974:169). Hit har också förts allmänna relativsatser (se Teleman 1974:178ff.).

TE = bisats som inleds av temporal konjunktion (se Teleman 1974:242). Också förbindelserna *från (det att), efter (det att)* och *i samband med (att)* har räknats hit liksom *utom när* (jfr Teleman 1974:109). I enlighet med Lundqvist (1992:208) men i strid med Teleman (1974:170) klassificeras *då* och *när* som temporal konjunktioner och inte som relativa adverb.

IF = infinitivfras (se Teleman 1974:195ff.)

KF = komparationsfras som inleds med komparativ konjunktion (se Teleman 1974:200f.).

AF = appositionsfras (se Teleman 1974:199). En för materialet speciell typ av appositionsfras är den där lagstiftaren definierar ett begrepp alternativt en term och inom parentes anger den term som används. Denna typ av appositionsfras kan parafraseras med en sats av typen *som kallas X*.

+F = koordinationsfras (se Teleman 1974:150–161 om olika typer av koordination). Signum +F används vid koordination av led som innehåller mer än ett satsled på samma nivå. Det gäller ofta predikatskoordination. Också samordning med predikatsverb analyseras som +F i enlighet med Jörgensen (1976:30) och Lundqvist (1992:207).

MF = *med*-fras som innehåller två led (se Teleman 1974:201f.).

PF = predikativfras (attributiva satsförkortningar) (se Teleman 1974:198f.).

XF = övriga satsförkortningar (se Teleman 1974:202–206).

Appendix 3. Syntaktisk analys av Säädk

I huvudsak kan jag följa Manualens och Mambans kriterier också för att definiera grundläggande begrepp beträffande taggningen av det finskspråkiga delmaterialet Säädk: 'makrosyntagm', 'icke-underordnad sats', 'underordnad sats', 'huvudsats', 'bisats' samt 'finit verb' och 'in-finit verb'.¹ I det följande redogör jag för hur kriterierna tillämpas och i några fall modifieras utifrån delmaterialets särdrag. Vidare görs några exkurser om finskans grammatiska struktur, som förhoppningsvis tydliggör varför jag gör dessa modifieringar av den valda analysmodellen. Vissa exempel som illustrerar resonemangen är konstruerade, medan andra är hämtade från Säädk. Principerna för översättning av de konstruerade exemplen framgår av avsnitt 1.6 ovan.

Liksom i svenska satser utgör det finita verbet satsens kärna (jfr Vilkuna 1996:23). Däremot finns det inget krav på en nominal konstituent som subjekt.² I delmaterialet Säädk visar sig detta främst i satser där en verbform i passiv diates fungerar som predikat.³ Agenten i semantisk betydelse i en passiv finsk sats är obestämd. Det satsled som svensk grammatisk tradition betraktar som subjekt är i finsk tradition objekt, vilket morfologiska kategorier visar.⁴ Ett nominal som står som objekt i en jakande passiv finsk sats kan stå i kasus ackusativ (ändelse: Ø) eller i något annat kasus, bland annat partitiv. Nominalet i motsvarande aktiva sats kan stå i kasus ackusativ (ändelse: *-n* eller *-t*),

¹ Jfr Loman och Jörgensen (1971:11f.) om behovet av att anpassa Manualens definitioner av begreppen 'sats', 'huvudsats' och 'bisats' efter det språk som är aktuellt. Se även Sandqvist (1980:24ff., 29f.) angående modifieringar av analysmodellen efter det där aktuella materialet av färöisk text.

² Se Vilkuna (1996:130–147) om subjekt och subjektlösa satser. Subjektets speciella status i ägandesatser ("omistuslauseet") som *Presidentillä* [kasus adessiv] *on* [3 p. sg presens av *olla* 'vara'] *valta* 'Presidenten har makt' diskuteras av Maria Vilkuna (se Vilkuna 1996:156f.). För min undersökning är det tillräckligt att det finita verbet *on* i ägandesatser kategoriseras som ett finit verb och därmed taggas med <V1>.

³ Se Karlsson (1985:172–180), White (1993:214–228, 261) och Vilkuna (1996:138–147) om passiv.

⁴ Se dock Laitinen och Vilkuna för en diskussion av "the 'grey area' between clear objects and clear subjects in Finnish [...]" (Laitinen & Vilkuna 1993:23).

alternativt i ett annat kasus.¹ Exempel är den passiva satsen *Päätös* [kasus akkusativ] *tehdään* 'Ett beslut fattas' med den aktiva motsvarigheten *Tuomioistuın tekee päätöksen* [kasus akkusativ] 'Domstolen fattar ett beslut'. I nekande sats (aktiv och passiv) står objektet i kasus partitiv: *Tuomioistuın ei tee päätöstä* [kasus partitiv] 'Domstolen fattar inte ett beslut' respektive *Päätöstä* [kasus partitiv] *ei tehdä* 'Ett beslut fattas inte'. Någon agent i grammatisk mening kan inte sättas ut i en finsk passiv sats. Det är alltså omöjligt att formulera en ordagrann motsvarighet till *Beslutet fattades av domstolen*.

Indelningen i huvud- och bisatser ges för svenskans del ofta genom ordningen mellan subjekt och finit verb samt genom placeringen av satsadverbial i en sats med rak ordföljd (se Loman & Jörgensen 1971: 20–23). I finskan är ordföljden för huvud- och bisatser densamma (se White 1993:317–321; Vilkuna 1996:32–38). De centrala skillnaderna mellan de två språkens ordföljdsprinciper kan beskrivas på detta sätt.

De största skillnaderna mellan svensk och finsk ordföljd uppstår i första hand genom att ordföljden i finskan framför allt styrs av satsledens informationsvärde och av textuella faktorer, medan den i svenskan signalerar rent grammatiska förhållanden och därför är mera bunden. (Nyström 1993:193)

Ett annat kriterium än ordföljden får därför användas för att identifiera huvudsatser i delmaterialet Säädk, och kriteriet är att en huvudsats inte har någon bisatsinledare. Klassificeringen av satser utifrån deras form (huvudsatser och bisatser) leder till en klassificering utifrån deras funktion (icke-underordnade satser och underordnade satser), vilket är ett samband som påpekas i Mamban, även om överensstämmelsen mellan satsers form och deras funktion inte är fullständig i svenskan (se Teleman 1974:164, 183–190).

Kriteriet används därmed för att identifiera huvudsatser, icke-underordnade satser och slutligen makrosyntagmer i delmaterialet Säädk. Som har angivits i avsnitt 8.3 ovan avser jag med begreppet 'makrosyntagm' (MS) enbart den typ av makrosyntagm som i Manualen betecknas som *mening*. En bisats i en finsk MS inleds av en underordnande konjunktion, ett relativt pronomen eller adverb, ett interrogerativt pronomen eller ett underordnande adverb eller av ett finit verb med frågepartikel (*-kol/-kö*), som inleder en indirekt frågesats (se White 1993:295f.; Vilkuna 1996:66ff.). Några exempel på underordnande konjunktioner är *että* 'att', *kun* 'då', 'när', 'eftersom', 'om', *jos* 'om', 'ifall', *koska* 'då', 'eftersom', 'för att', *vaikka* 'fast', 'fastän',

¹ Se Karlsson (1985:111–116) och White (1993:258–265) om akkusativen.

'trots att', 'även om' och *jotta* 'så (att)'. Relativa pronomen och adverb är *joka* 'som', 'vilken', 'vilket', 'vilka', *mikä* 'vad', 'vilken', 'vilket', 'vilka', *jollainen* 'sådan' och *jolloin* 'när', 'då', 'varvid', medan *kuka* 'vem', 'vilka', *missä* 'var', 'där' och *milloin* 'när', 'då' ger exempel på interrogativa pronomen och adverb. En indirekt frågesats, där det finita verbet är försett med frågepartikel (här: *-ko*), finns i makrosyntagmen *En tiedä onko opettaja koulussa* 'Jag vet inte **om** läraren **är** i skolan' (se White 1993:295f.; Vilkuna 1996:66ff.).¹

På samma sätt som för de båda svenska delmaterialen, krävs det att två villkor är uppfyllda för att en makrosyntagm skall registreras i delmaterialet Säädk.

- (1) En makrosyntagm (MS) måste innehålla en icke-underordnad sats – en huvudsats, som givetvis innehåller en finit verbform.
- (2) En MS får inte ha någon konstituent (subjekt, objekt, predikatsfylldad eller adverbial) som är gemensam med en annan MS. Den grafiska meningen *Tyttö kirjoittaa kirjettä ja poika kuuntelee musiikkia* 'Flickan skriver ett brev och pojken lyssnar på musik' innehåller två makrosyntagmer, medan *Tyttö kirjoittaa kirjettä ja kuuntelee musiikkia* 'Flickan skriver ett brev och lyssnar på musik' innehåller en MS.

Ett undantag görs dock i fråga om det andra villkoret, och då i nekande satser. En liten exkurs om nekande finska satser krävs för att klargöra detta undantag.²

Utgångspunkt för resonemanget är exemplet *Tyttö ei* [negation, 3 p. sg] *saa* [presens, indikativ, aktiv] *lukea* [infinitiv 1, grundform] *kirjaa* 'Flickan **får inte läsa** boken'. Negationen *ei* böjs i person (samt numerus), medan *saa* böjs i tempus, modus och diates, och *lukea* står i den första infinitivformen. I en nekande finsk sats ligger de semantiskt tunga verbböjningarna i böjningsstammen av huvud verbet (här: *saa* av

¹ I sammanhanget kan nämnas att Mirja Pinomaa [numera Saari] i Manualen talar om finska bisatser som inleds med underordnande konjunktioner, medan indirekta frågesatser i enlighet med Manualens kriterier klassificeras som underordnade huvudsatser (se Loman & Jörgensen 1971:119). Indirekta frågesatser saknar vanligen en inledande konjunktion även om sådana kan förekomma i talspråk, t.ex. *Jussi kysyi että pitäisikö* [frågepartikel: *-kö*] *hänen tulla tänne* 'Jussi frågade **att** borde han komma hit' (se Vilkuna 1996:68).

² Se Karlsson (1985:79ff.), White (1993:165f.) och Vilkuna (1996:260–265) för översikter.

saada 'få', 'tillåtas'), medan negationen kongruensböjs i enlighet med sitt subjekt (1, 2, 3 p. sg/pl.). Jag väljer att se negationen och böjningsstammen tillsammans som det finita verbet i satsen, medan det följande verbet *lukea* är en infinit verbform.¹ Följaktligen har taggningen av nekande icke-underordnade satser gjorts som i exemplet <V1>ei saa</V1> <V2>lukea</V2>. En annan analys görs av Sköld (1976), då han anser att det finita verbet i satsen enbart är negationen. Detta blir med min notation <V1>ei</V1> <V2>saa lukea</V2>.

Jag grundar mitt val framför Skölds föreslagna analys på två omständigheter. I den jakande satsen *Tyttö saa* [presens, indikativ, aktiv, 3 p. sg] *lukea kirjaa* 'Flickan får läsa en bok' är det finita verbets böjning i person, numerus, tempus, modus och diates samlad i en verbform (här: *saa*), medan verbböjningen i den nekande satsen är uppdelad på två verbformer (*ei saa*). Vidare är det omarkerade fallet *ei saa* utan några konstituentier mellan negationen och böjningsstammen av huvud verbet, även om det är fullt möjligt med sådana, t.ex. *Tyttö ei kuitenkaan saa lukea kirjaa* 'Flickan får ändå inte läsa boken'.

Men de angivna villkoren för att identifiera MS i delmaterialet Säädk innebär ett problem i fråga om nekande satser. Det gäller villkor (2) ovan i fråga om sådana grafiska meningar som *Tyttö ei saa lukea kirjaa, eikä saa kirjoittaa kirjettä* 'Flickan får inte läsa boken, inte heller skriva ett brev'. Satsen *eikä saa kirjoittaa kirjettä* innehåller en negation, som är böjd i person och numerus (*eikä*, 3 p. sg + tilläggsartikel *-kä*), böjningsstammen av ett verb (*saa*), ett infinit verb (*kirjoittaa*) och ett objekt (*kirjettä*). Däremot finns det inte något utsatt subjekt (*tyttö*), då subjektet i den andra satsen är identiskt med subjektet i den första. Strykning av ett identiskt subjekt i den andra satsen är obligatorisk. Också strykning av ett pronominellt subjekt med samma referent som subjektet i den första satsen är obligatorisk. Följande uttrycksätt är därmed ogrammatiskt: **Tyttö ei saa lukea kirjaa, eikä tyttö/hän saa kirjoittaa kirjettä*. 'Flickan får inte läsa boken, flickan/hon får inte heller skriva ett brev'.² Det tredje villkoret för

¹ Jfr härtill "Suomessa kiello ilmaistaan pääasiassa apuverbillä *ei*, elementillä joka on ainakin sikäli verbimäinen, että siitä ilmenee persoona ja tähän liittyvä numerus". 'I finskan uttrycks negation i huvudsak genom hjälpverbet *ei*, ett element som har verbkaraktär i alla fall genom att av det framkommer person och därtill hörande numerus' (Vilkuna 1996:248, kursiv i originalet). Se även Holmberg m.fl. (1993:178, 183ff., 201–205) om negation i finskan.

² Se Vilkuna (1996:130–133) om utelämnning av subjekt i finskan och Platzack (1998:126ff., 200–209) om en generativ grammatisk traditions syn på subjektstvång respektive underförstådda subjekt.

att identifiera en MS i delmaterialet Säädk är det följande, och det gäller alltså enbart nekande satser.

- (3) Om en andra nekande sats följer efter en första nekande sats i en och samma grafiska mening, och om det i den andra satsen finns en upprepad negation (negationsverb + *-kä*) och en upprepad böjningsstam av det negerade huvud verbet, räknas den senare satsen också som en makrosyntagm, trots att subjektet är gemensamt för de båda satserna.

Den här beskrivna konstruktionstypen förekommer endast 5 gånger i delmaterialet och har följaktligen en ytterst obetydlig inverkan på antalet makrosyntagmer i Säädk.

I fråga om klassificeringen av finita och infinita verb i det finskspråkiga delmaterialet måste några överväganden göras. Problemet är främst vilka infinita verbformer som skall räknas som ingående i verbfraser, och därmed taggas som <V2>, och vilka infinita verbformer som inte skall göra detta.¹

Liksom för de två svenska delmaterialen räknas presens, preteritum och imperativ som de finita verbformerna i Säädk. Några imperativer förekommer inte. Presensformer i aktiv och passiv diates dominerar också i Säädk, t.ex. *Presidentti tekee* [presens, aktiv, 3 p. sg] *päätöksen* 'Presidenten **fattar** ett beslut' och *Päätös tehdään* [presens, passiv] 'Ett beslut **fattas**' (jfr ovan om nominal såsom *päätös* i passiva satser).

Beträffande infinita verbformer i delmaterialet Säädk krävs en liten exkurs. Enligt den valda analysmodellen är infinitiv och supinum infinita verbformer (se Teleman 1974:48). Finskan har tre infinitiver (infinitiv 1, infinitiv 2 och infinitiv 3). Till dessa kommer en fjärde (infinitiv 4), som fungerar som verbalsubstantiv. Var och en av infinitiverna 1, 2 och 3 kan uppträda i olika former. Jag följer här Fred Karlssons indelning och de olika formerna demonstreras med hjälp av verbet *sanoa* 'säga' (se Karlsson 1985:181f.).

Infinitiv 1 (ändelse: *-a*) förekommer i grundform (*sanoa* [att] 'säga') och kasus translativ (*sanoakseni* 'för att jag skall säga'). Infinitiv 2 (ändelse: *-e*) förekommer i kasus inessiv (*sanoessani* 'då jag säger') och kasus instruktiv (*sanoen* 'sägande'). Infinitiv 3 (ändelse: *-mal-mä*) förekommer i kasus inessiv (*sanomassa* 'hålla på att säga'), elativ

¹ Se Karlsson (1985:152-208), Holmberg m.fl. (1993), White (1993:160-243) och Vilkuna (1996:237-321) för översikter av finskans verbsystem.

(*sanomasta* 'från att ha sagt'), illativ (*sanomaan* 'för att säga'), adessiv (*sanomalla* - 'genom att säga'), abessiv (*sanomatta* 'utan att säga') och instruktiv (*sanomani* 'genom att jag säger').

Infinitiv 1 i grundform kan uppträda tillsammans med en finit verbform. I dessa fall klassificeras infinitivformen som en infinit verbform och taggas följaktligen som <V2>. Detta gör jag i satser som *Presidentti voi* [presens, 3 p. sg av *voida* 'kunna', 'förmå'] *antaa* [infinitiv 1, grundform] *päätöksen hallitukselle* 'Presidenten kan lämna ett beslut till regeringen'. Ett undantag från regeln att infinitiv 1, grundform, räknas som <V2>, gäller en vanlig konstruktionstyp i delmaterialet Säädk (se exempel (160) nedan).

- (160) Tämän lain tarkoituksena on [presens, 3 p. sg av *olla* 'vara'] *estää* [infinitiv 1, grundform] *sukupuoleen perustuva syrjintä* [...]. (JÄMST (Fi), 1 §) – Denna lag har till ändamål att hindra diskriminering på grund av kön [...]. (JÄMST, (Fs), 1 §)

Det är fråga om en s.k. *necessivkonstruktion* som kan skrivas om till *Tarkoituksena on estäminen* [infinitiv 4, verbalsubstantiv, ändelse: *-minen*] [...] 'Ändamålet är hindrande [...]'.¹ När grundformen av infinitiv 1 fungerar som subjekt eller objekt i en sats, är den naturligtvis inte heller klassificerad som ett infinit verb som ingår i en verbfras (jfr Vilkuna 1996:266–269).

Infinitiv 1 (kasus translativ) och infinitiv 2 (kasus inessiv, kasus instruktiv) räknas inte som infinita verb i verbfraser utan betraktas som satsförkortningar (jfr Karlsson 1985:183–187; Vilkuna 1996:308–311).

De sex olika kasusformerna av infinitiv 3 (inessiv, elativ, illativ, adessiv, abessiv och instruktiv) räknas inte som infinita verb i verbfraser utan som nominala uttryck. De taggas därmed inte som <V2>. Grunden för bedömningen är att de efterfrågas med typiska adverbialfrågor som *var?*, *varifrån?*, *vart?* och *hur?*, att de böjs i olika kasus och att infinitivformerna ofta är jämförbara med nominalfraser som fungerar som adverbial. Man kan jämföra t.ex. *tulla kirjastosta* [kasus elativ] 'komma från biblioteket' med *tulla lukemasta* [infinitiv 3, kasus elativ] 'komma från att ha varit och läst' (jfr White 1993: 230; Vilkuna 1996:239). Former av infinitiv 3 som bestämmer sub-

¹ Se Karlsson (1985:196f.), White (1993:282–285), Laitinen och Vilkuna (1993) samt Vilkuna (1996:169f., 281–288) om *necessivkonstruktioner*. Fred Karlsson (1985:196) benämner dem *måste*-uttryck. Se Sundman (1993:176f.) om svenska infinitivfraser som motsvarigheter till finska verbalsubstantiv.

stantiv eller adjektiv räknas inte heller som infinita verbformer i en verbfras utan betraktas som infinitivfraser.¹

Till de tre infinitivformerna ovan kommer som sagt en fjärde form (infinitiv 4, ändelse: *-minen*). Infinitiv 4 fungerar som verbalsubstantiv. Av verbet *sanoa* 'säga' bildas verbalsubstantivet *sanominen* 'sägandet'. Liksom andra nominal kan infinitiv 4 böjas i olika kasus, t.ex. *siihen ei ole mitään sanomista* [kasus partitiv] 'till det är inte något **att säga**'. Infinitiv 4 kategoriseras inte som ett infinit verb som ingår i en verbfras och således inte som <V2>.

Till skillnad från svenskan har finskan ingen supinumform. Däremot finns det två participformer: perfekt particip och presens particip.² Både perfekt particip och presens particip kan fungera som verb och som adjektiv. Participens användning som adjektiv med attributiv och predikativ funktion i satser kommenteras inte vidare utan jag hänvisar till Forsgren (1986). Både perfekt particip och presens particip uppträder i aktiv och passiv diates tillsammans med former av det i detta sammanhang temporala hjälpverbet *olla* 'vara'.

Finskans perfekt particip fungerar som en motsvarighet till såväl svenskans supinum som perfekt particip. Exempel på hur finskans perfekt particip, aktiv, motsvaras av svenskans supinum, ingående i tempus perfekt och tempus pluskvamperfekt, är *Presidentti on tehnyt* [perfekt particip, aktiv] *päätöksen* 'Presidenten har **fattat** ett beslut' och *Presidentti oli tehnyt* [perfekt particip, aktiv] *päätöksen* 'Presidenten hade **fattat** ett beslut'. Exempel på hur finskans perfekt particip, passiv, kan motsvaras av svenskans supinum och perfekt particip är *Päätös on tehty* [perfekt particip, passiv] 'Ett beslut har **fattats**' alternativt 'Ett beslut är **fattat**' och *Päätös oli tehty* [perfekt particip, passiv] 'Ett beslut hade **fattats**' alternativt 'Ett beslut var **fattat**'.

Perfekt particip, aktiv form, som uppträder tillsammans med ett finit verb, klassificeras som ett infinit verb i en verbfras och taggas som <V2>, t.ex. *Presidentti on tehnyt* [perfekt particip, aktiv] *päätöksen* 'Presidenten har **fattat** ett beslut'. Perfekt particip, passiv form, som uppträder tillsammans med ett finit verb, kan antingen förstås som ett verb eller som ett adjektiv, t.ex. *Päätös on tehty* [perfekt particip, passiv] 'Ett beslut har **fattats**' alternativt 'Ett beslut är **fattat**'. Jag har valt att räkna perfekt participformer i passiv, som uppträder tillsammans med ett finit verb, som infinita verb. Följaktligen

¹ Jfr Vilkuna (1996:198f, 288–292) och se även Vilkuna (1996:305f.) om infinitivfraser som fungerar som adverbial.

² Se Karlsson (1985:193–208), White (1993:237–248) och Vilkuna (1996:240–244) för översikter av finskans participformer.

är de taggade med <V2>. Motiveringen för beslutet är att den nominala konstituenten, i det följande exemplet *päätös, päätökset*, är objekt enligt finsk grammatisk tradition samt att kongruensböjning av participformen efter numerus hos objektet knappast förekommer: *Päätös* [sg] *on tehty* 'Ett beslut har fattats' alternativt 'Ett beslut är fattat' respektive *Päätökset* [pl.] *on tehty* 'Besluten har fattats' alternativt 'Besluten är fattade'.

Finskans presens particip, aktiv och passiv form, fungerar mestadels som attribut eller predikativ i satser. Presens particip, passiv, har dock en speciell användning i s.k. *necessivkonstruktioner*. Sådana är vanliga i de undersökta finskspråkiga lagtexterna, och då främst konstruktionen med *on* [3 p. sg av *olla* 'vara'] tillsammans med presens particip i passiv diates (se exempel (161) nedan).

- (161) Viranomaisten ja oppilaitosten sekä muiden koulutusta ja opetusta järjestävien yhteisöjen **on** [3 p. sg av *olla* 'vara'] **huolehdittava** [presens particip, passiv] siitä [...]. (JÄMST, (Fi), 5 §) – Myndigheter och läroanstalter samt andra samfund som har ansvar för utbildning och undervisning skall **se till** att [...]. (JÄMST (Fs), 5 §)

I necessivkonstruktioner klassificeras och taggas presens particip, passiv, som ett infinit verb, dvs. <V2> med min notation. I sammanhanget bör nämnas att Sorvali och Lindberg påpekar att översättningen av finskans *on* tillsammans med presens particip, passiv, ofta är *skall* och huvudverb (se Sorvali & Lindberg 1987:108).

Undantag från principen att perfekt particip, aktiv och passiv form, och presens particip, passiv form, räknas som infinita verb i verbfraser görs i följande fall. Participen är böjda i kasus translativ (ändelse: *-ksi*), och de föregås av antingen verbet *tulla*, som i sammanhanget uttrycker framtid, eller av vissa andra verb där translativen används på grund av rektionsförhållanden mellan verbet och följande nominal. Exempel är *tulla valituksi* [perfekt particip, passiv, kasus translativ] 'bli **vald**' och *katsoa toimitetuksi* [perfekt particip, passiv, kasus translativ] 'betrakta [såsom] **utförd**'.¹

¹ Se Vilkuna (1996:23–28, 75–81) för en översikt av rektionsförhållanden i finskan.

Bilagor

Bilageförteckning

1. Lag om näringsförbud (SFS 1986:436).
2. Lag om näringsförbud (FörfS 1059/85).
3. Löpord och tecken i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk.
4. Taggar som används för att markera olika textelement i delmaterialen SFS, FörfS och Säädk (A-materialet) samt förklaringar till dessa.
5. Löpord i textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <TAB>, <AVSL>, <UND> och <RUB> i delmaterialet SFS.
6. Löpord i textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <TAB>, <AVSL>, <UND> och <RUB> i delmaterialet FörfS.
7. Löpord i textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <TAB>, <AVSL>, <UND> och <RUB> i delmaterialet Säädk.
8. Ord per paragraf i delmaterialet SFS.
9. Ord per paragraf i delmaterialet FörfS.
10. Ord per paragraf i delmaterialet Säädk.
11. Löpord i textelementen <RUBL>, <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU>, <RUBP> och <RUBAVSL> i delmaterialet SFS.
12. Löpord i textelementen <RUBL>, <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU>, <RUBP> och <RUBAVSL> i delmaterialet FörfS.
13. Löpord i textelementen <RUBL>, <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU>, <RUBP> och <RUBAVSL> i delmaterialet Säädk.
14. Textstrukturmarkörer (TSM) i delmaterialet SFS.
15. Textstrukturmarkörer (TSM) i delmaterialet FörfS.
16. GM och ord/GM i delmaterialet SFS.
17. GM och ord/GM i delmaterialet FörfS.
18. GM och ord/GM i delmaterialet Säädk.

19. MS, totalt, MS som utgörs av S-meningar, MS som utgörs av P-meningar, GM, totalt, och differensen GM-MS i delmaterialet SFS.
20. MS, totalt, MS som utgörs av S-meningar, MS som utgörs av P-meningar, GM, totalt, och differensen GM-MS i delmaterialet FörfS.
21. MS, totalt, MS som utgörs av S-meningar, MS som utgörs av P-meningar, GM, totalt, och differensen GM-MS i delmaterialet SädK.
22. Underordnade satser (US) i delmaterialet SFS.
23. Underordnade satser (US) i delmaterialet FörfS.
24. Underordnade fraser (UF) i delmaterialet SFS.
25. Underordnade fraser (UF) i delmaterialet FörfS.
26. Underordnade satser och fraser (USF) med placering i fundamentfältet i delmaterialet SFS.
27. Underordnade satser och fraser (USF) med placering i fundamentfältet i delmaterialet FörfS.
28. Underordnade satser och fraser (USF) med placering på satsadverbialsplatsen i huvudsatser i delmaterialet SFS.
29. Underordnade satser och fraser (USF) med placering på satsadverbialsplatsen i huvudsatser i delmaterialet FörfS.
30. Underordnade satser och fraser (USF) med placering i innehållsfältet i delmaterialet SFS.
31. Underordnade satser och fraser (USF) med placering i innehållsfältet i delmaterialet FörfS.
32. Primära satsled i delmaterialet SFS.
33. Primära satsled i delmaterialet FörfS.
34. Primära satsled på satsadverbialsplatsen i huvudsatser i delmaterialet SFS.
35. Primära satsled på satsadverbialsplatsen i huvudsatser i delmaterialet FörfS.
36. Ord per primärt satsled med placering i fundamentfältet i delmaterialet SFS utifrån de grundläggande satsleden 'subjekt' och 'adverbial'.
37. Ord per primärt satsled med placering i fundamentfältet i delmaterialet FörfS utifrån de grundläggande satsleden 'subjekt' och 'adverbial'.
38. Primära satsled i fundamentfältet på makrosyntagmnivå i delmaterialet SFS.
39. Primära satsled i fundamentfältet på makrosyntagmnivå i delmaterialet FörfS.

BILAGA 1. *Lag om näringsförbud (SFS 1986:436).***SFS 1986: 436**

Utkom från trycket
den 19 juni 1986

**Lag
om näringsförbud;**

utfärdad den 5 juni 1986.

Enligt riksdagens beslut¹ föreskrivs följande.

Meddelande av förbud

1 § Näringsförbud får, om det är påkallat från allmän synpunkt, meddelas den som i egenskap av enskild näringsidkare grovt åsidosatt vad som ålegat honom i näringsverksamhet och därvid

1. gjort sig skyldig till brottslighet som inte är ringa, eller
2. i avsevärd omfattning underlåtit att betala sådan skatt, tull eller avgift som omfattas av lagen (1978: 880) om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter.

2 § Näringsförbud får också, om det är påkallat från allmän synpunkt, meddelas den som försatts i konkurs och då var enskild näringsidkare, om han förfarit grovt otillbörligt mot sina borgenärer eller på annat sätt grovt åsidosatt vad som ålegat honom i näringsverksamhet.

3 § Vid prövningen av om näringsförbud är påkallat från allmän synpunkt skall särskilt beaktas om åsidosättandet varit systematiskt eller syftat till betydande vinning, om det medfört eller varit ägnat att medföra betydande skada eller om näringsidkaren tidigare dömts för brott i näringsverksamhet.

4 § Har näringsverksamhet bedrivits av en juridisk person får, under de förutsättningar som anges i 1–3 §§, näringsförbud meddelas, i fråga om kommanditbolag: komplementär, annat handelsbolag: bolagsman, aktiebolag, sparbank och försäkringsbolag: ledamot och suppleant i styrelsen samt verkställande direktör och vice verkställande direktör, bankaktiebolag och ekonomisk förening: ledamot och suppleant i styrelsen, om denne begått brottet i näringsverksamheten eller innehade sin ställning när betalningen av skatt, tull eller avgift underläts eller den juridiska personen försattes i konkurs.

Första stycket gäller också den som i annan egenskap än där sägs faktiskt har utövat ledningen av en näringsverksamhet eller utåt har framträtt som ansvarig för en enskild näringsverksamhet.

5 § Näringsförbud skall meddelas för en viss tid, lägst tre och högst fem år.

Verkan av förbud

6 § Den som är underkastad näringsförbud får inte
1. driva näringsverksamhet,

2. vara bolagsman i ett annat handelsbolag än kommanditbolag eller komplementär i ett kommanditbolag.

3. vara stiftare av ett aktiebolag, ett bankaktiebolag, en sparbank eller ett försäkringsbolag.

4. vara ledamot eller suppleant i styrelsen för ett aktiebolag, ett bankaktiebolag, en sparbank, ett försäkringsbolag, ett handelsbolag eller en ekonomisk förening eller en sådan ideell förening eller stiftelse som driver näringsverksamhet.

5. vara verkställande direktör eller vice verkställande direktör i ett aktiebolag, en sparbank eller ett försäkringsbolag.

6. i annan egenskap vara ställföreträdare för en sådan juridisk person som anges vid 4.

7. faktiskt utöva ledningen av en näringsverksamhet eller av en sådan juridisk person som är bokföringspliktig även om den inte driver näring.

8. äga så många aktier i ett aktiebolag, ett bankaktiebolag eller ett försäkringsaktiebolag att hans andel av röstetalet för samtliga aktier i bolaget överstiger femtio procent.

Näringsförbud utgör inget hinder mot att sådan verksamhet bedrivs som innebär utövning av rättighet som avses i 2 kap. 1 § regeringsformen eller 1 kap. 1 §, 4 kap. 1 §, 6 kap. 1 § eller 13 kap. 5 § tryckfrihetsförordningen.

7 § Den som är underkastad näringsförbud får inte vara anställd eller ta emot återkommande uppdrag i en näringsverksamhet som drivs av en närstående till honom eller där en närstående har en sådan ställning som anges i 4 §. Som närstående anses hans make, den med vilken han samlever under äktenskapsliknande förhållanden, förälder, barn och syskon samt den som är besvägrad med honom i rätt upp- eller nedstigande led eller så att den ene är gift med den andres syskon.

Inte heller får den som är underkastad näringsförbud vara anställd eller ta emot återkommande uppdrag i den näringsverksamhet där han åsidosatt sina åligganden.

Förfarandet vid prövningen av frågor om förbud

8 § Talan om näringsförbud förs i tingsrätt av allmän åklagare. Angående utredningen och förfarandet i mål om näringsförbud skall, om inte annat föreskrivs i denna lag, i tillämpliga delar gälla vad som i allmänhet är föreskrivet om mål som rör allmänt åtal för brott där straffet är fängelse i högst ett år. Tvångsmedel enligt 24 och 25 kap. rättegångsbalken får dock inte tillgripas i fråga om näringsförbud.

Talan om näringsförbud grundat på 2 § får tas upp av samma tingsrätt som handlägger eller har handlagt konkursen.

9 § Varje kronofogdemyndighet skall särskilt uppmärksamma när det kan finnas skäl att meddela näringsförbud grundat på 1 § 2 och anmäla förhållandet till åklagaren.

10 § Är det uppenbart att grund för näringsförbud föreligger, får rätten meddela förbud för tiden till dess frågan om näringsförbud slutligt har avgjorts (tillfälligt näringsförbud).

En fråga om tillfälligt näringsförbud tas upp på yrkande av åklagaren.

SFS 1986:436

Innan ett förbud meddelas skall den som yrkandet avser få tillfälle att yttra sig, om det inte finns anledning att anta att han har avvikit eller på annat sätt håller sig undan.

Rätten får hålla förhandling för frågans prövning. Till förhandlingen skall den som avses med yrkandet kallas personligen. I kallelsen skall han upplysas om att frågan kan avgöras även om han inte inställer sig. Om förhandlingen gäller i tillämpliga delar föreskrifterna i 24 kap. 14 § rättegångsbalken.

Bifalls en talan om näringsförbud, får rätten i domen självmant förordna om tillfälligt förbud.

11 § Ett beslut om tillfälligt näringsförbud gäller omedelbart, om inte annat förordnas. Beslutet skall delges den som avses med förbudet.

Har ett tillfälligt näringsförbud meddelats, skall detta beaktas vid tillämpning av 5 §.

12 § Ett beslut om tillfälligt näringsförbud, som har meddelats under rättegången, överklagas särskilt.

Överklagas ett beslut om tillfälligt förbud, får högre rätt omedelbart förordna att förbudet tills vidare inte skall gälla.

13 § Om rätten meddelar ett tillfälligt näringsförbud innan talan om näringsförbud har väckts, skall den utsätta en tid inom vilken sådan talan skall väckas. Tiden får inte bestämmas längre än vad som bedöms nödvändigt. Är den utsatta tiden inte tillräcklig, får rätten medge förlängning, om åklagaren före tidens utgång gjort framställning om sådan.

14 § I samband med att näringsförbud eller tillfälligt näringsförbud meddelas skall rätten till den som avses med förbudet överlämna en särskild underrättelse, där innebörden av förbudet beskrivs.

Upphävande av förbud

15 § Har talan om näringsförbud inte väckts inom utsatt tid, och har en framställning om förlängning av tiden inte heller inkommit, skall ett beslut om tillfälligt näringsförbud omedelbart upphävas. Detsamma gäller om talan återkallas eller lämnas utan bifall eller om det inte längre finns skäl för det tillfälliga näringsförbudet. Om talan bifalls, skall rätten pröva om det tillfälliga näringsförbudet fortfarande skall gälla.

16 § Om den som genom en lagakraftvunnen dom fått näringsförbud grundat på 1 § 1 frikänns från ansvar för brottsligheten, skall näringsförbudet samtidigt upphävas. Avser frikännandet endast en viss del av brottsligheten eller hänförs denna under mildare straffbestämmelser, skall rätten pröva om och under vilken tid förbudet fortfarande skall gälla. I fall som avses nu får rätten också upphäva eller ändra ett beslut om skyldighet att svara för rättegångskostnader, om ett sådant har meddelats i samband med domen om förbud.

Upphäver rätten det konkursbeslut som utgjort förutsättning för ett näringsförbud enligt 2 §, skall näringsförbudet samtidigt upphävas.

Rättens beslut om att upphäva eller ändra ett näringsförbud skall gälla omedelbart.

17 § Ett lagakraftvunnet beslut om näringsförbud får upphävas på ansökan av den som förbudet avser, om det senare kommer fram att han inte hade grovt åsidosatt sina åligganden i näringsverksamhet.

Beträffande mål om upphävande av förbud gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 8 § om talan om förbud. Ett sådant mål tas upp av den tingsrätt som tidigare handlagt målet om näringsförbud. Målet får i stället tas upp av rätten i den ort där sökanden har sitt hemvist, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

Mål om upphävande av förbud får avgöras utan huvudförhandling, om saken ändå kan utredas tillfredsställande. Har rätten beslutat att målet skall avgöras utan huvudförhandling, skall parterna ges tillfälle att slutföra sin talan, om det inte är uppenbart att detta inte behövs.

Rättens beslut om att upphäva ett näringsförbud skall gälla omedelbart.

Tid för avveckling av förbjuden näringsverksamhet m. m.

18 § En domstol som meddelar beslut om näringsförbud eller om tillfälligt näringsförbud skall fastställa en begränsad tid efter vilken förbudet skall gälla, om tiden behövs för avvecklingen av näringsverksamhet, anställning, uppdrag, delägarskap i handelsbolag eller aktieinnehav som anges i 6 och 7 §§. Rätten får föreskriva vilka åtgärder som får vidtas eller som skall vara förbjudna under denna tid och vad den som fått näringsförbud i övrigt då har att iaktta.

Om det föreligger synnerliga skäl, får tiden för avveckling förlängas på ansökan av den som fått förbudet.

Beträffande mål om förlängning av tiden för avveckling gäller vad som sägs om upphävande av förbud i 17 § andra och tredje styckena.

Dispens från förbud

19 § Den som är underkastad näringsförbud eller tillfälligt näringsförbud får medges dispens för att driva en näringsverksamhet, inneha anställning eller uppdrag, vara delägare i ett handelsbolag eller äga vissa aktier. Rätten får föreskriva vad den som medges dispens har att iaktta då denna utnyttjas.

20 § En dispens får återkallas, om den som medgetts denna överträder näringsförbudet eller det tillfälliga näringsförbudet eller bryter mot en föreskrift som är knuten till dispensen. Detsamma gäller om den som medgetts dispens från ett förbud i 6 § i annat hänseende åsidosätter vad som åligger honom i den verksamhet som avses med dispensen.

21 § En fråga om dispens får prövas i samband med dom om näringsförbud eller beslut om tillfälligt näringsförbud eller efter en senare gjord ansökan.

När en fråga om dispens prövas särskilt, gäller i tillämpliga delar vad som sägs i 17 § andra och tredje styckena.

22 § Talan om återkallelse av dispens förs av allmän åklagare. När frågan prövas i ett särskilt mål, gäller i tillämpliga delar vad som sägs i 17 § andra stycket. Målet får dock tas upp även av den tingsrätt som tidigare prövat frågan om dispens.

SFS 1986: 436

Tillsynen av meddelade förbud m. m.

23 § Riksskatteverket skall föra ett register över näringsförbud och tillfälliga näringsförbud.

24 § Tillsyn över att näringsförbud och tillfälliga näringsförbud efterlevs utövas av de kronofogdemyndigheter som är tillsynsmyndigheter i konkurs. Tillsynen ankommer på den kronofogdemyndighet som är tillsynsmyndighet för konkurser som handläggs vid tingsrätten i den ort där den som är underkastad förbudet är bosatt.

Om det finns skäl att misstänka att ett förbud överträds eller att den som fått dispens enligt 19 § åsidosätter vad som åligger honom i den verksamhet som avses med dispensen, eller vad som rätten föreskrivit i samband med att den beviljade dispens, skall tillsynsmyndigheten göra anmälan om förhållandet till åklagaren.

Överträdelse av förbud m. m.

25 § Den som överträder ett näringsförbud eller ett tillfälligt näringsförbud eller bryter mot en föreskrift som meddelats med stöd av 18 eller 19 § skall dömas till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

26 § Ett näringsförbud som överträds får förlängas med högst fem år. Sker flera förlängningar, får den sammanlagda tiden för förlängning inte vara mer än fem år. Talan om förlängning skall väckas innan förbudstiden har gått ut.

När en fråga om förlängning prövas särskilt, gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 8 § om mål om näringsförbud.

I 20 § finns bestämmelser om återkallelse av dispens när ett förbud överträds.

27 § Om den som är underkastad ett näringsförbud får ett nytt förbud, skall rätten upphäva det tidigare meddelade förbudet.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1986.
2. Bestämmelserna i 15 §, 16 § andra och tredje styckena, 17 § samt 19–27 §§ tillämpas även i fråga om sådant näringsförbud och tillfälligt näringsförbud som har meddelats enligt äldre bestämmelser.
3. Vid prövning av förutsättningarna enligt 1 § för näringsförbud eller tillfälligt näringsförbud får hänsyn tas till vad som ägt rum före ikraftträdandet endast så vitt avser frågan om förbud är påkallat från allmän synpunkt.
4. Meddelas ett beslut om näringsförbud eller tillfälligt näringsförbud med anledning av konkurs och grundas bedömningen att den som skall vara underkastad förbudet förfarit grovt otillbörligt mot borgenärerna eller på annat sätt grovt åsidosatt sina åligganden på förfaranden som hänför sig till tiden före ikraftträdandet, gäller i stället för 6 § första stycket och 7 § att han inte får driva verksamhet med vilken följer bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen (1976: 125). Han får inte heller såsom styrelseledamot eller i någon annan egenskap vara ställföreträdare för ett aktiebolag, ett handelsbolag eller en ekonomisk förening eller en sådan ideell förening

eller stiftelse som driver bokföringspliktig verksamhet. Inte heller får han faktiskt handha ledningen eller förvaltningen av en sådan juridisk persons angelägenheter. Rätten skall i sitt beslut erinra om näringsförbudets verkan enligt denna punkt. Vad som i 5 § föreskrivs om att näringsförbud skall meddelas för lägst tre år gäller ej i ett sådant fall som sagts nu.

Talan om näringsförbud får ej väckas, om konkursbeslutet har meddelats före den 1 juli 1984 och konkursen avslutats före ikraftträdandet.

SFS 1986: 436

På regeringens vägnar

INGVAR CARLSSON

BENGT K. Å. JOHANSSON
(Finansdepartementet)

BILAGA 2. Lag om näringsförbud (Förfs 1059/85).

Nr 1059

Lag
om näringsförbud

Given i Helsingfors den 13 december 1985

I enlighet med riksdagens beslut stadgas:

1 §

Tillämpningsområdet för näringsförbud

Näringsförbud kan meddelas

1) enskild näringsidkare som försatts i konkurs och som drivit rörelse för vilken bokföringsskyldighet stadgas i bokföringslagen (655/73),

2) den som i bolag som försatts i konkurs varit personligen ansvarig bolagsman någon gång under de två år som närmast har föregått försättandet i konkurs, samt

3) den som i bolag, andelslag, förening eller stiftelse som försatts i konkurs varit styrelsemedlem eller verkställande direktör eller haft annan därmed jämförbar ställning någon gång under de två år som närmast har föregått försättandet i konkurs, och den som någon gång under denna

tid faktiskt har lett samfundets eller stiftelsens verksamhet eller handhaft dess förvaltning.

2 §

Tidpunkten för försättande i konkurs

Vid tillämpningen av denna lag anses försättande i konkurs ha inträffat då gäldenären lämnat in sin konkursansökan eller då han på ansökan av borgenär försatts i konkurs.

3 §

Förutsättningar för näringsförbud

Näringsförbud kan meddelas den som avses i 1 §,

1) om han i den rörelse på vilken följt konkurs

Regeringens proposition 29/85
Andra lagutsk. bet. 3/85
Stora utsk. bet. 128/85

har förfarit grovt otillbörligt gentemot borgenärer eller däri på annat sätt grovt åsidosatt de skyldigheter som hänför sig till drivande av rörelse, eller

2) om han upprepade gånger på det sätt som avses i 1 § förekommit i samband med konkurser, och i rörelse på vilken följt konkurser har åsidosatt de skyldigheter som hänför sig till drivande av rörelse samt därigenom visat sig vara uppenbart olämplig att driva rörelse.

För förfarande i rörelse på vilken följt två eller flera konkurser meddelas endast ett förbud, om inte annat följer av 14 §.

4 §

Förbudets innehåll

Den som meddelats näringsförbud får inte

1) driva sådan rörelse för vilken bokföringsskyldighet stadgas i bokföringslagen,

2) vara personligen ansvarig bolagsman, eller

3) vara styrelsemedlem, suppleant eller verkställande direktör eller ha annan därmed jämförbar ställning i samfund eller stiftelse, faktiskt leda dess verksamhet eller handha dess förvaltning.

Förbudet gäller inte uppdrag eller verksamhet i offentligrättsligt samfund eller offentligrättslig stiftelse. Förbudet gäller inte heller uppgifter eller verksamhet i sådan ideell förening eller stiftelse som inte alls eller endast i ringa omfattning driver rörelse.

Om särskilda skäl föreligger, kan från förbud undantagsvis rörelse eller rörelse av visst slag eller uppdrag eller verksamhet i visst samfund eller viss stiftelse.

5 §

Förbudets varaktighet

Näringsförbud kan meddelas för minst två och högst fem år.

6 §

Meddelande av näringsförbud

Näringsförbud meddelas av allmän domstol på yrkande av åklagaren.

7 §

Konkursförvaltares anmälningsplikt och skyldighet att lämna uppgifter

Ger de omständigheter som en konkursförval-

tare fått kännedom om anledning att misstänka att någon som avses i 1 § förfarit så att näringsförbud kan meddelas honom, skall förvaltaren genast underrätta åklagaren därom samt om de omständigheter som ligger till grund för hans misstanke. Förvaltaren skall lämna åklagaren de uppgifter och handlingar som denne begär.

8 §

Tiden för anhängiggörande

Talan om näringsförbud skall väckas inom två år efter försättandet i konkurs.

9 §

Förbudets ikraftträdande

Näringsförbud träder i kraft då domstolens beslut avkunnas eller ges. Domstolen kan dock på svarandens begäran förordna att förbudet helt eller delvis skall träda i kraft först en viss dag efter beslutet, om det föreligger särskilda skäl därtill.

Beslut om näringsförbud skall iakttas trots att ändring söks, om högre domstol inte förordnar annat.

10 §

Omständigheter som skall anges i beslutet

I beslut om näringsförbud skall anges innehållet i förbudet samt såväl den dag då förbudet träder i kraft som den dag då det upphör att gälla.

11 §

Tillfälligt näringsförbud

Om ett mål som rör meddelande av näringsförbud inte kan avgöras genast på grund av att konkursbeslutet inte har vunnit laga kraft, eller om handläggningen av målet av någon annan orsak uppskjuts, kan domstolen på yrkande av åklagaren, då särskilda skäl föreligger, meddela svaranden näringsförbud tills målet avgörs slutligt (*tillfälligt näringsförbud*). Tillfälligt näringsförbud kan meddelas för högst tre månader åt gången.

I fråga om tillfälligt näringsförbud skall i övrigt tillämpas vad som i 4 §, 9 § 1 mom., 10 och 15 §§, 19 § 3 mom. samt 21 § stadgas om näringsförbud.

Ändring får inte sökas i beslut om tillfälligt näringsförbud.

12 §

Beaktande av tillfälligt näringsförbud

När tiden för ett näringsförbud bestäms skall såsom avdrag beaktas den tid som tillfälligt näringsförbud varit gällande.

13 §

Ny prövning av mål

Domstolen kan utan hinder av tidigare beslut ta upp mål om meddelande av näringsförbud till ny prövning, om det sedan målet har avgjorts uppdragas ny omständighet som sannolikt skulle ha lett till att yrkandet på förbud inte hade förkastats eller att förbudet hade meddelats för en avsevärt längre tid. Sådan prövning får ske endast på yrkande av åklagaren vilket denne framställt inom den tid som stadgas i 8 §. Om förbudet härvid meddelas för längre tid än förut, skall såsom avdrag beaktas den tid under vilken det tidigare förbudet har varit gällande och vad som då detta meddelades har beaktats med stöd av 12 §.

14 §

Nytt näringsförbud

Har någon, sedan näringsförbud meddelats honom, på det sätt som avses i 1 § förekommit i samband med en eller flera konkurser, meddelas särskilt näringsförbud, om förutsättningarna enligt 3 § 1 mom. föreligger på grund av hans förfarande i rörelse på vilken följt denna eller dessa konkurser och meddelande av sådant förbud är befogat.

15 §

Upphävande av näringsförbud

Domstolen kan på ansökan av den som meddelats näringsförbud och efter att ha hört åklagaren upphäva förbudet helt eller delvis, om förändrade förhållanden eller andra särskilda omständigheter föranleder detta.

16 §

Straffstadgande

Den som uppsåtligen bryter mot näringsförbud eller tillfälligt näringsförbud skall för brott mot näringsförbud dömas till böter eller till fängelse i högst två år.

För brott som nämns i 1 mom. skall även den dömas som uppträder som mellanhand för annan i syfte att kringgå näringsförbud eller tillfälligt näringsförbud.

17 §

Förlängning av tiden för näringsförbud

Bryter någon mot näringsförbud och kan brottet inte anses vara ringa, kan domstolen på yrkande av åklagaren förlänga tiden för förbudet med sammanlagt högst fem år. Yrkande om sådan förlängning skall framställas innan förbudet upphör att gälla.

Beslut om förlängning av tiden för ett förbud skall iaktas trots att ändring söks, om högre domstol inte förordnar annat.

18 §

Behörig domstol

Mål som rör meddelande av näringsförbud prövas av den allmänna underrätt där konkurs är eller har varit anhängig.

Domstol vid vilken mål som rör meddelande av näringsförbud är anhängigt får på framställning av åklagaren överföra målet till annan behörig domstol, om det är ändamålsenligt för utredningen eller av andra särskilda skäl. Den förstnämnda domstolens beslut och övriga åtgärder i målet gäller till dess den domstol till vilken målet överförs förordnar annorlunda. Mål får inte återföras eller överföras vidare till annan behörig domstol, om inte nya särskilda skäl kräver det. Ändring får inte sökas i beslut genom vilket mål överförs eller framställning om överföring avslagits.

Ansökan om upphävande av näringsförbud, åtal för brott mot näringsförbud och yrkande om förlängning av tiden för förbud prövas av den allmänna underrätt som i första instans har avgjort det mål som rör meddelande av näringsförbud.

19 §

Behandling av mål

Vid behandling av mål som rör meddelande av näringsförbud eller förlängning av tiden för förbud skall i tillämpliga delar iaktas vad som gäller i fråga om handläggning av brottmål, då för brottet inte stadgas annat straff än böter.

Polisen skall på begäran av åklagaren företa undersökning i sak som gäller meddelande av

näringsförbud eller förlängning av tiden för förbud. För sådan undersökning gäller i tillämpliga delar vad som stadgas om förundersökning i brottmål. Om det med fog kan misstänkas att det finns förutsättningar för meddelande eller förlängning av näringsförbud, får vid undersökningen bevismaterialet tas i beslag och husrannsakan företas för att eftersöka dylikt material, även om det inte finns skäl att anta att brott förövats i den sak som undersöks. Vid undersökningen skall iaktas lagen om beslag och rannsakan i brottmål (260/59).

Vid behandling av ansökan om upphävande av näringsförbud skall i tillämpliga delar iaktas vad som stadgas om förfarande i tvistemål i vilket förlikning inte är tillåten. Domstolen skall dock vidta de åtgärder som behövs för hörande av åklagaren. Åklagaren har rätt att söka ändring i beslut genom vilket näringsförbud har upphävts helt eller delvis.

20 §

Skyndsam behandling

Mål och ärenden som gäller näringsförbud skall i samtliga rättsinstanser behandlas skyndsamt.

Helsingfors den 13 december 1985

Republikens President
MAUNO KOIVISTO

21 §

Register

Justitieministeriet för register över näringsförbud.

Var och en har rätt att erhålla uppgifter om de näringsförbud som införts i registret.

22 §

Bemyndigande att utfärda förordning

Närmare stadganden om verkställigheten av denna lag och om register som skall föras över näringsförbud utfärdas genom förordning.

23 §

Ikraftträdelse- och övergångsstadganden

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1986. Lagen skall tillämpas, om det efter det den trätt i kraft har inträffat en enda sådan konkurs som följt på rörelse i vilken de skyldigheter har åsidosatts som hänför sig till drivande av rörelse.

Justitieminister *Christoffer Taxell*

BILAGA 3. Löpord och tecken i delmaterialen SFS, Förfs och SädK: enskilda texter och totalt. Värdena anges i absoluta tal.

SFS		Förfs		SädK	
Löpord	Tecken	Löpord	Tecken	Löpord	Tecken
ALKO (Sv)		ALKO (Fs)		ALKO (Fi)	
5 683	32 025	5 709	35 241	4 388	36 027
BOST (Sv)		BOST (Fs)		BOST (Fi)	
11 021	60 410	5 612	32 184	4 402	34 965
JAKT (Sv)		JAKT (Fs)		JAKT (Fi)	
3 858	19 980	8 136	44 357	6 087	48 342
JÄMST (Sv)		JÄMST (Fs)		JÄMST (Fi)	
2 432	13 696	1 897	10 784	1 470	10 994
KOMM (Sv)		KOMM (Fs)		KOMM (Fi)	
8 922	48 608	8 662	50 335	6 401	51 360
KONK (Sv)		KONK (Fs)		KONK (Fi)	
4 114	21 208	2 275	13 581	1 786	14 770
KYRKO (Sv)		KYRKO (Fs)		KYRKO (Fi)	
35 405	201 169	16 494	98 635	12 115	97 219
KÖP (Sv)		KÖP (Fs)		KÖP (Fi)	
6 514	32 866	6 287	31 378	5 275	35 497
MISS (Sv)		MISS (Fs)		MISS (Fi)	
3 243	16 786	2 046	11 262	1 500	11 685
NÄRI (Sv)		NÄRI (Fs)		NÄRI (Fi)	
2 147	11 603	1 503	8 177	1 152	9 074
SAME (Sv)		SAME (Fs)		SAME (Fi)	
2 661	14 953	2 590	14 797	1 941	16 018
-		SJÄLV (Fs)		SJÄLV (Fi)	
-	-	6 120	36 919	4 869	39 340
SKULD (Sv)		SKULD (Fs)		SKULD (Fi)	
2 882	16 444	10 309	60 058	7 497	59 199
UTL (Sv)		UTL (Fs)		UTL (Fi)	
8 521	45 198	5 907	33 197	4 362	34 691
Totalt		Totalt		Totalt	
97 403	534 946	83 547	480 905	63 245	499 181

BILAGA 4. *Taggar som används för att markera olika textelement i delmaterialen SFS, FörfS och SädK (A-materialet) samt förklaringar till dessa.*

Taggar	Förklaringar
<TEXT>	Lagtexten som helhet
<LAGID>	Identifiering av lagen i SFS, FörfS eller SädK
<RUBL>	Lagens rubrik
<DAT>	Datum för utfärdande av lagen
<ING>	Ingress
<RUBA>	Rubrik till avdelning i lagtexten
<RUBK>	Rubrik till kapitel i lagtexten
<RUBM>	Mellanrubrik till avsnitt i lagtexten
<RUBMU>	Mellanrubrik till underavsnitt i lagtexten
<RUBP>	Rubrik till paragraf i lagtexten
<RUBAVSL>	Rubrik till avslutning i lagtexten
<AVD>	Avdelning i lagtexten
<KAP>	Kapitel i lagtexten
<AVS>	Avsnitt i lagtexten
<AVSU>	Underavsnitt i lagtexten
<PAR>	Paragraf i lagtexten
<S>	Grafisk mening (GM) som inte innehåller någon punktuppställning
<P>	Grafisk mening (GM) som innehåller minst en punktuppställning
<V1>	Finit verb i en makrosyntax (MS)
<V2>	Infinit verb i en makrosyntax (MS)
<TAB>	Tabell i en grafisk mening (GM)
<AVSL>	Avslutning
<UND>	Underskrifter
<NOT>	Fotnot om riksdagsbehandling av lagtexten

BILAGA 5. Löpard i textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <TAB>, <AVSL>¹, <UND> och <RUB>² i delmaterialet SFS: enskilda texter och totalt. Värdena anges i absoluta tal och i procent.

Text	<LAGID> %	<DAT> %	<ING> %	<NOT> %	<TAB> %	<AVSL> %	<UND> %	<RUB> %
ALKO (Sv)	9 0,2	5 0,1	5 0,1	7 0,1	33 0,6	456 8,0	8 0,1	274 4,8
BOST (Sv)	9 0,1	5 0,0	5 0,0	6 0,0	-	829 7,5	8 0,1	577 5,3
JAKT (Sv)	9 0,2	5 0,1	5 0,1	7 0,2	-	183 4,7	8 0,2	167 4,3
JÄMST (Sv)	9 0,4	5 0,2	5 0,2	6 0,2	-	24 1,0	8 0,3	188 7,7
KOMM (Sv)	9 0,1	5 0,1	5 0,1	6 0,1	71 0,8	266 3,0	10 0,1	737 8,3
KONK (Sv)	9 0,2	5 0,1	5 0,1	7 0,2	-	371 9,0	8 0,2	242 5,9
KYRKO (Sv)	9 0,0	5 0,0	5 0,0	6 0,0	226 0,6	-	8 0,1	3 175 9,0
KÖP (Sv)	9 0,1	5 0,1	5 0,1	8 0,1	-	59 0,9	8 0,1	379 5,8
MISS (Sv)	9 0,3	5 0,1	5 0,1	7 0,2	-	138 4,3	8 0,2	125 3,9
NARI (Sv)	9 0,4	5 0,2	5 0,2	7 0,3	-	250 11,6	10 0,5	95 4,4
SAME (Sv)	9 0,3	5 0,2	5 0,2	7 0,3	-	102 3,8	8 0,3	139 5,2
SKULD (Sv)	9 0,3	5 0,2	5 0,2	7 0,2	-	9 0,3	8 0,3	122 4,2
UTL (Sv)	9 0,1	5 0,1	5 0,1	50 0,6	-	252 3,0	8 0,1	599 7,0
Totalt	117 0,1	65 0,1	65 0,1	131 0,1	330 0,3	2 939 3,0	108 0,1	6 819 7,0

1 I textelementet 'avslutning', <AVSL>, ingår även 'rubrik till avslutning', <RUBAVSL>, som förekommer i BOST (Sv) (3 löpard) och KONK (Sv) (3 löpard).

2 Som textelementet 'rubrik', <RUB>, redovisas de sammanlagda värdena för <RUBL>, <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU> och <RUBP>.

BILAGA 6. Löpard i textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <TAB>, <AVSL>, <UND>, <UND> och <RUB>¹ i delmaterialet FörfS: enskilda texter och totalt. Värdena anges i absoluta tal och i procent.

Text	<LAGID> %	<DAT> %	<ING> %	<NOT> %	<TAB> %	<AVSL> %	<UND> %	<RUB> %
ALKO (Fs)	2 0,0	7 0,1	6 0,1	6 0,1	-	5 0,1	9 0,2	442 7,7
BOST (Fs)	2 0,0	7 0,1	6 0,1	11 0,2	-	5 0,1	7 0,1	437 7,8
JAKT (Fs)	2 0,0	7 0,1	6 0,1	4 0,0	-	5 0,1	7 0,1	635 7,8
JÄMST (Fs)	2 0,1	7 0,4	6 0,3	11 0,6	-	5 0,3	7 0,4	166 8,8
KOMM (Fs)	2 0,0	7 0,1	6 0,1	4 0,0	28 0,3	5 0,1	7 0,1	566 6,5
KONK (Fs)	2 0,1	7 0,3	6 0,3	4 0,2	-	5 0,2	7 0,3	86 3,8
KYRKO (Fs)	2 0,0	7 0,0	15 0,1	4 0,0	-	5 0,0	7 0,0	1 098 6,7
KÖP (Fs)	2 0,0	7 0,1	6 0,1	10 0,2	-	5 0,1	7 0,1	412 6,5
MISS (Fs)	2 0,1	7 0,3	6 0,3	10 0,5	-	5 0,2	7 0,3	180 8,8
NARI (Fs)	2 0,1	7 0,5	6 0,4	11 0,7	-	5 0,3	7 0,5	121 8,0
SAME (Fs)	2 0,1	7 0,3	6 0,2	8 0,3	-	5 0,2	7 0,3	231 8,9
SJÄLV (Fs)	2 0,0	7 0,1	20 0,3	12 0,2	-	5 0,1	7 0,1	454 7,4
SKULD (Fs)	2 0,0	7 0,1	6 0,1	4 0,0	-	5 0,0	7 0,1	654 6,3
UTL (Fs)	2 0,0	7 0,1	6 0,1	10 0,2	-	5 0,1	7 0,1	462 7,8
Totalt	28 0,0	98 0,1	107 0,1	109 0,1	28 0,0	70 0,1	100 0,1	5 944 7,1

¹ Som textelementet 'rubrik', <RUB>, redovisas de sammanlagda värdena för <RUBL>, <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU> och <RUBP>. Textelementet <RUBAVSL> förekommer inte i delmaterialet.

BILAGA 7. Löpard i textelementen <LAGID>, <DAT>, <ING>, <NOT>, <TAB>, <AVSL>, <UND> och <RUB>¹ i delmaterialet Säädk: enskilda texter och totalt. Värdena anges i absoluta tal och i procent.

Text	<LAGID> %	<DAT> %	<ING> %	<NOT> %	<TAB> %	<AVSL> %	<UND> %	<RUB> %
ALKO (Fi)	2 0,0	6 0,1	4 0,1	6 0,1	-	5 0,1	9 0,2	394 9,0
BOST (Fi)	2 0,0	6 0,1	4 0,1	11 0,2	-	5 0,1	7 0,2	379 8,6
JAKT (Fi)	2 0,0	6 0,1	4 0,1	4 0,1	-	5 0,1	7 0,1	523 8,6
JAMST (Fi)	2 0,1	6 0,4	4 0,3	11 0,8	-	5 0,3	7 0,5	136 9,2
KOMM (Fi)	2 0,0	6 0,1	4 0,1	4 0,1	25 0,4	5 0,1	7 0,1	508 7,9
KONK (Fi)	2 0,1	6 0,3	4 0,2	4 0,2	-	5 0,3	7 0,4	83 4,7
KYRKO (Fi)	2 0,0	6 0,0	12 0,1	4 0,0	-	5 0,0	7 0,1	990 8,2
KÖP (Fi)	2 0,0	6 0,1	4 0,1	10 0,2	-	5 0,1	7 0,1	402 7,6
MISS (Fi)	2 0,1	6 0,4	4 0,3	10 0,7	-	5 0,3	7 0,5	148 9,9
NARI (Fi)	2 0,2	6 0,5	4 0,4	11 1,0	-	5 0,4	7 0,6	100 8,7
SAME (Fi)	2 0,1	6 0,3	4 0,2	8 0,4	-	5 0,3	7 0,4	209 10,8
SJÄLV (Fi)	2 0,0	6 0,1	15 0,3	12 0,2	-	5 0,1	7 0,1	423 8,7
SKULD (Fi)	2 0,0	6 0,1	4 0,0	4 0,0	-	5 0,1	7 0,1	526 7,0
UTL (Fi)	2 0,0	6 0,1	4 0,1	10 0,2	-	5 0,1	7 0,2	385 8,8
Totalt	28 0,0	84 0,1	75 0,1	109 0,2	25 0,0	70 0,1	100 0,1	5 206 8,2

¹ Som textelementet 'rubrik', <RUB>, redovisas de sammanlagda värdena för <RUBL>, <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU> och <RUBP>. Textelementet <RUBAVSL> förekommer inte i delmaterialet.

BILAGA 8. *Ord per paragraf, totalt, samt lägsta och högsta antal ord i paragrafer med enbart S-meningar respektive paragrafer med P-meningar i delmaterialet SFS. Värden ges för enskilda texter och anges i absoluta tal.*

Text	Ord/paragraf, totalt	Ord/paragraf: lägsta värde		Ord/paragraf: högsta värde	
		S-meningar	P-meningar ¹	S-meningar ²	P-meningar
ALKO (Sv)	48,4	10	–	148	198
BOST (Sv)	69,4	11	–	170	289
JAKT (Sv)	64,3	19	–	164	203
JÄMST (Sv)	39,1	10	–	92	101
KOMM (Sv)	31,5	6	–	100	111
KONK (Sv)	50,2	13	–	108	145
KYRKO (Sv)	44,5	7	–	–	373
KÖP (Sv)	73,7	12	–	213	194
MISS (Sv)	61,4	8	29	121	189
NÄRI (Sv)	65,4	12	–	146	191
SAME (Sv)	50,8	8	–	146	101
SKULD (Sv)	71,5	18	–	125	272
UTL (Sv)	65,5	12 ³	–	199	219

¹ Divis i kolumnen markerar att ingen av de tio paragraferna i den aktuella lagen innehåller någon P-mening (se avsnitt 5.4 ovan).

² Divis i kolumnen markerar att ingen av de tio paragraferna i den aktuella lagen innehåller enbart S-meningar (se avsnitt 5.4 ovan).

³ I det sjätte kapitlet i UTL (Sv) finns tre paragrafer som endast innehåller paragrafnumrering med en tillhörande fotnot om att vissa bestämmelser har förklarats vilande. Dessa har inte räknats med i delundersökningen av paragraflängd.

BILAGA 9. *Ord per paragraf, totalt, samt lägsta och högsta antal ord i paragrafer med enbart S-meningar respektive paragrafer med P-meningar i delmaterialet Förfs. Värden ges för enskilda texter och anges i absoluta tal.*

Text	Ord/paragraf, totalt	Ord/paragraf: lägsta värde		Ord/paragraf: högsta värde	
		S-meningar	P-meningar ¹	S-meningar	P-meningar
ALKO (Fs)	81,8	14	–	181	488
BOST (Fs)	85,6	18	–	234	287
JAKT (Fs)	80,3	13	–	191	259
JÄMST (Fs)	67,7	18	–	152	196
KOMM (Fs)	76,5	12	–	168	216
KONK (Fs)	71,9	14	–	175	103
KYRKO (Fs)	85,3	18	–	199	343
KÖP (Fs)	70,3	8	–	153	170
MISS (Fs)	61,0	14	–	184	140
NÄRI (Fs)	58,4	14	–	191	115
SAME (Fs)	51,6	12	–	133	134
SJÄLV (Fs)	71,1	11	–	129	606
SKULD (Fs)	108,1	27	–	260	402
UTL (Fs)	72,1	14	–	194	267

¹ Divis i kolumnen markerar att ingen av de tio paragraferna i den aktuella lagen innehåller någon P-mening (se avsnitt 5.4 ovan).

BILAGA 10. *Ord per paragraf, totalt, samt lägsta och högsta antal ord i paragrafer med enbart S-meningar respektive paragrafer med P-meningar i delmaterialet SädK. Värden ges för enskilda texter och anges i absoluta tal.*

Text	Ord/paragraf, totalt	Ord/paragraf: lägsta värde		Ord/paragraf: högsta värde	
		S-meningar	P-meningar ¹	S-meningar	P-meningar
ALKO (Fi)	61,9	11	–	139	350
BOST (Fi)	66,5	14	–	159	207
JAKT (Fi)	59,2	11	–	145	171
JÄMST (Fi)	52,0	11	–	101	161
KOMM (Fi)	55,6	12	–	135	153
KONK (Fi)	55,8	10	–	141	73
KYRKO (Fi)	61,6	14	–	150	273
KÖP (Fi)	58,3	7	–	138	145
MISS (Fi)	44,2	10	–	135	99
NÄRI (Fi)	44,2	10	–	129	101
SAME (Fi)	37,8	10	–	91	102
SJÄLV (Fi)	55,7	7	–	93	475
SKULD (Fi)	78,0	17	–	189	268
UTL (Fi)	52,6	11	–	207	140

¹ Divis i kolumnen markerar att ingen av de tio paragraferna i den aktuella lagen innehåller någon P-mening (se avsnitt 5.4 ovan).

BILAGA 11. Löpard i textelementen <RUBL>, <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU>, <RUBP> och <RUBAVSL> i delmateriallet SFS. Värdet ges för enskilda texter och delmateriallet totalt. Värdena anges i absoluta tal och i procent.

Text	<RUBL> %	<RUBA> %	<RUBK> %	<RUBM> %	<RUBMU> %	<RUBP> %	<RUBAVSL> %
ALKO (Sv)	1 0,0	-	48 0,8	23 0,4	-	202 3,6	-
BOST (Sv)	1 0,0	-	61 0,5	239 2,2	-	276 2,5	3 0,0
JAKT (Sv)	1 0,0	-	-	29 0,8	29 0,8	108 2,8	-
JÄMST (Sv)	1 0,0	-	-	22 0,9	53 2,2	112 4,6	-
KOMM (Sv)	1 0,0	-	42 0,5	198 2,2	-	496 5,6	-
KONK (Sv)	1 0,0	-	-	11 0,3	92 2,2	138 3,3	3 0,1
KYRKO (Sv)	1 0,0	53 0,1	241 0,7	969 2,7	473 1,3	1 438 4,1	-
KOP (Sv)	1 0,0	-	-	50 0,8	164 2,5	164 2,5	-
MISS (Sv)	8 0,2	-	-	21 0,8	-	96 3,0	-
NÄRI (Sv)	3 0,1	-	-	38 1,8	-	54 2,5	-
SAME (Sv)	1 0,0	-	18 0,7	26 1,0	-	94 3,5	-
SKULD (Sv)	1 0,0	-	-	45 1,6	-	76 2,6	-
UTL (Sv)	1 0,0	-	67 0,8	259 3,0	40 0,5	232 2,7	-
Totalt	22 0,0	53 0,0	477 0,5	1 930 2,0	851 0,9	3 486 3,6	6 0,0

BILAGA 12. Löpord i textelementen <RUBL>, <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU>, <RUBP>, <RUBAVSL> och <RUBAVSL> i delmaterialet FörS. Värden ges för enskilda texter och delmaterialet totalt. Värdena anges i absoluta tal och i procent.

Text	<RUBL> %	<RUBA> %	<RUBK> %	<RUBM> %	<RUBMU> %	<RUBP> %	<RUBAVSL> %
ALKO (Fs)	1 0,0	-	67 1,2	13 0,2	-	361 6,3	-
BOST (Fs)	3 0,0	-	75 1,3	-	-	359 6,4	-
JAKT (Fs)	1 0,0	-	66 0,8	-	-	568 7,0	-
JÄMST (Fs)	7 0,4	-	-	-	-	159 8,4	-
KOMM (Fs)	1 0,0	-	54 0,6	-	-	511 5,9	-
KONK (Fs)	3 0,1	-	23 1,0	-	-	60 2,6	-
KYRKO (Fs)	1 0,0	36 0,2	123 0,8	13 0,1	-	925 5,6	-
KÖP (Fs)	1 0,0	-	87 1,4	158 2,5	-	166 2,6	-
MISS (Fs)	3 0,1	-	23 1,1	-	-	154 7,5	-
NÄRI (Fs)	3 0,2	-	-	-	-	118 7,9	-
SAME (Fs)	1 0,0	-	28 1,1	-	-	202 7,8	-
SJÄLV (Fs)	3 0,0	-	46 0,8	-	-	405 6,6	-
SKULD (Fs)	5 0,0	-	66 0,6	-	-	583 5,7	-
UTL (Fs)	1 0,0	-	42 0,7	-	-	419 7,1	-
Totalt	34 0,0	36 0,0	700 0,8	184 0,2	-	4 990 6,0	-

BILAGA 13. Löpard i textelementen <RUBL>, <RUBA>, <RUBK>, <RUBM>, <RUBMU>, <RUBP> och <RUBAVSL> i delmaterialiet Säädk. Värderna ges för enskilda texter och delmaterialiet totalt. Värderna anges i absoluta tal och i procent.

Text	<RUBL> %	<RUBA> %	<RUBK> %	<RUBM> %	<RUBMU> %	<RUBP> %	<RUBAVSL> %
ALKO (Fi)	1 0,0	-	62 1,4	11 0,2	-	320 7,3	-
BOST (Fi)	2 0,0	-	73 1,7	-	-	304 6,9	-
JAKT (Fi)	1 0,0	-	62 1,0	-	-	460 7,6	-
JÄMST (Fi)	6 0,4	-	-	-	-	130 8,8	-
KOMM (Fi)	1 0,0	-	51 0,8	-	-	456 7,1	-
KONK (Fi)	2 0,1	-	21 1,2	-	-	60 3,4	-
KYRKO (Fi)	1 0,0	35 0,3	114 0,9	10 0,1	-	830 6,9	-
KOP (Fi)	1 0,0	-	79 1,5	156 3,0	-	166 3,1	-
MISS (Fi)	1 0,1	-	20 1,3	-	-	127 8,5	-
NÄRI (Fi)	2 0,2	-	-	-	-	98 8,5	-
SAME (Fi)	2 0,1	-	25 1,3	-	-	182 9,4	-
SJÄLV (Fi)	2 0,0	-	47 1,0	-	-	374 7,7	-
SKULD (Fi)	3 0,0	-	62 0,8	-	-	461 6,1	-
UTL (Fi)	1 0,0	-	38 0,9	-	-	346 7,9	-
Totalt	26 0,0	35 0,0	654 1,0	177 0,3	-	4 314 6,8	-

BILAGA 14. Textstrukturmarkörer (TSM): inledande bestämmelser, definitioner av begrepp, hänvisningar och punktuppställningar i delmaterialet SFS. Värden ges för enskilda texter och delmaterialet totalt. Värdena anges i absoluta tal.

Text	Inledande bestämmelser	Definitioner av begrepp		Innehåll i rattsregler	Hänvisningar		Punktuppställningar
		Med X avses/ förstås Y	X är/kan vara/kan (Y)		inom texten	till andra texter	
ALKO (Sv)	1 kap. 1-8 §	11	6	5	38	27	9
BOST (Sv)	1 kap. 1-7 §	2	2	-	140	51	17
JAKT (Sv)	1-3 §	2	3	2	28	10	8
JÄMST (Sv)	1 §	1	1	-	40	8	1
KOMM (Sv)	1 kap. 1-4 §	1	2	-	55	28	20
KONK (Sv)	1-5 §	2	3	-	116	8	20
KYRKO (Sv)	1-2 kap.	12	19	-	289	67	86
KÖP (Sv)	1-5 §	-	1	-	49	10	6
MISS (Sv)	1-3 §	2	3	-	32	15	6
NÄRI (Sv)	-	-	1	-	22	6	2
SAME (Sv)	1 kap. 1-2 §	1	2	-	16	7	5
SKULD (Sv)	1-3 §	1	-	-	43	10	7
UTL (Sv)	1 kap. 1 §	3	9	-	47	23	23
Totalt	12	38	52	7	915	270	210

BILAGA 15. *Textstrukturmarkörer (TSM): inledande bestämmelser, definitioner av begrepp, hänvisningar och punktuppställningar i delmaterialet FörS. Värden ges för enskilda texter och delmaterialet totalt. Värdena anges i absoluta tal.*

Text	Inledande bestämmelser	Definitioner av begrepp		Innehåll i rättsregler	Hänvisningar		Punktuppställningar
		Med X avses/ förstås Y	X är/kan vara/kan (Y)		inom texten	till andra texter	
ALKO (Fs)	1-3 §	9	-	-	49	15	19
BOST (Fs)	1-5 §	2	4	-	72	6	6
JAKT (Fs)	1-5 §	2	3	6	74	18	11
JÄMST (Fs)	1-3 §	3	1	1	14	2	4
KOMM (Fs)	1-8 §	1	5	-	38	16	18
KONK (Fs)	1-3 §	1	2	2	30	5	5
KYRKO (Fs)	1 kap. 1-3 §	1	3	-	100	26	26
KÖP (Fs)	1-4 §	-	2	-	41	4	6
MISS (Fs)	1-4 §	1	2	-	17	10	1
NÄRI (Fs)	1 §	-	2	-	7	2	3
SAME (Fs)	1-4 §	2	1	-	11	4	4
SJALV (Fs)	1-5 §	-	6	-	52	8	10
SKULD (Fs)	1-3 §	10	6	1	98	17	16
UTL (Fs)	1 §	5	1	2	30	9	12
Totalt	14	37	38	12	633	142	141

BILAGA 16. GM och ord/GM i delmaterialet SFS: GM, totalt, GM som utgörs av S-meningar, GM som utgörs av P-meningar, ord/GM, totalt, ord/GM som utgörs av S-meningar och ord/GM som utgörs av P-meningar. Värderna ges för enskilda texter och delmaterialet totalt. Värderna anges i absoluta tal och i tillämpliga fall i procent.

Text	GM, S-meningar		GM, P-meningar		Ord/GM, totalt		Ord/GM, S-meningar		Ord/GM, P-meningar	
	absolut	%	absolut	%	absolut	%	absolut	%	absolut	%
ALKO (Sv)	236	96,2	227	96,2	9	3,8	20,7	19,2	59,2	59,2
BOST (Sv) ¹	400	95,8	383	95,8	17	4,3	24,6	21,7	88,5	88,5
JAKT (Sv)	138	94,2	130	94,2	8	5,8	25,0	22,0	73,4	73,4
JÄMST (Sv)	91	98,9	90	98,9	1	1,1	24,0	23,6	60,0	60,0
KOMM (Sv)	404	95,0	384	95,0	20	5,0	19,3	17,5	54,9	54,9
KONK (Sv)	136	85,3	116	85,3	20	14,7	25,0	20,0	54,2	54,2
KYRKO (Sv) ²	1 606	94,6	1 520	94,6	86	5,4	20,8	17,9	67,0	67,0
KÖP (Sv)	218	97,2	212	97,2	6	2,8	27,6	26,3	74,0	74,0
MISS (Sv)	115	94,8	109	94,8	6	5,2	25,5	22,8	75,0	75,0
NÄRI (Sv)	72	97,2	70	97,2	2	2,8	24,4	22,2	100,0	100,0
SAME (Sv)	144	96,5	139	96,5	5	3,5	16,5	15,2	50,4	50,4
SKULD (Sv)	120	94,2	113	94,2	7	5,8	22,4	19,5	70,0	70,0
UTL (Sv)	268	91,4	245	91,4	23	8,6	28,3	24,1	70,2	70,2
Totalt	3 948	94,7	3 738	94,7	210	5,3	21,8	19,4	67,1	67,1

¹ Det totala antalet GM i BOST (Sv) är 400. Av de 383 S-meningarna återfinns 14 i tre olika P-meningar. Vid beräkningen av ord/GM har dessa S-meningar (sammanslagt 341 löpord) inte räknats som egna GM utan de ingår i de tre aktuella P-meningarna.

² Det totala antalet GM i KYRKO (Sv) är 1 606. Av de 1 520 S-meningarna återfinns 62 i fjorton olika P-meningar. Vid beräkningen av ord/GM har dessa S-meningar (sammanslagt 1 540 löpord) inte räknats som egna GM utan de ingår i de fjorton aktuella P-meningarna.

BILAGA 17. GM och ord/GM i delmaterialet FörfS: GM, totalt, GM som utgörs av S-meningar, GM som utgörs av P-meningar, ord/GM, totalt, ord/GM som utgörs av S-meningar och ord/GM som utgörs av P-meningar. Värdet ges för enskilda texter och delmaterialet totalt. Värdena anges i absoluta tal och i tillämpliga fall i procent.

Text	GM, totalt	GM, S-meningar %	GM, P-meningar %	GM, P-meningar %	Ord/GM, totalt	Ord/GM, S-meningar	Ord/GM, P-meningar
ALKO (Fs) ¹	160	141 88,1	19 11,9	19 11,9	32,3	26,2	78,4
BOST (Fs)	219	213 97,3	6 2,7	6 2,7	23,4	22,3	59,8
JAKT (Fs)	312	301 96,5	11 3,5	11 3,5	23,7	21,5	85,3
JÄMST (Fs)	64	60 93,8	4 6,3	4 6,3	26,3	23,8	63,8
KOMM (Fs)	368	350 95,1	18 4,9	18 4,9	21,7	19,4	66,8
KONK (Fs)	82	77 93,9	5 6,1	5 6,1	26,1	23,6	64,6
KYRKO (Fs)	610	584 95,7	26 4,3	26 4,3	25,0	22,6	78,9
KÖP (Fs)	211	205 97,2	6 2,8	6 2,8	27,6	26,1	79,0
MISS (Fs)	75	74 98,7	1 1,3	1 1,3	24,4	23,1	119,0
NÄRI (Fs)	52	49 94,2	3 5,8	3 5,8	25,7	22,6	77,0
SAME (Fs)	112	108 96,4	4 3,6	4 3,6	20,6	18,4	78,8
SJÄLV (Fs) ²	216	206 95,4	10 4,6	10 4,6	28,2	19,6	191,2
SKULD (Fs) ³	312	296 94,8	16 5,2	16 5,2	30,6	26,1	118,3
UTL (Fs)	227	215 94,7	12 5,3	12 5,3	23,6	20,4	80,5
Totalt	3 020	2 879 95,3	141 4,7	141 4,7	25,3	22,2	88,8

¹ Det totala antalet GM i ALKO (Fs) är 160. Av de 141 S-meningsarna återfinns 1 i en P-mening. Vid beräkningen av ord/GM har denna S-mening (sammanslagd 12 löpord) inte räknats som en egen GM utan den ingår i den aktuella P-meningen.

² Det totala antalet GM i SJÄLV (Fs) är 216. Av de 206 S-meningsarna återfinns 23 i en P-mening. Vid beräkningen av ord/GM har dessa S-meningar (sammanslagd 584 löpord) inte räknats som egna GM utan de ingår i den aktuella P-meningen.

BILAGA 18. *GM och ord/GM i delmaterialet SädK: GM, totalt, GM som utgörs av S-meningar, GM som utgörs av P-meningar, ord/GM, totalt, ord/GM som utgörs av S-meningar och ord/GM som utgörs av P-meningar. Värdet ges för enskilda texter och delmaterialet totalt. Värdena anges i absoluta tal och i tillämpliga fall i procent.*

Text	GM, totalt	GM, S-meningar %	GM, P-meningar %	GM, P-meningar	Ord/GM, totalt	Ord/GM, S-meningar	Ord/GM, P-meningar
ALKO (Fi)	157	138	87,9	19	12,1	24,8	20,1
BOST (Fi)	217	211	97,2	6	2,8	18,3	17,4
JAKT (Fi)	311	300	96,5	11	3,5	17,6	16,0
JÄMST (Fi)	64	60	93,8	4	6,3	20,1	18,3
KOMM (Fi)	366	348	95,1	18	4,9	15,8	14,1
KONK (Fi)	82	77	93,9	5	6,1	20,2	18,6
KYRKO (Fi)	609	583	95,7	26	4,3	18,0	16,3
KÖP (Fi)	209	203	97,1	6	2,9	23,1	21,8
MISS (Fi)	75	74	98,7	1	1,3	17,5	16,8
NÄRI (Fi)	50	47	94,0	3	6,0	20,2	17,7
SAME (Fi)	111	107	96,4	4	3,6	15,2	13,3
SJÄLV (Fi) ¹	221	211	95,5	10	4,5	21,6	17,8
SKULD (Fi) ²	312	296	94,9	16	5,1	22,1	18,8
UTL (Fi)	224	212	94,6	12	5,4	17,4	15,2
Totalt	3 008	2 867	95,3	141	4,7	18,9	16,6

¹ Det totala antalet GM i SJÄLV (Fi) är 221. Av de 211 S-meningarna återfinns 27 i två P-meningar. Vid beräkningen av *ord/GM* har dessa S-meningar (sammanslagt 523 löpord) inte räknats som egna GM utan de ingår i de aktuella P-meningarna.

² Det totala antalet GM i SKULD (Fi) är 312. Av de 296 S-meningarna återfinns 2 i en P-mening. Vid beräkningen av *ord/GM* har dessa S-meningar (sammanslagt 36 löpord) inte räknats som egna GM utan de ingår i den aktuella P-meningen.

BILAGA 19. MS, totalt, MS som utgörs av S-meningar, MS som utgörs av P-meningar, GM, totalt, och differensen GM-MS i delmaterialet SFS. Värdet ges för enskilda texter och delmaterialet totalt. Värdena anges i absoluta tal och i tillämpliga fall i procent.

Text	MS, totalt	MS, S-meningar %	MS, P-meningar %	GM, totalt	Differens GM-MS %
ALKO (Sv)	236	227 96,2	9 3,8	236	-
BOST (Sv)	401	384 95,8	17 4,2	400	1 0,2
JAKT (Sv)	138	130 94,2	8 5,8	138	-
JÄMST (Sv)	91	90 98,9	1 1,1	91	-
KOMM (Sv)	405	385 95,1	20 4,9	404	1 0,2
KONK (Sv)	136	116 85,3	20 14,7	136	-
KYRKO (Sv)	1 606	1 520 94,6	86 5,4	1 606	-
KÖP (Sv)	218	212 97,2	6 2,8	218	-
MISS (Sv)	115	109 94,8	6 5,2	115	-
NÄRI (Sv)	72	70 97,2	2 2,8	72	-
SAME (Sv)	150	145 96,7	5 3,3	144	6 4,0
SKULD (Sv)	120	113 94,2	7 5,8	120	-
UTL (Sv)	269	246 91,4	23 8,6	268	1 0,4
Totalt	3 957	3 747 94,7	210 5,3	3 948	9 0,2

BILAGA 20. MS, totalt, MS som utgörs av S-meningar, MS som utgörs av P-meningar, GM, totalt, och differensen GM-MS i delmaterialet FörfS. Värden ges för enskilda texter och delmaterialet totalt. Värdena anges i absoluta tal och i tillämpliga fall i procent.

Text	MS, totalt	MS, S-meningar %	MS, P-meningar %	GM, totalt	Differens GM-MS %
ALKO (Fs)	165	146	19	160	5
BOST (Fs)	221	215	6	219	2
JAKT (Fs)	314	303	11	312	2
JÄMST (Fs)	65	61	4	64	1
KOMM (Fs)	372	354	18	368	4
KONK (Fs)	82	77	5	82	-
KYRKO (Fs)	613	587	26	610	3
KÖP (Fs)	212	206	6	211	1
MISS (Fs)	76	75	1	75	1
NÄRI (Fs)	52	49	3	52	-
SÄME (Fs)	112	108	4	112	-
SJÄLV (Fs)	217	207	10	216	1
SKULD (Fs)	316	300	16	312	4
UTL (Fs)	228	216	12	227	1
Totalt	3 045	2 904	141	3 020	25

BILAGA 21. MS, totalt, MS som utgörs av S-meningar, MS som utgörs av P-meningar, MS som utgörs av P-meningar, GM, totalt, och differensen GM-MS i delmaterialet SäädK. Värderna ges för enskilda texter och delmaterialet totalt. Värderna anges i absoluta tal och i tillämpliga fall i procent.

Text	MS, totalt	MS, S-meningar %	MS, P-meningar %	GM, totalt	Differens GM-MS %
ALKO (Fi)	160	88,1	19	157	3
BOST (Fi)	219	97,3	6	217	2
JAKT (Fi)	316	95,5	11	311	5
JÄMST (Fi)	64	93,8	4	64	-
KOMM (Fi)	371	95,1	18	366	5
KONK (Fi)	83	94,0	5	82	1
KYRKO (Fi)	613	95,8	26	609	4
KÖP (Fi)	210	97,1	6	209	1
MISS (Fi)	76	98,7	1	75	1
NÄRI (Fi)	50	94,0	3	50	-
SAME (Fi)	112	96,4	4	111	1
SJÄLV (Fi)	225	95,6	10	221	4
SKULD (Fi)	316	94,9	16	312	4
UTL (Fi)	225	94,7	12	224	1
Totalt	3 040	95,4	141	3 008	32

BILAGA 22. *Underordnade satser (US) i delmaterialet SFS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet US.*

		%
AT	215	11,7
FA	12	0,7
FI	6	0,3
FK	92	5,0
JU	-	-
KC	11	0,6
KD	414	22,5
KM	55	3,0
KS	18	1,0
KU	4	0,2
OM	26	1,4
REA	34	1,8
RP	741	40,2
TE	215	11,7
Totalt	1 843	100,1

BILAGA 23. *Underordnade satser (US) i delmaterialet Förfs. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet US.*

		%
AT	174	9,0
FA	10	0,5
FI	8	0,4
FK	77	4,0
JU	1	0,1
KC	13	0,7
KD	330	17,1
KM	59	3,1
KS	39	2,0
KU	3	0,2
OM	17	0,9
REA	33	1,7
RP	935	48,4
TE	231	12,0
Totalt	1 930	100,1

BILAGA 24. *Underordnade fraser (UF) i delmaterialet SFS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet UF.*

		%
AF	22	2,2
IF	254	25,4
KF	56	5,6
MF	–	–
PF	12	1,2
XF	461	46,1
+F	195	19,5
Totalt	1 000	100,0

BILAGA 25. *Underordnade fraser (UF) i delmaterialet FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet UF.*

		%
AF	15	1,5
IF	223	21,6
KF	32	3,1
MF	4	0,4
PF	4	0,4
XF	558	54,1
+F	196	19,0
Totalt	1 032	100,1

BILAGA 26. *Underordnade satser och fraser (USF) med placering i fundamentfältet i delmaterialet SFS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet USF i fundamentfältet.*

		%
AF	2	0,2
AT	39	4,6
FA	2	0,2
FI	-	-
FK	92	10,8
IF	49	5,8
JU	-	-
KC	2	0,2
KD	151	17,8
KF	14	1,6
KM	12	1,4
KS	1	0,1
KU	1	0,1
MF	-	-
OM	6	0,7
PF	-	-
REA	12	1,4
RP	229	26,9
TE	82	9,6
XF	133	15,6
+F	23	2,7
Totalt	850	99,7

BILAGA 27. *Underordnade satser och fraser (USF) med placering i fundamentfältet i delmaterialet Förfs. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet USF i fundamentfältet.*

		%
AF	1	0,1
AT	35	3,9
FA	1	0,1
FI	2	0,2
FK	77	8,6
IF	45	5,0
JU	–	–
KC	2	0,2
KD	103	11,5
KF	10	1,1
KM	13	1,4
KS	3	0,3
KU	2	0,2
MF	–	–
OM	5	0,6
PF	–	–
REA	9	1,0
RP	332	37,0
TE	86	9,6
XF	137	15,3
+F	35	3,9
Totalt	898	100,0

BILAGA 28. *Underordnade satser och fraser (USF) med placering på satsadverbialsplatsen i huvudsatser i delmaterialet SFS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet USF på satsadverbialsplatsen i huvudsatser.*

		%
AF	-	-
AT	-	-
FA	-	-
FI	-	-
FK	-	-
IF	2	1,8
JU	-	-
KC	-	-
KD	13	11,9
KF	2	1,8
KM	2	1,8
KS	-	-
KU	-	-
MF	-	-
OM	-	-
PF	-	-
REA	1	0,9
RP	33	30,3
TE	10	9,2
XF	45	41,3
+F	1	0,9
Totalt	109	99,9

BILAGA 29. *Underordnade satser och fraser (USF) med placering på satsadverbialsplatsen i huvudsatser i delmaterialet FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet USF på satsadverbialsplatsen i huvudsatser.*

		%
AF	1	0,7
AT	3	2,1
FA	-	-
FI	1	0,7
FK	-	-
IF	2	1,4
JU	-	-
KC	-	-
KD	4	2,8
KF	1	0,7
KM	2	1,4
KS	-	-
KU	-	-
MF	-	-
OM	-	-
PF	-	-
REA	-	-
RP	32	22,4
TE	13	9,1
XF	81	56,6
+F	3	2,1
Totalt	143	100,0

BILAGA 30. *Underordnade satser och fraser (USF) med placering i innehållsfältet i delmaterialet SFS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet USF i innehållsfältet.*

		%
AF	20	1,1
AT	176	9,3
FA	10	0,5
FI	6	0,3
FK	–	–
IF	203	10,8
JU	–	–
KC	9	0,5
KD	250	13,3
KF	40	2,1
KM	41	2,2
KS	17	0,9
KU	3	0,2
MF	–	–
OM	20	1,1
PF	12	0,6
REA	21	1,1
RP	479	25,4
TE	123	6,7
XF	283	15,0
+F	171	9,1
Totalt	1 884	100,2

BILAGA 31. *Underordnade satser och fraser (USF) med placering i innehållsfältet i delmaterialet FörfS. Värdena anges i absoluta tal och i procent av det totala antalet USF i innehållsfältet.*

		%
AF	13	0,7
AT	136	7,1
FA	9	0,5
FI	5	0,3
FK	–	–
IF	176	9,2
JU	1	0,1
KC	11	0,6
KD	223	11,6
KF	21	1,1
KM	44	2,3
KS	36	1,9
KU	1	0,1
MF	4	0,2
OM	12	0,6
PF	4	0,2
REA	24	1,2
RP	571	29,7
TE	132	6,9
XF	340	17,7
+F	158	8,2
Totalt	1 921	100,2

BILAGA 32. *Primära satsled: typer, förekomster/typ och förekomster/primära satsled, totalt, i delmaterialet SFS. Värdena anges i absoluta tal och i procent.*

		%
AA1	389	6,5
AA2	444	7,4
AG	56	0,9
AN	4	0,1
CA	89	1,5
ES	19	0,3
FP	2	0,0
FS	19	0,3
IO	18	0,3
KA	3	0,1
MA	5	0,1
NA	161	2,7
OA1	236	4,0
OA2	11	0,2
OO	430	7,2
OP	3	0,1
PL	61	1,0
RA	123	2,0
SP	127	2,1
SS	1 244	20,8
TA	249	4,2
VI	1 266	21,2
V2	818	13,7
VA	4	0,1
VS	17	0,3
XX	3	0,1
+A	97	1,6
+F	75	1,3
Totalt	5 973	100,1

BILAGA 33. *Primära satsled: typer, förekomster/typ och förekomster/primära satsled, totalt, i delmaterialet Förfs. Värdena anges i absoluta tal och i procent.*

		%
AA1	545	9,2
AA2	357	6,0
AG	61	1,0
AN	5	0,1
CA	65	1,1
ES	8	0,1
FP	2	0,0
FS	8	0,1
IO	33	0,6
KA	2	0,0
MA	2	0,0
NA	134	2,3
OA1	268	4,5
OA2	4	0,1
OO	490	8,3
OP	11	0,2
PL	50	0,8
RA	140	2,4
SP	126	2,1
SS	1 209	20,4
TA	254	4,3
V1	1 271	21,4
V2	714	12,0
VA	3	0,1
VS	6	0,1
XX	7	0,1
+A	75	1,3
+F	84	1,4
Totalt	5 934	100,0

BILAGA 34. *Primära satsled på satsadverbialsplatsen i huvudsatser: typer, förekomster/typ och förekomster/primära satsled, totalt, i delmaterialet SFS. Värdena anges i absoluta tal och i procent.*

		%
AA1	77	12,0
AA2	11	1,7
AG	2	0,3
AN	-	-
CA	43	6,7
ES	-	-
FP	1	0,2
FS	7	1,1
IO	-	-
KA	-	-
MA	1	0,2
NA	100	15,6
OA1	6	0,9
OA2	-	-
OO	-	-
OP	-	-
PL	-	-
RA	6	0,9
SP	-	-
SS	299	46,6
TA	43	6,7
V1	-	-
V2	-	-
VA	-	-
VS	-	-
XX	-	-
+A	44	6,9
+F	-	-
Totalt	642	99,8

BILAGA 35. *Primära satsled på satsadverbialsplatsen i huvudsatser: typer, förekomster/typ och förekomster/primära satsled, totalt, i delmaterialet FörFS. Värdena anges i absoluta tal och i procent.*

		%
AA1	128	21,5
AA2	5	0,8
AG	5	0,8
AN	-	-
CA	35	5,9
ES	-	-
FP	-	-
FS	3	0,5
IO	-	-
KA	-	-
MA	-	-
NA	79	13,3
OA1	11	1,9
OA2	-	-
OO	-	-
OP	-	-
PL	-	-
RA	16	2,7
SP	1	0,2
SS	233	39,2
TA	41	6,9
V1	-	-
V2	-	-
VA	1	0,2
VS	-	-
XX	-	-
+A	36	6,1
+F	-	-
Totalt	594	100,0

BILAGA 36. Ord per primärt satsled med placering i fundamentfältet i delmaterialet SFS utifrån de grundläggande satsleden 'subjekt' och 'adverbial'. Värdena anges i absoluta tal.

Kategori	SS	FS	AA1	AA2	CA	MA	NA	OAI	RA	TA	+A
1-5 ord	585	4	57	45	4	-	4	9	28	18	3
6-10 ord	129	-	33	69	-	1	-	11	4	28	1
11-15 ord	46	-	14	49	-	-	-	3	-	2	-
16-20 ord	7	-	6	35	-	-	-	2	1	3	1
21-ord	14	-	2	34	-	-	-	-	-	7	-
Totalt	781	4	112	232	4	1	4	25	33	58	5

BILAGA 37. Ord per primärt satsled med placering i fundamentfältet i delmaterialet FörfS utifrån de grundläggande satsleden 'subjekt' och 'adverbial'. Värdena anges i absoluta tal.

Kategori	SS	FS	AA1	AA2	CA	MA	NA	OAI	RA	TA	+A
1-5 ord	557	4	63	21	2	-	1	36	29	29	2
6-10 ord	132	-	27	49	-	-	-	31	5	24	-
11-15 ord	38	-	5	35	-	-	-	16	5	6	-
16-20 ord	15	-	7	27	-	-	-	8	3	6	-
21-ord	21	-	1	37	-	-	-	3	1	3	-
Totalt	763	4	103	169	2	-	1	94	43	68	2

BILAGA 38. *Primära satsled i fundamentfältet på makrosyntagmnivå: typer, förekomster/typ och förekomster/fundamentfält i delmaterialet SFS.¹ Värdena anges i absoluta tal och i procent.*

		%
AA1	112	8,8
AA2	232	18,3
AG	–	–
AN	–	–
CA	4	0,3
ES	–	–
FP	–	–
FS	4	0,3
IO	–	–
KA	–	–
MA	1	0,1
NA	4	0,3
OA1	25	2,0
OA2	–	–
OO	3	0,2
OP	1	0,1
PL	–	–
RA	33	2,6
SP	2	0,1
SS	781	61,7
TA	58	4,6
V1	–	–
V2	–	–
VA	–	–
VS	–	–
XX	1	0,1
+A	5	0,4
+F	–	–
Totalt	1 266	99,9

¹ Flerledade fundament har klassificerats efter det första primära satsled som står i fundamentfältet (se avsnitt 10.4.2 ovan). Detta gäller följande tre kombinationer: NA och +A (ALKO (Sv):1, ALKO (Sv):77, NÄRI (Sv):19, SAME (Sv):10), +A och SS (KONK (Sv):83, KYRKO (Sv):75) samt SS och AN (SKULD (Sv):98).

BILAGA 39. *Primära satsled i fundamentfältet på makrosyntagmnivå: typer, förekomster/typ och förekomster/fundamentfält i delmaterialet Förfs.¹ Värdena anges i absoluta tal och i procent.*

		%
AA1	103	8,1
AA2	169	13,3
AG	-	-
AN	-	-
CA	2	0,2
ES	-	-
FP	-	-
FS	4	0,3
IO	-	-
KA	-	-
MA	-	-
NA	1	0,1
OA1	94	7,4
OA2	-	-
OO	7	0,6
OP	2	0,2
PL	-	-
RA	43	3,4
SP	13	1,0
SS	763	60,0
TA	68	5,3
V1	-	-
V2	-	-
VA	-	-
VS	-	-
XX	-	-
+A	2	0,2
+F	-	-
Totalt	1 271	100,1

¹ Flerledade fundament har klassificerats efter det första primära satsled som står i fundamentfältet (se avsnitt 10.4.2 ovan). Detta gäller följande fyra kombinationer: SS och AN (MISS (Fs):28), AA1 och AN (MISS (Fs):47), SP och AA1 (SAME (Fs):42) samt NA, +A och AA1 (MISS (Fs):58).

1. *Sture Allén*: Grafematisk analys som grundval för textedering med särskild hänsyn till Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639–1655. (English Summary: Graphemic Analysis as a Basis for Text Editing with Special Reference to Johan Ekeblad's Letters to his Brother Claes Ekeblad 1639–1655.) Göteborg 1965. 184 s.
2. Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639–1655. Utgivna med inledning, kommentar och register av Sture Allén. (With an English Summary of the Introduction.) Göteborg 1965. LXVI+219 s.
3. *Peter Hallberg*: Stilsignalement och författarskap i norrön sagalitteratur. Synpunkter och exempel. Göteborg 1968. 262 s.
4. *Peter Cassirer*: Deskriptiv stilistik. En begrepps- och metoddiskussion. (English Summary.) Göteborg 1970. 140 s.
5. *Peter Cassirer*: Stilen i Hjalmar Söderbergs "Historietter". (English Summary.) Göteborg 1970. 233 s.
6. *Ture Johannisson*: Ett språkligt signalement. (English Summary: A linguistic Signalment.) Göteborg 1973. VIII+540 s.+32 s. ill.
7. *Staffan Hellberg*: Graphonomic Rules in Phonology. Studies in the Expression Component of Swedish. Göteborg 1974. VIII+222 s.
8. *Bo Ralph*: Phonological Differentiation. Studies in Nordic Language History. Göteborg 1975. VI+222 s.
9. *Ingela Josefson*: Die Bezeichnungen für 'gross - klein', 'lang - kurz' im Altschwedischen. Göteborg 1977. VIII+119 s.
10. *Peter Cassirer*: Studier över ordförståelse. Rapport från projektet Svenskarna och deras ord. Göteborg 1977. VIII+135 s.
11. *Kerstin Nordenstam*: Svenskan i Norge. Språklig variation hos svenska invandrare i Bergen. (English Summary.) Göteborg 1979. VIII+209 s.
12. *Reinert Kvillerud*: Förnamn i Göteborg. Namnskick för skolbarn födda 1958. (English Summary.) Göteborg 1980. VIII+220 s.
13. *Sven-Göran Malmgren*: Adjektiviska funktioner i svenskan. (English Summary.) Göteborg 1990. 231 s.
14. Studier i svensk språkhistoria 2. Utgivna av Sven-Göran Malmgren & Bo Ralph. (English Summary.) Göteborg 1991. 283 s.
15. *Aina Lundqvist*: Språklig anpassning. Syntaktisk analys av ett barnboksmaterial. (English Summary.) Göteborg 1992. 248 s.
16. *Roger Källström*: Kongruens i svenskan. (English Summary.) Göteborg 1993. 300 s.

NORDISTICA GOTHOBURGENSIA
ISSN 0078-1134
EDITORER: LARS-GUNNAR ANDERSSON OCH BO RALPH

17. *Kerstin Norén*: Svenska partikelverbs semantik. (English Summary.) Göteborg 1996. 262 s.
18. *Ingegerd Enström*: Klara verba. Andraspråksinlärares verbanvändning i svenskan. (English Summary.) Göteborg 1996. 253 s.
19. *Ulf Ottosson*: Kausalitet och semantik. Ett bidrag till belysningen av förhållandet mellan lingvistisk språk teori och hermeneutisk fenomenologi. (English Summary.) Göteborg 1996. 526 s.
20. *Karl G. Johansson*: Studier i Codex Wormianus. Skriftradition och avskriftsverksamhet vid ett isländskt skriptorium under 1300-talet. (English Summary.) Göteborg 1997. 271 s.
21. *Catrin Norrby*: Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst. (English Summary.) Göteborg 1998. 361 s.
22. *Hans Landqvist*: Författningssvenska. Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige och Finland. (English Summary.) Göteborg 2000. 480 s.

Distribution:
ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
Box 222
S-405 30 Göteborg, Sweden

ISBN 91-7346-373-6